

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

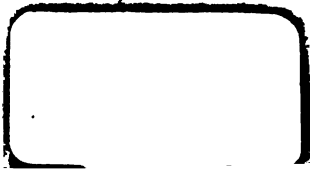
Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

NYPL RESEARCH LIBRARIES

3 3433 08243016 0

DE BANDJERMASINSCHÉ KRIJG.

Handwritten scribble

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

THE
NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
Digitized by Google

PANGERANG HIDAJAT UELAH
Hoofdopstandeling

1103 C 44

DE BANDJERMASINSCHÉ KRIJG

VAN

1859—1863.

MET PORTRETTEEN, PLATEN EN EEN TERREINKAART

DOOR

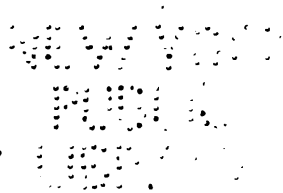
W. A. VAN REES,

Kommandeur, officier en ridder van verschillende orders, gepensionneerd
majoor tit. van het Nederlandsch Indisch leger.

TWEEDE DEEL.

ARNHEM,
D. A. THIEME.
1865.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
109791A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1923 L

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

INHOUD VAN HET TWEEDE DEEL.

HOOFDSTUK I.

Hidayat van Apoel verdreven. — Rantau aangetast. — Verkenning van Moeara Ayoe. — Zending van kiay Ranga Niti. — De Bali op de Barito. — Djoeragan Kaoet. — De Kingsbergen op de oostkust. — Januarij en Februarij 1861 . . . . . 1.

HOOFDSTUK II.

Togt van van Vloten naar de grens van Koesan. — Patrouille in Riam Kiwa, Martapoera en Amandit. — Handelingen van de Bali en Kingsbergen. — Zijdelingsche poging om Hidayat tot onderwerping te bewegen. — Maart 1861 . . . . . 15.

HOOFDSTUK III.

Onvermoeide pogingen om de vijandelijke benden te verjagen. — Gecombineerde marschen in Amandit. — Oprigting van een versterking te Moeara Ayoe. — Komst van het Hoofd van Koesan te Bandjer. — April 1861 . . . . . 28.

HOOFDSTUK IV.

De togt van den sulthan van Koetei gestaakt. — Mialukte expeditie naar Goenong Tongka . . . . . 39.

HOOFDSTUK V.

Guerilla-krijg. — Marschen van een aantal kleine kolonnes naar afgelegen plaatsen. — Terreinverkenningen. — Bevolkingspatrouilles. — Schoone beloften van pangerang Moeda. — Mei 1861. 58.

HOOFDSTUK VI.

Verdorvenheid der inlandsche Hoofden. — Tommongong Boeko.

— Pamatton. — Van Vloten in Riam Kanan. — Verraad te Amoenthay. — Tongko Brahim. — Versterking te Telang opgericht. — De Bali naar Koetei. — Junij 1861 . . . . . 74.

HOOFDSTUK VII.

Gamar te Pamatton. — Verraad van Tongko Brahim. — Jagt op Hidayat. — Gevangenneming zijner vrouwen. — Gevecht te Kriniang en Habang. — Beschikkingen tot een tweeden togt naar Goenong Tongka. — Verkenning der S. Boentok. — Oostkust . . . . . 97.

HOOFDSTUK VIII.

Togt van Schepens naar Pramassan Amandit. — Troepenbewegingen in Sihong en Amoenthay. — Bezetting van het landschap Karrouw. — Mislukte aanval op Pagger. — Limpasso. — Inval in Tabalong. — Verkenning van rivieren. — De Hoofden der Kahayan en Kapoeas. — Verstege op de Oostkust. . . . . 111.

HOOFDSTUK IX.

Bestorming van Batoe Poetih. — Togt naar Toendakkan. — Vermeestering van Kria Widjaja Bepintoe. — Limpasso. — Nieuwe inval in Tanah Laut. — Lehman's eerste stappen tot onderwerping. — Van Vloten belast met de expeditie naar Tongka. — Bestorming van Ramonia. . . . . 136.

HOOFDSTUK X.

Onderwerping van demang Lehman en andere Hoofden van den opstand. — Lehman op weg naar Hidayat's schuilplaats. — Gevechten te Benoea Lawas en Telok Pelawang. — Karta Negara. — Verovering van Penitie Biroe. — Vertrek der expeditie van Mengkatip naar Tongka . . . . . 157.

HOOFDSTUK XI.

Demang Lehman's handelingen. — Het beratip beamaäl geeft nieuw leven aan den opstand in Amoenthay. — Thelen te Kaloea. — Het aneuvelen van den regent van Amoenthay. — Gevecht van Soengej Ayer. — Tweede togt naar Goenong Tongka. 177.

HOOFDSTUK XII.

Onderneming tegen Benoea Lawas. — Gevecht te Djatoh. — Berigten omtrent Hidayat. — De orang beamaäl te Hampang. — Gevechten te Kria Widjaja Bepintoe. — Berigten van demang Lehman. — Controleur Fujok te Margasarie vermoord. — Onder-

Bladz.

gang der patrouille Croes. — Pangerang Moeda biedt zijne diensten aan. — Terugkeer van Hidayat. — Vrijgeleide voor Hidayat. 201.

HOOFDSTUK XIII.

Onderwerping van goesti Kassin's bende en van pangerang Wira Kasoema. — Hidayat komt te Martapoera terug. — Vergadering te Martapoera. — Hidayat's onderwerping. — Januarij 1862. 226.

HOOFDSTUK XIV.

De orang beamaäl te Mandjabar en Soengej Pendangin. — De Vecht op de Boven-Barito. — Tweede togt der Koeteinezen . . 245.

HOOFDSTUK XV.

Verraad van demang Lehman. — Toebereidselen tot vertrek van Hidayat. — Zijne vlugt. — Handelingen van het bestuur. — Buitengewone inspanning der troepen. — Hidayat komt te Martapoera terug. — Vertrek der sulthansfamilie naar Java . . . 256.

HOOFDSTUK XVI.

Gevecht te Simpang Ampat. — Goesti Matalie — Moedig gedrag van pembekkel Nassin. — De orang beamaäl te Wasa-Wasa. — Krachtige maatregelen tegen het beratip beamaäl. — Gevecht te Karoebang. — De Vecht op de Lahey en Teweh. — Onderwerping van Gamar en Tjitra Kasoema. . . . . 282.

HOOFDSTUK XVII.

Vruchteloze vervolging van demang Lehman. — Onderhandelingen met Amin Oelah. — Briefwisseling. — De vijandelijkheden hervat . . . . . 292.

HOOFDSTUK XVIII.

Gevecht te Passat. — Krijgsverrigtingen in Amoenthay. — Mislukte poging tot opligting van een Hoofd. — Uitwerking van Hidayat's onderwerping. — Bewegingen aan de Kahayan . . . 314.

HOOFDSTUK XIX.

Vijandige plannen van den sulthan van Passir. — Zijn komst te Bandjermasin. — Pogingen van pangerang Moeda om den sulthan tot ongehoorzaamheid te bewegen. — Wangedrag en schorsing van pangerang Moeda als Hoofd. — De Celebes en Vecht op de Oostkust . . . . . 323.

HOOFDSTUK XX.

Lehman's laatste pogingen tot opstand verijdeld. — Togt

der kolonne van Bennekom in het gebergte. — Zamengestelde manoeuvre van drie kolonnes. — Amin Oelah uit zijn schuilhoek te Boekit Hauk verdreven. — Toestand der bevolking van Doesoen. — Vruchteloze jacht op goesti Kassin's bende. — De Hoofden van Tjantong en Sampanahan te Bandjer . . . . . 342.

HOOFDSTUK XXI.

Vervolging der laatste rooverbenden. — Belangrijke arrestatiën. — Aanval op Moeara Mantallat. — Belooning van den radja van Pagattan. — Afkondiging eener algemeene amnistie. — Togt naar de Teweh . . . . . 357.

HOOFDSTUK XXII.

Onderwerping van goesti Kassin's zonen. — Praboe Anom en Oebak te Batang Koeloer. — De laatste orang beamaäl gestraft. — Toestand der landschappen op de oostkust. — Aftreding van den chef der expeditie . . . . . 381.

BIJLAGE A.

Naamlijst der HH. officieren en adjudant-onderofficieren, dd. officieren, die van het jaar 1859 tot 1863 de expeditie in het Bandjermassinsche rijk hebben medegemaakt . . . . . 401.

BIJLAGE B.

Sterkte der troepen . . . . . 408.

BIJLAGE C.

Namen van Z. M. stoomschepen die aan de expeditie deel namen 409.

BIJLAGE D.

Naamlijst der officieren die gedurende den Bandjermassinschen krijg gewond, gesneuveld of tengevolge der krijgsverrigtingen overleden zijn . . . . . 410.

Aanhangsel . . . . . 413.

HOOFDSTUK I.

HIDAYAT VAN APOEÏ VERDREVEN. — RANTAU AANGETAST. —
VERKENNING VAN MOEARA AYOE. — ZENDING VAN KIAY
RANGA NITI. — DE BALI OP DE BARITO. — DJOERRA-
GAN KAOET. — DE KINGSBERGEN OP DE OOSTKUST. —
JANUARIJ EN FEBRUARIJ 1861. —

Wel had Verspijck gelijk, zich niet te vleijen met de hoop dat Hidayat aan den goeden raad van hadji Isah zou gehoor geven. De geruchten omtrent Hidayat's moedeloosheid waren misschien juist geweest, doch bevestigd werden zij niet. De werkelijke verblijfplaats van dat Hoofd bleef een geheim; het lag in de taktiek des vijands daaromtrent uiteenlopende berigten te geven, ten einde ons daardoor op het dwaalspoor te houden; de gehechtheid der bevolking aan Hidayat maakte dit gemakkelijk. Nu eens heette het dat Hidayat te Apoëi of te Tomoeny op de grens van Koesan, dan weder dat hij te Datar Blimbing of te Datar Laga op de grens van Tjantong, volgens anderen dat hij in het rijk van Passir schuilde; hoe het zij, dáárin kwamen alle berigten overeen dat hij, voortvlugtig en magteloos, zich op de oostelijke grens van het rijk bleef ophouden en gedurig van standplaats veranderde.

Dat hadji Boeyasin zich bij hem had aangesloten, was niet
II.

onwaarschijnlijk; daarom werd er order gegeven aan Potthast om (15 Januarij 1861) met 65 bajonetten van Mengappan naar Apoëi te marcheren. Na een uiterst vermoeijenden marsch betreft die officier het bivak op een uur gaans beneden Mengamak, rukt 's anderen daags verder en stuit op een woning waaruit een vijftigtal muitelingen vlugt. Potthast heeft nog tijd een salvo te geven en brengt daarmede de vlugtende bende een verlies van 3 dooden en 9 gekwetsten toe. Naar de kleeding te oordeelen zijn het allen welgestelde inlanders, waarschijnlijk Hoofden; een paard, eenige lanssen, klewangs en patronen vallen in onze handen. In de woning vindt men een groot maal aangerigt; een oude vrouw daar aanwezig zegt, dat de vlugtenden hier sints geruimen tijd huishouden, de bevolking uit den omtrek alles ontnemen en van den roof in weelde leven; wie zij zijn, verklaart zij niet te weten. Onmiddelijk doormarcherende, vindt Potthast te Apoëi een uitgestrekt bivak, betrokken door 6 à 700 man die in alle rigtingen op de vlugt slaan. Een 30 à 40tal hadji's, die een soort van achterhoede vormen, worden nog eenige oogenblikken vervolgd, doch door den grooten afstand en het bedekte terrein niet ingehaald. Nadat de omtrek gezuiverd en Hidayat's hoofdkwartier verbrand is, keert Potthast naar Mengappan terug.

Toen Verspijck vernam dat de vijand teruggetrokken was naar Rantau Boedjoer, een kampong op de grenzen van Riam Kanan en Riam Kiwa, gelastte hij aan de postkommandanten van Mengappan, Pengaron, Moengoe Thayor en Gadoeng, een gemeenschappelijke beweging naar dat punt te maken. De troepen onder Benschop en Stoecker liepen (in de laatste dagen van Januarij) een uitgestrekt terrein door, maakten hoogst vermoeijende marschen, doch ontmoetten slechts enkele vijanden, daar de massa naar de hoogere bergstreken van Riam Kiwa terug getrokken was. Althans den 19^{en} Februarij kwam te Martapoera het berigt, dat een

vijandelijke bende onder Said Sambas den kampong Limbahong-Tiga, drie marschdagen boven Baleh, bedreigde en brandbrieven naar Rantau, Bekoela en Amawang had gezonden; zoomede dat Hidayat zich te Pramassan Kiri zoude ophouden. Naardien Stoecker kampong Hadjawa bereikt en daardoor de gemeenschap met Riam Kanan geopend had, was zijn togt niet onbelangrijk. Langzaam keerde de bevolking van Riam Kiwa uit de wouden terug, en andermaal werd zij veront-rust door zendbrieven met het tjap (zegel) van Hidayat, waarin hij gelastte om, door tusschenkomst van den pang-hoeloe djaksa Hakim, 50 realen aan hun sulthan (Hidayat) te schenken, en leestogt bijeen te brengen ten behoeve van Antassari, die eerlang met 5000 man in de beneden-landen zou vallen. Van onze zijde trachtte de militaire kommandant, tevens controleur, de bevolking door middel van zendelingen gerust te stellen.

In de assistent-residentie Martapoera heerschte in Januarij een gewenschte rust. Door den honger gedreven, vertoon-den zich nu en dan wel eenige opstandelingen in een of anderen kampong, doch de bevolkingspatrouilles die der-waarts gezonden werden, hadden nimmer ontmoetingen en vonden doorgaans de klagten overdreven. Van dergelijke rooverijen had men ook in den omtrek van M. Thayor eeni-gen last; zij hielden evenwel op, toen 30 bajonetten met den controleur van Margasarie in een versterkt huis te Benoea Alat gedetacheerd werden. Van de Dayaks die zich in December 1860 nabij Margasarie versterkt hadden, werd verder niets vernomen.

In Februarij was door een bende een versterking aangelegd in het Mangoeroehbosch, een paar uren beoosten Rantau. De controleur van Margasarie, die nu met 30 bajonetten tijde-lijk te Rantau geplaatst was, rukte den 10^{en} Februarij met 25 man onder van Puffelen derwaarts, en verbrandde de benting

die op zijn nadering ontruimd werd. Acht dagen later (17 Februarij) tastte de vijand Rantau aan, doch werd door de geringe bezetting afgeslagen en verjaagd. 's Anderendaags kwam daar juist een kolonne aan onder Brinkgreve, die van Amawang naar Bandjer terugkeerde; hiervan werd gebruik gemaakt om, in vereeniging met van Puffelen, den vijand op te zoeken. Nabij Nior trachtte men hem van twee zijden te naderen; volgens gewoonte stooft hij, ditmaal met achterlating van een doode en twee gewonden, uiteen en verdween spoorloos. — Op de tijding dat eenige muitelingen zich te Antahan ophielden, rukte Cavaljé (22 Februarij) met 46 bajonetten uit, maar zag op de plaats komende, den vijand verdwijnen.

Een patrouille uit de bosschen van Djohor (Tanah Laut) terugkeerende, bragt (3 Januarij) een vijftigtal inboorlingen mede, dat zich had onderworpen. Het waren de eenig overgeblevenen van een bende, die door gebrek en ziekte tot de helft gesmolten was. Te Batti-Batti werd nu een tijdelijke post opgericht. Dagelijks kwamen zich nog muitelingen in de kampongs neerzetten; daaronder waren velen, die hadji Boeyasin hadden gevolgd naar Riam Kanan, doch hem eindelijk verlaten hadden. De Tanah Laut was tot rust gekomen; het volk in nieuwe kampongs gevestigd, begon den arbeid in de ladangs en gedroeg zich ordelijk.

In de afdeeling Amoenthay liep het gerucht, dat Antassari met 300 man van de Mantallat-rivier opgebroken, naar Koesamby gemarcheerd was (boven Balangan), om vandaar de vijandelikheden in Amoenthay aan te wakkeren; verder dat Djalil's broeder, zekere hadji Doelganie, ter hoogte van Toendakkan een bende trachtte te verzamelen om op het volk van Balangan den vermoedelijken dood zijns broeders te wreken.

In het begin van Januarij rukten troepen in verschillende

rigtingen uit, om het land te zuiveren van de kleine benden die hier en daar nog rondwaalden; een kolonne marcheerde over Tandjong naar Pringin, een andere naar Batoe Mandie, een derde drong tot op $1\frac{1}{2}$ dagmarsch oostelijk van Pringin door. Veel onbekend terrein werd bij die gelegenheid in kaart gebragt. Ontmoetingen met den vijand hadden er niet plaats; nu en dan zag men vlugtelingen op grooten afstand.

Eichelberg maakte met 30 man (van 10 tot 18 Januarij) een verkenning tot Moeara Ayoe, waar hij de Hoofden ontmoette die zich vroeger hadden schuil gehouden. Het voornaamste Hoofd van hen, tommonggong Anoem, beloofde gehoorzaamheid aan het gouvernement; doch niet lang daarna ontstonden er zware verdenkingen omtrent zijne opregtheid en geloofde men dat hij de partij van Antassari aankleefde. Een zendeling van den sulthan van Passir, Masman genoemd, kwam hier ook zijne opwachting aan Eichelberg maken, voorgevende door den sulthan belast te zijn om Anoem tot de partij van het gouvernement over te halen. — Strengaerts kwam (21 Januarij) met 50 bajonetten van Tameang Layang een verkenning naar Tabalong maken. Zijne tegenwoordigheid werd benuttigd om met 80 bajonetten Boedjoeang een bezoek te brengen. Die kampong lag 5 uren gaans van Tabalong en was bewoond door weërspannige Dayaks van Teweh, Passir en de Barito; toen de kolonne daar aankwam, vond men de plaats verlaten en de bevolking naar Passir geweken.

In Februarij heerschten er weder groote onrust en spanning onder de bevolking van verscheidene plaatsen, die op 2 en 3 dagmarschen van Amoenthay lagen, en hoewel de derwaarts uitgezonden patrouilles geen muitelingen zagen, deden toch enkele moorden en de buitengewone angst der bevolking nieuwe vijandelijkheden duchten. Overal was men op zijne hoede en stond men gereed de vreedzame inboorlingen bij te springen.

Er werd verhaald dat Djalil in een vroeger gevecht ge-

sneuveld en te Toendakkan, oostwaarts van Pringin, begraven was. Bij gebrek aan gezonde officieren kreeg de dienstdoende officier Backerus bevel om zich daarvan te gaan overtuigen. Met 85 bajonetten en 40 man hulptroepen bereikte hij kampong Joam, en keerde toen (6 Februarij) terug, daar de gids verklaard had den weg niet verder te kennen. Op den terugmarsch werd de kolonne uit elk digt boschje, van achter elken zwaren boom met kogels begroet; herhaaldelijk was men genoodzaakt halt te houden en den vijand met de bajonet terug te drijven. Eerst op een half uur afstands van Pringin hield de vijand af. — Voorzien van andere gidsen, rukt van der Wijck (12 Februarij) in dezelfde rigting uit, en komt voor een moeras waar de vijand zich aan den overkant heeft opgesteld en hem met geweervuur ontvangt. Met verlies van een doode en twee gekwetsten trekt hij het moeras over en verdrijft den vijand; doch ook nu beweren de gidsen den weg niet verder te kennen. Steeds door den vijand vervolgd, trekt van der Wijck terug en krijgt nog eenige gewonden onder de koelies. — Ten derdenmale (21 Februarij) trachtte van der Wijck, aan het hoofd eener kolonne van 90 bajonetten en 25 man hulptroepen, nu langs een andere zijde, Toendakkan te bereiken. Verder dan het moeras, dat hij bij den vorigen togt doortrok, kon hij evenwel niet voortdringen; hij zond de gidsen die hij van onwil verdacht hield als gevangenen terug, en vroeg anderen. Het bleek echter, dat het terrein verderop geheel overstroemd en Toendakkan gedurende den regentijd werkelijk ontoegankelijk was. De expeditie werd daarop tot gunstiger gelegenheid uitgesteld.

Het gelukte den wakkeren Hojel in Allei het Hoofd van Bogandie, en twee bekende mitalingen, Sakar en Taip gevangen te nemen. Demang Lehman had intusschen te Limparto, op de oostelijke grens van Allei, een drie honderd man bijeengebragt, en maakte daarmede strooptogten in den

omtrek. Verscheidene patrouilles werden dientengevolge van Pantey Hambawang en Barabei-ie uitgezonden, om de kampongs Njagoeng, Oewai-wai, Djatti, Bander Gentoewan, enz. te beschermen. Slechts een nachtelijke patrouille door von Ende gemaakt, was in de gelegenheid eenige schoten op den vlugtenden vijand te lossen; alle anderen hadden wel is waar geen ontmoetingen, maar slaagden er toch in, verscheidene spionnen en kwaadwilligen te vatten.

Op den 19^{en} Januarij trok van der Heijden met van Haasten en Coevoet 70 bajonetten en een mortier naar Limpasso, waar versterkingen waren opgericht. Gedurende dien marsch ging men uren lang tot aan den buik door het water; maar niettegenstaande die buitengewone hinderpalen, vielen de versterkingen hoe goed ook aangelegd en hoe voldoende ook bezet, een voor een in onze handen. De vijand bepaalde zich tot het afvuren zijner lilla's en geweren en sloeg toen op de vlugt. — Een nachtelijke patrouille onder van Haasten naar Kemoeyang (25 Januarij) geraakte handgemeen met een kleine bende muitelingen, versloeg die, en maakte eenige wapens, alsmede Lehman's rozenkraus buit.

Joeda Karsa stond te Mahang, gelegen tusschen Djatoh en Djeranie, aan het hoofd van een tweede bende. Daartegen zond van der Heijden van drie zijden afzonderlijke detachementen af, aangevoerd door Munters, van Haasten en dienstdoenden officier de Reussy. De beweging werd met beleid uitgevoerd; elk detachement geraakte slaags met een onderdeel der bende; zonder verlies van onze zijde kreeg de vijand drie dooden en een aantal gekwetsten. Hoewel de bende geheel uiteengeslagen werd, gelukte het niet, om Joeda Karsa in handen te krijgen. — Een paar dagen later werd de kampong Pladjou door de muitelingen aangetast; de bevolking liep te wapen, sloeg den aanval af, en bragt het hoofd van een gesneuvelden vijand in onze versterking.

Den 3^{en} Februarij berigte het Hoofd van Rangas, dat pan-

gerang Praboe, vorst van Sampanahan, met een gevolg van 60 man op weg naar Amoenthay, waar hij den regent wenschte te ontmoeten, door demang Lehman tegengehouden en daarna teruggetrokken was. Een togt van kapitein Hamakers met 80 bajonetten naar het Mandella-gebergte (12—17 Februarij) liep zonder ontmoetingen af.

Te Rantawan, op $3\frac{1}{4}$ uur van Barabei-ie, werd door den 1^{en} luitenant Munters een post opgericht voor 50 à 60 man, bestaande uit een versterkt huis met palissadering en twee cirkelvormige bastions. Hojel zou er het kommando voeren.

Meer dan de wapenen was het verraad des vijands te duchten; maar al te dikwijls had men dit reeds ondervonden. 't Was evenwel toch een nieuwe teleurstelling, uit het verhoor van een paar gevangenen te vernemen, dat ook de distriktshoofden van Amawang, kiay Ranamangala, en van Negara, kiay Mohamad Nassim, met den vijand heulden. Ranamangala, het Hoofd dat zijn eigen kampong tegen de muitelingen verdedigde (zie pag. 335, 1ste dl.), en sedert dien tijd het vertrouwen en menige gunst van het bestuur genoot, werd verdacht niet slechts al onze bewegingen aan den vijand te verraden, maar hem zelfs in het geheim van levensmiddelen te voorzien. Behalve de opbrengst zijner rooftogten, bezat de vijand geen andere bronnen van bestaan dan het goud en de diamanten die hij uit den grond groef en tegen rijst en munitie inruilde. Niet Ranamangala alleen vond hij tot dien ruilhandel genegen, maar ook een aantal pembekfels, gidsen en spionnen, die wij meenden dat onze partij waren toegedaan, hadden hem sedert lang gediend.

Nu werd het duidelijk waarom de best overlegde plannen mislukten; waarom onze patrouilles, hoe stil ook, bij nacht zelfs uitrukkende, steeds den vijand op zijne hoede of voortvlugtig vonden; waarom de gidsen onze kolonnen langs verkeerde wegen voerden, waarom de spionnen slechts halve

berigten aanbragten. Nu baarde het geen verwondering meer dat zoo zelden vijandelijke spionnen in onze handen vielen, dat zoo dikwijls hardnekkig nagejaagde Hoofden onze vervolging ontkwamen; de kampongshoofden, die wij trouw waanden, verborgen hen, onttrokken hen aan ons oog. Op het berigt dat de gezagvoerder van Amandit, een twaalftal personen, waaronder ook de twee genoemde distriktshoofden, in hechtenis had genomen, zond Verspijck den auditeur van Leeuwen onmiddelijk derwaarts, met last een naauwgezet onderzoek te doen. Dientengevolge werden in Februarij het distriktshoofd, twee pembekkels en een hadji van Negara, van verraad overtuigd en door den krijgstraad veroordeeld tot den dood met den strop. De majoor-resident stelde de uitvoering van het vonnis zes weken uit, om de veroordeelden in de gelegenheid te stellen door middel hunner betrekkingen eenige voorname Hoofden des opstands over te leveren.

Op militair gebied viel overigens weinig belangrijks voor. Den 2^{en} Januarij werd de nieuwe versterking te Kendangan betrokken, de oude aan het distriktshoofd ter bezetting afgestaan. Nabij Paggar Hano, op den berg Oera, werden de bouwstoffen voor een benting vernield, door een patrouille die den 20^{en} Januarij derwaarts was gezonden. Zes dagen later legde een andere patrouille de hand op Djajapati, Hoofd der Orang Boebit, en op eenige zijner volgelingen, die beschuldigd waren van met den vijand te heulen nadat zij het gouvernement trouw hadden gezworen. Bij die gelegenheid werd Soeto Karsa's broeder door een geweerkogel gedood en was men verplicht twee weerspannige gevangenen, Kamar en Wahat, af te maken. Eenige wapenen en brieven van Amin Oelah vielen in onze handen.

Den 6^{en} Februarij ontving men op het onverwachts de tijding, dat demang Lehman met een groote magt den kampong Hankinang, gelegen tusschen Pantey Hambawang en

Kendangan, had aangevallen. Verspijck zond den 1^{en} luitenant-adjutant Brinkgreve met 50 man tot versterking der bezetting van Kendangan, en liet ook in Allei maatregelen nemen om aanvallend te handelen. Kapitein Vos, die het eerst op de plaats kwam, vond het berigt overdreven; de inval had zich bepaald tot een bende van vijftig muitelingen onder zekeren Tamboenan die de voorhanden zijnde rijst uit den kampong had geroofd en daarop in het Mandella-gebergte was teruggekeerd, doch de bevolking dermate met schrik had vervuld, dat verscheiden kampongs verlaten waren. Toen Brinkgreve te Kendangan aangekomen was, werd het terrein tusschen Pantey Hambawang en het Mandella-gebergte stelselmatig doorzocht, doch de vijand nergens gevonden. Eenige spionnen vielen in onze handen; bij die gelegenheid was de bevolking ons behulpzaam. De verlaten kampongs werden weër bewoond, en uitgezonderd eenige sluipmoorden en rooverijen van rondzwerfende muitelingen, werd de rust niet meer gestoord.

De nieuwe versterking aan de Mengkatip werd den 10 Januarij betrokken en de Suriname daarop naar Bandjer teruggezonden.

Reeds in December van het vorige jaar had de majoorresident zekeren kiay Ranga Niti, die in Boven-Doesoën goed bekend was, een zending derwaarts opgedragen om den geest der bevolking te onderzoeken en te trachten haar op onze hand te brengen. In Januarij rapporteerde kiay Ranga, dat de bevolking van Mantallat en Tanah Bau den sulthan (!) Antassari getrouw aanhing, doch dat die der lagere landen ongetwijfeld tot onze zijde zoude overgaan indien zij de wraak hunner naburen niet vreesde; dat Antassari zich andermaal gereed maakte naar Amoenthay te trekken, en dat twee andere Hoofden, Wanggang en Anang, met 500 man overland naar Sihong en Pattay wilden oprukken. Van Meng-

katip luidden echter de berigten geruststellend. In Karrouw bleef men in verzet; in afgelegen kampongs werden nu en dan eenige koppen gesneld. Het Hoofd van het landschap had noodig geoordeeld zich te versterken en steunde voorts op den bijstand der bezetting van Tameang Layang, wanneer hij vroeg of laat mogt aangevallen worden. Sihong, Pattay, Pakoe en Dayoe bleven gehoorzaam.

Bij een volgend rapport (11 Februarij) meldde kiay Ranga, dat Antassari werkelijk naar Tanah Bau was opgerukt met het voornemen om door Karrouw tegen Amoenthay, Sihong en Pattay te trekken; dat zendelingen voorzien met toembak berilit (piek) en vlag, naar de Kapoeas en Kahayan gezonden waren om daar volk te werven, en dat het gebrek aan rijst en tabak in de Boven-Doesoen nijpend werd. Sedert hielden de berigten van den kiay geheel op. Den 26^{en} Februarij zag men het rakit van kiay Martadjaja, een zijner volgelingen, op de Barito drijven met alle kenteekenen van een bloedige worsteling. Antassari had dus den zendeling met zijn gevolg afgemaakt. Het Hoofd van Doesoen Ilir, Wira Bangsa, werd in zijn versterkten kampong Babai bedreigd en vroeg dringend om hulp. Verspijck zond onmiddelijk de Kingsbergen derwaarts, doch Wira Bangsa wachtte dat schip niet af. Door vrees overmand, verliet hij met zijn volk Babai en zocht een schuilplaats in onze versterking te Mengkatip.

Toen daarop berigt ontvangen werd dat het Hoofd van Sihong, de brave Soeta Ono, te Telang door Antassari was aangevallen, droeg Verspijck den kommandant der Bali op om met zijn bodem, een kruisboot en den sleper van Os, Telang te ontzetten, en daarna versterkt door een detachement van 40 bajonetten onder Beeckman, civiel en militair gezaghebber van Marabahan, hooger op te stoomen ten einde de beweging der Koeteinezen van de zijde der Barito te ondersteunen. Bepaalde orders konden hier niet gegeven worden; slechts in algemeene trekken kreeg de kommandant van de Bali last de be-

woners der Boven-Barito, vooral die aan de Mantallat, Teweh en Lahey zoo veel mogelijk afbreuk te doen; overigens werd het aan zijn oordeel overgelaten om naar omstandigheden te handelen, zoo noodig den sleper van Os te gebruiken, en de Bali bij sterk vallend water terug te zenden.

Een belangrijke gebeurtenis had in Januarij aan de Kapoeas plaats. Radin Maas Anoem ook genoemd Djoeragan Kaoet, de beruchte koppensneller, het gevreesde Hoofd der Midden-Kapoeas, de persoon die in Augustus 1859 den aanval op Poeloe Petak leidde, waarvan luitenant Bichon het slagtoffer was geweest, werd onschadelijk gemaakt. Aangemoedigd door de goede ontvangst die andere Hoofden te Kwalla Kapoeas hadden ondervonden, misschien in de hoop door verraad een nieuw bloedbad aan te rigten, zakte hij de rivier af en meldde zich aan bij den postkommandant. Deze was evenwel op zijne hoede, en liet hem onmiddelijk naar Benoea Madang overbrengen. Groot was de vreugde over die aanhouding, zelfs bij zijn eigen volk, dat alleen door vrees weêrhouden was zich van den geweldenaar te ontdoen. Luitenant Perelaer, die met Caspersz en 50 bajonetten aan boord van de van Os Kotta Baroe, de woonplaats van Kaoet, bezocht, en door de bevolking een ander Hoofd liet kiezen, kreeg hiervan de overtuiging. Het vermoorden van Pati Singa Djaja, Hoofd van Sierat, bevestigde zich volkomen. In Februarij kwam het nieuw gekozen Hoofd van Kotta Baroe de rivier af, om den eed van getrouwheid af te leggen.

In Kahayan waren de zendelingen van Antassari tjerig aan het werven. Tommonggong Toendan, Hoofd van Midden-Kahayan, had zich bij Antassari aangesloten.

Te Sampit heerschte orde; op een inspectiereis van 10 tot en met 23 Februarij langs de Mandawé-rivier, ontving de civiele gezaghebber niets dan bewijzen van goedgezindheid.

In het algemeen kon daar de toestand van zaken niet ongunstig genoemd worden. Hidayat zwierf van de eene plaats naar de andere, om niet in onze handen te vallen, en bemoeide zich weinig meer met de leiding van den opstand. Antassari kon slechts zijne zwakke krachten meten met de bevolking der noordelijkste gewesten van Bandjermasin. Ten westen van onze keten van versterkingen heerschte overal rust; oostelijk daarvan werd die alleen gestoord door rooverbenden. Terwijl op de oostkust de Suriname hare zending volbragt, berigtte de assistent-resident van Koetei dat de sulthan van Passir genegen was het hoofd in den schoot te leggen en slechts door vrees weêrhouden werd om zich te onderwerpen. Dit noopte Verspijck ook de Kingsbergen naar de oostkust te zenden en den assistent-resident van Koetei op te dragen, om den vorst van Passir te bezoeken en hem aan te manen naar Bandjer te gaan, waar hij reeds drie jaren gewacht werd om zijn aanstelling te ontvangen. Zeer onaangenaam werd de sulthan verrast, toen onverwacht (29 Januarij) twee oorlogstoomers het anker lieten vallen voor den kraton, die tot nu toe voor zulke bodems ongenaakbaar geacht werd. Diepen indruk maakte het op den sulthan toen 's anderen daags de assistent-resident, vergezeld van den luitenant de Brauw, in een talrijke vergadering van grooten des rijks, hem tot onderwerping en gehoorzaamheid aanmaande; groote beweging veroorzaakte de eisch van den vertegenwoordiger van het Nederlandsche gouvernement, om ten blijke van onderwerping voor den resident van Bandjer te verschijnen. Hoewel dralende en huiverig, beloofde de sulthan nogtans om binnen 4 maanden aan dien last te voldoen.

Ook de vorsten van Tjingal, Menoengoel en Bangkalaän, van Sampanahan en Tjantong kregen een bezoek van den assistent-resident en werden door hem aan hun pligt herinnerd.

De regerende pangerang van Tjingal, Menoengoel en Bangkalaän verscheen kort daarop te Bandjer, beloofde trouw, en

bood zelfs zijne diensten aan tot demping van den opstand ; daar hij veel invloed op zijne naburen uitoefende en op vriendschappelijken voet stond met den sulthan van Passir , voedde men de hoop dat de geheele oostkust, die zich sedert een tiental jaren onafhankelijk waande , weldra tot den normalen toestand zou zijn terug gebragt.

Den 25^{en} Februarij waren beide stoomschepen weder te Bandjer terug en bragten de tijding mede dat op 1 Maart de inval der Koeteinezen in de Boven-Doesoen zoude aanvangen.

HOOFDSTUK II.

TOGT VAN VAN VLOTEN NAAR DE GRENS VAN KOESAN. —
PATROUILLE IN RIAM KIWA, MARTAPOERA EN AMANDIT. —
HANDELINGEN VAN DE BALI EN KINGSBERGEN. —
ZIJDELIJNGSOMME POGING OM HIDAYAT TOT ONDER-
WERPING TE BEWEGEN. — MAART 1861.

Even als te Bandjermasin, bleef ook te Martapoera de rust ongestoord. Alleen langs de Tapinrivier hadden eenige schermutselingen met stroopende benden plaats.

Reeds op den 18^{en} Februarij was von Ende van Baleh opgerukt om langs de Riam Kiwa, Said Sambas te ontmoet te trekken, die Rantau, Bekoela en Ambawang bedreigde. Kapitein van Vloten, vergezeld door den regent, was aan het hoofd van 100 bajonetten en een mortier tot hetzelfde doel uit Martapoera naar Pengaron gemarcheerd, vanwaar hij den 24^{en} verder het land inrukte en tot de grenzen van Koesan doordrong. Op dien togt, die zes dagen duurde, werd de kampong Amalang, de woonplaats van Goena Widjaja, Melano, waar demang Lehman verblijf had gehouden, en een groote woning in de wildernis in aanbouw, die voor Hidayat was bestemd, aan de vlammen prijs gegeven. Hidayat vlugtte in de rigting van Pramassan, demang Lehman naar Mengappan. Slechts door gebrek aan

schoeisel en het groote aantal soldaten dat aan beenwonden leed, werd de marsch gestaakt. Van Vloten zelf leed aan dysenterie. Een flankeur bleef, onder het marcheren, van vermoeijenis op de plaats dood. Ten gevolge van dien togt kwam een groot aantal zwervende inlanders in onderwerping en keerde naar hun kampong terug.

Op den 20^{en} en 21^{en} maakte Benschop een patrouille naar Pamatang Petitie, een kampong tusschen Moengoe Thayer en Soengej Raya in de wildernis gelegen. Begunstigd door de duisternis en het slechte weder, gelukte het hem de waakzaamheid des vijands te verschalken en zes gevangenen te maken, waaronder den beruchten broeder van Ali Achbar.

Van Mengappan gingen verscheidene patrouilles langs de Riam Kanan, om de muitelingen uit hunne geheimste schuilhoeken te verjagen. Luitenant van Sorgen o. a. tastte (6 Maart) bij Soengej Pamar Tjoekan een bende aan, deed vijf muitelingen in het stof bijten en maakte twee gevangenen. Cavaljé, geleid door een dier gevangenen, bragt op een togt naar Soengej Miak den vijand een verlies van eenige dooden en gewonden toe (8 Maart), en vernielde een grooten voorraad padie en munitie. Begunstigd door regen en duisternis, wist de gids van het bivak te ontvlugten. De meeste patrouilles kwamen evenwel terug, zonder, of slechts op een grooten afstand, den vijand gezien te hebben.

Saleh, die vroeger als spion vele diensten had bewezen en sedert zes maanden door Antaloedin's broeders gevangen werd gehouden, wist te ontsnappen en berigtte den kommandant van Pengaron, dat de hoofdmuitelingen Boeko Daoet en Doela hun hoofdkwartier nabij Pamatang Petitie hielden, met meer dan 200 mannen met geweren gewapend; dat zij gedurig kleine benden uitzonden, om den weg tusschen Mataraman en Moengoe Thayer onveilig te maken. Onmiddellijk werden 30 bajonetten van Martapoera tot versterking van Pengaron gezonden en gelast een nachtelijken

togt naar Petitie te ondernemen. Benschop plaatste zich zelf aan het hoofd eener kolonne van 47 bajonetten en marcheerde den 20^{en} Maart langs den weg die naar s. Raya en s. Djeming leidt en door de zware regens moeilijk te begaan was; tegen het middaguur betrok hij het bivak. Het doel van den togt lag ongeveer 3 uur gaans verder. Bij het vallen van den avond opbrekende, marcheert hij in stilte door, totdat hij eenige lichten gewaar wordt. Dáár bevonden zich eenige muitelingen. Benschop splitst zijn detachement in twee afdeelingen en neemt zijne maatregelen zóó goed, dat een huis wordt omsingeld en zes mannen gevangen genomen worden. Poe Said, Ali Achbar's broeder, de moordenaar van den heer Jacob, is er een van; de hoed van Jacob wordt zelfs nog gevonden. Sergeant Krompkamp is alleen gewond door een beet. Schoon de kolonne met ongehoofelijk veel zwarigheden te kampen had om door het donkere woud terug te keeren, bereikte zij echter ten 3 uur het bivak.

Den 21^{en} gingen op nieuw verschillende patrouilles uit, doch troffen geen muitelingen aan; en den 22^{en} keerde Benschop naar Pengaron terug. — Een kleine bende, geleid door tommongong Gamar, viel (19 Maart) in den kampong Karang Intan, vermoordde het distriktshoofd, stak zijn woning in brand en verdween daarna spoorloos. Militaire- en bevolkingspatrouilles zochten haar te vergeefs. — Uit Moengoe Thayor en Rantau zond men eveneens patrouilles uit, onder kapitein Engel en den 2^{en} luitenant van Sorgen, die eenige padieschuren des vijands ontdekten en vernielden. — In den nacht van 3 op 4 Maart werd onze post te Rantau beschoten. — Bij het opsporen van een vijandig Hoofd Sampang, onder leiding van den controleur van Margasarie, door een patrouille onder van Puffelen, maakte een gids zich weder aan verraad schuldig. 's Nachts het bivak verlatende, vermoordde hij den fuselier Aras die hem dit wilde beletten. De majoor Verspijck vaardigde

daarop strenge bevelen uit omtrent het behandelen van gidsen en gevangenen. — Den 20^{en} Maart werd de bezetting (30 man) van Rantau met 25 bajonetten onder de Coenens versterkt, om in overeenstemming met den postkommandant van Moengoe Thayor het distrikt Margasarie van vijanden te zuiveren. De pembekkel van M. Thayor, beschuldigd van den vijand van munitie en levensmiddelen te voorzien, werd met zijn gezin gearresteerd.

Ten gevolge der laatste troepenbewegingen, verliet pembekkel Doeraip Tanah Laut en viel kiay Demang, op wiens hoofd een premie van f 300 stond, in onze handen. Onze zendeling hadji Matalie trof hem aan in een bosch nabij Tabanio. Hoewel met een geweer en twee pistolen gewappend, gaf hij zich over, toen hij zich omsingeld zag. — De rust was nu geheel wedergekeerd in de afdeeling; handel en nijverheid ontwikkelden zich zichtbaar. Men verhaalde dat kiay Lang Lang, die zich eenigen tijd in Riam Kanan had schuil gehouden, naar Batoe Tongko was teruggekeerd. Aan het Hoofd dier plaats werd de last opgedragen, dien muiteling te vatten.

Veroorloofde de regenmoesson aan onze patrouilles niet om zich in de afdeeling Amoenthay vrij te bewegen, het voornemen van den vijand om onze versterkingen aan te vallen werd welligt om dezelfde reden verijdeld. Slechts onbeduidende schermutselingen hadden hier en daar plaats. Van der Wijck verliet (den 13^{en}) Pringin met een kolonne, om zich te overtuigen of kampong Assap door den vijand bezet was. Hij vond die plaats evenwel verlaten. Op den terugmarsch werd hij nu eens uit de verte, dan van meer nabij uit bedekte stellingen bij rivierovergangen beschoten. Een gids sneuvelde en een flankeur werd gewond.

Den 21^{en} Maart berigtte men, dat een belangrijke vijandelij-

ke magt uit Passir en Boven-Doesoën was afgekomen en Tiedjau, twee marschdagen boven Tabalong, reeds had bereikt. Hoewel van Oijen dergelijke berigten — zoo dikwijls uitgestrooid en even dikwijls onjuist bevonden — wantrouwe, liet hij echter een kolonne, sterk 100 bajonetten, één mortier, en 75 man hulptroepen onder demang Joeda, te Tabalong zamentrekken en onder bevel van Eichelberg naar Tiedjau oprukken. De kolonne ondervond noch daar, noch bij een paar andere kampongs Z. O. van Tabalong, eenige vijande lijkheid. De bevolking, ofschoon zonder twijfel niet op onze hand, ontweek echter de troepen niet en gaf evenmin aanleiding tot bestrafing. Met dezelfde kolonne maakte Eichelberg (van 29 Maart tot 6 April) andermaal een togt en bezocht Pedangin, Tandjong, Pengabang, Kayt Kayt en Padang Batong. Aanvankelijk trachtte de gids de kolonne naar Moerang Assap te geleiden, doch door Eichelberg gewaarschuwd zijnde dat Moeda Karsa in zijne woning overvallen moest worden, sloeg hij een ander pad in en bragt de kolonne een half uur later zoo onverwacht voor de gezochte woning, dat er geen gelegenheid meer was om het huis ongemerkt te omsingelen. Van der Wijck liet daarom de voorhoede een salvo lossen en stormde er toen op los. De vijand liet alles in den steek, zelfs zijne wapens, en ontvlugtte; bloedplassen toonden duidelijk dat er velen gewond waren. De hoofdtroep trok inmiddels het bosch om, dat achter de woning lag, stootte op een 100tal gewapende Dayaks en verjoeg hen eveneens met een enkel salvo. Op het bivak mengde zich onder de koelies een Dayak, een spion des vijands. Toen hij zich bij het arresteren met zijn parang verdedigde, werd hij doodgeschoten. Verdere ontmoetingen had de kolonne niet.

Door een gevangene op het spoor gebragt van een komplot te Kendangan om den vijand in 't geheim te ondersteunen, zond Verspijck den waarnemend auditeur-militair, 1^e luitenant Verburgh, derwaarts. Dit had verscheidene in hechtenisnemin-

gen ten gevolge. Het bleek dat enkele pembekkels zich van vrouwen bedienden om den vijand van het noodige te voorzien.

Te Negara werd het nieuw benoemd Hoofd, kiay Sarie, door den assistent-resident van Amoenthay, kapitein van Oijen in tegenwoordigheid van den controleur, den musti en alle Hoofden plegtig geïnstalleerd.

Den 5^{en} Maart rukte van der Heijden met 100 man van Barabei-ie naar Rantawan om een tijdelijken post op te rigten. Munters bleef daar met 75 bajonetten en 1 mortier in bezetting achter.

Djaja Warna's bende verliet Allei, nadat zij een aanval op kampong Rantau gedaan had, die door de inwoners zelve was afgeslagen.

Loera Hassin ontving van Hidayat edelgesteenten om de bevolking dier streken tegen het gouvernement op te ruïjen. Mahamit, pembekkel van Benoea Koepang, die dit aan den kommandant van Barabei-ie mededeelde, vroeg en verkreeg eenige gewapende kettinggangers en politiebeambten tot zijne beschikking en nam Hassin gevangen. Zoowel in Amandit als in Allei werden nog een aantal verdachte inwoners gearresteerd, waardoor veel werd bijgedragen om den vijand uit die streken verwijderd te houden. Door de menigvuldige regens werd het uitzenden van doorzoekingspatrouilles gestaakt. Kapitein Vos was door ziekte genoodzaakt zich tijdelijk van Kendangan te laten aflossen. De 2^e luitenant Muller kreeg het militair, Smagge het civiel gezag.

In het algemeen was de tegenpartij geen vijand, doch meer een rooverstroep te noemen, die zich thans bepaalde tot het plunderen van afgelegene kampongs en het ombrengen van goedgezinde Hoofden door sluipmoord. Het gezigt van een paar bajonetten was voldoende haar op de vlugt te jagen. Indien nu Antassari door de Koeteinezen uit de Boven-Doesoen werd verdreven, en de vorsten aan de Oostkust zich slechts on-

zijdig hielden, zou de opstand spoedig geheel bedwongen zijn.

Zagen wij (pag. 10) de Kingsbergen met spoed naar Babai stoomen om ons Hoofd loera Wira Bangsa ter hulp te komen, Babai was echter, evenmin als Telang, aangevallen, en de toestand veel gunstiger dan de berigten aanvankelijk deden veronderstellen. De Bali vereenigde zich den 9^{en} Maart met de Kingsbergen en stoomde gezamenlijk met haar de Barito op. Toen de kommandant te Parang Lahong bemerkte dat het water sterk aan het vallen was, nam hij terstond het besluit om de troepen zoo veel mogelijk op de Kingsbergen, kruisboot en tjuniaprauw te laten overgaan, en aan Rijk, den kommandant der Kingsbergen, de leiding van den togt op te dragen. Met de Bali terugkeerende, kwam hij echter nabij Mantallat aan den grond, en daar het water bleef vallen, was het vaartuig onmogelijk vlot te krijgen. De Suriname met eenige laadbooten door Verspijk onmiddellijk ter hulpe gezonden, liep zelve gevaar vast te geraken en keerde onverrichter zake naar Bandjer terug; onder weg had hij een inlandsch matroos verloren door het vuur van den vijand, die zich bedekt aan den oever had opgesteld. De Bali werd nu gestut, en bleef in een meer of min hagchelijken toestand in de Barito liggen, in afwachting van een bandjer die in dit jaargetijde niet ongewoon waren. Den 13^{en} April kwam er ook een aanmerkelijke rijzing in het water en gelukte het den sleper van Os om de Bali vlot te brengen. Op den terugtogt naar Bandjer, werd met den sleper van Os de s. Ayo, vijf mijlen landwaarts in verkend. Hier en daar verdreef men den vijand, die ons achter pallisaderingen met klein geweervuur bestookte, en verbrandde men zijne woningen en padieschuren.

Inmiddels was de Kingsbergen aan de monding der Te-weh gekomen en al dadelijk bezocht door den zendeling kiay Ranga Niti, dien men vermoord waande. Deze deelde

mede dat van een inval der Koeteinezen nog niets bekend was, maar wèl dat zij schriftelijk daarmede bedreigd hadden, indien de bewoners van Boven-Doesoen zich niet spoedig aan het gouvernement onderwierpen; de Hoofden gaven voor daartoe genegen te zijn, doch weigerden zich te vertoonen. Verder berigtte hij dat Antassari zich te Mantallat ophield en nu en dan strooptogten in Karrouw liet doen; dat hij in het bezit was van de jol en de vlet der Onrust, en er in den kampong Laoen nog vele officiersgoederen, als epauletten, kleederen en portretten verborgen waren; dat er geen enkel Europeaan der equipage van de Onrust in leven was en slechts een inlandsch bediende gespaard bleef, die te Bahan Soerapati als slaaf diende; eindelijk dat de s. Lahey met den ankerketting van de Onrust was afgesloten. Rijk liet toen (16 Maart) 138 man onder Maas Geesteranus luitenant ter zee 2^e klasse overgaan op de kruisboot, tjunia en de sloepen; daarmede (17 Maart) de Teweh opvaren en de drie bentings opzoeken die gezegd werden aan den oever opgeworpen te zijn. Nadat reeds eenige verlaten huizen waren gezien, ontdekte de flotille tegen den middag den kampong Hadjak, waaruit men nog eenige bewoners zag vlugten. In een gepalissadeerd huis werden eenige voorwerpen van de Onrust gevonden en een maleisch briefje waarin de bedreigde inval der Koeteinezen werd bekend gemaakt. Dien dag roeide men tot 6 uur 's avonds verder de rivier op, en vervolgde 's anderendaags den togt zonder kruisboot. Te 12 uur had men nog niets dan dicht begroeid terrein gezien; volgens den gids zou men, steeds doorroeijende, dien dag den eerstvolgenden kampong nog niet bereiken. Toen keerde men terug naar de Kingsbergen. Door het vallen van het water besloot de kommandant af te zakken tot kampong Inoeh, en 's anderendaags voor de s. Mantallat te ankeren. Daar evenwel het water steeds bleef vallen en een expeditie op de Mantallat dus onmogelijk werd, liet de kommandant de Kingsbergen

met de andere vaartuigen naar de hoofdplaats terugkeeren.

Verspijck ontving inmiddels van Soerapati den volgenden brief geschreven den 4^{en} Maart, en mede-onderteevend door 28 kampongshoofden.

»Deze brief voortkomende uit een rein hart (!) en vergezeld van vele groeten en eerbied, komt van mij kiay tom-monggong Djang Pati Djaya Radja (nieuwe titel van Soerapati), die bekent zich met de onder hem staande Hoofden en bevolking te willen beteren en zich onder bescherming van den Grooten Heer te Bandjermasin te stellen.

»Ik, kiay tom-monggong Djang Pati Djaya Radja, ben met al de onder mij staande Hoofden en bevolking overeengekomen, aan den inhoud van den tjap van den Grooten Heer te voldoen.

»Omtrent de daarin voorkomende vraag: wie door de bevolking in de plaats van mij, tom-monggong Djang Pati Djaya Radja, tot Hoofd zal worden gekozen, wien zij genegen zijn en wie door hen vertrouwd wordt, moet ik antwoorden dat ik, tom-monggong D. P. D. R., met de onder mij staande Hoofden en bevolking, wensch dat kiay Ranga Niti, vertrouweling van den Grooten Heer Resident, tot Hoofd aangesteld worde. Wij hopen dat ons verzoek door den Grooten Heer zal worden ingewilligd, opdat wij daardoor uit den nood en het verderf verlost kunnen worden en in geluk en vrede mogen leven.»

Waarschijnlijk meende Soerapati daardoor den inval der Koeteinezen in zijn gebied te voorkomen. Verspijck liet hem weten, dat hij hem geen vertrouwen kon schenken, en eerst dan aan zijn opregtheid zou gelooven, als hij in persoon te Bandjer kwam of Antassari uitleverde,

Van twee zendelingen van Antassari, die het Hoofd van Ringkau Kattan, tom-monggong Djaya, wilden vermoorden doch door een patrouille gevangen genomen werden, had er een

zich eenigen tijd bij Antassari opgehouden in de benting Goenong Tongka, die met 300 man bezet, waarvan 60 met geweren, en met 4 lilla's gewapend was. Volgens hem ondersteunde niet alleen de vorst van Passir Antassari met munitie, maar hadden ook nog onlangs Soeta Ono en de vorst van Koetei aan Antassari geld en lijnwaden gezonden. Aan de waarheid van dit bericht werd zeer getwijfeld.

De militaire kommandant van Kahayan arresteerde Djahan, Hoofd van Djaga, die verraad pleegde door zendelingen van Antassari te huisvesten. Een groote voorraad padie voor den vijand bestemd, twee prauwen en eenige goederen werden tegelijkertijd in beslag genomen. Naar Djahan's medepligtigen werd ijverig onderzoek gedaan.

Aan Sjerief Abdoel Rachman, van Batavia gezonden om bij onderhandelingen met inlandsche Hoofden gebruikt te worden, werd te Bandjer opgedragen zich met Hidayat in betrekking te stellen. Tot dat einde riep hij reeds in Februarij de oudste priesters en adellijken der afdeelingen Kween en Martapoera bijeen, en bewoog hen een brief aan Hidayat te schrijven en te onderteekenen, waarin den pangerang de raad werd gegeven om zijn volk niet ongelukkiger te maken dan het reeds was, zich zelf voor grooter rampen te behoeden, en te luisteren naar de stem van Sjerief Abdoel Rachman.

Den 28^{en} Maart kwam op dien brief het volgende antwoord:

»Een klein man van God, maar een echte afstammeling van sulthan Adam.

»Alle lof aan den allerhoogsten God, en alle eerbied voor de profeten en hunne vrouwen tevens, vrede en zegen van God.

»Toeàn mufti Alhadji Mohamad Chaliel, Toeàn Alhadji Mohamad Amin van Bandjermasin, Toeàn hadji Mohamad Ariep van Toengoel Irong, Toeàn panghoeloe hadji Machmoed van Martapoera, benevens alle pangerangs, adellijken, hadji's, Hoofden, pembekkels en alle voorname personen van

Bandjermasin en Martapoera, aan U allen geef ik kennis dat ik den brief van 29 der maand Radjab 1277, op den 28^{en} Saaban in goeden staat heb ontvangen.

»Den inhoud daarvan heb ik met oplettendheid onderzocht, en bevonden dat gij goede gedachten ten mijnen aanzien hebt. Al het in dien brief voorkomende, heb ik volkomen begrepen en doe het ondervolgende tot mijn antwoord dienen.

»De hoop en de raadgeving van U allen, onderteekenaren van bovenbedoelden brief, zullen door mij niet in den wind geslagen worden; ik ontvang die met veel dankbaarheid. Eveneens is mijn hoop op U gevestigd. Ik hoop dat gij onderteekenaren van bedoelden brief geen de minste vermoedens zult hebben, dat ik vrees, dat gij mij door Uwe handelingen in den strik zoudt willen leiden, vermits ik zulks geenszins alzoo zal opnemen en mijn vertrouwen stel op U, Hoofden van de zijde des Bandjerschen rijks.

»Van gouvernementswege, zooals in Uw brief vermeld wordt, is pangerang Sarief Abdoel Rachman bin pangerang Sarief Hamik van Batavia als algemeen gevolmagtigde van Z. E. den Gouverneur-Generaal van Batavia te Bandjermasin aangekomen, en heeft hij zich in het huis van pangerang Sarief Aloei met der woon gevestigd. Op dien pangerang hebt gij uw hoop gevestigd, om voor mij benevens al het volk een voorpraak te zijn.

»Wanneer pangerang Sarief Abdoel Rachman inderdaad de algemeene gevolmagtigde is van Z. E. den Gouverneur-Generaal van Batavia en werkelijk de vertrouweling tot het doen van alles wat ten goede kan strekken, dan vertrouw ik een bewijs of teeken van hem te bekomen, waarin hij blijken geeft van den rang dien hij bekleedt en het voorneemen of het doel van het gouvernement dat hij ten uitvoer moet leggen. Voorts het bewijs van een steeds onschendbare nakoming zijner belofte. Mijn wil is, dat gijlieden, onderteekenaren van meergemelden brief, indien Uwe gezegden

vermeld in Uw brief volkomen volgens de waarheid zijn , de ondervolgende Hoofden tot mij laat komen, als :

»Toean musti hadji Mohamad Chalia, Toean hadji Mohamad Arieop Toenggoel Irong; pangerang Djaja Pemenang, pangerang Djaya Samitra of pangerang Mohamad Tambak Anjer, twee hadji's en twee pangerangs, opdat ik van die personen al uw raad mag vernemen, en ook opdat ik er vertrouwen in kan stellen, wanneer zij een bewijs van wege den pangerang Sarief Abdoel Rachman aan mij mogten brengen.

»In het slot van Uw brief hebt gijlieden duizendvoudige hoop gekoesterd en verzocht dat ik spoedig den pangerang Sarief Abdoel Rachman zoude ontmoeten. Hieromtrent wensch ik, daar pangerang Sarief Abdoel Rachman de algemeene volmagt van Z. E. den Gouverneur-Generaal in handen heeft, een brief van hem te ontvangen, waarbij hij zal bekend stellen zijn plan en voornemen ten mijnen aanzien met zijn woord van eer, ten einde daarop volkomen te kunnen vertrouwen.

»Vijftien dagen na de dagtekening dezès briefs wensch ik van U lieden, indien gij wilt, een antwoord te bekomen, op 't geen in mijn brief is bekend gesteld, gebragt door bovengenoemde menschen.

»Een mijner Hoofden zal ik hen laten opwachten.

»Langs twee wegen kunnen meermelde personen tot mij komen.

»1e van Amandit naar Moeara Batanbangan.

»2^e van Riam Kiwa naar Toengkaran.

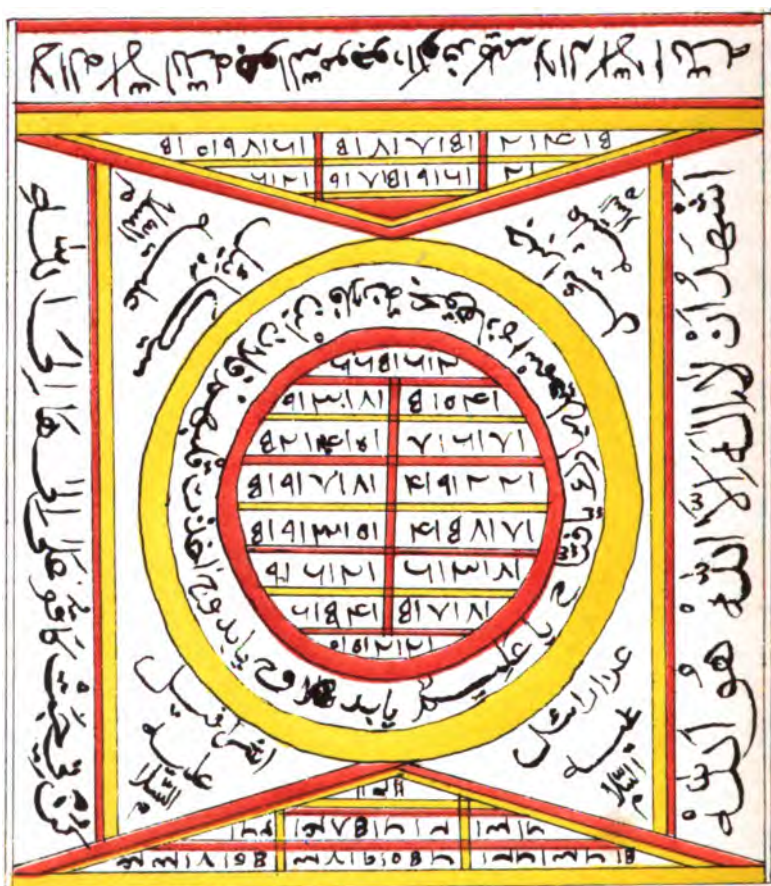
»Op ieder van deze plaatsen zullen mijne menschen hen afwachten. Op den dag van hunne aankomst op een dezer plaatsen, zal ik zoo spoedig doenlijk komen.

»Ik laat hieronder volgen, dat ik twee gelijkluidende brieven heb geschreven, waarvan een aan U lieden wordt gezonden.

»Geschreven in de pasangrahan aan den voet van den berg Alaõe (in het midden van dit eiland) waaruit al de rivieren

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

DJIMAT OF TALISMAN.

TJAP'S OF ZEGELS VAN HOOFDEN.

van het Bandjersche rijk ontspringen , op den eersten der maand Ramadlan 1277 (gelijkstaande met 13 Maart 1861).”

Die brief droeg het tjap van Hidayat. Het namaken van tjaps (handteekeningen) was echter onder de Bandjerezen zoo algemeen , dat men hierop niet kon staat maken. Verspijck liet Rachman evenwel een brief in den gewenschten vorm opmaken , en door de opgegeven personen onder geleide van gewapende inlanders naar de overeengekomen plaatsen Baleh en Djinga Lima, brengen. Gedurende drie dagen wachtte het gezantschap vruchteloos op Hidayat's zending en keerde toen onverrigter zake naar Bandjer terug.

HOOFDSTUK III.

ONVERMOEIDE POGINGEN OM DE VIJANDELIJKE BENDEN TE
VERJAGEN. — GEcombineerde Marschen in Amandit. —
OPRICHTING VAN EEN VERSTERKING TE MOEARA AYOE.
— KOMST VAN HET HOOFD VAN KOESAN
TE BANDJER. — APRIL 1861.

Dat de poeassa niet zonder invloed geweest was op de kalmte die in de laatste weken had geheerscht, bleek uit de verontrustende teekenen in de maand April op verschillende punten van het rijk waargenomen. Als men aan al de geruchten geloof wilde hechten, zouden Martapoera, Pengaron, Kendangan, Marabahan, de kruisbooten op de rivieren, ja Bandjermasin zelfs, aangevallen worden. In vele kampongs werden briefjes vol bedreigingen rondgestrooid en de bevolking in een angstige spanning gebracht. Hier en daar plunderde een bende een afgelegen huis of kampong, voerde een Hoofd gevankelijk met zich mede, doch op de meeste plaatsen vatte de bevolking zelve de wapens op en verdedigde have en goed tegen de aanvallen der muitelingen.

Uit de hoofdplaats zond men, tot geruststelling der bevolking, naar alle kanten patrouilles en spionnen uit, om te ontdekken of de weinig geloofwaardige tijding der komst van pangerang Moeda of van goesti Kapitan bevestigd werd. Nergens

vond men evenwel een vijand; alleen in de ongenaakbare moerassen van Alalak hadden de muitelingen, die daar reeds lang schuilden, teekenen van leven gegeven door de bevolking van de Barito tegen het gouvernement op te ruijen. Van de 200 man die (26 April) de kruisboot te Belawang bij nacht zouden aanvallen, ontdekte men evenmin iets. De Kingsbergen derwaarts gezonden, vond de kruisboot ongedeerd en de bevolking te Belawang rustig; verkenningen in eenige naburige soengej's leverden ook niets op. Tegen eenige muitelingen die zich te Karang Intan ophielden, werd een bevolkingspatrouille gezonden waarbij een onderofficier, een korporaal en 11 soldaten als Maleijers verkleed ingedeeld waren. Na 4 dagen het land doorkruist te hebben zonder muitelingen te ontmoeten, keerde de patrouille terug.

Een paar kampongs nabij Mataraman die op de bedreigingen van eenige onruststokers verlaten waren, werden bezocht door bevolkingspatrouilles, versterkt door eenige verkleede soldaten en aangevoerd door den regent, of het distriktshoofd. Ook militaire afdeelingen doorkruisten den omtrek van Martapoera, stelden de vreesachtige bewoners gerust en bewogen hen tot terugkeer. In den nacht van 23 op 24 April bragt een patrouille aan een bende, die naar Bintjau wilde oversteken, een verlies van verscheidene dooden en gewonden toe. Ook den 28^{en} geraakte aldaar een patrouille onder den regent, met den vijand slaags. — Bij een andere gelegenheid beproefde men met bevolkingspatrouilles een bende te Pamatang Petitie in te sluiten; die poging gelukte echter evenmin, als een andere met soldaten onder luitenant Bakker tegen diezelfde plaats ondernomen.

Een bevolkingspatrouille onder den regent van Martapoera, versterkt met 20 verkleede soldaten, legt zich twee malen vruchteloos in hinderlaag in de bedreigde kampongs Penarang en Passar Djatti. Op weg naar Bintjau, dat bescherming verzocht, raakte men slaags met den vijand en bragt hem 6 dooden

en verscheidene gewonden toe, terwijl er bovendien 4 gevangenen gemaakt werden. Eenige dagen later stootte men andermaal op een bende, doodde een muiteling en nam er een gevangen.

Den 2^{en} werden pangerang Kasoema Ningrat, pembekkel Matamin en Lambot, door den krijgsraad veroordeeld, te Martapoera ter dood gebracht.

In Riam Kiwa verscheen Mohamad Said om volk te pressen en op Kendangan en Moengoe Thayor af te gaan; de inwoners redden zich door de vlugt in de wouden. Evenals van Vloten maakte nu kapitein Schepens een togt door dat gewest, vernielde een aantal vijandelijke padievelden, stelde de bevolking gerust, doch had geen ontmoeting van eenig belang. Na een aller vermoeijendsten marsch van 18 dagen kwam hij den 27^{en} April te Martapoera terug.

Den 22^{en} werden de doodvonnissen van kiay Nakoet en van Kemis te Martapoera voltrokken.

Langs de Riam Kanan zwierven bij voortdoring kleine benden rond, die van roof en plundering leefden. Het gelukte luitenant van Sorgen de voornaamste uiteen te slaan, twee muitelingen te doden, en daarenboven verscheidene andere te verwonden. Tommonggong Gamar, hevig vervolgd door den inlandschen sergeant Saimoen en twee fuseliers, stortte door een kogel getroffen ter aarde; zijne wapens wegwerpende, stond hij echter weer op en ontkwam in 't kreupelbosch. — In den nacht van 6 April, terwijl de helft der bezetting van Mengappan op patrouille was, drong Said Sambas met zijne bende door tot aan den kampong soengej Rappat, nog geen paal van de versterking verwijderd. Luitenant Cavaljé achtte zich niet sterk genoeg om den kampong te hulp te komen en liet toe dat Said Sambas een honderdtal inwoners gevankelijk wegvoerde.

Den 16^{en} vertrok de 1e luitenant van Oort van Mengappan over Kalaän, Pilak en Apoeï, om de inwoners te bewegen zich in den nieuwen kampong Tewingin nabij Mengappan te komen vestigen. Werkelijk haalde hij er verscheidenen toe over. Te Pilak was de pembekkel sedert geruimen tijd afwezig, en daar men in zijn huis voorwerpen vond van vermoorde Europeanen, bleef er geen twijfel over dat hij tot den vijand was overgegaan.

De majoor-resident liet (9 April) het kommando van Mengappan op van Vloten overgaan en voegde hem (18 April) hadji Matalie toe, die ons in Tanah Laut reeds goede diensten bewezen had. Met 30 gewapende volgelingen en versterkt door eenige soldaten door de wouden patrouillerende, gelukte het Matalie (21 April) te Tabattan, 3 uur boven Pilak, een bende te overvallen, het Hoofd benevens eenige ondergeschikten af te maken, en vier gevangen te nemen. Van deze laatste vernam men dat Hidayat een maand vroeger te Goenoeng Batoe Teris een groote vergadering van Hoofden had gehouden.

Luitenant de Coenens verliet Rantau (distrikt Margasarie) van 2 tot 11 April met een detachement soldaten en 50 koelies, en besteedde vier dagen aan het vernielen der paddievelden te Boekit Biroe; daarna in Z.O. rigting doormarcherende, verrigtte hij hetzelfde te Hatoeah. De vijand te magteloos of te lafhartig om dit te beletten, bepaalde zich tot een onschadelijk geweervuur op grooten afstand, doch beraamde een aanval op Rantau, waar slechts 16 bajonetten onder van Puffelen, waren achtergebleven. Een bende van 150 man viel in Benoea Alat, plunderde de woningen, nam de pembekfels van Benoea Rantau, Nior en Benoea Alat gevangen en trok daarna tegen Rantau op. Van Puffelen, juist met 9 bajonetten van Moengoe Thayor versterkt, ontving den vijand echter zoo goed, dat deze ijlings

met verlies aftrok en, vervolgd door sergeant van Dongen met een handvol braven, de gevangenen in den steek moest laten. Het Hoofd van Rantau had elf klewangwonden bekomen.

Pangerang Brahim, broeder van den regent van Martapoera, aangewezen als een getrouw aanhanger van Hidayat, werd op last van den kommandant van Amoenthay in hechtenis genomen. Beoosten Kendangan, te Pramassan, had zich een vijandelijke magt zaamgetrokken, om de naburige kampongs te dwingen zich bij haar aan te sluiten en op Kendangan af te gaan. Men beweerde dat niet alleen pangerang Hidayat en Radin Toeyong, maar ook hadji Boeyasin en Joessoep (vroeger in Tanah Laut aan het hoofd des opstands) zich te Pramassan bevonden, en Mohamad Said met een andere bende te Hatoeah aan de bronnen der Mangkau-rivier stond. Toen dit bericht (23 April) te Bandjer inkwam, voorzag de majoorresident een aanval op Rantau en zond Brinkgreve met 60 bajonetten en een mortier derwaarts, met last om zooveel mogelijk aanvallend te handelen en naar omstandigheden Moengoe Thayor of Kendangan te ondersteunen. Den 25^{en} kwam de kolonne te Rantau aan, wond daar alles rustig, marcheerde door en bereikte den 30^{en} Kendangan.

Inmiddels verontrustten kleine vijandelijke benden den omtrek van Kendangan en werden door onze patrouilles ijverig vervolgd. De 1^e luitenant Muller begaf zich naar de uitgeplunderde kampongs Karang Djawa en Paloeang, en sloeg den vijand bij soengej Loeang. — Op de tijding dat kampong Bahawang zoude aangetast worden om de brug over s. Kiddeman te vernielen, werden 15 man in hinderlaag gelegd. Werkelijk kwam in den nacht van 19 op 20 April een bende in den kampong en werd er met een salvo ontvangen. De vijand in den waan met kampongsvolk te doen te hebben, beantwoordde het vuur en bragt ons een

verlies van een doode en een gewonde toe, doch sloeg op de vlugt, toen hij onze soldaten herkende.

Mohamad Said naderde met 400 man tot Tamboy Boeloe, 3 à 4 uur van Kendangan; de bewoners van een aantal kampongs vlugtten in de wildernis, anderen sloten zich bij den vijand aan. Een bende van 200 man drong den 25^{en} April tot soengej Loeang door, en werd gaandeweg versterkt door nieuw aangeworven inlanders. De militaire kommandant van Kendangan, van plan zijnde om den vijand, die zich voornamelijk te Pategan en Hankaakey ophield, van twee zijden gelijktijdig aan te vallen, vroeg versterking van Pantey Hambawang aan, waarop kapitein Hamakers reeds in den ochtend van 28 April met Hojel en 80 bajonetten te Kendangan aankwam.

Nu werden er drie kolonnes geformeerd :

- 1°. de kolonne Hamakers, 2^e luitenant Hojel, officier van gezondheid de Jong, 50 bajonetten;
- 2°. kolonne Muller, adjudant Koch en 45 bajonetten;
- 3°. kolonne von Ende, 40 bajonetten.

Daarna werd het volgende plan van aanval gemaakt :

Von Ende moet van Kendangan langs de Kiddemanrivier alle loopbruggen vernielen, den overgang bij Gamba bewaken, het terrein om kampong Pisangan zuiver houden en met een gedeelte zijner magt kampong Amawang bezetten, ten einde den vijand op te vangen, die in zuidelijke rigting mogt pogen te ontvlugten. Door Smagge, die met 20 man in de oude benting post vat, blijft von Ende in gemeenschap met Kendangan, dat bezet is door 50 bajonetten onder den officier van gezondheid Tall.

Hamakers en Muller moeten de kampongs Briang, Hankaakey en Pategan aanvallen. Wijkt de vijand in noordelijke rigting en stoot hij op de bajonetten die langs de Kiddeman geposteerd zijn, dan zal hij waarschijnlijk trachten langs Amawang te ontkomen, maar daar op von Ende stuiten. Vlugt

de vijand daarentegen Z.W. waarts naar s. Paring en s. Loeang, dan wordt hij door de kolonne Brinkgreve, die van Rantau in aantocht is, opgevangen.

Hamakers marcheerde (den 30^{en}) over Amawang, Pisangan en s. Kalang naar Gamba. Nabij Pisangan door geweer- en lillavuur begroet, verslaat hij den vijand. Bij s. Kalang vereenigden Muller en Koch zich met hem en werd de marsch naar Pategan en Hankakey voortgezet. Hier losten eenige bedekt opgestelde muitelingen hunne geweren en verdwenen daarna. Een kleine bende wilde bij Amawang de Amandit-rivier overtrekken, doch werd hierin door Muller verhinderd. Met hetzelfde doel ging von Ende, die het vuur van Hamakers hoorde, westwaarts langs de Amandit en kreeg eenige schoten. Het scheen dat een driehonderdtal vijanden door Hamakers opgejaagd, nabij Briang de soengej was overgetrokken; althans de vijand tastte nabij s. Paring von Ende vrij hevig aan. Drie flankeurs, een fuselier en een kettingganger zijn reeds buiten gevecht; von Ende zelf krijgt een kogel door den pols. Zijn magt is te gering om lang weerstand te bieden. Hij trekt daarom langzaam vurende terug op Amawang, waar Hamakers die over Briang gemarcheerd is, hem ontmoet; gezamenlijk komen zij te Kendangan aan.

Brinkgreve had zich in den morgen van denzelfden dag van Rantau op marsch naar Kendangan begeven, en na een paar schoten nabij Bindang met den vijand gewisseld te hebben, te Telok-Pegat ('s middags te 12 uur) het bivak betrokken. Indien hij met den kommandant van Kendangan overeengekomen was om één dag vroeger te vertrekken, of den 30^{en} naar Kendangan door te marcheren, hoogstwaarschijnlijk zou dan den vijand veel afbreuk zijn gedaan.

Nu werd hij in den nacht onophoudelijk verontrust en moest hij gedurig patrouilles uitzenden om den vijand te verjagen. Den volgenden dag den togt vervolgende, ontmoette hij nabij Hamala Hamakers, die inmiddels met 80 bajonetten

den vijand met een gevoelig verlies uit Karang Djawa had verdreven. Ook Koch, die Brinkgreve te gemoet was gezonden, vereenigde zich hier met de overigen en marcheerde met hen terug naar Kendangan.

Drie tommongongs, Senelehama, Singapati en Anoem, hadden tot nu toe het gezag over de Dayaksche bovenlanden (benoorden Amoenthay) in handen. De twee eersten erkenden het oppergezag van de Ned. regering, doch deden haar in het geheim zooveel mogelijk afbreuk. Tommongong Anoem alleen voerde openlijk de wapenen tegen ons. Het oprigten van een post te Moeara Ayoe, gelegen aan de zamenvloeiing der Ayoe en Owie, waar de wegen naar Boven-Doesoën, Passir, Pringin en Tabalong zich kruisen, was daarom noodzakelijk geworden. Van Oijen, door ziekte buiten staat de leiding daarvan op zich te nemen, zond den 23^{en} Eichelberg met 117 bajonetten, 13 sappeurs, 100 man hulptroepen, een 3ponder en een mortier met bediening naar Moeara Ayoe. Den eersten nacht werd te Moerong Layang, den tweeden op een alang-alangveld gebivakkeerd. Den 25^{en} werden de vivresprauwen aangevallen, doch die aanval werd door het Hoofd der hulptroepen, Warga Kasoema afgeslagen; van 's vijands zijde met een verlies van 3 gewonden. Den 26^{en} begroette de vijand op een half uur afstands van Ayoe de hulptroepen met een salvo dat hen een doode kostte. Toen de bajonetten opdaagden en de artillerie een paar kartetsschoten had gelost, week echter de vijand terug. Nabij Ayoe beproefde hij nog eens stand te houden, vuurde met lilla's en geweren, maar werd verdreven.

Onmiddellijk na zijne verdrijving werd overgegaan tot het oprigten eener versterking en tot het maken van een behoorlijke bergplaats voor munitiën en vivres. Eichelberg had daartoe een punt uitgekozen op een hoogte die de beide

oevers der rivier bestreek; gedurende dien arbeid, die met kracht werd voortgezet, hielden 's nachts de schildwachten de Dayaks in ontzag die het bivak bekropen, en doorzochten over dag kleine afdeelingen onophoudelijk den omtrek; reeds den 3^{en} Mei kon Eichelberg naar Tabalong terugkeeren, maar moest van daar ziek naar Amoenthay worden overgebracht. Munters bleef met 90 man te Aijoe achter. — Den 21^{en} vond de dd. officier Koch eenige wapenen en randjoe's in de woningen op Goenong Madang.

Langs het voetpad van Pringin naar Moeara Petap kon nooit een patrouille gaan zonder uit het bosch beschoten te worden. De kommandant van Pringin ondernam het daarom, dien weg met koelies van Amoenthay te verbeteren. Dagelijks poogde de vijand den arbeid te belemmeren, gedurig vielen er schoten; maar toch was den 6^{en} April de weg voltooid en het hout op zijde daarvan weggekapt. Nu wilde de vijand dien weg vernielen, en werd het noodig een detachement onder luitenant Brusse te Moeara Petap te leggen. Toen de vijand evenwel eenige dagen achtereen te vergeefs zijn kruid verspild had en begreep dat hij het onderspit delfde, kon Brusse naar Amoenthay terugkeeren.

Te Boentei, een kampong nabij Balangan, vertoonde zich ook een bende die een aantal inwoners mede voerde. Een enkele daarvan verdedigde zich, maakte amok en velde een zestal muitelingen.

Den 14^{en} werd te Amoenthay het doodvonnis voltrokken aan kiay Ngabehie Djaksa Negara, hadji Joesoep, Loera Daras en Djajapati.

Op het berigt dat het opstandelingshoofd Ali Achbar zich nabij Marabahan te Pamatang zou ophouden, zocht Beeckman den 18^{en} April dien kampong op, doch vond daar niets verdachts. Een tweede patrouille kreeg even weinig uitkomsten. Beekman maakte met de Kingsbergen ook een verkenning

naar kampong Balawang, waarvan ongunstige berigten ingekomen waren. Hij vond evenwel geen vijanden; alleen vlugtte de pembekkel op zijn nadering. De Kingsbergen bleef zich daarna tusschen Bandjer en Marabahan ophouden, om elke verzameling van muitelingen te voorkomen. Het Hoofd van Marabahan ontving den 29^{en} een brief met het stempel van Antassari, waarbij hem gelast werd de benting te overrompelen, daar Bandjer dienzelfden nacht zoude afgeloopen worden. 't Bleef echter bij die bedreiging; nergens in den omtrek bevond zich eenige vijandelijke magt; slechts in de S. Ha-as boven S. Alalak schuilde nog een 50tal muitelingen; eenige verkleede soldaten werden derwaarts gezonden.

Den 13^{en} maakte de kommandant van Kwalla Kapoeas een togt naar de Boven-Kapoeas, vergezeld van twintig uitgelezen Dayaksche krijgers onder Dambong Paposidah, een beproefd Hoofd, met het doel vertrouwen voor ons gezag in te boezemen.

Even als in Tanah Laut, Kapoeas en Sampit, bleef ook in Kahayan de rust gevestigd. Terwijl de Hoofden van soengej Rongan en Koeroen afkwamen om hunne onderwerping aan te bieden, verloren de vijandelijke goesti's meer en meer hun invloed en werd zelfs een hunner door de bevolking afgemaakt. Aan het hoofd der muitelingen, dat na de bezetting van Kahayan onze partij koos, gelukte het op een togt in het binnenland de meeste Hoofden van het stroomgebied over te halen, om binnen 40 dagen af te komen en blijken te geven dat zij het Nederlandsch gezag erkenden.

Pangerang Abdoel Kadir, Hoofd van Koesan, Batoe Litjin en Laut Poeloe, gehoorgevende aan de oproeping van het bestuur, had zich in April naar Bandjermasin begeven. De majoor-resident verborg hem zijn ongenoegen niet; de houding van den pangerang gedurende den oorlog was niet die van

een leenheer tot zijn soevereïn; de opstandelingen uit Riam Kiwa verdreven, vonden in Koesan een schuilplaats; Abdoel Kadir's wakil te Batoe Litjin, pangerang Indra, had vuurwapens ingesmokkeld. Pangerang Indra was dus schuldig en moest dien ten gevolge aan den resident uitgeleverd worden." Abdoel Kadir zwoer, dat Indra sedert maanden uit Batoe Litjin verdwenen was en zich waarschijnlijk bij de opstandelingen had gevoegd. »Hij, Abdoel Kadir, bekende onmagtig te zijn om Koesan en Batoe Litjin behoorlijk te beheeren, verzocht van het beheer dier landschappen liever ontheven te worden en slechts over Laut Poeloe het gezag te blijven voeren." Verspijck vroeg daartoe de toestemming van het gouvernement, en stelde voor, om Koesan aan den radja van Pagattan, en Batoe Litjin aan diens zwager Mohamad Taha in leen te geven.

HOOFDSTUK IV.

DE TOGT VAN DEN SULTHAN VAN KOETEI GESTAAKT. —
MISLUKTE EXPEDITIE NAAR GOENONG TONGKA.

De inval der Koeteinezen in Boven-Doesoën, reeds in November 1860 door den sulthan voorgesteld, waarop de majoor-resident zijne plannen gebouwd en een maritime expeditie de Boven-Barito opgezonden had om Soerapati ten onder te brengen; de inval, waaraan de luitenant de Brauw en de assistent-resident Dahmen deel zouden nemen om den sulthan met raad en daad bij te staan, de inval zoo lang voorbereid en zoo dikwerf uitgesteld, kwam bij slot van rekening in het geheel niet tot uitvoering.

Toen de Suriname de tijding had aangebragt dat de Koeteinezen op den 14^{en} Maart van Samarinde waren opgerukt, mogt men verwachten, eerlang den uitslag van dien togt te vernemen; men rekende evenwel niet op de gebrekkige wijze van oorlogvoeren, op de wispelturigheid en het weinige gezag van een inlandsch vorst. Met veel moeite waren den 9^{en} Maart eenige prauwen gereed, waarmede Dahmen en de Brauw van Samarinde naar Tengarong voeren. Dáár waren nog geen de minste toebereidselen door den sulthan gemaakt voor den togt, en eerst op aandrang van Dahmen werden naar de verschillende stammen bevelen uitgevaardigd om zich ten strijde

uit te rusten en te Tengarong bijeen te komen. Niet voor den 18^{en} Maart rukte men verder op naar Moeara Kaman, waar men tot den 22^{en} vertoefde en van waar men zendelingen naar de stammen Wahai en Long Weleh zond. Met 80 praauwen en 600 strijders vervolgde men den 23^{en} den togt tot Kotta Bangon; den 23^{en} ging het verder naar Moeara Pahoe; den 30^{en} waren 100 praauwen bijeen. Nogmaals zond de sulthan brieven naar de Hoofden der Dayaksche stammen Boehou en Modang; toen het bleek dat tusschen die stammen een oorlog was uitgebroken, herhaalde de sulthan den last om onmiddelijk aan zijne oproeping te voldoen en de vereffening hunner geschillen uit te stellen tot na afloop van den togt naar Doesoen Oeloe. Tot den 16^{en} April bleef men wachten; een 300tal Dayakkers had zich bij het leger gevoegd; de Hoofden der Koeteinezen, Bandjerezen, Boeginezen en Dayakkers hadden reeds, ieder Hoofd volgens het gebruik van zijn land, den eed van trouw aan het Nederlandsch gouvernement en aan den sulthan afgelegd, toen den 17^{en} April de tijding kwam dat pangerang Ratoe, 's sulthans oudste broeder, ziek was geworden. Dit was een ongeluksteeken en maakte den togt onmogelijk. Vijf dagen later was evenwel de pangerang Ratoe weder hersteld en rukte men verder naar soengej Lawah. Reeds had men (1 Mei) Kaham Ilir bereikt, toen op het onverwachts de sulthan verklaarde, dat de marsch gestaakt moest worden, daar het overlijden van den pangerang Mangkoe vóór de expeditie, het ziek worden van pangerang Ratoe tijdens het oprukken en bovendien nog vele andere ongunstige teekenen, een ongelukkigen uitslag voorspelden. Blijkbaar gaf de jeugdige sulthan slechts toe aan den drang van zijne mindere Hoofden, wier strijdlust merkelijk bekoeld was door het berigt dat 2000 Dayaks Pari hen aan de Teweh opwachtten; hij voor zich wenschte wel den togt door te zetten. Dahmen's pogingen om het bijgeloof der strijders te overwinnen leden ten eenenmale schipbreuk; zij gaven voor te vreezen dat hun

vorst een ongeluk zou overkomen, en den togt wel te willen ondernemen wanneer slechts een detachement van onze soldaten tot bescherming des sulthans medeging. Nu besloot Dahmen naar Samarinde terug te gaan, om nog een laatste poging bij den Ferdana Mantrie te doen. Deze keurde het besluit der Hoofden zeer af, te meer daar reeds 500 Dayaks van Wahai op weg waren om 's sulthans magt te versterken; hij beloofde het daarheen te leiden dat de reeds verzamelde magt zoude bijeen blijven en door de ontbrekende stammen versterkt worden, ten einde tegen de helft der maand Hadji den inval in Doesoen te kunnen bewerkstelligen. Dahmen beloofde daarentegen een detachement soldaten aan te vragen tot bescherming van den sulthan.

't Was niet onmogelijk dat Antassari onzen bondgenoot tot andere gedachten had gebragt; dat al dat talmen en dralen niet alleen aan de slechte organisatie van het Koeteische rijk moest toegeschreven worden, maar opzettelijk had plaats gehad; dat de vriendschap van den sulthan voor het Nederlandsch gouvernement slechts in woorden bestond, en dat hij in zijn hart den opstand was toegedaan. Hoe het zij, Dahmen, begrijpende dat de plannen van het bestuur op dien togt gebouwd, in duigen vielen, wist zijn ontevredenheid te verbergen en schijnbaar de goede verstandhouding te bewaren. Zich houdende alsof hij de beloften des sulthans om eerlang een tweede expeditie te ondernemen niet in twijfel trok, ging hij met de Brauw naar Bandjerd en afloop berigten en weërsprak door zijne tegenwoordigheid op de hoofdplaats de reeds loopende geruchten, dat hij en de Brauw door de Koeteinezen zelven vermoord zouden zijn.

Een der plannen, gevormd in verband met dien mislukten togt, bestond in een aanval op Antassari's verblijfplaats Tongka. Reeds den 18^{en} April had Strengaerts, met een kleine

kolonne in Karrouw tegen de bende van Antassari uitgezonden, zich van twee zendelingen van dat Hoofd weten meester te maken. Hunne mededeelingen bevestigden, 't geen van een andere zijde omtrent hem bekend was. Tongka moest diep in het binnenland liggen, doch met djoekongs langs de Mantallat te bereiken zijn. Met eenige juistheid wist men de ligging dier plaats niet te bepalen; ging men echter uit Tameang Layang en Ringkau Kattan in noordelijke rigting, dan kon het niet missen of het woonoord van Antassari, de streek waaruit zoovele roofbenden in Karrouw afdaalden, moest van de zuidzijde te naderen wezen. Viel nu het leger der Koeteinezen van den noordkant in Boven-Doesoën, ging een tweede magt de Mantallat op, en een derde over land naar Tongka, werd de monding der Ayo inmiddels geblokkeerd, dan bestond er kans om Antassari voor goed te verdrijven uit het oord waar hij reeds zoo lang de magt der Nederlanders had getrotseerd. Verspijck wist zeer goed dat een plan, naar zulke luttele gegevens beraamd, bloot stond aan misrekeningen en tegenspoeden. Had hij zich evenwel nooit aan de kansen van den oorlog gewaagd, ware hij slechts schoorvoetend te werk gegaan, het Bandjersche rijk zou in anderhalf jaar niet onderworpen, niet in kaart gebragt zijn. Immers door Antassari ongedeed, door de noordelijke grens der residentie aan zijne roofbenden ten prooi te laten, zou de rust nooit volkomen hersteld worden. Op die gronden gaf hij kiay Ranga Niti last om te trachten een kolonne van Bekompayers te Marabahan bijeen te brengen; en toen dit gelukte, nam hij de volgende beschikkingen.

Den 1^{en} luitenant Beeckman, civiele gezaghebber van Marabahan, werd opgedragen met 350 gewapende inlanders van Bekompay onder kiay Ranga Niti de Mantallat op te gaan en tegen Tongka te opereren. De sleper van Os zou de Mantallat, de Boni de soengej Ayo afsluiten; een kolonne, zamengesteld uit 120 infanteristen, waarvan de helft Europeanen

(kapitein Stoecker, 1^e luitenant Strengaerts en dienstdoende officier Wijndels) 1 mortier met bediening, de officier van gezondheid 2^e klasse le Rutte met 12 ambulance-soldaten en 12 brancards, 224 Sihongers onder Soeta Ono, 176 Pattayers onder tommonggong Djaja en 26 kettinggangers, met een voorraad van 60 patronen per man en van 12 dagen vivres, zou van Tameang Layang naar Tongka oprukken; terwijl het leger der Koeteinezen, Antassari van de noordzijde bedreigde.

Den afloop der expeditie van den sulthan deelden wij reeds mede; de togt van Beekman mislukte nagenoeg op dezelfde wijze.

Met 352 man hulptroepen, allen met lanssen gewapend, scheepte Beekman zich den 14^{en} in op de van Os en de Boni, en stoomde daarmede de Barito op. Na den 15^{en} de s. Bayor versperd te hebben, liet hij den 16^{en} bij Goenong Rantouw het anker vallen, ontscheepte met een aantal Bekompayers en verkende den berg; op de kruin vond hij een verlaten bivak en twee houten versterkingen. Eenige smalle voetpaden duiden aan, dat er zich nog kort geleden menschen hadden opgehouden. Den 17^{en} werd s. Mantallat bereikt en werden de vivres voor de hulptroepen op de verschillende rangkangs (grootte prauwen) verdeeld. De Boni vatte post voor de s. Ayo; de hulptroepen voeren met de rangkangs de Mantallat op; de van Os begeleidde hen 1½ mijl, doch keerde vervolgens naar de monding terug en ontving toen eenige gewerschoten, die met een kartetsschot tot zwijgen werden gebracht. Den 19^{en} berigtten kiay Ranga Niti en kiay Demang Wangsa Negara, dat de Bekompayers te kampong Bawang overnacht en 's anderen daags een groot aantal bewoners dier streken met hunne Hoofden ontmoet hadden, die hun op last van Antassari beletten den togt te vervolgen; dat de oevers der Mantallat sterk bezet waren en gedurig nog meer versterkt werden door gewapenden van Moerong; dat er derhalve

geen mogelijkheid bestond naar Tongka op te roeijen, waar Antassari zelf zich met 600 man ophield. Beeckman gaf bevel aan de Hoofden, om te beproeven de opstandelingen door overreding te doen uit een gaan of anders de Bekompayers te bewegen hen door kracht van wapenen terug te drijven; maar in geen geval zonder order op het stoomschip terug te trekken. De hulptroepen bleven evenwel werkeloos; er werd geen poging aangewend om verder door te dringen; de wapenen werden niet gebruikt tegen de bewoners van het land waaronder de meeste Bekompayers vrienden of aanverwanten hadden. Den 25^{en} kwam de kiay Demang aan boord van de van Os om vivres te halen; hij bragt een brief mede van kiay Ranga Niti, waarin medegedeeld werd dat hij zich te Waloer bevond en menschen had uitgezonden om de kolonne Schuak af te wachten; dat Antassari hem inlichtingen had doen vragen omtrent het doel zijner komst, en hij geantwoord had dat hij de kolonne Schuak afwachtte. Kiay Demang had een vijandelijken voorpost sterk 100 man gezien nabij Bawang, die hem echter ongemoeid had laten voorbijgaan. Nabij de Ayo stond insgelijks een voorpost, die in last had de stoomschepen in het oog te houden en Schuak terug te slaan. Den 25^{en} vertrok kiay Demang met een voorraad van 4 dagen vivres; den 28^{en} gaf Beeckman de leiding der expeditie aan den dd. officier van den Gheijn over en keerde wegens ziekte naar Marabahan terug. — Na het ontvangen dezer tijding zond de majoorresident de Celebes (den 30^{en}) met vivres en kolen naar de Mantallat, met last om, in overeenstemming met van den Gheijn, alles te doen wat de expeditie zou kunnen doen gelukken. Vreezende dat de Bekompayers gemeene zaak met den vijand zouden maken, zag deze zich evenwel verplicht kort daarna de onwillige hulptroepen naar Marabahan terug te laten gaan.

Ook Schuak's kolonne mogt 't niet gelukken Tongka te bereiken. Den 13^{en} Mei rukte hij van Tameang Layang op en overschreed twee dagen later de grens van Karrouw. Voor dat het

vijandelijke grondgebied betreden werd, was men reeds verplicht een 6tal zieke soldaten onder geleide van eenige inlanders naar Tameang Layang terug te zenden. Aan de overzijde van een soengej werden een paar schilden bij een wachthuisje gevonden; dit was het eerste zichtbare teeken van de nabijheid des vijands. Den 16^{en} bleek het, dat nog vijf andere soldaten buiten staat waren meerdere vermoënissen te verduren. Onder geleide van kiay Wira Negara, Hoofd van Awang, zond men ook deze nog terug. Nabij Goenong Wowong, het punt waar de wegen van Karrouw, Dayoe en Sihong te zamen loopen, verwachtte Soeta Ono de eerste vijandelikheden. Onze trouwe Dayak wees Schuak die aan de spits marcheerde, op een paar hoofden die boven een omgevalen boomstam uitstaken. Tege-lijkertijd vielen twee schoten waardoor flankeur Nāgeli een schampschot kreeg. De muitelingen verdwenen in de struiken, en Strengaerts vond geen vijand, toen hij met 15 bajonetten den omtrek doorzocht. Te kampong Rodok, in het vorige jaar door Schiff verbrand, werd het bivak betrokken en (den 17^{en}) rustdag gehouden. Drie patrouilles gingen in verschillende rigtingen op verkenning uit. Die onder Strengaerts sterk 23 bajonetten en 40 Sihongers in oostelijke rigting, werd uit de struiken beschoten en kreeg twee gewonden; zij legde twee huizen in de asch en vernielde eenige vruchtboomen. Een andere onder Wijndels hoorde de kogels vliegen, die een onzichtbare vijand op haar afzond; terwijl de derde geen ontmoetingen had.

Soeta Ono waarschuwde Schuak om voortaan voorzigtig te zijn met het gebruiken van vruchten en van water uit kleine riviertjes, daar de Dayaks de gewoonte hebben die in tijd van oorlog te vergiftigen.

Bij kampong Pondjong Talling, moest (18 Mei) een 20 voet breede rivier worden overgetrokken. Het ontbrak de kolonne ten eenenmale aan gidsen; daarom volgde men slechts den weg in noord-oostelijke rigting waarlangs Antassari vroeger

gegaan was. Een Sihonger aan de spits marcherende, werd door een randjoe gewond; de achterwacht zag eenige gewapenden. Dien dag en den volgenden had men geen andere vijanden te bekampen, dan den regen, den modder en de bloedzuigers; doch den 20^{en} had voornamelijk de voorhoede veel van 't geweervuur uit bedekte stellingen te lijden. Wijndels, 2 flankeurs en vijf fuseliers werden buiten gevecht gesteld, en twee Sihongers doodelijk getroffen. De vijand werd echter verdreven; daarna marcheerde men onder zware regenbuijen door. Nu reeds begon de voorraad rijst en gedroogde visch te bederven. In den volgenden nacht verdween het hoofd van kampong Jahr met 90 man; daar de hulptroepen voornamelijk dienst deden van koelies, moesten de vrachten over de andere dragers verdeeld worden.

Onophoudelijke regenbuijen en een steenachtige bodem maakten (den 21^{en}) den marsch niet gemakkelijk; gedurig vielen er schoten. Tegen het middaguur was Strengaerts verplicht met den stormpas den vijand te verjagen uit een natuurlijke versterking van groote zandsteen en waardoor het pad liep. Ten 3 uur vond men een geschikte bivakplaats.

Den 22^{en} Mei ging het weër verder tot 3 uur; de flankeur Jöster werd gewond door het vuur dat nu en dan op de flanken knalde. Een patrouille die het pad verkende, dat den volgenden dag moest gevolgd worden, vond een uitgestrekte verhakking, gewone voetrandjoe's op het pad en buikrandjoe's in de rivier. 's Anderen daags trok men die versperring om, zonder weerstand te ondervinden. De spits stootte op een woning waaruit eerst eenige schoten vielen en die daarop ijlings ontruimd werd. Nadat de vruchtboomen omgehakt en het huis aan de vlammen prijs gegeven waren, trok men verder door een bamboebosch en kwam op een grooten ladang met vijf, pas verlaten woningen. Hier liet Schuak het bivak opslaan, het onrijpe graan vernielen en de rijpe padie verzamelen. Digt bij het bivak stroomde een riviertje dat volgens

Soeta Ono de s. Sinang moest zijn, die in s. Ayo uitliep. Om zich hiervan te overtuigen ging le Rutte met Soeta Ono en een volgeling in een kleine djoekong de soengej af en ontdekte werkelijk een 70 voet breede rivier. Schuak besloot toen van rigting te veranderen, de Ayo af te zakken, met den sleper van Os de Barito en Mantallat op te stoomen en Tongka van die zijde te naderen. Het dagelijks toenemend getal zieken en gewonden, het bederf der vivres, het te voorzien gebrek aan munitiën en het gemis van gidsen waren geldige redenen om den marsch over land te staken.

Onmiddelijk werd een begin gemaakt met rakits of vlotten te maken, waartoe de zware ladangboomen geveld en naar de soengej gesleept werden.

Vroeg in den morgen van 24 Mei ging Stoecker een weg over land naar de s. Ayo zoeken. Langs een modderig pad bereikte hij na eenigen tijd de rivier en zag een kampong (Kwalla Sinang) en een groote djoekong met tien gewapende Dayaks aan de overzijde. Op het vallen van een paar gewerschoten, sprongen de Dayaks over boord, voerden een gewonden makker mede en verdwenen in de struiken. De flankeurs Viani en Koster sprongen daarop in de rivier, zwommen naar de overzijde en maakten zich van het vaartuig meester, dat later de kolonne van ongelooflijk veel nut was. Stoecker trok nu de rivier over, verkende den kampong, maakte er eenige geiten, varkens en kippen buit, liet den sergeant-majoor Bouwmeester met 24 bajonetten daar stand houden en ging met eenige manschappen terug, om Schuak zijn rapport te brengen.

Strengaerts kreeg nu last om met twee voltooide vlotten de Sinang af te zakken; eenige Sihongers waren hem behulpzaam in het opruimen der hindernissen. Schuak, die zich inmiddels naar Kwalla Sinang had begeven, liet aanstonds 100 man hulptroepen ontbieden om ook dáár vlotten te maken. Een djoekong met vivres door 2 flankeurs begeleid, werd

plotseling uit de struiken beschoten en verloor een roeijer, terwijl een ander gekwetst werd. Dit bewoog den expeditie-kommandant nog dien dag de geheele kolonne te Kwalla Sinang te vereenigen. Tegen 6 uur 's avonds was het bivak aan de s. Ayoe betrokken.

Den volgenden morgen (25 Mei) gingen er patrouilles uit tot verkenning van den omtrek, terwijl een afdeeling Sihongers de achtergebleven vlotten haalde en een andere een begin maakte met de vernieling der vruchtboomen. Met ijver werd ook den volgenden dag aan de voltooiing der vlotten gewerkt; de geest der troepen was uitmuntend. Dat de arbeiders niet verontrust werden door de Dayaks, bevreesdde Soeta Ono niet, daar hij de wijze van oorlogvoeren zijner landslieden kende. Naar zijne meening bereidden zij zich thans voor, om de kolonne te water te bestoken.

Eindelijk brak de dag aan (27 Mei), waarop de flotille de rivier zou afzakken. De vivres en munitie, zooveel mogelijk gedroogd, werden op de vlotten gebragt; daarna gingen de manschappen er op over. Twee honderd Sihongers, die geen plaats vonden, moesten bij de achterwacht langs den oever marcheren; 't was een treurige noodzakelijkheid, daar de vlotten reeds overladen waren en een halven voet onder water zonken. In de volgende orde werd de rivier afgezakt: een korporaal met 5 man in een djoekong tot spits; een vlot met 32 man en een mortier onder Stoecker, hierop bevond zich Schuak; een tweede vlot met 20 man; een groot, overdekt vlot met de zieken en 10 man bedekking; een vierde vlot met de rest der kolonne onder Stren-gaerts. Op elk vlot waren voor en achter eenige Sihongers geplaatst, ieder voorzien van een lang rottantouw om vast te leggen, en een lange bamboe om af te zetten.

Een uur benedenstrooms was de rivier reeds versperd door een grooten boom; de stroom had hem evenwel zooveel tegen den oever gedreven, dat de vlotten er nog even voorbij

konden. Aan een ladang werd halt gehouden; de padie vernield en van een woning een vlot gemaakt, waarop een deel der hulpbende plaats nam.

Bij Makoe Hadji had het kampongshoofd goesti Omar met een zwaren boom een versperring daargesteld. Tegen 6 uur 's avonds werd op beide oevers positie genomen en de boom bij fakkellicht doorgesloopt, zoodat ten 2 uur na middernacht de doortocht mogelijk was. Nu en dan waren er schoten gevallen, echter zonder te schaden. Van de woning van Makoe Hadjie maakten de Sihongers weder een nieuw vlot. In dien nacht viel er veel regen; de stroom werd sterker.

Nadat de zieken en gekwetsten, die gedurende den ganschen nacht in het water hadden gelegen, op het nieuwe vlot waren overgebracht, werd de togt (den 28^{en}) voortgezet. Waar huizen stonden, ontscheepten eenige manschappen om ze te onderzoeken en te verbranden. Eenmaal de bewoonde streek voorbij, ging het verder tusschen digte bosschen, waaruit gedurig schoten vielen; flanker Nägeli werd door twee kogels getroffen; ook een Sihonger kreeg een kogel-, een officier een pijlwond. Om de oevers schoon te vegen, was men verplicht dikwijls te stoppen. Op het signaal van halt zwommen twee Sihongers van elk vlot naar den oever, en sloegen behendig het rottantouw om een boomstam. Brak het touw door den hevigen schok, dan kwamen de vlotten in botsing en sloeg er ligtelijk iemand in 't water. Steeds gewerschoten wisselende, bereikte men een ladang, waar de Sihongers werden ingewacht. Een inlandsch fuselier van het ziekenvlot viel bij een onverwachten schok in het water, doch werd door le Rutte en een Dayak gered. Bij het vallen der duisternis werden de vlotten vast gelegd; het afdrijven in den nacht was zelfs bij helder weder te gevaarlijk. Dezen nacht (van 28 op 29 Mei) viel de regen met stroomen uit het dikke wolkendek; aan slapen viel niet te denken. Nägeli die veel geleden had, stierf in den morgen. Toen kwamen ook

de Sihongers, die den nacht halverlijf in den modder, zonder eten, hadden doorgebracht, klappertandend van koude aan. Schuak liet aan ieder koelie een handvol verzuurde rijst met de helft van een gedroogd vischje verstrekken en gaf daarna het teeken om de touwen los te maken. Tegen half twee werd er nog eens gestopt bij een ladang, waarop een groot huis en verscheidene pisangboomen stonden. Daar vervaardigde men wederom twee groote vlotten, waarop thans alle Sihongers ingescheept konden worden. De vijand onderhield den ganschen dag een onschadelijk vuur; slechts één fuseelier kreeg een pijlwond.

Veertien groote en drie kleine vlotten zakten den 30^{en} Mei de rivier af. Spoedig begon het vuur weder aan de beide oevers en daar de rivier nog meer gezwollen was, viel er aan flankdekking niet te denken. Op het ziekenvlot, dat door zijne grootere afmetingen bijzonder de aandacht des vijands trok, werden de meeste projectielen afgezonden. De ziekenoppasser Ziegehardt viel door twee kogels getroffen. Op het midden van den dag werd er voor de laatste maal gekookt; de bedorven rijst was ter naauwernood eetbaar. Het gebrek werd grooter, de laatste genever in den morgen van den 31^{en} verstrekt. Ook de voorraad patronen was bijna uitgeput. Op verzoek van le Rutte voer het ziekenvlot dien dag bij de achterwacht; de toestand der zieken en gekwetsten was verschrikkelijk, en daar de vijand het groote vlot, in het midden varende, waarschijnlijk voor dat van den kommandant hield, hoopte le Rutte het in de achterhoede meer te vrijwaren voor de vijandelijke kogels. Tot voorkoming van ongelukken liet men de vlotten op een onderlingen afstand van 2 à 300 pas afdrijven.

Tegen 8 uur bij een bogt der rivier gekomen, ontving de spits een salvo van den oever; het eerst volgend vlot onder Stoecker door den snellen stroom niet tijdig gestopt, werd eveneens fel beschoten en nog een eind voort-

gesleept. Naauwelijks was het de plaats voorbij, vanwaar het vuur uitging, of twee reusachtige boomen vielen onder het krijgsgeschreeuw van een honderdtal Dayaks juist achter het vlot in de rivier. Voor het eerst zag men den vijand. Schuak's vlot liep met een zwaren schok tegen een boom. Hij en Stoecker beantwoordden het vuur evenwel zóó goed, dat den vijand de tijd ontbrak een derden boom te doen vallen en reeds grootendeels teruggetrokken was voor dat men voet aan wal kon zetten. De gewonde kanonnier Storm had met veel juistheid een granaat te midden van den vijandelijken drom geworpen; dit had den vijand op de vlugt doen slaan. Slechts enkele voorvechters moesten door de bajonetten verdreven worden. De sergeant-majoor Bouwmeester en de fuselier Saridin sneuvelden. Een inlandsche fuselier, acht Europesche soldaten en twee kettinggangers waren zwaar, vijf Sihongers ligt gewond. Stoecker was door twee kogel-schoten buiten gevecht gesteld; Strengeaerts had een vergiftig pijltje in het oog van een borstknoop gekregen. Onder de voorwerpen die in menigte over boord waren geslagen, toen de vlotten met kracht tegen de gevallen boomen aandreven, bevond zich ook het laatste vat spek en vleesch.

Onderwijl de soldaten de oevers zuiverden en de laatste vijanden uit hunne gepalissadeerde stellingen verjoegen, ruimden de inlanders de versperring op. Twee uren later werd de togt vervolgd, en daar het terrein hier toeliet langs den oever te marcheren, dekten twee patrouilles onder Strengeaerts en sergeant-majoor Weidner de flanken. Toen tegen den avond halt werd gehouden, en de lijken van de gesneuvelden onder takken en groen in het bosch begraven waren, zond Schuak 4 Sihongers met een kleine sampang de rivier af, om zoo doende de Boni te bereiken en haar met den toestand der kolonne bekend te maken.

Op dien dag vol tegenspoed volgde een nacht zonder rust of verkwikking. Onophoudelijk ontlastten zich zware regen-

wolken; 't was onmogelijk een wachtvuur te ontsteken, water te koken of eten te bereiden; een weinig rijst, was het eenige voedsel, als de geheel bedorven rijst nog voedsel mogt genoemd worden. Vooral de zieken en gewonden waren diep te beklagen. De ongelukkigen lagen doornat uitgestrekt op het ziekenvlot, waarop zich een ondragelijke stank begon te ontwikkelen; velen met den dood voor oogen, waren toch gelaten, anderen kermden van smart en pijn. Ongeloofelijk lang scheen een ieder die nacht toe, en toen de eerste teekenen van den naderenden dageraad in het oosten zichtbaar werden, was de order tot opbreken aan allen welkom, was het voor hen die nog niet geheel uitgeput waren een geluk, de stroeve leden in beweging te kunnen brengen en langs den oever door het water te mogen marcheren tot dekking der vlotten. Langzaam (1 Junij) ging het voorwaarts, tot dat de troepen aan den linkeroever ten elf uur op een klein riviertje stuitten, dat nu door den hoogen waterstand in een diepen stroom was veranderd. Men was verplicht hier nieuwe vlotten te maken; want de vlotten der hulptroepen waren achtergebleven niettegenstaande Schuak bevolen had om elk vlot met 8 man te bezetten. Na het gebeurde van den vorigen dag waren de vrees en angst der Sihongers onbeschrijfelijk. De wakkere Soeta Ono, die zich in alle opzigten boven zijne landslieden onderscheidde, verzocht en verkreeg toestemming om met tien volgelingen terug te roeijen, ten einde de achtergeblevene vlotten te halen. Aan het voortzetten van den togt kon dien dag niet meer gedacht worden, hoewel ieder uur oponthoud de kans vergrootte om den hongerdood te sterven. Ofschoon de voorraad van geheel bedorven rijst en van visch, nog slechts voor 50 man voldoende was, dacht toch niemand er aan, de hulptroepen aan hun lot over te laten.

Wederom volgde er een lange nacht, een nacht nog somberder dan de vorige, want de ellende nam van oogenblik tot

Socia Ono.

Domenica L. L. L.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

oogenblik toe; iedereen zag het hagchelijke van den toestand in, ongelooftelijk traag gingen de uren voorbij. Stil en lijdzaam, uitgeput en zwijgend zaten de manschappen neder, met hunne gedachten ver van de heillooze plaats waar de dood hen wachtte. Geen enkel gerucht in de zware bosschen die de oevers bedekten; geen enkel geluid van een nachtvogel; geen enkele kreet van den Dayak in de wildernis; niets dan het kabbelen van den stroom tegen de vlotten deed zich hooren.

Daar klinkt eensklaps een kanonschot in de verte! Als door een onzichtbare magt gedreven, rijst ieder op, en nog hebben de luchttrillingen niet opgehouden, of reeds weergalmt een luid hoera! over de oppervlakte van het water. Dat schot moet van de Boni komen, dat schot beteekent hulp, voedsel, redding; dat schot stort balsem in het hart van den lijdende, schenkt kracht aan den zwakke, wekt hoop op in het gemoed van den neerslagtige. De droevige wanhoop maakt plaats voor uitbundige vreugde; nog eens klinken blijde juichtoonen; de zieken zelfs voegen hunne zwakke stemmen daarbij, en over het bleeke gelaat van den stervende gaat nog een glimlach.

Geduldig werd de dag afgewacht; tegen 8 uur kwam Soeta Ono met de vlotten afdrijven, en spoedig daarop ging de kolonne verder. Het lijk van den korporaal Bosch, die nog voor het afvaren aan zijne wonden overleed, werd in de struiken neêrgelegd en met bladeren bedekt. Een uur later kwam men aan een punt waar de vijand de flotille afwachtte. Ter beantwoording van het lilla- en geweervuur, waardoor weder een fuselier gewond werd, wierp men een granaat tusschen den vijand, met dat gevolg, dat deze de vlugt nam. De mortier, met rottan vastgesjord, sloeg bij dit schot van het vlot en verdween in de diepte. Te vergeefs werd er naar gedoken; veel tijd kon niet verloren worden en Schuak liet verder gaan. Door den vijand opge-

vischt, kwam die mortier (volgens latere mededeelingen van een gevangene) in het bezit van Antassari. Wederom blies een zwaargewonde flankeur den laatsten adem uit. Steeds beschoten van den oever, ging men langzaam door, totdat na eenigen tijd nogmaals het signaal van halt klonk. De vijand werd te talrijk, schoot uit lilla's, hief bij voortduring zijn zegevierend krijgsgeschrei aan en moest noodzakelijk verdreven worden. Voet voor voet terugtrekkend, verdedigde hij zich nog eenige oogenblikken achter zijne palissadering; doch toen Strengaerts, met 15 man het ontscheepte detachement kwam versterken, nam hij de vlugt, na nog eenmaal een verwoed krijgsgeschreeuw te hebben aangeheven. Gelukkig kostte ons dit oponthoud slechts één gewonde.

't Was half zes geworden, voordat de troepen aan boord der vlotten terug waren en er weder voorwaarts gekommandeerd werd. Bij den eersten bogt lag een pas gekapte zware boom, dwars over den stroom; een tweede stond op het vallen; gelukkig bleef er ruimte genoeg over om de vlotten er langs te voeren. Bij het halt houden, zonk Schuak van vermoeijenis neer en nam Strengaerts, wiens beenen geheel ontveld waren, doch die zijn dienst geen oogenblik had behoeven te staken, het kommando voor eenige uren op zich.

Toen de duisternis inviel, maakte Soeta Ono, vergezeld van twee der zijnen, een verkenning benedenstroom en vond in de nabijheid een zware versperring van omgekapte boomen, die de doorvaart geheel belemmerden. Men besloot dadelijk handen aan het werk te slaan en de versperring gedurende den nacht op te ruimen. Met eten werd geen tijd verloren; er viel niet meer te eten. 't Was van het hoogste belang den vijand vooruit te komen. Hem met kogels te verdrijven, zou niet lang meer volgehouden kunnen worden; er blieven nog slechts twee patronen voor ieder man over. Hem met de bajonet te lijf gaan, daartoe

zouden spoedig de krachten ontbreken. Met walging sloeg men een handvol bedorven rijst naar binnen en, terwijl Strengearts en Soeta Ono met de hulptroepen in stilte de versper-ring opruimden, wachtte men met ongeduld den dag af. De hoop op hulp was aanmerkelijk verflauwd. Het schot voor dat van de Boni gehouden, kon wel een lillaschot des vijands, misschien het geknal van een omstortenden boom geweest zijn. Bij de eerste schemering brak men in alle stilte op; de vlotten der soldaten gingen ditmaal voor, om krachtiger te kunnen optreden; die der hulptroepen volgden. Men had vooraf de lijken van twee man, Pels en Kalidin, in het riet nedergelegd. Eenigen tijd ging alles goed; reeds waande men den vijand vooruit en het gevaar ontgaan te zijn, toen ten 8 uur, op den regteroever het vuur weër begon, de kogels over de vlotten vlogen en een man getroffen werd. Een half uur later hield de voorhoede een oogenblik halt bij een ladang, om de overige vlotten in te wachten. Op het zien van vruchtboomen en suikerriet, waren de inlanders niet meer te houden; zij sprongen van de vlotten en zwommen naar den oever om hun honger met vruchten te stillen. Moest hier weër gewacht worden? onmogelijk! Ook de soldaat leed honger; hoe ver men van de Barito verwijderd was, wist niemand; er mogt dus geen minuut verloren worden. Het signaal van voorwaarts klonk onverbiddelijk, en de hulpbenden bleven achter.

Kort daarop ziet de spits een djoekong den stroom oproeijen; een der opvarenden houdt een brief in de hoogte. Een onbeschrijfelijke gewaarwording maakt zich van ieder meester. God lof! er zal redding komen. Een luide kreet van dankbaarheid ontsnapt aan het vol gemoed en weergalmt van vlot tot vlot. De Boni is drie uren de Ayo opgestoomd en zal binnen het uur bereikt worden!

In den morgen van den 1^{en} Junij hadden de vier Sihongers, door Schuak uitgezonden, de Boni aan de monding

der rivier bereikt. Voorzien van eenige levensmiddelen waren zij eenige uren later teruggeroeid, doch op een versperring stootende, verplicht geweest weder af te zakken. Uitgelokt door een geldelijke belooning, beproefden zij den volgenden dag nogmaals de rivier op te gaan, terwijl de kommandant een kanonschot loste om van zijne tegenwoordigheid te doen blijken. Denzelfden dag kwam de Celebes, en den 3^{en} ging de Boni met 4 gewapende sloepen op sleeptouw de rivier op, onder kommando van den luitenant ter zee 2^e klasse van der Star.

Toen de Boni bereikt was, zonk menig brave, die zich tot nu toe alleen door geestkracht op de been had gehouden, van uitputting ineen. Er vloeiden tranen. Aan de zieken en gekwetsten werd de eerste hulp verleend; daarna voedsel verstrekt aan de overigen. Gezond waren er op dat oogenblik weinigen; de meesten hadden verwonde voeten, velen geheel ontvelde beenen.

Van der Star wilde met de Boni en gewapende sloepen de Ayo verder opgaan om de hulptroepen op te zoeken, waarvan er behalve het vlot met de gekwetsten, nog 250 ontbraken; doch Schuak achtte het onraadzaam, om het stoomschip bloot te stellen aan de boomen die op vallen stonden. Bovendien viel het water, en was het waarschijnlijk dat de Sihongers in de bosschen gevlugt waren.

De Boni stoomde dus naar de monding terug en wachtte daar de overige vlotten af. Één verlaten vlot was alles wat dien dag kwam afdrijven. Toen ging Soeta Ono met tomonggong Djaya en 10 Sihongers des avonds nog naar boven en bragt den volgenden morgen de tijding mede, dat hij alle vlotten verlaten en op een de kenteekenen van een bloedige worsteling gevonden had. Het lot dier ongelukki- gen, die geen enkel uur meer weerstand hadden kunnen bieden aan den nijpenden honger, viel niet te betwijfelen. De Celebes bleef evenwel achter om de vlugtelingen op te nemen, en de Boni bragt 4 Junij de kolonne naar Mengkatip

terug. 's Anderen daags kwam majoor Verspijck met 75 man infanterie onder kapitein Bruigom op de Suriname daar aan; geen berigt van Schuak ontvangende, had hij last gezonden om van Amoenthay onverwijld eenkolonne, (dienstdoende officier Backerus met 50 man, 20 kettinggangers en 82 koelies) over Tandjong naar Tameang Layang te laten oprukken, terwijl hij zelf langs de rivier zijne soldaten ter hulp snelde.

Later vernam men de lotgevallen der Sihongers. Naauwelijks was de kolonne uit het gezigt geraakt, of 200 Dayaks kwamen in een tiental groote rankangs uit kleine soengej's te voorschijn en openden hun vuur op de vlotten. Ontdekkende dat zij alleen met Borneoten te doen hadden, vielen zij met het blanke wapen in de hand op de vlotten aan. De Sihongers gaven zich zonder tegenstand over en werden gevankelijk weggevoerd. Drie zieken, die niet gaan konden, sloeg men het hoofd af; het Hoofd van Dayoe, pembekkel Djabok, onderging na eenige martelingen hetzelfde lot. De gevangenen werden verkocht aan Dayaksche Hoofden en moesten in de rijstvelden arbeiden. Het gelukte echter aan de meesten vroeg of laat te ontvlugten; want een jaar later ontbrak van de afdeeling die Soeta Ono had aangevoerd, nog slechts een dertigtal mannen, waarvan volgens zekere berigten bereids elf overleden waren.

HOOFDSTUK V.

GUERILLA-KRIJG. — MARSCHEN VAN EEN AANTAL KLEINE
KOLONNES NAAR AFGELEGEN PLAATSSEN. — TERREINVER-
KENNINGEN. — BEVOLKINGSPATROUILLES. — SCHOO-
NE BELOFTEN VAN PANGERANG MOEDA. — MEI 1861.

Goesti Kapitan en Taha, die zich lang in de ongenaakbare moerassen van de Boven-Alalak hadden staande gehouden en daardoor gedurig aanleiding gaven tot geruchten van aanvallen op Marabahan en Bandjermasin, kwamen met een vijftigtal huisgezinnen in onderwerping, legden den eed van getrouwheid aan het gouvernement af en vestigden zich in de kampongs S. Oellak en Bambang, die het bestuur hun tot verblijfplaats aanwees.

De dappere van der Wijck, wiens naam wij bij zoo menig gevecht met roem mogten ter neërschrijven, bezweek in het begin der maand Mei, ten gevolge van de doorgestane vermoeijenissen.

In de nabijheid van Martapoera vertoonden zich nu en dan vijandelijke benden, die door patrouilles der bevolking, versterkt met eenige verkleede soldaten, opgezocht werden en waaraan bij een paar gelegenheden eenig verlies toegebracht werd. Den 30^{en} April was de dd. officier Coenen met 30 bajonetten

uitgerukt naar de plaats waar het postgeleide gedurig werd beschoten. Hij vond dien dag slechts eenige wachthuizen in het woud en bivakkeerde te Sampan dat door de bevolking was verlaten. Den 1^{en} Mei stootte hij op een groote verhakking en bereikte ten 1 uur een ladang, waar een twintigtal gewapende mannen bezig was padie te snijden; na hunne geweren te hebben gelost, kozen zij het hazenpad. Een groote voorraad padie in 12 woningen opgestapeld, viel Coenen in handen. Een paar uren later trof hij op een anderen ladang een dertigtal vijanden aan, die de soldaten tot den strijd uitdaagden. Eenige welgerigte schoten waren evenwel voldoende om hun strijd lust te bekoelen en hen op de vlugt te jagen. Een inlander kreeg bij de vervolging een kogel in den rug en liet toen het kind vallen dat hij in de armen droeg, om zich in de struiken te redden. Coenen maakte eenige wapens buit, vernielde ook hier den voorraad padi een keerde naar Moengoe Thayor terug.

Cavaljé rukte den 5^{en} Mei met 30 bajonetten uit, om te onderzoeken of er nabij Rampanang en Poeloe Seriboe vijanden schuilden. Op het punt, waar de post meermalen aangevallen was, vond hij randjoe's, daarachter een verlaten bivak, en eindelijk een ladang die door zestig vijanden verdedigd, doch na een kortstondig vuurgevecht verlaten werd. Bij de vervolging ontdekte men elf tot het dak toe gevulde padieschuren, die vernield werden. Vroegtijdig (6 Mei) opbrekende, trok Cavaljé langs de s. Benoeong naar kampong Rampanang, waar de nagenoeg rijpe padie op een uitgestrekte sawah en een aantal kleine woningen langs den boschrand, het aanwezen van inlanders deed vermoeden. In het bosch werd echter geen spoor der bewoners gevonden. Den 7^{en} beproefde dezelfde officier te vergeefs een moeras door te trekken, ging toen de rivier over, baande zich met den klewang een pad door het hout en kwam op een vroeger vernielden ladang, waar een twaalfstal inlanders de nog bruikbare padie zochten

uit de puinhoopen van een verbrande woning. Op den alarmkreet van een hunner vlogen allen de wildernis in, zonder aan strijden te denken. Even schuchter waren de mitalingen die men later nog zag ontvliesen. Den 8^{en} werd de weg naar Moengoe Thayor weer ingeslagen; de Europeanen hadden hun schoeisel in het moeras verloren en marcheerden reeds twee dagen barrevoets.

Een bevolkingspatrouille, versterkt door eenige verkleede inlandsche soldaten, maakte den 20^{en} een verkenning naar Takoetie, een dagmarsch van Martapoera gelegen, en ontmoette een bende mitalingen waarvan er een gedood en drie gevangen genomen werden. De fuselier Wongsosentiko kwam door een springlans een ernstige wonde. Een gedeelte der bevolking van Riam Kiwa keerde uit de wouden terug en werd in een paar groote kampongs vereenigd.

Een vijandelijke bende gelukte het den kampong van kiay Boemi Rata te plunderen en zich daarna uit de voeten te maken.

In Riam Kanan ging men voort de rondzwerfende opstandelingen zooveel mogelijk afbreuk te doen; nergens waren zij sterk genoeg om zich met de patrouilles te meten. Hadji Matalie volhardde in het opsporen van de schuilhoeken des vijands en trachtte den goesti over te halen om in onderwerping te komen. Kapitein Boudier en luitenant van Sorgen doorkruisten met patrouilles een aantal dagen het gewest, bezochten vele kampongs, doch vonden nergens een vijand te bestrijden.

Van Vloten maakte den 22^{en} met 38 bajonetten een togt naar Aboelang; hadji Matalie en 15 volgelingen vergezelden hem. Vijf dagen later kwam hij met zes gevangenen te Mengappan terug en was nu overtuigd dat goesti Issa en Mata Karsa alleen over hunne onderwerping hadden onderhandeld, om tijd te winnen tot het oogsten hunner uitgestrekte sawahvelden. Een groot aantal wapens, munitien

en kleedingstukken was hem in verschillende, tot nu toe onbekende kampongs in handen gevallen; overal waren de rijkge vulde padieschuren vernield.

Van Oort rukte den 31^{en} uit aan het hoofd van 22 bajonetten en hadji Matalie met 18 volgelingen. Van Apoei zond hij kleine patrouilles het land in om ladangs te ontdekken. Een aanzienlijke padievoorraad werd ook gevonden te Goe-nong, waar Boeyasin den laatsten tijd verblijf had gehouden.

De troepen van Moengoe Thayor en Rantau lieten geen rust aan de muitelingen, die overal ronddwaalden en zich voornamelijk te Binoeang ophielden. Het detachement dat den post van Mataraman naar Moengoe Thayor overbragt, werd gedurig beschoten. De meeste verliezen waren echter aan 's vijands zijde, daar gedurig eenige muitelingen neergelegd of gevangen genomen, al de geheime padieschuren van lieverlede door de troepen ontdekt werden en 's vijands wapens in onze handen vielen. Zoo werd Gadoeng bezocht om den muiteling Padan te overvallen. Van Puffelen zou toen aan een lans geregen zijn, als het schot van een flankeur hem niet gered had. — Kapitein Engel deed gedurende drie dagen een togt door het landschap Moening, werd nu en dan beschoten, doch had geen belangrijke ontmoeting. Bij die gelegenheid vielen hem de vrouwen en kinderen van den pembekkel Mail van Mataraman in handen.

Belangrijk in menig opzigt was de togt door Cavaljé ondernomen, om een weg van Ambawang naar Kendangan te zoeken en zodoende een regtstreeksche gemeenschap te openen tusschen die plaatsen. Tot dat einde had die officier zich met 40 bajonetten en 31 bannelingen den 22^{en} Mei op marsch begeven naar Baleh. De warmte was dien dag zoo drukkend, dat een paar soldaten onmagtig neêrvielen. Daar de gidsen zich lieten wachten, ging Cavaljé eerst den 24^{en} verder, nadat hij zijne kolonne tot 60 bajonetten had gebragt.

Soengej Lantjor werd ten 10 ure bereikt. Ten 4 ure des namiddags bereikte men Ambawang, waar het bivak werd betrokken. Daar de gidsen eerst ter hoogte van Rampa met het terrein bekend waren, werd van nu af op het kompas in noordelijke rigting het woud doorgetrokken en, daar de weg gekapt moest worden, vorderde men natuurlijk slechts langzaam. In een hutje op een vroegeren ladang trof men een oude blinde vrouw aan, die een pad aanduidde dat naar de Mangkaurivier voerde. Nadat eenigen tijd in die rigting was voortgemarceerd, werd er op een open plek gebivakkeerd en den nacht rustig doorgebracht. Den 26^{en} vervolgde de kolonne den togt, totdat zij, op een ladang deboucherende, onverwachts door drie geweeschoten werd begroet. De schutters weken dadelijk in de wildernis. Dertien padieschuren en zeven woningen werden nu verwoest, het te velde staand graan vertrapt, en iets verderop, aan de soengej Batam, het bivak opgeslagen. De gidsen herkenden het terrein, en bragten de kolonne 's anderendaags naar Rampa; daarna werd de Mangkau met moeite overgetrokken en tegen 4 uur aan de Tapinrivier gebivakkeerd. Den 28^{en} trok men dien snelvlietenden stroom over en vervolgde den marsch over het Singkalanggebergte naar Rantau. Den 29^{en} zond Cavaljé een detachement uit, om eenige zieken naar Moengoe Thayor te brengen en van daar vivres te halen. Kapitein Engel, kommandant van Moengoe Thayor, die juist een togt naar den berg Tibong maakte, waar een vijandig Hoofd, tommonggong Sampan zich ophield, liet zich toen door Cavaljé vergezellen. De vereenigde kolonnes, sterk 75 bajonetten en 30 kettinggangers, kwamen den 31^{en} te Benoea Padang, staken de rivier over, trokken het woud bij Kloempang door, en betrokken het bivak op een der heuvels van het Singkalanggebergte. Den 1^{en} Junij marcheerde men naar Goenong Tibong; patrouilles werden uitgezonden, verlaten bivaks doch geen tommonggong Sampan gevonden. Terwijl Engel den 2^{en} Junij naar Moengoe Thayor terug-

keerde, vervolgde Cavaljé den marsch naar Kendangan, gaf zijne kolonne een rustdag, liet 7 man in het hospitaal achter, keerde toen naar Moengoe Thayor terug, en zocht van daar op het kompas een weg naar Baleh. Op den top eener hoogte werd den 6^{en} gebivakkeerd; 's anderendaags bereikte men de Mangkaurivier. De hooge waterstand maakte het noodig een brug over de rivier te slaan; dit hield drie uren op. Den marsch vervolgende, ontdekte men het voor eenige dagen gekapte pad, volgde dit gedurende een uur, totdat men op een bewoonde plaats in een dal kwam. De inwoners van twee kanten overvallen, deden geen poging tot ontvlugten, maar zeiden dat ze gebrek leden en genegen waren de kolonne te volgen om zich in den kampong van Soetoleksonone neêr te zetten. Nadat zij hunne wapenen ingeleverd en hunne goederen bijeengepakt hadden, volgden zij welgemoed de kolonne naar Rampa en Hatoegang, waar gebivakkeerd werd. Baleh werd den 8^{en} bereikt; daar hield men één rustdag. Den 10^{en} ging Cavaljé met 15 bajonetten naar Pengaron, waar den volgenden dag het overige gedeelte met de 21 Bandjerezen hem volgde.

Cavaljé had aan zijn last voldaan, de verbinding over land tusschen Kendangan en Pengaron daargesteld. De ontberingen en vermoeijenissen gedurende 21 dagen ondervonden, waren spoedig vergeten; en toen de vijand andermaal het hoofd opstak, was Cavaljé weder de eerste in het veld, om hem de scherpste van het zwaard te doen voelen.

Aan de monding der Satoeirivier in Tanah Laut vertoonden zich (den 2^{en} Mei) eenige rooversprauwen, die de aldaar gestationeerde kruisboot aanvielen. Na een langdurig vuurgevecht, waarbij wij vier gekwetsten kregen, werd die aanval afgeslagen. Doch eenige dagen later plunderden dezelfde roovers sommige huizen te Tandjong Salatang, en roofden nabij Batoe Tongko eenige visschers. Toen zij ook daar aan

wal gingen, stelde de bevolking zich evenwel te weer. De Celebes zocht daarna langs de geheele kust de prauwen op, doch vond er geen meer.

Er liepen geruchten dat de pembekkels Joessoep, Gobor en kiay Lang Lang in Tanah Laut waren teruggekeerd.

Een gevangene vroeger matroos van Kalangan, die in dienst van hadji Boeyasin was geweest, deelde mede dat nabij Goenong Pamatton op de grenzen van de afdeeling Martapoera, dat Hloofd een versterking had opgericht, gewapend met 3 stukken geschut en bezet met 300 man, waarvan 100 met geweren waren. Hoewel dit berigt ongeloofbaar scheen, omdat nog kort te voren tijdingen waren ontvangen van den korporaal-teenaar Nijerveld, die met een geleide van vier bajonetten en twee gewapende kettinggangers het terrein in die buurt opnam, gaf Verspijck echter last aan het distriktshoofd van Maloeka daaromtrent door spionnen meer zekere berigten in te winnen.

Het detachement van 40 bajonetten onder serg. majoor Gimberg, dat den 2^{en} Mei den post van Kendangan naar Belimouw begeleidde, werd nabij Wasa Wasa opgehouden door een vrij levendig vuur van een vijftig vijanden, die evenwel met den looppas nagezeten wordende, in het bosch verdwenen. Van Belimouw terugkeerende, vond Gimberg nabij Wasa Wasa den weg met bamboe-doeritakken versperd, terwijl de vijand hem opwachtte. Zijn onschadelijk geweervuur werd evenwel krachtig beantwoord en Kendangan zonder verlies bereikt. 's Anderendaags rukten van Kendangan drie kolonnes onder Hamakers, Brinkgreve en Muller langs verschillende wegen op Taäl, om den vijand, kon het zijn, een gevoelige les te geven. De gelegenheid daartoe ontbrak echter ten eenenmale; want overal sloeg de vijand op de vlugt.

Van 5—12 Mei gingen dagelijks patrouilles uit, zonder iets meer van den vijand te ontdekken dan nu en dan een onschadelijk schot op grooten afstand.

Op het berigt, dat te Toempakan Mati ruim 2 uur Z. O. waarts van Kendangan een benting gebouwd was, trok Brinkgreve (den 13^{en} Mei) met 100 bajonetten, de luitenants Muller en Voogt, en 1 mortier daarheen, splitste bij Djamboe zijn magt in twee deelen, zond Muller met een gedeelte vooruit om den vijand in front aan te tasten, en trachtte zelf de stelling om te trekken. Bij een kromming van den weg stootte Muller op den vijand, die hem met lilla- en geweerschoten begroette, waardoor een flankeur viel. Zich dadelijk opstellende, en ontwarende dat zijn geweervuur in het dicht begroeide terrein weinig uitwerking zou hebben, liet Muller een paar granaatworpen doen. Nu gaf de vijand, zich ook in den rug bedreigd ziende, de verdediging op der vijf, uit ijzerhouten palen zamengestelde, borstweringen en wist door een overhaaste vlugt aan onze vervolging te ontkomen.

Op verscheidene plaatsen beneden Djamboe was de Kiddemanrivier versperd en daardoor de gemeenschap tusschen Kendangan en Negara verbroken. Op den 15^{en} en 16^{en} werden drie kolonnes daartegen afgezonden, waarvan er twee op prauwen werden ingescheept; een van Barabei-ie gaande, stond onder den adjudant-onderofficier de Reussy, een van Negara onder den sergeant-majoor Graef, en een van Kendangan onder Hamakers. Zonder gevecht werd de gemeenschap hersteld; alleen de kolonne Graef wisselde eenige schoten met den vijand.

Koch, dd. officier, kreeg (den 16^{en}) bij Karang Djawa een salvo van een bedekt opgestelde bende, dat hem drie gewonden toebragt. Bovendien werden nog drie andere manschappen door randjoe's buiten gevecht gesteld. Den 17^{en} rukten Hamakers en Muller met twee kolonnes langs verschillende wegen naar Goenong Layang, waar hadji Boeyasin een vergadering hield. Hamakers kwam ten 10½ uur met zijne kolonne aan den voet van den goenoeng Layang, kreeg eenige schoten onder het beklimmen van de hoogte, doch vond

op den top niets dan een verlaten pendopo; hij volgt den berg-rug naar Doerian Reboeng door digt kreupelhout en bereikt na veel inspanning de s. Amandit die door den hoogen water-stand ondoorwaadbaar is. Terwijl men bezig is een klein vlot zamen te stellen, opent de vijand van de overzijde een onschadelijk geweervuur. Tegen 1 uur is het vlot gereed dat echter niet meer dan drie man kan dragen. Brinkgreve beproeft met twee flankeurs het eerst den overtogt; de taak is niet gemakkelijk zoowel door den sterken stroom als door het aanhoudend vuur des vijands; maar door met krachtigen arm te roeijen en zich niet aan de kogels te storen, wordt weldra de andere oever bereikt. Zoodra Brinkgreve voet aan wal zet, trekt de lafhartige vijand, die slechts drie blan-ken heeft te bevechten, terug en ontvlieft in de wildernis. Een gedeelte van de kolonne volgt Brinkgreve langs den anderen oever naar Doerian Reboeng, en komt met de rest laat in den avond te Kendangan terug.

Muller had den vijand bij s. Toempakan Mati geslagen, was vervolgens op den goenoeng Layang aangekomen, trof niets dan een verlaten benting aan en marcheerde ten 5 uur terug. Hoewel dus den vijand eenig verlies toegebracht en de woning verbrand was, waarin Boeyasin zich ophield, ge-lukte het echter niet dat Hoofd meester te worden.

Brinkgreve maakte (den 19^{en}) met luitenant Voogt en 60 bajonetten een patrouille naar Batoe Lakki en ver-dreef den vijand ook van daar. Van Soengej Pantjor tot aan goenoeng Besi-aer werd de kolonne telkens beschoten; nabij laatstgenoemde plaats kwam de spits in aanraking met eenige muitelingen. Te Tambong Toelang bevrijdde men een ge-vangene. Iets verder zag men van een hoogte bij eenige huizen een dertigtal menschen; deze ontkwamen allen, daar zij buiten bereik van het geweervuur de troepen ontdekten en bij tijds een goed heenkomen zochten. In die woningen vond men een aantal blanke wapenen en een voorraad van 10.000

gantongs rijst. Het bivak op een heuvel betrokken, werd niet aangevallen, en in den vroegen morgen van den 20^{en} opgebroken; daarna ging men de s. Batoe Lima over, en bereikte tegen 1 uur Kendangan. — Op den 25^{en} maakte Voogt een togt van Rantawan naar kampong Laboean. — Van Kendangan gingen den 24^{en} twee patrouilles uit om hadji Boeyasin te Djelatan te overvallen, waar deze zich volgens mededeeling van een gevangene zou ophouden; de eene, 50 bajonetten onder Brinkgreve en dd. officier Koch; de andere, 60 bajonetten onder Hamakers, Muller en dd. officier Kuster. Bij s. Pantjor werd Brinkgreve beschoten uit een kleine versterking, waarvan de verdediging door een omtrekking van Koch spoedig werd opgegeven; bij s. Kalampo viel een inlandsch soldaat door het vuur uit een bedekte stelling, die na het eerste salvo door den vijand werd verlaten. Kampong Djelatan droeg de kenteekenen van een groot aantal menschen te hebben gehuisvest, doch was nu ledig; beide patrouilles keerden derhalve naar Kendangan terug. — 's Anderen daags rukte Muller weder uit in een andere rigting, terwijl den 26^{en} Brinkgreve nog een vergeefschen marsch maakte naar Pamioeng, waar eenige muitelingen geschild hadden.

Onophoudelijk nagejaagd en aanmerkelijk verzwakt, verdween de vijand uit den omtrek en verspreidde zich in het Pramassangebergte; althans na den 26^{en} kwam het landschap weêr tot rust, werden de passars op nieuw druk bezocht, en liet Verspijck een gedeelte der kolonne Brinkgreve naar Bandjer terugkomen om de troepen na zooveel inspanningen eenige dagen van welverdiende rust te verschaffen.

In Allei bezochten vijandelijke benden nog slechts de kampongs aan de oostelijke grenzen, zooals Loeboehan en Oewaiwai, maar werden gedurig door onze patrouilles verdreven. De Reussy kreeg order om langs de s. Bakarong, Koedong, Tabehie en Moeara Rantau te marcheren tot be-

geleiding van eenige prauwen. In den nacht van 15 op 16 Mei vond hij de soengej versperd door een dwars over de rivier geworpen boom; tot aan kampong Gamba was hij verplicht een aantal dergelijke versperringen op te ruimen. Dáár ontmoette hij de kolonne Hamakers die hem uit Kendangan was te gemoet getrokken. Op den terugmarsch langs denzelfden weg werd de Reussy gedurig beschoten; bij het invaren der s. Boerik Kayoe nam het vuur aan den regter-oever toe; ontschepen niet mogelijk zijnde, liet de Reussy een sergeant met eenige manschappen op djoekongs het moeras invaren. Deze stootte weldra op een paar houten versterkingen die de rivier bestreken; op het zien der bajonetten verliet de bezetting in allerijl deze stelling en zocht haar heil in de vlugt. Nadat de werken vernield waren en de togt vervolgd was, werd er van den linkeroever gevuurd uit een halfvoltooide redoute, die op dezelfde wijze genaderd en genomen werd.

Een grootere bende, volgens de berigten 500 man sterk, bezette Pagat. Van der Heijden met de Reussy en 90 bajonetten, in twee kolonnen verdeeld, zocht die (18 Mei) op, overviel een afdeeling en bragt haar een verlies toe van 6 dooden en een aantal gewonden.

Men beweerde dat in een bijna ongenaakbaar moeras tusschen Pringin en Rantawan, nog een versterking was aangelegd, bewapend met vier stukken geschut en verdedigd door 200 geweerdragende manschappen. Er moest getracht worden meer zekere berigten te verkrijgen. Tot dat einde ging de 1^e luitenant Ockerse (10 Mei) met 35 bajonetten op verkenning over Doerian Maas naar Laboehan en zond sergeant Leenders met 15 bajonetten over Oewai-wai mede derwaarts, om den vijand met een vuurgevecht bezig te houden. Laboehan werd door Ockerse verlaten gevonden. Een enkel kampongsbewoner die in zijn huis was gebleven, bragt echter spoedig een aantal inlanders uit de wildernis terug; zij kwamen vrij met

een vermaning en beloofden voortaan te Rantawan hulp te vragen als er zich weder muitelingen vertoonden. Inmiddels steeg het water, en dit noodzaakte Ockerse den terugtogt langs den regteroever te nemen. Van sergeant Leenders niets vernemende, zond hij 12 man op kondschap uit; tegen den avond kwamen deze met de patrouille van Leenders te Rantawan aan. Wegens den hoogen waterstand had die patrouille haar heil in de boomen gezocht. — Van Rantawan gingen den 11^{en} en 12^{en} andermaal patrouilles uit. Op de tijding dat zekere goesti Wahid met 9 volgelingen Barabei-ie moest doortrekken om de Hoofden tegen het gouvernement op te ruijen, plaatste Ockerse in vier kamongs een aantal bajonetten om Wahid te vatten, maar te vergeefs. Coevoet nam toen het kommando van Rantawan tijdelijk op zich, daar Ockerse wegens ziekte naar Barabei-ie moest worden opgezonden.

In den nacht van den 27^{en} werd de versterking te Barabei-ie tot tweemalen toe vrij hevig beschoten met lilla's en geweren. Voogt bragt dit vuur tot zwijgen door eenige kartetsschoten, waarna de vijand op Limpasso terugtrok.

Een spion, die zich eenigen tijd bij den vijand had opgehouden, deelde mede, dat Hidayat zich met 70 volgelingen in Riam Kiwa schuil hield en slechts door zijne moeder werd weêrhouden om zich te onderwerpen; dat pangerang Wira te Tamingoenang vertoefde en de gelegenheid afwachtte om eenigen post te overvallen; dat de vijand uit Sembamban zout en uit Batoe Litjin buskruid ontving. Verspijck gaf de kommandanten van Martapoera en Tanah Laut hiervan kennis, en gelastte den eerste om de ligging van Tamingoenang op te sporen, den laatste om te onderzoeken, of en op welke wijze de invoer van zout en munitie was geschied. — In den nacht van 16 op 17 werd de post te Pringin (onder kapitein Schneider) beschoten. Bij het uitrukken eener patrouille verdween de vijand echter spoorloos. Het distrikt Balangan, oostwaarts van Pringin, bleef

onveilig door de benden die van Toendakkan uitgingen; door de vele diensten die de troepen van Kendangan moesten verrigten, was de togt tot het moeilijk te genaken Toendakkan voorloopig uitgesteld.

In Tabalong schikten zich aanvankelijk de zaken ten goede; eenige kampongs nabij Moeara Ayoe kwamen in onderwerping. Eichelberg werd wegens ziekte van Moeara Tabalong naar Amoenthay vervoerd.

Den 6^{en} Mei werd de post van Negara naar Kendangan opgeligt en vijf daarmede opvarenden gevangen genomen. Drie hunner gelukte het later te ontsnappen; de twee anderen werden door den vijand teruggezonden, voorzien van een brief aan een menigte pembekkels, die daarin onder zware bedreigingen opgeroepen werden om de partij des opstands te kiezen. Ook het Hoofd van Negara, kiay Sech vond een brief in den paggar van zijn huis, waarin de bevolking twee etmalen tijd werd gegeven om zich tegen de regering te verklaren. Het volk door het Hoofd bijeengeroepen en hierop vergaderd zijnde, werd toegesproken door den musti, en verklaarde geen gemeenschap met den vijand te willen hebben. De majoor-resident gelastte den kommandant der troepen in Amoenthay, om kiay Sech aan te sporen in verschillende rigtingen bevolkings-patrouilles uit te zenden, en hem eerst dan met de bajonetten te ondersteunen, wanneer de verspreide vijandelijke benden de overhand kregen; op deze wijze wilde hij de bevolking gewennen uit eigen beweging en met eigen krachten de kleine strooptogten des vijands te keer te gaan. Kiay Sech maakte nu met 200 gewapenden, een togt naar Gamba. Dáár had de vijand in de rivier een versperring aangelegd, die gedeeltelijk werd opgeruimd toen de vijand op de nadering van kiay Sech terug was getrokken.

Verder dan Gamba kon kiay Sech niet doordringen; de muitelingen van den eersten schrik bekomen hielden stand,

beletten de verdere opruiming der versperring en dwongen den kiay om af te trekken. De kommandant van Amoenthay dit vernemende, zond een detachement van 35 bajonetten en 40 man hulptroepen naar Negara, om kiay Sech bij zijn arbeid tot dekking te dienen; met verlies van één gewonde werd de vijand verjaagd en de versperring opgeruimd.

De post tusschen Pantey Hambawang en Kendangan door een stroopbende aangevallen, moest weder door een militair geleide beschermd worden. — Maas Wira Yoedo berigtte van Lampehon dat een vrij beduidende magt onder Boe Rachman, Djalil's broeder, en de panghoeloe's Boehassin en Dalgamie te Petap was vereenigd, met het voornemen om Lampehon en Pringin aan te vallen; dat de bevolking van Pasambie en Kalahayan reeds in de wildernis de wijk genomen had. Lampehon werd toen met 25 bajonetten versterkt, de bezetting van Pringin tot 105 man gebracht en den kommandant van dien post gelast, een sterke verkenningspatrouille naar Petap te zenden. — Den 24^{en} kwam een vijftal aanzienlijke Hoofden met hunne volgelingen in onderwerping. — Munters rukte den 26^{en} met 55 bajonetten uit Moeara Ayoe, bezocht het 4 uur verwijderde Lok Pisan en vond nergens meer een spoor van vijanden.

Een gevangene te Amoenthay verklaarde den dag vóór zijn overlijden, dat zekere Doelmatalip te Negara een beveldschrift van Hidayat had ontvangen om het volk op te roepen tot een prang sabiel (godsdiensoorlog), en dat te Margasarie en Negara dit beveldschrift in geheime vergaderingen van pembekkels was voorgelezen. Het distriktshoofd van Margasarie liet het bestuur hiervan onkundig en kwam daardoor in verdenking; hij wierp de beschuldiging echter verre van zich af, ontkende alles, en gaf voor dat de gevangene dit verhaal slechts verzonnen had om hem verdacht te maken.

Aan de bronnen der Kapoeas was een bende van 300

Doesoenners bezig rankangs te bouwen, om daarmede strooptogten langs de rivier te doen. De bevolking van Kotta Baroe maakte zich gereed dien aanval te weêrstaan; de rust van die landstreek dreigde dus ook daâr weder verstoord te worden.

Pangerang Moeda, het Hoofd van Tjingal, Menoengoel en Bangkalaän, aangezocht om een inval in Amandit te doen, schreef aan Verspijck dat hij gereed stond met 2700 man tegen Hidayat op te rukken. Zijn brief luidde:

»Dit schrijven dient tot mijn vervanger om mijn doorluchtigen vriend persoonlijk te ontmoeten, en hem kennis te geven dat ik op Maandag den 29^{en} Djoelkoedah 1277 (den 9^{en} Junij) van Tandjong met 2700 personen op patrouille ga, en zulks zooals ik tijdens mijn aanwezen te Bandjermasin met mijn doorluchtigen vriend heb besproken.

»Ik hoop dat mijn doorluchtige vriend de Voorzienigheid zal bidden, dat deze togt dien ik voor het gouvernement doe, met een gunstigen uitslag mag bekroond worden.

»In het distrikt Amandit (bij den berg Sarang Boeroeng), bevinden zich naar luid van berigten Hidayat en Amin Oelah; ik heb mijne menschen derwaarts gezonden om zich daarvan te overtuigen; deze zijn echter nog niet teruggekeerd, zoodat ik hen thans moet achtervolgen waar zij zich ook mogen ophouden.

»Uit hoofde hiervan verzoek ik mijn doorluchtigen vriend, genoemd distrikt vooreerst ongemoeid te laten, vermits ik zelf met mijn 2700 tal volgelingen daar heen wil gaan, en hoop ik dat de Voorzienigheid mij zal helpen om de door het gouvernement verlangde personen te kunnen ontmoeten.

»Voorts heb ik de tijding ontvangen, dat mijn broeder pangerang Sjerief Abdoel Rachman naar Batavia zoude terugkeeren; ik hoop dat mijn doorluchtigen vriend dit vertrek zoo mogelijk zal tegen houden, opdat hij de uitkomst van mijn togt voor het gouvernement kan weten, zoo mede van mijne opregtheid.

Ik heb langen tijd naar de komst van de stoomboot gewacht die mijn vriend zoude sturen, hetgeen mij aanleiding heeft gegeven tot het schrijven van een brief naar Berou, Koetei en Passir.

Overigens hoop ik op de hulp van mijn vriend, opdat ik een goeden naam bij het gouvernement kan krijgen."

Daar pangerang Moeda niet in staat was, om zelfs een duizendtal weerbare manschappen bij één te brengen, hechte Verspijck weinig waarde aan zijn aanbod; de inlandsche Hoofden op de Z. en O. kust waren altijd kwistig met woorden, schoone beloften en aanbiedingen. Toen in de volgende maand het aantal vijanden in Amandit afnam en zij zich ten Zuiden van Martapoera zamentrokken, bestond er reeds reden om te vermoeden, dat de pangerang hun kennis van zijne plannen had gegeven.

HOOFDSTUK VI.

VERDORVENHEID DER INLANDSCHE HOOFDEN. — TOMMONGGONG
BORKO. — PAMATTON. — VAN VLOTEN IN RIAM KANAN. —
VERRAAD TE AMOENTHAY. — TONGKO BRAHIM. — VER-
STERKING TE TELANG OPPERIGT. — DE BALI NAAR
KOETEI. — JUNIJ 1861.

De eindelooze duur van den opstand in het Bandjersche rijk, die met zoo veel kracht bestreden maar nooit geheel onderdrukt werd, die ter naauwernood in het zuiden gedempt, in het noorden met vernieuwde woede uitbrak, moest voornamelijk toegeschreven worden aan de verdorvenheid en het verraderlijk karakter der Hoofden waarvan het nieuwe bestuur verplicht was zich te bedienen. Slechts twee Hoofden, de hoofddjaksa en de tommonggong Djaja Negara, hoofd van Poeloe Petak, kon de majoor Verspijck ten volle vertrouwen; alle anderen maakten door het volk te knevelen en uit te zuigen, misbruik van hunne stelling en van het schijnbaar vertrouwen dat het bestuur in hen stelde, of zij heulden heimelijk met den vijand. De Hoofden die geen politieke partij omhelsden en wien het onverschillig was, of het Nederlandsch gouvernement dan wel Hidayat regeerde, werden door allerlei aantijgingen en valsche beschuldigingen in zulk een ongunstig daglicht geplaatst, dat het bestuur ten laatste niet meer wist waaraan

het zich moest houden. Bij het volk vond het geen steun; immers meened in het voordeel van den opstand was veroorloofd. Bij het behandelen van een zaak die men tot klaarheid wenschte te brengen, hoorde men even veel getuigen vóór als tegen zweeren. Krachtige voorbeelden hielpen niet; een distriktshoofd was reeds afgezet, een ander met den strop gestraft; een derde — het Hoofd van Amandit — wachtte hetzelfde lot. Het distriktshoofd van Tabalong, dat in 't belang van het Nederlandsch gouvernement, de benting te Tandjong bezet hield, werd beschuldigd aan Antassari kruid en lood geleverd te hebben. De regent van Amoenthay, het distriktshoofd van dezelfde plaats, en de distriktshoofden van Allei en Kaloewa, die de gunst van het bestuur genoten, veroorloofden zich de gruwzaamste afzetterijen en behandelden de bevolking als slaven, of werden door valsche getuigen en nagmaakte tjaps bij het bestuur in verdenking gebragt; de assistent-resident van Amoenthay althans twijfelde aan hunne trouw. Men vermoedde dat het distriktshoofd van Margasarie Hidayat in het geheim ondersteunde; het gerucht liep, dat deze meer dan eens, als roeijer verkleed, bij hem te Margasarie was geweest. Ook het distriktshoofd van Riam Kanan hield men verdacht van verraad. Ja, zelfs was er grond om te gelooven dat de regent en het distriktshoofd van Martapoera, thans blijkbaar aan het gouvernement gehecht, bij den moord van Kalangan tegenwoordig waren. Noemden wij allcen de voornaamste Hoofden, nog minder waren de pembekkels, locrahs en priesters te vertrouwen; bijna elke gids was een verrader die trachtte onze kolonnes van den weg of in hinderlagen te brengen, en terwijl de meeste militaire bewegingen daardoor mislukten en de handelingen van het bestuur verlamd werden, vond daarentegen Hidayat overal steun en werd hij trouw gediend.

Tommonggong Boeko, een der bekende onderhoofden van Hidayat, meldde den pangerang panghoeloe Mohamad Seman, woonachtig te Bandjermasin, dat hij den goeden weg

wenschte in te slaan en zich aan het Europeesch bestuur wilde onderwerpen. Ten bewijze zijner opregtheid verzocht hij belast te worden met de bezorging van een brief aan Hidayat, dien hij wilde overhandigen zonder dat Amin Oelah of Lehman daarvan kennis droegen. Volgens hem, verkeerde Hidayat in behoeftige omstandigheden en kon hij gemakkelijk worden overgehaald, zoo al niet om zich onvoorwaardelijk over te geven, althans om het oordeel in te roepen van ons toegedane personen. Tommonggong Boeko achtte het zelfs niet onmogelijk, Amin Oelah of Lehman aan het bestuur over te leveren.

Het kwam Verspijck voor, dat Tommonggong Boeko andere bedoelingen had. Misschien beoogde hij werkelijk het heil van Hidayat; 't was zelfs mogelijk dat Hidayat van hem gebruik maakte om op aanneembare voorwaarden zijne zaak te eindigen. Verspijck liet daarom schijnbaar zonder zijn voorweten door Sjerief Abdoel Rachman een brief schrijven, waarin hij Hidayat een onderhoud voorstelde, ten einde hem de middelen aan de hand te geven om op de voordeeiligste wijze zijn lot en dat van het Bandjersche rijk te regelen. Boeko nam den schijn aan, zich met dien brief naar Hidayat te begeven; eenige dagen later echter meldde hij dat Hidayat, van zijne komst verwittigd, gelast had hem te krissen, omdat hij de partij van het gouvernement had gekozen. Ongetwijfeld speelde Boeko een dubbelzinnige rol; 't kon zijn dat hij zich een oogenblik geveid had Hidayat tot onderwerping over te halen en daarvan de vruchten te plukken, doch kort daarna berouw gevoelende, van zijn plan terug kwam; meer waarschijnlijk echter was het, dat de geheele onderhandeling ten doel had om het bestuur om den tuin te leiden en gedurende de onderhandelingen een verraderlijken slag te slaan, wanneer van onze zijde het vertrouwen herleefd en de waakzaamheid in slaap gesust zouden zijn. Spoedig toch na Boeko's vertrek was het algemeen

bekend dat hij met een brief van Hidayat belast was. Wilde hij werkelijk de plannen uitvoeren die hij het bestuur had voorgelegd, hij zou zijne zending wel geheim gehouden hebben, daar Lehman noch Amin Oelah anders niet te verschalken waren.

Toen Boeko liet weten dat hij aan zijn broeder Daoet de verdere behandeling der zaak had opgedragen, hetgeen natuurlijk niet meer geloofd werd, gelastte Verspijck bij de eerste gelegenheid de hand te leggen op den verrader, en ging inmiddels op den ingeslagen weg voort, om den opstand te beteugelen.

Het ongeloofelijke berigt van het verblijf des vijands in een versterkte stelling op de grenzen van Tanah Laut kreeg schijn van waarheid, toen de uitgezonden spionnen bevestigden dat aan de helling van den berg Pamaton, in een défilé dat van Pleiharie over Kiram naar Mengappan loopt, verscheidene versterkingen opgericht en behoorlijk bezet waren. Oogenblikkelijk (8 Junij) zond de militaire kommandant van Martapoera een kolonne derwaarts van 50 man en een mortier onder kapitein Schepens, terwijl de dienstdoende officier van Straten met 35 bajonetten van Pleiharie uitrukke.

Ingescheept in twee laadprauwen, kwam Schepens ten 11 uur te Karang Intan en vervolgde van daar den marsch over land. Omstreeks 3 uur na den middag gaf de gids kennis dat men de versterkingen naderde, en kreeg de 1^e luitenant de Bruijn order met de voorwacht de vijandelijke positiën te verkennen. Kort daarop meldde zich een patrouille van de kolonne van Straten bij Schepens aan, berigtte dat deze, vroeger aangekomen zijnde, reeds had getracht den vijand te verjagen, en hem werkelijk uit vier stellingen verdreven had, maar, door het vuur uit de hoofdversterking, verpligt was geweest terug te trekken en posi-

tie te nemen op een hoogte, $\frac{1}{4}$ uur regts van de kolonne Schepens. Van Straten kreeg nu last zich bij de vivres als soutien van Schepens op te stellen. De voorwacht drong door een bosch, schoot een daar geplaatsten vijandelijken schildwacht neder en ontdekte de hoofdversterking aan den voet eener hoogte, op wier top zich een aanzienlijk Hoofd (volgens sommigen pangerang Hidayat in persoon) met gouden pajong en gevolg bevond, die haar tot het gevecht uitdaagde. Schepens gelastte de Bruijn en den 1^{en} luitenant-kwartiermeester Velde (die bij gebrek aan officieren de expeditie vrijwillig medemaakte,) met 30 bajonetten de hoofdversterking zoo dicht mogelijk te naderen en om te trekken. Spoedig opende de vijand, uit een versterking op de rechterflank gelegen, het vuur uit lilla's en geweren; de Bruijn gaat met 15 bajonetten regt op het vuur aan, werpt zich in een 25 pas breede rivier die op zijn weg legt, wordt door drie man gevolgd, kan door den zwaren stroom den anderen oever niet bereiken en moet teruggaan. Door een schot in de zijde buiten gevecht gesteld, wordt de Bruijn door van Straten vervangen.

Onderwijl heeft luitenant van den Hoek den mortier opgesteld en een paar granaten in de twee voorste versterkingen geworpen, met dat gevolg, dat het vijandelijk vuur der eene versterking geheel, en in de tweede tijdelijk tot zwijgen was gebracht. Nu gaat de tirailleurlinie langzaam vooruit en komt in den rug der hoofdversterking. Op een gegeven signaal staakt van den Hoek het geschutvuur, stormt Velde met de zijnen vooruit en plant de Nederlandsche vlag op de borstwering. De bezetting neemt na een laatste salvo de vlugt; flankeur Alders is zwaar gewond.

Op de helling van den Pamatton is nog een borstwering, waarachter de teruggeslagen vijand zich verzamelt en het vuur opent op de hoofdversterking. Velde verdrijft hem ook van daar, slecht de versterking en trekt daarna terug op

de hoofdversterking, die hetzelfde lot ondergaat. Nu bleven er nog twee verhakkingen aan de s. Passiraman in 's vijands magt; Velde kreeg vergunning nogmaals de troepen te mogen aanvoeren. Voor hij echter de versterking bereikte, had een gelukkig schot met den mortier de bezetting uiteen doen stuiven, zoodat men slechts bloedsporen in de binnenruimte vond en ongestoord de vernieling kon voltooijen.

Bij den aanleg der versterkingen was van het terrein behoorlijk partij getrokken, en de onderlinge verdediging der werken niet uit het oog verloren; de borstweringen waren uit twee en drie rijen boomstammen zamengesteld, waartusschen men met water gevulde bamboe's had geplaatst. Had de vijand, 300 man sterk, waarvan 100 met geweren voorzien, beter gebruik van zijne vuurwapens weten te maken of den moed gehad om de bajonet-aanvallen van een handvol braven af te wachten, de vermeestering zijner waarlijk sterke stelling zou ons veel bloed gekost hebben. Toch hield de vijand hier langer stand dan gewoonlijk. Het Hoofd met den gouden pajong zag men evenwel niet meer, zoodra het gevecht ernstiger werd.

Na een vruchteloze vervolging liet Schepens het bivak betrekken, zond de gewonden den volgenden morgen met Velde en 25 bajonetten naar Karang Intan en verder per praauw naar Martapoera, en ging zelf over land, even als van Straten, die naar Batti-Batti terug marcheerde.

Neyerlie, de korporaal-terreinopnemer die uitgezonden was om de Banjoe Irang met hare takken en den weg naar Mengappan in kaart te brengen, had het ongeluk zich juist te Kiram, ten huize van den pembekkel Intal te bevinden toen de vijand zich op het onverwachts weder in de nabijheid vertoonde. Intal maakte van deze gelegenheid gebruik om Neyerlie, die geen gevaar vermoedde, met zijn geleide verraderlijk te vermoorden; hij liet de lijken in de s. Passiraman werpen, maakte zich van hunne wapens meester en ging tot den vij-

Brasma Ketjil bivakkeren, den 19^{en} goenong Pamatton van achteren naderen, dien overtrekken en den vijand in den rug vallen, wanneer de hoofdkolonne den aanval deed. — Prinsen moest met 40 bajonetten van Batti-Batti opmarcheren en zorg dragen in den ochtend van den 19^{en} zich aan het defilé ten zuiden van Pamatton te bevinden, om den vijand op te vangen die naar de zijde van Tanah Laut mogt trachten te ontkomen. — Van Sorgen werd met 25 bajonetten op een paar uren afstands van Pamatton, aan den weg naar s. Allang in hinderlaag gelegd, om den derwaarts vlugtenden vijand te verslaan. — Schepens met de hoofdkolonne, sterk 100 bajonetten, één houwtser en één mortier met bediening onder van den Hoek, zes sappeurs, en den officier van gezondheid 1e kl. Charlier, zou langs den grooten weg regt op de stelling aanrukken. Deze was nagenoeg dezelfde als op den 8^{en} en bestond uit zeven afzonderlijke opene bentsings, die beschermd waren door de bijna onwaadbare s. Passiraman en begrensd door een digt bosch dat een veiligen terugtogt aanbod.

Schepens verliet vroeg in den morgen van den 19^{en} Martapoera, kwam tegen elf uur op een paal afstands van Passiraman, zond van daar Terwerda met 25 bajonetten in Z. O. rigting, en den sergeant Eggermont met een gelijk aantal bajonetten in N. O. rigting uit, om de vijandelijke stelling om te trekken. Verder voortrukkende, zag de hoofdkolonne op den Pamatton eenige vijanden, die door het slaan op gongs hunne makkers seinen gaven. Het geschut op de plaats waar den 8^{en} de hoofdversterking stond, in batterij gebragt zijnde, werd door een kanonschot op de naastbijgelegen benting het signaal tot aanval aan de omtrekkende detachementen gegeven. Prinsen zond nu berigt dat hij door de aanwezige terreinhindernissen zich verplicht had gezien in stede van Z. W. van de s. Passiraman, zooals de instructie

luidde, N. W. daarvan positie te nemen. Hierop beval Schepens hem de bentsings om te trekken, in een Z. O. rigting post te vatten en de vlugtenden op te vangen. — Inmiddels vuurde de vijand uitsluitend uit de versterkingen aan de rivierzijde; dit noopte Schepens het geschut voor te brengen en het vuur te beantwoorden. Na den vijand met eenige schoten te hebben bezig gehouden, deboucheerde Cavaljé (vervanger van Reuter, die ernstig ongesteld was geworden) van achter den Pamatton, en dreef den vijand dien hij uit twee versterkingen stormenderhand had verjaagd, voor zich uit. Eggermont had drie versterkingen die langs den bergwand waren opgeworpen, genomen en was den voet van den Pamatton tot op 300 pas genaderd, toen hij de vluggende tegenpartij van Cavaljé ontmoette en na een gevecht, waarbij twee soldaten gewond werden, geheel uitéén joeg.

Het vuur uit de vier bentsings aan de soengej bleef aanhouden, en werd nu en dan door een kanonschot of granaatworp beantwoord, om de aandacht van den vijand geheel op den hoofdtroep gevestigd te houden. Terwerda volbragt onderwijl zijne omtrekkende beweging en tastte eensklaps onder een daverend hoera! van den anderen kant de bentsings aan, die in een oogwenk ontruimd werden. De hoofdkolonne rukte toen ook voorwaarts en joeg nog een paar kartetsen onder den vlugtenden vijand. Prinsen door den gids misleid, kwam niet op de terugtogtslijn des vijands, maar te veel oostwaarts, zoodat hij Terwerda ontmoette. Geen tijd meer hebbende om in het digte bosch te dringen en den vijand den pas af te snijden, sloot hij zich bij Terwerda aan en viel met hem in den rug der werken. Van Sorgen wachtte te vergeefs in zijn hinderlaag; de vijand kwam er niet voorbij.

Niettegenstaande de les zoo gevoelig niet was, als men had mogen hopen van de goed overlegde en met beleid uitgevoerde manoeuvre, was echter de vijand een oogenblik zeer in het naauw gebragt. Van onze zijde telde men 6 ge-

wonden, van 's vijands zijde 9 dooden en 15 gekwetsten.

Schepens liet op een geschikte plaats een half uur van den Pamatton het bivak opslaan en zond 's anderendaags Cavaljé naar Mengappan, en Prinsen naar Batti-Batti terug. Den 21^{en} ging hij met 50 bajonetten op marsch naar Kiram, waar korporaal Neyerlie met zijn geleide was omgebracht. Zijn weg leidde door het défilé van Pamatton, dat klaarblijkelijk weder door den vijand bezet was. Drie nieuwe werken waren bereids voltooid, de overigen werden hersteld. Schepens gelastte Terwerda om andermaal een omtrekking te doen, hij zelf hield den vijand in front bezig; op die wijze nam hij nu nog eens de versterkingen. Hij liet ze op nieuw vernielen door van Sorgen, die inmiddels met 25 bajonetten tot hulp was aangekomen, en zette den marsch voort naar Riam. Op zijne nadering ontvlood de bevolking. In het huis van den pembekkel vond men geen sporen van Neyerlie en zijn geleiders; het werd met den geheelen kampong aan de vlammen prijs gegeven.

Naauwelijks was Schepens weër te Martapoera terug, of de vijand begon ten derdenmale het défilé van Pamatton te versterken. Een bevolkings-patrouille onder kiay Djamidin, versterkt met 16 verkleede inlandsche soldaten, bezocht een aantal kampongs, vond den vijand te Pamatton bezig met het oprigten van bentings, en verjoeg hem nog eens. Een patrouille onder kapitein Boudier den 26^{en} uitgezonden, vond geen spoor meer van den vijand, die nu voor goed verdwenen scheen te zijn.

Thans werd evenwel Mataraman door den pembekkel Mail bedreigd, en te Bøekit Brasma Ketjil door Gamar een benting opgericht op de gemeenschapslijn met Mengappan. Terwerda marcheerde den 26^{en} van Martapoera derwaarts, met 30 bajonetten en 50 gewapende kampongsbewoners door den regent zelf aangevoerd; hij vond den vijand bezig met den bouw van een nagenoeg voltooide versterking van ijzerhouten palissa-

den, plaatste den regent aan de Riam Kanan om de vlugtelingen op te vangen, en be kroop met zijne eigen manschappen de benting. Bij het doorwaden van een kleine soengej werd hij ontdekt, waarop de vijand overhaast de vlugt nam, een aantal wapens en munitie in den steek latende. Onder de twaalf geweren die Terwerda in handen vielen, was een geweer afkomstig van het eskorte van Neyerlie.

Van Vloten gunde zich geen rust, voor dat hij het geheele landschap Riam Kanan doorkruist en van muitelingen gezuiverd had. Den 6^{en} Junij ging hij weder op marsch aan het hoofd van 34 bajonetten en vergezeld van den trouwen hadji Matalie, ten einde het verblijf van Gamar op te zoeken. Door den buitengewoon hoogen waterstand was het onmogelijk de rivier door te trekken, zoodat hij tegen 2 uur het bivak betrok en den pembekkel Kamal van Mengappan ontbieden liet om de kolonne als gids te dienen. 's Anderendaags over Goenong Koepang naar Wangbankal marcherende, volgde hij een pad in oostelijke rigting dat naar een ladang voerde, waarop een 30tal huizen stond. Twee der vlugtende bewoners werden achterhaald en hoewel deze weigerden eenige mededeeling te doen, bleek het toch duidelijk dat men zich in een der hoofdverblijven van den vijand bevond, want niet alleen in de huizen maar ook in de schuren aan den zoom van het woud vond men een grooten voorraad van rijst en zout. Den 8^{en} ging de kolonne over een meer begaanbaar pad en ontdekte twee ruime loodsen, voor huisvesting van honderd menschen ingerigt; men vond er eenig kookgereedschap en een wajang-spel. Vier uren achtereen volgde men een pad dat naar een plaats voerde waar een aantal personen zich kortelings had opgehouden. Neêrgebogen alang-alang verborg een veel beloopen pad, dat den 9^{en} werd ingeslagen en uitkwam op het verblijf van Gamar. De bewoners namen zoo overhaast de vlugt,

dat slechts een vrouw en een kind in handen der kolonne vielen. Voor Gamar's woning stond een paard, dat buit gemaakt werd; in de binnenruimte vond men eenig huisraad, een aantal randjoe's en bossen padie. De vrouw wees den weg naar eenige goed voorziene padieschuren in het woud, waar bovendien ruim tien pikols zout en eenige geweren waren geborgen. Toen alles vernield was, trof men een half uur verder weer een ladang aan, waarop acht, met levensvoorraad gevulde huizen stonden. Een inlandsche sergeant vervolgde drie muitelingen, waaronder hij den gedeserteerden fuselier Sasala herkende, en nam een der vlugtelingen gevangen. Deze verklaarde dat hij te Batoe Mahalon — de plaats die den vorigen dag verwoest was — te huis behoorde, en deelde mede dat Said Sambas hier woonde. Said Sambas ernstig ongesteld en hield zich in het nabijgelegen woud op; de gevangene wilde de kolonne derwaarts voeren. Het bivak werd inmiddels betrokken, daar de manschappen rust noodig hadden; een dertigtal muitelingen beproefde toen een aanval, maar werd door een enkel salvo afgeschrikt en door een paar patrouilles geheel verdreven. Bij de vervolging vond men, behalve talrijke bloedsporen, eenige wapens aan de handen der gewonden ontvallen. — Den 10^{en} wees de gevangene den weg naar het verblijf van Said Sambas; vier uren achtereen moest men door een rivier trekken, voor dat die plaats bereikt werd; de bewoners namen overhaast de vlugt en ontkwamen in de wildernis. Een kris met gouden scheede en zilveren handvat, door den gevangene voor dien van Said Sambas herkend, viel van Vloten in handen; ofschoon de hoofdmuiteling het geluk had te ontkomen, was hij evenwel ontbloot van zijne laatste hulpmiddelen en nog slechts door vier volgelingen vergezeld, vooreerst onschadelijk gemaakt.

Te Mengappan terugkomende, gaf van Vloten het bevel over aan den 1^{en} luitenant-adjutant Reuter en vertrok naar Bandjermasin om zijn nieuwe bestemming te volgen

en te Amoenthay het kommando op zich te nemen, dat van Oijen door ziekte had moeten neêrleggen. — Hadji Matalie kreeg vergunning naar Tanah Laut terug te keeren, daar de doorgestane vermoeijenissen en het verblijf te Mengappan zijne gezondheid hadden geknakt. Ook Cavaljé werd om dezelfde reden afgelost, terwijl hem het kommando te Tabanio werd opgedragen. De gezondheidstoestand te Mengappan was slecht, zoodat de officier van gezondheid Bernard in commissie derwaarts gezonden werd, ten einde een plaatselijk onderzoek te doen naar de vermoedelijke oorzaken.

Van Mataraman voer Coenen (den 10^{en} Junij) de Riam Kiwa op en werd door den gids Doelah — wien het gelukt was aan den vijand te ontsnappen — naar een ladang geleid, waar zich eenige muitelingen ophielden. Hij verjoeg die in de wildernis, nam er twee gevangen en vernielde hun verblijf. Daarna werden Soengkey en Bras Koning bezocht, en keerde men na een hoogst vermoeijenden marsch over Bengala terug.

Coenen daarop ziek geworden moest eenige dagen het patrouilleren staken. Sergeant van de Pol met 25 bajonetten den 14^{en} uitrukkende, vond verscheidene kampongs verlaten, doch de padie geogst. Den 15^{en} werd een hinderlaag gelegd op den weg naar Moengoe Thayor, doch geen vijand ontdekt; 's anderendaags marcheerde Coenen naar Moengoe Thayor.

Toen het bekend werd dat S. Dajong een verzamelplaats van muitelingen was geworden, werd de bezetting van Mataraman tot 40 bajonetten gebragt. Dat die maatregel niet overbodig was, bleek alras toen (22 Junij) de kampong Mataraman aangevallen werd door een talrijke bende, onder tommonggong Boeko en pembekkel Mail. Terwijl de bevolking zich door de vlugt redde, verdedigde het kampongs-hoofd Kadir zich moedig in zijne woning, doch hij zou het

onderspit gedolven hebben en gevankelijk weggevoerd zijn, ware er niet een patrouille uit de versterking toegeschoten die den vijand verdreef. Mail bedreigde de kampongsbewoners schriftelijk met zijne wraak, en 't was noodig wachten uit te zetten om het vreesachtige volk in den kampong te doen blijven.

Een aantal patrouilles rukte van Rantau en Moengoe Thayor uit om de landstreek zuiver te houden en om rondzwervende inlanders te bewegen naar hunne haardsteden terug te keeren. Munder verliet Moengoe Thayor den 11^{en} en kwam twee dagen later aan den kampong Sawatoc, die door den pembekkel Mail was afgebrand; hij had het geluk Mail in handen te krijgen en gevankelijk naar M. Thayor te brengen. — Engel rukte (den 23^{en}) met 45 bajonetten uit Moengoe Thayor naar den verlaten kampong Tanaretta. Den marsch een paar uur vervolgende, ontdekte hij de spits van een huis, waaruit een aantal gewapenden vlugtte. Een hunner viel gewond in zijne handen en bekende tot een bende te behoreen, waarvan pembekkel Arsem het hoofd was. Nu werden er twee patrouilles in het woud gezonden; de eene patrouille onder sergeant van de Pol vond eenige huizen en padieschuren, die verbrand werden; de andere stootte op een kleinen kampong, waaruit een dertigtal gewapenden vlugtten. Een salvo werd onmiddelijk losgebrand, Arsem en een hadji bleven op de plaats dood.

Terwijl de afdeeling Martapoera door een vijandelijke bende verontrust werd, verdwenen de meeste muitelingen uit Amawang. Na in de eerste dagen van Maart een aantal patrouillediensten verrigt en eenige kwaadwilligen aangehouden te hebben, keerde Hamakers naar Pantey Hamawang, en Brinkgreve met een gedeelte zijner kolonne naar zijn standplaats terug. Het Hoofd van Hankinang werd intus-

schen vermist; men vermoedde dat hij, zich te ver van zijn kampong verwijderd hebbende, door eenige muitelingen was opgeligt. — Luitenant Muller moest wegens ziekte afgelost worden.

In de afdeeling Allei bleef de vijand meester van de wildernis. Onze post te Rantawan werd den 1^{en} nog eens beschoten, hetgeen Voogt met een kartetsschot deed ophouden. Twee patrouilles joegen de bende in het woud terug. De vredelievende kampongsbewoners zochten een schuilplaats in de wildernis, en de wegen bleven onveilig; hoewel er bijna dagelijks patrouilles uitrukten, gelukte het aangeen enkele, den vijand onder het schot te krijgen. — Het geleide van den adjudant-onderofficier van der Horst, die den 17^{en} per prauw geëvacueerd werd, kreeg ter hoogte van Djeramie twee gewonden, door een aantal schoten van den oever gelost. Een patrouille dadelijk van Barabei derwaarts gezonden vond slechts een verlaten bivak van een 60tal vijanden, ofschoon men beweerde dat te Pegat 300 muitelingen waren. — Tusschen Pantey Hambawang en Barabei had de vijand een palissadering opgericht en beschoot daaruit een patrouille die den grooten weg volgde. Luitenant van Haaften viel (den 18^{en}) dadelijk den vijand aan en joeg hem in de wildernis; de omtrek der versterking was met randjoe's beplant.

Daar de vijand zich steeds in kleine afdeelingen vertoonde, beval Verspijck den kommandant van Allei aan om, even als in Martapoera en Tanah Laut geschiedde, bevolkingspatrouilles zamen te stellen en daarbij verkleede inlandsche soldaten te voegen, die evenwel op hunne hoede dienden te zijn tegen verraad. Hojel deed (29) een vergeefsche poging om Raksa Yoeda te Rantawan op te ligten en nam bij die gelegenheid diens schoonvader Rachman en zijne moeder gevangen.

Djalil's bloedverwanten, gevestigd in het ontoegankelijkke Toendakkan, twee à drie dagmarschen beoosten Pringin, naar men beweerde in een met palissaden versterkt huis,

hielden de inwoners van Balangan en Petap onder hun invloed. Zoodra de waterstand het veroorloofde, zou Toendakkan bezocht worden; reeds werden er toebereidselen voor dien togt gemaakt. Kapitein Schneider vernemende dat er zich muitelingen tusschen Tabalong en Pringin te Pedawat Boeko nabij Assap ophiielden, ging met een kolonne derwaarts, doch zag slechts eenige vijanden vlugten. Twee kampongsbewoners, maakten amok toen zij de kolonne zagen naderen, en werden neêrgehouden. Een aantal wel voorziene padieschuren, diep in het bosch verborgen viel der kolonne in handen. Den 21^{en} en 23^{en} vonden de patrouilles, naar de s. Petap uitgezonden, verhakkingen en randjoe-beplantingen, en kregen een gewonde. 1^e Luitenant Spoelder lag zich (28 Junij) met 15 flankeurs in hinderlaag op den weg naar Moeara Petap, en liet 25 man patrouille maken om het vuur des vijands uit te lokken en hem daarna een goede les te geven. Hij had evenwel geen ontmoeting.

Te Tabalong en Moeara Ayoe hadden in Junij geene vijandelijkheden meer plaats; men beweerde dat de sulthan van Passir aan de bewoners der bovenlanden een verbod had uitgevaardigd om voortaan meer deel te nemen aan de strooptogten over de grenzen. De Hoolden van Mihiem kwamen in onderwerping.

Van het bevelschrift door Hidayat naar Negara gezonden werd niets meer vernomen. De assistent-resident van Amoenthay klaagde over den onwil van den regent en de distrikts-hoofden, en hield hen niet alleen verdacht van de bevolking uit te zuigen, maar zelfs van geheime verstandhouding met den vijand. Verspijck had juist het voornemen opgevat in persoon naar Amoenthay te gaan, toen van Oijen ernstig ongesteld en het daardoor noodig werd een officier ter zijner vervanging derwaarts te zenden.

Zwarte wolken pakten zich intusschen boven Amoenthay te

zamen. In den avond van den dag (23 Junij) waarop van Vloten het militair en civiel kommando der afdeeling Amoenthay overnam, bragt een spion een brief, met het zegel van den regent, geteekend door zijne bloedverwanten de distriktshoofden van Amoenthay, Kaloewa, Tabalong en Allei, en gerigt aan Hidayat. Die brief bevatte de verzekering dat de vijandschap tegen Hidayat had opgehouden te bestaan, sedert den dood van Djalil, den aartsvijand van den regent, en men thans genegen was het bestuur omver te werpen en de troepen af te maken. Het zegel des briefs droeg geen blijken van vervalsching; de majoor-resident wilde evenwel geen geloof slaan aan de echtheid van dit geschrift; hij hield het voor een gewrocht van haat en nijd, geschreven met het doel om den regent bij het bestuur in verdenking te brengen, en gelastte van Vloten, den spion een gestreng onderzoek te doen ondergaan en den regent dien brief te vertoonen, met de verzekering dat hij geen oogenblik aan zijne trouw twijfelde.

In den ochtend van den 28^{en} kwam een inlandsch schrijver geheel ontsteld mededeelen, dat er een troep muitelingen in den omtrek van zijne woning in het nabij gelegen Palembang verscholen was. Van Vloten zond onmiddellijk den sergeant-majoor Michiels met 25 bajonetten en den schrijver als gids derwaarts. In een huis zeer nabij Amoenthay vond Michiels vier gewapenden; een er van velde een fuselier, verdedigde zich en werd afgemaakt; de drie anderen werden naar de versterking gezonden. Door van Vloten in verhoor genomen, bekenden zij dat de bevolking van zes naburige kampongs overeen gekomen was om in den volgenden nacht de benting af te loopen; dat hun aanvoerder Hantji Adoel heette, doch dat tommonggong Djaksa Negara, oudste zoon van den regent en kiay Raksa Negara, ook wel kiay Mangon Yoeda genaamd, de nachtelijke onderneming zouden leiden. Van Vloten zond den 1^{en} luitenant Verbrugh met 15 bajonetten de patrouille achterna, om te

trachten Hantji Adoel te vatten; daarna liet hij den regent roepen en gaf hem zijne bevreemding te kennen dat hij de tegenwoordigheid van muitelingen niet berigt had. Deze verontschuldigde zich met te zeggen dat hij oud en dom was en men hem van de zaak onkundig had gelaten. Van Vloten verzocht hem toen een bewijs van zijn goeden wil te geven, door dadelijk met zijn volgelingen Hantji Adoel gevangen te nemen. De regent gehoorzaamde, doch bragt geen gevangene aan. Verbrugh door den gids misleid, kwam tegen 11 uur onverrichter zake terug. Michiels nam nog zeven gewapenden gevangen; het Hoofd, dat een gele vlag voerde, had echter weten te ontkomen.

Dien zelfden dag bragt de spion Tongko Brahim nog twee onderschepte brieven. In een brief aan Hidayat gerigt en voorzien van het zegel des regents, gaf deze kennis, dat hij voor zijn persoon geen deel kon nemen aan het afloopen der versterking, maar de aankomst afwachte der stoomboot waarop de resident zich zou bevinden; dat hij zich van dat vaartuig zou meester maken, en 200 spaansche matten uitloofde voor het hoofd van den resident, die met de stoomboot te Amoenthay verwacht werd. In den tweeden brief, met het tjap van Antassari, werd gevraagd wanneer men toch de versterking zou aanvallen.

Toen Verspijck hiervan kennis kreeg en vernam hoe niet alleen de houding van den regent het vermoeden van verraad vermeerderde, maar dat ook de overtuigendste bewijzen bestonden dat zijn zoon en kiay Mangon Yoeda de hoofdaanleggers van een zamenzwering waren, werd zijn vertrouwen op den man dien hij tot de hoogste waardigheid verheven en met weldaden overladen had, sterk geschokt. In aanmerking nemende de menigvuldige blijken van trouw door den regent gegeven, en de mogelijkheid van zijne onschuld — daar hij immers bij een omverwerping van het Europeesch bestuur niets winnen kon en het gezond verstand hem dus op onze hand

moest houden, — gelastte hij dat er andermaal een nauwkeurig onderzoek zou gehouden worden door den hoofddjaksja, tot dat einde van Bandjer gezonden; tevens dat men zoo noodig de Hoofden, die schuldig werden bevonden, gevangen zou nemen, en eindelijk dat men hunne versterkingen te Kaloewa, Tandjong en Lampehon gelijktijdig zou ontwapenen. Van een juist van Java aangekomen inlandsche kompagnie infanterie van het 7^e bataillon zond hij onverwijld een versterking van 80 man onder kapitein Brinkgreve en den 1^{en} luitenant Albrecht naar Amoenthay, en liet de Celebes naar Negara stoomen om de gemeenschap met Amoenthay te verzekeren.

Van den inval der Doesoeners (zie pag. 71) aan de Kapoeas vernam men niets meer. Tommonggong Djaja Negara, Hoofd van de Beneden-Kapoeas, kwam met dat van de Beneden-Kahayan overeen om te Rawe, nabij de monding der s. Rongan een benting te bouwen en gezamenlijk te bezetten. Op die wijze wilden zij de bevolking van Kahayan tot rust brengen en vrij maken van den invloed der goesti's. De militaire kommandant van Kwalla Kapoeas stoomde met 25 man bedekking de rivier op tot voorbij Kotta Baroe en vond overal het land in rust.

Te Panko aan de Kahayan kwam een tiental Hoofden zich aanmelden als bereid om zich aan het gouvernement te onderwerpen. Naar Bandjermasin opgezonden, nam de resident hun den eed van trouw af, reikte hun de acte van aanstelling uit en gaf hun geschenken van zout, rood laken en galon.

Een transport van 455 gantangs zout en twee kranjangs tabak bestemd voor Boven-Doesoen, dat onze versterking te Marabahan en Mengkatip reeds ongemerkt voorbij gevaren was, werd door kiay Ranga Niti achterhaald en te Marabahan opgebracht.

De 75 bajonetten onder kapitein Bruigom en luitenant de Graeff, waarmede de majoor Verspijck de kolonne Schuak ter hulpe was gesneld (zie pag. 56), werd bestemd om de bevolking van Karrouw te tuchtigen voor de vijandelijkheden aan die kolonne gepleegd in de bosschen tusschen Rodok en Moeka-hadjie. Bruigom kwam den 7^{en} te Tameang Layang aan en ging een paar dagen later Karrouw in. Gebrek aan koelies, slecht weder en hooge waterstand veroorzaakten evenwel dat hij slechts tot Ringkau Kattan kon doordringen, eenige ladangs verwoestte, met den vijand eenige schoten wisselde, waarbij hij twee dooden en een gekwetste kreeg, doch overigens weinig verrigtte. Te Tameang Layang teruggekeerd, zond hij een aantal patrouilles naar de omliggende kampongs om het geschokte vertrouwen der bewoners, die voor Schuak's kolonne evenveel vrees hadden getoond als voor den vijand, te herstellen en hen tot terugkeer in hunne woningen te bewegen.

Soeta Ono ontving omstreeks dien tijd van zekeren pangerang Yoeda Mas Kesoema een brief van den volgenden inhoud :

»Soeta Ono en tommonggong Djaja, wilt gij ons niet toegedaan zijn?

»Wanneer gij de partij der Hollanders trekt, kunt gij voortgaan, maar gevoel er later geen berouw van. Door thans de Hollanders als uwe vorsten te erkennen, zult gij later door hen in het verderf gestort worden.

»Gij heiden zult door God vervloekt worden tot aan het zevende geslacht!

»Wanneer gij mij wilt erkennen als uwen vorst, zult gij gezegend worden en beloof ik U vergiffenis van uwe fouten; doch ik verwacht van U, dat gij de benting van Tameang Layang zult afloopen en mij het hoofd van den kommandant brengen. Dan zult gij door mij in uwe landen in uw rang hersteld worden."

Te regt duchtte Soeta Ono nu weerwraak van de vijandige Dayaksche stammen en verzocht dat zijn gepalissadeerde hoofdkampong Telang door eenige soldaten beschermd mogt worden. De bevolking van Sihong had voorzeker regt op onze bescherming; daarom werd een kleine versterking te Telang opgericht en met 30 man onder van den Gheijn bezet. Door ziekte van Strengaerts werd de Graeff tijdelijk met het kommando te Tameang Layang belast.

Bij publicatie vernamen de bewoners van Doesoen Iir dat zij als vijanden van het gouvernement zouden beschouwd worden, bijaldien zij niet binnen 6 weken zich langs de Barito beneden Mengkatip zouden gevestigd hebben. Bovendien werden maatregelen genomen om allen toevoer van zout te beletten benoorden Mengkatip, Telang en Tameang Layang.

Den 13^{en} Junij stoomde de Suriname naar de oostkust, gaf te Pagattan een brief van den resident af, waarbij de radja uitgenoodigd werd te Bandjer te komen, en ging verder naar Koetei een brief aan sulthan Moehamad Adil Halifatoel Moeminiën overbrengen. Nog in diezelfde maand werd 's sulthans antwoord met het stoomschip medegegeven.

Daarin betuigde de sulthan zijne blijdschap over het ontvangen van den residentsbrief dd. 11 Junij, dien hij aan de Hoofden en oudsten des rijks had voorgelezen. »Het is waar, schreef hij, dat ik teruggekeerd ben, doch geenszins om af te zien van mijn plan om het gouvernement bijstand te verleenen. Ik hoop dat mijn doorluchtige vriend toegevendheid zal gebruiken, vermits naar het gevoelen van al de Hoofden en oudsten van het rijk, het getal strijders te gering was, om den vertegenwoordiger van het gouvernement en mij naar Boven-Doesoen te brengen. Mijn voornemen om het gouvernement hulp te verleenen, moet en zal ik met genoeg ten uitvoer brengen.

»De brief van mijn doorluchtigen vriend bevat een kennisgeving, dat hij een stoomschip ter mijner assistentie zal zenden, benevens honderd soldaten om mij op dezen togt te vergezellen. Deze gunst van mijn vriend verwachtte ik ook, doch ik verzoek ditmaal dat met de soldaten vooreerst zal gewacht worden, daar ik dezen togt nog alleen wilde maken, opdat mijne schande door mijn doorluchtigen vriend niet vergroot worde. Wanneer het gouvernement toch zijne troepen zond om met mij ten strijde te trekken, dan zullen de andere vorsten en mijne onderdanen denken dat ik uit dwang ten oorlog trek; dit is echter het geval met mij niet. Ik wil toonen dat ik uit eigen vrijen wil het gouvernement bijsta.»

Ofschoon het besluit van den sulthan om zonder medewerking van militaire magt den togt te hervatten, den resident niet aangenaam was, meende hij echter aan zijn verlangen te moeten voldoen om alles te voorkomen wat de vriendschappelijke betrekking kon verbreken. Daar de sulthan den 8^{en} Augustus gereed en gaarne zoo ver mogelijk de rivier op door een stoomschip vergezeld wilde zijn, zond Verspijck de Bali derwaarts, nadat hij de equipage met 18 mariniers en 25 inlandsche soldaten had versterkt.

HOOFDSTUK VII.

GAMAR TE PAMATTON. — VERRAAD VAN TONGKO BRAHIM. — JAGT
OP HIDAYAT. — GEVANGENNEMING ZIJNER VROUWEN. — GE-
VECHT TE KRINIANG EN HABANG. — BESCHIKKINGEN
TOT EEN TWEEDE TOGT NAAR GOENONG TONGKA. —
VERKENNING DER S. BOENTOEK. — OOSTKUST.

Tommonggong Gamar en zijne bende waande men voor goed teruggetrokken naar de bovenlanden van Koesan of Batoe Litjin, waar de vijand steeds een toevlugtsoord vond; drie weken althans gingen voorbij zonder dat de rust in Martapoera werd verstoord. Geheel onverwachts daagde in den avond van den 20^{en} Julij een groote bende muitelingen als uit den grond op en vertoonde zich in de noordelijke wijk van Martapoera. De kampongswacht berigtte hare nadering van den kant der Kwalla Tambangan, doch toen Reuter en van Sorgen haar met 45 bajonetten te gemoet trokken op het oogenblik dat zij de rivier wilde oversteken, was het gezigt der bajonetten genoeg om haar van plan te doen veranderen en regtsomkeert te doen maken, terwijl ze daarna in de moerassige wildernis verdween.

Vier dagen later was de bergpas van Passiraman bij Goenong Pamatton andermaal door vijanden bezet. Kapitein Boudier met

luitenant van Sorgen, Terwerda, 80 bajonetten en een mortier (den 26^{en}) derwaarts gemarcheerd, verkende nog dien dag de positie, vond haar zeer sterk en maakte de volgende beschikkingen. Vroeg in den morgen moest Terwerda met zijn peloton een brug over de rivier slaan, de stelling omtrekken en in het woud het signaal van voorwaarts afwachten. Van Sorgen zou den weg nemen bij de verkenning gevolgd, den berg afdalen, de rivier oversteken en zich met Terwerda in verbinding stellen, ten einde de bentings van achteren aan te vallen op het oogenblik dat de kolonne-kommandant die in front aantastte.

Den 27^{en} hadden deze bewegingen plaats zoo als bepaald was. De hoofdkolonne wierp eenige granaten onder het vooruitrukken; de tirailleurs openden vervolgens het vuur, en daarna werd het sein tot den aanval van de achterzijde gegeven. Toen dat signaal zich liet hooren, was Terwerda achter de versterkingen gekomen, en van Sorgen reeds beschoten uit een benting, wier aanwezen hij wel vermoedde maar die voor hem niet zichtbaar was. Terwerda ziet de benting, loopt er op storm, en jaagt de bezetting op de vlugt: daarna gaat hij op de tweede versterking af, die 150 pas verder gelegen en bijna ongenaakbaar is. Van Sorgen heeft inmiddels een overgang over de Passiraman gevonden; met de patroontasch op het hoofd doorwaadt zijn peloton de rivier. Ook de tweede benting wordt door den dapperen Terwerda genomen, de bezetting wil over de rivier terugtrekken, doch dáár glinsteren bajonetten; zij ontvlugt dus langs een andere zijde. Een levendig geweervuur knalt uit de derde benting; toen dit ophoudt, geeft Boudier een signaal, doch krijgt geen antwoord. Hij laat den mortier nabij die benting opstellen en zendt versterking naar van Sorgen, die nu met Terwerda vereenigd moet zijn. Werkelijk heeft van Sorgen aan de eerste benting gekomen, die doen bezetten en is daarna tot de tweede voortgerukt. Daar lag Terwerda zwaar gewond naast

sergeant Wissink en flankeur de Vries, wier bloed ook uit diepe wonden vloeide.

Naauwelijks had van Sorgen in de benting eenige manschappen gelaten, of weder klonk de stormmarsch, en wierp van Sorgen zich op de derde en laatste versterking; de vijand ontvlood, een gewonde achter latende. Korporaal Grimm vervolgde een Hoofd en bragt het een bajonetsteek toe, doch ontving zelf een krissteek; hoewel ontzet door korporaal de With, stierf hij toch een kwartieruurs later den heldendood. Ook de brave Terwerda mogt de overwinning geen half uur overleven.

De soldaten van het 9^e bataillon hadden zich weder uitmuntend gedragen, acht man werden meer of min ernstig gewond; terwijl van Sorgen de gekwetsten naar Martapoeira begeleidde, bleef Boudier voorloopig te Pamatton post houden om den omtrek te zuiveren. Een zwaar gewond gevangene bekende weinige uren voor zijn dood, dat 200 man, waarvan 60 met geweren gewapend, de stelling hadden bezet; dat tomonggong Gamar, bijgestaan door vijf onderhoofden het bevel had gevoerd; dat Hidayat hen van wapens en munitie had voorzien, die hij uit Passir ontving; dat de bewoners van kampong S. Allang en Lok Tenga hen van leeftogt voorzagen, zelve deel hadden genomen aan het gevecht, en van plan waren naar hunne kampongs terug te keeren waar zij als getrouwe en gehoorzame dienaren van het gouvernement te boek stonden. Dadelijk werd bevel gegeven om de Hoofden dier kampongs gevangen te nemen. Later vernam men nog dat Gamar een groot aantal gewonden had gekregen.

Luitenant Thissen, die reeds van den 15^{en} Julij met 30 bajonetten in 't veld was en den 22^{en} een bende van 50 man overvallen en met verlies uit elkander geslagen had, kwam met zijne kolonne den bedreigden kampong Boemarata nabij Mataraman, die in den nacht van den 27^{en} door den vijand

was aangevallen, te hulp, en keerde eerst den 28^{en} van dien vermoeyjenden togt terug.

Middendorp adjudant-onderofficier kwam (5 Julij) uit Mengappan met 25 bajonetten den kampong Amangong, die door een bende van 100 muiters werd bedreigd, te hulp. Boudier, op dat oogenblik te S. Allang op patrouille, kreeg bevel Mengappan aan te doen. 1^e Luitenant van Oort (15 Julij) met 37 bajonetten over Apoei naar Malakkak marcherende, vernielde twee padieschuren. Den 25^{en} rukte hij weder met 36 bajonetten uit naar Kalaän en S. Mandie di Maro, waar 4 gevangenen werden gemaakt. Den 29^{en} ging Benschop zelf met 1 officier en 29 bajonetten op marsch naar laatstgenoemden kampong, omsingelde den 30^{en} een huis, maakte 14 gevangenen, vernielde eenige padieschuren en kwam 2 Augustus te Mengappan terug.

Ten noorden van S. Allang, in het woud dat Riam Kanan met Riam Kiwa vereenigt, had tommonggong Gamar zich met een 60tal volgelingen in een benting benoorden Boekit Brasma genesteld. Van Sorgen zocht hem op, vond na dagen lange marschen den schuilhoek, verdreef den vijand met verlies en slechte de benting. — Het liet zich aanzien dat de vijand, overal geslagen en nergens geen leeftogt meer vindende, die streken vaarwel zoude zeggen. De rijstmagazijnen waren vernield, en de bevolking die oostelijk van onze uiterste versterkingen woonde, was genoodzaakt zich in het bereik en onder bescherming der bajonetten in groote kampongs te vereenigen. Dezelfde maatregelen waren in het distrikt Margasarie genomen; door de ijverige patrouilleringen (Coenen van 7 tot en met 13 Julij naar Baleh; de controleur van 18—20 naar Labang; kapitein Engel met 35 bajonetten naar verschillende kampongs) waren de gevangnissen van Martapoera en Bandjermasin gevuld met oproerlingen, die nog gedurig in handen der onvermoeide patrouilles vielen.

Het postgeleide van Kendangan werd (3 Julij) verraderlijk beschoten, waardoor een fuselier sneuvelde en twee man gewond werden. Een patrouille onder den 1^{en} luitenant Voogt (5 Julij) uit Rantawan gezonden, had geen ontmoetingen. Op drie uren gaans van Hankinang, bij Batoe Doedok, was een vijandelijke bende gezien. Luitenant Muller rukte den 14^{en} met 60 bajonetten en een mortier uit Kendangan en kwam na een vermoejenden marsch aan Batoe Doedok, een 300 voet hoog, digt begroeiden en zeer steilen heuvel. Met 45 bajonetten het woud intrekkende, vond hij twee sterke bentings; ofschoon die niet verdedigd werden, toonden evenwel eenige schoten uit een ravijn op de kolonne gelost, aan dat er zich vijanden in den omtrek bevonden. Den 29^{en} vernam men dat te Pegat Batoe aan den voet van het Mandella-gebergte een versterking werd opgericht. Dadelijk begaf Muller zich met 60 bajonetten en één mortier daarheen, bestormde het werk, nam en vernielde het. De vijand bood slechts weinig tegenstand; alleen de adjudant-onderofficier Koch kreeg een randjoewond.

Tongko Brahim (zie pag. 92), vroeger een volgeling en onderbevelhebber van Hidayat, had na in onze handen te zijn gevallen, als spion het bestuur veel diensten bewezen. Daar de aanhangers van Hidayat zijn ondergang zochten, werd hem toegestaan zich in de nabijheid van onze versterking te Amoenthay met der woon te vestigen. Schijnbaar de regering met hart en ziel toegedaan, wist hij het volle vertrouwen van den assistent-resident te winnen; dit verworven hebbende, vormde hij het plan om, zoowel door het aanzien waarin hij bij het Europeesch bestuur stond, als door den aanhang dien hij in de naburige kampongs had weten te verkrijgen, den regent te belasteren en den voet te ligten, en zelf tot die hooge betrekking, althans tot distriktshoofd, in zijn plaats benoemd te worden. Van het oogenblik dat dit plan bij hem tot rijpheid kwam, was hij bijna dagelijks de aanbrengrer van kne-

velarijen die door den regent en de distriktshoofden gepleegd zouden zijn; wist hij regtstreeks of zijdelings een ongunstige uitlegging te geven aan de onschuldigste handelingen dier Hoofden, en hunne dwalingen, zoo donker mogelijk gekleurd, in het hatelijkste licht te stellen. Met elke werkelijke of schijnbare fout van den regent viel de ijver van Tongko Brahim meer in het oog; hoe meer de ontevredenheid van den assistent-resident over het wangedrag der inlandsche ambtenaren toenam, des te hooger steeg Tongko Brahim in zijn gunst. De goede verhouding van het Europeesch tot het Inlandsch bestuur was verbroken; de verwijdering nam toe, toen Brahim de getrouwheid van den regent en de distriktshoofden in verdenking had weten te brengen. Zoover gevorderd, moest de groote slag worden geslagen.

Een vertrouweling van den spion schreef valsche brieven, waaruit het hoogverraad der inlandsche ambtenaren ten duidelijkste moest blijken; het zegel van den regent, meesterlijk nagemaakt, werd daarop gedrukt, en voorwendende dat zijne volgelingen die brieven in den trommel van het distriktshoofd van Amoenthay hadden gevonden, bragt Tongko Brahim die sprekende bewijzen van schuld aan den assistent-resident. Gelijkzeitig (28 Junij) bewerkte hij door middel van valsche tjaps van Hidayat, waarbij twee Hoofden werden aangesteld onder de namen van kiay Adipati en van Tjakra Negara (dezelfde namen die de Regent en diens oudste zoon droegen), een aanval op de versterking, die echter door zijn toedoen ontdekt en vertijdeld werd. Toen dus de gevangenen verklaarden dat zij op last van kiay Adipati en Tjakra Negara gehandeld hadden, kon de schuld dier ambtenaren niet meer betwijfeld worden.

Gelukkig kwam ter goeder tijd de Hoofddjaksa te Amoenthay aan. De resident Verspijck had hem niet verbloemd dat hij Tongko Brahim wantrouwde. Spoedig ontdekte de trouwe Hoofddjaksa de overeenstemming der namen van

kiay Adipati en Tjakra Negara. In een openbare vergadering bezwoer de regent den hem vertoonden brief niet geschreven te hebben, doch ontkende de oogenschijnlijke echtheid van het zegel niet. De spion die den brief had aangebragt, moest nu naauwkeurig mededeelen op welke wijze hij in het bezit daarvan was gekomen; en toen het uit zijn dubbelzinnig antwoord bleek dat hij onwaarheid sprak, werd hij gedrongen om te bekennen dat Brahim hem zelf den brief had gegeven; om dien den assistent-resident in handen te spelen. De bewijzen van schuld bleven niet uit; men vond verscheidene valsche tjaps in Brahim's bezit; hij zelf werd met zeven medeplichtigen, waaronder de mandoroppasser en de trouwste spionnen, aangehouden en gevangen gezet. De kuiperij waarvan de regent het slagtoffer had moeten worden, leidde nu ten goede; niet alleen gaf deze zaak hem het bewustzijn van het gebrekkige zijner politie, maar zij overtuigde hem tevens, dat wanneer het bestuur eens tot aldoende maatregelen overging, het even krachtig als openlijk handelde en den invloed van niemand hoegenaamd ontzag.

Door het ontmaskeren van Tongko Brahim was het vertrouwen der inlandsche Hoofden in het Europeesch bestuur zeer toegenomen; de resident Verspijck overtuigde zich van hun ijver op een inspectiereis en vond de middelen van gemeenschap veel verbeterd. Het distriktshoofd van Amoenthay bood aan, met twee honderd inlanders, versterkt door 25 verkleede soldaten, naar Pramassan Amandit te trekken, de Hoofden van dat gewest over te halen onze partij te kiezen en Hidayat zoolang te vervolgen, totdat hij levend of dood in zijne handen viel. Zonder zich veel van den uitslag voor te stellen, stond Verspijck echter toe dat in het begin van Augustus die togt plaats zoude hebben.

Volgens de verklaring van een gevangene verschuilde Hidayat zich met zijn aanhang sedert eenigen tijd te Goenong

Hanioe. Van Vloten rukte den 10^{en} Julij met een kolonne van 140 bajonetten en 170 koelie's (van der Heijden, Hojel en van Haafsten) over Barabei-ie daarheen, en bereikte de plaats na drie vermoetjende marschdagen. Hidayat, die nooit lang op dezelfde plaats durfde vertoeven, had zich ook nu reeds van hier verwijderd en zou naar Haroyan in Pramassan Amandit vertrokken zijn. Zijne vrouwen en die zijner getrouwe volgelingen, pangerang Djalalana, pangerang Ketjil en demang Lehman, vielen ons evenwel in handen. Een zeer groote voorraad rijst en zout werd even als de groote en ruime huizen der Hoofden verwoest. De bevolking kreeg last zich zonder uitstel in de nabijheid onzer posten te komen vestigen; om aan dat bevel meer klem te geven, werden de vrouwen der voornaamste ingezetenen als gijzelaars medegevoerd. Die maatregel trof doel, want binnen weinige dagen was een menigte gezinnen opgebroken en aan de bevolen verhuizing gevolg gegeven. Den 16^{en} keerden van Vloten en van der Heijden met hunne troepen naar Barabei-ie terug.

Den 20^{en} bezochten twee kolonnes uit Barabei-ie en Kendangan, 80 bajonetten en 2 officieren onder van der Heijden, en 40 bajonetten onder Brinkgreve, de plaats waar Hidayat zich volgens de laatste opgaven zou ophouden; doch ook Haroyan had hij reeds verlaten. Een wacht van eenige Bandjerezen nam de vlugt en liet hare vuur- en blanke wapenen in den steek. Op aanwijzing eener vrouw ontdekte men 's vijands hoofdmagazijnen, bestaande in een menigte padie-schuren en een groote hoeveelheid zout en olie. Met de bevolking werd op dezelfde wijs als te Hanioe gehandeld.

Ongetwijfeld bragten de twee laatstgenoemde togten een gevoeligen slag toe aan Hidayat's rust; achtte hij het vroeger noodig om nooit lang in denzelfden schuilhoek te blijven, thans nu die schuilhoeken ontdekt en verwoest waren, moesten zijn angst en verlegenheid toenemen. De Hoofden van Pramassan Allei, die tot nu toe onwillig geweest waren om te

Amoenthay te verschijnen, kwamen thans vergiffenis vragen.

Het distriktshoofd van Kaloewa deelde den resident op zijne inspectiereis mede, dat twee kampongs, Kriniang en Habang, in openlijk verzet bleven en hunne Hoofden zelfs Kaloewa met een aanval bedreigden. Verspijck zond den musti derwaarts, om hen aan te manen zich liever te onderwerpen dan langer het wettig gezag te trotseren. Die welwillendheid werd beantwoord met een aanval op kampong Kaloewa. Het distriktshoofd ging den vijand te gemoet, doch moest na een vuurgevecht waarbij van beide kanten een paar dooden vielen, naar zijne versterking terugtrekken. Op dat oogenblik kwam echter de 1^e luitenant Verspijck met 50 bajonetten van Amoenthay op het terrein; het gezigt alleen van soldaten deed reeds een goede uitwerking, de hulptroepen hielden stand, de vijand weifelde. Nu traden zeven hadji's voor, om de bende te toonen hoe zij zich moest gedragen. Met gevelde lans, schreeuwende en biddende, wierpen zij zich op de voorwacht onder sergeant-majoor Knopper. Deze ontvangt hen bedaard met een salvo, waardoor vier hadji's vallen en de drie anderen gewond worden. Knopper zelf krijgt drie lanssteken. De vijand slaat op de vlugt; luitenant Verspijck brengt hem bij de vervolging nog een aanzienlijk verlies toe, en rukt 's anderendaags, met eenige hulptroepen vereenigd, naar Kriniang en Habang. Die kampongs worden met moed verdedigd, doch de moed der soldaten is grooter; de korte bajonetten zijn krachtiger in hunne handen dan de lange lansen in die des vijands. Luitenant Verspijck maakt zich van beide kampongs meester en geeft ze aan de vlammen prijs. De vijand had zware verliezen geleden; 't ontbrak hem aan handen om alle slagtoffers van het gevecht op te nemen en in het woud te dragen; want drie dooden en vier zwaar gewonden moet hij achter laten.

Blijkens de berigten der menigvuldige patrouilles die het land in alle rigtingen doorkruisten (adjutant-onderofficier

Peters naar Telok Batong, 2^e luitenant Wermuller von Elgg (3 Julij) naar Poeloe Banjoe) was het vroeger zoo woelzieke distrikt Tabalong tot rust gekomen. De militaire kommandant had een brief ontvangen van hadji Kasoema Ningrat, een neef van den sulthan van Passir en zijn vertegenwoordiger in Boven-Passir, waarbij hem kennis werd gegeven dat de Passirezen nooit gemeene zaak met den vijand hadden gemaakt. Dit schrijven, hoe ver ook bezijden de waarheid, strekte echter ten bewijze dat Passir bevreesd werd, nu de partij des opstands het onderspit delfde.

Munters verkende (2 Julij) met 40 bajonetten den linker-oever der Tabalong; de adjudant-onderofficier Rosenberg vond (4 Julij) te Dayong en Telapie versperringen, die 's anderendaags door Munters werden opgeruimd. Den 8^{en} maakte diezelfde officier weder een marsch langs de Tabalong, en den 21^{en} een nachtelijken togt naar Glogor.

Spoelders werd (9 Julij) van Pringin geëvacueerd wegens ziekte. Den 21^{en} trok Wermuller von Elgg met 40 bajonetten over Mantimin naar Kiwa, maakte een paar gevangenen, bivakkeerde op weg naar Batoe Amphir en kwam over Lampehon te Pringin terug. Den 27^{en} bezocht hij, geleid door een der gevangenen, kampong Mindoeing en Gamba, werd daarbij gedurig uit bedekte stellingen beschoten, en vernielde een aanzienlijken voorraad levensbehoeften.

Den 5^{en} Julij rukten uit Barabei-ie en Pantey Hambawang twee patrouilles, ieder van 25 man, onder Hojel en van den Bosch, om tusschen Moerong en Taäl een benting die in aanbouw was op te sporen; men zag evenwel geen vijand. Den 6^{en} kreeg Hamakers van Pantey Hambawang naar Kratau marcherende, schoten van de overzijde der onwaadbare Laboean Mas. Den 9^{en} ging uit Rantawan een patrouille onder sergeant van den Bussche, uit Barabei-ie een andere onder fourier Köhler naar Taim, om Hoofden af te halen, die echter niet kwamen.

Den 33^{en} kwamen Voogt en Hojel met 30 bajonetten van

Barabei-ie te Pantey Hambawang om met behulp van Albrecht en 30 bajonetten in kampong Mangoenang een opligting te doen. Tot dat einde ging Voogt met 30 man in djoekongs eerst naar Taäl en verder overland; Hojel met 20 man langs de S. Mangoenang, terwijl Albrecht met 10 man aan de monding der soengej post vatte. De opligting gelukte volkomen; behalve een doode, de zoon van Tjitra Goena, bragt men 's avonds 7 gevangenen en eenige wapens mede.

Een bedreiging van het zamentrekken van 300 Dayaks onder pangerang Yoeda Mas Kasoema (vroeger goesti Matjasin, doch onlangs door Antassari tot Hoofd van Doesoen Iir benoemd) te Anahom, met het plan om Tameang Layang aan te vallen, werd beantwoord door een togt van de Graeff (6 Julij) naar die plaats met 52 bajonetten, en 1 mortier, waarbij alle versterkingen en versperringen werden vernield en men den vijand uiteen joeg. Het verlies van onze zijde bedroeg 8 gewonden en maakte den terugmarsch noodzakelijk.

Te Telang genoot Soeta Ono rust, totdat een bende Dayaks uit Karrouw een rooftogt deed en uit Pakoe en Dayoe een twintigtal inwoners ontvoerde. De Sihongers waren daarover zeer gebelgd en bereidden zich voor tot een dergelijken strooptogt. Van den kant van het bestuur werd dit niet tegengewerkt, daar het verwoesten van Karrouw en het terugtrekken der vijandelijke Dayaks in meer noordelijke gewesten de rust in het Bandjersche rijk moesten bevorderen. Soeta Ono verliet Telang met 60 volgelingen om de bevolking van Pakoe en Dayoe te beschermen, wachtte in laatstgenoemde plaats verscheidene dagen den vijand te vergeefs af, vereenigde de inwoners in twee versterkte kampongs, en keerde daarna naar Telang terug. Toen te Tandjong Allang en Anahom de vijand andermaal had post gevat, rukte de Graeff den 21^{en} weder uit, kwam met zijne kolonne (luitenant Croes, officier van gezondheid Rombach, 65 bajonetten

en 1 mortier) vergezeld van tommonggong Djaja en diens zoon, langs een bijna onbegaanbaren weg in den rug der sterke doch slecht verdedigde stelling, verdreef de bezetting en brandde den kampong tot den grond toe af. Bij het eerste vijandelijk salvo werd korporaal Weerman gewond. De vermoeyenis der troepen was groot.

De toestand van dat gewest vereischte afdoende maatregelen. Om die reden bragt Verspijck het aantal bajonetten te Mengkatip en Sihong op 250, en belastte Schuak met het kommando; hij beval hem Karrouw te zuiveren en zich voor te bereiden op een nieuwen togt naar Goenong Tongka. Tot dat einde kreeg de Celebes bevel den waterstand der Ayo-en Karrouwrvier in dit jaargetijde op te nemen; daarvan zou afhangen of te Tandjong Allang een tijdelijke versterking opgerigt en Moeka Hadjie, van daar of wel langs de rivier zou bereikt worden. Had men een voldoende magt te Moeka Hadjie bijeen, dan kon Tongka worden aangetast met meer kans van slagen.

Antassari versterkte inmiddels zijn magt te Goenong Tongka, liet de Ayo- en Mantallatrivieren versperren en met een aantal veldwerken op de uitspringende hoeken voorzien, en had een paar afdeelingen strijders vooruitgeschoven tot soengej Boentoeck en Tandjong Allang. Op de tijding dat Babay door Antassari's bende was afgeloopt en Mengkatip bedreigd werd, werd de post Mengkatip met 30 bajonetten onder den 2^{en} luitenant Croes en met een kruisboot versterkt. De kommandant der Celebes, uitgezonden om de s. Boentoeck te onderzoeken, liet (18^{en}) de barkas en sloepen onder de luitenants ter zee van Broekhuisen en van der Star de rivier opgaan. Een half uur binnenslands stuit men op een versperring; men hoort den vijand het krijgsgeschreeuw aanheffen en wisselt met hem eenige kogels, waardoor twee matrozen gewond werden. Zich niet sterk genoeg achtende, keerden de vaartuigen, zonder te landen of de versperring te vernielen, naar

de Celebes terug. Den 22^{en} en 24^{en} roeiden de gewapende sloepen andermaal de s. Boentoe in. Ook bij die gelegenheid bepaalde men zich tot een vuurgevecht, waarbij geen verlies werd geleden.

In Tanah Laut bleef de bevolking even rustig als in de afdeling Bandjermasin. Sherif Abdoel Rachman had Hidayat laten weten dat hij zich gaarne, schijnbaar zonder voorweten van den resident, belasten zou met hetgeen Hidayat welligt regtstreeks aan den gouverneur-generaal wilde vragen. In de maand Julij zond deze hem een memorie, waarin hij door een reeks van onwaarheden zich in de oogen der hooge regering trachtte te zuiveren, met verzoek het vroegere contract van sulthan Adam met den kommissaris van Weddik weder van kracht te maken en alle troepen terug te doen zenden, met uitzondering van die, welke vóór den opstand hier waren.

Tot nu toe was pangerang Moeda Asip Illat, Hoofd van Tjingal, Menoengoel en Bangkalaän (op de oostkust) in gebreke gebleven de beloofde hulp te verleenen (zie pag. 72). In het laatst van Julij zond hij evenwel een brief, waarin werd medegedeeld: dat hij langen tijd te vergeefs naar Hidayat's verblijfplaats had gezocht, doch er eindelijk in geslaagd was die te vinden. Met verraderlijk opzet had hij hem hulp aangeboden en een ontmoeting verzocht, waarop hem door Hidayat in overweging was gegeven om er nog eens rijpelijk over te denken, opdat hij niet in ongelegenheid met het gouvernement mogt komen. De overbrenger van den brief voegde er mondeling bij, dat pangerang Moeda eenig kruid en lood aan Hidayat had gezonden om zijn vertrouwen te winnen, en op het punt stond hem een vriendschappelijk bezoek te brengen, ten einde den stand van zaken met eigen oogen op te nemen. Bevond Hidayat zich werkelijk in groote ver-

legenheid, dan zou het geen moeite kosten hem over te halen om in Tanah Boemboe een veilige schuilplaats te zoeken en dan bij verraad gevangen te nemen; weigerde Hidayat van pangerang Moeda's welwillend aanbod gebruik te maken, dan zou deze beproeven hem met geweld in handen te krijgen.

Het zou ligtvaardig zijn, vertrouwen te stellen in een Hoofd, dat voorgaf zich van zijn eigen landgenoot door list of geweld meester te willen maken. Daarom hechtte de resident weinig geloof aan die mededeelingen; pangerang Moeda speelde een dubbelzinnige rol. Het leed geen twijfel meer dat de vijand uit Koesan en Batoe Litjin aan wapens, munitie en vivres werd geholpen; herhaalde bevelen om de schuldigen uit te leveren, bleven zonder gevolg. Ook aan dien toestand moest een einde komen. Het heette thans, dat de sulthan van Passir geen moed had te Bandjer te komen, voor dat hij eerst iets in het belang van het gouvernement had verricht. Later gaf hij voor ziek te zijn.

Op den assistent-resident Dahmen was een poging tot vergiftiging aangewend, die gelukkig mislukte. Een detachement van 15 verkleede inlandsche soldaten, door de Bali naar Koetei medegenomen, werd aldaar achtergelaten tot bescherming van de regerings-beambten. De sulthan had thans 7000 man onder de wapens en verzocht, in strijd met zijn vroeger verlangen, een honderdtal soldaten om den togt naar Boven-Doesoën mede te maken.

Over het algemeen was de gezondheidstoestand niet zeer gunstig. Behalve de boven genoemde officieren werden nog de luitenant von Ende en de officier van gezondheid Andringa geëvacuëerd. In den loop dezer maand kwamen tweemaal suppletietroepen van Java. De majoor de Rochemont, kommandant van het 7^e bataillon, eerst met de Boni naar Mengkatip gestoomd, inspecteerde daarna zijn bataillon, dat in de afdeeling Amoenthay op verschillende posten was verspreid.

HOOFDSTUK VIII.

TOGT VAN SCHEPENS NAAR PRAMASSAN AMANDIT. — TROEPENBEWEGINGEN IN SIHONG EN AMOENTHAY. — BEZETTING VAN HET LANDSCHAP KARROUW. — MISLUKTE AANVAL OP PAGGER. — LIMPASSO. — INVAL IN TABALONG. — VERKENNING VAN RIVIEREN. — DE HOOFDEN DER KAHAYAN EN KAPOEAS. — VERSTEGE OP DE OOSTKUST. —

De hardnekkigheid waarmede tompongong Gamartelkens den bergpas van Passiraman bezette, noopte den kommandant van Martapoera, zich met den regent en 400 koelie's onder bedekking van den 1^{en} luitenant Schade van Westrum en 40 soldaten op den 7^{en} Augustus derwaarts te begeven, met oogmerk het kreupelhout te doen omhakken en verbranden, en daardoor het verdedigingsvermogen van deze stelling te verminderen.

Schade van Westrum vond Pamatton wederom bezet en met drie nieuwe veldwerken versterkt. Terwijl majoor Koch deze met de helft der manschappen omtrok, nam Schade zonder verlies de benting stormenderhand en verjoeg den vijand; terwijl de omtrek daarna werd afgepatrouilleerd, liet de regent het terrein over een lengte van 2000 pas en een breedte van 300 pas van kreupelhout zuiveren.

Te 6 uur 's avonds kwamen vijftien met geweren gewapende muitelingen over den berg met vivres voor de bezetting. Ontwarende dat de benting door ons bezet was, wierpen zij de vivres weg en sloegen op de vlugt. Een schot van het distriktshoofd velde een hunner. Na dien tijd vernam men niets meer van vijandelijke verzamelingen op dit punt; wel liepen er den 21^{en} geruchten van een bende onder demang Lehman die zich nabij Pamatton zoude ophouden, doch deze werden niet bevestigd.

Op den 16^{en} rukte kapitein Labaar met Schade van Westrum en 60 bajonetten naar Damar Bekompang, waar tomonggong Gamar eenige ladangs liet aanleggen. Van Mengappan begaf zich gelijktijdig een patrouille van 40 bajonetten derwaarts. Gamar ontweek echter beide afdeelingen.

Boudier verliet in den nacht van den 22^{en} op 23^{en} met 40 bajonetten Martapoera om den muiteling pangerang Tjitra Kesoema te vatten, die zich in het woud nabij goenong Djabok met eenigen aanhang ophield. Een onzer spionnen, door dien pangerang gevangen genomen doch later ontvlugt, diende bij dien togt als gids. Hij bragt de patrouille ook in het bosch dat met verschillende wegen doorsneden was. De spion bij nacht ontvlugt en niet op den weg gelet hebbende, kon nu de plaats niet terugvinden waar de pangerang woonde. Op goed geluk doormarcherende, kwam Boudier bij eenige huizen waaruit de bewoners vlugten, en daarna aan een verlaten kampong, dien de gids herkende als de verblijfplaats van Tjitra Kesoema en daarom vernield werd.

Raksapati, het vijandelijk Hoofd dat op hooger bevel met den aanleg der versterkingen te Pamatton belast was, werd door een der zijnen, zekeren Patta, verraden. Boudier zou hem mischien in handen gekregen hebben, als de civiele gezaghebber van Tanah Laut niet kort te voren in zijn bivak was gevallen en hem verjaagd had; deze ambtenaar nam echter een

dertigtal vrouwen en kinderen van muitelingen gevangen. Kapitein Labaar ging den 27^{en} tot het zelfde einde op pangerang Tjitra uit, zonder beter te slagen. — De beruchte tommonggong Boeko, (zie pag. 76) onderwierp zich in het begin der maand en gaf dadelijk blijken van zijne goede gezindheid, door pembekkel Mail op te zoeken en te verslaan. Men hoopte van hem partij te trekken om Tjinta Poerie langzamerhand tot rust te brengen.

Naar Mandé-di-Maroe gingen den 29^{en} Julij en 3^{en} Augustus patrouilles, om het verblijf van een aantal muitelingen te vernielen. De kampong nabij Mengappan nam steeds in uitbreiding toe. Het distriktshoofd van Riam Kanan, Pati Warga Dalem, vroeger een der mantri's van Hidayat, lag onder verdenking van met den vijand te heulen. Acht volgelingen van Hidayat zouden hem 300 realen gebragt hebben tot aankoop van levensmiddelen en bij pembekkel Kamin huisvesting hebben gekregen. Met groote voorzigtigheid werd die zaak onderzocht. — Ook Benschop ging met 2 officieren en 35 bajonetten den 20^{en} op Tjitra Kesoema af, doch kwam den 22^{en} onverrigter zake terug.

Hidayat bevond zich thans op de grenzen van het oude sulthansrijk, te goenong Halon-Halon. Ook dáár liet men hem niet met rust.

Een kolonne van 80 bajonetten marcheerde onder Schepens en 1^{en} luitenant Bakker (den 5^{en} Augustus) van Pengaron over Baleh naar de bronnen van de Riam Kiwa in Pramassan Amandit; een tweede kolonne van 400 man hulp-troepen, waaronder 40 verkleede inlandsche soldaten, onder bevel van het distriktshoofd van Amoenthay, ging insgelijks over Kendangan naar Pramassan; terwijl pangerang Moeda, de vorst van Tjingal, Menoengoel en Bangkalaän, gelijktijdig met 1400 gewapenden in Amandit zou binnen rukken.

Schepens bragt zijne kolonne tot op twee dagmarschen boven Kréwé Bertjoetjoe, op de grens van Riam Kiwa. Een ondoordringbare wildernis belette hem verder door te dringen; nergens was een spoor, evenmin van weg als van vijand. Behalve het voor den marsch allerongunstigste terrein vielen er aanhoudend zware regens, zoodat de kolonne, na veel aan koortsen en buikziekten geleden te hebben, verplicht was om terug te keeren.

In het distrikt Margasarie zwierven de muitelingen met kleine benden in de bosschen rond. Somwijlen door den honger gedreven, vereenigden zij zich en deden dan een wanhopenden aanval op een of anderen goedgezinden kampong. De adjudant-onderofficier Coenen naar Tambarangan op patrouille gaande, vernam (2 Augustus) dat Soeta Karsa met 150 man te Poeloe Besaar stond. Hij vond daar werkelijk een bende, die op 1000 pas het vuur reeds opende en die hij spoedig op de vlugt sloeg.

De civiele controleur Fuijck was onderrigt dat de kampongs Rantau en Gadoeng zouden geplunderd worden; de noodige maatregelen werden daartegen genomen, en toen den 8^{en} Augustus een bende van tweehonderd vijanden waarvan 50 met geweren gewapend, den versterkten passangrahan te Rantau aanviel, was een stoute uitval van van Puffelen met twintig bajonetten voldoende om den vijand, met achterlating van een doode, de vlugt te doen nemen. Von Ende maakte gedurende de volgende dagen aan het hoofd eener patrouille en vergezeld door Fuijck, een togt door het distrikt, overviel tommonggong Anoem in zijn schuilplaats en doodde hem met een pistoolschot, toen hij zich wilde verzetten. — Een patrouille die den 16^{en} van Moengoe Thayor naar Mataraman marcheerde, had eenige schoten door te staan van een bedekt opgestelden vijand, die dadelijk in de wildernis terugweek. — Een andere (30 Augustus tot 3 Sep-

tember) onder Coenen had in den nacht een ontmoeting nabij soengej Raya, waarbij een flankeur gewond werd.

Majoor de Veer de Rochemont kwam den 3^{en} te Amoenthay en vernam den 8^{en} Augustus dat een groote vijandelijke magt uit Doesoen, door verscheidene pangerangs aangevoerd, in Karrouw en Pakoe was gerukt. Ten einde hieromtrent iets naders te vernemen, werd van Vloten met 90 bajonetten naar Tandjong op kondschap uitgezonden. Deze vond echter in den omtrek alles rustig en keerde naar Amoenthay terug.

Kapitein Thelen die den 7^{en} met 60 bajonetten van Amoenthay naar Tabalong was vertrokken om een weg van daar naar Pringin te zoeken, vernam te Tangkan dat Tameang Layang door een overmagtigen vijand was ingesloten. Zonder zich lang te bedenken verandert hij zijn marschroute en slaat den weg in naar Tameang Layang, komt daar den 11^{en} aan, doch vindt geen vijand. Hij verneemt echter dat Schuak, na den 9^{en} den vijand bij Anahom te hebben geslagen, den 10^{en} bij Pagger een nederlaag heeft geleden. Van zijn aanbod om Schuak met zijne 60 bajonetten te hulp te komen, wordt geen gebruik gemaakt, daar die hoofd-officier den 12^{en} op Tameang Layang terugtrok, een geheel verdedigende houding aannam, en hem naar Tabalong terug zond, om den last te volvoeren waartoe hij van Amoenthay was uitgegaan. Op het berigt van Thelen aan de Veer de Rochemont, afdelingskommandant te Amoenthay, had deze laatste den 1^{en} luitenant-adjutant Cateau van Rosevelt met 80 bajonetten naar Tandjong gezonden, om naar omstandigheden Tameang Layang, Tabalong of des noods Pringin te kunnen bijspringen; was daarna zelf gevolgd met nog 30 bajonetten en den 1^{en} luitenant der artillerie Verbrugh met den houwitser, en liet Thelen, die vóór de aankomst van Cateau van Rosevelt Tandjong reeds voorbij was, ook derwaarts terug keeren. Op

den 18^{en} had hij op dat punt dus een voldoende magt bijeen om Schuak te ondersteunen bij een tweeden aanval op Pagger. Hij liet 25 bajonetten te Tandjong achter, zond versterking naar Tabalong en rukte met 100 bajonetten en een 3ponder op naar Tameang Layang. Te Kamoës (halfweg Tandjong) ontving hij een berigt, in allerijl door Schuak hem toegezonden, waarbij deze hem waarschuwde de distrikts-hoofden van Tandjong en Kaloewa niet te vertrouwen, en hem verder mededeelde dat de vijand van plan was de Tabalong over te trekken en zich in Benoea Lima te werpen. Schuak geen versterking van troepen vragende, keerde de Veer naar Tandjong terug, waar hij nader berigt van Schuak ontving met het dringend verzoek om Thelen met 60 bajonetten naar Tameang Layang te zenden, en nam toen de volgende beschikkingen:

Thelen zou met 50 bajonetten den 22^{en} naar Tameang Layang marcheren; de 1^e luitenant Brusse met 50 bajonetten te Tandjong blijven om de Tabalong te observeren en naar gelang de vijand zich vertoonde, Kaloewa of Tandjong te helpen behouden; de adjudant-onderofficier Rozenberg met 30 bajonetten Kaloewa versterken; hij, de Veer de Rochemont, met Cateau van Rosevelt en een 3ponder naar Amoenthay terug keeren om nadere berigten af te wachten.

Tengevolge der aankomst van den chef der expeditie met versterking te Tameang Layang, werd Thelen's marschroute gewijzigd, en kreeg die officier bevel met Brusse, 50 bajonetten, en den regent met eenige hulptroepen, naar kampong Bentot te marcheren. Luitenant Spoelders bleef met 50 man te Tandjong, om onze posten in geval van nood bij te kunnen springen.

Laat ons thans zien wat in Sihong voorviel, waar Schuak (zie pag. 108) aan het hoofd van 250 bajonetten belast was het landschap Karrouw te bezetten, en wat aanleiding had

gegeven tot zoo vele nuttelooze marschen en contramarschen in Amoenthay.

Niet te Tandjong Allang, maar te Anahom had de vijand post gevat, met plan Awang aan te vallen. Schuak wierp in den kampong een detachement van 30 infanteristen, gelaste kapitein Bode (den 6^{en} Augustus) met een kolonne van 60 bajonetten en een 3ponder van Telang uit te rukken en over Moeara Towo in den rug der vijandelijke stelling te dringen, en marcheerde zelf (den 7^{en}) met 70 bajonetten en een mortier over Batoe Lintjoe naar Anahom. Tegen 10 uur daar aankomende, wachtte hij de omtrekkende kolonne af. Bode's marsch, door Soeta Ono begunstigd, had den gewenschten uitslag, en toen zijn kanonvuur werd gehoord, viel Schuak in front aan en verdreef den vijand met verlies. De kartetsen door Bode geschoten, lieten tal van bloedige sporen achter.

Tijdens dit gevecht was een vijandelijke afdeeling op Awang afgegaan, doch op het hooren van het geschutvuur te Anahom, zonder aanval teruggetrokken.

Twee dagen later stond de vijand onder pangerang Singa Terbang te Pagger, 2½ uur gaans N. O. van Anahom; ook daar wilde Schuak hem aantasten en zond Bode over Ringkau Kattan of over Allang in den rug der nieuwe vijandelijke stelling. Den 10^{en} kwam Schuak van Awang tot Pagger en vond den vijand in een ruime benting, voorzien van grachten en met wallen van op elkander gestapelde boomstammen. Deze versterking was opgerigt op een heuvel, waarvan de fronthelling door chicane middelen, de flanken door dicht kreupelhout ontoegankelijk waren. Op het naderen der troepen, hief de vijand (wiens sterkte volgens geruchten 1500 man zou bedragen) een vervaarlijk krijgsgeschrei aan en opende het vuur. Schuak liet met den mortier eenige granaten werpen, wachtte ditmaal de aankomst van de kolonne Bode niet af, raadpleegde alleen zijn moed, en liet den heu-

vel bestormen. Daar hij den 2^{en} luitenant de Lannoy den vorigen dag met een aantal bajonetten op fourageren naar Tameang Layang had gezonden, bleef slechts een vijftigtal bajonetten ter zijner beschikking. De frontaanval, bemoeijelijk door randjoe's en wolfskuilen, mislukte ten eenen male; de vijand hield stand, doodde door een welgerigt vuur den sergeant Kleijn en een flankeur, en verwondde den 2^{en} luitenant Croes, een sergeant der artillerie en vijf fuseliers, terwijl daarenboven verscheiden soldaten door randjoewonden buiten gevecht gesteld werden.

Daar bij het aanvalsplan gerekend was op een gelijktijdige bestorming in het front en in den rug, en elke kolonne op zich zelve te zwak was om een grooten slag te slaan, was de samenwerking met de kolonne Bode onontbeerlijk. Aangenomen dat Schuak de vijandelijke magt, die hier buitengewoon groot was, uit de stelling van Pagger had verdreven, dan nog zou hij haar met 50 man nooit een belangrijk verlies hebben kunnen toebrengen, daar onze troepen in het loopen altijd het onderspit delfden. Bij de zeldzaamheid dat de vijand stand hield, was het natuurlijk dat men zich tot een ontijdigen aanval liet vervoeren, maar was het nu dubbel te bejammeren dat er niet krachtiger kon worden opgetreden.

Schuak wachtte in een versterkt bivak den volgende nacht nog op Bode, en trok zonder eenigen overlast van den vijand te hebben, den 11^{en} op Anahom en den 12^{en} op Tameang Layang terug. In afwachting van aanvallende bewegingen van den vijand, die volgens de chabar angin (geruchten) iederen dag sterker werd, bragt Schuak den post te Tameang Layang in een geduchten staat van tegenweer, versterkte de bezettingen van Telang en Awang tot op 50 bajonetten ieder, liet de Celebes voor Mengkatip post vatten, vroeg versterking van Bandjer en nam een zuiver verdedigende houding aan. Van een poging om met de voorhanden magt andermaal naar Pagger op te rukken, waar de vijand

nog stand hield, was geen sprake, zelfs toen Thelen onverwachts met 60 bajonetten te hulp kwam. Dat die hulp afgewezen, dat niet al het mogelijke in 't werk gesteld werd om den indruk der geleden nederlaag ten spoedigste door een schitterende overwinning uit te wisschen, kan alleen verklaard worden door een overdreven vertrouwen in de juistheid der berigten omtrent de sterkte des vijands, waardoor het ongeraden geacht werd zelfs met behulp van Thelen's kolonne aanvallend te handelen. Onzes inziens zou het plan van aanval op Tameang Layang niet beter dan juist door aanvallende bewegingen belet zijn geworden. De vijand mag er een oogenblik aan gedacht hebben, tot de uitvoering kwam het evenwel niet; want spoedig vernam men dat die geduchte krijgsmagt Pagger verlaten had en uit gebrek aan het noodige uiteen was gegaan. De Lannoy op patrouille derwaarts gezonden, overtuigde zich van de waarheid en vernielde de versterking. Bode had te vergeefs getracht over Ringkau Kattan in den rug der positie van Pagger te komen; niet de vijand, maar het terrein had zijne poging verhinderd. Het Hoofd van Awang, als gids mede gegaan, bragt hem niet op den weg die achter 'svijands stelling liep. Den 17^{en} keerde hij van den vermoeijenden togt naar Tameang Layang terug.

De chef der expeditie had voorloopig (den 16^{en}) de Boni met de luitenants Strengaerts, von Ende en 30 bajonetten naar Mengkatip gezonden, en slechts de aankomst te Bandjer (18 Augustus) van een kompagnie van het 7e bataillon afgewacht, om zich den daarop volgenden dag met 100 Europesche soldaten, (1e luitenant Verstege, 1e luitenant-adjutant Boers) één houwitser (kapitein der artillerie Du Puy) en 100 koelie's, met Z. M. stoomschip de Java naar Mengkatip te spoeden. Schuak had kenbaar gemaakt dat de groote vijandelijke magt (volgens de geruchten nu 3000 man), overmoedig door hare overwinning te Pagger, plan had Tameang Layang en Telang af te loopen of tegen Amoenthay op te rukken.

Het was dus voor Verspijck een zeer aangename tijding, toen hij den 20^{en} te Mengkatip vernam, dat de kolonne Bode aan de geheele kracht des vijands weêrstand had geboden, en ongedeerd terug was gekomen; groot echter was zijne teleurstelling, toen hij hoorde dat Pagger door den vijand ontruimd was. Onmiddelijk den weg vervolgende, kwam hij den 21^{en} te Telang, en dienzelfden dag te Tameang Layang, waar de ontruiming van Pagger bevestigd werd. De vermoedelijke reden wist men ook daar niet op te geven; 't was iets vreemds een stelling te verlaten, waar tegen wij het hoofd hadden gestooten. Dienzelfden avond werd dit raadsel echter opgelost door een Sihonger, die tijdens Schuak's togt naar M. Ayo in 's vijands handen gevallen en nu ontkomen was. Niet alleen gebrek aan levensmiddelen en krijgsbehoefsten, maar ook het verlies van een Hoofd (hetwelk de plaats als ongelukkig deed beschouwen) en het aantal zwaar gewonden, waren de beweegredenen die op Pattong hadden doen terugtrekken. Men begreep zeer goed dat er andermaal en meer troepen naar Pagger zouden oprukken, en dan zou de verdediging toch niet vol zijn te houden. Te Pattong had de strijdmagt (ongeveer 1000 man) zich verdeeld en waren de Karrouwers naar hunne wouden, de mannen van Boven-Doesoen, Kahayan en Kapoeas naar de Mantallat, en die van Bentot en uit het distrikt Kaloewa, naar de wildernis in de nabijheid van hunne kampongs teruggekeerd.

Door het nutteloos heen en weêr trekken der troepen was een nieuwe regeling der bezettingen van de verschillende posten in dit kommandement in de eerste plaats noodig geworden. Verspijck bragt Tameang Layang op 60 bajonetten onder kapitein Tihon; Mengkatip op 40 onder Bode; Telang op 20 onder van den Gheijn. De overige magt bleef beschikbaar om te aller ure te kunnen uitrukken en zich voor te bereiden op den togt naar Tongka.

Schuak werd (den 22^{en}) met 180 man infanterie en een

mortier naar Pattay gezonden, om te trachten den vijand in te halen en zooveel mogelijk afbreuk te doen, of, in geval hij daartoe te laat kwam, de ligging der verschillende kampongs 'op te nemen om een geschikt punt te bepalen voor een tijdelijke basis gedurende den togt tegen Tongka. Door gebrek aan vervoermiddelen ging die vervolging zóó langzaam, dat de kolonne eerst den 28^{en} Pattay bereikte. Vijandelijke ontmoetingen hadden er niet plaats. Den 30^{en} zocht Schuak te Ampah een punt uit om tot magazijnplaats te dienen; den 2^{en} September bevond hij zich weder met de kolonne te Tameang Layang, gaf aldaar het kommando over aan kapitein de Roy van Zuidewijn en kwam den 9^{en} September te Bandjer terug.

Van Danau Melawin, oostwaarts van de Boentoeckmonding, rukte een vijandelijke bende naar Pakoe. Op dit berigt werd kapitein Bode (29 Augustus) met 60 bajonetten ijlings over Pakoe en Dayoe naar Telang gezonden, om de Sihongers ter hulp te snellen. Hij kwam echter den 31^{en} onverrichterzake te Mengkatip terug, daar de vijand, nadat hij 's nachts eenige gewonden had gekregen door de randjoe's die de Sihongers op de paden hadden geplant, naar Danau Melawin was teruggetrokken. — Twee kolonnen den 2^{en} September uitgerukt, — de eene sterk 50 bajonetten onder den 2^{en} luitenant Vetter naar Kamoës, de tweede van 30 bajonetten onder den adjudant-onderofficier Graauwenhaan naar Awang — met oogmerk het terrein schoon te houden, werden op last van den chef der expeditie naar Tameang Layang teruggeroepen, als onnoodig nadat de vijand Tabalong verlaten had.

Terwijl de 2^e luitenant Werdmuller von Elgg uit Pringin eenige patrouilles naar Batoe Mandie en Tandjong maakte, en de geruchten van een aanval op Lampehon of Pringin zich niet bevestigden, werd inmiddels in Allei de vijand uit een sterke stelling geslagen.

Op het berigt namenlijk van het oprigten eener benting te Limpasso, rukte (1 Augustus) van der Heijden uit met de luitenants Albrecht en Hojel, 80 bajonetten, één mortier en den officier van gezondheid de Jongh, en kwam over Rantawan, Lok Toela, Santoel, Doerian Maas en Aboeng, nog dienzelfden dag tegen 1¼ uur voor de vijandelijke sterkte. Hojel verkende die en vond een geheel geblindeerde en stormvrije vierkante redoute van 15 op 20 ellen, met een versterkt bivak daarachter; een breede, opengekapte weg vol randjoe's en wolfskuilen leidde naar het front der stelling. De mortier op 250 pas in batterij gebragt opende het vuur; de vijand beantwoordde dit uit lilla's en geweren en hief tegelijkertijd een doordringend krijgsgeschrei aan. Albrecht met 20 bajonetten links in het bosch gezonden om een omtrekkende beweging te maken, had met groote moeilijkheden te kampen en vorderde weinig. Van der Heijden besloot daarom niet langer te dralen en tot de bestorming over te gaan; hij liet de achterwacht onder kommando van de Jongh bij den mortier en liet den hoofdtroep regts en links van den weg op de benting afgaan. Op de flanken geheel in het hout verscholen, lagen evenwel nog kleine flèches, waaruit schoten op de aanvallende troepen vielen; gaandeweg werden deze genomen. Bij elke schrede stootte men op springlansen, kuilen of randjoe's. Door zoovele moeilijkheden opgehouden, kwam men slechts langzaam vooruit. De vijand gevoelde zich sterk, brak in een vloed van scheldwoorden uit en tartte den aanvoerder, wiens naam hij kende, in de benting te komen; tegelijkertijd werd de achterwacht aangevallen, doch die aanval met kracht afgeslagen. Reeds telde de stormkolonne verscheidene gewonden, reeds raakten de soldaten uitgeput, toen Hojel ook viel, — de brave Hojel, — door een kogel in den mond doodelijk getroffen. Flankeur Smit, — een tweede Hojel bijna, — door het lot van zijn beminden officier tot

vertwijfeling gebragt, roept vol geestdrift zijne makkers toe:

»Hojel moet gewroken worden; volg mij, ik zal u den weg wel wijzen.»

Van uitputting is geen sprake meer; die reeds aamechtig is neêrgezegen, rijst op en volgt Smit, die een randjoe in het vleesch heeft steken, voelt geen pijn meer, maar volgt Smit. Met zijn kapmes baant Smit zich een weg naar de borstwering; voor Smit bestaan geen chicanes, althans zij deren hem niet; met een onweerstaanbare kracht dringt hij vooruit. De vijand vuurt en vuurt nogmaals; overweldigd door den stouten aanval, vuurt hij echter in 't wild — 't is alsof de kogels afstuiten op de borst van den onverschrokken Smit. Ja, Smit is onkwetsbaar, en met hem Knipper, Gots, Roekharts en Resso-smito, die hem op den voet volgen.

Bij elken pas die Smit met de zijnen voorwaarts doet, wijkt de bezetting dieper in de schuilhoeken van de benting terug. Drie man beproeven hunne lansen en krissen tegen onze dapperen, maar alle drie voelen de bajonetten in hun lichaam dringen. Nu is de vlugt algemeen, is de benting ons. Hojel, Albrecht en 8 man zijn gewond. De bezetting liet 4 lijen achter; hoeveel er tijdens den aanval reeds achteruit gedragen waren, wist men nog niet (volgens latere opgaven van een gevangene: 10 dooden en 30 gewonden), maar zeker was het, dat zijn overmoed gefnuikt was, en dat het gevecht van Limpasso hem onberekenbaar nadeel toebragt. Was het gezigt van het bloed van Hojel reeds voldoende om weifelende en uitgeputte soldaten met nieuwen moed te bezielen, leidde dat gezigt tot een schitterende overwinning, de dood van Hojel (11 Augustus), van den krijgsmakker bij uitnemendheid, van den vriend der soldaten, deed menig duren eed van wraak zweren, en gaf later aanleiding tot menig schoon wapenfeit.

Doch laten we onze taak vervolgen. Smit werd op het slagveld tot korporaal bevorderd, daarna in de redoute het

bivak betrokken en den volgenden dag de omtrek doorzocht. Vijftien groote volgeladen padie- en tabakschuren vielen in onze handen en werden aan de vlammen prijs gegeven; den 3^{en} Augustus, toen ook de versterkingen van Barabei-ie vernield waren, marcheerde men terug.

Vier dagen later ging een patrouille van 29 bajonetten onder sergeant van den Bussche langs denzelfden weg en vond de puinhoopen van Limpasso in denzelfden toestand. Op den terugmarsch stuitte hij nabij Aboeng op een versperring en liet die vernielen. Uit de voorste woning van den kampong vielen twee schoten op de spits; in een oogenblik was het huis omsingeld. Van den Bussche snelt met eenige manschappen naar den ingang; een 25tal vijanden dringt naar buiten met de blanke wapens in de hand en tracht zich een doorgang te banen. Er heeft een scherp gevecht plaats, de bajonetten druipen van bloed; eenige vijanden verdedigen zich tot het uiterste, drie ontkomen hoewel zwaar gewond, zes worden gevangen genomen; doch voor dat men hen gebonden heeft, maken zij amok, vallen de soldaten aan en worden afgemaakt. De patrouille heeft zich braaf gehouden; het bloed van Hojel vloede immers nog!

Wanneer er nu en dan oproerlingen in goed gezinde kampongs rondwaalden, nam van der Heijden telkens zulke goede maatregelen dat zij altijd dood of levend in zijne handen vielen; daaraan was het toe te schrijven dat de rust in het distrikt verder ongestoord bleef.

Werdmuller von Elgg rukte den 22^{en} 's nachts met 25 bajonetten naar kampong Paya, waar volgens de spionnen Loera Arong met eenigen aanhang verblijf hield. Nabij de plaats gekomen, liet von Elgg de soldaten in de alang-alang neêrzitten en ging met eenige bajonetten op verkenning vooruit. Bij het slaauwe schijnsel der maan zag hij 3 met lanssen gewapende inlanders de wacht houden bij eenige huizen, waarin een levendig gesprek gevoerd werd. Op een ge-

geven teeken splitst de patrouille zich in 4 afdeelingen en omsingelt met zooveel juistheid en spoed de huizen, dat den vijand geen tijd tot ontvlugten overblijft; van onze zijde wordt geen schot gelost. Met gevelde lans deed de vijand een uitval uit een der hoofdingangen; vier hunner werden met de bajonet afgemaakt, een vijfde werd gewond. Aan een anderen uitgang loste de vijand een 6tal geweren en ontvlugtte tegelijkertijd. Een werd gevat en met geweld ontwapend, den anderen zond men nog eenige schoten na. Zonder verlies kwam de patrouille den volgenden morgen terug.

Tot ophligting van den tommonggong Dipa Raksa ging Ockerse den 23^{en} 's nachts met 45 bajonetten van Rantawan uit naar Nateh. 't Gelukte hem spoedig een woning te omsingelen en, na een waarschuwing om zich over te geven, drie mannen met hunne vrouwen en kinderen gevangen te nemen. Iets voor het aanbreken van den dag bereikt men een tweede woning; toen die omsingeld is, komen er op een herhaald geroep twee vrouwen te voorschijn. Ockerse draagt haar op, om alle personen die daar binnen zijn naar buiten te roepen. Een enkele man komt te voorschijn en wordt gevat. De vrouwen roepen amok, grijpen lansen, vallen op de soldaten aan, doch worden de slagtoffers van hare dwaasheid. Een inlander van reusachtige gestalte verdedigt zich dapper, verwondt een fuselier, doch valt na een hevige worsteling. Vier muitelingen blijven in de duistere woning en willen zich niet overgeven. Men steekt den brand in het dak; halsstarrig blijven zij weigeren en worden een prooi der vlammen!

In Tanah Laut bleef de rust ongestoord. Een patrouille van 25 man tot dekking van den civielen gezaghebber medegegaan, die de Maloekarivier met hare takken opnam, vond een schuilplaats van den pembekkel Intan, die echter het gevaar ontkwam. Een oude vrouw deelde mede dat ook kiay Senopati zich daar had opgehouden. Op eenigen afstand

van dit oord gelukte het de hand te leggen op een 25tal mannen, vrouwen en kinderen, dat tot het gevolg van tommongong Gamar behoorde en naar Pleiharie werd overgebracht.

Sedert de bestorming van Pegat Batoe (zie pag. 101) hoorde men in Amandit niet meer van verzamelingen des vijands. De togt van het distriktshoofd van Amoenthay met 500 man hulptroupen (zie pag. 103) naar Pramassan Amandit leverde geen belangrijke ontmoetingen op; alle schuilplaatsen en voorraadschuren des vijands werden evenwel vernield. Den 17^{en} Augustus kwam de kolonne over Barabei-ïe te Amoenthay terug.

In de ondoordringbare moerassen van Kayoe Abang, tuschen Negara en Kendangan, hield zich nog een bende muitelingen schuil, die nu en dan strooptogten maakte en ook (den 19^{en} Augustus) het postgeleide aanviel. Korporaal Sarpan bragt een vijftigtal vijanden een verlies van twee dooden toe en joeg het op de vlugt. De chef der expeditie gelastte een aanval van drie zijden op dit roofnest te doen, zoodra de majoor de Veer de Rochemont te Amoenthay zou zijn teruggekeerd.

Den 24^{en} Augustus berigtte men uit Tabalong dat 2000 strijders, voor 't meerendeel van Sampanahan afkomstig, zich ten noorden van Pringin vereenigden. Daar de vijandelijke magt van Pagger naar Doesoen teruggetrokken was, klonk dit berigt zonderling en onwaarschijnlijk. Weinige dagen later werd het bevestigd door Munters, die den 27^{en} met een konvooi vivres van Tabalong naar Moeara Ayoe gaande, te Mihiem vernam dat een bende van 500 man de rivier verder op versperd en de versperringen door bentings gedekt had. Hij bleef dus te Mihiem in afwachting van de versterking die hij van Tabalong had aangevraagd, ten einde den doortogt met kracht van wapens te bewerkstelligen. Doch ook te Tabalong had men reeds vernomen dat de geheele rivier tot Moeara Ayoe in 's vijands magt was; zoo-

dra dit de Rochemont ter oore kwam, was deze, zelf den 30^{en} versterkt door de patrouilles, met 150 bajonetten en een mortier van Amoenthay op marsch gegaan om den vijand het hoofd te bieden. Schuak kreeg last het terrein van Tameang Layang en Tandjong te observeren opdat de vijand niet tusschen die posten doordrong; de kommandant van Pringin werd tot groote waakzaamheid aangespoord.

Boven Mengkatip was de bevolking der Barito door Antassari's benden weder tot afval gedwongen. Eenige honderden goedgezinde inlanders kwamen echter met hunne goederen op vloten (rakits) de rivier af en vestigden zich in de kampongs, beneden Mengkatip.

Na den 22^{en} Julij had de Suriname 15 busmariniers, 15 man infanterie, 10 kettinggangers benevens den kiay Ranga Niti met eenig gevolg, naar de Celebes overgevoerd, met den last om de versperringen in de soengej Boentoek te vermeesteren en te vernielen, en de rivier zoo ver mogelijk te verkennen. Met die versterking in de gewapende groote sloep en barkas onder den luitenant ter zee 2^e klasse Hogendorp en den adjunct-administrateur Hanegracht, stak de luitenant ter zee 1^e klasse Hakstroh den 5^{en} Augustus van boord, liet de eerste versperring onder bescherming der flankdekkingen openen en zooveel mogelijk opruimen, en kreeg daarbij een gewonde.

Den volgenden dag de rivier verder opvarende tot voorbij de monding der s. Pakoe, vond hij een tweede versperring waar ook eenige schoten vielen en weder een man werd gewond. Nadat ook die versperring opgeruimd, het omliggend terrein afgepatrouilleerd was en eenige kampongs met de padiemagazijnen verbrand waren, keerde Hakstroh naar boord terug. Hogendorp was wegens ziekte reeds door den luitenant 2^e klasse van Manen afgelost; den tweeden dag telde men verscheidene zieken. Den 9^{en} en 10^{en} gingen de

sloepen andermaal de soengej op om de vernieling der versperringen te voltooijen; den 11^{en} stoomde de Celebes naar de soengej Karrouw die ook gezuiverd moest worden, en keerde van daar op last van Schuak (zie pag. 118) naar Mengkatip terug.

Den 23^{en} ging luitenant ter zee van der Star met sloepen van de Celebes de Karrouw met hare zijtakken verkennen en vond in de Telantouw drie versperringen. Twee werden er vernield, doch de derde versperring, uit een boom van ongemeenen omvang bestaande, kon met de grootste krachtsinspanning niet opgeruimd worden. Zonder vijandelijke ontmoetingen kwam van der Star op de Celebes terug. De 1^e luitenant Beeckman werd belast met den sleper van Os de s. Karrouw te verkennen, ten einde ter hoogte van Rodok of Ampah een geschikt punt tot magazijnsplaats te zoeken, waaruit de kolonne, die later naar Goenong Tongka zou oprukken, van vivres kon worden voorzien. .

Tommonggong Djaja Negara, Hoofd van Kwalla Kapoeas, zond den volgenden brief aan den militairen kommandant van Kahayan :

»Met vele betuigingen van eerbied schrijven wij dezen brief aan den Heer Kommandant in de Grootte-Dayak, dienende tot kennisgave dat de bangsats (schelmen) genaamd Pangerang Djaja Kesoema en Pangerang Wangsa Kesoema, zendingen van Antassari, ons van de Mantallat drie brieven hebben geschreven om ons uit te lokken en te verleiden tot een aanval op de bentings van Kwalla Kahayan en Kwalla Kapoeas. Deze brieven worden hierbij aangeboden.

»Op zoodanige wijze willen die brandals (muitelingen) ons misleiden; doch ditmaal laten wij ons niet lokken. Wij willen levend en dood onder de bevelen van het Nederlandsch gouvernement staan, ten bewijze waarvan wij ook deze brieven den Heer Kommandant aanbieden.

»Wij hopen dat het gouvernement spoedig de benting van Antassari te Mantallat zal aanvallen en vernietigen, opdat de magt van dien Antassari geheel verloren ga.

»Anders niets, dan onze vele beleefde groeten.

(w. g.) TOMMONGGONG DJAJA NEGARA, Hoofd van
Kwalla Kapoeas.

DEMANG SOERA, Hoofd van Rawee.

De bijgevoegde brieven, luidden aldus:

(Tjap van Pangerang Djaja Kesoema.)

»Deze brief is van Pangerang Djaja Kesoema en kiay Prang Balie-Moeda, en wordt gerigt aan de Hoofden van Moeara Kahayan.

»Gij allen moet u vereenigen om uwe vorige fouten te bekennen en verschooning te vragen, waarvoor de Panembahan onze gebiedier (Antassari) bereid is U vergiffenis te schenken. Wanneer gij allen hem als uw vorst en gebiedier wilt erkennen, zoo moet gij alle Hollanders vermoorden, die zich te Moeara Perbiengin bevinden; — bijaldien gij dit niet waagt te doen, moet gij allen uwe woonplaatsen verlaten en u begeven naar Boven-Kahayan.

»Voldoet gij hieraan niet, dan moet gij later de schuld niet aan mij wijten, vermits onze gebiedier u door de hulptroepen van de Barito en Paree zal laten tuchtigen.

»Bij het schrijven van dezen brief, is de geheele bevolking van Benoea Lima tegenover de Hollanders zwart (inopstand), en is zij thans aan de zijde van den Panembahan.

»Al de bentings in Benoea Lima zullen nog in de maand Almoeharam (Augustus) afgeloopen worden.

»Geschreven den 8^{en} Almoeharam 1278.»

(Tjap van Pangerang Ana Wangsa Kasoema.)

»Tommonggong Djaja Negara! Ik heb vernomen dat gij met de oudsten van Kahayan overeengekomen zijt om een benting te bouwen te Rawee.

»Zijt gij de Hollanders of mij toegedaan? Wanneer gij mij toegedaan zijt, moet gij de benting van Moeara Kapoeas afloopen.

»Wanneer gij de Hollanders zijt toegedaan, zal ik u aanvalten en tuchtigen, doch de schuld is dan niet aan mij te wijten.

»Geschreven op Donderdag avond 1278.»

De derde brief was nagenoeg van gelijken inhoud. Zoo als uit Djaja Negara's schrijven bleek, had het middel van bedreiging geen uitwerking; de Hoofden lieten zich niet meer tot een hernieuwden afval bewegen; het verschijnen van de Celebes en Boni in de Boven-Kapoeas, het oprukken van de kolonne van Vloten, van de Pagattanners, en misschien van de Koeteinezen tegen Antassari overtuigden hen van den waren toestand der zaken, en benamen de oproerstkokers alle kans van slagen. Verspijck liet de trouwe Hoofden zijne tevredenheid betuigen over hunne houding, stelde hen gerust en gaf hun de verzekering dat Antassari's magt spoedig gefnuikt zou worden.

De houding der bevolking aan de Boven-Kapoeas, werd door den verderfelijken invloed van Antassari's zendelingen van dag tot dag wankelender; dit deed den chef der expeditie besluiten om twee bentings te laten oprigten, die niet alleen de Boven-Kapoeas, maar ook de soengej's Kawatan en Hiang zouden afsluiten, die de gemeenschap te water met Boven-Doesoen daarstelden. Daar die bentings te gelijktijd de bevolking van Midden- en Beneden-Kapoeas tegen aanvallen van Doesoen konden beschermen, waren de Hoofden demang Pati Djaja en radin Haka bereid die posten te bezetten. Het bestuur zou hen met eenige oude vuurwapenen en met munitie ondersteunen en nu en dan een klein stoomschip de rivier zoo hoog mogelijk doen opvaren.

Voor dat dit plan tot uitvoering kwam, berigtte de kom-

mandant van Kwalla Kapoeas, dat de vijandelijke tommonggong Handjoes van Goenong Tongka teruggekeerd was en een benting liet bouwen nabij S. Hiang, iets beneden het punt waar Verspijck een post wilde oprigten; dat alle Hoofden benoorden Kotta Tapen de partij van Antassari hadden omhelsd; dat het Hoofd van Kotta Baroe, de vervanger van Djoeragan Kaoet, een dubbelzinnige rol speelde, en er bijgevolg een opstand aan de Boven- en Midden-Kapoeas te voorzien was; dat er ook zendelingen in die streken werkten om de bevolking aldaar tot verzet over te halen en overal het gerucht verspreidden dat de kolonne Schuak geheel vernietigd en Soeta Ono's hulpbende door Antassari gevangen genomen was; eindelijk dat een bilian (dayaksche dansmeid) van Goenong Tongka komende, had medegedeeld dat Antassari voor eenigen tijd f 4000 naar den sulthan van Koetei had gezonden om daarvoor buskruid, zout en tabak te verkrijgen, en zij zelve gezien had dat er reeds tien vaatjes buskruid van Koetei te Goenong Tongka waren aangebragt.

Aan den wensch van den kommandant van Kwalla Kapoeas om met een stoomschip de rivier op te gaan, de afvallige kampongs te bestraffen en de s. Hiang te laten versperren, kon Verspijck niet dadelijk voldoen. Eerst moest de Boui van een reis naar Pagattan terug keeren. Dat vaartuig, ongeschikt om tegen een goed bezette benting gebruikt te worden, kon met eenige bajonetten versterkt, althans tot een verkenning dienen. De Bali was te Koetei, de Suriname, — toch door zijn grooteren diepgang in de Boven-Kapoeas onbruikbaar — beschermde de hoofdplaats; de Celebes was op de Barito noodig.

Nogtans kreeg de kommandant van laatstgenoemd vaartuig in het begin van September last om naar de Kapoeas te stoomen, den civielen gezaghebber, luitenant Perelaer, aan boord te nemen, den vijand te tuchtigen en de afvallige kampongs weder tot hun pligt te brengen. Dientengevolge was de Celebes den

8^{en} September te Kwalla Kapoeas aangekomen. Bij terugkomst der Boni van Pagattan, die de Kapoeas hooger op kon stoomen, liet Verspijck dadelijk 20 bajonetten, een mortier en een 3ponder onder luitenant Winter daarop inschepen en den 9^{en} van Bandjer vertrekken, om de Celebes in te halen, die door grooteren diepgang de Kapoeas waarschijnlijk niet hoog genoeg kon opstoomen, en in ieder geval op de Barito goede diensten deed. — Werkelijk stoomde Perelaer met 50 bajonetten en een 3ponder de Kapoeas hooger op dan men ooit vroeger geweest was en vond te Telok Tiempan een sterke benting in aanbouw, die op zijn nadering door het werkvolk verlaten en vervolgens door de soldaten vernield werd. De versterkte kampong Kotta Besar, die tot den vijand was overgegaan, werd met geweervuur en een paar kartetsen begroet en daarna onderzocht. Kotta Besar was verlaten; een groot aantal lans en vergiftigde pijltjes werd daar gevonden; ook de versterkte woonplaats van tommongong Hoendjoen, het meest vijandige Hoofd van Midden-Kapoeas, werd verbrand. Daar de rivier verderop ondieper en smaller werd, en bovendien de Hoofden der Boven-Kapoeas beloofd hadden naar Kwalla Kapoeas af te komen om zich te onderwerpen, voer Perelaer niet hooger op. Te Kwalla Hiang had het medegevoerde werkvolk inmiddels een benting opgericht. Radin Aka kreeg daar het bevel over 60 gewapende inlanders, die de bezetting uitmaken en de gemeenschap met Boven-Doesoen op dat punt verhinderen zouden. Overal elders aan de Kapoeas vond men de bevolking gewillig. Perelaer beval de Hoofden nadrukkelijk om voortaan de zendelingen des vijands gevangen te nemen en daardoor het land voor verdere rampen te vrijwaren.

Antassari's boden was het niet gelukt aan de Kahayan de oproevaan op nieuw te doen opsteken. Na het bezoek der Kahayansche Hoofden te Bandjermasin, was het vertrouwen

in het europesche bestuur teruggekeerd, en nu weigerden zij, zoowel om tegen het gouvernement op te staan, als om schatting aan Antassari te betalen. — Verspijck gelastte bij Rawé een benting op te rigten en die door Kahayanners te doen bezetten.

Pangerang Moeda, Hoofd van Tanah Boemboe op de oostkust, die beloofd had met 1400 man naar Pramassan Amandit op te rukken liet niets van zich hooren, en gaf daardoor een duidelijk blijk van dubbelhartigheid. Door van zijn kant zich aan den gecombineerden togt (zie pag. 104) te onttrekken, gaf hij Hidayat gelegenheid aan de twee andere kolonnes te ontkomen.

De 1^e luitenant Verstege, w^d. controleur der Kween, vergezeld van Sherit Abdoel Rachman, ging per Boni den vorst van Pagattan herinneren aan zijne verplichting om te Bandjer te verschijnen en driehonderd Boeginesche hulptroepen te leveren die deel zouden nemen aan den togt tegen Antassari. De vorst beloofde zijne medewerking dadelijk nadat de padie-oogst zou zijn afgelooopen. Van daar ging men naar Laut Poeloe om geschillen tusschen pangerang Abdoel Kadir, Hoofd van Koesan, Batoe Litjin en Laut Poeloe en zijne bevolking te vereffenen en het smokkelen van wapens te beletten. Het bleek Verstege ten duidelijkste, hoe onbeduidend het gezag van den pangerang en hoe wenschelijk het was dat hij door een ander vervangen werd. Immers onder de oogen van den radja verkocht men oorlogstuig en munitie aan de vijanden van het gouvernement. Zekere WangMakata die sedert lang dien stratbaren handel dreef, werd door Verstege gevat en naar Bandjer overgebracht.

Volgens tommonggong Boekoe, die in onderwerping was gekomen, voorzag Passir en Tjantong den vijand van wapens en munitie. De vorst van Passir ruilde één gevangene tegen twee geweren en twee vaatjes buskruid; die van Tjantong leverde oorlogsbehoeften in ruiling tegen het goud of de

diamanten, die Hidayat nog bezat of in het geheim liet graven.

Zooals reeds (pag. 110) gemeld werd, was de sulthan van Koetei geëindigd met een ondersteuning van 100 bajonetten te vragen; en daar het volgens zijn laatste schrijven heette dat slechts op de komst van dat detachement gewacht werd om op te rukken, vertrok de Bali den 6^{en} Augustus van Bandjer, een koopvaardijschip op sleeptouw nemende, waarop de kapitein de Bode, 1^e luitenant van Casteren, 2^e luitenant van Sorgen, 100 bajonetten van het 7^e bataillon, een mortier met bediening, en de officier van gezondheid Hoo-geveen met eenig ambulance-personeel waren ingescheept. Het doel van den togt en de rol door zijn detachement te vervullen, werd de Bode door een schriftelijke instructie bekend gemaakt. Het waren de Koeteinezen die den oorlog zouden voeren; slechts in nood moesten de troepen beslissend optreden. In overeenstemming met den assistent-resident en den sulthan handelende, mogt hij zich in geen geval aan een nederlaag bloot stellen, moest hij bepaald de soldaten tot reserve, tot dekking van den sulthan, gebruiken, en met dat al zich tegen verraad trachten te behoeden.

Hoewel de algemeene toestand van het rijk, van Tanah Laut tot Amoenthay, niet ongunstig kon genoemd worden, was de gezigteinder in het begin van Augustus nogtans verre van helder. In het westen aan de Boven-Kahayan en Boven-Kapoeas was pas een nieuw onweder afgedreven. Op de oostkust vond de vijand nog altijd middelen genoeg om den krijg te voeden; gaven de leenpligtige vorsten al toe aan de eischen van hun soeverein om troepen te wapenen en voor het oog tegen onze vijanden ten strijd te trekken, in het geheim lieten zij geen gelegenheid voorbijgaan om hen te ondersteunen. Pangerang Moeda, had welligt

het krijgsvolk, waarmede hij tegen Hidayat zoude oprukken, het wachtwoord gegeven; nu stond het althans aan de s. Tabalong tegenover ons. Aan de Mantallat stonden Antassari's heerscharen, nog tuk op hunne heldenfeiten tijdens het oprukken van Schuak naar de s. Ayo, tuk op hun beleid bij het neutraliseren der Bekompaysche hulptroepen aan den dag gelegd. Doch Schuak bereidde een tweeden togt naar de Mantallat voor en zette zich bereids in Karrouw vast, verzamelde levensbehoefsten en vervoermiddelen om een kolonne in staat te stellen over land tot Goenong Tongka door te dringen, daar de lage waterstand der Mantallat den togt te water ongeraden maakte. Kwam het berigt dat de inval der Koeteinezen in Doesoen eindelijk plaats greep, dat de vijand aan de Tabalong niet te duchten was, dan zou Verspijck het teeken geven om naar Goenong Tongka op te rukken.

HOOFDSTUK IX.

BESTORMING VAN BATOE PORTIH. — TOGT NAAR TOENDAKKAN. —
VERMEESTERING VAN KRIA WIDJAJA BEPIETOE. — LIMPASSO.
— NIEUWE INVAL IN TANAH LAUT. — LEHMAN'S EERSTE
STAPPEN TOT ONDERWERPING. — VAN VLOTEN BE-
LAST MET DE EXPEDITIE NAAR TONGKA. — BE-
STORMING VAN RAMONIA.

Dat de vijand volhardde in zijn taktiek om overal te zijn en bijna nergens stand te houden, om door een kortstondige verzameling van verspreide benden onze magt op een punt te lokken en zich daarna weder op te lossen, om de troepen evenmin rust te schenken als deze het hem gunden, — dit bleek weder duidelijk in het begin van September.

Reeds den 30^{en} Augustus had de Veer de Rochemont een gedeelte zijner kolonne over land naar Moeara Ayoe gezonden, waar onder Mohamad Said en tommonggong Singa Anom een groote magt was zaâmgetrokken die de gemeenschap van Tabalong met Moeara Ayoe had afgesneden. Door kracht van wapenen zou de gemeenschap heropend worden, doch . . . nergens werd tegenstand geboden, noch een enkele vijand gezien; die groote magt was spoorloos verdwenen of had alleen in de verbeelding van angstvalligen bestaan. Te gelijktijd liepen er echter ge-

ruchten dat Kaloewa en Pringin zouden aangevallen worden; de patrouilles tot verkenning uitgezonden vonden in den omtrek evenwel niets dat die geruchten bevestigde.

Den 2^{en} September zelf met 80 bajonetten, één mortier en 80 koelies te Moeara Ayoe komende, vernam de Veer de Rochemont dat de vijand, op een halven dagmarsch van de plaats, te Batoe Poetih, in een paar groote bentings stand hield. Een paar schoten, dien zelfden dag op onze versterking gedaan en waardoor een fuselier verwond werd, bewees de tegenwoordigheid van vijandelijke, zwervers in den omtrek. Zonder uitstel rukt de Rochemont den volgenden morgen met 120 bajonetten en 2 mortieren naar Batoe Poetih. Tegen 2 uur is Munters met de voorhoede tot op 200 pas van een benting gekomen, zonder dat hij door den vijand werd gezien. Die benting heeft een lengte van 50 en een breedte van 45 pas, en bestaat uit een 4 ellen hooge palissadering met doelmatig aangebragte schietgaten en een banket uit drie rijen boomstammen zaámgesteld. De sterke bezetting, aangevoerd door goesti Matalie en tommonggong Singa Anom is ijverig aan den arbeid, terwijl een aantal manschappen de rijst voor het avondmaal tombokt.

Dat onze soldaten groote bedrevenheid in het voeren van dien kleinen oorlog hadden gekregen, zagen wij reeds in de menigvuldige opligtingen en overvallen gedurende de vorige maanden; ook hier toonden zij, zich vaardig en ongemerkt in de nabijheid des vijands te kunnen bewegen; hier toonde de Rochemont, bij zijne eerste ontmoeting met den vijand, dat hij partij wist te trekken van de ondervinding van anderen.

Hij laat de twee mortieren in een voordeelige stelling plaatsen, en vormt twee stormkolonnes, de eene sterk 25 bajonetten onder Thelen, de andere van 30 bajonetten onder Munters. Behoedzaam nemen beide kolonnes een bedekte stelling in, en wachten op het teeken van aanval.

Eensklaps opent de artillerie haar vuur, twee granaten

vallen in de benting en doen een onbeschrijfelijke verwarring ontstaan. Op hetzelfde oogenblik stormen de twee aanvalskolonnen onder een daverend hoera vooruit, gaan op de borstwering af en beklimmen haar. Geheel verrast, denkt het grootste deel der bezetting aan geen verdediging, maar zoekt zijn heil in de vlugt. Thelen jaagt hen achterna, schiet elf man neer, vervolgt de vlugtenden met hardnekkigheid, en brengt den vijand een gevoelig verlies toe. Munters beklimt de hooge palissadering, aan die zijde door een aantal vijanden verdedigd. Fuselier Hongodiwongso wordt door eenige lanssteken getroffen en sneuvelt, de keursoldaat Lakong Kona hoewel zwaar gewond, stormt mede, sergeant Peters is het eerste in de binnenruimte. De laatste vijanden ontvlugten, de versterking is ons! Eenige dooden en gewonden heeft men tijdens de bestorming zien wegslepen; men vindt evenwel nog vijf lijken in de binnenruimte, bovendien een aantal vuuren blanke wapens, een aanzienlijken voorraad buskruid, padie en zout, een aantal projectilen en een hangmat van de Onrust afkomstig.

Ook Antassari's vlag — geel met twee gekruiste zwaarden, — een tjap en verscheiden brieven vallen in onze handen. Door den moed der troepen en de goede maatregelen van de Rochemont wordt zijn eerste wapenfeit met een schitterenden uitslag bekroond; hij bevorderde den braven Lakong Kona op het slagveld tot korporaal. Later vernam men dat de vijand 25 dooden (waaronder goesti Matalie en tommonggong Anom) en een aantal gekwetsten had bekomen.

Dien zelfden dag nog verder te gaan, kon van de vermoede soldaten niet gevergd worden. In de benting werd dus het bivak betrokken, den volgenden dag de palissadering gesloopt en in brand gestoken; daarna rukte men op naar de Tabalongrivier. Omstreeks 10 ure kwam men in de keel van een tweede versterking, die uit drie rijen palissaden zamengesteld en in front zeer sterk was; ook deze werd ver-

nield. Daarna werd de versperring in de rivier zooveel opgeruimd als noodig was om de djoekongs met vivres later doorgang te verschaffen; 's avonds ten 8 ure bereikte men Moeara Tabalong. De vijand scheen den omtrek verlaten te hebben; althans een patrouille van hulptroepen langs de rivier gezonden, had geenerlei ontmoeting. — Onder geleide eener sterke kolonne werd (den 11^{en}) Moeara Ayoe van een grooten voorraad levensmiddelen voorzien.

Ten gevolge der nederlaag te Batoe Poetih, bleven de posten aan de Tabalong eenigen tijd vrij van vijandelijke bedreigingen. Men wilde weten dat de verslagen bende van goesti Matalie zich met den vijand die te Toendakkan en Oeloe Balangan schuilde, vereenigd had en op Pringin en Lampehon wilde afgaan. Althans den 19^{en} was een vijandelijke drom doorgedrongen tot nabij Lampehon, toen juist de sergeant Biller daar aankwam met een transport vivres voor Pringin bestemd. Van de 25 bajonetten die het geleide uitmaken, laat hij er 5 bij de vivres, en trekt zonder aarzelen met de overigen den overmagtigen vijand te gemoet, en slaat hem met verlies van een doode op de vlugt. Van Langen met 60 bajonetten den 20^{en} en de Graeff den 21^{en} derwaarts gezonden, bespeurden in den omtrek geen vijand meer. De luitenants Verspijck en de Graeff met 30 bajonetten (10 September) naar Tandjong opgerukt, namen zekeren Awahat in hechtenis die, bekend met den weg naar Goenong Tongka, naar van Vloten werd opgezonden.

Eindelijk lag Toendakkan aan de beurt. Was die togt aanvankelijk door het ongunstige jaargetijde, later door de gebeurtenissen op andere punten van het oorlogsterrein uitgesteld, thans zou men trachten door te dringen in dien ongenaakbaren schuilhoek. Kiay Tjitra Wangsa, een dapper mite-lingshoofd, die de meeste gevechten tegen ons had bijgewoond en kort te voren door den regent van Amoenthay was gevangen genomen, had medegedeeld dat de versterking van Toendakkan

met 30 lilla's en geweren was gewapend. Met hem als gids, rukte de kapitein van Langen (den 24^{en}) aan het hoofd eener kolonne van 4 officieren, 120 bajonetten, 1 mortier, 30 man hulptroupen en 120 koelie's, uit Pringin, in de volgende orde: voorhoede, 1^e luitenant-adjutant Cateau van Rosevelt met 36 bajonetten; hoofdtroep, kapitein Schneider met 59 bajonetten, artillerie, ambulance, hulptroupen en koelie's; achterwacht, 1e luitenant Spoelder met 25 bajonetten. Den weg naar Moeara Petap inslaande, werd de rivier van dien naam overgetrokken en marcheerde men tot 4 ure na den middag door, waarna men het bivak op den oever van het meer Baroe Bahinoe betrok. Naauwelijks hadden de manschappen zich tot rusten in het carré neergelegen, of van den overkant van het meer vielen lilla- en geweerschoten; dit alarm hield den geheelen nacht aan en maakte — hoewel er niemand getroffen werd — den slaap onrustig.

Gedurende den marsch op den volgenden dag werd de voorhoede aanhoudend uit bedekte stellingen achter boomen door geweervuur lastig gevallen; telkens was het noodig eenige manschappen vooruit te zenden om den vijand daaruit te verdrijven. Op een alang-alangveld uitkomende, had de voorhoede een goed gerigt vuur door te staan, waardoor drie man gewond werden, terwijl een vierde door een randjoewond buiten gevecht werd gesteld. Zoo ging het voort, bijna onophoudelijk beschoten wordende, over een onbegaanbaren weg, tot aan Toendakkan Ketjil dat stormenderhand genomen werd. Daar sloeg men het bivak op in een alang-alangveld en wilde zich aan de rust gaan wijden waaraan zoo groote behoefte was; doch zoodra de zon was ondergegaan, kwam de vijand van alle kanten opzetten en beschoot onafgebroken het bivak; in de verte hoorde men het kappen van boomen, die geveld werden om den weg voor den volgenden marsch te versperren. Boven de hoofden der manschappen, die zich tot slapen neêrgevlid hadden, snorden honderden kogels; gelukkig gingen ze allen

te hoog; want niettegenstaande het groot aantal verschoten projectilen, werd in dien langen nacht slechts een fuselier getroffen.

Welkom was de dageraad die, zoo al geen verkwikking, althans bedrijvigheid aanbragt, waarnaar even zoo verlangd werd als eenige uren vroeger naar rust. Opbrekende en den marsch vervolgende over een digt begroeid, bergachtig terrein, steeds op een afstand beschoten, bereikte men tegen 10 uur kampong Toendakkan Besaar, aan de soengej van dien naam, tegen de helling eener hoogte gelegen. Hoewel niet versterkt, werd de plaats echter niet zonder slag of stoot genomen. Men beweerde dat tommonggong Matjan Negara en de pangerangs Miradipa en Antassari daar het bevel voerden. Door het vijandelijk vuur, dat op het naderen van de voorwacht vrij hevig was, viel flankeur Serbruijns doodelijk getroffen, en werd flankeur Moerland ernstig gewond aan de zijde van Cateau van Rosevelt, die zijn dapperen troep voorving en den vijand uit den kampong sloeg.

Toendakkan Besaar bestond uit een vijftigtal huizen, rijke padieschuren, en een smederij. De kolonne-kommandant had in last, acht tot tien dagen op die plaats te blijven om den omtrek te zuiveren; hij achtte zich evenwel verplicht van dit voorschrift af te wijken en 's anderendaags (27) terug te keeren. Gedurende den opmarsch toch hadden vele koelie's de vlugt genomen; 't zou weldra aan handen ontbreken om de gekwetsten te dragen; en bovendien had de vijand reeds een begin gemaakt om den terugtogt over den zoo uiterst moeilijken weg door verhakkingen geheel af te sluiten. Volgens latere berigten van het distriktshoofd, had de vijand in 't geheel slechts 5 dooden en 5 gewonden gehad.

Op 1 September vernam de militaire kommandant van Kendangan dat kampong Taniran was aangevallen. Brinkgreverukte onmiddellijk uit met 40 bajonetten, liet den onderadju-

dant Koch langs den linkeroever der s. Taniran gaan, terwijl hij zelf den rechteroever hield. Koch stootte bij een bogt van den weg op een tiental gewapenden, dat zijn heil in de vlugt zocht. Een hunner bleef gewond liggen en werd met de bajonet afgemaakt, toen hij zich niet wilde overgeven. Zijn lans en kris waren met zilver beslag voorzien en werden door het distriktshoofd herkend als afkomstig van Hidayat.

Te Limpasso was de verdreven vijand teruggekomen, had onze spionnen vermoord en was weder bezig met er zich te versterken. Was het een uitvloeisel van het bijgeloof, van blind vertrouwen op een voorspelling van priesters, of was het de sterkte der stelling, die den vijand naar Limpasso terug dreef om er — even als te Pamatton — zich ten tweeden male te nestelen? dit valt moeilijk te beslissen. Genoeg zij het te melden, dat op het eerste berigt (1 September) Ockerse met een kolonne van 2 officieren, 75 bajonetten en een mortier, Rantawan verliet en den vijand opzocht. Van kampong Aboeng tot Limpasso was de weg geheel versperd; dit noopte Ockerse met zijn geheele magt de vijandelijke stelling om te trekken. Zich een pad door het bosch banende, bereikte hij de plaats waar vroeger de kampong gestaan had en thans nog slechts wee huizen stonden. Een inlander stormde uit een dier wotningen en wierp zich met den klewang in de vuist op den man aan de spits, verwondde hem, maar werd toen met de bajonet afgemaakt. Op ongeveer 300 pas van de vijandelijke positie werd de voortroep met geweervuur begroet. Zonder dralen ging deze in den looppas op de hoofdversterking af, en nam haar stormenderhand. Uit kleine veldwerkjes die regs en links van de benting in het hout verscholen lagen, bleef de vijand het vuur onderhouden. Een granaatworp deed het aan de oostzijde zwijgen, waarop Werdmuller von Elgg den vijand verdreef. Luitenant van Haaften nam de westelijk gelegen werken. Waar de bajonetten zich vertoonden, sloeg de vijand op de vlugt; daardoor verloor hij slechts een doode

terwijl er een werd gewond. Na de vernieling der stelling keerde de kolonne naar Rantawan terug. — Een patrouille van 50 bajonetten onder van Haaften den 3^{en} naar Limpasso gezonden, vond de versterking nog brandende, terwijl de bevolking bezig was den weg in orde te brengen.

Drie weken later (20 September) vond een patrouille onder sergeant van der Heijden de vroegere positie twee honderd pas in de rondte door verhakkingen versperd. Twee dagen later rukte hij er met een grootere magt heen, vond twee nieuwe bentings, die slaauw verdedigd, door hem genomen en vernield werden. Den 23^{en} bezocht van Haaften met 70 bajonetten en een mortier andermaal Limpasso, voornamelijk met oogmerk om de aandacht des vijands af te trekken van de kolonne, die den 24^{en} uit Pringin naar Toendakkan zou oprukken.

Geruimen tijd was de rust der bevolking in den omtrek van Pantey Hambawang niet gestoord, toen onverwachts een bende zich in een benting te Kria Widjaja Bepintoe, drie uren beoosten Pantey Hambawang nestelde. Hamakers spoedde zich (den 13^{en}), zoodra hem 1 officier en 30 bajonetten versterking toegezonden waren, met 60 man infanterie derwaarts. Hij verdeelde zijne magt in twee deelen en liet die langs de beide rivieroevers naar Kria marcheren om zich daar weêr te vereenigen. Bij het doorwaden der rivier door het peloton van Werdmuller, werd de sergeant Sodikromo in het kreupelhout gezonden om den overtocht te dekken en het terrein te verkennen. Naauwelijks was die beweging begonnen of een vrij hevig vuur uit lilla's en geweren barstte los van de steile hoogte waarop de vijand zich verschanst had. Werdmuller von Elgg werd bij dat salvo ligt, sergeant Robbo en flanker de Schrijver werden zwaar gewond. Daar de kolonne zich hierdoor niet liet ophouden en met vasten tred voortrukte, en daar Sodikromo een pad had gevonden dat hem in den rug der versterking

bragt, sloeg de vijand op de vlugt. Door het vuur onzer braven dat nu eerst geopend werd, leed de vijand een gevoelig verlies; men zag de getroffen en van den berg neêr-tuimelen. Toen sergeant Leenders met eenige manschappen aan de versterking kwam, die door een steile aarden borst-wering was omgeven, ontving hij nog eenige schoten van een tweede versterking op een regts gelegen hoog punt aangelegd; ook deze werd echter verlaten toen hij er op af-ging. Nadat beide bentings vernield waren, werd de terug-tocht aangenomen en werden de gekwetsten per djoekong van Harontayan naar Barabei-ie gezonden.

Hierbij bepaalden zich de krijgsverrigtingen in het landschap gedurende de maand September. Men sprak over de aanstaande onderwerping van een paar Hoofden; insgelijks over de zending van een tompongong uit Boven-Doesoen naar Hidayat — die te Allei vertoefde, — die hem had voorgesteld naar het noorden te trekken. Men voegde er bij, dat Hidayat dit voorstel van de hand had gewezen.

In weerwil der ijverige pogingen van het bestuur was het distrikt Margasarie nog onveilig. Op den 3^{en} September viel Soeta Karsa met een bende van 100 man in den bevolkten kampong Tambarangan, verwondde het Hoofd, plunderde een gedeelte van den kampong leëg en wilde met den buit weg trekken, toen het toeval daar een patrouille van Rantau heen-voerde. Aan het hoofd van die patrouille, tien bajonetten sterk, staat Tarnosmito, een inlandsch vice-korporaal. Hij bedenkt zich niet één oogenblik, maar tast den tienmaal sterkeren vijand aan als of een gansche kolonne hem volgde, brengt hem een verlies van zes zwaar gewonden toe en slaat hem terug in de rigting van Benoea Ampat.

Soeta Karsa hield zich, naar men beweerde in een versterking te Pamatton Tatas in Moening op. Kapitein Engel rukte (8 September) met 52 bajonetten uit Rantau, liet te Benoea Padang

een klein detachement achter om de djoekongs naar Tambarangan te geleiden, zond van Puffelen met 20 bajonetten naar Gintongan, om post te vatten op de plaats waar de Tattakkan zich in vieren splitst en om den vlugtenden vijand op te vangen. Met de overige bajonetten rukte Engel verder naar het punt waar de togt per djoekong zou voortgezet worden. Anderhalfuur later stuit hij op een schildwacht, die alarm maakt en een bende muitelingen het hazenpad doet kiezen. De soldaten doorwaden de rivier, daar de oevers met randjoe's beplant zijn, doch beproeven te vergeefs den vijand te vervolgen. Tot aan de borst zakt men in het moeras; men moet zich weêr in de djoekongs zetten, en slaat het bivak op in een halfvoltooide benting. Van Puffelen heeft het vuur gehoord en zich meester gemaakt van eenige praauwtyjes met een paar inlanders. Den 10^{en} ontdekte men twee passangrahans die verlaten waren, een verspering in de rivier, in het bosch eenige huizen; nadat alles vernield was, werd de togt vervolgd die verder niets opleverde.

Reeds den 26^{en} Augustus was Benschop van Mengappan naar Kalangan uitgerukt om eenige vijandelijke Hoofden gevangen te nemen. Den 2^{en} September kwam hij op zijne standplaats terug. Zonder volkomen geslaagd te zijn, was het hem evenwel gelukt een bende, die aan de verdediging van Pamatton had deelgenomen, bij Poelangan te bekruipen en met verlies van drie dooden en een aantal gekwetsten uiteen te slaan. Bij die gelegenheid vielen hem een aantal vuur- en blanke wapens, het kapmes van den vermoorden korporaal Neyerlie, en een groote voorraad munitie en levensmiddelen in handen.

Den 3^{en} September rukte de regent van Martapoera met een bevolkingspatrouille uit, waarbij 20 als maleijers verkleede militairen gevoegd waren, om de verstrooide bevolking van Karang Tengah op te sporen.

Een inlander kwam zich den 6^{en} bij den mil. kommandant van Mataraman aanmelden met het berigt dat hij met 4 vrouwen en 2 kinderen eenige maanden geleden door tom-monggong Daoet weggevoerd en eerst dien morgen ontsnapt was. Hij toonde zich bereid den weg naar Daoet's schuilplaats in de moerassen van Tjinta Poera te wijzen. Daoet's gevolg bestond uit 15 mannen met geweren gewapend.

Den 7^{en} September trok een bevolkingspatrouille met 7 infanteristen onder korporaal Reuter derwaarts, overviel Daoet en bragt hem twee zware wonden toe. Hoewel het den muiteling gelukte te ontkomen, verloor hij echter zijn verblijf dat verbrand werd, zijne geweren die genomen, en eenige gevangenen die op vrije voeten gesteld werden. Uit eenige oude tjaps van het jaar 1274 (1857) die in zijne woning werden gevonden, bleek het dat Antassari toen reeds den opstand organiseerde en daarvoor Hoofden benoemde.

Ali Achbar, Mail en Daoet verlieten slechts één hunne schuilhoeken nabij Moening en Tjinta Poera, wanneer zij een kampong plunderden, of uit een bedekte stelling een patrouille of postgeleide wilden beschieten. Toen dus het Hoofd van Mandawé, Sherif Hassim, met 40 Linganezen te Bandjer kwam om zijne diensten aan te bieden, zond de chef der expeditie hem naar Martapoera en liet hem deel nemen aan den togt die de luitenant-adjutant Reuter den 22^{en} met 25 infanteristen naar Moening ondernam. Tommonggong Boekoe diende de kolonne als gids en bragt haar werkelijk naar de verblijfplaats van een paar Hoofden. Een broeder, een schoonzoon en een volgeling van Ali Achbar werden gedood, en verscheidene muitelingen gevangen gemaakt; van deze laatsten werden er twee naar den krijgsraad verwezen, de anderen onder belofte van gehoorzaamheid op vrije voeten gesteld om zich te vestigen in kampongs nabij onze posten. Een donderbus, en een aantal krissen, lanssen en parangs, vielen der patrouille in handen.

De gunstige toestand van het zuidelijk gedeelte van Tanah Laut maakte een post te Batoe Tongko overbodig. Verspijck hief dien op, liet de versterking sloopen, verdeelde de bezetting over de andere posten, en gelastte eenige uitbreiding te geven aan de patrouilles in het distrikt Maloeka en in den omtrek van de Passiraman. Het distriktshoofd, van ontrouw verdacht, werd teruggeroepen en door hadji Matalie vervangen.

Het was een verblijvend teeken, in dat vroeger zoo oproerig geweest thans de rust hersteld, de bevolking tot orde geneigd te zien. Des te verrassender was het, toen plotseling (17 September) een bende van 150 à 200 muiteelingen, aangevoerd door demang Lehman en een paar andere Hoofden, in Tanah Laut viel en tot op een paar uren van kampong Badjoeim doordrong. Onmiddelijk werden maatregelen genomen om de vrouwen en kinderen van de nabijgelegen kampongs naar Pleiharie over te brengen, en allen voorraad van levensmiddelen in de bosschen te verbergen. Tegelijkertijd vatte de mannelijke bevolking de wapens op en bewaakte de toegangen hunner kampongs, terwijl de militaire magt de bevolkingspatrouilles organiseerde en versterkte. Tusschen de vijandelijke voorposten en die patrouilles hadden reeds eenige schermutselingen plaats gehad; een paar kleine kolonnes uit Batti-Batti en Pleiharie rukten reeds den vijand te gemoet, toen deze op eens terug trok naar de goudmijn Mengalau, daar eenige levensmiddelen wegroofde en zich vervolgens naar de noordelijke grens van Tanah Laut begaf. Toen hij zich in kleine afdeelingen oploste en gedurende eenige dagen geheel verdween, raakten de troepen tot vervolgen uitgezonden het spoor bijster. Den 25^{en} werd echter een kudde van 18 buffels, bestemd voor het garnizoen van Martapoera, uit Banjoe Irang weggevoerd; de padievoorraad was in dien kampong, even als in de andere kampongs van de afdeeling, onbeduidend, daar er een

hoofdmagazijn te Pleiharie was opgerigt waaruit de bevolking zich ten allen tijde van rijst kon voorzien; vrouwen en kinderen waren reeds te Batti-Batti vereenigd en de mannen konden tijdig ontvlugten. Die inval, hoe bedroevend ook, gaf evenwel een sprekend bewijs zoowel van het voordeel om de bevolking in groote kampongs te vereenigen, als van den goeden geest waarmede die bevolking zelve beziel was.

Eenige dagen voor den inval in Tanah Laut (13 September) kwam een pembekkel zich met een brief bij den regent van Martapoera aanmelden, mededeelende dat Hidayat met demang Lehman en de overige oproerige vorsten zich bij den goenoeng Plawangan bevond en aldaar het antwoord afwachtte.

Het adres van dien brief luidde als volgt:

»Deze brief komt met spoed onder de voetzolen van pangerang Dja Tjoemenang (Djaya Pamenang). Die dezen brief durft aan te houden en hem niet met spoed bezorgt, zal ik tuchtigen en zijn woning verbranden.»

Onder het tjap en de handteekening van kiay demang Lehman stond nagenoeg het volgende geschreven:

»Ik heb nu overwogen dat ik niet meer in staat ben onzen gebiedier met levensmiddelen, oorlogsbehoefsten, enz. te ondersteunen; dat is de reden dat ik niet meer den strijd tegen het gouvernement kan volhouden.

»Wanneer gij u in staat gevoelt mij bij het gouvernement volmaakt te maken, mijn schuld uit te wisschen en die van alle muitelingen met de Hoofden die onder mij zijn, dan verzoek ik van u een bewijs waarop uw tjap en uw handteekening staan.

»Wanneer ik vergiffenis van den Orang-Besaar (Gouverneur-Generaal) krijg, zal ik al de bevelen van het gouvernement opvolgen. Wanneer mij genoegzaam levens-onderhoud gegeven wordt, zal ik alle muitelingen in mijn distrikt en die mij bekend zijn, van hun dwaalweg terug brengen.

»Ik beloof verder voor het gouvernement tegen de ongehoorzamen te zullen strijden.

»Mogt het gouvernement mij niet willen verschoonen, dan zal ik toch Martapoera binnen komen, om aldaar de beslissing van mijn lot af te wachten. Al mogten ik en mijne volgelingen leven, wat helpt dat, wanneer wij geen vergiffenis kunnen erlangen; het is dan beter dat wij sterven.

»Op dezen brief verwacht ik binnen 24 uren antwoord.

»Geschreven op Donderdag, 1278.»

De overbrenger van den brief voegde er mondeling bij, dat zoo de onderwerping van demang Lehman aangenomen werd, die van Hidayat zou volgen.

Het antwoord, op last van den majoor-resident, door den regent geschreven, hield in dat men genegen was zijne onderwerping aan te nemen wanneer hij zelf te Martapoera kwam om de voorwaarden te vernemen; dat hem 24 uren zouden gegeven worden om zich te verwijderen, wanneer hij die voorwaarden niet mogt aannemen; dat zijn vroegere leugenachtige brieven het bestuur geen vertrouwen voor de opregtheid van den laatsten brief inboezemden, en dat hij dus, binnen vijf etmalen niet te Martapoera verschenen zijnde, weder als vijand zoude beschouwd worden.

Dit antwoord aan het verblijf van demang Lehman, gebragt, werd ontvangen door kiay Darma Widjaya, een van Lehman's onderhoofden. De kiay demang was afwezig; Darma Widjaya schreef in antwoord het volgende:

»Deze eerbiedsbetuiging komt onder de voetzolen van pangerang Djaya Pamenang, regent van Martapoera.

»Uw tjap, mede onderteekend door den heer assistent-resident Koch, is mij gebragt. Omtrent het daarin voorkomende verzoek ik nog uitstel.

»Tijdens kiay demang Lehman den brief aan u schreef,

was ik door hem uitgezonden om de Hoofden en troepen bijeen te roepen. Toen ik met die menschen kwam, vond ik demang Lehman niet meer te huis.

»Den brenger van uw brief heb ik ook naar het huis van demang Lehman gebragt. Op mijn vraag werwaarts demang Lehman zich begeven had, kreeg ik van een zijner bedienden ten antwoord, dat hij weg was gegaan — waarheen was hem niet bekend — uit vrees dat de soldaten in al de bosschen zouden gaan patrouilleren.

»Demang Lehman wilde niet meer vechten; daarom was hij weggegaan, en buitendien hebben wij niets te eten. Van de bevolking krijgen wij niets meer, daar zij te bevreesd is voor het gouvernement om ons van levensmiddelen te voorzien.

»De volgelingen van demang Lehman zijn zeer talrijk; alleen de Hoofden maken een getal van 36 personen uit, hebben allen gebrek aan levensmiddelen en thans niets meer te eten; het is daarom dat ik om deernis en mededoogen smEEK, om ons toch nog uitstel te geven.

»Zoo spoedig mogelijk, als ik demang Lehman zal vinden, zullen wij voor uw aanschijn komen.

»Wanneer u deze smeekbede inwilligt, verzoek ik hiervan een tjap te ontvangen, opdat ik dien aan demang Lehman ter inzage kan geven, en hij in mij geloof zal stellen.

»Geschreven op Donderdag 20 September 1861.»

Ook dit uitstel werd nog toegestaan, doch Lehman kwam niet.

Demang Lehman had te gelijk met het aanbieden van zijne onderwerping een inval in Tanah Laut gedaan! Hij speelde zijn valsche rol door tot het einde toe, zonder dat het duidelijk werd welk doel hij met die dubbelzinnige handelingen beoogde. Ook thans, nu de onwaarde van zijn brief gebleken was, nu hij niet te Martapoera kwam, bleef hij toch den schijn aannemen van tot onderwerping geneigd te zijn, want den 27^{en} zond hij 13 der geroofde buffels

terug, met een mondelinge boodschap, dat hij zoo gaarne in genade wenschte aangenomen te worden, en een bewijs van zijne opregtheid gaf door het terugzenden van vee, dat zonder zijn voorkennis was geroofd.

't Kon zijn, dat Lehman even als de andere Hoofden des opstands, opregt was op het oogenblik dat hij een brief schreef, 't was waarschijnlijk dat de langdurige strijd, de talrijke verliezen, de honger, zelfs de geestkracht van een Lehman aan 't wankelen bragten en hem ernstig aan onderwerping deden denken; doch 't scheen ook dat hij, op het punt van het hoofd te buigen, terugschrikte voor de wraak der blanken, die — volgens zijne begrippen althans — over den gruwelijken moord van Kalangan nog niet bekoeld kon zijn. Niet onmogelijk was het, dat Lehman zich altijd nog vleide onder het masker van onderwerping, ons een gevoeligen, verraderlijken slag te kunnen toebrengen. Hoe het zij, voor het geval dat de Hoofden zich werkelijk onderling omtrent hunne onderwerping wilden verstaan, gelastte Verspijck het patrouilleren in den omtrek eenige dagen te staken, doch liet tegelijkertijd de bevolking hun rijstvoorraad in de bosschen verbergen, opdat de vijand in de kampongs niets vond; beval de naburige postkommandanten de meeste waakzaamheid aan en wapende zich meer dan ooit tegen verraad.

Het oogenblik om Antassari — die zich thans panembahan Oedik-Mantallat liet noemen — te Goenong Tongka aan te tasten, was eindelijk gekomen. Tot kommandant dier expeditie benoemde Verspijck den kapitein van Vloten, die door de Veer de Rochemont te Amoenthay was afgelost. Voorloopig werden de volgende beschikkingen genomen :

320 man infanterie, 1 houwitser en 2 mortieren met bediening, 450 koelie's en 16 pikolpaarden, worden te Ampah vereenigd. Aldaar wordt een tijdelijk versterkte magazijnplaats opgerigt, die tegen 26 September langs de Karrouwrvier

voorzien moet zijn van een voorraad levensmiddelen voor zes weken. Kiay Ranga Niti helpt met 60 bezoldigde en goed gewapende volgelingen dit punt bewaken, tracht de bevolking tot rust te brengen, en de weêrspannige Hoofden in handen te krijgen;

den 27^{en} September rukt van Vloten met 280 man infanterie en het geschut op naar Moeka Hadjie en zendt de voorhanden koelie's onder bedekking van een detachement infanterie naar Ampah terug, om vivres af te halen. Te Moeka Hadjie rigt het detachement een tijdelijke versterking op, die tot steunpunt der hoofdkolonne moet dienen. Deze marcheert den 1^{en} October regtstreeks op Goenong Tongka; hoewel de weg derwaarts onbekend is, rekent men dat zij den 3^{en} of 4^{en} daar kan aankomen;

de 372 man hulptroepen, die te Bandjer verwacht worden, zullen onder geleide van den radja en den civielen gezaghebber van Tanah Laut den 30^{en} September door de Boni naar Moeara Mantallat gesleept worden, aldaar onder kommando van Beeckman aan wal gaan en naar Goenong Tongka marcheren. Komen zij er vóór de hoofdkolonne aan, dan wachten zij die af en bepalen zich tot de insluiting der vijandelijke versterking; komen zij later dan de hoofdkolonne aan, dan worden zij tot het vervolgen van den geslagen vijand gebruikt;

de Celebes bevordert het opvoeren van vivres langs de Karrouwrievier, keert naar Mengkatip terug om steenkolen en vivres in te nemen, en blijft daarna aan de monding der Ayo, om alles op te vangen wat langs die rivier zou willen ontkomen;

na de vermeestering van Goenong Tongka moet de vijand met kracht worden vervolgd, zonder evenwel te ver noordwaarts het land in te dringen. Op den terugtocht worden de hulptroepen langs de Mantallat en daarna langs de Ayo en Boentoeck uitgezonden, om het land van rondzwervende vijandelijke benden te zuiveren. Na afloop der expeditie moet van Vloten het noodige in 't werk stellen, om door onderhan-

delingen de Karrouwsche kampongsbewoners van den vijand af te trekken en hun krachtige bescherming verleen.

Menige kogel zou evenwel nog gewisseld, menige wijziging in deze beschikkingen gemaakt worden, voor dat zij ten uitvoer werden gebragt. Slechts weinige dagen namelijk, nadat de Roy van Zuidewijn (zie pag. 121) het kommando te Tameang Layang overgenomen had, berigtte men hem dat tommongong Hoedjoen 2000 Dayaks te Danau Melawin en Ramonia had vereenigd om daarmede in Sihong en Pattay te vallen; en ofschoon dat berigt den gewonen stempel van overdrijving niet miste, achtte de Roy het nogtans raadzaam meer zekere inlichtingen te verkrijgen. Niet lang daarna deelde een gevangene mede dat te Ramonia, Soenting, Tandjong Allang en Danau Melawin — plaatsen tusschen Ampah en de Barito gelegen, nabij den oorsprong der Boentoek — versterkingen waren opgericht, ieder met 300 man bezet onder de pangerangs Karta Melayang Moestapha, Anta Kasoema en Mas, den mantri Anom en andere Hoofden. — Toen van Vloten, den 11^{en} September met 60 bajonetten en 260 koelie's van Bandjer vertrokken, den 15^{en} het kommando op zich genomen had, begreep hij, niet naar de Mantallat te kunnen oprukken zoolang er zich een vijandelijke magt van eenige beduidenis in zijn rug ophield; hij besloot derhalve eerst den post te Ampah op te rigten, en terwijl die behoorlijk geaproviandeerd werd, Ramonia en Danau Melawin te bezoeken.

Zonder vijand te ontmoeten kwam van Vloten met 90 infanteristen onder Labaar, Engelhard, Schade van Westrum en den officier van gezondheid 2e kl. Luchtman, één houwitser, één mortier, en een gedeelte der vivres, den 19^{en} September te Ampah aan, liet aanstonds een begin maken met den bouw van een versterkt magazijn, en gelastte dat de overige vivres, in 35 prauwen — die onder geleide van den 1^{en} luitenant Beeckman en den 2^{en} luitenant de Lannoy met 50 bajonetten en de gewapende sloepen der Celebes onder van der Star en

van Maanen per van Os reeds te Kwalla Pakoe in de Karrou waren opgekomen — langs de Toejan zouden aangevoerd worden. Daar de vijand die soengej op verscheiden plaatsen had versperd, kwam het konvooi niet in één dag, maar eerst na vier dagen te Ampah. Onder het vijandelijk vuur had men de eene versperring na de andere moeten opruimen; behalve zeer groote inspanning, kostte dit der bedekking een gesneuvelde en twee gewonden. Toen Beeckman den 26^{en} het tweede konvooi van de van Os ging afhaken en stroomafwaarts dezelfde bezwaren ondervond, daar alle versperringen hersteld waren, ja de rivier nog ontoegankelijker gemaakt was, besloot hij met het restant naar Mengkatip terug te stoomen en het over Tameang Layang langs den landweg op te zenden.

De 372 man hulptroepen van Pagattan, den 26^{en} September te Bandjermasin aangekomen onder aanvoering van den radja van Pagattan en pangerang Mohamad Taha, nieuw benoemd Hoofd van Batoe Litjin, gingen den 27^{en} per Boni en Suriname de Barito op en werden onder de bevelen van Beeckman gesteld.

Nadat de kolonne de Roy van Zuidewijn, sterk 170 bajonetten (kapitein Tihon, 1^e luitenant van Dompsele, 2^e luitenant Vetter) 1 mortier (1^e luitenant van den Hoek) 200 koelie's en 13 paarden, zonder groote moeilijkheden ontmoet te hebben, den 25^{en} September te Ampah was aangekomen, en nadat een Dayak van Rodok, Kakasoepa genaamd, zich als gids had aangeboden, marcheerde van Vloten met 200 man infanterie, 1 houwitser en 120 koelie's (den 27^{en}) naar een punt op een dagmarsch van Ampah, Ramonia (Tandjong Allang) waar de vijand twee groote bentsings had opgerigt. Door den lagen waterstand was het vervoer van den houwitser per prauw zeer moeilijk, en moest tegen 3¼ uur het bivak te Toejan worden betrokken. Een sluippatrouille vond den vijand op twee uren afstands in positie.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

Designed by H.L. Innis

THE BRIMINGS OF RAMONA.

C. Alford

Door een dicht bosch (den 28^{en}) den marsch vervolgende, naderde de kolonne tegen 9 uur de plaats waar zich twee bontings bevonden, die 75 pas van elkander verwijderd, door een rivier gescheiden, door verhakkingen omringd en met drie vlaggen versierd waren. De vijand liet onder het spelen van den gammelang, de kolonne tot op ongeveer 100 pas naderen en hield zich gereed haar goed te ontvangen. Kapitein Labaar kreeg order met de voorwacht de grootste benting, aan deze zijde der rivier gelegen, links om te trekken, terwijl de 1^e luitenant Schade van Westrum met 40 bajonetten de rivier overtrok en de tweede versterking regts omging. Onderwijl deed van den Hoek met veel juistheid eenige worpen uit den mortier, die echter zonder uitwerking bleven, daar de granaten op de kunstmatig aangebrachte blinderingen van jonge bamboe afstuitten. Daarop den houwtser in batterij brengende, kreeg van den Hoek op het oogenblik dat hij het stuk op de benting rigtte een schot in de borst en stierf den heldendood. Toen Schade van Westrum de kleine benting had omgetrokken, beproefde hij storm te loopen, plaatste zich aan de spits zijner braven en drong met sergeant Muller en flankeur Brunolt het eerste in de benting. De bezetting verdedigde zich dapper, doch werd overweldigd. Zeven lijken bleven in de binnenruimte achter.

Hoewel de voorwacht reeds door 25 bajonetten onder 1^{en} luitenant van Dompser versterkt was, bleek echter de bestorming der groote benting bijna onmogelijk; op elk punt toch vond men randjoe's, bamboe paggers en verhakkingen; bij iedere poging om te naderen braakte de bezetting een goed gerigt vuur uit de schietgaten in de 3 el dikke borstwering. Van Dompser was reeds door een kogelschot in het been buiten gevecht gesteld, de hoornblazer Nojodiepo gesneuveld, de kanonniërs van Ewijk en de Boer waren ernstig verwond; in het geheel telde de kolonne reeds 2

gesneuvelden, 8 zwaar-, 12 ligt- en 16 door randjoe's gewonden.

Van Vloten achtte het dus raadzaam den nacht af te wachten, om onder begunstiging der duisternis de borst-wering te bekruipeu. Naauwelijks was echter het signaal tot verzamelen gegeven, of de vijand begon de versterking te ontruimen, kroop door een kleine opening aan de rivierzijde naar buiten en vlugtte over een paar boomstammen naar den overkant. Eenige rotten der voorwacht langs den oever geposteed, schoten er nog een tiental van neder, die in het water stortten en verdronken. Van Vloten liet inmiddels, bij de eerste terugtrekkende beweging des vijands, door den 1^{en} luitenant Engelhard storm loopen, zoodat ten 12 uur de vlaggen neêrgehaald en er geen vijanden meer te bestrijden waren. Behalve het lijk van een Hoofd, vond men in de benting twee lilla's, twee donderbussen, een menigte wapens en een vaatje buskruid van de Onrust.

Van Vloten die bij den aanval veel overleg toonde, had alle reden van tevredenheid over het gedrag zijner soldaten en noemde in een dagorder de vermeerstering van Ramonia teregt een schoon begin van den togt tegen Antassari. Hij zwaaide grooten lof toe aan Luchtmans, die onder het vuur met veel kalmte de talrijke gekwetsten verbonden had.

Nadat de bentings vernield waren, marcheerde men 's anderendaags naar Ampah terug.

De bijna onoverkomelijke bezwaren om Ampah langs de Toejan behoorlijk van levensmiddelen te voorzien, noodzaakten van Vloten te rapporteren dat hij van den togt naar Tongka over land moest afzien. Verspijck nam daarop onmiddelijk maatregelen om de kolonne te Mengkatip te vereenigen en om zoowel de troepen als de hulpbenden langs de Barito te laten opvoeren tot aan de Mantallat, waar langs nu Tongka moest bereikt worden.

HOOFDSTUK X.

ONDERWERPING VAN DEMANG LEHMAN EN ANDERE HOOFDEN VAN DEN OPSTAND. — LEHMAN OP MARSCH NAAR HIDAYAT'S SCHUILPLAATS. — GEVECHTEN TE BENOEA LAWAS EN TELOK PELAWANG. — KARTA NEGARA. — VEROVERING VAN PENITIE BIROE. — VERTREK DER EXPEDITIE VAN MENGKATIP NAAR TONGKA. —

Terwijl op verschillende punten van het rijk de strijd tegen de Nederlandsche regering met kracht werd volgehouden, terwijl de waarschijnlijkheid van een spoedige onderwerping der voornaamste Hoofden uiterst gering was, meldde demang Lehman zich den 2^{en} October op het onverwachts bij den regent van Martapoera aan. Even verrassend als soms een talrijke bende als 't ware uit den grond opkwam en een pas onderworpen gewest in vuur en vlam zette, even verrassend was deze gebeurtenis, die te midden van den hevigen krijg de eerste stralen der vredezon deed schijnen.

Vergezeld van dertig volgelingen liet demang Lehman zich naar den militairen kommandant van Martapoera geleiden en legde den eed af van trouw aan de Nederlandsche regering. Op zijne onderwerping volgde die van een groot aantal Hoofden, zoodat op den 6^{en} October, behalve 260 volgelingen, zich reeds te Martapoera bevonden: kiy

demang Lehman, kiay Derma Widjaya (Matarip), kiay Raksa Pati (Kariamoedin), kiay Mas tjakro Yoedo (Loeka), kiay Poeipa Yoeda Negara (Kotter), goesti Plandoek (zoon van pangerang Amir), pembekkel Awang, kiay Djaya Soerna (Dimon), kiay Setro Widjaya, kiay Derma Yoeda (Loera Anam), kiay Moeda Kentjana (Boekoesin), Pangoan Ali Bassa (goesti Issah), kiay Goena Widjaya (Arbain), kiay Soeroeng Rana (Sahiboel), pembekkel Noto, kiay Pati Djaya Kasoema (Sanim), kiay Derna Lenana (Ayoedin), kiay Yoeda Widjaya (Garsma), kiay Wira Yoeda (Doerachman), pembekkel Oenoës, tommonggong Gamar, Toewan Saäban, kiay Wira Karsa, kiay Yoeda Karsa, kiay Mangon Karsa (broeder van Gamar), kiay Djaya Pati, Anden Achmat (zoon van Radhin Chalip), die allen den eed van trouw en gehoorzaamheid in handen van den militairen kommandant, majoor Koch, hadden afgelegd.

Verspijck had bevolen, dat 12 of 15 der voornaamsten met demang Lehman naar Bandjermasin zouden opkomen, om hem vergiffenis te vragen. Hieraan werd op den 6^{en} October gevolg gegeven. Hadji Isah, een oude kennis van het opstandelingshoofd, was naar Martapoera gezonden om Lehman vertrouwen jegens den chef der expeditie in te boezemen en zorg te dragen, dat hij bij weifeling op den goeden weg bleef. Op reis van Martapoera naar Bandjer vroeg Lehman telkens aan hadji Isah of hem te Bandjermasin geen verraad wachtte; ook bij het verschijnen voor den resident gaf hij blijken van groote ongerustheid.

De meeste Hoofden droegen twee, drie krissen of klewangs in den gordel. Verspijck onderhield hen over het onbehoorlijke om gewapend voor hem te verschijnen. »Ditmaal, zeide hij, heb ik dit toegelaten, omdat ik u toonen wil meer vertrouwen in u te stellen, dan gij in mij; maar voortaan verlang ik, dat gij overeenkomstig het gebruik, ongewapend voor den vertegenwoordiger van het gouvernement verschijnt.» — Zij beloofden dit in het vervolg te zullen

in acht nemen. — »Bedenk, dat gij vrijwillig herwaarts zijt gekomen om uwe onderwerping aan te bieden. Gevoelt een uwer nog bezwaar over dien stap, dat hij zich dan verwijdere! Ik geef u de gelegenheid om nog terug te keeren naar de bosschen en wildernissen van waar gij gekomen zijt.” — Niemand wenschte echter de gevaren en ontberingen van den oorlog op nieuw te trotseren; ieder volhardde in zijn voornemen. — Nu nam demang Lehman het woord en dankte den resident voor de grootmoedige behandeling die zij ondervonden. »Hij en de zijnen zouden *bewijzen* van trouw geven, doch voor het tegenwoordige was hij zonder middelen, zonder voedsel zelfs; daarom verzocht hij aanvankelijk een tege-
moetkoming van levensmiddelen en een geringe toelage.” — De resident beloofde ook dit, doch voegde er tevens den raad bij, spoedig door arbeid in eigen onderhoud te voorzien, en gelastte hen om de vrouwen en kinderen uit de wildernis te halen, en zich te Bandjer, Martapoera, Pengaron of Pleiharie te vestigen, waar zij buiten gevaar waren om tot nieuwe vijandelijkheden overgehaald te worden.

De angstige spanning die in het begin der vergadering onder de Hoofden heerschte, was nagenoeg verdwenen. Toch verlieten zij met eenigen weêrzin de zaal, toen Verspijck met Lehman alleen verlangde te blijven.

Demang Lehman herhaalde in dat afzonderlijk verhoor, dat gebrek aan alles hem had gedwongen de wapens neêr te leggen; op de vraag »of zijne onderwerping dan wel gemeend was,” verklaarde hij, dat hij het bestuur daarvan overtuigen zou door de overige vijandelijke Hoofden op te zoeken, en hen over te halen of te dwingen zich insgelijks te onderwerpen. Hiertoe had hij echter een tjap van den resident noodig. — Ook deze werd hem toegezegd, onder aanbeveling slechts in het uiterst geval van geweld gebruik te maken.

Waar Hidayat zich ophield? dit was hem onbekend, maar

hij zou hem opzoeken en tot onderwerping overhalen. Amin Oelah bevond zich waarschijnlijk nog bij Hidayat.

Zonder twijfel wist Lehman wél, waar Hidayat te vinden was. Verspijck beschouwde Lehman's onderwerping als een voorbode van die van Hidayat. Hij wilde evenwel geen poging doen om door list of bedreiging te verkrijgen wat nu vermoedelijk van zelf zou volgen. Hij gelastte dat de patrouilleringen in de afdeelingen Martapoera en Tanah Laut gestaakt zouden worden, dat Lehman en alle nieuw onderworpen Hoofden 25 cents en hunne volgelingen 15 cents per dag vivresgelden zouden ontvangen. Hij wilde een schitterend bewijs van vertrouwen geven, en liet (9 October) Lehman met 20 Hoofden en 487 volgelingen, waarvan 40 met geweren gewapend waren, uit Martapoera vertrekken, om de rondzwerfende opstandelingen op te sporen. Lehman was van plan met dit gevolg over Karang Intan langs de Riam Kiwa te gaan, om — zooals hij voorgaf — ook die streek te zuiveren; men veronderstelde echter dat hij derwaarts ging om Hidayat te ontmoeten. Om zijn plan nog meer te bemantelen, zond hij kiay Yoeda Widjaja (Gasma) met gevolg naar Pramassan Amandit om een brief aan Hidayat over te brengen waarin de grootmoedigheid van den resident geroemd en den raad gegeven werd zich te onderwerpen. Kleine benden door hem in de wildernis gezonden, zouden de vrouwen en kinderen der opstandelingen bijeen verzamelen en naar de kampongs overbrengen, waar hen een rustiger leven verbeidde.

Den 10^{en} October bevond demang Lehman zich te Karang Intan. Den 12^{en} berigtte hij van Awang Bangkal, dat hij den rondzwerfenden in den omtrek aangezegd had om zich in kampongs te vestigen en tevens gelast dat ieder kampongsbewoner honderd koffijboomen zou planten. Trachtte Lehman zich daardoor verdienstelijk te maken bij het bestuur, of wilde hij bij de bevolking den schijn aanne-

men reeds met eenig gezag bekleed te zijn? Wat zijn oogmerk ook ware, de resident vergde zooveel ijver niet en verbood hem zich met iets anders te bemoeijen dan met het opsporen van opstandelingen.

Was zijne onderwerping niet opregt, koesterde hij nog verraad, — ook daarop had Verspijck gerekend. Onder Lehman's gevolg bevonden zich eenige spionnen die van al zijne handelingen rapporteerden; de postkommandanten waren aangeschreven, meer dan ooit op hunne hoede te zijn en Lehman met omzigtigheid hulp te verleen. Ten einde hem de gelegenheid te benemen met een groote magt hier of daar een kleinen post te overrompelen, kreeg de bezetting van Benoea Rantau (30 man infanterie) bevel op Moengoe Thayor, en die van Baleh op Pengaron terug te trekken, terwijl Mataraman op voldoende sterkte gebragt werd om elken aanval af te kunnen weren.

Reeds den 9^{en} October kwamen tommonggong Daoet, goesti Kasim, zoon van pangerang Kasoema Widjaja, de pembekels Tangbar, Samat, Sahaboe en Boedja met een menigte volgelingen zich onderwerpen. Tommonggong Ali Achbar, pembekkel Mail en 400 gewapenden, die aan den moord van Jacobs hadden deelgenomen, waren met hetzelfde oogmerk reeds nabij Martapoera gekomen, toen zij vernamen dat hunne onderwerping niet zoude aangenomen worden waarop zij naar de moerassen van Tjinta Poerie terugtrokken. Ten einde andere Hoofden, wier geweten met een of andere misdaad bezwaard was, niet af te schrikken, besloot Verspijck ook hun vergiftenis te schenken en toe te staan hunne onderwerping aan te bieden. Den 18^{en} onderwierp zich Mangon Yoeda (Kassan) van Riam Kanan; den 21^{en} volgde pembekkel Soeten zijn voorbeeld met 71 man, die hunne wapenen inleverden. Bovendien meldden zich gedurig minder beduidende Hoofden te Martapoera aan.

Demang Lehman zond nu en dan bericht van zijne ver-

rigtingen. Hij had reeds vele muitelingen om zich heen verzameld, die huizen aan de rivier bouwden en later naar Martapoera zouden gebragt worden, om vergiffenis te smeeken en den eed van gehoorzaamheid af te leggen. Een bende, voornamelijk zamengesteld uit gedeserteerde kettengangers, matrozen van Pengaron en soldaten, onder zekeren kiay Woeda Widjaja, had echter geen gehoor willen geven aan zijn raad om de wapens neêr te leggen, en was door hem aangevallen doch met verlies van een man geslagen. Hoewel Lehman van Hidayat geen andere melding maakte, dan dat hij van tijd tot tijd brieven zond naar zijne vermoedelijke verblijfplaats, had toch de houding van Lehman het aanzien van opregt te zijn. De bevolking hield zich rustig; er heerschte een volkomen veiligheid op de wegen en zelfs de verklaringen en bekentenissen der nieuw onderworpen Bandjerezen — waaruit bleek dat het bestuur tot nu toe zoowel door de bevolking als door de meeste Hoofden schandelijk misleid was — droegen het kenmerk van waarheid en opregtheid. Een der toegetreden Hoofden, tommonggong Gamar, leverde een nieuw bewijs van Hidayat's schuld aan den opstand, door zijne aanstelling, die hij gelijktijdig met drie anderen ontving, den majoor-resident in handen te stellen. Dit stuk luidde als volgt:

Links: tjap van pangerang

Wira Kasoema

(Hidayat's broeder).

Regts: tjap van Alsulthan

Hidayat Oellah.

»Ik geef bij dezen aan den inlander Gamar den titel van kiay tommonggong Tjakra Yoeda, en vergun hem mitsdien den prang Sabiel Oelah (verdelgingsoorlog) te voeren, tot bekrachtiging der godsdienst en handhaving der leer van den boodschapper Gods (Mohamed).

»Voorts geef ik u te kennen dat mijne bovenstaande instelling onveranderlijk is; daaromtrent kunt gij dus beraadslagen of overeenkomen met:

»Mufti Mohamad Halid (gouvernements mufti te Martapoera), mufti Abdoel Djalil, panghoeloe Machmoed (gouvernements panghoeloe te Martapoera), Toean Halipah Idjira-ie (belast met het beëedigen der getuigen bij den krijgswaad te Martapoera), al de in de pagar (woonplaats der geestelijken te Martapoera) en op andere plaatsen zich bevindende hadji's, en al de Hoofden van dezen oorlog, benevens al de kampongsbewoners zoowel mannen als vrouwen, die nog aan hun Schepper en Profeet gehecht zijn.

»Wanneer er zich personen onder hen mogten bevinden, die mijne instelling niet behartigen of er zich tegen verzetten, vergun ik u hen te tuchtigen met de straf des doods door middel van het snellen der hoofden, en met het verwoesten hunner bezittingen.

»Ingeval gij mijn wil niet met stiptheid voldoet en de bevelen, die ik in overeenstemming met mijn vader heb uitgevaardigd, niet behartigt, zult gij en uwe nakomelingen eeuwiglijk vervloekt worden.

»Ik hoop dat de Almagtige mijn wensch zal volvoeren, die door God den Allerhoogste is voorgeschreven en bepaald bij mijn geboorte, om toch eenmaal Martapoera met Godsmenschen en Dayaks Pari, Dayaks Doesoen en Dayaks Biadjoe aan te vallen en te verwoesten. Alhoewel de laatste heidenen zijn, zal het als een weldaad beschouwd worden wanneer zij de vijanden des profeets helpen uitroeijen.

»Geschreven den 22^{en} Djoemadil Awal 1277 (10 December 1860).

»Aan Tagab Wadjier geef ik den titel van kiay Singapati.

»Aan Tabib Kejan geef ik den titel van kiay Goeroe Prang.

»Aan Tagab Goentol geef ik den titel van Djaya Wanton.

»Met deze personen moet gij, tommonggong Tjakra Yoeda, in al uwe handelingen eens en in overeenstemming zijn." Hier stond een tjap van kiay demang Lehman.

Gamar deelde daarbij mondelings mede, dat hij en drie andere aangestelde Hoofden des opstands, maandelijks f300 van Hidayat had ontvangen, die aanvankelijk in geld, en later in diamanten of stofgoud uitbetaald werden. Bij de aanstelling had ieder Hoofd een met goud versierd uniformkleed gekregen. Ook in de behoefte van kruid, lood en wapens, die van Passir aangebragt werden, voorzag Hidayat. Eerst sedert de laatste 3 à 4 maanden, toen er gebrek begon te heerschen en er noch geld, noch wapens of munitie meer uitgedeeld werden, dachten de Hoofden aan het verlaten der partij van Hidayat en aan hunne onderwerping aan het Nederlandsch gezag.

In de afdeeling Amoenthay werd de rust aanvankelijk weinig gestoord. Na afloop van den togt naar Toendakkan, was de sedert lang voortvlugtige bevolking van Balangan teruggekeerd, had vergeving gevraagd en zich bij Lampehon neêrgezet. Den 8^{en} October vernam men evenwel dat te kampong Benoea Lawas zekere hadji Bador drie honderd man had verzameld, met plan daarmede een paar onzer getrouwe Hoofden op te ligten en Kaloea aan te vallen. Die bende was zamengesteld uit de fanatieke bevolkingen der kampongs Kriniang en Habang, dezelfde die in Julij (zie pag. 105) door den 1^{en} luitenant Verspijck verslagen werden. Cateau van Rosevelt onmiddelijk met 40 bajonetten en 25 man regentstroepen uitgerukt, ontmoette hadji Bador te Habang, riep hem op een afstand toe van geen vijandelikheden te plegen, doch vond geen gehoor. Bador bleef tandakkend en dreigend staan en moest met de bajonet verdreven worden. Te Kriniang poogde hij nog eens stand te houden; tot twee malen toe door het schot van korporaal Schelfhout getroffen, vond hij het raadzaam het hazenpad te kiezen. Nadat eenige padieschuren in de bosschen verbrand waren, keerde de patrouille naar Amoenthay terug.

Den 18^{en} Oct. vereenigde zich de vijand andermaal in grooten getale te Benoea Lawas. Kapitein Thelen, op marsch naar

Tabalong om daar het kommando op zich te nemen, besloot hem aan te tasten en trok met 45 bajonetten derwaarts. Hij vond de bende echter overmagtig. Vijf honderd man in wit en geel gekleed, met lans en klewang gewapend — slechts 15 met geweren — hielden bij de missigit stand en prevelden gebeden. Toen de patrouille naderde, trok de bende haar te gemoet, deed eenige schoten, stoorde zich niet aan het vuur, drong moedig met het blanke wapen in de hand voorwaarts, doodde den sergeant-majoor Gutheil, den tamboer de Graaf, en verwondde den korporaal Sieman met lanssteken. De soldaten gedroegen zich dapper, en sloegen den aanval af. Thelen achtte het evenwel raadzaam om vurende terug te trekken; hij bragt den vijand menig verlies toe en hield hem op een afstand. De dooden en de verwonden met zich voerende, keerde hij naar Kaloewa terug en ging te Amoenthay hulp vragen.

Met een officier, 45 bajonetten en een houwitser onder den 1^{en} luitenant der artillerie Guffroy versterkt, rukte hij zonder uitstel naar Kaloewa, kwam daar 's avonds tegen 11½ uur aan en werd met lilla- en geweervuur uit de missigit en belendende huizen ontvangen. Thans scheen de vijand beter van vuurwapens voorzien te zijn; Cateau van Rosevelt werd althans aan den voet gewond en een koelie doodelijk getroffen.

Toen de houwitser, die achter de missigit ontscheept was, een paar kartetsschoten loste, sloeg de bende in verwarring op de vlugt, en trok de kolonne naar de benting om er te overnachten. 's Anderendaags rukte Thelen met 78 bajonetten en den houwitser naar Benoea Lawas, joeg met een enkel kartetsschot een zwerm vijanden uit de missigit en dreef de vlugtelingen in de armen van het distrikts-hoofd, die aan het hoofd van een patrouille regentstroepen, Kaloewa van achteren genaderd was en zich op de terugtogtslijn des vijands bevond. Nadat den vijand een verlies van 60 dooden en ongeveer 100 gewonden was toegebracht, en Thelen

te Kaloewa eenige versterking had achtergelaten, trok hij naar Amoenthay terug. De godsdienstijver door den dweepzieken hadji Bador bij de bevolking opgewekt, was dus door het kartetsvuur spoedig bekoeld.

De regent van Amoenthay meende dat de duivel in de bevolking was gevaren, en verkreeg op zijn verzoek een wacht van 20 bajonetten tot zijne persoonlijke dekking; doch blijkbaar hadden de priesters de handen in deze beweging gehad, en den heiligen prang Sabiel Oelah (godsdienstoorlog) gepreëkt. Want ook te kampong Baroe, een paar uren van Amoenthay, vertoonden zich dezelfde verschijnselen van geestdrijverij.

Dáár, even als in eenige andere kampongs, gelukte het aan den majoor de Veer de Rochemont, om door bemiddeling van onzen musti en eenige goedgezinde panghoeloe's de volksvergaderingen te ontbinden en de gemoederen te bedaren. Te Telok Pelawang echter ging zekere Andon voort de gemoederen tot den verdelgingskrijg aan te hitsen; te vergeefs poogden goedgezinde Hoofden en priesters de vergaderingen der bevolking te beletten of die uiteen te doen gaan; de geestdrijvers verbrandden het huis van den pembekkel, trachtten hem te vermoorden en bleven doof voor waarschuwingen. Toen rukte kapitein van Langen met 50 bajonetten onder den 1^{en} luitenant de Graeff en een houwitser onder Guffroy derwaarts, met last om, zoo mogelijk, zonder bloedvergieten de vergadering uiteen te doen gaan. Doch reeds in de verte hoorde men het fanatiek geschreeuw van een honderdtal, door vasten en bidden tot razernij opgewonden, inlanders. De voorwacht naderde in verspreide orde. Bij den kampong gekomen, vielen er een paar schoten en wierpen zich te gelijkertijd eenige met lans en klewang gewapenden op de tirailleurs; nadat de aanvallers gedeeltelijk afgemaakt waren, trok de voorwacht terug, plaatste zich regts, de hoofdtroep links, de achterwacht achter den houwitser en vormde zodoende een klein carré.

Guffroy rigtte bedaard het stuk op de woning waarom de vijand zich had verzameld, en joeg er een kartets door. Het schreeuwen en schelden hield niet op. Toen zag men eenige in het wit gekleede mannen zich verspreiden, wellicht met het plan om de kolonne in den rug aan te vallen. Een tweede en derde kartetsschot volgde, en toen eerst vlugtte de vijand in alle rigtingen. De Graeff ging met eenige bajonetten de woning verkennen; hij vond er 18 dooden, behalve die bij den aanvang op eenigen afstand door de voorhoede waren neêrgelegd.

De oorzaak van deze hevige beroering onder de bevolking van Amoenthay moest gezocht worden bij de geestelijkheid, die zich tijdens de regeringloosheid van het sulthansbestuur bijzonder in deze afdeeling groote magt had aangematigd. Nu het gouvernement zich meer en meer deed gelden en het wereldlijk gezag der priesters verminderde, stelden deze wanhopige pogingen in het werk om de bevolking tot hun wil te dwingen en de wapenen, zoowel tegen de Nederlanders als tegen het inlandsch bestuur op te vatten.

Zekere kiay Karta Negara, een getrouw aanhanger van Hidayat, stond aan het hoofd eener bende van 200 man, waarvan de helft met geweren was gewapend, maakte daarmede strooptogten langs de Laboean Mas, perste geld en leeftogt van de rustige kampongsbewoners af, en sleepte menigeen gevankelijk mede.

Reeds was er een poging gedaan om Karta Negara door overreding tot onderwerping te brengen, doch op de plaats waar het trouwe kampongshoofd van Benoea Kapayong hem bescheiden had, was Karta Negara niet verschenen. Verre van geneigdheid te betoonen om het zwaard op te steken, achtte de kiay zich veilig in zijn toevlugtsoord, en, overmoedig door zijn tot nog toe ongestrafte rooverijen, daagde hij weldra het bestuur uit hem op te zoeken. Een

onzer distriktshoofden ontving een brief van den volgenden inhoud :

Tjap van kiay Karta Negara.

»Hadji Mohamad Arsid! Breng de Hollanders maandag morgen naar goenong Karta Niti Biroe; ik wacht hen daar af. Wanneer gij ze niet medebrengt, kom ik u in uw distrikt opzoeken.

»Het zij zoo. — 1278.»

Van der Heijden nam gaarne die uitdaging aan en besloot zoo spoedig en zoo krachtig mogelijk, het roofnest aan te tasten. Het groot aantal zieken (70 man) dat in het veldhospitaal verpleegd werd, had hem belet reeds vroeger een togt te ondernemen. Toen de gezondheidstoestand evenwel iets gunstiger werd, zond hij bevel aan kapitein Hamakers om met van Puffelen en 35 bajonetten den 27^{en} uit Pantey Hambawang langs de s. Gatal en verder oostwaarts over soengej Selingam en Pandjang Serringan naar Penitie Biroe te marcheren, terwijl hij zelf met den 1^{en} luitenant van Haafden, den officier van gezondheid 3^e klasse de Jongh, 70 bajonetten, 1 houwitser en 1 mortier benevens het noodige aantal koelie's, op dien datum uit Barabei-ie rukte.

Gedeeltelijk over land, gedeeltelijk per prauw bereikte hij de wildernis Hapoelan, waar het terrein hooger werd en gestadig opliep tot aan de bergketen van Lok Laga, Ambilik en Batoe Tanga. Op het meest verheven punt, met bijna loodrechte wanden, ongeveer 800 voet boven de omringende heuvels en rotsen uitstekende, had Karta Negara zijn sterkte gebouwd, en reeds op verren afstand hoorde de kolonne het uitdagend krijgsgeschrei van den vijand. Het golvend terrein dat tot Penitie Biroe moest doorgetrokken worden, was met hooge alang-alang begroeid. Op 500 pas van de versterking gekomen opende de vijand het vuur; nadat men op den top eens heuvels

positie had genomen werden er drie granaatworpen gedaan. Dit was het sein voor Hamakers, die van een andere zijde ongemerkt genaderd was, om den Penitie Biroe te beklimmen. Op de helling stootte hij op twee voorwerken, bestaande uit regte borstweringen, die het pad bestreken doch spoedig verlaten werden. Daar achter was een groote benting getraceerd. Hamakers liet de borstweringen zoo veel mogelijk vernielen, totdat het sein van stormen hem naar de hoofdversterking riep.

Van der Heijden had namelijk drie afdeelingen onder den 1^{en} luitenant van Haasten, sergeant van den Bussche, en sergeant van Blucher uitgezonden om de benting te omsingelen en op een gegeven teeken gelijktijdig met Hamakers te bestormen. Daar de Penitie Biroe met diepe ravijnen omringd en slechts van eene zijde langs een steil bergpad was te genaken, kostte het veel moeite en inspanning om boven te komen. Toen evenwel de top bestegen was, klonk het stormsignaal. Van verschillende zijden poogde men een opening te vinden om binnen de benting te dringen, die met een borstwering van 4 el hoog omgeven was. 't Was evenwel te vergeefs. Behalve een aantal verwondingen door randjoe's of bamboe-werplansen, werden Hamakers, sergeant van den Bosch, korporaal Bourré, flankeur Roekaarts, de fuselier Dipodiwongso en Sowyono door kogels gekwetst en sneuvelde de korporaal Uitenbogaard. Had het voorbereidend vuur met den mortier op de geblindeerde sterkte geen uitwerking gehad, ook de bestorming mislukte.

Nu sleepte men den mortier tegen de berghelling op, nu droeg men stormladders naar boven; ook de Jongh beklom de hoogte, begaf zich naar den top, en spoedig zag men hem de gewonden hulp aanbrengen en den flankeur Roekaarts uit het vuur dragen.

Onder dekking der tirailleurs die de borstwering aan die zijde schoonhielden, beklom de artillerist Cornelis, met een granaat in de hand en bijgestaan door zijn makker Boeren,

een stormladder, zocht en vond een opening waardoor het projectiel naar binnen kon vallen, ontstak toen de buis en wierp de granaat in de benting. Op het oogenblik der ontbarsting beproefde men een nieuwe bestorming, doch overal waar de tirailleurs de palissadering beklommen, schoten ook de verdedigers toe en dreven hen terug. Met dezelfde bedaardheid wierp Cornelis nog twee granaten in de binnenruimte, met denzelfden moed werd nog tweemaal storm gelooopen, doch ook met gelijke volharding de verdediging volgehouden.

Van der Heijden gaf nu last om de benting in te sluiten en de palissadering zoo mogelijk in brand te steken. Achter boomstruiken bedekt opgesteld, beschermden de tirailleurs het werkvolk dat een groote hoeveelheid alang-alang aandroeg; koelie's en kettinggangers wedijverden met de soldaten om brandstoffen te snijden en de vuren te onderhouden. De vochtigheid van het hout hield de verbranding echter lang tegen; buitendien bestond de borstwering uit drie evenwijdige rijen palissaden, op een onderlingen afstand van een half el in den grond geplaatst. Terwijl de zonnehitte, bij de beklimming van den Penitie Biroe reeds zoo kwellend, nu nog vermeerderd werd door de vlammen, kon men slechts met groote moeite een dronk water tot lafenis verkrijgen; met kleine hoeveelheden werd op een paal afstands uit een bijna uitgedroogd riviertje water geput en niet zonder inspanning naar boven gedragen. De kolonne op den top te vereenigen, was ondoenlijk door den houwitser; dit verzwaarde de dienst niet weinig. Tegen het vallen van den avond werd de postenketen versterkt; ieder schildwacht verschanste zich zoo goed mogelijk achter takken, boomen of alang-alangbossen. Daar slechts voor één dag vivres waren medegevoerd, had de kommandant nieuwen voorraad van Barabei-ïe ontboden, toen hij tot de insluiting besloot.

Niet de geheele magt van den kiay bevond zich in de versterking van Penitie Biroe; een brand van alang-alang op

verren afstand aangestoken en in de rigting van het bivak voortgaande, doch door het krimpen van den wind onschadelijk geworden, was niet aan het toeval toe te schrijven. Toen het duister geworden was, zag men in de verte op verschillende punten flambouwen flikkeren en signalen geven, die de verdedigers der benting alleen verstonden. Aan slapen viel dus niet te denken, noch op het bivak aan den voet van den berg, noch op den top, waar de vuren onderhouden en telkens schoten gewisseld werden.

In den morgen van den volgenden dag ging er uit de voorwerken, door Hamakers gedeeltelijk vernield, een luid getier op; de vijand, die om Penitie Biroe heenwaarde, had die punten gedurende den nacht weder bezet en trachtte er de troepen heen te lokken. Zijn geweervuur op dien afstand onschadelijk, werd niet eens beantwoord; doch van der Heijden achtte het thans noodig om versterking van Amoenthay aan te vragen, daar het moeilijk kon worden zijne stelling te bewaren, indien de vijand buiten de versterking in grooter getale kwam opdagen.

Drie man der bezetting beproefden met den klewang in de hand zich door de postenketen heen te slaan; zij werden echter neêrgeschoten. Een hunner zoude, hoewel gewond, nog ontsnapt zijn, als de kettingganger Sodiwongso hem niet aan zijn lans geregen had. Eenige vrijwilligers onder sergeant van den Bussche deden nogmaals een vergeefsche poging om onder dekking der tirailleurs een opening in de pallisadering te kappen; de bezetting ontving hen met een levendig geweervuur; flankeur van der Keur verloor er het leven bij, vier anderen werden gewond. Van der Heijden liet nu op grootere schaal brandstapels aanleggen; daar hij echter de bezetting liever levend in handen wilde krijgen, riep hij haar toe om de wapens neêr te leggen en één voor één de benting te verlaten. Zijne sommatie werd met scheldwoorden en schoten beantwoord. Behalve de vuren tegen de

buitenpalissaden, die sedert den vorigen dag onafgebroken onderhouden werden, wierp men nu met groote brandhaken geheele bossen brandende alang-alang naar binnen; de bezetting liet van hare zijde geen middel onbeproefd om de brandstoffen naar buiten te werpen of de vlammeende voorwerpen te blusschen. De hitte nam evenwel toe, en moest ten laatste in de benting ondragelijk worden; door de verkooling der palissaden moest, hoe langzaam ook, eindelijk een opening ontstaan. Het uitreiken van drinkwater, dat nu $1\frac{1}{2}$ uur ver gehaald moest worden, werd aan de zorg van de Jongh toevertrouwd.

Hoewel zwaar gewond op het bivak liggende, had Hamakers een aantal wapenden in het gebergte ontdekt, die op signalen van de benting in zekere rigting zamentroffen. Terstond zond hij hiervan berigt aan den kolonnekommandant, die juist op het bivak terug kwam, toen een vijandelijke afdeeling dit op korten afstand begon te beschieten. Een welgerigt kartetschot maakte evenwel aan den aanval spoedig een einde.

Wederom werd het nacht; de belegeraars geraakten langzamerhand uitgeput van vermoeijenis, de toestand der bezetting werd met ieder uur hagchelijker. Gedurig vertoonde zich een inlander, die uit de benting was gekropen en zijn heil in de vlugt zocht; gedurig knalde een schot uit de tirailleurlinie dat den vlugteling neêrvelde. In dien nacht brandde het vuur een opening van een halve el in de driedubbele palissadering; dit was genoeg om 's anderendaags naar binnen te dringen. De bezetting wachtte echter het daglicht niet af. Met de woede der wanhoop vernielde zij hare wapens, smakte de stukken op de soldaten, sprong toen naar buiten, en trachtte zich door de vlugt te redden. Zeventien man vonden daardoor den dood nabij de benting; Karta Negara hoewel gewond, ontkwam met zes volgelingen; zes anderen bleven in de benting en werden gevangen genomen; twee hunner die later nog poogden te ontvlugten,

werden afgemaakt. Onder de dooden bevonden zich tom-monggong Raksa Widjaja, benevens een broeder van Karta Negara en nog twee Hoofden. Een aantal vuur- en blanke wapens vielen bovendien den onzen in handen.

Zag men de overdekte gangen van zwaar hout zaâmgesteld, waaronder de vijand zich in de binnenruimte ophield, dan wekte het geen verwondering dat de granaten geen uitwerking hadden. Aanstonds begon nu het vernielingswerk; het middel dat de kolonne gediend had om de benting meester te worden, werd ook nu weêr aangewend om de versterking te verwoesten. Weldra stegen de vlammen omhoog en verteerden de laatste overblijfselen van Karta Negara's roofnest.

Op den terugmarsch naar Barabei-ie werden de dagen van vermoetjenis en ontbering vergeten. Cornelis was op het slagveld reeds tot korporaal benoemd; ieder man had zijn pligt betracht; men was welgemoed; de gewonden zelfs, door de zorg van de Jongh zoo goed mogelijk verpleegd, slaakten geen pijnlijke kreten; ja op het bleeke gelaat der gesneuvelde makkers, die voor het laatst in de gelederen naar het garnizoen teruggevoerd werden, stond tevredenheid te lezen.

De vermeestering van Penitie Biroe werd spoedig gevolgd door de onderwerping van de broeders en zonen van tom-monggong Dessa Raksa. De geestkracht en het beleid door van der Heijden als militair kommandant en controleur aan den dag gelegd, werden door den besten uitslag bekroond.

Ten gevolge der nieuwe instructiën liet van Vloten ter bescherming van Karrouw en Sihong te Ampah een bezetting achter van 1 officier, 40 infanteristen en 30 gewapende inlanders van kiay Ranga Niti's volgelingen, benevens een paar lilla's. Daarna splitste hij zijn magt in twee kolonnes, waarvan de een (den 11^{en}) over Rodok, Patong en Poelan Djanau, de andere onder de Roy van Zuidewijn met 100 bajonetten en

een mortier over Ramonia, en verder de Karrouw volgende, over Dayoe en Telang, naar Tameang Layang zoude terugmarcheren. De kolonne de Roy vond de bentsings te Ramonia in denzelfden toestand; alleen had men de lijken der gesneuvelden begraven en de begraafplaats met een staketsel omgeven. Een weg kappende door de wildernis langs de Karrouw, stootte men (den 12^{en}) op een halfvoltooid versterking; op het zien der troepen namen de arbeiders in allerijl de vlugt, een prauw met vivres en eenige vuurwapens in den steek latende. Tegen 10½ werd een huis ontdekt door een aantal gewapenden bezet; eenige goed aangebragte schoten met tirailleurgeweer en een paar worpen uit den mortier waren voldoende die bende te doen uiteenstuiven; verscheidene groote prauwen met goederen beladen vielen der kolonne in handen. Den 13^{en} vond men een grooten kampong die vroeger aan duizend Dayaks huisvesting verleende, doch thans geheel verlaten was. Te Kwalla Pakoe, dat men den 14^{en} bereikte, was de rivier niet doorwaadbaar en daar de omtrek geheel overstromd was, moesten er prauwen gerequireerd worden om den togt over water te vervolgen. Van Pakoe werd Dayoe over land bereikt, den 16^{en} marcheerden men door naar Telang en overnachtte in Soeta Ono's benting; den volgenden dag kwam men te Mengkatip aan. Hoewel onbeduidend door vijandelijkheden, was die vermoeijende togt door een onbekende streek zeer belangrijk, daar hij de gemeenschap opende van Ampah met Tameang Layang langs de Karrouw-rivier.

Den 21^{en} vertrok het stoomschip Suriname van Bandjer naar Mengkatip, om met de Celebes en Boni behulpzaam te zijn in het opslepen der magt van van Vloten naar de monding der Mantallat. Ter vervanging van zieke officieren bevonden zich aan boord: de kapitein der artillerie Du Puy, de 1^e luitenant der infanterie Perk, en de officier van gezondheid den Hartog. Behalve de kolonne-kommandant

bedroeg de magt te Mengkatip thans 3 kapiteins (de Roy van Zuidewijn, Labaar en Tihon), 3 luitenants (Schade van Westrum, Perk en Vetter), 2 dd. officieren der infanterie, (Backerus en Wijndels) 1. kapitein (Du Puy) en 1 dd. officier der artillerie; 2 officieren van gezondheid (Hartog en van Mijll Dekker); 260 bajonetten waarvan de helft Europeanen, 1 houwitser en 2 mortieren, 360 man pagattansche hulptroepen onder den radja van Pagattan en 320 koelie's onder kiai Rangga en het bekende Dayaksche Hoofd Soeta Ono.

Den 25^{en} Oct. verliet de expeditie Mengkatip, bereikte den 28^{en} de monding der Mantallat en begon den 29^{en} te ontschepen. Een groot rakit in de riviermonding en een verlaten bivak aan den wal gevonden, deden vermoeden dat de loopende geruchten over Antassari's vlugt naar de Kapoeas of Kahayan, niet geheel van grond ontbloot waren.

Van de Oostkust vernam men niets. De vorst van Tjingal, Menoengoel en Bangkalaän bleef in gebreke iets tegen Hidayat te ondernemen en toonde daardoor al meer en meer, dat hij het gouvernement om den tuin leidde en er zelfs niet aan dacht om Hidayat in onze handen te leveren.

De gezondheidstoestand der troepen was minder gunstig; de officieren te Amoenthay, Tabalong, Moeara Ayoe en Pringin waren bijna allen ziek. De chef der expeditie zelf begon de nadeelige gevolgen te gevoelen van een tweejarige onafgebroken inspanning. Dag en nacht zijne zorgen wijdende aan de verpleging der troepen die over de geheele Z. en O.kust verspreid en altijd werkzaam waren; steeds met de meeste naauwgezetheid zijn moeilijke betrekking waarnemende, was het niet te verwonderen dat zich de eerste kenteekenen van uitputting voordeden, die hem wellicht zouden beletten zijn zware taak te voleinden en de vruchten te oogsten van hetgeen zijn ijver en kunde gezaaid hadden.

Te Barabei-ie openbaarde zich (10 Oct.) bij het garnizoen gelijktijdig een aantal braakverschijnselen, die de officier van gezondheid aan vergiftiging toeschreef. De uiterste voorzigtigheid moest daar, bij het gebruiken van spijsen, in acht genomen worden.

Wij hebben gemeld (pag. 133) dat de Bali (5 Augustus) het detachement onder de Bode naar Koetei bragt. Den 15^{en} Augustus te Samarinde aankomende, vond men niets tot huisvesting der troepen gereed en stoomde door naar Moeara Pakoe. De Bali keerde daarop naar de hoofdplaats terug om den sulthan en den assistent-resident af te halen.

In weerwil van den goeden wil des sulthans van Koetei had de assistent-resident Dahmen groote moeite om den togt naar Boven-Doesoen te doen doorgaan, daar het bleek dat verscheidene Koeteische prinsen met Antassari heulden en den sulthan tot uitstel trachtten te bewegen. Het gelukte Dahmen evenwel de vijanden van den staat bij den sulthan te ontmaskeren, met dat gevolg dat drie prinsen in ongenade vielen en tijdelijk naar Tengarong en Samarinde verbannen werden. Het slechte bestanddeel uit des sulthans leger verwijderd zijnde, rukte den 13^{en} October reeds een gedeelte naar de grenzen van Lahey op, en zond men van daar de praauwen terug, waarmede de sulthan, de Hoofden, de assistent-resident, de Bode met zijn kolonne en de strijdbenden van Koeteinezen en Boeginezen zouden volgen.

Het tijdstip van een inval kwam dus goed overeen met dat waarop van Vloten langs de Mantallat opereerde, en zonder storende omstandigheden mogt men zich met een goeden uitslag vleijen.

HOOFDSTUK XI.

DEMANG LEHMAN'S HANDELINGEN. — HET BARATIP BEAMAËL
GREFT NIEUW LEVEN AAN DEN OPSTAND IN AMOENTHAY. —
THELEN TE KALOEWA. — HET SNEUVELEN VAN DEN
REGENT VAN AMOENTHAY. — GEVECHT VAN SOENGEI
AYER. — TWEEDE TOGT NAAB GOENONG TONGKA.

Dat het demang Lehman ernst was, om even ijverig aan het herstellen der rust te werken als hij vroeger met de meeste geestkracht de zaak des opstands bevorderde, bleek ook in de maand November. Mannen, vrouwen en kinderen zakten met achttien vloten de rivier af, bereikten den 9 Nov. Pinorang, op een klein uur afstands van Martapoera, en begaven zich 's anderendaags naar den Regent om den eed van trouw af te leggen. Onder de mannen bevonden zich verscheidene kleine Hoofden; onder de vrouwen die van Lehman, en de beruchte vrouw die den titel van tommong-gong kiay Tjakra Wati voerde en in manskleederen de gevechten van Boekit Madang en Pamatton had bijgewoond. Behalve dezen had nog een honderdtal opstandelingen, door demang Lehman tot onderwerping overgehield, zich te Martapoera aangemeld. Lasalla, een gedeserteerd soldaat van het 9^e bataillon, werd door Kasim (ook Djaja Mangon

Yoeda) uitgeleverd en dadelijk voor den kriegsraad gebragt om zijn welverdiende straf te ondergaan. Den 11^{en} werden te Martapoera beëdigd kiay Poespa Wira Yoeda (Atjil), kiay Romidjaya (Djamidin), hadji Mohammad Yassin, twee pembekkels en 138 volgelingen; den 15^{en} verlieten nog 97 mannen, vrouwen en kinderen de wildernis der Oeloe Riam Kanan.

Het opzenden van alle zijne vrouwen en Hoofden, die op zijn bevel gewillig hunne wapens inleverden en zich geheel in onze magt stelden, pleitte Lehman vrij van elke verdenking van verraad. »Wat mij betreft,» schreef hij in een zijner brieven, aan den Regent van Martapoera, »moet ik u verklaren »dat ik nimmer mijn eed en mijne beloften zal verbreken; »ik heb op den koran bezworen dat ik het gouvernement »gehoorzaam zal zijn.

»God de Allerhoogste is getuige van dezen heiligen eed; »ik zal dus nimmer mijn belofte verbreken.

»Al de bevelen der groote Heeren en van U zal ik op de »kruin van mijn hoofd leggen en naar mijn vermogen ten »uitvoer brengen.»

Hoeveel moeite hij zich gaf om andere Hoofden tot de partij van het gouvernement over te halen en hoe hij niet altijd in zijn pogingen slaagde, bleek uit den volgende brief:

»Deze brief is van mij, Radin Marta Kesoema aan Machmoet, die reeds vergiffenis heeft verkregen bij de benting te »Martapoera en die mij een brief van kiay demang Lehman »heeft gebragt, inhoudende bevel aan alle vijandelijke Hoofden »binnen de grenzen van Amandit om zich niet langer te »verzetten.

»Aan u, Machmoet geef ik dan ook kennis, dat ik niet wil »ophouden brandal te zijn, als demang Lehman zich niet in »persoon te Benoea Amandit vertoont. Ik ben sterk, en het »Hoofd dat bevelen geeft binnen de grenzen van Benoea »Amandit, heeft 300 gewapenden onder zich.

»Geschreven den 24^{en} dag der maand Rabioel Achir 1278.»

Dat hij nog niets berigtte van een poging om Hidayat over te halen, gaf evenwel aanleiding tot verschillende gissingen en was op zijn minst vreemd te noemen. Eenige voorname inlanders der hoofdplaats meenden dat demang Lehman door zijne onderwerping het vertrouwen van Hidayat had verloren en Amin Oelah dat wantrouwen aanstookte. Het kon ook zijn dat hoe verder Lehman het binnenland indrong, hij ook des te meer moeilijkheden te overwinnen had, meer dan hij misschien zelf verwacht had. Men moest het er thans voor houden dat hij zijne onderwerping voor eigen rekening en niet op aanrading van Hidayat had aangeboden. Hoe het zij, Verspijck zond een lastbrief, waarbij Lehman opgeroepen werd met spoed te Bandjer te komen. Eens teruggekeerd, zoude hij misschien mededeelen op welken voet hij thans met Hidayat stond, en kon men beproeven zijn invloed te gebruiken om den aanhang van Hidayat te snuiken. Op die oproeping volgde een antwoord, waarbij de demang zich genegen verklaarde onmiddellijk terug te keeren indien de resident dit bleef verlangen, doch tevens in overweging gaf om, nu hij reeds zoo ver van Martapoera en zoo dicht bij Hidayat's schuilhoek gekomen was, zijn terugkomst uit te stellen totdat hij Hidayat had ontmoet; dat hij zijne uiterste pogingen zoude aanwenden om hem tot onderwerping te bewegen, doch zoo dat niet mogt gelukken, hij den eed aan het gouvernement getrouw blijven en Hidayat verlaten zou. Eenige Hoofden, die in onderwerping waren gekomen en tot het afleggen van den eed door hem naar Martapoera gezonden zouden worden, wilde hij vooraf medenemen om behulpzaam te zijn Hidayat te overreden.

Verspijck oordeelde het nuttig, het gevraagde uitstel te geven. Wel is waar vorderde de onderwerping van den hoofdstandeling uiterst langzaam, doch het liet zich aanzien dat zij met geduld en volharding eindelijk toch zou verkregen worden. Met honderden te gelijk kwamen de

opstandelingen zich te Martapoera aanmelden. Uit verschillende gegevens bleek het, dat Hidayat zich ophield te Lok Besaar aan de bronnen der Kiwa, in het landschap Pramassan Amandit, aan de grenzen van Tjantong en Koesan. Op het einde der maand liep onder de bevolking van Riam Kiwa het gerucht dat Hidayat te Lok Besaar zich gereed maakte met rakits de rivier af te zakken; en daar terzelfder tijd de kommandant van Amandit berigtte dat Gasma, een zendeling van Lehman, hem medegedeeld had dat Hidayat op het punt stond zich naar Martapoera te begeven, bestond er alle grond zich met de schoonste verwachtingen te vleijen.

In Tanah Laut kwamen omstreeks honderd opstandelingen hunne onderwerping aanbieden. Onder de voornaamsten bevond zich kiay Lang-Lang, een der Hoofden die het hardnekkigst den strijd in dit gewest had volgehouden; niet alleen zwoer hij thans trouw aan het gouvernement, maar nam ook aan om den voortvlugtigen pembekkel Machmoedin tot onderwerping over te halen.

Het eigenaardige van den Bandjerschen krijg — die zich tot nog toe op verschillende plaatsen door hoogst verrassende gebeurtenissen, tegenstrijdige handelingen, plotselinge keeringen, en een groot verschil van toestanden gekenmerkt had, viel op dit tijdstip weder zeer in het oog. Terwijl de zuidelijke provinciën een ongestoorde rust smaakten, de opstandelingen met honderden tegelijk uit de bosschen te voorschijn traden, hunne wapens nederlegden en trouw zwoeren, brandde in het noorden de oorlogsvlam feller dan ooit; terwijl te Martapoera alles vrede ademde, streed men te Amoenthay met de grootste hardnekkigheid. Reeds meldden wij (pag. 166) hoe in de vorige maand met kartetsen dood en verderf gebragt moesten worden onder gansche scharen van overigens onschuldige, maar door priesterbedrog tot razernij opgewon-

den, kampongsbewoners. Thans wilde Antassari van die stemming der bevolking (welligt door hem opgewekt) partij trekken en zond zijn zoon Mas Said met een paar goesti's om den opstand aan te wakkeren.

Van alle punten kwamen nu verontrustende berigten te Amoenthay. Eerst heette het dat een bende volks zich weder aan beratip beamaäl (hartstogtelijk bidden om onkwetsbaar te worden) overgaf, en eenige Hoofden van Antassari een sterke magt nabij Tandjong en Kaloewa vereenigden; toen werd van Langen met 60 bajonetten en 1 houwitser derwaarts gezonden, met last om de benting te beschermen en den vijand op te zoeken zoo deze niet aanviel, of hem een paar dagen te vervolgen indien hij aftrok. Te Kaloewa aankomende, vernam van Langen dat Amoenthay bedreigd werd en keerde daarop met spoed terug, doch vond ook daar alles rustig. Nu kreeg Thelen bevel (ten 5 uur) met 100 bajonetten en een houwitser naar Kaloewa te marcheren. Bij de brug van soengej Anjer werd hij reeds door een vijandelijke bende afgewacht en vrij hevig beschoten; met een paar kartetsschoten en een goedgerigt tirailleuvreu dreef hij die evenwel spoedig uiteen en trok binnen de benting Kaloewa. In den volgenden nacht wierp de vijand een paar veldwerken op ten zuiden dier plaats, en sneed daardoor de gemeenschap met Amoenthay af. Zeer vroeg in den ochtend rukte Thelen echter reeds uit, nam achtereenvolgens twee zware versperringen, die men door een levendig maar slecht gerigt geweervuur te vergeefs poogde te verdedigen, verjoeg en verstrooide den vijand, vond in de regterflank een groote maar onbezette gepalissadeerde flèche, vernielde de versterkingen, herstelde de gemeenschap en keerde naar Kaloewa terug. Uit het spoedig opwerpen dezer veldwerken bleek, dat de vijand zeer talrijk was of dat de bewoners van Kaloewa zelven mede hielpen. Het gerucht liep dat het Hoofd dezer bende iemand was met een krop-

gezwel (pangerang Amin Oelah en Antassari leden beiden hieraan). Nu vernam Thelen dat ook benoorden de plaats zich een vijandelijke afdeeling ophield. Na eenige rust aan zijne manschappen gegeven te hebben, gaat hij 's namiddags den weg naar Tandjong op en wordt weldra met het bekende Ihallah der dweepers, en met geweervuur ontvangen. Een paar kartetsen zijn voldoende, om die razenden met groot verlies uiteen te doen stuiven. De volgende dagen besteedde Thelen met den omtrek te doorzoeken en den vijand op te sporen; doch waar hij zich vertoont, te Benoea Lawas, Rantau, Haban, overal is de vijand afgetrokken.

Te Amoenthay zelf zijn onderwijl maatregelen genomen om den vijand te ontvangen, die volgens geruchten reeds tot Waringin en Palembang is genaderd. Die geruchten werden onwaar bevonden. Wel bevestigde het zich, dat panghoeloe Boekasin en Abdoel Ganie het volk van Telok Selasin tot geestdrijverij heeft aangezet; de regent ontvangt last daaraan een einde te maken. Den 9^{en} rukt deze zelf uit aan het hoofd van ongeveer 300 gewapende inlanders, 35 geweren en 3 lilla's, met oogmerk de verblinde scharen, 150 man sterk, door zachte of gewelddadige middelen tot hun pligt te brengen. De majoor de Veer de Rochemont tracht hem terug te houden van een togt die voor zijn gevorderden leeftijd te vermoeiend kon zijn. De regent wil echter van zijn ijver doen blijken en blijft aandringen zich in persoon van den stand van zaken te overtuigen; hij belooft echter zich niet te veel te zullen blootstellen en in zijn prauw te blijven.

Tegen twee uur komt men in het gezigt der door beratip opgewonden menigte; de troepen des regents worden met geweervuur ontvangen.

Terwijl de voorhoede in gevecht is, verzuimt de achterhoede waarbij de regent zich ophoudt de noodige veiligheidsmaatregelen te nemen; de achterwacht is bezig vruchten te plukken, toen de regent eensklaps besprongen wordt.

Een diepe lanssteek treft hem, een andere minder gevaarlijke, zijn zoon. Goesti Oemar Said, een neef des regents, velt den moordenaar, doch het getrouwe Hoofd van Amoenthay overlijdt nog dienzelfden dag aan de gevolgen zijner wonden.

Toen het vuren in de versterking gehoord werd, snelde van Langen met 60 bajonetten en een 3ponder naar de plaats van het gevecht en kwam nog tijdig genoeg om door drie goed gerigte kartetsschoten den dolzinnigen hoop als kaf uiteen te doen stuiven. Acht lijken bleven op het terrein; een aantal gewonden werd door den vijand medegesleept. Bij de regentstroepen telde men vijf gekwetsten; de kolonne van Langen had geen verlies.

's Anderendaags werd het stoffelijk overschot des regents met de eerbewijzingen aan zijn rang verbonden ter aarde besteld en het distriktshoofd tommonggong Djaja Negara, die hem gewoonlijk in zijn werkkring bijstond en zijn raadsman was, met de waarneming zijner betrekking belast.

De meest tegenstrijdige berigten omtrent het verblijf, de sterkte en de plannen des vijands volgden elkander nu op, en maakten het de Veer zeer moeilijk de maatregelen te nemen die op dit oogenblik het meest doeltroffen.

Volgens de meest vertrouwde berigtgevers bevond zich Antassari in persoon te Haban (en had dus de verdediging van Tongka opgegeven); hield goesti Mas Said zich met een bende te Benoea Lawas op; had pangerang Maas zich in de vlakke tusschen de Tabalong- en Balanganrivier gelegerd; was de bevolking dier streken geheel op de hand van Antassari, en zou Kaloewa het eerst aan de beurt zijn om aangevallen te worden. Daarop bepaalde de majoor militaire kommandant, dat den 12^{en} een kolonne uit Kaloewa en gelijktijdig een andere uit Amoenthay langs de Tabalong zouden marcheren om elkander bij kampong Baroe te ontmoeten.

Intusschen had Thelen, kommandant der mobiele kolonne

te Kaloewa, op een berigt dat bij Benoea Ayer een versterking was opgerigt, onmiddellijk (11^{en} Nov.) zijne schreden in die rigting gewend, en na een artilleriegevecht het werk veroverd en geslecht. Den volgenden dag bezocht hij Benoea Lawas, werwaarts de vijand gevlugt was, doch vond geen spoor van hem. Den 14^{en} echter vernam hij dat nabij de brug over soengej Ayer, tusschen Benoea Lawas en Kaloewa, nieuwe versterkingen als uit den grond verreezen waren. Versterkt door den 1^{en} luitenant Meis met 60 bajonetten, door Guffroy met een 3ponder en 20 man hulptroepen, rukt hij dadelijk weder uit, slaat den vijand uit een zestal versperringen en vernielt die. Daar de geheele omtrek, met uitzondering der versterkte punten, onderwater stond, ging dit gevecht met onbegrijpelijk veel moeilijkheden gepaard. De vijand had namelijk op een eilandje, door twee rivierarmen gevormd, stelling genomen. Bij de eerste granaatworpen, ontving de artillerie een hevig vuur uit de linkerflank en kreeg drie gewonden; en hoewel de houwtser op die zijde gerigt. dood en verderf verspreidde onder den talrijken vijand die het bosch bezette, bleef deze moedig stand houden. Door overmagt van vuur dwong men eindelijk den vijand zijne stelling te verlaten, met verlies van nog 3 gewonden aan onze zijde. De veldwerken, uit zware boomstammen zamengesteld, met borstweringen van 4 el dikte, hadden den vorm van flèches. Op het punt waar de kolonne had gestaan, lagen randjoe's om de boomen gezaaid, zoodat men zich daar achter niet bedekt kon plaatsen. In den omtrek vond men eenige versterkte doch verlaten huizen, die den vijand tot verblijf hadden gediend. Uit de achtergelaten voorwerpen kon men opmaken, dat een groote magt met aanzienlijke Hoofden zich daar had opgehouden. Te 4½ na den middag nam Thelen den terugmarsch aan; zijne dapperen hadden dien dag niet gegeten, en moesten gedurig tot aan de borst door het water loopen, daar de

rivier steeds wassende was; soms was van den houwitsers niets te zien. Verkleumd en afgemat bereikte men ten 8 uur 's avonds de hulpbenting te Kaloewa. Maar onvermoeid marcheert Thelen (den 16^{en}) nogmaals naar dezelfde plaats, waar de vijand zich op nieuw gevestigd heeft; ditmaal moet hij echter onverrichterzake terugkeeren. Het water is nog hooger gestegen en belet hem door te dringen. De vijand heeft nu tijd zich te verschansen, zonder gevaar te loopen door onze beweegbare kolonnes gestoord te worden.

Uit Tameang Layang rukte (20^{en} Nov.) onder den 1^{en} luitenant van Delden en den 2^{en} luitenant Lannoy, een kolonne van 50 bajonetten naar kampong Soeney en Poeloe Padang, waar men zich insgelijks aan het beratip beamaäl overgaf. Te Kamoës aankomende vernam van Delden evenwel dat de bende geestdrijvers reeds naar Kaloewa was vertrokken om zich met den vijand aldaar te vereenigen. Hij keerde van Poeloe Padang onverrichterzake terug.

Verspijck had reeds den mufti en de drie voornaamste panghoeloe's van Martapoera naar Amoenthay gezonden, met last door hun invloed het beratip beamaäl te doen ophouden, als zondig en strijdig met de wet van den profeet; en daar in den omtrek van Kaloewa toevallig een geestdrijver was opgestaan, die den profeet Mohamed geloochend, den koran bespot en in de rivier geworpen had, en met kracht van wapenen een nieuwe godsdienst wilde invoeren (waarvan het uitroeijen der blanken een der hoofdleerstellingen uitmaakte), was de Islamsche bevolking verontwaardigd en geneigd aan de hooge priesters het oor te leenen. Na de verovering van Tongka bestemde Verspijck 2 officieren en 70 bajonetten tot versterking van Amoenthay en begaf zich (den 14^{en}) in persoon derwaarts, een kruisboot en de 40 Linganezen van pangerang Sherif Hassan medenemende. Hij plaatste de kruisboot voor de soengej Miankoesoep, die van Benoea Lawas naar de Tabalong loopt, en onderzocht den toestand

van het land. Het bleek hem duidelijk dat de geestdrijverij kunstmatig was opgewekt om een nieuw leven aan den opstand te geven. Immers onder de papieren van Antassari, die te Tongka in onze handen vielen, had men een brief gevonden van de Hoofden der benden die Amoenthay in beroering bragten; daarin noemden zij den dag waarop Kaloewa zou aangevallen worden, nadat de missigit dier plaats met het bloed van een kebo (buffel) gereinigd was, en verzocht en zij ten spoedigste van Antassari een tjap te ontvangen van den volgende inhoud:

»Panghoeloe Abdoel Rasid, Ngabei Moeda Widjaja, Djoe-roetoelis Aboe Karsa, Ngabei Darma Widjaja en pembekkel »Batie! ik draag U op, naar goedvinden bevelen te geven »in het eiland Borneo. Die U niet gehoorzamen, zal ik doen »verdelgen!”

Een minuut, daarbij gevonden, was van den volgende inhoud:

»Panghoeloe Abdoel Sayd en Ngabei Moeda! gij wordt »door mij gemagtigd om te gaan bidden voor onkwetsbaarheid in den oorlog.”

De priesters vereenigden nu, waar zij konden, de onnoozele kampongsbewoners en gingen hun in het gebed voor. Allengs namen de toehoorders deel aan het gebed, wonden zich op door dweepzieke gezangen en dachten dan niet aan eindigen. Geen uren, maar dagen bleven zij in het gebed vereenigd; het gezang onttaarde van lieverlede in een woest eentoonig geschreeuw, de geest geraakte in een toestand van razernij, het ligchaam door langdurig vasten tot zekeren staat van ongevoeligheid. Eenmaal in dien staat gekomen, waren zij geheel in de magt der priesters. Op hun voorbeeld togen zij een naauwsluitende kleeding van gele of witte stof aan, wetteden klewangs en lansspitsen, borgen djimats in het hoofddecksel en zochten den strijd. Sprakeloos, digt op één gedrongen, soms met toegenepen oogen,

stortten zij zich dan op de bajonetten en velden met hunne lange lansen ieder die voor hen stond. Alleen de dood der voorvechters bragt hen tot bezinning.

Niettegenstaande de onvermoeide pogingen des vijands om alle ons trouwe kampongs op zijn hand te krijgen, had men zich te Amoenthay, soengej Benar en Alabioe niet laten overhalen. De bevolking der kampongs langs de Balanganrivier was weifelend, de houding van Kaloewa dubbelzinnig geweest; doch hier had de overreding van trouwe Hoofden en geestelijken, dáár de tuchtiging der orang beamaäl, aan de opwinding een einde gemaakt. Thans verliet de vijand zijne ongenaakbare stelling te soengej Lawas niet meer; ook onze troepen waren door den hoogen waterstand tot rust veroordeeld. Zoodra er mogelijkheid toe bestond, zou met een sterke kolonne tegen s. Lawas en s. Rantau opgerukt worden. Eenige stroopers waagden zich (den 24^{en} Nov.) in kampong Waringin om leefstogt te zoeken, doch werden door den w^d. regent verjaagd. De Linganezen onder Sherif Hassan sloegen er twee het hoofd af.

Den 23^{en} November overleed de 1^e luitenant-adjutant Cateau van Rosevelt aan de gevolgen zijner bekomen wonden.

Het voorbeeld van demang Lehman vond zelfs in Amandit navolging. Ook dáár boden verscheidene opstandelingen hunne onderwerping aan; onder de voornaamsten stelde men'pembekkel Oelak met gevolg, die hoewel van geringe afkomst, door zijne stoutmoedigheid en juist schot bekend was en onze kolonnes veel nadeel had toegebracht. Hij had aan alle vijandelikheden in Amandit deelgenomen, eerst onder demang Lehman en later onder hadji Boeyasin, die nu naar Doesoen was teruggetrokken. Niettegenstaande die gunstige voortekenen, dwaalde er nog een stroopende bende in het distrikt rond, beschoot gedurig den brievenpost en trok in de ongenaakbare moerassen terug wanneer een patrouille naderde. —

Om onze versterking te Ampah zetteden zich dagelijks voortvlugtige Dayaks neer; de gewezen Hoofden van Rodok en Pattay onderwierpen zich insgelijks met hun gevolg. Na den val van Tongka bleef Ampah door hulptroepen bezet en keerde de militaire bezetting van dien post naar Tameang Layang terug.

Wij hebben gezien (pag. 174) dat de magt onder van Vloten den 29^{en} October aan de monding der Mantallat ontscheepte.

In twee kolonnes verdeeld, de prauwen met vivres en munitie in het midden en gedekt door een gewapende sloep der Celebes onder van Hogendorp, rukte van Vloten (den 30^{en} Oct.) langs beide oevers der Mantallat naar Tongka op. De kolonne op den regteroever werd door hem zelf, die op den linkeroever door de Roy van Zuidewijn geleid. Langs ongebaande wegen en afwisselend steile, moerassige en dicht begroeide oevers, drong men dagelijks dieper het land in, en trof bij elke schrede nieuwe zwaarigheden aan, die alleen door de grootste inspanning konden overwonnen worden. Vermoeid en uitgeput werd dagelijks tegen het vallen van den avond het bivak betrokken en den volgenden morgen den marsch vervolgd. Verscheidene versterkingen weinig of niet verdedigd, lagen hier en daar aan den oever en moesten geslecht worden; reeds den tweeden dag namen de Pagattanners stormenderhand een benting op een steilen heuvel aangelegd, en leden daarbij eenig verlies. Na zes marschdagen werd den zevenden dag rust gehouden. Daar de rivier, op het punt waar de kolonne zich toen bevond, niet meer voor groote prauwen bevaarbaar was, liet van Vloten het grootste gedeelte der vivres hier achter, onder dekking van de gewapende sloep en een detachement infanterie, zamengesteld uit de soldaten die het minst tot marcheren geschikt waren. Het bivak werd met een palissadering van boomstammen omringd en de omtrek van heesters en boomen gezuiverd.

Den 6^{en} November stootte de kolonne op den versterkten kampong Pelarie, die hardnekkig verdedigd werd. Na een langdurig vuurgevecht gaf de vijand de verdediging echter op en koos het hazenpad. Twee dagen later kwam de versterking van Antassari op den twee honderd voet hoogen heuvel Tongka in het gezigt. Een gele vlag wapperde aan den top van een vlaggestok. De Roy van Zuidewijn had voorloopig reeds order gekregen om bij het naderen van Tongka den kampong op den linkeroever om te trekken en, terwijl van Vloten de versterking zoude verkennen, op nadere bevelen te wachten. Toen tegen 10½ uur Goenong Tongka gezien werd en de vijand in het woud het krijgsgeschreeuw aanhief, hield de Roy halt op een hoogte, van waar hij de versterking op 400 pas van den anderen oever duidelijk kon waarnemen, en koos een geschikte stelling voor den mortier uit.

Inmiddels geraakte de kolonne van Vloten bij den opmarsch landwaarts in al dadelijk in gevecht met vijandelijke tirailleurs, die zich in het bosch hadden opgesteld en vurende naar de versterking terugtrokken. Deboucheerende op een afgebranden ladang met omgekapte boomstammen bedekt, zag men geen vijand meer; uit de benting viel geen enkel schot. Du Puy vond hier een zeer gunstige stelling voor de houwitsers en mortieren, en liet eenige worpen en kartetsschoten doen. In den waan verkeerende dat de benting niet sterk bezet was, besloot van Vloten onmiddelijk een storm te wagen. Hij stelt zich zelf aan het hoofd van een stormpeloton en rukt, met Beeckman en Perk aan zijn zijde, vooruit. Op 40 pas van de benting bij een bamboeboschje gekomen, wordt hij opgehouden door een zware randjoebeplanting; nu opent de vijand een levendig geweer- en lillavuur. Van Vloten valt doodelijk getroffen in de armen zijner makkers en wordt achteruit gedragen; een driewerf hoera gaat uit de benting op. Ook de kolonne der Pagattanners, die meer links naar boven is gestormd,

wordt door menigvuldige terreinhindernissen in haar vaart gestuit en moet met verlies van 4 dooden en 7 gekwetsten terugtrekken.

De Roy van Zuidewijn geen bevelen ontvangende en de gelegenheid schoon ziende om uit zijne stelling aan den anderen oever de benting met vrucht te beschieten, liet een paar granaten werpen en door eenige scherpschutters vuren op de binnenruimte, waar men de verdedigers duidelijk zag heen en weer loopen. Om elf uur bragt een ordonnance van den kommandant hem het bevel om op den regterooever over te gaan, en weinige oogenblikken daarna kwam een tweede ordonnance hem den last overbrengen om met den meesten spoed het kommando der troepen over te nemen. De Roy beval Tihon met de kolonne te volgen en ijdele vooruit naar den overkant, doch vond van Vloten reeds stervende. Bevelen kon hij niet meer geven; hij kon alleen de Roy de hand drukken en stamelen: »zeg aan majoor Verspijck dat ik als een braaf soldaat gevallen ben.» Inderdaad van Vloten stierf als een braaf soldaat; zijne laatste woorden: »Soldaten, houdt u flink!» met verheffing van stem uitgeroepen, waren woorden van aansporing tot pligtsbetrachting.

Ten einde een tweede bestorming voor te bereiden, ging de Roy zich van de opstelling der troepen overtuigen. Du Puy bevond zich op dezelfde plaats; het geschut had de beste uitwerking, want in het voorgelegen bastion was reeds min of meer bres geschoten; ongelukkig bleven er nog slechts weinig schoten voorhanden en moest daarmede spaarzaam te werk worden gegaan. In de nabijheid had Labaar zijne manschappen en tirailleur achter boomen geplaatst en onderhield het geweervuur op de benting; daar de vijand zich alleen voor de schietgaten vertoonde wanneer hij een zeker schot dacht te hebben, had dit vuur echter weinig uitwerking. De versterking aan de noord- en westzijde van meer nabij verkennende, ontdekte de Roy een goed

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

C.C. Last.

GOENI

Cedruckt bij H.L. Smits.

ONGKA.

**THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY**

**ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS**

pad dat van de benting in noordelijke rigting naar een klein riviertje liep; hij zag tegelijkertijd dat er aan den voet van den heuvel Tongka gelegenheid was om een kolonne buiten het vuur der benting te verzamelen en van daar een stormaanval te beproeven. Van een begraafplaats liep ook een pad naar het uiteinde der westelijke face; en hoewel dat pad met randjoe's was beplant, kon het evenwel niet als een onoverkomelijke hindernis aangemerkt worden. Het overige terrein om de benting was met verhakkingen, met gewone en buikrandjoe's, zoo goed als stormvrij gemaakt.

Schade van Westrum was bij het begin van het gevecht met 23 bajonetten door van Vloten uitgezonden om Goenong Tongka om te trekken en zich op den weg naar Teweh te posteren; reeds had hij berigt dat hij een bedekte stelling had ingenomen, waardoor elke vijand die uit de benting vlugtte hem noodwendig in handen moest vallen. Met een man der bezetting was dat reeds het geval geweest; de zoon van het Hoofd van Teweh was neêrgelegd.

Het mislukken der eerste bestorming en vooral het sneuvelen van den kommandant had zijn gewonen invloed op het moreel der troepen niet gemist. Om die reden en om dat het aantal troepen op de bergvlakte aanwezig, te gering was om er met kans van slagen een tweeden aanval mede te wagen, achtte de Roy het noodzakelijk de aankomst der kolonne van den linkeroever af te wachten.

Tegen 1 uur, toen Tihon met de voorwacht op het terrein aankwam, werd hem dadelijk een gedekte stelling aangewezen, waarbij zich Vetter met het overige gedeelte weldra bij hem aansloot. — Labaar kreeg last om 10 man tot dekking van het geschut achter te laten, de rest van de kolonne van Vloten te verzamelen, zich daarmede te begeven naar den weg die langs de begraafplaats liep, dáár een bedekte stelling in te nemen en het signaal tot stormen af te wachten. —

Beeckman werd opgedragen den radja van Pagattan aan te sporen zijne troepen gezamenlijk met de onzen te doen stormloopen. Na een langdurige beraadslaging werd dit aangenomen; een gedeelte van het korps Pagattanners voegde zich bij de kolonne Labaar en de rest posteerde zich in het bosch, nabij de kolonne Tihon. Beeckman gaf de verzekering dat de hulptroepen niet achter zouden blijven wanneer de soldaten een goed voorbeeld gaven.

Tot voorbereiding van den aanval liet de Roy nog eenige schoten en worpen doen en, toen er weder een granaat in de benting viel, het stormsignaal blazen. Een luid hoerhging van de kolonne Tihon op; onverschrokken rukten de flankeurs van het 7^e bataillon naar boven, tegen het vuur der benting; in weinige oogenblikken waren Vetter, Backerus en een tiental flankeurs reeds onder de benting, en hakten een opening in de omheining die hen van de hoofdpalissadering scheidde. Van de kolonne Labaar zag of hoorde men echter niets; zij bleef onbewegelijk in hare stelling; en de hulptroepen weigerden te stormen als de soldaten niet voorgingen. Vetter niet ondersteund wordende, kreeg de geheele bezetting tegen zich, daar de verdedigers van de westelijke face, geen aanvalskolonnen ziende opdagen, hunne makkers op de noordface gingen versterken.

Het vuur werd heviger; om beter te treffen kropen de verdedigers op de borstweringen. De stelling der onzen werd onhoudbaar, Vetter moest terug gaan met verlies van een doode, den sergeant-majoor Abderhalden, en vier gekwetsten.

Nu was de Roy verplicht voor heden althans aan geen aanval meer te denken, doch te trachten zijne troepen zoodanig te plaatsen dat de benting gedeeltelijk omsingeld was. Tot dat einde ontving Labaar, wien 't niet gelukt was zijne manschappen vooruit te krijgen, last om eenige posten uit te zetten, in dier voege dat hij regts met de rivier

en links met de schildwachten op het plateau in verbinding bleef. Tihon moest zijne stelling in het boschje bewaren en gadeslaan wat in de benting voorviel. Het detachement aan de rivier werd op 30 man gebragt, en de vivres aan den oever onder een afdak opgeborgen. Een 60tal manschappen ontbrak op het appél; en daar de geringe magt van Schade van Westrum niet versterkt kon worden, liet de Roy dat detachement bij zich aansluiten. De Pagattanners kregen een opstelling aan den linker-vleugel. De posten behoorlijk uitgezet, hadden consigne om bij de minste beweging in de benting vuur te geven en onmiddelijk rapport te maken.

Het was de Roy een onaangename tijding te vernemen, dat het overschot der artillerie-munitie zich bepaalde tot 2 granaten en 4 kartetsen, en dat door een noodlottige vergissing vergeten was de reserve-slaghoedjes van het bivak Hogendorp medé te voeren. Tot herstel van dit verzuim liet hij onmiddelijk een praauw in gereedheid brengen en een korporaal der artillerie met 4 flankeurs naar het bivak Hogendorp vertrekken, met last nog dienzelfden nacht naar Tongka terug te keeren. In het gebrek aan munitie voor het geschut was zoo spoedig niet te voorzien; mogt een derden aanval op den volgenden dag niet gelukken, dan wilde de Roy voor de benting blijven, die insluiten en den nieuwen voorraad munitie en vivres afwachten, die Du Puy met een detachement van de Celebes zou gaan halen.

Tegen 6½ uur liet Tihon door een korporaal en een soldaat rapporteren dat hij uit zijne stelling teruggetrokken was. Kort daarop kwam Tihon zelf mededeelen dat hij het raadzaam had geoordeeld zijn detachement (sterk 28 Europeanen en 22 inlanders) niet bloot te stellen aan insluiting of afsnijding, daar zijne schildwachten berigt hadden dat de vijand uit de benting liep.

Een half uur later meldde zich een Sihonger aan, die daags

te voren uit de benting ontvlugt was. Hij gaf de volgende belangrijke mededeelingen: Antassari, goesti Oemar, tom-monggong Soerapati met zijne drie zonen en verscheidene andere Hoofden bevonden zich in de versterking. Gedurende den opmarsch der kolonne had Antassari zelf de punten aangewezen die verdedigd moesten worden, en was ook te Pelarie tegenwoordig geweest. De bezetting van goenong Tongka bestond uit 1000 weerbare mannen, waarvan minstens 100 met geweren gewapend; verder beschikte zij over 15 lilla's, een aantal donderbussen, twee vaatjes buskruid en een voorraad rijst voor twee of drie dagen. In een der menigvuldige grotten aan de Teweh, voor onze troepen bijna ontoegankelijk, had Antassari bij voorbaat een verblijflaten gereed maken, om daarop terug te trekken indien hij zijne stelling te goenong Tongka moest opgeven. — Een tweede Sihonger die tegelijk met Antassari uit Tongka ontvlugtte, deelde later mede, dat Antassari aanvankelijk zijne krijgsknechten verzekerd had dat de benting voor de blanken onneembaar was, daar alle goede geesten met hem waren. Toen de kolonne van Vloten voor Tongka was gekomen en het artillerievuur opende, had Antassari zich evenwel willen verwijderen en de verdediging der benting aan zijne onderhoorigen overlaten; doch de andere Hoofden hadden zich daartegen verzet, onder bedreiging dat zij zijn voorbeeld zouden volgen. Daardoor was er stand gehouden tot den avond, toen Antassari verklaarde het niet meer te kunnen volhouden en met zijn gevolg de vlugt nam.

Ten einde de kolonne Labaar den volgenden dag de bestorming gemakkelijk te maken, nam de Roy het vrijwillige aanbod van vier kettinggangers aan, om de randjoe's op te ruimen in het pad dat langs het dayaksche graf naar de benting liep. Om 9½ uur uitgezonden, kwamen zij tegen 2 uur na middernacht met een grooten bundel randjoe's terug en berigttten dat de benting niet verlaten was. Voor ieder

schietgat stond een schildwacht op post ; de bezetting hield zich zoo stil mogelijk ; alleen van nabij hoorde men het gejoel van een menigte stemmen, en het gebeden prevelen der priesters.

Den geheelen nacht regende het vrij hevig ; geen enkel schot stoorde overigens de rust ; aan de westelijke face zag men nu en dan lichten bewegen.

Vroeg in den morgen liet de Roy de troepen aantreden. De kolonne Labaar bleef in de stelling, waarin zij den nacht had doorgebracht. Een detachement van 25 man werd op den linkeroever geplaatst ; een ander van gelijke sterkte op het punt van waar Tihon 's avonds was teruggetrokken ; terwijl de Pagattanners bevel kregen zich onder leiding van Beeckman en Schade van Westrum te plaatsen op den weg naar Teweh.

Reeds waren de troepen in opmarsch, toen het bleek dat alle verdere bewegingen overbodig waren. Bij het eerste daglicht namelijk hadden eenige inlandsche soldaten van Labaar bespeurd dat de benting verlaten was ; een patrouille ter verkenning derwaarts gezonden, vond de deur aan de westzijde open en drong naar binnen. De bezetting had juist den aftogt geblazen. Eenige palissaden aan de oostzijde uit den grond genomen, vormden de opening waardoor zij ongezien den weg naar Teweh had kunnen bereiken.

Weinige oogenblikken nadat er soldaten op de borstwering gezien waren, was de benting opgepropt met troepen. De Pagattanners hieven een oorverdoovend geschreeuw aan en gaven zich dadelijk aan plundering over.

De versterking bestond uit een onregelmatigen, gebastioneerden vierhoek, waarvan de Z. en O. facen 70 en 60 pas, de O. en W. facen 50 en 45 passen lang waren. Achter de 4.50 el hooge palissadering bevond zich, op een hoogte van 3 el, een doorlopend banket. Een tweede rij palissaden, aan den voet van dat banket geplaatst, vormde met de eerste het ligchaam der borstwering, daar de tusschenruimte met

horizontaal liggende bamboe's was aangevuld. Het gedeelte boven het banket had men met rottan's versterkt. Om de bënting was een omheining aangebragt van twee rijen palisaden op een onderlingen afstand van ± 3 el van elkander geplaatst, waar tusschen buik- en gewone randjoe's geplant waren. In de bënting stond slechts een enkel op palen gebouwd huis, ongeveer 38 pas lang en 26 pas breed, met sirappen dak, van binnen goed bewerkt, en in verschillende kamers verdeeld. Het vertrek waarin Antassari zijne vergaderingen hield, bevatte een troon met drie trappen. In de binnenruimte vond men een tiental smookkuilen met water gevuld, elk voorzien van twee zwabbers; aan den voet der borstwering stonden tonnen met water, waarin groote bamboe-spuiten waren geplaatst. Bovendien waren vier groote prauwen met drinkwater, een aantal manden met rijst gevuld.

Uit hetgeen de bezetting achterliet, bleek de overhaasting harer vlugt. Drie lijken lagen nog onbegraven; in een er van herkende men het vroegere Hoofd van Pakoe. Elf lilla's van verschillend kaliber stonden, een voet boven den beganen grond, zoodanig in batterij dat zij een kruisvuur op de toegangen maakten. Een groote scheepskijker was op het bastion geplaatst en gesteld in de rigting van onze stelling. Behalve twee donderbussen en een zeer groot aantal lansen, ontdekte men nog onder het huis een mand gevuld met projectilen van verschillend kaliber, en 20 kardoezen (waarschijnlijk afkomstig van de Onrust). Onder de vele voorwerpen, als kleedingstukken, borden, schrijftrommels, die in Antassari's vertrekkende aangetroffen werden, merkte men ook een groote scheepslantaarn op.

Overall ontwaarde men de vernielende uitwerking van ons vuur, nergens een kogelvrije plaats; het huis was doorboord van granaten; geheele stijlen waren verbrijzeld, aan den trap sporen van bloed zichtbaar; de vijand moest groote verliezen geleden hebben.

Terwijl de Pagattanners naar hartelust roofden en plunderden, zag men de eenvoudige Sihongers onder leiding van Soeta Ono bezig aan het te water brengen van elf zeer groote djoekongs. Ten einde de hulptroepen niet langer in de benting te houden dan noodig was, gaf de Roy toe aan het dringend verlangen van den radja van Pagattan om het huis in brand te steken. Onder het gejuich der woestebende, sloegen spoedig de vlammen omhoog; een bepaald aantal kettinggangers droeg zorg, dat de brand niet eindigde voordat de geheele borstwering door het vuur verteerd was.

Buiten de versterking stonden de troepen weder aange-treden; geen man ontbrak nu op het appél; de geheele kolonne bragt de laatste eerbewijzen aan het overschot van van Vloten, dat onder het knetteren der vlammen van het veroverde Tongka, plegtig ter aarde besteld werd. Daarna werd op den top des heuvels het bivak betrokken, werden posten uitgezet en patrouilles uitgezonden. Daar men van het Koeteinesche leger niets vernam, werd den volgenden dag (10 November) den terugmarsch begonnen.

Antassari's strijdbenden verspreidden zich na den val van Tongka op nieuw. Antassari's willekeur moede en overtuigd van zijn onmagt, zocht ieder een goed heenkomen. Menig-een bereikte echter zijn woonplaats niet meer; zonder leef-togt dwaalden de ongelukkigen door de wouden, velen stier-ven van gebrek en uitputting. De Hoofden zelfs betwistten elkander op het leven af, een eetbaren wilden stronk.

De verdrijving van Antassari uit G. Tongka, dat geduchte, onbereikbare G. Tongka, waarheen reeds drie vergeefsche togten ondernomen waren, mogt met regt een zeer belangrijke gebeurtenis heeten. De val der onneembaar genoemde sterkte in het onbekende gebied van Antassari, maakte ongetwijfeld diepen indruk op de Dayaksche stammen, die nog in den waan verkeerden dat men de magt der Hollanders diep in het binnenland kon weérstaan; de onderwerping in het

zuiden begonnen, beloofde daardoor ook in de noordelijke gewesten meer algemeen te worden. Was Antassari's nederlaag dus uit een staatkundig oogpunt van het grootste gewigt, — als wapenleit blonk evenwel de togt naar G. Tongka meer uit door de stoutheid en volharding gedurende den opmarsch, dan door de taktische handelingen op de kampplaats zelve en door den uitslag van het gevecht. Moeten wij hulde brengen aan de verdiensten van den aanvoerder, die met een ziek ligchaam nog zooveel geestkracht aan den dag legde in het volvoeren van zijn ongeloofelijk zware taak, gedurende dien dagen langen marsch in een geheel onbekend land, — te veel vermetelheid merken wij op in zijne handelingen, toen hij eindelijk het doel nabij was. De naam van Tongka toch was sedert vele maanden op aller lippen; het verdedigingsvermogen der versterking, het aantal strijders onder den gevreesden pangerang Antassari en den beruchten tommonggong Soerapati daar vereenigd, waren door valsche berigten, door de gewone overdrijving fabelachtig groot geworden, hadden in de verbeelding der inlanders reuzenvormen aangenomen; de inspanning die het gekost had om tot Tongka door te dringen, de vermoeijenissen die doorgestaan waren en de uitputting waartoe men van lieverlede geraakt was, droegen het hunne bij om den man bijzonder vatbaar te maken voor nadeelige indrukken. Op die gronden, ook om goede vruchten van de onderneming te plukken, om de les gevoelig voor den vijand, den uitslag schitterend voor ons te maken, ware het raadzaam geweest met alle middelen die ons ten dienste stonden, met alle kracht de benting aan te vallen. De ontijdige bestorming der benting met een gedeelte slechts der beschikbare magt, terwijl de kolonne de Roy zich nog op den linkeroever bevond, was een dier rockelooze daden die alleen door het gelukken geregtvaardigd worden. De mislukking daarvan, de dood vooral van den dapperen aanvoerder werkten allernadeeligst op het moreel des soldaats, en op dat der tal-

rijke ongedisciplineerde hulptroepen. De goede maatregelen daarna door de Roy genomen, het beleid door hem aan den dag gelegd, konden dien indruk niet geheel wegnemen. Wij zagen het aan de weigering tot stormloopen van een kolonne, aan het verlaten harer stelling van een andere, aan het verdwijnen uit de gelederen van een aantal soldaten. Dat de chef eener expeditie zich reeds dadelijk aan het hoofd der stormkolonne plaatst, verdient evenmin goedkeuring als dat de kommandant van een stormkolonne, bij weigering zijner manschappen, nalaat des noods alléén op de borstwering af te gaan. Het overdrevene denkbeeld dat bij de kolonne heerschte omtrent de sterkte des vijands, werkte even nadeelig op den goeden uitslag, als de geringschatting, de overmoed van den aanvoerder. Ofschoon men nu binnen 24 uren tijds met gering verlies meester van de stelling werd, bij een juistere toepassing der taktische beginselen, zou de overwinning zeker luisterrijker geweest, zouden pangerang Antassari en tommonggong Soerapati welligt in onze handen gevallen zijn.

De expeditie magt werd te Mengkatip weder ontbonden. Tot belooning voor de verleende hulp, werd het landschap Koesan bij het rijk van den radja van Pagattan gevoegd, terwijl den pangerang Mak Tata het bestuur over Batoe Litjin werd opgedragen. Pangerang Abdoel Kadir, vroeger Hoofd van Koesan, Batoe Litjin en Laut Poeloe, behield alleen het bestuur over Laut Poeloe.

Als een gevolg der herhaalde bevelen van den resident, of nog waarschijnlijker door de onderwerping van Lehman, die de schaal ten nadeele van de partij des opstands deed overhellen, kwam (1 December) de vorst van Tjingal, Menoengoel en Bangkalaän met een honderdtal volgelingen ter hoofdplaats aan, en stelde zich ter beschikking van het bestuur. Van zijn oprukken tegen Hidayat was niets gekomen; hij gaf voor getracht te hebben Hidayat tot zich te lokken

door te beloven hem gelegenheid tot ontvlugten te geven, doch van plan geweest te zijn hem gevangen te nemen. Hidayat had echter zijn voornemen doorgrond. De daartoe betrekkelijke briefwisseling werd den resident aangeboden.

Ook het Hoofd van Tjantong kwam zijn opwachting te Bandjer maken en vernam uit den mond van den resident dat de sluikhandel in wapens en munitie door zijne onderdanen met onze vijanden gedreven, het bestuur niet onbekend was. De Vorst ontkende daaraan deel genomen te hebben en beloofde voortaan de voorschriften van de regering getrouw te zullen nakomen. — Van Passir ontving men geen nadere tijdingen.

Een aantal Hoofden der Boven-Kapoeas kwam te Bandjer den eed van trouw afleggen in handen van den resident. De stand der zaken in die afdeeling was zeer gunstig.

HOOFDSTUK XII.

ONDERNEMING TEGEN BENOEA LAWAS. — GEVECHT TE DJATOH.—
BERIGTEN OMTRENT HIDAYAT. — DE ORANG BEAMAËL TE HAMPANG.
— GEVECHTEN TE KRIA WADJAJA BEPINTOE. — BERIGTEN VAN DEMANG LEHMAN. — CONTROLEUR FUJCK TE MARGASARIE VERMOORD. — ONDERGANG DER PATROUILLE CROES. — PANGERANG MOEDA BIEDT ZIJNE DIENSTEN AAN. — TERUGKEER VAN LEHMAN. — VRIJGELEIDE VOOR HIDAYAT. —

Zeer uiteenlopend waren de berigten die kapitein van Langen, kommandant der mobiele kolonne te Kaloewa, naar Amoenthay zond. Nu eens stond er een groote magt, niet minder dan 1000 man en 200 Dayaks van den stam Ot-Danom, gereed om onze posten aan te vallen, dan weder trok de vijand angstig in de wildernis terug. Een prauw, waarmede de 1^e luitenant Meis en onderadjutant Vogel wegens ziekte naar Amoenthay werden vervoerd, werd tusschen S. Anjer en S. Doerian beschoten. De adjutant-onderofficier Rosenberg, den 10^{en} December op patrouille naar Tandjong, sloeg een bende uit elkander die juist de rivier overtrok, en bragt haar eenige gewonden toe. Twee dagen later wilde de vijand te Benoea Rantau een benting oprigten, doch werd

daarin door het kampongsvolk verhinderd. De vrees der goedgezinde bevolking voor den steeds overmoedigen vijand nam echter steeds toe.

Zoodra het water begon te vallen en het terrein in den omtrek van Amoenthay min of meer begaanbaar werd, rukte de Veer de Rochemont uit om den vijand van Benoea Lawas te verdrijven. Gedurende den hoogen waterstand had deze zijne stelling met een aantal verschansingen versterkt en nu en dan strooptogten in den omtrek gemaakt. Alle vroegere pogingen in het werk gesteld om Benoea Lawas te naderen, waren mislukt; op een uur afstands van de plaats gingen de soldaten reeds tot aan de borst in het water. Volgens de berigten bedroeg het aantal vijanden meer dan 1000 man.

Den 13^{en} December wilde de Veer de Rochemont met eenige troepen naar Kaloewa gaan om aldaar twee kolonnes van 70 en 80 bajonetten zamen te stellen, zoo mogelijk elk van een kanon of houwitser en van een mortier voorzien. Van Langen zou met de eene over Benoea Rantau, de Veer met de tweede langs soengej Anjer naar Benoea Lawas oprukken; terwijl uit Amoenthay een derde kolonne, ook 70 bajonetten sterk, onder kapitein van Bennekom langs den binnenweg de vijandelijke stelling zou naderen. Daar echter de stoomsleper van Os, den 12^{en} met troepen naar Lampehon gezonden, bij kampong Selasan op een onderwater liggenden boom was vast blijven zitten, en behalve de Linganesche hulptroepen alle beschikbare kettinggangers derwaarts gezonden moesten worden, kon de voorgenomen togt op den bepaalden dag niet doorgaan. Den 14^{en} raakte de van Os evenwel los en begaf de Veer zich daarop naar Kaloewa.

Van Pringin kwamen intusschen berigten in, dat goesti Masoed, Antassari's zoon, met 800 man die plaats bedreigde; terwijl van Moeara Ayoe gemeld werd dat de tommongongs Sngapati, Ma-Koentji en Ma-Pantji met eenig volk uit Doesoen waren gekomen om beratip-beamaälvergaderingen

te houden. De Veer nam wel eenige maatregelen van voorzorg, doch liet zich van den voorgenomen togt naar Benoea Lawas niet terug houden.

Den 15^{en} rukten de drie kolonnes tegen Benoea Lawas op. Den loop der soengej Anjer volgende, ruimde de kolonne de Veer eerst twee versperringen in de rivier op, en bleef daarna in het gezigt der vijandelijke stelling stand houden, tot dat een der kolonnes die in de flanken moesten deboucheren, zou aangekomen zijn. De vijand begon te schelden, en de troepen uit te dagen. »Blanda takot'' (de Hollanders durven niet) klonk het gedurig van de borstwering.

Dat de troepen wèl durfden, ontdekte hij spoedig, toen tegen 11¼ uur het geschut van de kolonne van Langen zich liet hooren, en dadelijk een stormaanval volgde waardoor twee veldwerken in onze handen vielen. De Rochemont rukte nu ook op, en bragt door een wel gerigt kartets- en geweervuur den vlugtenden vijand veel verlies toe. De kolonne van Bennekom was inmiddels in de rechterzijde der positie gekomen en ving de vlugtenden aan dien kant op. Naar alle rigtingen uiteen stuivende, met dooden en gekwetsten beladen, liet de vijand de troepen meester van het slagveld. Tien lijken, twee gevangenen, een aantal vaandels, geweren, donderbussen, lilla's, lansen en klewangs vielen den onzen in handen. De overwinning was volkomen.

Terwijl de troepen de vijandelijke stelling bezetten, kwam een vijandelijk Hoofd, tommonggong Raksa Negara, met eenige volgelingen op zijne schreden terug om de handelingen der kolonne te bespieden. Het gelukte den onder-adjudant Busscher met eenige bajonetten hem te achterhalen, om te gaan en te dooden. De missigit door medewerking van den w^d. regent versterkt zijnde, werd door van Langen met 90 bajonetten en een 3ponder bezet, terwijl de Rochemont en van Bennekom langs twee wegen doormarcheerden naar soengej Doerian, waar een tweede versterkte positie bezet was. Van Bennekom

viel de linkerflank aan, en joeg de bezetting in de armen van de Rochemont; ook hier was het pleit spoedig beslist, en nadat de versterkingen met den grond waren gelijk gemaakt, werd de terugmarsch naar Amoenthay aangenomen. Dit gevecht kostte ons slechts vijf gewonden.

Den 15^{en} 's avonds was von Ende met 50 man van Tameang Layang opgerukt, had over Kamos den weg naar Kaloewa ingeslagen, en zich op twee uren afstands van Benoea Lawas in hinderlaag gelegd om den vlugtenden vijand op het lijf te vallen. Hij wachtte echter te vergeefs; de vijand waagde zich niet meer op de wegen.

's Anderen daags rukte van Bennekom met 80 bajonetten naar Benoea Lawas, om naar omstandigheden in de rigting van Pringin of van Tabalong te opereren. De val van Benoea Lawas waarbij panghoeloe Abdoel Rasid — de dweepziekste leider der beratip's — het leven liet, had evenwel zoo groote verslagenheid te weeg gebragt, dat nergens meer van beratipvergaderingen of van troepenvereenigingen vernomen werd. Van Langen ontmoette den 17^{en} op een verkenning naar Pringin een bende van 60 muitelingen, die dadelijk op de vlugt werd geslagen. 's Anderen daags drong de dd. officier Vogel door tot het meer van Doerian, zonder eenige ontmoeting. De bewoners van Kaloewa, Benoea Lawas en naburige kampongs, die misschien gedwongen waren een dubbelzinnige rol te spelen, kwamen weder vergiffenis smeeken en beloofden trouw aan het gouvernement — Op een berigt dat er zich vijanden te Mangkoesin ophielden, marcheerde de kolonne van Bennekom den 21^{en} van Tandjong derwaarts. Daar vernam hij dat de bende op Palawanang was teruggetrokken. Zijn marsch voortzettende hoorde hij weldra in de verte het bekende Ilhallah. Niet onbemerkt kunnende naderen, zag hij de biddenden op de vlugt slaan, en joeg hen een kartets achterna, waardoor een man sneuvelde wiens lijk in zijne handen viel. Den 23^{en} rukte de mobiele

kolonne van Benoea Lawas in; een langer verblijf der vermoeide troepen in die moerassige streek zou het groot aantal zieken slechts doen toenemen. De Linganezen en de hulptroepen van den w^d. regent namen hunne plaats in.

Het beratip beamaäl drong door in de afdeeling Alleï; althans een dweepzieke bende van 200 man poogde het te verbreiden en viel in den kampong Djatoh. Toen van der Heijden hiervan omstreeks 10 uur in den morgen van 5 December kennis kreeg, spoedde hij zich derwaarts aan het hoofd van 50 bajonetten onder de dd. officieren Koch en van Halderen en een berghouwitser, bij ontstentenis van artilleristen door den korporaal der infanterie Smit en twee flankeurs bediend. Anderhalf uur later werd hij in de nabijheid van Djatoh met geweren beschoten, waarna een drom van ruim 200 in het wit gekleede beratip's uit een peperbosch te voorschijn traden. Aangevoerd door een jeugdig Hoofd, dat zich door gele kleeding en witten tulband van de menigte onderscheidde, naderde de bende, biddende, tandakkende en met lans en klewang zwaaijende, tot op 40 pas van de kolonne, die een langwerpige carré gevormd had met den houwitser aan de frontzijde. Het vuur door van der Heijden bevolen, velde menig vijand, maar hield de anderen niet terug. Steeds tandakkende en biddende, drongen zij door tot op 10 pas van het carré; de houwitser was weder geladen. »Vuur" klonk het nog eens uit den mond van den kommandant; maar èn het pijpje van den houwitser èn een aantal geweren weigerden. Eenige vijanden komen nu over den houwitser binnen het carré; de aanvoerder in het geel vooraan. Korporaal Smit krijgt een lanssteek op het oogenblik dat hij de lading op nieuw aanzet; van Halderen doodelijk getroffen (1) valt onder twee klewangslagen, bij het opzetten van een nieuw pijpje. De pistool van van

(1) Hij overleed den 26^{en} December in het veld-hospitaal.

der Heijden weigert ook, toen hij het Hoofd wil neërschieten. Dat kloeke Hoofd dringt op hem in en heeft de punt der lans reeds op zijn borst. Koch springt toe, weert met de sabel den stoot af, maar stort zelf met lans en kris doorboord, doodelijk getroffen neder. Flankeur Wuthrich velt den aanvoerder in 't geel; allen die in het carré zijn gedrongen, hebben 't met hun leven geboet. De manschappen hebben als een rots gestaan, en de aanvallers afgeweerd. Zoodra het Hoofd is gevallen, kiezen de overigen het hazenpad; zij slepen een aantal lijken met zich in de struiken. Van der Heijden telt vijf zwaargewonden, waarvan er drie later overleden; ook Koch bezweek aan zijne wonden en stierf in de armen van zijn kapitein dien hij het leven redde.

Van der Heijden zendt een inlander naar Barabei-ie met schriftelijken last om eenige versterking naar Djatoh te zenden; hij herinnert zijne braven aan hun plicht om den houthutser tot den laatsten man te verdedigen wanneer men andermaal handgemeen mogt worden, en vervolgt digt opgesloten den marsch naar de missigit, die sterk bezet heette en nog genomen moest worden. Aan de woning van den pembeikkel gekomen, wordt positie genomen; daar wijdt men de noodige zorgen aan de gewonden en wacht men de versterking af.

Spoedig kwam de Reussy met 20 bajonetten aan; de missigit werd nu verkend, doch geen vijand meer gevonden. Een tal van bloedsporen dat overal den grond kleurde, was alles wat de vijand had achtergelaten. Kampong Djatoh werd nog gedurende twee dagen bezet, waardoor de bevolking terugkwam en de orde en rust althans schijnbaar wederkeerden.

Den 8^{en} vernam men dat te kampong Paya Ketjiel, in een afgezonderd huis, een beratip-vergadering werd gehouden. De 1^e luitenant Strengaerts met 50 bajonetten en een houthutser, en de 1^e luitenant Voogt met 40 bajonetten gingen tegen 2½ uur reeds op marsch en poogden langs verschil-

lende wegen dien kampong te bereiken. Strengaerts kwam over Rantau om 6½ uur te Bakon, waar hij vernam dat Paya Ketjiel nog een uur gaans verwijderd was; hij besloot den vijand tegen het aanbreken van den dag te overvallen. Toen de maan was ondergegaan, zond hij een sluippatrouille uit, die rapporteerde dat Paya-Ketjiel uit één huis bestond. Den volgenden morgen werd de woning omsingeld en verlaten gevonden. Op den terugmarsch zag men een paar inlanders met witte tulbanden, waarvan er een met gevelde lans op de spits afkwam en neêrgelegd werd.

Voogt kwam tegen 6½ uur te Paya-Ketjiel, zag een twaalf-tal gewapenden de vlucht nemen, nam daarop den terugmarsch aan, en bereikte ten 8½ uur weder de benting te Barabei-ie.

Nabij Limpasso was den 31^{en} Julij een onzer spionnen, Raché genaamd, in handen van den vijand gevallen. Na vier maanden gevangenschap wist hij te ontkomen, kwam den 10^{en} December te Barabei-ie terug en gaf de volgende belangrijke mededeelingen. Voor Hidayat gebragt, was hij in het blok gesloten doch later daaruit ontslagen. Hidayat bevond zich in de Riam Kiwa, op twee marschdagen afstands van Pengaron. Thans was demang Lehman ook daar, om hem tot onderwerping over te halen; hij prees de handelingen van het bestuur en toonde gelden die hij ontvangen had.

„Ik verlaat u niet, zou hij gezegd hebben, voor dat gij »u onderworpen hebt; doet gij 't niet, dan breng ik de soldaten van het Nederlandsch gouvernement hier. Ik ga dan »naar Allei en zal Karta Negara mijn 12 Javaansche soldaten »terugvragen; geeft hij die niet goedwillig terug, dan ont- »hoofd ik hem.”

Hidayat was ziekelijk, in lompen gekleed, en kon slechts eenmaal per dag een weinig rijst te eten krijgen; met sayor

van jonge bamboe werd zijn karig maalaangevuld. Hij leende gaarne het oor aan de voorstellen van Lehman, doch pangerang Wiera, pangerang Kasoema Indra en andere Hoofden hielden hem nog terug. Een aantal Hoofden en vrouwen van de vorstelijke familie, waren ten gevolge der ontberingen reeds bezweken. Raché gaf hunne namen op. Pangerang Amin Oelah had aan Hidayat geschreven dat Karta Negara een sterke benting te Penitie Biroe opgerigt en met moed verdedigd had; toch hadden de soldaten er zich meester van gemaakt en de bezetting nagenoeg geheel over de kling gejaagd. Het bleek daaruit dat de strijd met de Hollanders niet vol te houden was; daarom wilde hij, Amin Oelah, zich eerlang ook onderwerpen.

Te Benoca Soengey overviel Voogt met een 50tal bajonetten den 10^{en} een aantal beratip's en joeg hen op de vlugt. Drie inlanders met lans en klewang in de hand werden afgemaakt; eenige door den vijand verwonde inlanders ter verpleging naar Barabei-ie medegevoerd.

Van der Heijden lag den meesten ijver aan den dag in het opsporen en verdrijven der orang beamaäl. Om het voortplanten van het kwaad te voorkomen, hield hij de bevolking met openbare werken bezig, en zond hij in verschillende rigtingen spionnen uit om zekere berigten in te winnen omtrent het verblijf en de plannen der geestdrijvers en naauwkeurig daarover ingelicht te worden. Het kampongshoofd Dirtja werd opgedragen, hem met gewapende bevolkings-patrouilles hierin behulpzaam te zijn.

Spoedig vernam men dat een bende beratip's tusschen Ilong en Kapan vereenigd was en op Mendingin wilde afgaan. Strengaerts, die met 60 bajonetten en een houwtisser te Djatoh post hield, kreeg last onverwijld naar de aangewezen plaats op te rukken. Te 2½ uur (13 December) komt hij in het gezigt van kampong Hampang; de gidsen wijzen twee woningen aan die door beratip's bezet zijn.

De voorwacht onder Voogt nadert daarop bedekt tot op 250 pas; zij hoort het verward geschreeuw der biddenden. Een kartets vliegt door de huizen. Hierop volgt een ver-
vaarlijk rumoer; men ziet een tachtigtal inlanders naar buiten
rennen, twee minuten later links van de kolonne uit het
bosch deboucheren en geleid door acht voorvechters met
witte hoofdtooisels, met gevelde lans op de gelederen aan-
loopen. Hoewel door een tweede kartets eenigzins in de
vaart gestuit, dringen zij toch door en zijn reeds tot op
35 pas van het carré genaderd, toen een derde schot uit den
houwtiser de twee laatste voorvechters in het stof doet bijten.
Nu komt men tot bezinning; men neemt de dooden en ge-
wonden op en wijkt terug, totdat een laatste schot die ach-
terwaartsche beweging in een volkomen vlugt verandert.
De bende is regs en links uit elkander gestoven.

Strengaerts had reden tot tevredenheid; heldhaftig en be-
daard was de houding zijner soldaten, toen zij met gevelde
geweer den aanval dier waanzinnigen afwachtten.

Ook te Pantey Hambawang, bleef de bezetting niet werke-
loos. Van Haasten was den 12^{en} met 30 bajonetten uitge-
rukt om verscheidene kampongs te bezoeken, doch had niets
vijandigs ontmoet. — In den avond van den 13^{en} bragt het
detachement (sterk 10 bajonetten) dat den post van Ken-
dangan naar Negara dekte, een zwaargekwetste mede. Bij
Boerit Kayoe was het op versperringen gestooten en bescho-
ten geworden door inlanders, die zich achter palissaderingen
bedekt opgesteld hadden. Terstond werd de 1^e luitenant Gehne
met 30 bajonetten derwaarts gezonden, die de plaats echter
verlaten vond.

Karta Negara de heldhaftige verdediger van Penitie Biroe,
had zich ten tweeden male versterkt, en wachtte te Kria Widjaja
Bepintoe ongeduldig de komst onzer troepen af.

Van der Heijden liet hem niet lang wachten en marcheerde
II.

aan het hoofd eener kolonne van 115 bajonetten (officieren Voogt, von Ende, de Jongh), één mortier en één houwitser den 15^{en} van Barabei-je. Een tweede kolonne van Pantey Hambawang, sterk 50 bajonetten en een mortier onder kapitein Rödlich, vergezelde hem een gedeelte van den weg tot aan Randjahan en ging verder alleen over goenong Djamboe om in den rug der vijandelijke stelling te komen, terwijl van der Heijden die in front zoude naderen. Karta Negara had thans een dominerend punt versterkt door vier flèches, waarvan de faces 10 el lang, de keelen open waren; een dier werken had aarden wallen; het vijandelijk vuur, in den aanvang zeer levendig, werd langzamerhand door den houwitser en mortier tot zwijgen gebracht.

Hoewel twee granaten in de versterkingen sprongen, merkte men op dat de kartetsen meer uitwerking schenen te hebben; na elk schot althans werd het uittartend schreeuwen en tieren minder, en weldra zag men tegen de hellingen der omliggende hoogten eenige in 't wit gekleede inlanders zich verwijderen. Sergeant de Saubin werd daarop gelast met 20 bajonetten de rivier over te trekken. Zonder verlies vielen drie veldwerken in onze handen; bij de bestorming van het vierde werk ging Voogt zijne manschappen voor en werd door een kogel in de wang gewond.

Karta Negara had geleerd door de bloedige les te Penitie Biroe ontvangen. Zijne opene werken toonden duidelijk dat hij zich aan geen tweede insluiting meer waagde. Dat hij hier zoo spoedig de verdediging zijner stelling opgaf, was het gevolg der verschijning van de kolonne Rödlich in zijn rug. Het lag ook niet in zijn plan den strijd nu voor goed op te geven; want naauwelijks hadden de troepen de werken vernield en den terugmarsch aangenomen, of hij keerde met zijne bende terug en wierp vijf anderen op met verschansingen een halve el palissaden hooger dan de vorigen.

Den 19^{en} verliet van Haasten met 60 bajonetten en een mor-

tier onzen post te Pantey Hambawang om de geslechte werken te Kria Widjaja Bepintoe in het oog te houden, en vond er den vijand op nieuw gereed hem te ontvangen. Sergeant van Leuven werd bij het verkennen door een kogel in de borst getroffen. De voorwacht onder den dd. officier Kiezer de stelling links latende omtrekken, gaf van Haasten last om granaten te werpen, en toen dit eenige wankeling te weeg had gebracht, liet hij terstond tot de bestorming overgaan. De vijand zocht zijn heil in de vlugt. Onze troepen namen de werken in bezit, vernielden er twee en legerden zich in de anderen, daar het noodig was dit punt eenige dagen te bewaken, ten einde den omtrek te zuiveren en te voorkomen dat de vijand er zich andermaal nestelde. Na veelvuldige patrouilleringen die niets opleverden, keerde het detachement naar Pantey Hambawang terug. Karta Negara had de wijk genomen in de Dayaklanden van Laboean Mas.

In Amandit beschoot men bij voortduring den brievenpost, waardoor den 6^{en} een inlandsch fuselier werd gewond. Kapitein Gehne trok den 12^{en}, op aanwijzing van een kampongshoofd, naar Goenong Madang, waar een rooverstroep onder zekeren Sael zich zoude ophouden; het gelukte hem, evenmin als den 16^{en} te Boerit Kajoe, dien te ontmoeten. Twee dagen later overviel hij den muiteling Tagab Karna en voerde uit diens woning vijf gevangenen mede; bij een paar volgende gelegenheden maakte hij zich van een aantal wapens meester.

Verscheiden vermiste Sihongers van Schuak's kolonne kwamen na den val van Tongka in hun land terug. Een hunner, Soerong genaamd, bevestigde het berigt dat Antassari, Soerapati en andere Hoofden, uit vrees om ingesloten te worden, 's avonds omstreeks 9 uur de benting van Tongka

ontruimden. Antassari was de laatste geweest die de benting verliet. Twee andere Sihongers den 1^{en} Dec. te Telang aankomende, deelden mede dat op nadering der kolonne van Vloten, Antassari hun gelast had zijn huisgezin te vergezellen naar Boeron, drie dagmarschen boven Tongka gelegen, en verder de wijk te nemen naar de Boven-Teweh. Vreezende hun kampong nimmer terug te zien, waren zij ontvlugt. De bevolking der noordelijke gewesten was meer dan ooit geneigd tot onderwerping. Z. M. stoomschip de Vecht werd (den 11^{en}) de Barito opgezonden, om gedurende een maand aan de mondingen der Teweh en Lahay te stationeren en te trachten zich in verbinding te stellen met de kolonne de Bode en met het leger van den sulthan van Koeitei. Eenige inlanders, die bloedverwanten in die streken hadden en er bekend waren, bevonden zich aan boord en zouden als zendelingen optreden om die verbinding te bevorderen. Door Soëta Ono waren insgelijks zendelingen met brieven naar de Boven-Barito gezonden om eenige Hoofden, die tot onderwerping geneigd waren, te Telang te ontbieden.

Een aantal goesti's van Kahayan die vroeger den opstand aanwakkerden, kwamen te Bandjer gehoorzaamheid zweren. Tommonggong Djaja Negara, het trouwe Hoofd van Kwalla Kapoeas, werd door het gouvernement met een prachtsabel begiftigd, die hem den 27^{en} Dec. in tegenwoordigheid der bezetting op een plegtige wijs door Perelaer werd uitgereikt.

Reeds eenige weken waren Bandjermasin en Martapoera het tooneel geweest der onderwerping van Hoofden en volgelingen, toen de tijding van het overlijden van Hidayat's moeder de hoop nog meer verlevendigde om eerlang ook Hidayat te zien opdagen. Het was toch genoeg bekend dat ratoe kamala Sarie steeds haar invloed gebezigd had om Hidayat tot volharding in den opstand aan te moedigen. In die

verwachting werd men niet te leur gesteld. Den 17^{en} Dec. toch kwamen twee brieven in van demang Lehman, gerigt aan den regent van Martapoera; de eerste was van den volgenden inhoud:

»Deze eerbiedsbetuiging van den dienaar kiay demang
»Lehman komt onder de voetzolen van pangerang Djaya
»Pamenang, regent van Martapoera.

»Ik stel u beleefdelyk in wetenschap, dat ik eindelijk
»op den 20^{en} Djoemadil Awal, op zaterdag, pangerang Hidayat
»in de Oeloe Lok besaar heb ontmoet.

»Mijne raadgevingen om hem eindelijk gelukkig te maken
»zijn door hem aangenomen op dien zelfden dag. Ik hoop
»dat u daarvan den Grooten Heer zult verwittigen.

»Na den datum van dezen brief zal ik mijne terugreis
»aannemen.

»Deze brief is geschreven op zaterdag avond, den 20^{en}
»Djoemadil Awal 1278 (25^{en} November 1861).”

Demang Lehman.

De tweede brief luidde als volgt:

»Ik deel u voorts mede dat omstreeks 20 menschen met
»mij niet aangekomen (gestorven) zijn. Onder degenen die
»met mij gekomen zijn, bevinden zich vele zieken; twee
»daarvan zijn niet in staat om te loopen, en liggen te ziel-
»stogen; zij worden door hunne kameraden gedragen.”

21 Djoemadil Awal 1278 (26 Nov. 1861.)

Hoewel uit dit schrijven niet duidelijk bleek of demang Lehman tegelijkertijd met Hidayat zoude afkomen, liet de majoor resident evenwel den militairen kommandant van Pengaron aanschrijven om Hidayat, daar langs komende, bij het distriktshoofd te doen logeren. Mogt de pangerang bij voorkeur in de versterking zijn intrek nemen, dan moest hij de noodige veiligheidsmaatregelen nemen. Bij zijne

komst te Martapoera moest de regent hem huisvesting verleen.

Terwijl men dus te Martapoera het einde der onlusten voor zeker hield, had te Margasarie het volgende voorval plaats.

Het distriktshoofd Djaja di Poera had twee maanden geleden zijn ontslag gevraagd, voorgevende te oud te zijn om den controleur op zijne inspectiereizen te kunnen volgen. Als een lui en onverschillig ambtenaar, en bovendien als een vereerder van Hidayat bij het bestuur bekend, was dat verzoek om ontslag welkom geweest. Aan zijn grooten invloed op de bevolking die tot nu toe rustig was gebleven, had Djaja di Poera het te danken dat de resident hem niet reeds vroeger ontsloeg. Thans was hij vervangen door kiay Serie Kedaton uit de afdeeling Kween, gehuwd met een vrouw uit Margasarie. De majoor assistent-resident Koch had het nieuwe distriktshoofd (den 11^{en}) op een vergadering aan de bevolking voorgesteld en het afgetreden Hoofd aangezegd zich te Bandjer te gaan vestigen. Geen enkel teken van ontevredenheid was er opgemerkt, en na het vertrek van Koch begaf de controleur Fuijck zich met een geleide van vijf bajonetten (den 14^{en}) naar Margasarie, om het nieuwe Hoofd op de hoogte zijner betrekking te brengen. Dien dag en den volgenden hield hij zich bezig met zaken van het bestuur, en onderhield zich nu en dan met het oude en nieuwe distriktshoofd.

In den avond van den 16^{en} was er een groote tandakpartij ten huize van den ouden kiay. Fuijck werd daarop genoodigd, doch vermoeid zijnde, liet hij bedanken en legde zich ter ruste. Omstreeks 2 uur na middernacht, toen het feest ten einde liep, kwamen twee prauwen de rivier op en ontscheepten een dertigtal inlanders met lans en klewang gewapend. De helst begaf zich met vlammende toortsen naar de woning van den tolgaarder Megschaart (een inlandsch kind), maakte een ouden blinden bediende en den wachthouder

af, roofde een kist met f450 aan zilvergeld en stak de woning in brand. De tolgaarder door het rumoer wakker geworden, ontvlugtte in de wildernis en redde zijn leven. De andere helft rigtte hare schreden naar het huis van den controleur Fuijck, overrompelde de wacht, die geen kwaad vermoedde en kampongsvolk meende te zien, zóó plotseling, dat zij geen schot kon doen, vermoordde drie soldaten, en bragt daarna den controleur, die door de achterdeur wilde ontkomen, met mandouwslagen om het leven. Twee zijner bedienden en een koelie ondergingen hetzelfde lot; zijn huishoudster werd gewond; een soldaat gelukte het hoewel zwaar gekwetst te ontkomen, en de laatste man van het militair geleide verdronk waarschijnlijk in de rivier. Daarna stak men die woning ook in brand.

Niet voor dat de moord gepleegd was, kwam Djaja di Poera, wiens woning slechts door twee huizen van die des controleurs was geschéiden, met eenig kampongsvolk te hulp en bluschte de vlammen. Toen kiay Serie Kedaton van zijn afgelegen huis kwam aanloopen, raadde de oude kiay hem aan zich te verwijderen, daar de moordenaars hem zochten.

In den ochtend van den volgenden dag vond men de lijken der verslagenen; hunne wapens waren niet geroofd; ook het geweer van den controleur hing nog aan den wand. De sleper van Os, dien dag van Amoenthay langs Margasarie stoomende, werd door het distriktshoofd gepraaid, terwijl men den gezagvoerder het gebeurde mededeelde en hem verzocht een brief voor den resident mede te nemen, geteekend door de voornamen en hadji's der plaats, waarbij zij hunne onschuld betuigden en beloofden de daders te zullen opsporen en uit te leveren.

Intusschen had een spion van den kommandant van Marabahan berigt, dat hij in den ochtend van den 16^{en} gewapend volk had gezien in de wildernis, een uur beneden de Negeramonding. Op zijn vraag: wat zij in den zin hadden, was geantwoord: dat zij slechts de komst van demang Leh-

man afwachten om de vijandelijkheden te beginnen; dat Lehman op hun hand was en het gouvernement verried; dat hunne bende 3 à 400 man sterk was, en Tagab Obang, Abdoel Medjid en Bilal di Gapor, allen uit Margasarie, hunne aanvoerders waren." Toen dit berigt te gelijk met de waarschijnlijkheid van een aanval op Margasarie naar Bandjer kwam, zond Verspijck onmiddelijk (18^{en} December) de Boni met 15 bajonetten onder den 2^{en} luitenant Croes naar Margasarie, met order den staat van zaken daar op te nemen en het verloop der bevolking te voorkomen. Nadat de van Os de tijding van den moord dien dag nog aanbragt, gelastte Verspijck de aanhouding van den ouden kiay, diens zoon en schoonzoon. Niet ten onregte hield hij dezen verdacht van medepligtigheid; ook de nieuwe kiay deelde dat gevoelen; immers een oude vrouwelijke bediende van Djaja di Poera had zelfs medegedeeld, dat de kiay rijst aan de moordenaars had gezonden.

Beeckman, civiel- en militairgezaghebber van Marabahan had zich den 19^{en} met een tiental bajonetten naar Margasarie gespoed om den luitenant Croes in het onderzoek met raad en daad bij te staan. Van pembekkel Idol vernemende dat de moordenaars zich vermoedelijk ophiielden $\frac{3}{4}$ uur gaans beneden Margasarie in de s. Djayoe, een tak der Negara, beval hij Croes, met 20 bajonetten derwaarts een verkenning in djoekongs te maken, en Idol als gids mede te nemen; te gelijkertijd legde hij een prauw met twaalf gewapende Bekompayers voor de Djayoe, om de vlugtelingen op te vangen, en liet de Boni met vijf soldaten versterkt voor de Bangkinangan post vatten. Dit riviertje had gemeenschap met Alalak en Moening over het groote moeras, dat door de Barito, Alalak, Negara en Moening wordt ingesloten.

Ten 11 uur roeide Croes met zijne patrouille in vijf djoekongs de soengej op; ten 1 $\frac{3}{4}$ uur kwam slechts een enkele djoekong met vier gekwetste soldaten terug; daarin lag het

lijk van hun aanvoerder, ook nog twee geweren. Dat was alles wat van de patrouille overbleef; de rest van het detachement was in de pan gehakt!

Een paar huizen, volgens pembekkel Idol door goedgezind volk bewoond, waren voorbij geroeid, toen de patrouille eensklaps van alle kanten uit het hooge riet, dat langs de boorden groeit, werd aangevallen. Er ontstond een oogenblik verwarring. Croes liet onmiddellijk ontschepen en carré formeren. Men staat in het water, de patronen zijn nat geworden en slechts eenige geweren van het eerste salvo gaan af. Een aantal roeijers ontvlugt, eenige vallen zelfs de soldaten aan; er wordt met de grootste woede gevochten, bajonet tegen lans, kolf tegen klewang. Soldaten en Bandjerezen verdwijnen onder de oppervlakte van het water om niet meer boven te komen; gedurig wordt het aantal strijders minder, nog slechts weinigen houden stand. Eindelijk treft een werplans de borst van Croes, wiens linkerarm door een krachtigen klewanghouw bijna afgeslagen is; aan twee gekwetste soldaten gelukt het nog het lijk in een prauw te dragen en het vreeselijke bloedbad te ontvlugten. Slechts twee inlandsche soldaten blijven ongedeerd en redden door zwemmen hun leven. De aanvoerder en 14 man, waarvan 8 Europeanen, zijn gesneuveld; bijna alle wapens den vijand in handen gevallen.

Verspijck stond te Martapoera voor de gelederen en smaakte voor het eerst de voldoening van den bevelhebber die, na ruim twee jaren lang van zijn ondergeschikten slechts diensten gevorderd te hebben, eindelijk in staat is gesteld een belooning uit te reiken. Op de voordragt in Augustus 1860 ingediend, was door den Koning in Februarij 1861 beschikt, en eerst in December van dat jaar kwamen de ridderkruizen op Borneo aan. Was het wonder dat Verspijck zich haastte die in persoon en op de plegtigste wijze uit te reiken?

De plegtigheid werd echter bekort, de vreugde vergald

door de tijding van het rampzalig uiteinde van Croes met de zijnen. Aanstonds keerde Verspijck per prauw naar Bandjer terug, liet (21 December) den luitenant Smagge met 30 man op de Boni inschepen, met last de Negara van Margasarie tot Marabahan op en neêr te stoomen en alles gade te slaan wat daar voorviel. 's Anderen daags ging de Celebes haar vervangen. De nieuwe kiay die zonder bescherming te Margasarie niet durfde te blijven, was door Verspijck aan boord geplaatst en opgedragen om al de onbewoonde soengej's die in de Negara uitwateren, te doen versperren en het verblijf der bende uit te vorschen. De kommandant der Celebes moest den kiay daarin behulpzaam zijn. 's nacht hinderlagen voor de Bangkinangan en belendende soengej's leggen om de roovers die op fourageren uitgingen, in handen te krijgen. Door de geringe breedte der soengej's, voor sloepen onbevaarbaar, was het onraadzaam er andermaal troepen in te zenden; zonder andere middelen, moest elke wraakoefening op het moordzieke volk dat daarin schulde, tot den droogen moesson uitgesteld worden.

Verspijck meende evenwel nog een middel gevonden te hebben.

Pangerang Moeda Mohamad Ariepp Allah, hoofd van Tjingal, bevond zich te Bandjer (pag. 198). Daar hij veel had goed te maken en naijverig was op den radja van Pagattan, dien hij bij het gouvernement in blakende gunst zag, had hij meermalen zijne diensten aangeboden. Thans bood Verspijck hem de gelegenheid aan om van zijne trouw te doen blijken. In de moerassen van Margasarie verborg zich een bende roovers; dáár heen trekken, die opzoeken en zooveel mogelijk afbreuk doen met zijne honderd volgelingen, was de taak die hem werd opgedragen. Pangerang Moeda nam die opdracht aan; doch minder dapper dan slim, wilde hij liever list gebruiken dan zich zelf aan gevaar bloot stellen. Toegerust met een brief van Hidayat, dien hij vroeger

op de oostkust ontving en met een lastbrief van den resident, voer hij den 25^{en} de soengej op, voorgevende te zullen trachten met de Hoofden der bende in aanraking te komen en hen alsdan op een sluwe wijze in handen te krijgen. De lastbrief door den majoor-resident uitgegeven luidde als volgt:

Bandjermasin den 22^{en} December 1861.

De majoor-resident en kommandant der troepen in de zuider- en ooster-afdeeling van Borneo draagt bij dezen den pangerang Moeda Mohamad Ariepp Illah, Hoofd van Tjingal, Menoengoel en Bangkalaän op, om zich naar het distrikt Margasarie te begeven, ten einde aldaar te trachten de ongehoorzame en vijandelijke bevolking tot beterschap en onderwerping aan het gouvernement terug te brengen. Wordende hij daartoe door mij gemagtigd om de hulpmiddelen aan te wenden die hij noodig oordeelt.

On ne s'y fie pas trop. La prudence exige, qu'on le traite avec égards; mais qu'on soit prudent.

De resident der zuider- en ooster-afdeeling
van Borneo,

VERSPIJCK.

Het volgende geschrift van Hidayat, waarvan pangerang Moeda zich bedienen wilde om bij de muitelingen vertrouwen op te wekken, was een antwoord van den vorst op een brief, waarbij pangerang Moeda hem een onderhoud verzocht, met plan — zoo beweerde hij althans — hem gevangen te nemen.

Zegel van Hidayat waarop stond:

Alsulthan Hidayat Illah alwasich billah.

Deze veelvuldige groet is gerigt aan mijn jongeren broeder pangerang Mohamad Ariepp Illah, die het gezag van Tanah Boembœ in handen heeft.

»Ik maak u bekend , dat uw brief van 8 Doelhoedjah 1277 , (19 Mei 1861) mij in goeden staat is geworden, en betuig u bij dezen mijn dank voor de goede gedachten, die gij mij in uw brief openbaart , en dat gij u nog herinnert de eeden van onze voorvaderen.

»Ik heb geen de minste slechte vermoedens of argwaan jegens u , omdat gij door de kompagnie geroepen wordt.

»In het slot van uw brief geeft gij mij te kennen , dat gij mij wenschte te ontmoeten, wijl gij mij een geheim hebt mede te deelen. Dit neem ik gaarne aan; doch voordat gij daartoe overgaat , moet gij er eerst rijp over denken. Ten eerste moet gij weten , dat ik geen vaste woning heb ; ten tweede dat zulks welligt tot uw verderf zou kunnen strekken , wanneer de kompagnie dit ter oore mogt komen ; — ik heb medelijden met u , zoomede met uw land.

»Liever wenschte ik beenderen te kunnen worden , gelijk de door u toegezondene , die ik van uwe menschen genaamd Tjoenaniel en goesti Mohamad Nassier heb ontvangen , bestaande uit een zak zwarte rijst en 4 stuks vischgraten.

»Geschreven den 14^e Doelhoedjah 1277 (23 Junij 1861.)”

Het slot was een beeldspraak en doelde op een zak buskruid en vier stangen lood, die pangerang Moeda aan Hidayat had gezonden om — zooals hij voorgaf — zijn vertrouwen te winnen!

Het zenden van munitie aan iemand dien men tot onderwerping wilde brengen, was voorzeker een vreemde handeling. Verspijck zag te regt in dien brief een bewijs van de vroegere betrekkingen van pangerang Moeda met den hoofdopstandeling; doch daar pangerang Moeda op den goeden weg was teruggekeerd , hield hij zich alsof hij aan zijne uitlegging geloof sloeg. Uit het vervolg der geschiedenis zullen wij

het ware karakter van pangerang Moeda leeren kennen.

Over het verband der laatste gebeurtenissen met de politieke bewegingen op andere punten van het oorlogstoonel was nog hoegenaamd geen licht verspreid. Men wist niet of de moord van den controleur Fuijck als een persoonlijke wraakoefening van den kiay Djaja di Poera moest beschouwd worden, dan wel als een vijandige daad tegen het bestuur. De auditeur militair was naar Margasarie gegaan om de zaak te onderzoeken. Door Beeckman waren twee inlanders gevat, die de huishoudster van Fuijck als zijn moordenaars herkend had.

Na herhaalde berigten van zijne nadering afgezonden te hebben, kwam demang Lehman eindelijk den 26^{en} December met een veertigtal volgelingen weder te Martapoera terug, en bragt de tijding mede dat Hidayat zou volgen. Waar deze zich bevond, hield hij echter voor zich. Den volgenden brief van Hidayat gaf hij den regent over :

»Deze brief is van mij, uw zoon Hidayat Oellah, kleinzoon van wijlen sulthan Adam en echte zoon van wijlen sulthan »Abdoel Rachman; komt door Gods hulp voor het aanschijn van mijn doorluchtigen vader, pangerang Djaya Pamenang, »regent van Martapoera.

»Omtrent mij en mijne broeders hoop ik dat u, mijn vader, al het mogelijke zult verrigten, opdat wij gelukkig »mogen zijn.

»Ik hoop dat gij voor mij vergiffenis van den Grooten Heer »te Martapoera en te Bandjermasin zult afsmeeken, opdat »ik steeds op Martapoera mag wonen en niet van het eiland »Borneo verwijderd worde. Ik begeer slechts dat het gouvernemen- »t medelijden met mij zal hebben en mij eenige te- »gemoetkoming zal schenken, opdat ik daarvan met mijne »vrouwen, kinderen en broeders kan leven.

»Geschreven op 21 Djoemadil Awal 1278.”

Hieronder stond de tjap en handteekening van pangerang Hidayat Oellah.

Een tweede brief aan Sherif Abdoel Rachman gerigt, hield het verzoek in, om bij den gouverneur-generaal zijn voorspraak te willen zijn, indien de resident zijn bede niet inwilligde.

Verspijck wachtte de aankomst der mailboot af, waarmede waarschijnlijk Sherif Abdoel Rachman die met verlof naar Java was, zou terugkeeren, voordat hij een bepaald antwoord zond; hij wilde bovendien niet te veel verlangen aan den dag leggen en niet te haastig antwoorden, maar droeg den w^d. assistent-resident op, van Lehman de noodige inlichtingen te vragen omtrent den lichamelijken toestand, de omgeving, het verblijf en de gemoeidsstemming van Hidayat. Daarvan toch zou afhangen welken weg behoorde ingeslagen te worden: of men dadelijk door een vertrouwd persoon aan Hidayat zou te kennen geven dat hij vergiffenis en onderstand kon verkrijgen, maar dat dit gepaard moest gaan met zijne verwijdering van Borneo, minstens zoolang de rust niet geheel hersteld was; of dat men hem zou antwoorden, dat iemand die zich komt onderwerpen en vergiffenis smeekt, zich ook openlijk bij het bestuur moet vervoegen, vooral wanneer dat bestuur geneigd is zijne dwalingen met grootmoedigheid te vergeven.

Den 30^{en} December begaf Verspijck zich naar Martapoera, vergezeld van zekeren hadji Isah, een der voornaamste ingezetenen der hoofdplaats en vroeger met Lehman bevriend.

Bij afwezigheid van den ceremoniemeester Sherief Abdoel Rachman, zou hadji Isah als tolk en middelaar optreden. Isah deelde de overtuiging van den resident, die opzettelijk hierover sprak, dat Hidayat van Borneo verwijderd moest worden, èn omdat Hidayat welligt door zijne eigene Hoofden gedwongen kon worden om later den opstand weder aan te moedigen, èn omdat ieder hoofd eener bende gebruik van val-

sche tjaps zou maken om uit naam van Hidayat de bevolking op te zetten, en schattingen te heffen.

Bij de ontmoeting van den resident met demang Lehman, gaf deze laatste te kennen, dat wanneer Hidayat op de plaats waar hij zich thans schuil hield, vernam dat het hem niet toegestaan zou worden op Borneo te blijven, hij waarschijnlijk aan slechte raadgevingen gehoor zou geven en de vlucht nemen. Daarentegen geloofde Lehman stellig, dat hij zoude afkomen, indien hem alleen geschreven werd dat hij vergiffenis kon krijgen en er geen verraad zoude gepleegd worden. Ook de regent, gewoon aan de geheimzinnige staatkunde der inlanders, was het geheel met Lehman eens en vond het beter over zijn verwijdering thans niet te reppen.

„Is Hidayat eenmaal hier, zeiden zij, dan kunnen wij en anderen, bijv. de mufti en de panghoeloe, hem immers gemakkelijker overtuigen!”

Het was Verspijck niet te doen om zich door list meester te maken van den man wiens onderwerping aan den oorlog een einde zou maken. Van hoeveel gewigt de arrestatie van pangerang Hidayat ook was, zij mogt geen schijn zelfs van oneerlijkheid hebben. Den weg, tot nu toe door hem gevolgd, zou hij tot het laatste oogenblik blijven bewandelen. Met open vizier, met de wapens in de hand had hij den opstand bestreden; door geen zoogenaamde „politieken maatregel”, die in het dagelijksch leven met den schandnaam van bedrog of verraad bestempeld wordt, zou hij den oorlog eindigen.

Behalve den afschuw dien hij persoonlijk voor dubbelzinnigheid koesterde, was het voor den vertegenwoordiger van de Nederlandsche regering een dure plicht, een voorbeeld van goede trouw te geven aan een diep bedorven, zedeloos volk dat onder ons regtstreeksch bestuur was gekomen.

Aan den anderen kant vorderde het belang van den staat dat geen middelen onbeproofd werden gelaten om door overtuiging

te verkrijgen wat anders slechts met stroomen bloed gekocht kon worden. Hij stond dus toe dat in den geest der Hoofden (regent en Lehman) gehandeld werd en schreef een vrijgeleide van den volgenden inhoud :

»Deze tjap van mij G. M. Verspijck, resident enz. wordt aan den pangerang Hidayat Oellah verstrekt, om hem en des verlangende zijne familie en klein gevolg te dienen tot vrijgeleide naar Martapoera, ten einde aldaar zijne vergiffenis te verzoeken.

»Mogt na het onderhoud van pangerang Hidayat met mij resident voornoemd, eerstgenoemde verlangen terug te keeren naar de plaats van waar hij gekomen is, dan zal hem dit door niemand verhinderd en hem tien dagen gegeven worden om onbelemmerd zijn schuilhoek weder te bereiken.

»En opdat er geen twijfel bestaat omtrent de waarheid van dit stuk, zoo wordt het door mijn residentstjap, zoo mede door dat van den assistent-resident en van den regent van Martapoera bekrachtigd.

»Deze tjap zal gedurende twintig dagen na dagteekening dezes geldig zijn.

»Martapoera, den 1^{en} Januarij 1862. Gelijkstaande met 29 Radjib 1278.»

Elk denkbeeld van verraad van onze zijde moest daardoor ophouden. Hidayat's verwijdering van Borneo was een stellige, een eerste voorwaarde; niettemin bestond er hoop dat, wanneer het land tot rust zou teruggekeerd zijn en er geen gevaar meer bestond dat zijne aanwezigheid die rust zou verstoren, hij later naar zijn land zou kunnen terugkeeren. De openhartige, rondborstige wijze waarop Verspijck de zaak besprak, had zichtbaar een gunstige uitwerking op Lehman. »Mogt Hidayat aan de billijke eischen van het bestuur niet voldoen, hij (Lehman) zou voor goed zijn partij verlaten en zich ter beschikking van het gouvernement stellen; hij trouwde de woorden des residents.»

Zonder omwegen deelde Verspijck Lehman mede, dat

Tagab Obang, het Hoofd der moordenaars van Fuijck, gezegd had met hem, demang Lehman, gemeene zaak te maken en plannen van een verraderlijken aanval op Bandjermasin te hebben gevormd. Lehman wierp die beschuldiging ver van zich af, verklaarde Tagab Obang niet eens te kennen, en bood aan om met zijn volk hem en zijn bende op te sporen en gevangen te nemen. Verspijck achtte het evenwel raadzaam eerst de onderwerping van Hidayat af te handelen, doch behield zich voor om later van dit aanbod gebruik te maken.

Met het doel Hidayat gerust te stellen en zich niet door vrees langer te laten tegenhouden, schreef de regent van Martapoera hem: »dat de resident met genoeg gezien had dat hij tot betere gedachten was gekomen. De resident kon evenwel geen vergiffenis schenken aan iemand die nog in de wildernis was. Daarom moest Hidayat zich naar Martapoera begeven en in persoon vergiffenis vragen; eerst daarna kon hij zijne belangen voordragen. Tot dat einde ontving hij een vrijgeleide, dat hem voor elke aanranding zou beschermen. Hij, regent, stond er voor in bij den eed op den koran, dat Hidayat te Martapoera geen leed zou geschieden.»

Voorzien van die twee stukken, begaf Lehman zich op reis. Hij dacht de plaats waar Hidayat zich bevond met zijne bloedverwanten en vrienden (ongeveer 300 zielen, waarvan $\frac{1}{2}$ vrouwen en kinderen) in zes dagen te kunnen bereiken. Daar Lehman den naam dier plaats geheim hield, meenden de regent en hadji Isah, dat hij zich niet ver van Martapoera schuil moest houden. Bij hen stond het vast, dat Hidayat op het vrijgeleide zou afkomen. Gewoon aan groote teleurstellingen, durfde Verspijck zich daarmede nog niet vletjen.

HOOFDSTUK XIII.

ONDERWERPING VAN GOESTI KASSAN'S BENDE EN VAN PANGERANG
WIRA KASOEMA. — HIDAYAT KOMT TE MARTAPOERA TERUG. —
VERGADERINGEN TE MARTAPOERA. — HIDAYAT'S ONDER-
WERPING. — JANUARIJ 1862.

Ondanks de vele pogingen van den kommandant der Celebes was het niet gelukt om 'tzij per sloep, 'tzij langs de oevers, de soengej Bangkinangan verder dan 500 el in te dringen; de engte der soengej, de digtbegroeide oevers, zoowel als de versperringen beletten dit ten eenenmale. Ook de hinderlagen hadden tot niets geleid. Alleen het aanwezig van het stoomschip op de Negara had de bevolking van Margasarie en der kampongs langs de Merampiouw van verloop teruggehouden. Den 4^{en} Januarij verving de Boni de Celebes en bragt den nieuwbenoemden controleur en militair kommandant, den 1^{en} luitenant Reuter, met 30 bajonetten naar Margasarie over.

Op last van den resident liet deze een versterkt huis met flankverdediging aan de zamenvloeiing der Merampiouw en Negara bouwen. Tot straf voor het gebeurde moest de bevolking dit kosteloos doen en werden de huizen van den afgetreden kiay Djaja di Poera omvergehaald; zijne volge-

lingen moesten te Marabahan, Bandjermasin en Schans van Thuyl wonen. Pangerang Sherif Hassim stond met zijn Linganezen ten dienste van Reuter.

De bemoeijingen van pangerang Moeda Ariep Illah schenen beter vrucht te dragen. Bijzonder spoedig wist dit Hoofd de namen op te geven van een veertigtal inlanders die de rooverbende zamenstelden, berigtte dat de moordenaars van Fuijck allen (?) in het gevecht tegen Croes waren omgekomen en vroeg kwijtschelding van straf voor de overigen. Verspijck liet hem weten dat de moord van Fuijck niet als oorlogsdaad kon beschouwd en door den regter moest uitgemaakt worden, dat echter allen die openlijk den krijg hadden gevoerd, op vergiffenis konden rekenen. Met het Hoofd der bende, goesti Kassan of pangerang Toeha (zooals deze zich liet noemen) kwam daarop pangerang Moeda vergezeld van zes inlanders (den 8^{en}) te Bandjer terug en bragt een brief mede van den volgenden inhoud :

»Deze groeten, voortspruitende uit een rein hart, van mij pangerang Toeha, komen voor het aanschijn van den doorluchtigen Heer resident te Bandjermasin.

»Ik meld u bij dezen dat ik mijn zoon pangerang Moeda heb ontmoet, en hij mij een goeden raad heeft gegeven die door mij is aangenomen en opgevolgd.

»Ik stel pangerang Moeda aan tot mijn vertegenwoordiger en gemagtigde, om u vergiffenis voor al mijne fouten te vragen.

»Ik hoop dat het gouvernement mij genade zal schenken, en ik durf op den Alkoran te zweren dat ik geen weerspannigheid of verraad meer zal plegen.

»Wanneer ik eenmaal vergiffenis verkregen heb, zal ik alle muitelingen verzamelen en de onwilligen door mijn zoon goesti Brahim tot onderwerping noodzaken.

»Mijn zoon is dom, en daarom zal ik hem aan pangerang Moeda overgeven, opdat deze hem behulpzaam zij om den

Heer resident te verzoeken wat ik mogt noodig hebben. De Heer resident zal wel begrijpen hoeveel gebrek ik in de wildernis lijd.

»Geschreven den 5^{en} Radjib 1278
(6^{en} Januarij 1862).»

Onder de zes inlanders die uit naam der geheele bende vergiffenis kwamen vragen, bevonden zich pembekkel Palong, Bilal di Gapor en goesti Brahim. Verhoord over hunne misdaden, beleden zij schuld en bekenden aan vele vijandelijkheden deel te hebben genomen. Tot voltooiing van het bevredigingswerk achtte Verspijck het geraden hunne onderwerping aan te nemen; hij schonk hun daarom kwijtschelding van straf voor de misdrijven die zij beleden hadden, met last de wildernis te verlaten en zich te Margasarie en Marabahan te vestigen. Die goedertierenheid werkte gunstig; want den 21^{en} Januarij bragt pangerang Moeda, die ten tweedenmale naar Margasarie was gezonden, 6 goesti's en 135 man van Margasarie, Bekompay, Bangkinangan, Moening en Boerit Kayoe ter hoofdplaats mede om vergiffenis te vragen. Hij had die bende toegestaan, tegen de gebruiken, gewapend voor den resident te verschijnen. Verspijck ontging die oneerbiedigheid niet, maar hij wilde op het oogenblik der plegtige eedsaflegging daarin geen verandering meer maken. Hij had trouwens zijn maatregelen tegen verraad genomen. Onder de goesti's telde men Kassan, dezelfde die in der tijd den aanval op Schans van Thuyl geleid en later de opstandelingen van Moening en Moengoe Thayor aangevoerd had; zijn zoon goesti Isendil (genaamd pangerang Ketjiel); goesti Brahim, die onze troepen bij de bezetting van Allei bevocht, steeds een bende in Amandit aanvoerde en den omtrek van Boerit onveilig maakte, en de goesti's Koessin, Mail en Rachmat van minder beteekenis. Zij allen zwoeren trouw en gehoorzaamheid, beloofden hunne wape-

nen in te leveren en zich met der woon te vestigen op de plaats waar de resident dit zou verlangen. De majoor maakte hen nogmaals indachtig, dat zij voor het deel dat zij in den oorlog genomen hadden, voor perkara prang (oorlogshandelingen), vergiffenis kregen; voor hunne medepligtigheid in den moord van Fuijck — als die later ontdekt en bewezen mogt worden — behield het bestuur derhalve de bevoegdheid hen te straffen. Hoewel niemand beleden had daaraan schuldig te zijn, was het toch meer dan waarschijnlijk dat aan eenige hunner ook het bloed van Fuijck kleefde.

Bijna had een onbeduidende omstandigheid de plegtigheid der eedsaflegging in een moordtooneel herschepen. Nadat reeds een zeventig inlanders de vergaderzaal had verlaten, werd een nieuw dertigtal tot het afleggen van den eed binnengeleid. Een der achtersten sprong terug, op het oogenblik dat hij zou binnentreden, en koos ijlings het hazenpad. De groote menigte die buiten stond, en daaronder ook het gevolg van pangerang Moeda, ontstelde door deze plotselinge vlugt en geloofde dat in de zaal verraad gepleegd werd. Er ontstond een groote verwarring; een aantal inlanders sprong in de rivier, verscheidene trokken de klewangs en krissen. Gelukkig deelde die verwarring zich niet mede aan de troepen die, op amok voorbereid, pal stonden; was één schot op dat oogenblik gevallen, de noodlottige gevolgen waren niet te overzien geweest. Door de bedaardheid van den majoor-kommandant der troepen was evenwel de orde spoedig hersteld.

Het ontging de aandacht van het bestuur niet, hoe spoedig het pangerang Moeda gelukt was de vijandelijke Hoofden te ontmoeten. Aanvankelijk schreef men dit toe aan den invloed van Hidayat's brief; doch later bleek het dat pangerang Moeda wel is waar bij een eerste ontmoeting (4 Jan. 1861) met goesti Kassin ten huize van Aboel in den kampong Soengej Bamadoe die tjaps getoond had, maar te-

vens dat hij op verregaande wijze misbruik had gemaakt van den hem opgedragen last, door als gevolmagtigde van de Nederlandsche regering op te treden en in strijd met de waardigheid van dat gouvernement te handelen. Immers om de goesti's Kassan en Ketjiel voor zich te winnen, had hij hen tot pangerangs verheven en die benoeming den omstanders met luider stemme bekend laten maken. Wanneer Kassan, nu pangerang Toeha genoemd, zich wilde onderwerpen, had hij hem toegestaan zich te vestigen waar hij goedvond, en een volkomen gezag over zijn kampong, zonder inmenging van het Europeesch bestuur in zijn zaken, in één woord onafhankelijkheid geschonken. Hij was nog verder gegaan. Zoo Kassan, te Bandjer komende, amok wilde maken, het stond hem vrij; 't was immers beter dáár een openlijken en eervollen dood te sterven, dan in de wildernis onbekend, ellendig, om te komen.

Door zulke voor het gouvernement vernederende beloften had hij de Hoofden der moordenaarsbende tot onderwerping overgehaald. Hij wist zeer goed dat de resident op die voorwaarden geen vergiffenis zou schenken, doch daarvoor had hij vooraf magtiging gevraagd en gekregen om geheel zonder bemoeijing van het civiele bestuur de onderhandelingen te leiden. Hij wist even goed dat de Hoofden bij de eerste gelegenheid weér in de wildernissen zouden terugkeeren, en op nieuw de wapens tegen het gouvernement opvatten, maar dat was hem onverschillig. 't Was hem slechts te doen om bij het bestuur in gunst te komen, om den naam van gehechtheid aan het gouvernement te verwerven. Sluwer, dubbelzinniger en bedriegelijker dan ieder Hoofd, won hij het allen in de kunst van intrigueren af en beoogde slechts een gelijken invloed op beide partijen uit te oefenen, ten einde nooit schade te lijden wanneer een dezer het onderspit delfde.

De openlijke verheffing tot pangerang van Kassan en Ketjiel

(die in het begin voor het gewestelijk bestuur verborgen bleef, omdat dit aangeschreven was zich niet met de onderhandelingen te mengen en pangerang Moeda vrij spel te geven) en de verzekering van pangerang Moeda dat zij na hunne onderwerping een onafhankelijk gezag zouden uitoefenen over ieder die zich bij hen aansloot, waren oorzaak dat een aantal inwoners van Margasarie zich aan de heerendiensten onttrok en Kassan's aanhang van veertig tot op honderd dertig man bragt. In stede van de bende uiteen te doen gaan, vergrootte dus pangerang Moeda die opzettelijk; want naarmate de schare die vergiffenis kwam smeeken talrijker was, had pangerang Moeda zich ook meer verdienstelijk gemaakt en meer recht op belooning verworven; naar die mate was de uitslag zijner zending meer volkomen, en nam zijn invloed op het bestuur toe.

Vele rustige kampongsbewoners, die misschien nimmer de wapenen tegen het gouvernement gevoerd hadden, vroegen dus vergiffenis voor kwaad dat zij niet bedreven hadden; zij speelden die comédie in 't belang van pangerang Moeda, die het bestuur een rad voor de oogen wilde draaijen. Bij hunne terugkomst te Margasarie, door den w^d. controleur Reuter ondervraagd naar de reden dier noodelooze onderwerping, bekenden zij misleid te zijn, daar men hun had diets gemaakt, door die eedsaflegging voor den vervolge van alle heerendiensten vrijgesteld te zijn.

Gedurende het verblijf van pangerang Moeda te Margasarie moest het distriktshoofd telkens vermaand worden over het slechte opkomen der koelie's, die aan de tijdelijke versterking moesten arbeiden. Dit Hoofd verklaarde eenparig met de kamponghoofden, dat hij geen gezag over de bevolking had zoo lang pangerang Moeda zich te Margasarie bevond, daar de meeste kampongsbewoners zich aan de heerendiensten onttrokken onder voorwendsel dat zij bij pangerang Moeda ontboden waren. Reuter was reeds in 't begin van Januarij

van gevoelen dat de pangerang de belangen van het gouvernement meer tegenwerkte dan bevorderde, en stelde (den 5^{en} Januarij) voor om hem naar Bandjer terug te zenden. Zijn wantrouwen nam met iederen dag toe, en gelukkig waarlijk, want daardoor werd misschien een ander bloedbad voorkomen.

Reuter namelijk bevond zich destijds met zijne manschappen op de Boni die voor Margasarie geankerd lag. Op zekeren dag tegen 1 uur na den middag kwam op zijde van den stoomer een vaartuig aanliggen, waaruit een onbekende pangerang steeg, die zich een oom van pangerang Moeda noemde en namens dezen den w^d. controleur zijn opwachting maakte. In dat vaartuig waren twintig zwaargewapende roeijersgezeten. De bezoeker vroeg of zijne roeijers het inwendige van het stoomschip mogten zien. Reuter sloeg dit verzoek af. Na een gesprek over verschillende onderwerpen kwam de pangerang op zijn verzoek terug: »zijne volgelingen zouden zoo gaarne eens een stoomschip zien.” Reuter weigerde andermaal. Doch binnen het uur kwam de pangerang ten derden male op zijn verzoek terug; en eerst nadat hem de verzekering werd gegeven, dat na het gebeurde met de Onrust, vriend noch vijand een stoomschip mogt bezigtigen, trok hij af om nooit meer iets van zich te laten hooren.

Het lijdt geen twijfel of de bezoeker had een verraderlijken aanslag op het oog, en de ondergang van de Boni werd alleen door de waakzaamheid en de achterdocht van Reuter tegen ieder die zich namens pangerang Moeda bij hem aanmeldde, verhoed. Welligt zaten de stoutsten van Kassan's bende in het vaartuig te wachten op het teeken van amok; welligt was het plan uitgegaan van den man, die aan Kassan een amokpartij te Bandjer of te Martapoera voorstelde. Hoe het zij, pangerang Moeda slaagde er gedeeltelijk in het bestuur om den tuin te leiden. Kassan en de zijnen keerden spoedig in de wildernis terug en bragten ons nog menig verlies toe. Eerst later werd pangerang Moeda zelf ontmaskerd.

Door een ligte ongesteldheid opgehouden, vertrok demang Lehman eerst in den nacht van 3 op 4 Januarij, nadat op zijn verzoek het vrijgeleide voor Hidayat voor 25, in stede van 20 dagen, geldig was gemaakt. Den 14^{en} ontmoette hij den pangerang te Moeara Paoe, twee à drie marschdagen boven Mengappan aan de Riam Kanan. Een paar dagen vroeger had Hidayat door tusschenkomst van het distriktshoofd eenige vivres laten vragen, die hem door den kommandant van Mengappan waren verstrekt. De vorstelijke familie, de oude Ratoe, pangerang Wira en zijne kinderen bevonden zich te Tamoenih en hadden volslagen gebrek aan levensmiddelen. De demang ging hen van daar afhalen. Hidayat had zich uit vrees voor de pokken naar Moeara Paoe begeven. Hij schreef (14 Januarij) den regent van Martapoera :

»Ik wacht nog alleen op mijne vrouwen en kinderen, die zeer afgemat zijn. Nu reeds ben ik gereed, om af te komen en zal onmiddellijk op reis gaan als er levensmiddelen gebragt zijn.

»Ik verzoek u den doorluchtigen heer mede te deelen dat de brief (het vrijgeleide) door demang Lehman aangebragt, door mij in goeden staat is ontvangen en ik betuig daarvoor met de reinste blijdschap mijn dank. Den inhoud daarvan heb ik volkomen begrepen en volg dien met hart en ziel op.

»Uw brief ontving ik te gelijk met dien van uw doorluchtigen Heer. Op U alleen, Vader, koester ik de hoop om mij met mijne vrouwen, kinderen, broeders en onderdanen gelukkig te maken; het zij zoo!»

Gelijktijdig verzocht demang Lehman een som van f2000 om kleedingstukken en levensmiddelen voor Hidayat en de zijnen te koopen. Majoor Koch zond hem f500. Den 22^{en} verliet Lehman met Hidayat, zijne vrouwen, kinderen en volgelingen — ruim 150 zielen, op vijftig vlotten — Moeara Paoe en ontving in het voorbijgaan te Mengappan nog eenigen onderstand; drie dagen later te Awang Bangkal (Goenong Djabok) aangekomen, scheen er nieuwe twijfel bij hem ontstaan te zijn

en aarzeldé hij om verder te trekken. »Hoe is uw wil omtrent den pangerang, schreef hij den regent, daar hij nu met zijn gezin hier gekomen is. Hetgeen u ons vroeger hebt gezegd, is hem reeds bekend gemaakt. Wij hopen dus, dat wij hem daarmede niet zullen beliegen.» Het antwoord dat hierop gegeven werd, luidde natuurlijk: dat zij onbevreesd hun reis naar Martapoera moesten vervolgen, daar het gouvernement geen verraad pleegde; dat met te aarzelen en zich overal op te houden het vrijgeleide zijn kracht verloor.

Inmiddels had pangerang Wira zich (den 23^{en}) reeds te Martapoera aangemeld. Hongerig, geheel ontbloot van de middelen om zijn gezin (4 vrouwen en 5 kinderen met 17 volgelingen) te onderhouden, smeekte hij om ondersteuning. Ook de bekende Hoofden der Tanah Laut, Said Sambas en kiay Mohamad Joessoep, kwamen in onderwerping. Bandjermasin werd hun tot verblijfplaats aangewezen.

Van Awang Bangkal deed Hidayat nog een poging om door den regent en het distriktshoofd van Martapoera afgehaald te worden; doch toen hij hierop een weigerend antwoord ontving en aangemaand werd om regtstreeks naar de hoofdplaats door te varen zonder Karang Intan of eenigen naburigen kampong aan te doen, vervolgde hij zijn reis en kwam eindelijk den 28^{en} ten 5 uur in den namiddag te Martapoera aan.

Op het ontvangen dezer tijding vertrok Verspijck in den nacht van 29 op 30 Januarij per sleper van Os naar Martapoera, om met Hidayat over de voorwaarden zijner onderwerping te onderhandelen. In den morgen van den 30^{en} Januarij, waren in de pendopo van het residentiehuis te Martapoera vergaderd:

De luitenant-kolonel 1) der infanterie G. M. Verspijck, resident-kommandant der troepen in de Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo;

1) Bij Gouv. besluit dd. 21 Januarij 1862 was de majoor Verspijck bij keuze bevorderd.

de majoor der infanterie C. F. Koch, kommandant der troepen tevens assistent-resident der afdeeling Martapoera; de 1^e luitenant w^d. controleur 3^e klasse der afdeeling Kween J. J. W. E. Verstege;

de 1^e luitenant-adjutant van den chef der expeditie H. M. A. C. Boers;

de 1^e luitenant fungerend-adjutant van den kommandant der troepen te Martapoera, A. H. Schade van Westrum;

de regent van Martapoera pangerang Djaja Pamenang;

het distriktshoofd van Martapoera kiay Djamidin;

hadji Isah bin Taäl kapitan, en tommonggong Djaja Leksana; terwijl bij die vergadering met de functiën van tolk was belast A. Eman klerk op het residentiekantoor.

Ingevolge de oproeping van den chef der expeditie verscheen ten 10½ ure in de vergadering pangerang Hidayat Oellah, ex-rijksbestierder van het ontbonden rijk van Bandjermasin, vergezeld van kiay demang Lehman en door de navolgende pangerangs, goesti's en Hoofden die met hem in onderwerping waren gekomen:

Pangerang Sjassra Kesoema	}	Zonen van Hidayat.
» Sahel		
» Abdoel Rachman		
» Kesoema Indra	}	Schoonzonen van Hidayat.
Goesti Issa Ali Basah		

Radin Djaja Kesoema (zwager van Hidayat).

Goesti Mohamad Tarip (zoon van radin Djaja Kesoema).

Pangerang Wira Kesoema (halve broeder van Hidayat).

» Mohamad (zoon van Wira Kesoema).

» Sjariief Aboe Bakar (schoonzoon van Wira Kesoema).

» Tirta Kesoema (oom van Hidayat van moederszijde).

Goesti Mohamad

- › Mail
- › Bakar
- › Daoet
- › Ahhman (schoonzoan van Tirta Kesoema).

} Zonen van Tirta Kesoema.

- › Oenoes
- › Djapan
- › Bakar

} Zonen van den te Martapoera geëxecuteerden pangerang Kesoema Ningrat. De vader van dezen pangerang is de halve broeder van Hidayat's moeder, Ratoe Sitie.

› Nohh (zoon van den reeds overledenen hoofdopstandeling pangerang Moeda en kleinzoon van pangerang Ahhmat, broeder van wijlen sulthan Adam).

Goesti Koesin (broeder van den zich op Java bevindenden Radin Rahhmat, wiens vader pangerang Melaya Kesoema de halve broeder is van Hidayat's moeder).

Verder nog eenige mindere opstandelingshoofden, niet van adeltjke afkomst.

Door den kommandant der troepen werd nu tot pangerang Hidayat de vraag gerigt: met welk doel hij zich naar Martapoera had begeven. Hierop verklaarde deze eigenmondig dat hij gekomen was om ootmoedig de vergiffenis van het gouvernement te smeeken voor hetgeen hij had misdreven, daar zijne onderwerping opregtelijk gemeend was.

Op gelijke vraag werd door alle overige in onderwerping, gekomen Prinsen en Hoofden dezelfde verklaring afgelegd.

Hun werd toen te kennen gegeven dat pangerang Hidayat Oellah de opregtheid van zijne betuiging niet met eede behoefde te staven, daar zijn woord als vorsteltjke afstammeling een genoegzame waarborg was, doch dat de overigen den gevorderden eed moesten afleggen. Hiertoe verklaarde men zich bereid.

De luitenant-kolonel resident rigtte daarop het woord tot den pangerang Hidayat Oellah, en deelde hem mede dat hij, als hoogste vertegenwoordiger van het gouvernement in deze gewesten, gemagtigd en geneigd was hem de gevraagde ver-

giffenis te verleen, evenwel onder de volgende voorwaarden :

1°. Dat hij (Hidayat) in geen geval op Borneo mocht blijven, maar dat hij het eiland na verloop van 8 dagen zou moeten verlaten. De gelegenheid daartoe zou hem worden aangeboden ; niet alleen voor het spoedig herstel van den vrede en het bestendigen der rust, maar ook voor zijn eigen welzijn en geluk was dit noodzakelijk. Bleef hij op Borneo, zijn naam zou al te dikwerf tot het plegen van slechte handelingen gebezigd worden, en hij schuldig of niet bij het bestuur in verdenking komen ; door het verlaten van Borneo werd dit alles voorkomen.

2°. Dat hij zich vooreerst naar Batavia zou begeven, waar hem nader een verblijfplaats op Java zoude worden aangezezen ; het bedrag der toelage voor zijn levensonderhoud zou door den gouverneur-generaal zoodanig bepaald worden, dat hij met zijn gezin daarvan onbekrompen konde leven.

3°. Dat hij geheel overeenkomstig zijn verlangen zich door zijne bloed- of aanverwanten, volgelingen enz. naar Java konde laten vergezellen.

4°. Dat hij voor zijn vertrek een publicatie (tjap) zou uitvaardigen, gerigt aan de Bandjermasinsche bevolking, waarin hij erkende verkeerd te hebben gehandeld door oorlog tegen het gouvernement te voeren, en waarbij hij de bevolking verzocht om uit liefde voor hem en tot haar eigen heil, tot orde en rust terug te keeren, alle vijandelijkheden te staken, vooral geen gehoor te geven aan de bevelen van Hoofden die nog in den opstand volhardden, maar die aan het gouvernement uit te leveren. Die bede van den vorst tot zijn volk zou strekken, om aan de kommer en ellende, waaronder een groot gedeelte der bevolking thans gebukt ging, voor goed een einde te maken.

Het antwoord van pangerang Hidayat Oellah luidde :

dat hij volkomen bereid was aan alle hem gestelde voorwaarden te voldoen ;

dat hij nader een opgave zou indienen van hen, die hem naar Java mogten volgen;

dat hij zelf het wenschelijke van een publicatie in den aangeduiden geest had ingezien en reeds een tjap had opgesteld om de Bandjersche bevolking van alle verdere vijandelijkheden terug te houden. Hij wenschte dat opstelaan de goedkeuring van den resident te onderwerpen; mogt deze daaraan zijne goedkeuring niet kunnen hechten, dan was hij bereid die publicatie te wijzigen overeenkomstig des residents verlangen.

Ook verbond hij zich te voldoen aan het daarna door den chef der expeditie uitgedrukt verlangen, om namenlijk na zijn inschepping te Martapoera, zich verder niet te Bandjermasin op te houden, maar dadelijk door te stoomen naar Schans van Thuyl, alwaar hij met zijn gevolg zou overgaan aan boord van het stoomschip, dat bestemd was hem naar Java over te brengen.

Kiay demang Lehman verzocht toen, pangerang Hidayat naar Java te mogen begeleiden en daarna weder naar Bandjermasin terug te keeren, opdat de resident over zijne diensten zou kunnen beschikken. — Ook dit verzoek werd toegestaan.

Vervolgens had de voorstelling plaats der tegenwoordige pangerangs, goesti's en Hoofden door den regent pangerang Djaya Pamenang, aan den chef der expeditie.

Nadat pangerang Hidayat was uitgenoodigd ten 5 ure in den namiddag zich nogmaals bij den kommandant der troepen te vervoegen om met dezen een afzonderlijk onderhoud te hebben, werd de vergadering gesloten, en keerde pangerang Hidayat met zijn gevolg terug naar de woning van den regent.

Zoo was dan, reeds in de eerste bijeenkomst, de hoofdvoorwaarde waarop de chef der expeditie vergiffenis schonk, zonder de minste bedenking door Hidayat aangenomen. Hoe gehecht ook aan zijn geboortegrond, deed hij geen enkele

poging om den resident van besluit te doen veranderen, dacht hij er niet aan van zijn vrijgeleide gebruik te maken en terug te gaan naar de wildernis waar de honger hem aangrijpsde. Overtuigd door Lehman en Djaya Pamenang van den onverzettelijken wil des residents, overtuigd door eigen ondervinding van de onmogelijkheid om langer de magt van het gouvernement te weêrstaan, berustte hij gelaten in het ijzeren noodlot. Zijn houding was eerbiedig als die van een overwonnene.

In het afzonderlijk onderhoud dat hij 's namiddags met den resident had en waarin deze er in slaagde hem openhartig te doen spreken, verzocht hij ootmoedig dat de resident den gouverneur-generaal van zijn werkelijk berouw wilde overtuigen, opdat hij niet te ongunstig beoordeeld mogt worden. Hij was het slagtoffer van intrigues, zeide hij. Slechts op aandrang van den pangerang panghoeloe en van Sherif Hoessin had hij indertijd Martapoera verlaten. De eerste vijandelijke bewegingen in Moening waren niet door hem, maar door sulthan Tamdjid Illah begonnen. Misbruik makende van zijn naam, had zekere Ganga Soeta, Moening aan het gisten gebragt. Maar Ganga Soeta had daartoe last ontvangen van den sulthan. Een briefje van den volgenden inhoud: »Ik, sulthan Tamdjid, verlang dat gij in deze zaak den naam gebruikt van Hidayat" was naar hij meende in handen gekomen van het bestuur. Vroegere residents (dit zeide hij niet zonder verlegenheid, daar hij ongaarne een beschuldiging tegen gouvernements ambtenaren inbragt) hadden hem in tegenwoordigheid van vele inlandsche grooten beleedigd, door te zeggen: »gij zult Tamdjid's orders gehoorzamen, en zoo niet, dan zal ik u daartoe dwingen."»

Op de vraag: op welke wijze men zich het beste van Antassari en Amin Oelah konde meester maken, antwoordde Hidayat, dat nu hij het land verliet, ook zij spoedig hun aanhang zouden verliezen. »Ik zie thans niet op tegen de

reis naar Java, voegde hij er bij, ik neem de beschikking des Allerhoogsten met geduld aan en vertrouwen op het gouvernement. Alleen kwelt het mij bij mijn vertrek, dat ik zelf de zaak niet geheel voor het gouvernement kan bevredigen en daardoor het bewijs geven hoe welgemeend mijn berouw is en hoezeer ik de milde handelingen van het bestuur waardeer. Welaan! sprak hij met nadruk, zoo men het mij toestond, zoude ik zelf Amin Oelah opzoeken en hem dwingen; mijne ziel (djiwa) zou ik daarbij verspelen, of hij de zijne er bij laten, wanneer hij niet goedschiks wilde volgen. Ook Antassari zou ik wel weten over te halen of te dwingen."

Over dit zijdelingsch verzoek om te Bandjermasin te blijven, meende de resident te moeten heenglijden. Hij wees nog eens op de moeilijke verhouding waarin Hidayat zou komen, op de waarschijnlijkheid dat hij het vertrouwen van het gouvernement zou verliezen door de kuiperijen van inlandsche Hoofden, en ondervroeg hem over zijne betrekking met Antassari.

»Niet volgens een vooraf beraamd plan was de opstand begonnen, verklaarde Hidayat. Ik heb niets met Antassari besproken. Door mijne vlugt en door de machinatiën van den laaghartigen Amin Oelah is er opstand ontstaan, voor en zonder dat ik het wilde. Ik verlangde geen opstand. Was ik niet ongerust geworden en gevlugt, het zoude zoo ver niet gekomen zijn. Op dat tijdstip bevorderde ik den opstand nog niet. Vroeger ontmoette ik Antassari nimmer; slechts zelden was ik met hem in briefwisseling en in de jaatste tijden hoorde ik niets meer van hem. Het manifest met mijn en Antassari's zegel, in de kampongs vertoond, waarbij het volk tot verzet werd opgeroepen, was niet mijn werk, maar dat van den schurk Amin Oelah."

Het was inderdaad waarschijnlijk dat Hidayat in 1859 slechte raadgevers had, en dat er veel onheil zou zijn voorkomen, indien het toenmalig bestuur het vertrouwen van den rijksbestierder had kunnen winnen.

Hidayat verzocht een schriftelijk bewijs van de vergiffenis en den onderstand die hem beloofd waren. Doch toen de resident hem opmerkte, dat de openlijke, mondelinge behandeling der zaak meer pleitte voor de opregtheid zijner woorden en de ridderlijkheid zijner handelingen, dan een schriftelijke verklaring die aanleiding zou kunnen geven tot de veronderstelling dat de onderwerping niet geheel vrijwillig was geweest; toen de resident er echter bijvoegde, dat zijne woorden nimmer onwaarheid bevatten en hij altijd bereid was in geschrifte te stellen, 't geen hij mondeling had beloofd — vergiffenis en voldoende onderstand, — toen zeide Hidayat: „Ik zal mij gaarne onderwerpen aan hetgeen de resident het beste vindt; hij zal, hoop ik, thans alles voor mijn best doen.” — Dit werd nu nogmaals verzekerd, en om aldadelijk een blijk te geven der grootmoedigheid waarmede de Nederlandsche regering zijne overwonnen onderdanen behandelt, beloofde de resident dat hem f1500 zou worden uitbetaald tot aankoop van kleederen en andere benodigdheden voor de reis. Hij had immers vernomen dat Hidayat geheel van geldelijke middelen ontbloot was?

Dit was inderdaad zoo. Niet alleen bezat Hidayat geen penning meer, maar hij was aan zijne tante Kesoema Negara nog f2000 schuldig; die som zoude hij gaarne voor zijn vertrek afbetalen. De resident wees hem den weg aan, om die schuld later bij gedeelten af te doen met zijn traktement; thans moest hij slechts aan zijn vertrek denken. Ook naar dien raad luisterde Hidayat gewillig. — Het uur van bidden was nu gekomen; hij vroeg toestemming zich te mogen verwijderen en nam afscheid met een diep gevoel van dankbaarheid.

Aan demang Lehman, die een tjap verzocht, waaruit zijn vergiffenis zoude blijken, werd de volgende verklaring gegeven:

„De luitenant-kolonel, resident enz. geeft dit bewijs aan den vroegeren opstandeling kiay demang Lehman, ten blijke dat

hij volle vergiffenis van het Nederlandsch bestuur heeft ontvangen. Hij teekent er zelf bij aan, dat sints demang Lehman in onderwerping is gekomen deze werkelijk berouw heeft doen blijken, en na dien tijd goede diensten heeft bewezen om den opstand verder te dempen en pangerang Hidayat tot onderwerping over te halen.

»Wanneer hij na zijn verblijf op Java wenscht terug te keeren naar Bandjermasin, mag hem zulks niet belet worden.»

Den 31^{en} had een tweede vergadering plaats, bijgewoond door den resident, den assistent-re'sident, den regent en het distriktshoofd van Martapoera, door hadji Isah, pangerang Hidayat, pangerang Wira Kasoema en demang Lehman. In die vergadering werd het volgende stuk vastgesteld, voorgelezen, en door Hidayat met zijn tjap voorzien.

»Deze tjap komende van mij, pangerang Hidayat Oellah, is gerigt aan het Bandjersche volk.

»Geene bevelen zijn echter in dezen mijnen brief vervat want van dat regt heb ik reeds vrijwillig afstand gedaan; dat regt heb ik verbeurd door de vroegere gedragingen des volks tegenover het Nederlandsch-Indisch bestuur. Het is dus slechts een verzoek dat u wordt gedaan, met den opregten wensch dat gij daaraan zult gehoor geven, opdat de onheilen die u reeds te lang hebben getroffen eindelijk een einde mogen nemen.

»Gehoor gevende aan verkeerde raadgevingen, hebt gij vroeger een dwaalspoor gevolgd, en zijt gij destijds in opstand gekomen tegen het Nederlandsch bestuur.

»Daardoor is groote kommer en ellende over u gekomen en zal ik voor God den Allerhoogste verantwoording moeten afleggen, voor de stroomen bloeds die de oorlog heeft gekost.

»Gij hebt u al die opofferingen ter mijner liefde getroost, en wederkeerig wil ik u dan ook toonen uw welzijn goed

te begrijpen en dat nog voor het laatst behartigen , opdat mijne schuld daardoor moge verminderen.

»Gij hebt gezien dat het Nederlandsch bestuur ons in kracht en magt verre overtreft , dat het slechts de welvaart beoogt van zijn goedgezinde onderdanen niet alleen , maar dat het zelfs mild en grootmoedig is jegens zijne vijanden ; want zelfs bij den nu heerschenden hongersnood komt het zijne vroegere vijanden ter hulpe.

»Gij die immer gehoorzaam zijt gebleven aan de bevelen van het Nederlandsch bestuur , gij hebt immers reeds de weldaden van dat bestuur ondervonden. Gij hebt gezien dat het niet *zijne* maar wel *uwe* belangen beoogt.

»Aan het Bandjersche volk doe ik daarom de bede om af te zien van het plegen van verdere vijandelijkheden. Gij die nog in verzet zijt , keert terug naar uwe woningen , en zoekt uw levensonderhoud in een vreedzaam en eerlijk bestaan , opdat de tooneelen van moord en verwoesting voor goed een einde mogen nemen.

»Legt uwe wapenen neder , smeekt ootmoedig uwe vergiftenis af en ik ben overtuigd dat zij u grootmoedig zal worden geschonken.

»Geeft verder geen gehoor aan de bevelen der Hoofden die den oorlog mogten blijven volhouden , noch aan de bevelen u door Antassari , Amin Oelah en andere slechtgezinden gegeven ; want ik zeg u dat dezulken zoowel uw als hun belang geheel verkeerd begrijpen , en dat gij voor uw eigen heil en uit liefde voor mij verpligt zijt , de slechtgezinde Hoofden aan het gouvernement uit te leveren.

»Ik zelf heb u het voorbeeld van onderwerping gegeven , en gij hebt gezien dat ik mij daar goed bij heb bevonden.

»Ik heb het gedaan om hen , die nog in verzet zijn , daartoe eveneens aan te sporen. Hoe eerder de sporen van dezen noodlottigen oorlog zullen zijn uitgewischt , des te eerder hebt gij vergeving te wachten van God den Allerhoogste voor de

rampen, die gedurende meer dan twee jaren de Bandjersche bevolking hebben geteisterd.

»Door de vervulling van deze mijne bede, zult gij mij, pangerang Hidayat Oellah, zeer gelukkig maken.

»God de Allerhoogste en de Maroekoem en de Astana zullen u vervloeken, maar vooral de verdere opstandelingshoofden, wanneer gij aan dit mijn laatste verzoek niet zult voldoen.»

Aan pangerang Wira Kasoema, die onder Hidayat tijdens den opstand de betrekking van rijksbestierder vervuld had, werd te kennen gegeven, dat ook hij naar Java moest vertrekken en dat hem, daar hij geheel zonder middelen van bestaan was, eveneens een onderstand zou gegeven worden. — De belofte dat de assistent-resident majoor Koch de reis naar Java zou mede maken, verheugde Hidayat zeer. Zijn verzoek, om ook door het distriktshoofd kiay Djamidin begeleid te worden, werd eveneens toegestaan.

Hoewel het Hidayat vergund was tot den 5^{en} der volgende maleische maand te Martapoera te blijven, werd hem in overweging gegeven om een paar dagen vroeger te vertrekken, vermits in dit geval een gedeelte van zijn gevolg op de mailboot kon ingescheept worden en Hidayat gelijktijdig met al zijne volgelingen te Batavia aan wal kon stappen. Toen ook dit overeengekomen en het vertrek geheel geregeld was ten genoegen van den vroegeren rijksbestierder, die zeer tevreden en gelukkig scheen met den goeden afloop der onderhandeling, liet de chef der expeditie de inscheping met vertrouwen over aan den majoor Koch die bij de onderwerping veel beleid aan den dag had gelegd, en keerde den 7^{en} naar Bandjer terug. Daar bepaalde hij de stoomschepen die tot het overbrengen der vorstelijke familie gebruikt zouden worden, gaf last dat zij in den morgen van den 3^{en} Januarij 1862 naar Poeloe Kagit stoomen zouden, en zorgde dat daár aan het vertrek hoegenaamd geen belemmeringen in den weg werden gelegd.

HOOFDSTUK XIV.

DE ORANG BEAMAËL TE MANDJABAR EN SOENGEJ PENDANGIN. —
DE VECHT OP DE BOVEN-BARITO. — TWEEDE TOGT DER
KOETEINEZEN.

Voor dat wij de gevolgen der onderwerping van Hidayat vermelden, zal het noodig zijn een blik te slaan op den toestand van het land in de andere afdeelingen.

Hoe groot de schaarschte van rijst in Riam Kanan en Kiwa was, ontwaarde men reeds uit het gebrek dat de Hoofd-opstandelingen leden. Een pikol rijst, dat gewoonlijk *f*3 kostte, moest nu met *f*18 betaald worden. Het bestuur had tijdig maatregelen genomen om hongersnood in de kampongs te voorkomen; maar de kwaadwilligen, die nog in de bosschen schuilden, werden door dien geesel getuchtigd of genoodzaakt het zwaard op te steken en in onderwerping te komen. Ook in Tanah Laut stond gebrek voor de deur; daarom werd aan de bevolking toegestaan diamanten te graven tegen betaling van een kleine belasting.

In Amandit trachtte hadji Lamoan een bende orang beamaël te organiseren, doch werd met een volgeling door een nachtelijke patrouille onder Gehne afgemaakt. De in-

lander Angeer, die weigerde de plaats aan te wijzen waar loerah Boesaleh zich verschool, maakte amok, doch werd er zelf het slagtoffer van. De 2^e luit. von Plötz vatte te Bambang twee Hoofden. Door aanhoudend patrouilles uit te zenden, vielen eenige inlanders in onze handen, die langen tijd de postgemeenschap bemoeijelijkt hadden, zoodat thans de rust hersteld mogt heeten.

Niettegenstaande de bloedige lessen der vorige maand, was het dolzinnige beratippen nog niet geheel onderdrukt. Te Ilong en Mandjabar in Allei hield men vergaderingen. wond men zich op en vastte men, alles onder leiding van zekeren panghoeloe Lamoedin. Kapitein Rödlich ging daaraan een einde maken en rukte den 1^{en} Januarij uit Barabei-e met een kolonne van 84 bajonetten en een berghouwitser onder luit. Strengaerts en de dd. officieren van Puffelen en Kieser.

In de nabijheid van Mandjabar werd de kolonne van een hoogte met geweervuur ontvangen. Naauwelijks had Rödlich een behoorlijke stelling op den weg genomen, of een talrijke bende — volgens opgave van pembekkel Diertja 200 man — kwam te voorschijn en viel de kolonne moedig aan. Door een goed aangebragt kartets- en geweervuur teruggedreven, beproefde zij daarop om te trekken. Eensklaps springen acht woevende orang beamaäl met opgeheven klewangs en gevelde lansen uit het riet en werpen zich stout op de achterwacht. Deze ontvangt hen goed en doet alle acht in het stof bijten; een hunner was tot aan den houwitser doorgelopen voordat hij werd afgemaakt. In het geheel verloor de vijand ruim 20 man, doch ook van onze zijde telde men één doode en negen gekwetsten.

Na afloop van het gevecht achtte Rödlich het noodig met de gewonden naar Rantawan terug te marcheren. Daar het echter in de bedoeling lag van den kommandant der troepen in Allei om den omtrek van Mandjabar geheel te

zuiveren, begaf Rödlich zich 's anderendaags wederom derwaarts en vatte tot den 5^{en} in den kampong post. De orang beamaäl trokken daarop naar Karrau en Koe-oe, waar Rödlich door het hooge water verhinderd werd hen aan te tasten.

Door een aanval op kampong Kroebang gaf die bende den 11^{en} Januarij weder teeken van leven. Strengaerts onmiddelijk derwaarts getogen, vond den vijand reeds verdwenen en de kampongsbewoners in het bosch gevlugt. Zijne pogingen om de bende te achterhalen, mislukten door den moerassigen bodem. — Geen middel onbeproefd latende om het opgewonden volk tot bezinning te brengen, liet men den musti van Amoenthay een bevelschrift uitvaardigen waarbij de handelingen der orang beamaäl ten hoogste afgekeurd werden. Twee hadji's bragten dit naar Karrau en Koe-oe.

Karta Negara (zie pag. 209) hield zich op in de bosschen oostelijk van Allei en plunderde nu en dan een weërloozen kampong; de troepen op hem afgezonden, wist hij te ontwijken. De 1^e luit. Voogt die bij het gevecht te Kria Widjaja Bepintoe gekwetst werd, overleed den 3^{en} Jan. aan de gevolgen zijner wonden.

Opvallend was het, hoe veel bewijzen van goede gezindheid door de bevolking werden gegeven, en hoe getrouw zij alle berigten omtrent den vijand aanbragt. Van der Heijden maakte daarom van zijn magt als civiel-gezaghebber gebruik om met groote bevolkingspatrouilles het land van stroopende benden te zuiveren. Zoo trok pembekkel Diertja met 500 man langs de geheele soengej Babang-Allei tot aan het onbewoonde gebergte; het Hoofd van Benoea Kapayang met een andere patrouille langs den weg die naar Panghamban en soengej Doerian voert; en een derde onder Tameng Joeda, een vroeger opstandelingshoofd, langs de soengej Gatal.

Verscheidene vijandelijke Hoofden onderwierpen zich in den loop dezer maand te Barabei-ie.

Na het gevecht te Benoea Lawas (zie pag. 208) was de toestand in Amoenthay aanmerkelijk verbeterd. Den 17^{en} kwamen er evenwel berigten in, die nieuwe troepenbewegingen noodig maakten. Goesti Mad Said, zoo beweerde men, had van zijn vader Antassari den titel van sulthan gekregen en goesti Ali dien van Mangkoe Boemi; zij hielden zich te Paran boven Pringin op. Pangerang Mas Anachoda Lampong en Ngabei Moeda bevonden zich met 300 gewapenden noord-oostwaarts van Kaloewa en poogden met geweld de naburige bevolking tot beratip beamaäl over te halen.

Een kolonne sterk 68 man en één houwitser onder van Bennekom marcheerde dientengevolge derwaarts en vond den 19^{en} bij Soengej Pendangin een verlaten bivak. Spoedig daarna ontwaarde de voorhoede, bij het deboucheren uit een bosch, eenige huizen waarin Anachoda Lampong zich bevond met honderd man. De nadering van troepen niet bespeurende, werd de bende onverwachts aangetast, verloor zes dooden, een aantal gewonden en verscheidene wapens, en koos ijlings de vlugt. Anachoda zelf had twee wonden bekomen. — Met dezelfde kolonne maakte van Bennekom den 21^{en} een togt naar Pamatton, oostwaarts van Kaloewa, waar panghoeloe Abdoel Rassid zich met zijn bende ophield. Gedekt door een vooruitgeschoven wacht die alarm maakte, had de vijand gelegenheid het hazenpad te kiezen en ontkwam in het bosch aan de vervolging der soldaten.

Andere krijgsverrigtingen vielen in die afdeeling niet voor. Paran kon niet bereikt worden, door de onbegaanbaarheid van het terrein achter Pringin in dit jaargetijde; de vijand, die daar stand hield, kon eerst later verdreven worden. Van Tabalong werd gemeld, dat Antassari met een geleide van 200 man Teweh had verlaten om met Hidayat een ontmoeting te hebben, en dat hij reeds aan den oorsprong der Tabalong was gekomen, om verder langs de grenzen van Allei te

gaan. Dit bericht had te weinig schijn van waarheid om er veel acht op te slaan.

In het noorden was weinig verandering in den bestaanden toestand gekomen. Kiay Ranga Niti hield Ampah bezet en verwachtte nieuwe vijandelijkheden van een bende Dayaks onder Kartas Melayong. In Doesoen was het gebrek aan zout zoo groot, dat het onmogelijke beproefd werd om dit in te smokkelen.

Tommonggong. Toendan, het belangrijkste Hoofd der mui-telingen in Kahayan, overleed korten tijd na zijn terugkomst uit Doesoen.

De Vecht (zie pag. 212) vond de bevolking van Lahey en Teweh even vijandig als vroeger. Nadat die stoomer den 17^{en} December 1861 voor de monding van eerstgenoemde rivier het anker had laten vallen, werd de sloep onder bevel van den luitenant ter zee 2^e klasse Sandt van Nooten, reeds den volgenden dag met gewerschoten ontvangen. Van den ketting der Onrust, die over de rivier zou gespannen zijn, werd niets bespeurd. Twee inlanders, Brahim en Adam, die van Bandjer medegenomen en den 16^{en} de Teweh opgezonden waren, kwamen den 18^{en} aan boord terug, zeggende dat zij door het Hoofd Singa Djajapati waren aangehouden en zeker omgebragt zouden zijn, als zij niet op de vlugt waren gegaan.

Den 21^{en} roeide een tweede verkenning in negen uren tijds, drie mijlen de rivier op, en kreeg toen vuur uit een kampong aan den regteroever gelegen. Door de ontschepte troepen werd de vijand verdreven en de kampong vernield; een tweede en derde kampong ondergingen hetzelfde lot. Bij den laatsten drong de vijand tusschen de ontschepte manschappen en de sloepen door, doch werd spoedig verjaagd. Een matroos werd door een pijl, een inlandsche vuurstoker door een kogel gewond.

Den 28^{en} werd door de Vecht voor de Teweh post gevat, en werden sloepen de rivier opgezonden, die na tien uren roeijens zonder eenige ontmoeting terugkeerden. Waarom men van het leger der Koeteinezen niets vernam, zullen wij spoedig mededeelen. — Op de terugreis, den 6^{en} Januarij ondernomen, ontmoette de Vecht bij Marabahan de Celebes die haar van victualie en van een barkas voorzag, nam van Mengkatip nog een korporaal en tien infanteristen mede om de verkenningen krachtiger te kunnen maken en stoomde den 10^{en} weder de Barito op.

Niet beter dan de eerste maal, liep ook de tweede togt der Koeteinezen naar Doesoën af. De prauwen die den 13^{en} October de bovenlanders naar Pangkoe zouden brengen (zie pag. 176) om daarna de troepen af te halen, waren den 29^{en} dier maand nog niet te Moeara Pahoe terug. De Bode, het talmen moede, bragt den assistent-resident onder het oog, dat hij slechts voor twee maanden vivres in voorraad had en het nazenden daarvan met veel bezwaren zou gepaard gaan, dat de op nieuw aangevraagde vivres te M. Pahoe of elders in reserve moesten blijven om bij een onverwachten terugtogt te dienen, en dat het dus hoog tijd werd den togt te volbrengen. Nu stelde Dahmen den sulthan een ultimatum en verklaarde dat, wanneer er op den 31^{en} geen voldoende aantal prauwen gereed was, hij met de kolonne en het stoomschip over Samarinda naar Bandjermasin zou terugkeeren, en Z. H. verantwoordelijk stelde voor de gevolgen. Die bedreiging hielp; men verzamelde eenige prauwen uit den omtrek, zoodat er in den avond van den 3^{en} November 22 prauwen beschikbaar waren.

Den 4^{en} vertrok de kolonne om 9½ uur en kwam 's middags ten 3½ uur te Bayan (een Dayaksch huis) aan; hier werd gebivakkeerd, doch door de luiheid en nalatigheid van den kommandant der vivres-prauwen waren deze niet aangeko-

men en kon er niet gegeten worden. De reis duurde 7 dagen; den 10^{en} bereikte men kampong Pangkoe (aan de soengej Njawattan); onderweg waren de noodige voorzorgsmaatregelen genomen.

Bijna door het geheele gebied van de Pahoe tot aan de Njawattan en van de Njawattan tot Pangkoe, vond men alles overstroomd; slechts hier en daar stond een enkel Dayaksch huis. Te Pangkoe werd het terrein hooger en heuvelachtig en de bevolking talrijker. In tegenstelling van de Pahoe, die tot aan de Njawattan omstreeks 55 el breed is, en voor groote prauwen en kleine stoombooten altijd bevaarbaar blijft, is de laatstgenoemde rivier smal en alleen voor kleine prauwen bruikbaar.

Den 20^{en} kwamen de sulthan en de assistent-resident met gevolg aan, en daar men nu slechts vier dagmarschen van het Laheysche verwijderd was, werd op een spoedig vervolgen van den togt krachtig aangedrongen.

De gezondheidstoestand der troepen was ongunstig; den 5^{en} December werden reeds 1 europeesch sergeant, 2 inlandsche sergeanten, 7 europesche en 3 inlandsche soldaten geëvacuëerd. Hoezeer de kolonne-kommandant had aangedrongen om deze ongezonde plaats te verlaten, werd het vertrek toch gedurig uitgesteld, met dat gevolg dat den 12^{en} December nog eens 3 europeanen en 3 inlanders geëvacuëerd moesten worden, en de kolonne teruggebracht was tot op 71 man met 65 bajonetten.

Den 13^{en} December kon de reis nog niet aangenomen worden uit gebrek aan koelie's; andermaal werd den sulthan een ultimatum gesteld, en nu zoude de kolonne zeker den 14^{en} des namiddags of uiterlijk in den morgen van den 15^{en} vertrekken. Dien dag werden weder 5 europeanen en 2 inlandsche soldaten ziek teruggezonden. Van Samarinda versterking ontbieden, was ondoenlijk. Daartoe ontbrak de tijd; er bestond immers hoop om spoedig in het Laheysche te zijn.

Op den 14^{en} en den 15^{en} rukte men evenwel nog niet op, alhoewel de troepen gereed stonden; de sulthan verkoos niet te vertrekken omdat het regende. Eindelijk vertrok men den 16^{en} December van Pangkoe. Vier dagen vroeger, was de Dayaksche radja Alam met zijne manschappen vertrokken, onder belofte om tot in Lahey ons vóór te gaan; de kolonne haalde hem evenwel dienzelfden dag tegen 11½ uur bij de soengej Melia in. Omdat de vogels niet genoeg goede teekenen hadden gegeven, had men niet doorgemarcheerd. Het gevolg hiervan was dat de kolonne ook niet verder kon gaan.

Den 17^{en} ging men eerst ten 9 ure op marsch, en had de kolonne met groote moeilijkheden te kampen. De meeste koelie's liepen weg en stoorden zich niet aan de bevelen; verscheidene manschappen werden ziek, zoodat eindelijk aan de soengej Moerowan het bivak moest opgeslagen worden. De kiay Senopati was ernstig ziek en had zich daar reeds gelegerd.

De marsch van den 18^{en} ging gepaard met dezelfde verwarring en hetzelfde oponthoud als den vorigen dag. Te soengej Mari, bespeurde de kolonne-kommandant, dat het kistje der kompagnies-administratie ontbrak en liet hij een onderzoek instellen. Den volgenden dag werd het marcheren nog bezwarender, daar het aantal zieken voortdurend toenam. Ook een groot gedeelte der Koeteinezen werd ziek en had daarenboven nog gebrek aan voeding, zoodat er een aantal naar de kampongs werd teruggezonden.

Van uur tot uur werd de weg slechter; het smalle modderige pad ging beurtelings over steile hoogten en door diepe ravijnen: de soldaten moesten zelve hunne zieke makkers dragen; want hoe sterk de kolonne-kommandant ook bij den assistent aandrang om hulp van koelie's te ontvangen, 't was alles vruchteloos. Des namiddags ten 5 ure bereikte de kolonne de soengej Njahan, op bijna een uur

afstands van Lingan gelegen; daar de soldaten uitgeput van vermoeijenis waren, moest de Bode last geven tot bivakkeren. De assistent-resident was met den sulthan tot Lingan doorgemarcheerd.

Laat in den morgen van den 20^{en} werd de togt voortgezet en tegen 11 ure het bivak te Lingan bereikt. De radja Alam was daar reeds gelegerd. In het belang der dienst had de Bode zich veel laten welgevallen waartegen hij in gewone omstandigheden zou zijn opgekomen; in de hoop het doel van den togt te bereiken, had hij met zijne manschappen ongemak en gebrek geleden, doch thans schreef hij den assistent-resident aan, dat een marsch op die wijze door vijandelijk land onmogelijk was, en verzocht hem betere maatregelen te nemen voor dat er verder gegaan werd.

De toestand der troepen werd hoe langer hoe slechter; al de inlandsche soldaten hadden koorts en vele leden aan berri-berri; den 29^{en} telde men 38 zieken en moesten er wederom 1 sergeant-majoor, 1 korporaal, 5 flankeurs en 7 inlandsche soldaten met 2 kettinggangers teruggestuurd worden. Dit gaf de Bode, die in niets geraadpleegd werd en nooit een vergadering bijwoonde, aanleiding den heer Dahmen voor te stellen om, wilde men ooit de Boven-Doesoen bereiken, tijdelijk te Lingan te blijven totdat er versterking en toevoer van het noodige van Samarinda aangevraagd en gekomen zou zijn, in de hoop dat de zieken in dien tusschentijd zouden herstellen. Kon de assistent daarin niet bewilligen, dan stonden de 44 nog gezonde manschappen onder een officier en den officier van gezondheid tot zijne beschikking, en zou de Bode de ongestelden met de beide overige officieren terug zenden.

De sulthan hield zich te Pangkoe bij voorkeur in een smederij op, of vermaakte zich met over paaltjes te springen.

Den 26^{en} werd door de onachtzaamheid van den kommandant der wacht, de inlandsche sergeant Djojo Pradsoeno,

een kistje ontvreemd inhoudende f 3000 die onder verantwoording van den assistent-resident waren. Niet alleen de soldaten, maar ook de meeste Koeteinezen werden van lieverlede ziek en keerden naar hunne kampongs terug. In den nacht van den 2^{en} Januarij openden eenige kwaadwilligen het graf van een kettingganger, sneden het lijk het hoofd af en namen het mede.

Het was te voorzien dat het bivak te Lingan vooreerst niet verlaten zou worden om dieper het land in te gaan. De toestand der Koeteinezen en van het geheele leger voor zooverre het nog dien naam verdiende, werd ten laatste zoo ellendig, dat er besloten werd den togt naar de Boven-Doesoen op te geven. De assistent-resident en sulthan gaven den 7^{en} Januarij bevel tot den terugtogt op grond van het verloopen van het volk, het volstrekt gebrek aan vivres voor des sulthans krijgslieden en het groot aantal zieken. De laatste troepen kwamen den 10^{en} Januarij te Pangkoe, aan de Njawattan aan.

Die terugmarsch was nog ellendiger dan de opmarsch. Men had aan alles gebrek, er waren zelfs geen praauwen voor de zieken die reeds zoo veel moesten lijden. Toen er eindelijk eenige vaartuigen en rakits aangekomen waren, moesten de soldaten zelfs de handen aan het werk slaan, om die te besturen; de koelies die de behulpzame hand nog konden bieden, betoonden den grootsten onwil; terwijl de bende van den sulthan als het ware vluggende de kolonne vooruitging, alleen om de troepen in den rug te hebben en daardoor voor een vijandelijken aanval gevrijwaard te zijn.

Na eindelooze pogingen om praauwen te krijgen, vertrok den 13^{en} Januarij de kolonne naar Moeara Pahoe. Den 20^{en} kwam Z. M. stoomschip Bali aldaar aan, en nam 's anderendaags de kolonne aan boord. Te Pelarang, waar luitenant van Casteren een post zou oprigten, bleven de minst zieke manschappen achter.

Den 22^{en} werd Samarinda bereikt en den 25^{en} Januarij gingen de officieren en manschappen op Z. M. stoomschip Celebes over.

Den 29^{en} Januarij kwam de kolonne de Bode, nog sterk 4 officieren, 31 Europeërs en 44 inlandsche soldaten per Celebes te Bandjer terug. Zestig manschappen en twee officieren aan galkoortsen en berri-berri lijdende, werden met den kolonne-kommandant dadelijk in het hospitaal opgenomen. Gedurende den geheelen Bandjerschen krijg had nooit een kolonne zooveel ellende doorgestaan, zooveel volharding betoond. Zonder een schot te hebben gelost, zonder een vijand te hebben gezien, telde zij 9 dooden en bijna geen enkelen gezonde.

HOOFDSTUK XV.

VERRAAD VAN DEMANG LEHMAN. — TOEBEREIDSELEN TOT VERTREK VAN HIDAYAT. — ZIJN VLUGT. — HANDELINGEN VAN HET BESTUUR. — BUITENGEWONE INSPANNING DER TROEPEN. — HIDAYAT KOMT TE MARTAPOERA TERUG. — VERTREK DER SULTHANSFAMILIE NAAR JAVA.

Het vertrek van Hidayat met zijn gezin was op den 3^{en} Februarij bepaald (zie pag. 244). In den namiddag van den 2^{en} omstreeks 5½ uur vervoegde hij zich met Lehman en twee volgelingen bij den majoor Koch in de versterking, om over het uur van inschepen te spreken. Op verzoek van Hidayat werd dit op 9 uur 's morgens bepaald. De pangerang was in een kalme stemming.

Tegen 9 uur 's avonds meldde zich nog de regent aan en verzocht den majoor om te willen gelasten, dat niemand, zelfs demang Lehman niet, in de versterking zou worden toegelaten. Lehman, zeide hij, had het plan gevormd — op dat oogenblik wel is waar nog niet geheel tot rijpheid gekomen — om Hidayat niet te laten vertrekken; de bevolking zou hem in de uitvoering daarvan ondersteunen.

Majoor Koch berigtte dit een uur later aan den chef der expeditie, en voegde er bij dat hij voornemens was den volgenden dag, een half uur voor het inschepen, Hidayat

te laten weten dat een ijzeren praauw tot zijne beschikking gereed lag, en hij, assistent-resident, uit welvoegelijkheid noch bij het afscheid nemen noch bij het inschepen tegenwoordig zou zijn. Wanneer de pangerang met vrouwen en kinderen, door den regent begeleid, van wal ging, zou Koch met het distriktshoofd en een behoorlijke dekking over land zich naar de plaats begeven waar de van Os onder stoom lag, dáár aan boord gaan en Hidayat opnemen. Verder echter Hidayat belet om te vertrekken, dan zou Koch tot 12 uur wachten en daarna met een sterk geleide naar de regentswoning gaan en hem afhalen; een ander detachement van 60 bajonetten met een houwtiser zou tegelijkertijd langs den weg tot aan de van Os oprukken, om de inscheping van Hidayat te beschermen.

Op ontvangst van die verontrustende tijding (4 uur 's nachts) vertrok Verspijck onmiddelijk per praauw naar Martapoera, vergezeld door den w^d. controleur luitenant Verstege, den djaksa en den luitenant Boers met 17 bajonetten, en kwam daar om 2 uur na den middag aan.

Koch had tegen 10½ uur 's morgens berigt gekregen dat Hidayat zich met zijn gevolg in twee praauwen had ingescheept, en was daarop dadelijk met 40 man en het distriktshoofd in een ijzeren laadpraauw gevolgd. Geen drie honderd schreden afgelegd hebbende, hielden echter de praauwen weder naar den wal, legden aan, en werden met den meesten spoed ontruimd. In een oogwenk verdween Hidayat onder het volk, dat in massa en zwaar gewapend aan den oever stond. Koch dacht dat Hidayat in de nabijgelegen missigit nog een laatste gebed wilde doen en volgde hem aan wal. Daar stond hij voor een dicht opeengepakte menigte die niet uitweek. Op zijn vraag: wat dat beduidde? werd geantwoord: dat men niet zoude toelaten dat Hidayat vertrok, dat men liever de woningen wilde verbranden en den vorst in de diepste wildernis volgen, dan te gedoogen dat hij het land verliet.

Geweld gebruiken zou niet alleen vruchteloos geweest zijn, maar ook de noodlottigste gevolgen na zich gesleept hebben. Een aantal inlanders zouden neêrgeschoten, misschien door de soldaten in de rivier gedrongen zijn, doch in geen geval was er kans geweest om Hidayat het ontkomen te beletten. Daarom keerde Koch naar de versterking terug en raadpleegde hij den regent, die zich niet in de praauw van Hidayat had gewaagd. Demang Lehman, de drijver der oproerige beweging, was natuurlijk bij de inscheeping afwezig en had zich in de nabijheid van de missigit opgehouden.

Een bode naar den nabijgelegenen kampong Passeyangan gezonden, kwam terug met de tijding, dat iedere zendeling zou afgemaakt worden die het waagde te naderen met een andere boodschap, dan de toestemming aan Hidayat om in het land te blijven.

Het bittere der tijding van het gebeurde waarmede Verspijck bij het aan wal stappen werd ontvangen, werd eenigzins verzacht door het bericht dat Hidayat bij het graf zijns vaders was, in de nabijheid van Passeyangan. Er was dus nog hoop hem te overreden, want slechts in het uiterste geval wenschte Verspijck de bajonetten te gebruiken. De regent meende dat Lehman in den nacht van 2 op 3 Februarij met Ratoe Sitie, Hidayat's moeder, het plan tot rijpheid had gebracht om den vorst niet te laten vertrekken; vroeger reeds had zij tot haar zoon gezegd: »Indien gij u te Martapoera overlevert, zal ik de borst vervloeken die u gezoogd heeft.»

Uit de versterking kon men zien dat de kampong door veel volk bezet was en dat de toegangen bewaakt werden; welligt bevond Hidayat zich daar. Meermalen was Koch op het punt geweest Passeyangan aan te tasten, doch de overtuiging dat het onmogelijk was om Hidayat tegen zijn wil in handen te krijgen, weêrhield hem geweld te gebruiken. Hij

schreef dus aan Lehman, dat hij van deze verandering van zaken niets begreep en inlichtingen verzocht omtrent zijn en Hidayat's verlangen. Daarop kwam het volgende antwoord:

»Deze brief, vergezeld van eerbiedige groeten, komt van mij kiay demang Lehman.

»Ik hoop, dat de groote Heer mij en de geheele bevolking genade zal schenken, en met barmhartigheid en regtvaardigheid zal overwegen wat tot heil en voorspoed strekt van de onderdanen van den grooten Heer, zooals dit verzocht wordt in het nevensgaande verzoekschrift van de bevolking van Martapoera.»

DEMANG LEHMAN.

Het daarbij gevoegde stuk luidde aldus :

»Dit verzoekschrift komt, uit naam der bevolking van Martapoera, van ons, onderdanen van den grooten Heer (resident).

»Wij smeeken uwe genade af en verzoeken duizendvoudig, dat pangerang Hidayat niet van Martapoera verwijderd worde; laat hem slechts als een eenvoudig inwoner te Martapoera verblijven.

»Zoo de groote Heer hem evenwel van Martapoera wil wegzenden, dan zullen wij en de geheele bevolking met hem medegaan, doch wij hopen dat deze onze bede door den grooten Heer goedgegunstig zal worden overwogen.

(Geteekend) Pembekkel Anong, hadji Djalla, hadji Abdoerachman, hadji Moehamad Yoesoep, hadji Arip, hadji Machmoed, hadji Moehamad Asrip, hadji Moehamad Napies.

»Geschreven op Maandag, den 3^{en} Saāban 1278.»

Gelijkstaande met den 3^{en} Februarij 1862.

Nu ontbood Verspijck kiay demang Lehman bij zich in de versterking, om opheldering te geven van de plotselingen

vlugt van Hidayat. In een brief aan Hidayat, hield hij dezen voor oogen, welke zorgen hij voor zich, welke rampen hij voor het volk door zijn vlugt voorbereidde; hij raadde hem aan geen stap verder van Martapoera te gaan, herinnerde hem aan de goede behandeling die hij tot nu toe van hem, resident, ondervonden had, en vroeg hem zonder omwegen op te geven wat hij wenschte, opdat dit in gunstige overweging kon genomen worden.

Lehman kwam niet, maar zond 's avonds om 8 uur een uitwijkend antwoord, een briefje, waarin hij den resident bedankte voor zijne goede bedoelingen, en te kennen gaf dat hij, voordat hij in de versterking kwam, met de bevolking wilde overeenkomen wat voor haar geluk en voor dat van Hidayat kon gedaan worden.

De spion Anang, die dezen brief overbragt, gaf de verzekering dat Hidayat en Lehman nog te Passeyangan waren en daar dachten te blijven totdat de zaken geschikt zouden zijn. Verspijck besloot daarom den volgenden dag nog af te wachten. Om 6 uur in den morgen van den 4^{en} kwam Anang aan de versterking terug met het berigt dat Hidayat, ongerust geworden, 's nachts om 12 uur met zijne vrouwen en de overige prinsen over Tankaran Toempoel naar Karang Tenga was getrokken, maar dat Lehman zich nog te Passeyangan bevond.

Hidayat, zonder middelen van bestaan, verzwakt en uitgeput, had dus slechts van het vrijgeleide gebruik gemaakt om nieuwe krachten te verzamelen; had geldsommen aangenomen om die tot een ander oogmerk te gebruiken dan waarvoor zij bestemd waren; had geheel vrijwillig de voorwaarden zijner onderwerping aangenomen, en verbrak zijn woord zoodra hij aan die voorwaarden uitvoering moest geven. Hidayat was dus nu een bedrieger, en daar de termijn van zijn vrijgeleide sedert lang verstreken was, op nieuw een vijand van den Staat geworden. Hij heeft het

gewild; welnu, Verspijck zal hem als vijand behandelen. Tot nu toe heeft hij hem als een onderworpen vorst bejegend; hij heeft hem niet geboeid, niet gevangen gehouden, niet bewaakt; hij heeft het eens gegeven woord gehouden en geen smet op zijn naam, op het gouvernement, op een enkele bladzijde der Indische geschiedenis willen werpen. Hij heeft hem niet naar Bandjer gevoerd, maar vrijheid gegeven om gedurende de laatste dagen op de graven zijner voorouders te bidden; hij heeft hem toegestaan zonder gewapend geleide, zonder dwang aan boord te gaan, om tot het laatste oogenblik het volk te doen zien dat hij geheel vrijwillig het land verliet; Verspijck heeft zelfs na Hidayat's ontvlugting nog langmoedigheid getoond, het uiterste beproefd om hem van een verkeerden stap terug te brengen — nu zal hij al zijn geestkracht ontwikkelen, al zijn verstand aanwenden, al de middelen die hem ten dienste staan gebruiken, om den vlugteling meester te worden.

Aanstands formeert hij twee kolonnes onder de kapiteins Engel en Schepens en laat van twee zijden Passeyangan aanvallen, om eerst demang Lehman in handen te krijgen. Een derde kolonne onder Schade van Westrum moet in een ijzeren prauw de rivier afzakken tot aan de rivier Karta Soeta en onderweg alle prauwtjes lossnijden om den overgang te beletten. Maar ook Lehman was reeds verdwenen. De spion heeft valsche berigten overgebracht; dadelijk na de ontvlugting is Hidayat slechts Passeyangan doorgetrokken om aan de Hastak-Baroe in een prauw te stappen, waarmede hij verder ging; waarheen? niemand wist dit. En Lehman, de raadgever van Hidayat, Lehman die hem het voorbeeld gaf tot onderwerping, die hem bewoog dat voorbeeld te volgen, Lehman, de avonturier, de man zonder geboorte, zonder wettige aanspraak op onderscheiding, die slechts weldaden van het bestuur had ondervonden, dien men zelfs had toegestaan zijn vorst naar Java te begeleiden, om naar goed-

vinden daar te blijven of naar zijn land terug te keeren. Lehman, de ondankbaarste bedrieger, had Hidayat's vlugt gedeckt door Pasesyangan te bezetten en ons met brieven bezig te houden, totdat Hidayat ver genoeg ontkomen was.

Tot straf voor de ondersteuning aan den verrader verleend, werden Pasesyangan en de belendende wijken van Martapoera die tusschen de versterking en de Hastak-Baroe lagen en Lehman bijgestaan hadden, tot den grond toe afgebrand; de missigit, waarin zoovele valsche eeden waren gedaan, werd in de asch gelegd; de gewapenden die zich verzetten, werden neêrgeveld, terwijl men bij publicatie aan de bevolking van Martapoera bekend maakte, dat niemand den kampong mogt verlaten en dat ieder die zich met eenig wapen in het openbaar vertoonde, als vijand beschouwd en neêrgeschoten zou worden. De vrees sloeg in het hart der inlanders, want men wist dat de bedreiging ten uitvoer zou gebragt worden. De rust werd niet meer gestoord.

Een detachement van zestig bajonetten en een houwiter tot versterking van het garnizoen, was van Bandjer ontboden. Order werd gegeven om aldaar Saïd Sambas en Mohamad Yoesoep met zijn vier zonen in verzekerde bewaring te nemen en de minste poging tot rustverstoring met kracht te onderdrukken; want ook te Bandjer was de spanning groot, werd de passar niet bezocht en menig huis gesloten; geen koelie noch tambangan was er te verkrijgen. De militaire kommandant van Tanah Laut kreeg bevel om al de pas onderworpen opstandelings-hoofden voorloopig in arrest te stellen.

Een kolonne, Engel met 80 bajonetten, was reeds van Martapoera op weg naar Banjoe Irang, om Hidayat den pas af te snijden als hij werkelijk naar Karang Tenga gevlugt was en de Riam Kanan wilde overgaan. Op het berigt van een koelie — dat later bleek valsch te zijn — die voorgaf dat hij Hidayat naar Goenong Lawak begeleid had om den Pamatton te bereiken, werden door Schepens met 25 bajonetten

de toegangen te Karang Intan en soengej Allang, werd door Engel Padang Kertella bezet, terwijl de kommandant van Mengapan last kreeg met 40 bajonetten Wang Bangkal, een overgangspunt der Riam Kanan, te bezetten en zorgvuldig te bewaken.

Naauwelijks waren evenwel de troepen op hunne posten, (6 Februarij) of een bewoner van kampong Soengej Tongkas meldde, dat Hidayat met gevolg in den avond van 3 Februarij Aboelan was doorgetrokken, en gezegd had binnen eenige dagen terug te zullen komen. Onmiddellijk gaat de 1^e luitenant de Brauw met 30 bajonetten en eenige levensmiddelen in een ijzeren prauw naar de Moeara Aboelan, stelt zich bedekt op onder het geboomte of in het riet en bespiedt de monding der soengej; eenige kettinggangers maken sluippatrouilles binnen 's lands. Een detachement van 25 bajonetten onder den 2^{en} luitenant Vetter, bezet op dezelfde wijs de Antassan Soeton, totdat de kruisboot van Kaloewa tot vervanging zal aankomen. De militaire kommandanten van Marabahan, Margasarie en Kendangan krijgen aanschrijving om door verdubbelde waakzaamheid den vlugteling het ontsnappen te beletten. De Boni heeft last om van Margasarie tot Marabahan langzaam op en neêr te stoomen.

Met rusteloozen ijver, met de meeste gestrengheid zet Verspijck het onderzoek voort, en verneemt dat de vlugteling den weg naar Passiraman Grogol heeft ingeslagen, om Tjinta Poeri en verder het gebergte te bereiken. Met veel moeite weet hij den hadji van Aboelan, door Schade van Westrum opgebracht, tot de bekentenis te brengen dat Hidayat werkelijk daar is geweest en gezegd heeft zich te Passiraman Grogol te willen verbergen. Volgens dien hadji had Hidayat reeds berouw over den stap waartoe Lehman hem had gebracht. Men verneemt dat Hidayat zich over dag verbergt in het zoogenaamde ananasveld bij Pamatton Pegadongan en gedurende den nacht in het huis van pembekkel Tachmid, waarbij Lehman en Gamar dan de wacht houden.

Alles wordt nu in het werk gesteld om den vlugteling van het oostelijk gebergte af te houden; de troepen aan de Riam Kanan geposteerd rukken in, Mataraman daarentegen wordt versterkt, spionnen gaan uit om zijn spoor te zoeken en te volgen; kleine troepenafdeelingen patrouilleren het land af van Mataraman naar Tjinta Poerie, Soengkej en Roempanang, van Moengoe Thayor naar Martagiri, van Pengaron naar Mangkau. De regent, de mufti, en de algemeen geachte hadji Isah schrijven brieven, om Hidayat tot terugkeer te nopen en hem uit naam van den resident te beloven dat hij voor zijne vlugt niet gestraft worden, maar terugkomende den resident bereid vinden zal de vroeger gegeven beloften gestand te doen. De zwager van den hadji van Aboelan wordt belast met de bezorging dier brieven; komen zij niet terecht, dan zal de hadji wegens hoogverraad voor den krijgsraad terecht gesteld worden.

Ver kan Hidayat nog niet zijn; immers een aantal vrouwen en kinderen vergezellen hem; onder zijne volgelingen zijn er zelfs, wier kinderen gedragen moeten worden; de wegen staan bijna overal onder water, en eindelijk Hidayat zelf is ziekelijk. De officier van gezondheid Benjamins, die Hidayat en eenige zijner familieleden gedurende hun verblijf te Martapoera behandelde, verklaart dat de meesten door koorts en uitputting zóó verzwakt zijn dat een lang oponthoud in de wildernis voor hen doodelijk moet worden. Al deze omstandigheden werken zamen, om een snelle vlugt onmogelijk te maken. Er bestaat dus hoop om hem te achterhalen, en weet hij zich ook al eenigen tijd te verbergen, door gebrek, door honger gedreven, zal hij vroeg of laat zich moeten overgeven; door den mislukten rijsttoogst, door het verwoesten der rijstmagazijnen van den vijand, staat immers, zonder hulp van het bestuur, aan de geheele bevolking de hongersnood voor de deur.

Den 11^{en} werd er onderzocht op welke wijze Lehman het

verraad gepleegd had. De musti en panghoeloe van Martapoera bekenden dat Lehman in den ochtend van 1 Februarij tot hen gekomen was en gezegd had: »Hier heb ik een stuk geteekend door twaalf personen die onzen vorst niet willen laten gaan. Wij moeten ons tegen dat vertrek verzetten. Ik, demang Lehman, zal amok maken in de benting en verzoek dat gij met de bevolking op het zelfde oogenblik van buiten aanvalt.» Hierop hadden zij geantwoord: »neen! doe dit niet; de kompagnie (het gouvernement) is te sterk. Bovendien zijn wij door onzen eed aan het gouvernement gebonden.» Lehman had zich toen toornig verwijderd. Tegen de verklaring van twee getuigen in, ontkende de Chalipa dat hij Lehman dien ochtend had ontmoet. Alle drie werden in verzekerde bewaring genomen, doch eenige dagen later op hun eerewoord vrijgelaten om behulpzaam te zijn bij het opspreken der vlugtelingen.

Nogmaals had men patrouilles verplaatst, detachementen teruggeroepen, ze elders uitgezonden, hier ingescheept, daar in hinderlaag gelegd.

Alle hoofdtoegangen van Aboelan naar de Martapoerarivier waren bezet; niemand mogt de rivier af- of opvaren. Te voet en in djoekongs patrouilleerden aanhoudend afdeelingen soldaten om den veelhoek, gevormd door de Bandjermasinrivier, de Antassan Soeton en de lijn die van daar naar Stamboel loopt en die door posten, gewapende sloepen en kruisbooten geheel werd afgesloten. Ieder die zich in den omtrek vertoonde, werd gevat en aan een streng verhoor onderworpen; geen korrel rijst mogt van Bandjermasin uitgevoerd worden; spionnen en bevolkingspatrouilles doorkruisten in alle rigtingen het land; in één woord de meest doeltreffende maatregelen van den chef werden op het krachtigst ondersteund door de onvermoeide waakzaamheid, den ijver en de beweegbaarheid der troepen. De verontwaardiging over zooveel trouweloosheid was algemeen; de naam alleen van demang

Lehman wekte den toorn op in 't gemoed van den soldaat; de hoop om Lehman meester te worden deed hen alle vermoeienis vergeten; meermalen gebeurde het dat een patrouille die vier ja vijf dagen in moerassen in hinderlaag gelegen of door het water geplast en gebrek geleden had, geen half uur in de versterking terug was, om op een nader ingekomen berigt andermaal uit te rukken.

Weldra ontstond er groot gebrek in den veelhoek, dagelijks steeg de nood hooger. Den 11^{en} kwam Schepens in djoekongs te Pamatton Aboelan aan, en stootte een sluippatrouille op het bivak van Hidayat waar een licht brandde en een man op post stond. De voorste inlandsche soldaat dier patrouille verloor het hoofd en maakte gerucht; door zijn geschreeuw van »amok en rampok" lokte hij een salvo uit waarvan hij zelf het slagoffer werd, terwijl de vijand ontkwam. Het bivak bestond uit eenige lage pondoks en een groote loods; men vond er een paar zakken rijst en eenig kookgereedschap. Het rapport van Schepens kwam overeen met de verklaring van een inlander Saé, die Hidayat voor drie dagen verlaten had omdat hij gebrek bij hem leed, en die aanbood de troepen naar Hidayat's bivak te brengen. Nieuwe verplaatsingen van troepen, andere opstelling van posten, uitzendingen van patrouilles volgden hierop, maar alles zonder gunstig gevolg.

Even buiten de versterking vond men den 11^{en} een papier op een stok gestoken, waarop het volgende was geschreven.

»Indien de resident iets omtrent de zaak van Hidayat wil weten, moet ik zeggen dat het wel zijn voornemen was naar Java te vertrekken; doch de regent en het distrikts-hoofd hebben hem aangeraden om zich te verzetten en de bevolking beloofde hem te helpen. Daarom durfde hij zich te verzetten.

»Die dezen brief vindt, wordt verzocht hem af te geven aan den resident of den fiskaal."

Het doel van den schrijver: onze trouwe Hoofden in verdenking brengen en de handelingen van het bestuur verlammen, werd echter niet bereikt.

Door het verbod van toevoer van rijst begon ook te Martapoera gebrek te heerschen. Reeds verscheidene inlanders waren aan de versterking gekomen en smeekten om voedsel. Verspijck liet (den 13^{en}) het volk van Martapoera op de alon-alon voor de regentswoning vergaderen. 28 Pembekkels, 60 hadji's en 2000 kampongsbewoners kwamen daar te zamen om te vernemen, dat zoolang Hidayat voortvlugtig bleef, alle toevoer van levensmiddelen belet zou worden. Wilden zij dus niet van hongere omkomen, dan moesten zij Hidayat bewegen zich over te geven of hem des noods met geweld terugbrengen. Hidayat zou geen leed wedervaren.

Na een afzonderlijke vergadering met de pembekkels, waarin hun de noodzakelijkheid aangetoond werd om den verrader Lehman uit te leveren, gingen groote volkspatrouilles jagt op hem maken. Met verregaande onbeschaamdheid zond Lehman boodschappen en brieven, om den resident te bewegen de troepen in de versterking te houden en alleen hem te vertrouwen: »mijn streven, zoo schreef hij, is al het mogelijke te doen wat tot heil en voorspoed van den vorst, van mij zelf en van de geheele bevolking kan dienen. Wanneer u mijne woorden wilt aannemen, laat dan geen soldaten patrouilleren, laat hen slechts de benting blijven bewaken." Over zijn onschuld aan de ontvlugting van Hidayat: »Toen pangerang Hidayat naar beneden wilde varen, was ik niet in zijne praauw; had ik mij daarin bevonden, dan zou het gouvernement mij schuldig kunnen noemen. Toen ik met Hidayat aankwam, gaf ik hem den regent over; toen hij vlugtte, was hij niet meer in mijne handen, maar wel in die des regents. De groote Heeren weten dat het best." Omtrent zijn eigen vlugt: »de reden van mijn weggaan uit Martapoera is deze: Toen ik mij in rust bevond, werd

ik wakker gemaakt door het lossen van twee geweerschoten. Wakker zijnde hoorde ik vele schoten vallen; ik vlugtte toen achter het huis, waarin ik mij bevond. Daar zag ik alle huizen in den kampong in brand staan; ik dacht bij mij zelf dat de groote Heer door die handeling mij niet meer wilde zien en ben toen gevlugt. Ik begrijp echter niet wiens raad de groote Heer gevolgd heeft om op zoodanige wijze te handelen. Wanneer de groote Heer goed over mij denkt, hoop ik op dezen brief antwoord te bekomen, opdat ik den inhoud kan overwegen. — Mijn afgelegden eed durf ik niet te verbreken!”

Verspijck wilde een laatste poging doen om op het gemoed van den trouwlooze te werken en zond hem door den pembekkel Ali den volgende brief:

»Ik heb uw brief van 18 Saäban ontvangen en weet niet wat ik er van moet denken.

»Uwe handelingen en die van pangerang Hidayat in de onderhavige zaak, zijn zoo uiterst vreemd geweest dat ik, zoolang gij mij niet door goede bewijzen van het tegendeel overtuigt, niet meer aan uw noch aan Hidayat's woord kan gelooven.

»Overweeg bij uw zelf, hoe ik u van den beginne af na uwe onderwerping ontvangen heb; overweeg de oprechtheid waarmede ik tot u en den pangerang Hidayat gesproken heb; overweeg hoe ik des pangerangs ongeluk geëerbiedigd en hoe ik getracht heb, zooveel mogelijk alles te vermijden wat zijn gevoel kon kwetsen.

»Zooveel 't mij mogelijk was, heb ik hem verplicht; ik ontving hem meer als iemand, die vroeger door slechten raad was misleid, dan als den man, die werkelijk den opstand op Bandjermasin aanstookte. Wetende dat hij hulp behoefde, heb ik niet gewacht tot hij er om vroeg, doch ik heb hem die aangeboden, om zijn trots niet te kwetsen;

en nadat ik zijne onderwerping had aangenomen, heb ik met hem gesproken niet als een overwinnaar, maar wel als een vriend.

»Overweeg alles goed wat gebeurd is, en vraag dan u af of het Bestuur geen woord heeft gehouden, en niet in alles heeft gehandeld, zooals aan u en pangerang Hidayat beloofd was. Herinnert gij u nog mijne woorden bij mijne eerste vergadering met Hidayat, toen ik hem zeide: »Ik zal van U den eed van onderwerping niet vorderen, want gij zijt van te verheven bloed om een belofte te schenden; de andere radja's en opstandingshoofden zal ik echter, omdat de gewoonte zulks eischt, in de missigheit laten zweren.

»Stel nu tegenover de grootmoedige en milde handelingen van het Bestuur, uw eigen gedrag, dat van Hidayat en dat van de overige opstandelingen. Den eed van gehoorzaamheid op den Koran gezworen, hebt gij geschonden! het vorstelijk woord van Hidayat is verzaakt, hij heeft zijn vorstelijk bloed voor eeuwig bezoedeld! Duizend onderworpen radja's en brändals hebben hun eed verbroken en onder den Koran van 30 artikelen hebben zij den vloek Gods op hun hoofd geladen.

»Gij zijt weggelopen niet als vijanden, maar als roovers!! weggelopen met het geld, dat het gouvernement in zijne grootmoedigheid den gevallen Vorst gaf, met het voedsel dat de mildheid des Bestuurs u schonk.

»Eenmaal zal de geschiedenis geschreven worden en het nageslacht oordeelen tusschen het N. I. Bestuur dat grootmoedig en mild was, en den Vorst die zijn woord schond.

»Eenmaal zullen wij allen van deze wereld verdwenen zijn, doch de vloek Gods zal op hen drukken, die in den tempel trouw beloofden, en in plaats van zich trouw te betoonen, het snoodste verraad pleegden.

»Gij vraagt mij in uw brief, waarom ik des ochtends van 4 Februarij troepen naar Passeyangan zond om u te straffen; maar was het woord door Hidayat verbroken, waren uwe

handelingen en die uwer volgelingen te streng gestraft, door de vernietiging der kampongs, die u met gewapenden ondersteunden! Was de vernietiging der missigit, waar een week te voren honderde valsche eeden waren uitgesproken en waar uwe gewapende bende verzet pleegde tegen het Bestuur, een te strenge straf! Had ik gansch Martapoera in asch gelegd, de straf zoude niet te groot geweest zijn voor het misdrijf door Hidayat, door u en door uwe volgelingen gepleegd!! Bedenk wel wat ik aan u en Hidayat in de vergadering zeide: »al het bloed dat voortaan zal stroomen, zal over uwe hoofden komen.» Wanneer gij eerlang het binnenland met nog 1000 strijders zult zien overstroomen, dan moet gij het niet aan mij maar aan u zelve wijten.

»Gij schrijft mij dat gij uwen eed niet wilt verbreken, maar wat is het dan, wat gij gedaan hebt? Is dat de gehoorzaamheid en de trouw die gij hebt beloofd!!

»Gij vraagt mij hoe ik over u denk, en uw brief sluit de gedachte in, als of gij, Hidayat en degenen die u vergezellen berouw hebben over uw ondoordachten stap! Is dit waar, hebt gij werkelijk berouw, dan wil ook ik nog vergeven!! In der tijd zeide ik dat de regering van Neêrlandsch Indië ten allen tijde grootmoedig was, en vergevingsgezind. Welnu, ik wil het nog zijn, mits gij werkelijk berouw hebt. Ik wil nog alles vergeten, mits het gebeurde u inderdaad leed doet. Geloof mij, het N. I. gouvernement dorst niet naar het bloed zijner onderdanen, beoogt niet het ongeluk der volken! Neen, het wil slechts hun geluk en voorspoed bevorderen; het is niet wraakgierig, het is mild en vergevingsgezind. Indien gij dus werkelijk het geluk van uw Vorst, van u zelve en van het volk beoogt, indien gij inderdaad inziet dat gij verkeerd handelt, welnu ik zal u nog in genade ontvangen, ik zal nog trachten den vloek Gods van uwe kruin af te wenden, en de fakkel des oorlogs ten spoedigste uit te dooven.

»Gij weet, dat ik geen verraad ken, gij weet dat ik mijn woord nimmer heb geschonden. Zoo gij mij dus wilt ontmoeten, kom dan openlijk en u zal geen leed geschieden.

»Aan uw verzoek om de soldaten te verwijderen, mag ik niet voldoen; dit zou in de tegenwoordige tijdsomstandigheden onverantwoordelijk zijn. Eerst dan wanneer ik u zal ontmoet, en gij mij zult getoond hebben dat gij geen verraad in den zin hebt, eerst dan zal ik de soldaten wegnemen.

»Overdenk dezen brief goed. Moet de oorlog weder op nieuw woeden, in Godes naam; het Bestuur heeft het niet gewild, en even als de Nederlandsche wapens overal in den archipel hebben gezegevierd, zullen zij het op Bandjermasin ook doen. Doch kan alles in vrede en zonder verder bloedvergieten afloopen, niemand zal dankbaarder zijn dan het Neêrlandsch Indisch Bestuur. Daarom ben ik nog altijd geneigd om daar alles voor te doen wat met de waardigheid van het gouvernement kan overeen gebragt worden.»

Eindelijk steeg de nood zoo hoog, dat reeds den 22^{en} Februarij pangerang Wira Kesoema, de vroegere Mangkoe Boemi van Hidayat, liet weten dat hij niet langer kon worstelen tegen het nijpend gebrek en den aanhoudenden angst van in handen der soldaten te vallen, en als een uitkomst, als een weldaad verzocht uit de wildernis te mogen worden afgehaald. Verspijck zond eenige vertrouwde inlandsche Hoofden met gevolg naar de aangeduide plaats, oostwaarts van Antassan Soeton, en nog in den avond van dienzelfden dag werd Wira Kesoema met vrouwen en kinderen, in ellendigen en ziekelijken toestand, met al de kenteekenen van vrees voor de straf die hem wachtte, binnen de versterking van Martapoera gebragt. Den volgenden dag kwam een weggelooopen pandeling van Ratoe Sitie melden, dat de vorstin zeer vergramd was op Wira Kesoema, en dadelijk een andere schuilplaats in het moeras had gezocht. Ver van haar vroeger

verblijf kon zij niet zijn; daarom werden onmiddelijk het distriktshoofd en pangerang Sherif Hassim met zijne Linganezen er op afgezonden, met uitdrukkelijken last de bevolking in de nabuurschap door beloften of geweld tot het geven van alle mogelijke aanwijzingen te bewegen. Deze maatregel miste zijne uitwerking niet; men doorzocht zoo lang een allermoeijelijkst terrein, men liep zoo lang tot over de heupen door het water, totdat eindelijk de schuilplaats ontdekt werd, en bragt toen de moeder, de kinderen en het gevolg van Hidayat gevankelijk naar Martapoera.

In spijt van alle voorzorgen, was het Hidayat gelukt met twee vrouwen de Martapoerarivier over te komen en Riam Kanan te bereiken. Veel had hij er echter niet bij gewonnen, want ook dáár grijsde hem de hongerdood tegen. Zonder raadsman, zonder steun, zonder middelen van bestaan, was hem de vrijheid in de wildernis niets waard.

In den nacht van 23 op 24 Februarij werden den luitenant-kolonel Verspijck de volgende brieven overgebracht:

»Deze eerbiedsbetuiging van uw zoon Hidayat kome voor het aanschijn van pangerang Djaya Pamenang, regent van Martapoera.

»Uw tjap, waarvan ik den inhoud duizendvoudig op de kruin van mijn hoofd zet, heb ik in goeden staat ontvangen.

»Ik hoop op niemand anders voor mijn behoud dan op mijne beide vaders (den heer resident en den assistent van Martapoera) en op u. — Helaas! wat kan ik er aan doen; mijne tranen vloeijen gedurig uit mijne oogen. — Vader! gij weet wel hoe mijn toestand is.

»Voorts verzoek ik u, vader, om aan mijn ouders bijgaanden brief aan te bieden; ik hoop dat mijne ouders goede gedachten zullen hebben om ten beste te handelen.

»Geschreven 4 Saäban 1278 (4 Februarij 1862) Handtekening en tjap van Hidayat.»

»Deze brief van uw zoon pangerang Hidayat Oellah, kleinzoon van wijlen sulthan Adam, komt voor het aanschijn mijner doorluchtige vaders, den Grooten Heer resident der zuidelijke en oostelijke afdeeling van Borneo en den assistent-resident van Martapoera.

»De brief van mijn doorluchtige vaders, gedagteekend 3 Februarij 1862, is uw zoon in goeden staat geworden, behelzende dat mijne vaders mijn ongeluk niet beoogen, maar dat het hun streven is te doen wat tot mijn heil en geluk kan strekken. Dit, mijne vaders, hoop ik altijd; ik heb geen andere hoop dan op uw beiden. Gij kunt mij dooden, gij kunt mij in het leven houden; gij kunt mij ongelukkig of gelukkig maken.

»De reden dat ik, uw zoon, mij heb gedragen als iemand die de vlugt nam, is, dat men mij, mijne moeder, mijne vrouwen en kinderen schrik heeft aangejaagd; mijne handen werden zelfs door vele menschen vastgehouden en ik, uw zoon, werd met geweld medegetrokken. De reden waarom ik met mijn praauw heb aangelegd, is, dat men mij van den wal toeriep, dat de regent mij gelastte aan land te komen.

»Toen wij aanlegden, vernam ik dat pembekkel Mail van Passeyangan mijn praauw gepraaid had; doch naar hem omziende, heb ik hem niet kunnen vinden.

»Mijn goede plannen zijn geenszins veranderd; ik heb er geen oogenblik aan gedacht om ondankbaar te zijn en mij tegen het gouvernement te verzetten.

»Volgens mijn gevoelen, is het beter, dat u, mijne vaders, omtrent mij met de bevolking de noodige afspraken maken, opdat uw zoon geen ongelukken of moeilijkheden worden veroorzaakt; daarvoor ben ik zeer bevreesd.

»Ik wacht nu slechts wat mij door mijne vaders bevolen wordt en tot het afgesproken zal zijn, wat tot mijn geluk kan dienen.

»Geschreven 4 Saāban 1278 (4 Februarij 1862).

Handteekening en tjap van pangerang Hidayat.”

Toen Verspijck den overbrenger der brieven, zekeren Toewan Saäban, de opmerking maakte dat die brief reeds 20 dagen oud was, kreeg hij ten antwoord »dat Hidayat reeds vroeger plan gehad had dien te verzenden, maar dat hij telkens aarzelde en ook de gelegenheid miste dien te doen bezorgen; dat hem verder opgedragen was een praauw te verzoeken waarmede Hidayat naar de versterking wilde afkomen.» Hoewel Saäban het verblijf van Hidayat trachtte geheim te houden, bekende hij ten laatste dat de vlugteling zich op omstreeks 2 à 3 uur van Martapoera te soengej Gadoeng in de wildernis verborg.

Al te goed bekend met het zwak, aarzelend en angstvallig karakter van Hidayat, zoo vatbaar voor verkeerde indrukken, antwoordde Verspijck hem op de meest geruststellende wijze en gaf de verzekering dat hem geen leed zou wedervaren. Wira Kesoema schreef er eenige regels bij en verklaarde in tegenwoordigheid van den pembekkel, dat hij geen berouw gevoelde zich te hebben overgegeven. Pangerang Kartassari die ook Wira Kesoema afgehaald had, begaf zich dadelijk met Toewan Saäban in een praauw op weg, doch trof Hidayat, die door Gamar, Lehman's volgeling, weder verwijderd was, niet aan. Den 25^{en} kwam een tweede brief van Hidayat, waarbij hij verzocht door het distriktshoofd van Riam Kanan, kiay Pati Warga Dalem, afgehaald te mogen worden. De overbrenger des briefs, pembekkel Kottor, vergezeld van het distriktshoofd, ging daarmede Hidayat opsporen, terwijl Verspijck trachtte door een militaire beweging Lehman van hem verwijderd te houden.

Eindelijk op het middernachtsuur van den 28^{en} Februarij werd een man, met twee vrouwen, een kind en vijf volgelingen, allen in lompen gekleed, binnen de versterking van Martapoera geleid. De ellendige toestand dier ongelukkigen wekte deernis op. Hunne gelaatstreken droegen de onmiskenbare teekenen van kommer, gebrek en uitputting. Sedert drie

dagen hadden zij geen ander voedsel gebruikt dan wortels en boombladeren. Die man was Hidayat, de pangerang, de rijksbestierder, de sulthan; die vrouwen waren de prinsessen van den bloede! dat kind was pangerang Salèh, Hidayat's zoon!

Met ootmoed vroeg de diep vernederde vorst vergiffenis voor het kwaad door hem bedreven zonder te weten wat hij ondernam; hij smeekte om medelijden!

En werkelijk, zijn toestand verdiende medelijden.

„Die onbezonnen vlugt was geheel buiten hem om be-raamd,” sprak de zwaar beproefde vorst; „hij was van het plan onkundig gebleven, gewillig in zijn prauw gestapt en afgevaren. Doch ter hoogte van de missigit, had pembekkel Mail hem aangeroepen; toen naar wal roeiende, had men hem gezegd dat de soldaten hem op de hielen zaten en wilden dooden; men had hem tegelijkertijd bij de armen tusschen het volk getrokken; de rest zijner familie had in allerijl zijn voorbeeld gevolgd en in den looppas Passeyangan bereikt. Eigenlijk was hij gevlugt zonder te weten wat er met hem gebeurde.

„Te Aboelan aangekomen, had hij gedurende eenige dagen in den omtrek gezworven en daarna met twee vrouwen naar Riam Kanan een goed heenkomen gezocht, de rest zijner familie aan de zorg van Wira Kesoema overlatende. Zonder bepaald doel was hij derwaarts gegaan, in de hoop naar aanleiding van zijn brief van 4 Februarij spoedig afgehaald te worden. Hij had dien brief aan een volgeling van Lehman ter bezorging gegeven.” De hand van demang Lehman, van ratoe Sitie, waarschijnlijk ook van den mufti en panghoeloe van Martapoera, was hierin duidelijk zichtbaar.

Verspijck gelastte nu aan Hidayat, om zijne bloedverwanten die nog voortvlugtig waren, op te roepen. Dientengevolge kwamen reeds den 1^{en} Maart pangerang Kasoema Indra, schoonzoon, radin Toeyong, zwager, goesti Issa of pangerang Ali Bassa, schoonzoon van Hidayat, en goesti

Oenoës, allen met vrouwen en kinderen te Martapoera aan: zoodat behalve Terta Kesoema met zijne zonen, Antassari en Amin Oelah, geen prinsen van aanzien meer bij de opstandelingen waren. Amin Oelah en goesti Mad Said werden bij afzonderlijke brieven, met Hidayat's zegel bekrachtigd, tot onderwerping aangemaand en in gebreke daarvan met den vloek Gods bedreigd.

Dien dag mogt geen enkel inwoner van Martapoera zich op den openbaren weg vertoonen.

Tegen vijf uur werd Hidayat aangezegd, dat hij zich gereed moest houden om een half uur later te vertrekken.

De vorstelijke familie werd op den stoomer van Os ingescheept en ging in de nabijheid van Bandjermasin, zonder aan wal te komen op de Bali over, waarmede de reis naar Java zou ondernomen worden.

Met gelatenheid onderwierp Hidayat zich aan al hetgeen de resident gelastte; hij vreesde slechts dat de gouverneur-generaal hem niet zou willen vergeven en gehoor zou geven aan de beschuldigingen, die zijn broeder Tamdjid Illah ongetwijfeld op hem zou werpen. »Hij had nimmer kwaad gelast,» zeide hij, »maar was altijd onwillekeurig medege-sleept; hij hoopte veel van de grootmoedigheid van het gouvernement.» Verspijck stelde hem gerust en verzekerde hem dat hetgeen hij hem vroeger (30 Januarij) had beloofd: een rustig leven en een voldoende toelaag om volgens zijn rang in het onderhoud der zijnen te kunnen voorzien, ook nog thans zijn deel zou zijn.

Ten 9 uur in den avond van den 3^{en} Maart ligtte de Bali het anker en voerde onder geleide van den 1^{en} luitenant Verstege de volgende bannelingen van Bandjer weg:

Pangerang Hidayat Oellah.

<p>Ratoe Maas Bandhara, zijne wettige vrouw, van adellijke afkomst.</p>	}	<p>Haar vader was wijlen pangerang Marta, zoon van den pangerang panghoeloe Mohamad Yassin, te Martapoera woonachtig.</p>
---	---	---

Poetri Bintang, dochter van Hidayat (6 jaren oud) bij ratoe Maas Bandhara verwekt.

Njahi Oempay, een der goendik's of bijwijven van Hidayat.

» Semarang, » » » » » » »

Rattena Wandarie, een aangenomen dochter van njahi Semarang (2 jaren oud) ook als zoodanig door Hidayat erkend.

Njahi Djamedah, een der goendik's of bijwijven van Hidayat.

» Ampit, » » » » » » »

» Poetih, » » » » » » »

» Rahamah, (vroeger bijwijf van Hidayat, thans als zoodanig echter door hem ontslagen).

Goesti Serief Banoen, dochter van Hidayat, bij njahi Rahamah, (8 jaren oud.)

Ratoe Sjerief Kesoema, nicht van Hidayat (dochter van pangerang Sjerief Oemar, de zwager van Hidayat, volgens zijn zeggen overleden, doch volgens onze berigten gesneveld bij Pringin, October 1860. — (Pangerang Sjerief Kesoema bevond zich nog te Martapoera, doch had niet aan den oorlog deelgenomen).

Njahi Sitie Esah, weduwe van wijlen pangerang Mangkoe Boemi Nata, vroeger rijksbestierder (vader van ratoe Sitie, jongste broeder van sulthan Adam).

Njahi Derie, een der schoonmoeders van Hidayat (hare dochter Sitie Ayer Maas, de vrouw van Hidayat, was reeds lang overleden; de vader van Sitie Ayer Maas was pangerang Tahhmid, een zoon van sulthan Soleiman).

Pangerang Abdoel Rachman, 6 jaren oud, zoon van Hidayat bij wijlen ratoe Maas Rattena Kedirie verwekt (deze ratoe was de dochter van pangerang Parbaya, broeder van ratoe Sitie).

Goesti Mohhamad Tsaleh, 7 jaren oud, zoon van Hidayat, bij wijlen njahi Arpiaah verwekt.

Poetri Boelan, dochter van Hidayat bij Sitie Ayer Maas verwekt; zij is gehuwd met pangerang Amin, zoon van den gewezen sulthan Tamdjid Illah, te Batavia woonachtig.

Ratoe Sitie, moeder van Hidayat, ook genaamd ratoe Sulthan Abdoel Rachman, dochter van den hiervoren genoemden pangerang Mangkoe Boemi Nata.

Pangerang Kesoema Indra, schoonzoon van Hidayat (zijn vader was wijlen pangerang Kassir, volle broeder van sulthan Adam).

Ratoe Kesoema Indra, dochter van Hidayat bij Sitie Ayer Maas verwekt, een volle zuster van poetri Boelan.

Pangerang Mohhamad Hanafia, beider kind (4 maanden oud.)

Pangerang Djaya Kesoema, vroeger genaamd radin Toeyong, zwager van Hidayat (zijn vader was wijlen pangerang Amir, halve broeder van ratoe Sitie en dus een zoon van pangerang Mangkoe Boemi Nata).

Ratoe Djaya Kesoema, volle zuster van Hidayat.

Goesti Mohhamad Seman, beider zoon (10 jaren oud.)

Pangerang Sjasjra Kesoema, oudste zoon van Hidayat, bij wijlen njahi Noerain verwekt.

Njahi Ipah, zijne vrouw, van geringe afkomst.

Goesti Isa, alias pangerang Mohhamad Ali Bassa (door Hidayat met dien titel begiftigd), schoonzoon van Hidayat en zoon van zekeren goesti Sopie, te Martapoera overleden.

Ratoe Saléha, zijne vrouw (dochter van Hidayat bij njahi Rahamah verwekt).

Pangerang Sjerief Aboe Bakar (zoon van pangerang Sjerief Oemar, zwager van Hidayat).

Ratoe Sjerief Aboe Bakar, zijne vrouw (dochter van pangerang Wira Kesoema bij poetri Hasiah; deze poetri Hasiah reeds lang vóór den opstand overleden, was de dochter van pangerang Antassari).

Saripa Inten, beider dochter, ongeveer 4 jaren oud.

Goesti Oenoës, zoon van den te Marta poera ter dood gebragten pangerang Kesoema Ningrat (halve broeder van ratoe Sitie).

Pangerang Wira Kesoema, halve broeder van Hidayat.

Ratoe Wira Kesoema, dochter van wijlen pangerang Mohamad Napies, de volle broeder van pangerang Abdoel Khadir; derhalve de kleindochter van pangerang Hadji Moesa, in 1832 Hoofd van Batoe Litjin en Bangkalaän.

Njahi Alimah, moeder van pangerang Wira Kesoema.

Njahi Arpia, bijwif » » » »

De kinderen van pangerang Wira Kesoema genaamd:

Goesti Ainoen Djaria (6 jaren oud) bij wijlen njahi Hadidjah verwekt.

Pangerang Mohamad Illah, 9 jaren oud	} deze 3 kinderen bij wijlen njahi Ratna verwekt.
Goesti Hapsa, 7 » »	
» Hasiah, 4 » »	

De vijf opstandelingshoofden:

Kiay Poespa,	vroeger genaamd Toewan Kotter.
» Raksa Negara,	» Abdoel Khadir.
» Maas Demang,	» Kiay Soeta Karsa.
» Djaya Soema,	» Diman.
» Soering Rana,	» Sahiboel.

Bovendien behoorden tot Hidayat's gevolg nog:

10 vrouwelijke boedaks (slavinnen)

en tot dat van pangerang Wira Kesoema:

7 vrouwelijke boedaks.

3 mannelijke »

1 kind, jongen van een boedak.

1 » meisje » » »

Gedurende den oorlog waren tengevolge der doorgestane vermoetjenissen, van Hidayat de volgende vrouwen overleden:

Ratoe Maas Rattena Kediri; njahi Hapsah; njahi Moenah; ratoe Sjerief Ali (de oudste dochter van pangerang Sjerief Oemar, dus een nicht van Hidayat);

en van pangerang Wira Kesoema,

Njahi Saādah ; njahi Ratna ; njahi Hadidjah , met hare dochter goesti Hatidja (4 maanden oud).

Met Hidayat, den wettigen opvolger van Sulthan Adam, verloor de oproerige bevolking haar steunpilaar ; met Hidayat , het hoofd der Kerk , verloren de priesters hunkrachtigsten hefboom om het volk op te winden ; door Hidayat's vertrek verdwenen alle zinsbegoochelingen van herstel van het Bandjersche rijk , van grootheid en magt ; door Hidayat's vertrek was de opstand het laatste tijdvak ingetreden. Wel is waar kon men verwachten dat Lehman en Amin Oelah den strijd nog zouden volhouden, dat Antassari nog eenigen tijd zijn onafhankelijkheid zou weten te handhaven , — toch zou men eerlang geen oorlog meer te voeren maar slechts rooverbenden uit te roeijen hebben.

Lehman de verrader , en zijn twee trouwe volgelingen , Notto en Gamar , door hunne wreedheid berucht , hadden geen pogingen nagelaten om Hidayat uit onze handen te houden en ook werkelijk de terugkomst van den voortvlugtigen vorst eenige dagen vertraagd. Om een doortastenden maatregel te nemen , ontbrak hun echter de moed. Men vermoedde dat zij in het gebergte van Mengappan de wijk genomen hadden.

Omtrent het verraad van Lehman bestond geen twijfel meer. Djalil een volgeling van tommonggong Gamar, die den 9^{en} Februarij door een bevolkingspatrouille opgebracht werd, gaf de volgende mededeelingen. Toen Hidayat te Martapoera in onderwerping kwam, had Djalil zich, op last van Gamar, bij het gevolg van den pangerang gevoegd en was twee malen met hem in de benting geweest. Den 2^{en} had hij Hidayat gevolgd, toen deze op de graven zijner vaderen ging bidden (beratip). Dien dag had Lehman reeds plan om in de versterking amok te maken. Terwijl de regent en het distrikthoofd namelijk bij den resident waren, zaten een aantal Hoofden met een menigte volks in de pandopo des regents bijeen, en sprak pangerang Mohamed Ali Bassa: »Indien pangerang

Hidayat naar Java gaat, is het beter dat wij amok maken." Demang Lehman vereenigde zich terstond met dat plan; waarna Ali Bassa vervolgde: »Welnu, als pangerang Hidayat heden avond naar de benting gaat, moeten wij allen met hem mede gaan en als Hidayat zich verwijdert, zullen wij nog even wachten; dan zal demang Lehman door met het hoofd te knikken het teeken tot den aanval geven." Die woorden werden luid gesproken en toen Ali Bassa geëindigd had, riepen alle volgelingen: »Als onze Hoofden het willen, zullen wij gehoorzamen." Lehman zeide toen nog: »Zoodra ik begonnen heb amok te maken en gij het hoort, moet gij mij helpen en naar de benting komen." Met een algemeen: »ja, dat is goed" werd dit beantwoord.

Omstreeks vijf uur ging Hidayat met slechts drie volgelingen naar de benting; kort daarop volgde demang Lehman met 60 volgelingen en trad de pandopo binnen waar Hidayat zat met majoor Koch en een ander officier. Eenige oogenblikken later ging Hidayat naar huis, ook Djalil.

Een half uur later verliet Lehman de benting zonder zijn plan volvoerd te hebben. Waarom? dit wist Djalil niet; misschien had het Lehman aan moed ontbroken. Hidayat was bij het smeden van den moordaanslag niet tegenwoordig geweest. 's Avonds beraamde Lehman met Ali Bassa een nieuw plan om den volgenden dag bij het vertrek van Hidayat amok te maken. Veel volk was er ten huize van Wira Kesoema vergaderd. Pangerang Ali Bassa sprak toen: »Als Hidayat weggaat, hebben wij geen zon of maan meer, want Hidayat is onze pajong." Waarop Lehman zich tot het volk wendde en zeide: »Als pangerang Hidayat morgen vertrekt, zullen wij amok maken en de stoomboot afloopen."

De ontvlugting van Hidayat, die hierop volgde, is vroeger reeds vermeld.

HOOFDSTUK XVI.

GEVECHT TE SIMPANG AMPAT. — GOESTI MATALIE. — MOEDIG
GEDRAG VAN PEMBEKKEL NASSIN. — DE ORANG BEAMAËL
TE WASA-WASA. — KRACHTIGE MAATREGELEN TEGEN
HET BERATIP BEAMAËL. — GEVECHT TE KAROE-
BANG. — DE VECHT OP DE LAHEY EN TEWEH. —
ONDERWERPING VAN GAMAR EN TJITRA
KASOEMA.

Terwijl in Martapoera alle krachten werden ingespannen om Hidayat en Lehman meester te worden, vereenigde zich (25 Februarij) te Simpang Ampat een talrijke bende muitelingen die den omtrek van Rantau en Gadoeng bedreigde. De w^d. controleur van Margasarie noemde pangerang Prabal, radin Kasan, tommonggong Tjakra Wati, Mangon Yoeda als Hoofden en hadji Oedin als geestdrijver der bende. Men hield Amin Oelah evenwel voor den persoon die de bende in het veld gebragt had.

Aanstands kreeg de Celebes last op de Negara, tusschen Marabahan en Margasarie, te kruisen om den vijand te belletten naar Martapoera door te dringen; de bezetting van Moengoe Thayor werd op 140 bajonetten gebragt om van daar de bende het hoofd te kunnen bieden; terwijl de kommandant van Kendangan order kreeg, met 60 bajonetten en een vuurmond

naar Simpang Ampat op te rukken , daar post te vatten en de bevelen van den kommandant van Moengoe Thayor af te wachten.

Luitenant von Plötz zocht de bende op. Gedurende den marsch naar Gadoeng, Rantau en Simpang Ampat (1 Maart) werd hij voortdurend door den vijand beschoten. Daar dit vuur tamelijk onschadelijk was, belette het niet dat de kolonne tot Simpang Ampat doordrong, waar een 300tal vijanden vereenigd was. De orang beamaäl waren ook nu weder vooraan en wierpen zich biddende en schreeuwende, met lans en klewang gewapend, te midden der troepen. Met bloede koppen afgeslagen, lieten zij negen dooden op de plaats achter en namen zij de vlugt. De vijand verloor in twee dagen 18 dooden en 20 gekwetsten; de kolonne had slechts drie gewonden.

Twee kolonnes daarna uit Kendangan en Moengoe Thayor gezonden om gemeenschappelijk te werken, ontmoetten geen vijand. Spoedig daarop hoorde men van nieuwe verzamelingen tot beratip. Nu zond Verspijck een zendeling Daoet uit, en dezen gelukte het de opgewonden bevolking tot betere gedachten te brengen. Vijftien der voornaamsten kwamen te Margasarie vergiffenis vragen. Pangerang Praboe Natta of goesti Matalie verloor daardoor bijna zijn geheelen aanhang; te vergeefs poogde hij met het overschot zijner bende naar Paboeangan te komen. De Celebes belette hem de Negara over te gaan; toen rigtte hij zich naar kampong Belimouw, maar ook daar joeg het volk hem terug. Werwaarts hij toen de wijk nam, bleef onbekend. Welligt vereenigde hij zich, evenals goesti Kassan, met Amin Oelah. Deze zond tjaps rond in Allei, Amandit en Benoea Ampat, om de bevolking tot beratip beamaäl op te roepen; hij gaf zich thans den titel van pangerang Pahalawas (den strijder) van het Bandjersche rijk. Het gelukte hem evenwel niet een grooten aanhang te verwerven, daar het volk hem als een bedrieger en lafhartig booswicht had leeren kennen.

Niet ver van Kendangan viel een paar dagen later (5 Maart) waarschijnlijk dezelfde bende, in den kampong Karang Jawa. Op het hooren van eenige gewerschoten stuurde de kommandant een patrouille uit van 40 bajonetten onder bevel van den dd. officier Arendsen de Raadt. Deze kwam nog juist bij tijds op het bedreigde punt; het getrouwe kamponghoofd pembekkel Nassin, op wien de aanslag was gemunt, hield moedig stand en verdedigde zich tot het uiterste, niet-tegenstaande zijn arm door een kogel verbrijzeld, zijn zoon gesneuveld en zijn huis reeds in brand gestoken was. Nassin werd ontzet, den vijand een gevoelig verlies toegebracht en deze geheel uit elkander geslagen. Verspijck liet den dapperen pembekkel zijne tevredenheid betuigen, schonk hem eenbe looning van honderd gulden, en gelastte den kommandant van Kendangan, ten koste van den lande, in plaats van Nassin's afgebrande woning, een grootere en betere te laten bouwen. Ten einde de tijding van Hidayat's onderwerping zoo spoedig mogelijk te verspreiden, werd Toekatjan di Karsa een vertrouweling van den vorst, uitgezonden om de Hoofden der vijandelijke benden op te sporen en hen te bewegen het zwaard op te steken.

De bewoners van Wasa-Wasa vereenigden zich met een honderdtal volgelingen van Amin Oelah tot een gemeenschappelijk beratip-beamaäl. Brinkgreve trok (16 Maart) met 60 bajonetten en een houwitser naar dien kampong. In de nabijheid komende, hoort hij het welbekende geschreeuw »Allah il Allah" der opgewonden schaar, die den boschrans bezet heeft en zich tot een aanval voorbereidt. Maar Brinkgreve voorkomt dien door middel van eenige kartetsschoten en een goed aangebragt geweervuur. In verwarring trekt de vijand uit den boschrans terug; de kolonne rukt voorwaarts, gunt de bende geen tijd tot verzamelen en jaagt haar uiteen. Zonder verlies van onze zijde, laat de vijand drie lijken en negen zwaar gekwetsten op het slagveld achter; bij een hunner

vindt men een Negarakling van 1.28 el lengte , waarop eenige spreuken van den Koran geëetst zijn.

Twee dagen later werd een tweede poging om zich tot beratip te vereenigen, door den 1^{en} luitenant Muller verijdeld. Op het naderen der bajonetten zochten de orang beamaäl een goed heenkomen.

Bij eenige inlanders die den 22^{en} in onderwerping kwamen, vond men tjaps van den volgenden inhoud :

»Oesin! Arba! Batjoe! Loerah Tassin!

»Wij vergunnen u, in naam van den Panembahan, die ons daartoe vergunning heeft verleend, om te gaan beratip beamaäl en het formulier van Kalimah Allah, ten einde van God den Allerhoogste, van zijn afgezant [Mohamed] en van de 40 profeten zoo mede van de Kramat Datoe, de Ilmoe Pachlawan [wetenschap der onkwetsbaarheid] af te smeeken ; met het vaste doel om de gevloekte kaffirs te bestrijden, die het land verderven en onze godsdienst te niet doen, om de leer van den islam te handhaven, het land te bevrijden, den vrede te bevorderen en tevens om den vorst op zijn troon te herstellen.”

[Zonder datum] ter zijde stonden 3 onleesbare tjaps.

Verspijck achtte het noodig krachtige maatregelen te nemen om aan het beratip voor goed een einde te maken, en vaardigde een circulaire uit, die bij publicatie door de kommandanten der verschillende afdeelingen aan de bevolking werd bekend gemaakt. Daarin werd aangetoond dat het beratip beamaäl een ongeoorloofde wijze van bidden was, waardoor zij die er deel aan namen in een onnatuurlijke opgewonden stemming geraakten, zich onkwetsbaar geloofden, en zich lieten medeslepen tot verzet tegen het wettig bestuur ; dat het beratip beamaäl strijdig was met de zuivere, door de Nederlandsche regering geëerbiedigde leer van Mohamed, en dat het ongeluk over de bevolking bragt. Op grond daarvan zou ieder die zich nog aan het beratip beamaäl overgaf, er anderen toe overhaalde of dwong, ieder die orang beamaäl verborg,

hielp, of ondersteunde, die van beratip beamaäl vergaderingen kennis droeg zonder er het bestuur onmiddellijk kennis van te geven, beschouwd worden als plegende hoogverraad tegen de Nederlandsche regering, en als zoodanig door den krijgswaad worden gestraft. Die voor het uitvaardigen der publicatie zich aan het beratip had overgegeven doch zich er daarna van onthield, dien werd vergiffenis geschonken en die behoefde geen vervolging te duchten.

Te Amoenthay werd de rust niet verstoord; de troepen bleven echter werkzaam en maakten aanhoudend patrouilles. De bevolking van Balangan, zoo lang door Mad Said, Antassari's zoon, in beweging gehouden, begon na diens vlugt naar rust te haken; een aantal Hoofden van Paran kwamen zich althans te Amoenthay onderwerpen, omdat gebrek aan zout en rijst hen daartoe dwong. — De post te Moeara Ayoe leed veel van den hoogen waterstand; op vele andere plaatsen stond het water 1 tot 2 palmen in de versterkingen. — In de maand Maart kwam geheel Oost-Balangan in onderwerping, en werd te Paran op verzoek der bevolking een benting door regentstroepen aangelegd en bezet. Militaire kolonnes troffen den vijand nergens in den omtrek meer aan en vonden overal een goed onthaal. Kampong Paran muntte uit door groote en goede huizen.

In de uitgestrekte moerassen van Allei hadden de orang beamaäl zich teruggetrokken op de drooge plekken die men slechts in kleine djoekongs kon naderen en dus voor de troepen nagenoeg ontoegankelijk waren. Den 27^{en} Maart verzamelde zich evenwel te Karoebang weder een bende, van 200 man, waaronder een aantal orang beamaäl aan hunne witte en gele kleeding herkend werden. De kolonne Gehne, door een vrij hevig geweervuur ontvangen, joeg na een gevecht van een half uur de bende op de vlugt, met een ver-

lies van twee dooden en verscheidene gewonden. Karta Negara zwierf in de omstreken van Boerit Kayoe rond en plunderde nu en dan een ladang nabij Panghamban. Even als in Amoenthay maakte de bevolking zelve patrouilles, door haar Hoofden aangevoerd.

De Hoofden van Pramassan Allei kwamen een gedeelte hunner goudbelasting opbrengen. Opgewacht door een bende roovers, vielen twee hunner in den strijd; een patrouille hun tegemoet gezonden, nam hen daarop in bescherming.

In de maand Februarij kwamen verscheidene Hoofden met gevolg van Boven-Doesoen te Martapoera hunne onderwerping aanbieden; zij werden in genade aangenomen met last zich te Meliou te vestigen. — Te Ampah, steeds door kiy Ranga Niti bezet, hadden zich reeds een 200 Dayaks neêrgezet. De luitenant ter zee Meijer, die met Z. M. stoomschip de Vecht, den 10^{en} Januarij andermaal de Barito was opgestoomd (zie pag. 250), zond den 21^{en} onder Sandt van Nooten twee gewapende sloepen de Lahey op, om te trachten eenige muitelingen op te ligten.

Tegenover kampong Laboerjau ontwaarde men een djoekong met drie inlanders; een er van ontvlugtte en de twee anderen vielen gewond in onze handen. Hunne mededeelingen waren onbeduidend. Een gevlugte Sihonger van Schuak's kolonne bevestigde de tijding van Antassari's tegenwoordigheid aan de Teweh.

Den 25^{en} Januarij werd in de bogt van Lahey geankerd en bemagtigde men een groote djoekong, uitgerust voor een groote reis. De opvarenden waren ontvlugt, achterlatende eenige lansen en parang's, een saaijen kardoeszak (van de Onrust) gevuld met 1 pond buskruid en een aantal geweerkogels van model. De netheid der legmatjes en kussens deed de gevolgtrekking maken dat het vaartuig aan een Hoofd behoorde. Den 28^{en} ging van Nooten, met een witte vlag en voorzien van een brief aan de Hoofden, die volgens den

gevangene tot onderwerping geneigd waren, de Lahey op, doch werd met vuur uit geweer en donderbus ontvangen. Na den vijand verjaagd en eenige huizen in de asch gelegd te hebben, werd de togt door de sloepen voortgezet; van tijd tot tijd gingen eenige manschappen aan wal tot flankdekking; de nacht werd voor dreg liggende doorgebracht. Den volgenden dag weder aanhoudend bestookt wordende, roeide men de drie vroeger vernielde kampongs voorbij, en bereikte een vierden kampong waaruit met pijlen en kogels werd geschoten. Ook deze verwoeste men, meer dan 100 vruchtboomen werden omgehakt en eenige djoekongs medegenomen. Op den terugtogt vielen nu en dan schoten, waardoor twee matrozen en twee soldaten ligt gewond werden. Het lijk van den korporaal van der Straten, die tijdens den vorigen togt was overleden, vond men opgegraven en zonder hoofd.

Zoowel de Lahey- als Tewehrivier werden opgenomen en in kaart gebracht. Den 31^{en} Januarij vond men aan de monding der laatstgenoemde rivier een beschreven plankje, geteekend door eenige Hoofden, waarbij verzocht werd een sloep, alleen met Javanen bemand, de rivier op te zenden. Toen de Vecht daarop afstoomde en het anker liet vallen, werd zij alles behalve vredelievend ontvangen; de pijlen vielen in groote menigte op het dek. Toch werd den 1^{en} Januarij een jol onder witte vlag de Teweh opgezonden, versterkt met soldaten die als roeijers verkleed waren, en revolvers in den slindang en geweren onder een vlag verborgen hadden; een tweede jol bleef in de monding en de barkas was gereed om bij te springen. Een brief ter beantwoording van het gevondene werd op dezelfde plaats aangespijkerd; doch toen die brief den 5^{en} nog niet weggenomen was, zond men een djoekong met vrijwilligers de rivier op, om een gelijken brief hooger op te plaatsen. Die djoekong werd gevolgd door een met inlandsche matrozen bemande sloep, en op nog grooteren afstand door

een tweede met Europeanen onder bevel van den luitenant ter zee Sutherland. Niettegenstaande ook nu witte vlaggen gevoerd en geen wapenen vertoond werden, beschoot de vijand de sloepen. Op de Teweh was dit tot nog toe niet gebeurd. De witte vlaggen nederhalende, beantwoordde men het vuur met woeker, roeide nog hooger op, en spijkerde den brief op een geschikte plaats vast. Hetzelfde geschiedde op de Lahey, zonder andere ontmoeting dan een paar djoekongs met zout en rijst beladen.

Den 8^{en} werd het stoomschip onder een vervaarlijk geschreeuw, op 400 pas beschoten. Teregt oordeelde de kommandant het onnoodig munitie te verspillen en toonde door geschreeuw niet vervaard te worden. Den 11^{en} herhaalde zich die uitdaging, en werd een matroos door een geweerkogel onbeduidend gewond. Den 16^{en} vertoonden zich eenige vijanden aan het strand, schoten hunne geweren af, doch lieten, na een kartetsschot uit den 30ponder, niets meer van zich zien. Tot op den dag voor het vertrek van het schip, dat gebrek aan victualie begon te krijgen, hield het schieten uit de boomen aan. Men kwam dus terug met de zekerheid dat de bewoners van de Boven-Barito, Lahey en Teweh nog steeds even vijandig gezind bleven.

Op het einde der maand (30 Maart) stoomde de Vecht, versterkt met 20 bajonetten onder Vetter, ten derden male de Barito op, met last kampong Meliou te beschermen, de vijandelijke bende aan de Soengej Boentoeck zooveel mogelijk afbreuk te doen, en de bevolking aan de Ayo en Mantallat in de gelegenheid te stellen zich te onderwerpen. Bij gunstigen waterstand moest ook de Teweh en Lahey bezocht worden met het doel de onderwerping aan de bevolking gemakkelijk te maken en dus niet het eerst tot vijandelikheden over te gaan.

In de overige afdeelingen der residentie heerschte de
II.

volmaaktste rust. In het gebrek aan rijst in Tanah Laut en Martapoera werd door de zorg van het bestuur te gemoet gekomen, en ofschoon de prijzen der levensmiddelen tot een ongekende hoogte stegen, verdween de vrees voor hongersnood geheel, toen de volgende maand geheele scheepsladingen aangevoerd werden.

Den 18^{en} Maart stoomde de Boni naar de Zuiderafdeeling, met last de Mandawérvier op te varen, in het weerspannige Katingan Oeloe een vertooning te maken en Singa Laut tot gehoorzaamheid te dwingen. Door den lagen waterstand kon dat vaartuig evenwel de rivier niet boven Mandawé opvaren en kwam den 27^{en} te Bandjer terug.

Demang Lehman verborg zich in de ongenaakbaarste schuilhoeken. Zich niet veilig achtende in de nabijheid van Martapoera, trok hij in de wouden zuidoostwaarts van Moengoe Thayor. Zijn getrouwe volgeling, de beruchte tomonggong Gamar, die in Hidayat's ontvlugting van 3 Februarij een belangrijke rol speelde, werd hem ontrouw en bood zich aan om Lehman gevangen te nemen, ten einde het bloedgeld (f 2000) te verdienen dat op Lehman's hoofd gesteld was. De verrader had nog slechts 10 volgelingen bij zich, waaronder pembekkel Mail. De vorstelijke lans van Hidayat was in zijn bezit, doch hij leed overigens groot gebrek. Gamar's voorstel werd aangenomen.

Patrouilles van verkleede soldaten rukten te vergeefs uit naar een aangewezen plaats, waar Lehman's vrouwen zich zouden bevinden. Evenmin gelukte het Perk met 25 bajonetten en de Linganezen (den 24^{en}) die vrouwen te Boekit Tewaäng te vinden. Een groote hoeveelheid wapens werd echter door de verschillende patrouilles uit de bosschen te voorschijn gebragt en ingeleverd.

Pangerang Tjitra Kesoema, die langen tijd met zijne vijf zoons aan het hoofd der vijandelikheden in Riam Kanan gestaan had en door Hidayat bij zijn vertrek schriftelijk tot

onderwerping was aangemaand, werd in den laten avond van den 6^{en}, door den 1^{en} luitenant Perk en 15 bajonetten met vier zijner zoons te Martapoera aangebragt en met Dapan, zoon van den opgehangen pangerang Kasoema Ningrat, en met zijne moeder, voorloopig in arrest gesteld. Ook de moordenaars van Neyerlie, twee der belhamers bij het afloopen van Kalangan, eenige inlanders die deelnamen aan den aanslag op den kolonel Andresen en een menigte zwervende muitelingen, werden dagelijks opgevangen en gevangelijk naar Martapoera gebragt. — Het vonnis, waarbij Sherief Aloewie (Toean Lewis), Hoofd van Riam Kiwa, wegens hoogverraad tot den strop was veroordeeld, werd in den ochtend van den 8^{en} ten uitvoer gebragt.

HOOFDSTUK XVII.

VRUCHTELOOZE VERVOLGING VAN DEMANG LEHMAN. — ONDERHANDELINGEN MET AMIN OELAH. — BRIEFWISSELING. — DE VIJANDELIJKHEDEN HERVAT.

Zonder één dag verademing aan den verrader te gunnen, werd demang Lehman van oord tot oord nagejaagd en dieper in de wildernis van Pramassan Amandit teruggedrongen. Hoeveel moeite de troepen zich ook gaven om den vlugteling den pas af te snijden, om den tuin te leiden, in een hinderlaag te lokken, te omsingelen, — 't was alles vruchteloos. Het bijna ondoordringbare terrein maakte elke beweging, hoe wel beraamd en hoe goed ook uitgevoerd, krachteloos en stelde den vlugteling in staat telkens te ontsnappen. Ook aan Gamar mogt het niet gelukken den demang in handen te krijgen.

Het gevangen nemen of in onderwerping komen van opstandelingen hield intusschen aan. Onder de voornaamsten telde men den pembekkel Notto, een der wreedaardigste en meest gevreesde onderhoofden van Lehman die gedurende den oorlog een groot aantal inlanders deed ombrengen of met eigen hand afmaakte, en die bij de ontvlugting van Hidayat op 3 Februarij een hoofdrol speelde. Vermoord door zijn eigen makkers die met hem van Abdoelen gevlugt waren, werd hem het hoofd afgesneden om het bloedgeld f500 te verdienen.

Ook pembekkel Intal, de moordenaar van Neyerlie, werd gevangelijk aangebragt en de bepaalde premie van f100 voor hem uitbetaald. Door Gamar's bemoeienis hadden een aantal Hoofden uit Riam Kanan en Kiwa vergiffenis gevraagd. Patrouilles uit Pengaron bewogen zich onophoudelijk langs de Boven-Riam Kanan en de grenzen van Koesan. Den luitenant Bakker gelukte het een der vrouwen van Lehman, Aminah genaamd in handen te krijgen. Zij had een som van f90 bij zich. Een Europeesch soldaat met haar badé-badé verwondende, trachtte zij nog te ontkomen, doch moest zich overgeven toen zij zelve in den rug gewond werd. De andere vrouwen vlugten naar het gebergte tusschen Riam Kanan en Tanah Laut, waar het distriktshoofd van eerstgenoemd landschap er nog twee opving.

In het distrikt Margasarie hoorde men niet meer van rustverstoring. De bevolking werkte ijverig aan de versterkte controleurswoning te Rantau.

Goesti Kassin of pangerang Toea en zijn zoon pangerang Ketjil, die na den moord op Fujck gepleegd, zich onderworpen hadden om spoedig daarna weder af te vallen, hielden zich met een dertig volgelingen in de ongenaakbare moerassen aan de Bankinangan op en deden nu en dan van daar strooptogten op de Negara. Een kruisboot werd daarom aan de monding der Bankinangan geposteerd (3 Junij) en de bezetting van Margasarie versterkt met 30 bajonetten (2^e luitenant Berg), 25 gewapende kettinggangers, de Linganezen van Sherif Hassim, en 30 man regentstroepen. Reuter moest met die magt het verblijf van Kassin opsporen. Den 11^{en} zond hij Berg met 30 bajonetten, 15 man hulptroupen en 8 gewapende kettinggangers langs de Bankinangan, en trok zelf met een kolonne langs Paboeangan in het moeras. Geen weg vindende, was hij verplicht terug te keeren, en begaf zich daarna op het voetspoor der eerstgenoemde patrouille. Na ongelooftelijk veel hindernissen opgeruimd te

hebben, door tot aan de heupen door den modder te gaan, bereikte Berg eerst den 12^{en} de versterkte huizen, verjaagde de bende en vond eenige wapens, een grooten voorraad padie, alsmede de ijzeren geldkist die bij het vermoorden van Fuijck geroofd was. Reuter beproefde twee achtereenvolgende dagen vruchteloos tot Kassan's schuilplaats door te dringen en ontmoette den 14^{en} eerst de kolonne Berg. Gezamenlijk doorzocht men nog eenige dagen dit woeste terrein, vernielde eenige schuren en padievelden, vond nog eenige wapens en tjaps, en keerde den 18^{en} terug.

Gelijktijdig met deze patrouilles trok een bevolkingspatrouille onder den trouwen pembekkel Lidin naar Bedandan, tegenover Marabahan, in het moeras, en zond de kommandant van Moengoe Thayor, kapitein Logeman, kleine detachementen naar Rampanang en Tambarangan om de vlugtelingen het doorbreken van dien kant te beletten. Uit een bosch nabij Rampanang vielen een paar schoten waardoor een fuselier gewond werd; ook de post tusschen Mataraman en Moengoe Thayor werd beschoten, doch de bende ontkwam ook thans weder of verschuilde zich op onbekende plaatsen.

Van Pengaron ging (19 Junij) een kleine kolonne onder den 1^{en} luitenant Thissen over Rantau Bekoela naar Pramasan Amandit, om die nog onbezochte landstreek te leeren kennen. De kolonne werd door de bergbewoners overal met welwillendheid ontvangen en keerde den 8^{en} Julij over Kendangan en Moengoe Thayor terug.

De Celebes uitgezonden tot opsporing van zeeroovers die op de kust van Tanah Laut te Sembamban, Pagattan en Laut Poeloe een 40tal menschen geroofd hadden, kwam 22 April onverrichterzake terug. De Boni was niet gelukkiger.

Tusschen Toekatjan di Karsa (zie pag. 283) en Amin

Oelah had een ontmoeting plaats. Dientengevolge zond laatstgenoemde den 17^{en} April een brief van den volgenden inhoud:

Tjap en handteekening van pangerang Moehamad Amin Oelah.

»Deze brief, voortkomende uit een rein hart en vergezeld van veelvuldige en eerbiedige groeten, komt van mij pangerang Moehamad Amin Oelah, die tijdens het schrijven van dezen brief nog het bewind heeft over zijne troepen in het Bandjermasinsche rijk, geworden door Gods hulp voor het aanschijn van den doorluchtigen Heer Verspijck, luitenant-kolonel-resident der Z.O. afdeeling van Borneo, chef der expeditie, die versierd is met de decoratie van moed, trouw en beleid, die de steun is voor regtvaardigheid en genade.

»Wijders schrijf ik dezen brief om kennis te geven dat ik kiay Toekatjan di Karsa heb ontmoet, die bij mij kwam om een tjap van Hidayat Oellah, zoomede dien van den doorluchtigen Heer te vertoonen, om tevens te berigten de voortdurend groote en onovertreffelijke magt van het gouvernement, zijne regtvaardigheid jegens alle onderdanen en ook dat het de deur der genade openstelt voor allen die ootmoedig vergiffenis afsmeeken. Ter betreding dier opengestelde deur ben ik steeds bereid; steeds heb ik er over gedacht en mij zelf gevraagd naar de reden waarom ik langer tegen de gouvernementstroepen zou strijden.

»Van den beginne af heb ik reeds voorgenomen om steeds onder de Nederlandsche vlag vreedzaam te leven en handel te drijven in plaatsen, waar mij door het gouvernement vergund wordt om mij bestaan te kunnen verschaffen.

»Van het jaar 1275 tot dit jaar, gedurende het verderf van dit rijk, heb ik niets kunnen vernemen wat tot mijn geluk konde strekken; dit heeft mijn gemoed door vrees tot dwaling gebragt.

»Ik leg thans ter zijde al de omstandigheden die gebeurd

zijn door het zien van het schijnsel van 's gouvernements regtvaardigheid, aangebragt door Toekatjan di Karsa; dit heeft mij een vol vertrouwen gegeven, dat echter door mijn vrees eenigzins verflaauwd wordt, en verzoek ik mitsdien dat de doorluchtige Heer resident die van mij wegneme.

»Wanneer het gouvernement inderdaad de deur harer genade openstelt, wensch ik een zuiver bewijs daarvan voor mij te hebben, opdat ik mijna gevoelen daaromtrent ter neder kan stellen, en behoeft de doorluchtige Heer den langen weg niet meer in te slaan om het geluk van het Bandjermasinsche rijk te zoeken, wanneer het reeds beslist is; vermits al de Hoofden der brandalstroepen, zoomede die der beamaal onder mijn invloed zijn.

»Ten slotte hoop ik met vol vertrouwen dat het vorenstaande met vergevingsgezindheid moge ingewilligd worden, met verzoek tevens, dat in afwachting van het bovenbedoelde bewijs en het antwoord van dit schrijven, de Heer resident of de Heer luitenant-kommandant der benting van Amawang, last gevé, dat geene gouvernementstroepen van al de bentings uitgezonden worden naar de bergen of plaatsen buiten de groote wegen, daar zulks toch nutteloos is en waardoor vele menschen kunnen sneuvelen. Van mijn kant zal ik echter bevelen geven aan de brandalstroepen om niet bij de gouvernements-bentings te naderen, nog minder om de soldaten leed te doen.

»Voorts kan ik voor den Heer resident of den Heer luitenant van Amawang niet bedekt houden dat ik thans in een moeilijken toestand verkeer, en verzoek hun ootmoedig, wanneer het hun moge behagen mij de ondervolgende artikelen te verstrekken: zout, tabak, tamarinde, uijen, gambier. Uiterst verblijdend zal het voor mij zijn, wanneer ik ook met eenig geld te gemoet gekomen word.

»Buiten het hierin bekend gestelde, heb ik kiay Toekatjan di Karsa verzocht den doorluchtigen Heer bekend te

maken hetgeen ik gesproken heb; ik hoop verder dat genoemde kiay met het overbrengen uwer bevelen aan mij belast wordt.

»26 Ramadhlan 1278.»

Tjap en handteekening van kiay Karta Negara.

Volgens mondeling bericht van den overbrenger des briefs wilden één tommonggong en drie kiay's, Amin Oelah in zijne onderwerping volgen, en was Amin Oelah bovendien genegen demang Lehman uit te leveren.

Ten einde de onderhandelingen gaande te houden, voldeed de kommandant van Kendangan, kapitein Brinkgreve, aan Amin Oelah's bede, door 30 pond zout, 10 tampangs tabak en 150 stuks gambier ter zijner beschikking te stellen en vroeg verder bevelen aan den chef der expeditie.

Verspijck vermoedde dat onder dien overmoedigen toon welligt onmagt schuilde. Het stuitte hem tegen de borst met iemand als Amin Oelah, met een rooverhoofdman, te onderhandelen. De belangen der bevolking, die, zoolang zijne bende in haar geheel bleef, aan plundering blootgesteld stond, bewoog Verspijck echter een buitengewone langmoedigheid te gebruiken en toe te geven aan den bedrieger, die eerder de galg dan genade verdiende. Hij droeg daarom den majoor-kommandant der afdeeling Amoenthay op, zich naar Kendangan te begeven, zelf de onderhandelingen te leiden en den opstandelingshoofden de volgende voorwaarden te stellen:

a. levensbehoud, indien zij onmiddelijk de wapens neerleggen;

b. verwijdering van het eiland Borneo voor Amin Oelah; verblijf op Bandjermasin of eenige plaats waar ons militair bestuur gevestigd is, voor Karta Negara en de andere Hoofden;

c. uitlevering der wapens;

d. uitlevering der gedroschte kettinggangers en gedeserteerde inlandsche soldaten die tot hunne benden behooren;

e. afleggen van den eed van trouw en gehoorzaamheid. In het uiterste geval kon Amin Oelah het verblijf te Bandjer toegestaan worden.

Verspijck stelde bovendien pangerang Sherif Hassim en gewapend gevolg tot zijne beschikking. Sherif Hassim kon als bemiddelaar, zijne volgelingen als spionnen dienen; en sprongen de onderhandelingen af, dan was van hunne tegenwoordigheid partij te trekken bij het vervolgen van den miteling.

Juist op den dag (6 April) waarop de majoor-kommandant van Amoenthay te Kendangan aankwam, werden er weder twee brieven van Amin Oelah aangebragt. Daar zij geheel het karakter van den sluwen Bandjerees afspiegelen, laten wij den inhoud hier volgen :

»Onder vier oogen geheim.

»Deze brief geworde in handen van den heer kapitein.

»Deze brief is een teeken van mijn opregte trouw.

»Den heer kapitein maak ik mijn echten broeder, (even als die van ééne moeder) dien ik lief heb.

»Hij kan mij vertrouwen even als zijn echten broeder.

»De heer God straffe mij zoo mijne woorden niet de waarheid behelzen.

»Het toegezondene bestaande in zout, gambier en tabak, heb ik met veelvuldigen dank ontvangen; nu gevoel ik mij pas levend. Ik heb die artikelen in 18 deelen met mijne Hoofden verdeeld.

»Mijne ratoe is ziek en wel meer dan één jaar; zij heeft mij verzocht mijn broeder te verzoeken om wat poedersuiker, daar zij die gaarne wenschte te gebruiken; hier kan men geen suiker van die soort krijgen. Mijn nood en ellende behoeft ik u niet te zeggen, mijne baadjes en broeken zijn alle versleten. Zend mij spoedig tijding van Bandjermasin. God is mijn getuige hoe of ik over U denk.

»Door uwe goedheid verbeeld ik mij nu reeds U in persoon, onder vier oogen, te ontmoeten.»

PANGERANG MOEHAMAD AMIN OELAH.

Brief van pangerang Moehamad Amin Oelah, gedateerd den 4^{en} Sawaäl, gelijkstaande met 4 April, en gerigt aan den kapitein w^d. controleur van Amandit.

Inleiding als zijn vorigen brief.

»Met genoegen schrijf ik dezen brief aan den heer kapitein, om hem mede te deelen dat de brief van den heer kapitein — waarin hij mij de ontvangst berigte van mijn brief, aangebragt door Toekatjan di Karsa, en dat hij den inhoud daarvan volkomen heeft begrepen, mij in goeden staat is geworden.

»Daarbij deelde de heer kapitein mij nog mede dat ZEdG. zooveel mogelijk zal trachten mij te helpen in het verkrijgen van een bewijs van den heer resident betreffende mijn geluk. In het slot van zijn brief verzekert hij mij, dat bijaldien het een of ander niet met den wil van den heer resident zal overeenkomen, hij niet in gebreke zal blijven mij met een opregt hart te helpen, daar hij het goed met mij meent.

»Na deze verklaring van den heer kapitein geef ik de verzekering dat ik mijn voornemen, in mijn vorigen brief bekend gesteld, niet zal veranderen; ik bid den Heer schep- per des heelals dat mijn verzoek door den doorluchtigen heer resident in gunstige overweging moge genomen worden, opdat ik spoedig het eerst de afdeeling van den heer kapitein — daar hij mijn echte vriend is — zoude kunnen zuiveren.

»Ik koester dus de hoop om spoedig boven bedoeld bewijs te ontvangen, opdat ik al de bevelen die mij gegeven zullen worden, kan ten uitvoer leggen.

»In afwachting der ontvangst van het bewijs des vertegen-

woordigers van het gouvernement, hoop ik dat mijn vriend mij gedurende dien korten tijd ruimer adem zal laten halen, daar ik toch binnen kort mijn opregt hart jegens het gouvernement zal toonen; daarom verzoek ik u dat voorloopig geene soldaten van de groote wegen naar het gebergte worden gezonden, omdat ik niet ver van den grooten weg de bevelen van den doorluchtigen heer resident en van U kan afwachten en ook omdat mijne ratoe meer dan vijf maanden ziek is. Om die redenen hoop ik dat de heer kapitein mijn verzoek in goedgunstige overweging zal nemen.

»Ik heb vernomen dat troepen van de benting Pantey Ham-bawang voornemens zijn om dikwijls naar het gebergte op te rukken; doch wat kunnen wij hier aan doen, wanneer zij met den heer kapitein niet zamenwerken; als het maar niet aan mij wordt geweten.

»Daar ik zeer gaarne onder de Hollandsche vlag wil blijven, zal ik, indien er toch gouvernementstroepen naar het gebergte gezonden worden, mij liever voorloopig verwijderen ten einde het antwoord van den doorluchtigen heer resident te wachten op het voorstel van den heer kapitein; evenwel hoop ik dat de heer kapitein mij zal beschermen.

»Voorts deel ik den heer kapitein mede, dat op woensdag den 1^{en} Sawaäl bij de vergadering van den feestdag (harie besaar) een mijner menschen van Martapoera langs de Riam Kiwa alhier is aangekomen. Deze man heeft kiay demang Lehman nabij Rantau Damar, boven Tapin, digt bij Mangkau aangetroffen; zijn gevolg bestaat uit 42 man gewapend met 18 geweren.

»Het is de wil van demang Lehman om mij vergiffenis te komen vragen en zich aan het hoofd mijner strijders te stellen; hij durft echter niet te wagen, regtstreeks tot mij te komen en wil eerst goed vernemen of ik hem in mijne dienst wil hebben; zoo dit het geval niet mogt zijn, wil hij zich naar Doesoen begeven.

»Ik stel dit ter kennis van den heer kapitein om te vernemen hoe het gouvernement ten opzichte van demang Lehman denkt, nu hij door zijn verraad weder bij het bestuur in ongenade is gekomen.

»Daarom moet de gouvernementsvertegenwoordiger niet denken dat ik mij met demang Lehman wil inlaten, daar ik van den beginne af reeds bekend ben met zijn slecht hart; dat brengt ook zijn lage geboorte mede. Dit breng ik U slechts ter kennis, ook opdat het gouvernement mij niet zal verdenken; daar vóórdat ik boven bedoeld bewijs ontvang, ik den doorluchtigen heer niet durf te verklaren wat ik in staat ben te doen. Wanneer echter de heer kapitein wenscht dat ik doen zal wat hij mij beveelt, zoo zal ik hem helpen daar hij mijn echte vriend is, doch moet hij niet te veel op den goeden uitslag rekenen, en zal ik naar mijn vermogen zulks trachten ten uitvoer te brengen.

»Mijn verzoek aan den heer kapitein is dat hij spoedig op dezen brief een antwoord geve, opdat, wanneer de heer kapitein mijn hulp wenscht in te roepen, ik die spoedig kan verleenen daar het anders te laat zoude zijn.

»Wanneer de heer kapitein mij het antwoord van dezen brief zendt, kan hij dat aan een der kampongshoofden van Hankinang geven; tevens kan de heer kapitein aan die Hoofden verzekeren dat zij voor de brandals niet meer bang behoeven te zijn en uwen brief regtstreeks naar mij kunnen brengen, daar ik mijne troepen heb bevolen wanneer een kampongshoofd komt met een brief of pas van den heer kapitein, dien dan ongestoord te laten.

»Ik zeg den heer kapitein dit, daar ik zie dat kiay Toekatjan di Karsa reeds vermoeid en ziekelijk is.»

Een brief getuigende van Lehman's verregaande onbeschaamdheid, werd den 17^{en} te Bandjer aan den resident bezorgd. Ook van dat schrijven deelen wij de vertaling mede.

Brief van kiay demang Lehman, gedateerd 11 Sawaäl, geschreven aan den Heer resident.

»Ik geef bij deze aan den Heer resident kennis, dat ik pangerang Amin Oelah met zijn onderhoofden heb ontmoet.

»Pangerang Amin Oelah schrikte, toen hij mij met mijn volk zag aankomen.

»In de eerste plaats bestaan er mijns inziens moeilijkheden aangaande pangerang Amin Oelah.

»De onderhoofden van pangerang Amin Oelah, die onder de bevelen staan van kiay Karta Negara, zijn achttien in getal en hebben een troepenmagt van ongeveer 800 man, terwijl hem bovendien nog 800 orang beamaäl ten dienste staan.

»Tweedens levert volgens mijn oordeel de geheele bevolking van Oeloe Soengej ook moetlijkheden op. Ik heb alle kampongs van Allei tot aan Tampin Agama Ampat nagegaan en gezien, dat zelfs de bevolking die dicht bij de bentings woont niet getrouw is aan het bestuur; wat moet men verwachten van hen die veraf wonen? Ik heb zelf gezien dat elke week bij beurten uit de verschillende kampongs twintig menschen levensmiddelen aan pangerang Amin Oelah en zijne troepen bragten.

»Was er soms een kampong die weigerde levensmiddelen aan te brengen, dan zond pangerang Amin Oelah daarheen slechts een zijner onderhoofden met een tien- of vijftiental gewapenden; zoodra de omliggende kampongs hiervan kennis kregen, kwam de geheele bevolking gewapend op om de menschen van pangerang Amin Oelah te ondersteunen, de weerspannige kampongs te tuchtigen en het kampongshoofd te vermoorden.

»Door den kapitein tot wiens distrikt die kampong behoort, werd dan een nieuw kampongshoofd aangesteld, doch deze is, om zijn leven te behouden, verplicht om met pangerang Amin Oelah en zijne volgelingen gemeene zaak te maken.

»Wel verklaren de verschillende kampongshoofden aan het

bestuur dat zij pangerang Amin Oelah zullen tegenstaan, doch dit is alles leugen; ik heb zelf gezien dat de pembekkel Samoedin van Benoea Gamba bij Amin Oelah kwam en hem 135 realen bragt, als opbrengst van Benoea Gamba; hij vertoefde slechts een half uur bij Amin Oelah, omdat hij bevreesd was door het Nederlandsche gouvernement ontdekt te zullen worden.

»Hieruit zal de Heer resident kunnen zien hoe getrouw de verschillende kampongs aan Amin Oelah zijn en ik geloof dan ook, wanneer de Heer resident pangerang Amin Oelah met geweld zal trachten in handen te krijgen, de oorlog in het Bandjermasinsche rijk met vernieuwde kracht zal uitbreken.

»Het is immers ook aan het gouvernement bekend, dat pangerang Amin Oelah zeer slim is, zoodanig dat hij nu over de bevolking gezag weet uit te oefenen.

»Indien ik hem niet had verklaard op nieuw met het gouvernement in vijandschap te zijn geraakt, ik had hem voorzeker niet kunnen ontmoeten; evenwel acht ik mij in staat het gouvernement ten opzichte van pangerang Amin Oelah ten dienste te staan, doch men dient hier met zachtheid te werk te gaan.

»Ik wil zelfs aannemen hem te Martapoera voor den Heer resident te brengen, vooral daar hij mij gezegd heeft reeds pogingen te hebben gedaan om vergiffenis te erlangen, en hij slechts op het antwoord van den Heer resident wacht.

»Ik zie dat de kommandant van Amawang tegenwoordig handelt volgens den wil van tommonggong Djaya Negara; hij wacht evenwel nog op het antwoord van den Heer resident.

»Ofschoon ik reeds bekend ben met de wijze van handelen van de Europeanen, kan ik aan mijn plan omtrent Amin Oelah alsnog geen uitvoering geven, voor en aler ik een bewijs van den Heer resident zal hebben ontvangen, dat hij nog van mijne diensten gebruik wenscht te maken.

»Ik ben mij niet bewust dat ik ooit het voornemen zoude gehad hebben om mijn op den Koran afgelegden eed te verbreken en tegen het gouvernement op te staan; ik zal dit ook nimmer doen, zoolang het gouvernement jegens mij geene kwade bedoelingen heeft.

»Ik herinner mij voorts hetgeen ik gedaan heb om het gouvernement hulp te bewijzen; de Heer resident gelieve dit wel in overweging te nemen.

»Wijders deel ik bij dezen mede, dat ik den brief van den Heer resident d.d. 21 Saban 1278, waarbij mij gelast werd om terug te komen, ontvangen heb.

»Uit dien brief heb ik vernomen dat ik bij terugkomst vergiffenis zoude erlangen, en ik weder als vroeger zoude kunnen werkzaam zijn.

»Ik kon aan die oproeping niet dadelijk gevolg geven, omdat ik reeds over de grenzen van Martapoera was en ik heb dus mijne reis naar de Oeloe Soengej voortgezet, om zodoende weder ingevolge de mij vroeger gegevene bevelen, de opstandelingen tot onderwerping te brengen.

»Ik heb dit ook hoofdzakelijk gedaan om den Heer resident bij mijne terugkomst mijne handelingen te kunnen blootleggen, daar ik dacht dat, zoo mijne diensten mogelijk niet voldoende geacht werden, de mij gedane beloften zouden worden ingetrokken.

»Mijn tractement werd vroeger door het gouvernement bepaald op *f* 2000 's maands.

»Toen ik voor het eerst de benting van Martapoera verlaten had om op last van het gouvernement het land tot rust te brengen, riep de Heer resident mij terug en werd mij door pembekkel Boekasin Walang en pembekkel Samat van Karang Tenga nog *f* 319 gebragt, zoodat ik in een maand ontving *f* 2319.

»Toen ik den brief van pangerang Hidayat Oellah te Martapoera aanbragt, ontving ik *f* 1700.

»Toen ik naar boven was gegaan om pangerang Hidayat af te halen, liet ik f 1000 ter leen vragen, doch kreeg slechts f 400.

»Toen ik pangerang Hidayat te Moeara Pahoe ontmoet had, liet ik door Amin Achmat weder f 1000 ter leen vragen; ik ontving echter slechts f 500. — Te Martapoera aangekomen, ontving ik f 800, en toen ik gereed was met pangerang Hidayat aan boord van het stoomschip te embarkeren, gaf men mij nog f 300, zoodat ik volgens mijne berekening in het geheel van het gouvernement ontvangen heb een som van f 6019.

»Ik laat het aan de overweging van den Heer resident over, welke diensten hiervoor door mij bewezen zijn.

»Verder acht ik het noodig hierbij bekend te stellen, dat alvorens het bewezen was of de door mij gemaakte regelingen aangaande de verschillende kampongs goed of slecht waren, pangerang Djaya Pamenang overal tegen-bevelen heeft gegeven en de bevolking heeft genoodzaakt weder aan de groote rivieren te wonen, zonder mij er zelf kennis van te geven.

»Mogelijk was het de bedoeling van den regent om mijne handelingen bij het gouvernement verdacht te maken; ik gevoel daardoor dan ook niet weinig hartzeer.

»Ik weet zeer goed dat de Heer resident volkomen in staat is om het land naar eisch te besturen, doch ik wil zien of pangerang Djaya Pamenang de afdeeling behoorlijk zal kunnen regelen.

»Eerst later zal het gouvernement de zaken met alle regtvaardigheid kunnen overwegen.

»Ik hoop dat het den Heer resident zal behagen mij spoedig eenig antwoord op dit mijn schrijven te doen toekomen, zullende ik hierop te Amandit blijven wachten."

DEMANG LEHMAN.

Het bleek hieruit dat Lehman zich met Amin Oelah vereenigd had en dezen van zijn onderwerping terug hield; dat beiden even geneigd waren elkander te verraden; en dat zij den majoor-kommandant van Amoenthay, die den regent de briefwisseling liet voeren, niet voor gemagtigd hielden hunne onderwerping te regelen. Dit laatste noopte Verspijck onmiddelijk zelf naar Kendangan te gaan. In den avond van den 18^{en} aankomende, vernam hij dat hadji Boeyasin met lastbrieven van Antassari bij Amin Oelah was gekomen om nogmaals de bevolking tot opstand te bewegen, of zoo dit niet gelukte, met zijn aanhang naar Boven-Doesoen te vertrekken.

's Anderendaags zond Verspijck een korten brief aan Amin Oelah, waarbij hij hem kennis gaf van zijne komst te Kendangan. Amin Oelah kon zonder vrees, maar ongewapend verschijnen om de voorwaarden te vernemen waarop de resident zijne onderwerping wilde aannemen; dat schrijven zou hem tot vrijgeleide dienen; na den 24^{en} waren de onderhandelingen onherroepelijk gesloten."

Lehman werd niet waardig gekeurd een schriftelijk of mondeling antwoord te ontvangen. Verspijck bepaalde zich slechts den briesoverbrenger op te dragen aan Amin Oelah te zeggen: "dat Lehman geen verraad behoefde te vreezen indien hij er aan dacht mede te komen."

De regent van Martapoera, die tot Amin Oelah in bloedverwantschap stond en daarom door den resident naar Kendangan was medegenomen, voegde er een brief bij met den raad van de grootmoedigheid van het bestuur gebruik te maken en niet te wachten tot dat het geduld van den resident zou uitgeput zijn. Ook pangerang Sherif Hassim waarschuwde hem schriftelijk, den 24^{en} niet voorbij te laten gaan, daar de resident geen uur langer zoude wachten. Hij bood zich aan om hem met zijne Linganezen af te halen, indien Lehman of Boeyasin hem soms terug mogten houden.

In plaats van zich naar Kendangan te begeven, zond Amin Oelah den volgenden brief aan den resident tot antwoord:

Na de inleiding

»Ik deel den grooten heer resident mede dat ik ZHEG. brief van 19 Sawal 1278 in goeden staat heb ontvangen en den inhoud daarvan volkomen heb begrepen. Bij genoemden brief werd mij te kennen gegeven dat mij slechts 6 dagen tijds werden gegeven om de poort der genade te kunnen betreden.

»Ik behoef bij den grooten heer omtrent mijn opregt hart hier niet uit te wijden en verzoek slechts dat de groote heer den tijd der genade toch zal verlengen. Ik hoop dat de groote heer resident de plaatsvervanger zal zijn van mijn vader en hij mij als zijn zoon zal erkennen; doch is het te bejammeren dat de zoon het gezegde van zijn vader niet heeft gevolgd om voor zijn aanschijn thans te verschijnen; de groote heer neme dit evenwel niet verkeerdelijk op, of voede eenige vermoedens dat ik onwaarheden in mijn vorige brieven zou hebben geschreven.

»Wanneer ik mij thans naar u begaf, dan zouden er voorzeker tusschen mij en den grooten heer vijandelijkheden ontstaan; zoo dit gebeurde, zoude ik alleen door dit ongeval mijne duizende goede bedoelingen verliezen, en zoude ik bij het gouvernement weder slecht worden aangeschreven. Radin Marta Kasoema van Tatah en hadji Boeyasin, vroeger Hoofd der opstandelingen in de Tanah Laut, zijn van Barito (Doesoen) gekomen, en wanneer ik mij thans naar de benting begeef, zullen zij, wanneer ik eenmaal bij den heer resident zal zijn, op ons schieten, waardoor tusschen mijne en de gouvernementstroepen vijandelijkheden zouden ontstaan.

»Overweeg dit eerst, heer resident. Indien ik u niet als mijn vader erkende, zou ik u het bovenstaande niet bekend maken.

»Met het oog op de bekend gestelde plannen der bovenbedoelde hoofdopstandelingen acht ik het beter voorloopig aan de roeping van UHEG. geen gevolg te geven, daar ik vast

weet dat bij die gelegenheid ongelukken zouden voorvallen en het alsdan voor mij een gewetenszaak zou zijn, wanneer zoo iets bij mijne ontmoeting met den grooten heer gebeurde.

»Hieromtrent zal ik niet breedvoerig schrijven, daar de groote heer zelf dit beter begrijpt; doch ik verzoek hem slechts om een bewijs, waarin bekend gemaakt zal worden dat ik en de opstandelingshoofden die mij volgen, bereids genade van den grooten heer hebben verkregen, en de soldaten mij en mijne menschen geen leed zullen aandoen noch mijne dessa verontrusten; dat ik alle brandals tot betere inzigten zal brengen en — dit kan de groote heer er ook bij zetten — dat het mij vergund wordt in de Oeloe Soengej te blijven om het gouvernement hulp en bijstand te verleen.

»Wanneer mijn vader geen geloof slaat aan de woorden zijns zoons, dan verzoek ik u het volgende: een bewijs van vergiffenis zooals boven bedoeld is, dat ik mij in het landschap Koesan mag vestigen om mij van de brandals te scheiden, opdat ik geene verdere ongelukken meer zoude krijgen. Wanneer de heer resident mij later gelast om te komen, dan zal ik langs Martapoera of over zee komen; ik zoude gaarne gouvernementsbevelen op Bandjermasin ten uitvoer brengen.

»Wanneer u een van deze verzoeken inwilligt, wensch ik dat vader slechts naar Bandjermasin in voorspoed terugkeert, zoo ook de assistent-resident naar Amoenthay; daar kan vader omtrent mijne goede werken berigten wachten. Ik hoop dat vader vooreerst op mij niet vertoornd wordt, daar ik het heil van het land zoek. Laat pangerang Sherief Hassim slechts in Amandit blijven opdat hij mijne handelingen kan gade slaan.

»Geloof God den Allerhoogste, die zal mijn getuige zijn.

»Dit laat ik geheel aan de overwegingen van vader over, en hoop dat ik hieromtrent een antwoord van hem zal ontvangen.

»Ik bied bij dezen de groeten van mijne ratoe aan, met tranen in de oogen.

»20 Sawal 1278, gelijkstaande met 20 April 1862.»

AMIN OELAH.

Om aan te toonen dat hij buiten zijn schuld werd aangehouden, liet hij kiay Karta Negara het volgende schrijven en voegde dit bij zijn brief:

»Ik vraag u duizendvoudig vergeving, dat U vergiffenis van den grooten heer resident verzocht om ons geluk te zoeken; hiervoor blijven wij, alle uwe Hoofden, dankbaar en willen U allen volgen, doch wij verzoeken U te bedenken hoe er gehandeld moet worden met de alhier aanwezige troepen van Barito. Volgens ons gevoelen, wanneer wij ons thans onderwerpen, zouden wij nog ongelukkiger worden.

»De groote heer zal genade schenken, doch de pangerang van de Barito zal ons en al de kampongs tuchtigen.

»U zijt eigenlijk de eenige nog, de pilaar van al de kampongs in de Oeloe Soengej, om de aanvallen der Doesoeners te beletten of tegen te houden.

»Wanneer U niet meer in de Oeloe Soengej zijt, wanneer U van dit eiland verwijderd zijt, wie zal dan ons heil en geluk zoeken? gij zijt onze zonnescherm, onze maan en zon op dit eiland.

»Behalve U is er geen van de prinsen op dit eiland, dien wij vertrouwen kunnen, om uwe onderdanen in toom te houden.

»Pangerang Hidayat Oelah is reeds weg; wanneer gij ook moet verwijderd worden, dan willen wij, uwe onderdanen, liever versmolten worden.

»Wanneer de heer resident het werkelijk meent U vergiffenis te schenken en gelukkig te maken, en U tevens tot onzen pilaar wil aanstellen, dan hebben wij er niets tegen om

vrede te sluiten; wij zullen alsdan U volgen zoomede al de brandals in de geheele afdeeling Amoenthay, en ik neem op mij om het beemaäl en beratip tegen te gaan. Wanneer U voor ons zijt, dan zullen wij ook de troepen van Barito tegen houden die thans te Balangan zijn.

»Dezen onzen brief kunt gij aan den heer resident, uwen broeder pangerang Sjerief Hassim en pangerang Djaya Pame-nang vertoonen.

»Ik teeken hier als gevolmagtigde van alle uwe Hoofden.»

KIAY KARTA NEGARA.

Blijkbaar hoopte Amin Oelah den resident om den tuin te leiden, in slaap te wiegen, de onderhandelingen op de lange baan te schuiven, en tijd te winnen; was 't hem ooit ernst geweest in onderwerping te komen, thans zocht hij uitvlugten. Het aanbod om de Oeloe Soengej te helpen bevredigen en te bestieren — een landschap voornamelijk door hem in opstand gebragt — was buitendien een nieuw blijk van zijne grove onbeschaamdheid.

Verspijck wilde het gouvernement dat hij vertegenwoordigde niet vernederen, door zich met verdere briefwisseling in te laten; hij brak de onderhandelingen af en zond in den avond van den 21^{en} nog Brinkgreve met 50 bajonetten en de Linganezen naar het verblijf van Amin Oelah in het bosch te Kalang Soea, om te trachten hem, Lehman, Boeyasin en hun gevolg, in 't geheel slechts een dertig man sterk, te overvallen. Tegelijkertijd ging een order naar den kommandant van Pantey Hambawang om in den vroegen ochtend van den 22^{en} met 60 bajonetten op te rukken naar Soengej Boessan, nabij Kria Widjaja Bepinto, ten einde de vlugtelingen den pas af te snijden; een andere naar den kommandant van Barabei-ie om: 1e met 60 bajonetten over Pagat, Waké en Tantalien naar Batoe Pangan te marcheren, ten einde achter het bosch

van Kalang Soea te komen en Amin Oelah met de zijnen in te sluiten; 2e een bevolkingspatrouille van Barabei-ie te zenden voorbij Aloe-an, waar langs ook gevlugt kon worden; een andere van Taäl om het ontkomen naar het zuiden te beletten; 3^e de brug van Bambang, 2 uur Z.W. van Pantey Hambawang, met 20 bajonetten te bezetten; 4^e boven Hankinang 40 bajonetten te plaatsen, om Amin Oelah van de Tata Besaar af te houden. Bovendien werd den 23^{en} een kolonne over Karang Djawa naar Telega Lawaap gezonden.

Den volgenden dag gaf Verspijck last om op het vereenigingspunt van de Soengej Mandella en de Hankinang een benting te bouwen, waardoor de gemeenschap van het gebergte met de Tata Besaar en den weg die naar Kendangan leidt, werd afgesloten.

Brinkgreve kwam op den middag van den 22^{en} te Kalang Soea, werd er door een paar geweerschoten ontvangen, doch vond niets dan de verlaten hutten van de muitelingen. Daar alle goederen medegenomen waren, had het den schijn dat Amin Oelah reeds een of twee dagen vroeger van daar vertrokken was. De vervolgingen der verschillende kolonnes en patrouilles werden met de meeste snelheid uitgevoerd; doch het gelukte niet de bende te ontmoeten. Zoo als gewoonlijk benutte zij het zwaar begroeide terrein om de troepen te ontwijken en in het gebergte een schuilplaats te zoeken. Wel vond men hier en daar sporen van haar vroeger oponthoud, wel getuigden een paar gevangenen dat het Amin Oelah aanvankelijk ernst geweest was zich te onderwerpen, doch met dat al kwamen achtereenvolgens de verschillende afdeelingen onverrigterzake terug.

In de Tata Besaar, een groot moerassig bosch tusschen Kendangan en Negara, hield zich sedert lang onder pangerang Marta Kasoema een vijandelijke bende op, die Amin Oelah gehoorzaamde. Verspijck liet dit voor troepen bijna ondoordringbaar oord, geheel afloopen door de Linganezen

en een talrijke bevolkingspatrouille, met dit gevolg, dat zij het rooversnest verbrandden, twee roovers gevangen namen en dat er één gedood werd; buitendien werden een aantal wapens waaronder 8 geweren en een revolverpistool (vermoedelijk die van den vermoorden Hr. Wijnmalen) en dertig djoekongs buit gemaakt. De toegangen tot de Tata Besaar werden daarna door troepen bezet.

De bewoners van Oeloe Watas, die aan den voet van het Meratoesgebergte verspreid woonden, kregen bevel zich in een of twee groote kampongs onder een getrouw Hoofd te vereenigen; daardoor werd den vijand op dat punt alle ondersteuning ontnomen. Binnen een maand kwam dan ook het geheele gewest in onderwerping. Uit de houding der vroeger zoo oorlogzuchtige bevolking bleek het duidelijk dat zij thans den strijd moede was en zich aan den opstand onttrok. Vele inboorlingen die nog in de bosschen zwierven, kwamen in onderwerping; zelfs de bevolking van Wasa-Wasa die een maand te voren zich nog aan het beratip beamaäl overgaf, vroeg nu vergiffenis en bouwde een kampong aan den grooten weg. Bij het vertrek van den resident (20 April) naar Bandjer, liep het gerucht dat Amin Oelah en Lehman de wijk naar Boven-Doesoen hadden genomen. Zekere Oebak, vroeger den opstand toegegaan, ging op het spoor van Amin Oelah, in de hoop de premie te verdienen die op zijn hoofd stond.

Van Oeloe Watas week Amin Oelah naar de bovenlanden van Allei en toen hij zich ook dáár door de rustelooze patrouilleringen der troepen niet meer veilig achtte, ging hij verder noordwaarts naar Balangan, waar hem het zelfde lot wachtte.

Ook de Hoofden (Orangboekit) der Pramassan kwamen trouw zweren; zij hadden in de drie laatste jaren veel geleden door het oponthoud van Hidayat in die streek, hetgeen het land had uitgeput. Luitenant Muller ging daarop

(11 Mei) met 40 bajonetten en eenige Linganezen Pramassan Amandit in, vond de meeste wegen toegegroeid, en de vaart der rivieren door opeenhooping van steenen belemmerd. Toch drong hij door tot in het hart van het land en vond overal de bevolking vredelievend en voorkomend. Ook Lok-Besaar de plaats waar Hidayat zich doorgaans gedurende den oorlog ophield, kreeg een bezoek. Na een uiterst vermoeijenden marsch van 12 dagen, kwam hij den 23^{en} te Kendangan terug.

HOOFDSTUK XVIII.

GEVECHT TE PASSAT. — KRIJGSVERRICHTINGEN IN AMOENTHAY. —
MISLUKTE POGING TOT OPLIGTING VAN EEN HOOFD. — UIT-
WERKING VAN HIDAYAT'S ONDERWERPING. — BEWEGIN-
GEN AAN DE KAHAYAN. —

In spijt van de uitgevaardigde publicatiën hield het bera-
tip beamaäl in de nabijheid van Ilong (Alleï) nog aan. Men
berigtte zelfs dat door pangerang Singa Tarabang te Passat
een versterking werd opgerigt. Van der Heijden liet zich
daar niet lang wachten. Den 8^{en} was hij reeds met een
kolonne van 170 bajonetten, 1 houwitser en 1 mortier op
marsch. Te Djatoh een detachment van 1 officier en 30
man ter bescherming der vivres achterlatende, rukt hij
naar Passat op, formeert vóór den kampong het carré op
het eerste vuur dat op zijn linkerflank geopend wordt, jaagt
een paar kartetsen door het struikgewas, waarachter de
vijand zich bedekt opstelde, en marcheert verder. Een ver-
sterkt huis dat zich aan zijn oog voordoet, wordt met de
bajonet bestormd, de vijand in de wildernis gedreven. Pas-
sat is verlaten; een inlander werpt zich met lans en kle-
wang op de spits en wordt neêrgelegd. Nu nadert een
bende orang beamaäl, 80 man sterk, de kolonne in front;

een tweede even digte drom komt van achteren opdagen, den klewang hoog opgeheven, de lans geveld. Doch de geestdrift is merkelyk bekoeld; het Allah-il-Allah klinkt minder doordringend dan vroeger, de opwinding is de ware niet meer. Nog vóór dat de houwitsers een schot heeft gelost, wordt er regtsomkeert gemaakt en een gedekte stelling aan den boschrand ingenomen. Van der Heijden tast deze nu krachtig aan en slaat den vijand uit den boschrand, doodt vijf der stoutste strijders en verjaagt de geheele bende, zonder één man verlies aan zijne zijde. De kampong wordt onderzocht en al hetgeen men in de huizen vindt, huisraad, hoofdtooi-sels, de voorraad van kleedingstukken, spreuken en fanatieke geschriften, droeg de duidelijkste sporen dat pangerang Singa Tarabang (goesti Tappa) hier zijn hoofdzetel had.

Een aantal belangrijke Hoofden viel der partij des opstands af en gaf daardoor het bewijs dat het vertrouwen in Amin Oelah en demang Lehman een zwaren schok had geleden. Hoe de bevolking gezind was, zagen wij reeds uit de patrouilles die zij vaak uit eigen beweging zamenstelden om aanrandingen van zwervende muitelingen te voorkomen.

Rondgestrooide geruchten omtrent Antassari's aanstaande komst in de afdeeling Amoenthay werden niet bevestigd. Pangerang Adjie Koening zond uit de Passirsche bovenlanden een brief, waarbij hij den resident verzocht geen gehoor te geyen aan de beschuldigingen van medepligtigheid in den opstand die men zijnen ondergeschikten ten laste mogt leggen. Dit schrijven overtuigde echter niemand.

In het distrikt gingen de zaken uitmuntend; zelfs de altijd weerspannige bevolking uit den omtrek van Toendakkan stak den klewang op. Goesti Mad Said door de bevolking zelve uit zijn schuilhoek aan de bronnen der Petap verjaagd, vlugtte door het distrikt Tabalong naar de bronnen der Oewe, om naar men verwachtte, verder in de Boven-Doesoen te-

rug te trekken. Door tjaps van Hidayat werd der bevolking bekend gemaakt hoe grootmoedig hij te Batavia door het gouvernement werd behandeld, en hoezeer hij hoopte dat het Bandjersche volk uit dankbaarheid dáárvoor, al het mogelijke zou in 't werk stellen om de kwaadwilligen tot onderwerping te brengen.

In het laatst van Mei berigte men evenwel van Tabalong dat goesti Mad Said zich te Moeara Halong ophield, met plan zich te vereenigen met Amin Oelah die op de grens van Passir stond. Om die vereeniging tegen te gaan, marcheerde kapitein van Bennekom met een kolonne naar Moeara Halong. Kapitein van der Hurk, met een kolonne oostwaarts van Tabalong oprukkende, zou tegelijkertijd langs een andere zijde Moeara Halong bereikt hebben, indien de djaksa-panghoeloe en een der voornaamste der mantri's lima hem geene verkeerde aanwijzingen omtrent den weg hadden gegeven. Mad Said werd dien ten gevolge niet gevonden. Van Bennekom keerde terug over Penjoembaran naar Paran, de voornaamste kampong van Oost-Balangan en de zetelplaats van een tweeden mantri lima. Deze zoowel als een derde die te Rantau Kapis te huis behoorde, had zich uit de voeten gemaakt.

Verspijck beschouwde het verdwijnen der Hoofden als een onmiskenbaar teeken van een naderenden storm en spoedde zich naar Paran. Te Amoenthay komende, vernam hij dat de djaksa-panghoeloe door den 1^{en} luitenant Quack te Lampehon reeds in verzekerde bewaring was genomen, omdat hij gepoogd had de bezetting der inlandsche benting om te koopen, met plan die versterking bij verraad aan demang Lehman over te geven. Door een Dayakker van zijn gevolg ontmaskerd, kwam hij spoedig tot bekentenis en deelde het volgende mede. Mad Said had zich te Balangan verborgen en was even als Amin Oelah door hem en de overige mantri's lima ondersteund geworden. Hij had van den sulthan van Passir duizend man hulptroepen gevraagd,

die geen betaling zouden ontvangen maar de gevangenen, die in hunne handen vielen, konden verkoopen. Mad Said liet zijne gevangenen in den kampong Boetoeck-Boetoeck verkoopen. (die kampong lag in Passir, waarvan de bewoners alle roovers waren). Hij werd op de hoogte der troepenbewegingen gehouden door een der bedienden van luitenant Quack; deze werd als spion in hechtenis genomen. Door middel van een valschen tjap van Hidayat, die inhield dat de vorst naar Java vertrok om hulp te halen en iedereen vrij liet om den oorlog te blijven voeren, had zekere Koewala de bevolking van Balangan weder de wapens doen opvatten. Buskruid ontving men van pangerang Moeda en Adjie Koning uit Passir; de kogelvormen werden geleverd door zekeren Arib uit Negara.

In het geheele distrikt Balangan waren de kampongs verlaten; even als in het begin van den opstand verschool de bevolking zich op de ladangs. Van Bennekom doorkruiste Balangan tot aan het gebergte en trof den luitenant-kolonel Verspijck te Paran aan. Ook daar vond men slechts weinige huizen bewoond; de aanwezige inwoners werden verzameld. Zij waren genegen geen vijand meer in hunnen kampong toe te laten, en zich te vereenigen tot patrouilles om hem uit den omtrek te verdrijven; de gevangenneming van den djaksa-panghoeloe was hun welkom, daar hij de man was, die hen steeds gedwongen had den klewang te trekken; nog meer welkom was hun de toezegging dat de versterking van Pringin naar Paran, en de inlandsche benting naar Penjoembaran verlegd zou worden.

De kolonne van Bennekom, bijna een maand op marsch, kreeg order over Toendakkan naar Pringin te marcheren en daar eenige rust te nemen. Den 25^{en} Junij rukte van Bennekom weder uit met 80 bajonetten, tot verkenning van het landschap Petap. Van der Hurk had inmiddels vernomen dat een bende van 400 muitelingen Wahatoe bezet had, een plaats door rotsen ingesloten, waar langs een weg liep die de gemeenschap

met de Boven-Doesoen daarstelde. Onmiddelijk rukte hij er heen, maar vond geen spoor van vijand. Ten einde Mad Said langs dien weg het ontkomen te beletten bleef hij tot nader order daar stand houden, en keerde, toen alles rustig bleef, den 12^{en} Junij naar zijn post terug.

In stede van talrijke benden muitelingen vond de Vecht (zie pag. 289) de bevolking aan de Boentoeck, Danau Melawin en Sambong rustig in hare kampongs en den oorlog moede. Pangerang Maas Kasoema Joeda (goesti Matyas) die daar als heer en meester huis hield, had zich niet langer meer veilig geacht en zich noordelijker aan de soengej Makatin gevestigd. In den nacht van den 10^{en} April ontscheepte een landingsdivisie, sterk 60 soldaten, mariniers en matrozen, onder bevel van den luit. ter zee Marinkelle, in die soengej en marcheerde naar het verblijf van dat vijandig Hoofd. Vetter stuitte met de voorwacht op een verhakking; een vrouw maakte alarm en gaf het sein tot de vlugt. In den looppas werden de achterwaarts gelegen woningen nog omsingeld, doch 't was te laat; Kasoema Joeda ontkwam het gevaar met achterlating van al zijne goederen. Een aantal geweren, donderbussen, lansen en een vlag, een groote hoeveelheid buskruid en kleederen werden bij die gelegenheid buit gemaakt.

Naar verschillende plaatsen van de Barito waren zendelingen uitgezonden met de proclamatie van Hidayat; de verslagenheid over het vertrek van Hidayat naar Java was zoo groot, dat een aantal kamponghoofden van de Mantallat, Boentoeck en Beneden-Doesoen reeds dadelijk in onderwerping kwamen, en dat nog anderen beloofden na afloop van het padiesnijden naar Marabahan af te komen om dáár vergiffenis te vragen.

Van dien gunstigen toestand maakte Verspijck gebruik om zonder te groote krachtsinspanning het gouvernementsgezag van lieverlede ook in het noorden uit te breiden. Hij benoemde kiay Ranga Niti, wiens vader voor twintig jaren aldaar

**THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY**

**ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS**

Lockwood, J. P. 1850

het gezag in handen had, tot Hoofd van Boven- en Beneden-Doesoen, en gelastte hem een benting te Moeara Mantallat te bouwen en die met 80 Bekompayers te bezetten. Eens het gezag aan de Mantallat gevestigd, kon later de sterkte naar de monding der Lahey of Teweh verplaatst en konden Soerapati en Antassari geheel verdrongen worden. Een stoomschip zou de werkzaamheden gedurende den bouw der versterking beschermen, de post te Ampah door den 1^{en} luitenant van Delden met 40 bajonetten, en Telang door Soeta Ono bezet worden, terwijl het garnizoen van Telang naar Tameang Layang zou overgaan.

De 1^e luitenant Verspijck, militair en civiel gezaghebber van Marabahan, stoomde met de Boni de Mantallat op, koos het punt uit waar de benting voltooid moest worden en dekte den arbeid met de 20 bajonetten (onder den 1^{en} luitenant Vink), die hij aan boord had. Onderweg bezocht hij Sihong, Pattay en Karrow, en vond de bevolking rustig aan den veldarbeid. Te Ampah onderwierpen zich nog 130 Karrowers aan hem en vestigden zich in de nabijheid der benting. Den 2^{en} Junij was de versterking aan de Mantallat voltooid en keerde de Boni terug. Eenige dagen later liep het gerucht dat Antassari zeven bentings aan de Teweh liet bouwen.

Het trouwe Hoofd der Kapoeas, tommongong Djaya Negara, was in Mei opgedragen met radin Singapati niets onbeproefd te laten om eenige oproerige goesti's, die een half jaar vroeger beloofd hadden naar Bandjer af te komen, uit de Boven-Kahayan te verwijderen. Den 26^{en} keerde hij terug en deelde mede dat hij goesti Djamal ontmoet en van hem de belofte ontvangen had te Bandjer in onderwerping te komen, indien de pangerang panghoeloe Mohamad Seman hem kwam afhalen. Daarop vertrok deze naar de Kahayan. Djamal stelde zijne komst nog eens 25 dagen uit, doch toen bleek het dat hij de onderhandelingen slechts gaande had

gehouden in de hoop de voorzigtigheid der zendelingen in slaap te wiegen en hen dan gevangen te nemen.

Terwijl pangerang panghoeloe zich in de Boven-Kahayan bevond, ontmoette hij daar zekeren goesti Taïp, die drie maanden vroeger door Antassari uit Boven-Doesoën was gezonden om den volgenden tjap aan de bevolking te vertoonen:

»Alle lof en eer zij God toegewijd!

»Deze brief is van ons kiay Dipati Djaja Radja, beschermer van de geheele Barito, Moeroeng en Sihong, van radin Maas Warga Nata Widjaja, tommonggong Mangkoe-Sarie, bestuurders van de geheele Teweh en al de Dayaksche Hoofden van de Kapoeas en de Kahayan, geworden voor het aanschijn van Toean Hadji Moehamad Halia panghoeloe, hadji Machmoed, en al de hadji's, geestelijken en Hoofden van Bandjermasin en Kayoe Tangie (Martapoera), zoomede hadji Moehamad Aminbin, hadji Mohamad Yakoesen, al de prinsen en adelijken, zijnde pangerang panghoeloe Mohamad Seman, goesti Mohamad Asaäd, pangerang Achmin en pangerang Djaja Wakir.

»Wij vragen u duizendvoudig verschooning, u allen mede te deelen, dat wij pangerang Antassari tot Hoofd der Islamsche leer, ter vervanging van onzen profeet over het gansche Bandjersche rijk hebben aangesteld en hem mitsdien den titel geven van panembahan Amier Oedin Chalifat Oelmoemenin.

»Verschoont ons, dat wij tot u allen de vraag rigten: tot welke leer gijlieden behoort. Is het tot de Islamsche, dan hopen wij dat gijlieden die leer, ingesteld door onzen profeet Mohamed, zult handhaven. Daartoe zenden wij u Askar en Tagab Rondi van Kahayan met 2000 menschen, om de kompagnie (het gouvernement) en de haar gezinde bevolking te verdelgen.

»Wij verklaren onze landgenooten en bloedverwanten, die

de kompagnie nog zijn toegedaan, als haram (onrein). De bevelen van onzen panembaham ter handhaving der Islamische leer moeten wij ten uitvoer brengen, al moeten wij allen ons leven daarvoor opofferen.

13 Ramadlan 1278 (14 Maart 1862)."

Door Antassari aan het hoofd der godsdienst te stellen, beproefde men dus, den opstand weder nieuw leven te geven, de Kahayan afvallig te maken en de gemoederen te Martapoera en Bandjer in beweging te brengen. De pangerang panghoeloe beproefde Tarip tot onderwerping over te halen en toonde hem aan, dat zelfs de bevolking van Kahayan het vertrouwen in Antassari's magt had verloren. Doch Tarip was te veel gehecht aan Antassari en wilde zijn partij niet verlaten; wel trachtte hij den panghoeloe te bewegen een afschrift van den tjab te Bandjer bekend te maken. Deze nam het aan en overhandigde het den resident.

Antassari zocht inmiddels naar steun bij de ons vijandige prinsen van Koetei. Drie zoons van Soerapati en hadji Mohamad Taip, dezelfde die in der tijd het bericht van het afsloopen der Onrust te Bandjer bracht, trokken met een aanzienlijk gevolg over de grenzen naar Ohong, waar pangerang Notta Kesoema leefde, en verder naar Moeara Pahoe bij pangerang Perbettassari, waar de wederzijdsche belangen werden besproken. Die gebeurtenis maakte de Koeteische bevolking niet weinig ongerust en gaf aanleiding tot het maken van een palissadering om de kaserne, het wachthuis en magazijn der bezetting, waar binnen het geheele mijnpersoneel van Palarong in geval van nood kon opgenomen worden. Toen Z. M. stoomschip Madura den 21^{en} Maart te Samarinda een brief van den resident aan den sulthan overbragt, liet Dahmen een vergadering van de voornaamste prinsen bij den sulthan beleggen en behandelde bij die gelegenheid den

inval der Doesoenners. De sulthan beloofde toen met het trouwste gedeelte zijner bevolking Soerapati's zonen te verdrijven en pangerang Notta Kesoema levend of dood uit te leveren; verder de pangerangs Perbettassari, Anom en Kerta, die de Nederlandsche regering steeds vijandig geweest waren, vervallen te verklaren van hun adellijken rang, en eindelijk den toevoer van wapens en leeftogt naar Doesoen met de meeste strengheid te zullen tegengaan.

Werkelijk rukte hij (den 8^{en} Mei) aan het hoofd van 400 gewapenden naar Kotta Bangoen; maar onmagtig om meer volk de wapens te doen opvatten en met geweld de ongehoorzame pangerangs meester te worden, deed hij pogingen hen met list naar de beneden-landen te lokken.

Den 9^{en} Mei stoomde de Vecht naar de oostkust met last om Pagattan, Pamantina, de Kloempangbaai, Passir en Koetei aan te doen. Een gegoede Bandjersche koopman, hadji Aboe Tahir, met den sulthan van Passir persoonlijk bekend, ging met dien bodem mede om door zijdelingsche raadgevingen den vorst te bewegen aan zijn pligt als leenheer te voldoen.

HOOFDSTUK XIX.

VIJANDIGE PLANNEN VAN DEN SULTHAN VAN PASSIR. — ZIJN KOMST TE BANDJERMASIN. — POGINGEN VAN PANGERANG MOEDA OM DEN SULTHAN TOT ONGEHOORZAAMHEID TE BEWEGEN. — WANGEDRAG EN SCHORSING VAN PANGERANG MOEDA ALS HOOFD. — DE CELEBES EN VRECHT OP DE OOSTKUST.

Meer dan een jaar was voorbijgegaan sedert de sulthan van Passir beloofd had gevolg te zullen geven aan de oproeping om te Bandjermasin te komen, ten einde door de Nederlandsch Indische regering van wie hij het rijk in leen had, wettig als sulthan erkend te worden.

Hij verwaardigde niet eens zich te verontschuldigen over zijn wegblijven, en liet zelfs de brieven van den resident onbeantwoord, waarbij hem verzocht werd de schuldigen uit te leveren (pangerang Maas en Adjie Koning) die niet alleen de opstandelingen van munitie en wapens voorzagen, maar zelfs feitelijk aan den krijg deel namen.

Reeds in Maart 1862 viel een Passirsche bovenlander, die voor Antassari de versterking kwam opnemen, in handen van den kommandant van Moeara Ayoe. Het was bekend dat herhaaldelijk rustige kampongsbewoners door Passirsche beneden geroofd, als slaven weggevoerd en openlijk te Passir verkocht of tegen munitie ingeruild werden; nog onlangs

had de kommandant van Barabei-ie een brief gevonden van den vijandigen kiay Arsa Yoeda, waaruit bleek dat hij bij het kampongsvolk geld inzamelde tot betaling van 70 vaten buskruid die hij van den sulthan van Passir had gekocht; en Hidayat zelf had aan Sherif Abdoel Rachman bekend dat de opstandelingen de oorlogsbehoefsten voornamelijk uit Passir ontvingen.

Het was dus meer dan tijd geworden den sulthan Machmoed Ilan tot zijn pligt te brengen, of beter nog, hem van zijne waardigheid vervallen te verklaren en een ander tot sulthan te benoemen. Het beteugelen van den opstand in het oude Bandjersche rijk had tot nu toe den chef der expeditie te weinig tijd en middelen gelaten om afdoende maatregelen ten opzichte van Passir te nemen. Nu evenwel Hidayat van het tooneel des oorlogs was afgetreden, nu de opstand in de phase was gekomen die het einde voorafging, nu was hij eindelijk in staat aan Passir een les te geven, die tevens tot voorbeeld kon strekken aan de overige rijken van de oostkust. Voornamelijk de vorsten van Tanah Boemboe waren er nog verre van af de behoorlijke gehoorzaamheid aan het gouvernement te betoonen, en heulden steeds met de opstandelingen. Juist had Verspijck aan de regering magtiging gevraagd om een expeditie naar Passir te ondernemen, toen een onverwachte gebeurtenis die onnoodig maakte.

Wij zagen aan het einde van het vorige hoofdstuk de Vecht naar de oostkust stoomen en hadji Aboe Tahir aan boord nemen. Nadat die zendeling te Passir aan wal was gezet, ging de Vecht door naar Koetei. Daar had de sulthan den volgenden brief ontvangen en dien, met zijne beschikking, aan den Ferdana Mantri gezonden.

Na de inleiding.

»Wijders deel ik mijn jongeren broeder mede dat de Hollanders van voornemen zijn ons land te verderven. Hoe

is uw gevoelen hieromtrent; dienaangaande kunt gij mij schrijven, opdat ik uwe naauwkeurige overdenking verneme, daar de rijken Koetei en Passir nu toch één zijn geworden.

›Valt Koetei in het verderf, dan valt Passir mede.

›Blijft Koetei goed, dan blijft Passir ook goed.

›Verzet Koetei zich, dan verzet Passir zich mede, daar de tijd nu gekomen is, dat wij ons niet moeten scheiden. Sterft gij in deze zaak met de Hollanders, dan sterf ik ook; evenwel moet gij mij mededeelen, indien gij u niet wilt verzetten opdat ik het wete.

›Voorts deel ik u mede dat er eenige Bandjerezen bij mij zijn geweest met verzoek om geholpen te mogen worden met oorlogsbehoefsten; — ik heb aan dat verzoek echter niet voldaan, daar ik uiterst bevreesd ben dat die hulp voor mij vergift zal zijn — en buitendien heb ik ook geene munitie in bezit.

›Ik ben over de komst der Bandjerezen zeer bezorgd, en vrees dat deze mij een pitenah zal bezorgen.

›Wijders deel ik u mede dat ik vernomen heb, dat de radja van Pagattan zich in uw rijk bevindt en aldaar een soort van gezag wil uitoefenen; wanneer dit berigt waarheid behelst, dan verzoek ik u om toch aan zijn wensch en verzoek niet te voldoen, daar de radja van Pagattan ons, die vermaagschapt zijn, naar het schijnt schande wil bezorgen.

›Mij heeft hij reeds eene groote schande bezorgd; mijne woorden kunt gij eerst naauwkeurig overwegen.

›Ik deel u verder mede dat gij uw gevoelen en overwegingen ook aan Mohamad Thahir Maradja bekend kunt maken, daar hij ook tot ons vleesch en bloed behoort; hij is voor mij voeten, handen, oogen en ooren (vertrouweling en spion) en buitendien kunnen wij hem vertrouwen.

›Ten slotte hoop ik dat gij uw dienaar Maradja de hulp zult willen verleenen, die door hem verlangd mogt worden, en hem over zijne verkeerde handelingen zult vermanen;

ik hoop verder dat gij hem niet als een handelaar of vreemdeling zult behandelen, daar hij de eenige is op Passir dien ik kan vertrouwen."

8 Ramadlan 1278 (9 Maart 1862).

Des sulthans beschikking, aan den Ferdana Mantri gerigt, luidde als volgt:

Na de inleiding.

»Wijders deel ik u mede dat ik van den sulthan van Passir een brief heb ontvangen.

»Van het daarin voorkomende wil ik niets weten, daarom is het beter dat u bedoelden brief aan den assistent-resident aanbiedt. Jegens het gouvernement wil ik geenszins ondankbaar en wederspanning wezen.

»Ieder vorst, wie liet ook zij, die tegen het gouvernement vijandig is, is ook mijn vijand."

1 Doelkoedah 1278 (30 Mei 1862).

Toen de assistent-resident van die brieven inzage kreeg, twijfelde hij niet aan het ernstige voornemen van den sulthan van Passir om in openlijk verzet te komen, en zag hij er uit dat deze, zich alleen onmagtig gevoelende, in den sulthan van Koetei een bondgenoot zocht. Den 29^{en} Mei ontving hij een bezoek van Maradja, den overbrenger des briefs, dien hij als een vertrouwde van den sulthan en tevens als gouvernementsgezind persoon reeds vroeger te Passir ontmoet had.

Uit een onderhoud met Maradja werd het den assistent-resident duidelijk dat de sulthan, door verkeerde raadgevingen van pangerang Mangkoe en Adjie Koenig, en bevreesd voor een militaire expeditie, zou eindigen met de partij des opstands te omhelzen en de wijk te nemen naar de bovenlanden. Pangerang Mangkoe had daar een versterking opgeworpen en hield de bevolking in spanning. Werd de sulthan niet door hem en door Adjie Koenig weêrhouden,

reeds lang zou hij te Bandjer geweest zijn. Maradja vertrouwde, dat hij nu nog geneigd was met den assistent mede te gaan, wanneer deze zich aanbood hem op reis naar de hoofdplaats te vergezellen.

Wetende dat in een netelig oogenblik een stoutmoedige houding tegenover inlandsche vorsten dikwijls met den besten uitslag bekroond wordt, vatte Dahmen het voornemen op met de Vecht naar Passir te gaan, een kruisboot op sleeptouw mede te nemen om daarmede de Passirrivier op te roeijen tot aan den kraton, en het stoomschip voor de bank te laten liggen. Door een persoonlijke ontmoeting als vriend, niet als gouvernementsambtenaar, wilde hij een laatste poging doen om den sulthan tot het gaan naar Bandjer te bewegen.

Den 4^{en} Junij op de reede van Passir gekomen, ging Dahmen op de kruisboot over, en ontmoette in de riviermonding een praauw, waarmede hadji Aboe Tahir naar boord voer. Na vruchteloze pogingen om den sulthan over te halen, wachtte deze reeds negen dagen op de komst der Vecht. Dahmen nam hem aan boord en kwam den 5^{en} voor de woning van den sjabandar te Passir ten anker. Geen Nederlandsche vlaggen werden ditmaal uit de huizen gestoken; de bevolking verwachtte eerder stoomschepen met troepen, om de vijandelijkheden te beginnen, dan een vreedzaam bezoek. Maradja en Aboe Tahir begaven zich naar den kraton met de kennisgeving van Dahmen's aankomst, en zijn verzoek om bij den sulthan ontvangen te worden.

Na een langdurig, afzonderlijk gesprek met Maradja, zond de sulthan Dahmen de boodschap dat hij vooraf met zijne aanverwanten en Hoofden wilde spreken en daarna hem zoude ontbieden. Later uitgenoodigd om voor den sulthan te verschijnen, vond Dahmen bijna de geheele bevolking der plaats bijeen.

Ten aanhoore der menigte sprak hij toen den sulthan toe, zeide thans als vriend het woord tot den vorst te voeren en

hem goeden raad te geven; want kwam hij als ambtenaar, dan zou hij niet in een kruisboot voor den kraton zijn verschenen.

De sulthan, reeds door Maradja onderrigt van den ongunstigen uitslag zijner zending naar Koetei, en getroffen door het blijk van vertrouwen door Dahmen gegeven, sprak langen tijd in de landtaal met zijne Hoofden, scheen verlegen en kon er niet toe komen een antwoord te geven.

Nu sprak Dahmen de vergaderde Hoofden toe en verzekerde hun, dat de onwil om te Bandjer voor het Hoofd des bestuurs te verschijnen voor een blijk van medepligtigheid aan den opstand gehouden werd; dat daarentegen een kortstondige tegenwoordigheid van den vorst te Bandjer genoeg was om hem te zuiveren van den blaam die op hem rustte; dat hij niets te vreezen had, enz.

Onder de heftige gesprekken die daarop volgden, vatte de sulthan eensklaps de hand van Dahmen en zeide bereid te zijn met hem mede te gaan. Hij verlangde slechts een uitstel van tien dagen. Dahmen wist dit tot op drie te brengen; de rijks grooten stemden er in toe, nadat zij de belofte ontvangen hadden dat den sulthan geen leed geschieden en hij na 10 dagen te Passir terug keeren zou.

De drie dagen die Dahmen te Passir moest wachten, waren niet van de aangenaamsten. Het trouwelooze volk dat met leede oogen hun vorst zag vertrekken, kon met een enkele woord er toe gebragt worden om den weêrloozen blanke die de oorzaak van dat vertrek was, uit den weg te ruimen. Was toevallig in die dagen pangerang Mangkoe of Adjie Koening te Passir gekomen, de sulthan zou niet vertrokken, de assistent-resident in een benarden toestand geraakt zijn. Geen wonder dat Dahmen ruim adem haalde, toen hij met den sulthan en gevolg, door 50 prauwen begeleid, veilig aan boord van de Vecht was.

Toen (den 11^{en} Junij) de Vecht op de reede van Paman

Tjingal kolen innam, bragt pangerang Moeda Mohamad Arip Allah, Hoofd van Tjingal, Menoengoel en Bangkalaän den assistent-resident een bezoek. De sulthan verzocht bij die gelegenheid, den pangerang zijn aanverwant naar Bandjer te mogen medenemen. Daar de assistent-resident het wenschelijk achtte dat de komst van den sulthan veel opzien verwekte en zijn gevolg zoo schitterend mogelijk was, stond hij dit verzoek gaarne toe. De pangerang met zijn vrouw en zeven volgelingen scheepten zich daarop in.

Den 12^{en} Junij kwam de Vecht te Bandjer aan. Verspijck den 13^{en} van een inspectiereis terugkeerende, keurde de handeling van den assistent-resident der oostkust goed en liet den sulthan weten dat hij hem den volgenden dag zoude ontvangen. Met de vereischte plegtigheid, doch zonder het saluut dat een erkenden sulthan toekomt, had die ontvangst plaats. Te oordeelen naar uiterlijk en taal was de sulthan een zeer onbeduidend persoon. Welstaanshalve werd bij de eerste ontmoeting niet over zaken gesproken, doch overeengekomen dat de sulthan den volgenden dag zou terugkomen en dan alleen vergezeld zijn van zijn zoon, van zijne vertrouwden, Maradja en Wa-Adam, en van den kiay der Bandjoas.

Door den ceremoniemeester Abdoel Rachman (den 25^{en} Junij) binnengeleid, legde de sulthan eenige vrees aan den dag om het vertrek binnen te treden waarin de resident de bijeenkomst wilde houden. Zijne angstige houding noopte den resident hem in de binnengalerij te ontvangen en hem gerust te stellen. »De sulthan had wel gedaan een blijk van gehoorzaamheid te geven aan de Nederlandsche regering en ongelukken te voorkomen, die stellig over hem en zijn volk uitgestort zouden zijn als hij zich niet te Bandjer vertoond had. Waarom had de sulthan zoo langgetalmd?» —

»Vele sterfgevallen in zijne familie, gebrek aan rijst, vrees voor den staat van oorlog waarin Bandjermasin zich bevond, en ook het verzet van het volk om hem, den sulthan, uit het

land te laten gaan, iets dat de adat verbood en dat ook nog nimmer had plaats gehad." —

»Voor deze maal werden die verontschuldigungen aangenomen; want door zijn tegenwoordigheid gaf de sulthan het bewijs van terug te keeren op den goeden weg en het gezag te eerbiedigen van den vertegenwoordiger van den gouverneur-generaal van Nederlandsch Indië, waartoe Passir immers behoorde. Het gouvernement wenschte oorlog te vermijden met zijne eigene onderdanen en streefde er naar, om hun welvaart te bezorgen. Bleef de bevolking van Passir voortaan gehoorzaam, zij kon op de grootmoedigheid der regering rekenen; hare vroegere misstappen (zeeroof, heulen met den vijand, smokkelen, enz.) zouden aan onwetendheid, aan een misverstand toegeschreven worden." —

»Al dat kwaad, beweerde de sulthan, was zonder zijne toestemming bedreven; hij was er geheel onbekend mede, hij had geen magt over zijne radja's, maar voortaan zou hij er beter voor waken." —

»En de brieven aan zijne naburen geschreven om met ver-eende krachten zich tegen de Nederlandsche regering te verzetten, waren die ook buiten zijn voorkennis? Als de sulthan onmagtig was om zijne eigene radja's te beteugelen, dan zou het gouvernement hem daarin wel ondersteunen."

Liever wilde de sulthan met eigen middelen de orde in zijn rijk handhaven en beloofde beterschap.

Ten slotte werd den sulthan onder het oog gebragt dat hij, noch een aanstelling ontvangen hebbende van, noch een contract gemaakt met het gouvernement, tot nu toe op een onwettige wijze aan het hoofd van het Passirsche rijk had gestaan; dat hij zich dus moest beijveren een contract met het gouvernement te sluiten gelijkvormig aan dat hetwelk met den radja van Pagattan was aangegaan en door de hooge regering te Batavia zelf was opgemaakt. Had hij wijzigingen voor te stellen, de resident zou die in overweging nemen;

doch eerst na het sluiten van een contract zou hij werkelijk als sulthan beschouwd en hem de eer bewezen worden, die een sulthan toekwam.

Één punt van het vroegere contract vond de sulthan zeer bezwarend; namelijk de verpligting om te Bandjer te verschijnen. Die bepaling nu was nimmer in eenig contract met Passir opgenomen geweest. In art. 9 van het contract werd alleen gesproken van een zending naar Bandjer van twee rijks grooten en twee voorname handelaren. Dat de sulthan zoo weinig daarmee bekend was, gaf wel het bewijs van de ontrouw zijner raadgevers, die hem het contract verkeerd hadden uitgelegd.

De sulthan bekende niet te kunnen lezen en schrijven; persoonlijk had hij de contracten niet kunnen nagaan.

Hij vroeg of hij volgens het voorgestelde contract zijn eigene mantri's mogt aanstellen, en of de resident in dat geval Maradja en Wa-Adam die hij daartoe voorstelde, daarvoor goedgekeurde en het volk van Passir hiermede bekend wilde maken.

De resident hiertoe niet ongenegen, zeide hier later definitief over te zullen beschikken, doch raadde den sulthan aan bij de behandeling van het ontwerp-contract bereids den raad dier vertrouwden en van pangerang Abdoel Rachman in te winnen.

Daarna werd de sulthan met de gebruikelijke pligtplegingen naar buiten geleid en spoedde deze zich, gelukkig over den goeden afloop der zamenkomst, huiswaarts.

Juist dien dag kwam een dépêche van den gouverneur-generaal van Nederlandsch Indië aan, waarin de luitenant-kolonel-resident gemagtigd werd den sulthan van Passir den oorlog te verklaren.

Maradja en Wa-Adam, wien het aan helder oordeel niet ontbrak en die zich bij het gouvernement verdienstelijk wilden maken, gebruikten werkelijk hun invloed om den sulthan tot het aangaan van het voorgestelde contract te bewegen

en zouden daarin ook geslaagd zijn, zoo niet de pangerang Moeda al zijne welsprekendheid gebruikt had om den sulthan van de onderteekening terug te houden. Die pangerang drong er op aan dat het vroeger contract, den 25^{en} October 1844 met sulthan Adam van Passir gesloten, tot grondslag zou dienen voor het vernieuwde en gaf zelfs den sulthan in overweging, of het niet beter was slechts een contract van vriendschap te sluiten.

Indertijd was pangerang Moeda ter beëediging en teekening een acte van den volgenden inhoud voorgelegd, gelijkloidend met die welke door den gouvernements-kommissaris op 25 Junij 1860 vastgesteld en aan de Hoofden van Sembamban en Batoe Litjin uitgereikt was.

Ik ondergeteekende pangerang Moeda Mohamad Arieppillah, benoemd hoofd van de gouvernementslanden Bangkalaän, Tjingal en Menoengoel, beloof plegtiglijk :

1^e. Het gouvernement van Nederlandsch Indië als mijn opperheer en de door hetzelfde over mij gestelde magten als mijne overheid allen verschuldigden eerbied en alle gehoorzaamheid en hulp te bewijzen ;

2^e. de Nederlandsche vlag in de landschappen Bangkalaän, Tjingal en Menoengoel te doen waaijen ;

3^e. het welzijn des volks te bevorderen , het met regtvaardigheid te besturen en den vrede met de aangrenzende landen te handhaven ;

4^e. den handel, de sêeppvaart en nijverheid te beschermen en te bevorderen ;

5^e. den zeeroof met alle magt tegen te gaan ;

6^e. den slavenhandel tegen te gaan en geen invoer van slaven binnen de landschappen Bangkalaän, Tjingal en Menoengoel te gedoogen, maar hen, die zich daaraan schuldig maken, aan te houden en aan den resident der Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo uit te leveren ;

7^e. aan schepen en schipbreukelingen op de kusten van de landschappen Bangkalaän, Tjingal en Menoengoel in nood vervallende, hulp en bijstand te verleenen en mij geen hunner goederen toe te eigenen, noch toe te laten dat mijne onderhoorigen zich die toeëigenen;

8^e. van vreemde mogendheden of vorsten of van derzelve vertegenwoordigers of agenten geene brieven of geschenken aan te nemen, noch zendelingen te ontvangen, zonder voorkennis en toestemming van den resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo;

9^e. niet toe te laten, dat Europeanen en daarmede gelijk gestelde personen zich zonder voorkennis en toestemming van den resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo in de landschappen Bangkalaän, Tjingal en Menoengoel vestigen;

10^e. geene toestemming te verleenen, noch toe te laten, dat andere dan de inheemsche ingezetenen van de landschappen Bangkalaän, Tjingal en Menoengoel gronden binnen die landen in bezit nemen, dan wel er tot ontginning van mijnen overgaan.

Hebbende ik deze verklaring met eede bevestigd en ten blijke daarvan deze acte ondertekend."

Onder voorwendsel dat men in zijn land zeer aan oude gebruiken hechte, had pangerang Moeda bezwaren gemaakt en dringend verzocht om op denzelfden voet aangesteld te mogen worden als zijn voorganger Adji Pati, door den kommissaris van Weddik op den 10^{en} April 1845 benoemd. Verspijck vermoedde toen geen onwil, geloofde werkelijk dat gehechtheid aan den adat alleen den pangerang tot dat verzoek noopte, en beloofde het aan den gouverneur-generaal voor te stellen.

Thans echter, vernemende dat pangerang Moeda de oorzaak was van de weigering des sulthans, begreep hij dat de adat slechts voorwendsel, maar onwil de eigenlijke drijf-

veer van des pangerangs verzoek geweest was. Hij herinnerde zich de doorslaande bewijzen van dubbelzinnigheid en aanmatiging door dien pangerang gegeven (zie pag. 227—232) toen hem de onderwerping van Kassan's bende was opgedragen. Door thans den sulthan te doen protesteren tegen het teekenen van een nieuw contract, gaf de pangerang op nieuw een blijk van tegenwerking, van zucht tot kwaadstoken, van ongehoorzaamheid.

Dit ging te ver; 't was noodzakelijk geworden den pangerang met meer strengheid te behandelen en hem tot zijn pligt te brengen. Daaruit zou de sulthan tevens zien, dat onwil niet geduld, en het nieuwe contract geteekend moest worden. Dat het de hooge regering meer dan ooit ernst was haar gezag over de leenheeren op de Oostkust te handhaven, was den resident gebleken uit een dépêche van den gouverneur-generaal den 15^{en} ontvangen, waarbij hij gemagtigd werd tot de bestraffing van het landschap Passir over te gaan en den sulthan af te zetten, indien die persoonlijk schuldig werd bevonden aan het bevorderen van den opstand.

Bij den resident ontboden, werd pangerang Moeda in tegenwoordigheid van den assistent-resident van Koetei en den secretaris der residentie, op strengen toon verweten, dat hij den sulthan slechten raad gaf en tegenhield van de ondertekening van het contract; werd hem gewezen op het gevaar waaraan hij zich blootstelde; op de onvoegzame, onverschillige houding die hij aannam tegenover den vertegenwoordiger van de Nederlandsche regering, aan wien hij in de eerste plaats gehoorzaamheid verschuldigd was. De resident duldde dit niet; de resident weigerde niet alleen in zijn verzoek te treden om aangesteld te worden op denzelfden voet als zijn voorganger Adji Pati, maar vorderde thans dat hij zich onderwierp aan dezelfde bepalingen die de Hoofden van Sembamban en Batoe Litjin tot rigtsnoer dienden. Even

als die Hoofden, moest hij, pangerang Moeda, een verklaring teekenen en die beëedigen. Wilde hij dit niet, dan zou een ander tot Hoofd van Tjingal, Menoengoel en Bangkalaän worden aangesteld.

Andermaal beproefde de pangerang uitvlugten te zoeken; hij gaf voor het rijkszegel niet bij zich te hebben en te moeilijk den eed te kunnen afleggen. De tijd van misleiding was echter voorbij, zijn onwil te duidelijk. De resident gaf hem 24 uren beraad, om te kiezen tusschen teekenen of afgezet te worden.

Den volgenden dag kwam pangerang Moeda een half uur later dan het bepaalde uur aan het residentiegebouw en trad in vrij oneerbiedige en onverschillige houding voor den resident, den assistent-resident van Koetei, den secretaris der residentie en den hoofd-djaksa. Toen de resident hem het onvoegzame van zijn gedrag onder het oog bragt, verwaardigde hij zich ter naauwernood een woord tot verontschuldiging te spreken.

Andermaal werd hem nu verklaard dat hij de instructie moest teekenen en beëedigen of die geheel verwerpen; in het laatste geval zouden er andere maatregelen met zijn landschap genomen worden. Van die instructie mogt niet afgeweken worden, de hooge regering duldde dat niet; die instructie was nagenoeg dezelfde als die zijn vader van den kommissaris van Weddik had ontvangen; alleen waren de onduidelijkheden er in opgehelderd, de leemten aangevuld; dezelfde milde beginselen waren er in weggelegd.

Pangerang Moeda bleef evenwel onverzettelijk; hij verlangde een contract gelijk aan het oude. Allen eerbied uit het oog verliezende, sloeg hij op de tafel en opperde zelfs de vraag of zijn landschap wel aan het gouvernement behoorde en niet het eigendom zijner ouders was.

Ofschoon zijne verregaande oneerbiedigheid in houding, gebaren en woorden een strenge teregtwijzing verdien-

de, trachtte de resident met het grootste geduld den pangerang van zijne dwaling terug te brengen, en herinnerde hem aan de onwettige wijze waarop hij indertijd zich het bestuur van het landschap Tjingal, Menoengoel en Bangkalaän had aangematigd. Immers van het overlijden zijns vaders was der regering geen kennis gegeven, en geheel eigendunkelijk had hij, pangerang, zich van het bestuur meester gemaakt. Een en een half jaar had hij laten voorbijgaan alvorens te voldoen aan de oproeping om voor het Hoofd van het gewest te verschijnen; hij had met den vijand geheuld en het was hem vergeven geworden. Van de zijde van het gouvernement was steeds de meeste grootmoedigheid betoond.

De pogingen van den resident waren echter vruchteloos en leden ten eenenmale schipbreuk op de ijzeren stijfhoofdigheid waarmede de pangerang weigerde aan zijn verlangen te voldoen. Zonder zegel, zonder de voornaamsten van zijn land te hebben geraadpleegd, heette het, kon hij niets doen. Hij wilde geen contract teekenen waardoor zijne onafhankelijkheid beperkt werd.

Om het uiterste te beproeven, gaf de resident hem nog een half uur tijd tot beraad en liet hem alleen met den assistent-resident van Koetei, in de hoop dat deze hem tot betere gedachten zou brengen; doch toen hij, in de vergaderzaal terugkomende, den pangerang even stijfhoofdig vond, was hij verplicht hem in zijne betrekking te schorsen en „wegens ongehoorzaamheid aan zijn opperheer de Nederlandsche regering” te gelasten dat hij zich niet van Bandjer mogt verwijderen.

Pangerang Moeda, volle neef van den sulthan van Passir en zwager van den radja van Pagattan, bleef onder het oog der politie tot zijne inscheping op de Admiraal van Kingsbergen, waarmede hij onder geleide van den adjudant-onderofficier de Reussy naar Soerabaya werd overgebracht. Zijne tegenwoordigheid op Borneo zou de zoo duur gekochte rust

in gevaar brengen; daarom stelde de resident het gouvernement voor, den pangerang voorloopig in een binnen-residentie op Java verblijf te doen houden en hem een maandgeld tot zijn onderhoud toe te leggen. Zijn vrouw, de ratoe Moeda, vergezelde hem vrijwillig en ontving een bewijs-schrift, waarbij haar vergund werd des verkiezende naar Borneo terug te keeren.

Het strenge voorbeeld aan pangerang Moeda gesteld, had op den sulthan van Passir een heilzamen invloed. Niet meer onder den invloed zijner slechte raadgevingen, verklaarde hij zich bereid het contract te teekenen. Den 22^{en} Junij vereenigden zich alle officieren der land- en zeemagt en alle ambtenaren aan het residentiehuis, en verdrong de bevolking van Bandjermasin zich daar buiten. Ten elf ure verscheen de sulthan met zijn rijks grooten en gevolg. Der vergaderde menigte werd het doel der bijeenkomst bekend gemaakt, daarna het contract voorgelezen, gezegeld en beëdigd. Onder het spelen van het Nederlandsch volkslied en een saluut van 13 schoten, ontving de sulthan op de meest plegtige wijze zijne aanstelling en werd de erkenning van den sulthan daar buiten afgekondigd. Zigtbaar voldaan keerde hij met zijne prauw huiswaarts (bij den ronggo) en werd, toen hij de Vecht voorbijvoer, andermaal met 11 eerschoten begroet. Zeer tevreden over den afloop der zaken, verliet de sulthan 's anderendaags in de beste stemming de hoofdplaats en keerde met de Vecht naar zijn rijk terug. De assistent-resident van Koetei vergezelde den vorst op zijn terugreis en verkondigde het volk van Passir, dat de sulthan van het dwaalspoor was teruggekeerd en de gelofte gedaan had voortaan in vriendschap en gehoorzaamheid met het gouvernement te zullen leven.

Tot Hoofd van Tjingal, Menoengoel en Bangkalaän werd benoemd de trouwe pangerang Sherif Hassim. Gevolgd door zijne Linganezen, en begeleid door de Roy van Zui-

dewijn met 75 bajonetten en een stuk geschut, vertrok hij den 27^{en} Junij per Celebes naar zijn nieuw gebied. De assistent-resident van Koetei had in last hem te installeren, de familie van pangerang Moeda naar Bandjermasin op te zenden en slechts in de uiterste noodzakelijkheid gebruik te maken van de militaire magt.

Zooals te verwachten was, liep de installatie van het nieuwe Hoofd zonder botsing af. De Celebes en de Vecht van Passir terugkomende, lieten in de Kloempangbaai het anker vallen en namen een gewapenden schooner van pangerang Moeda in beslag, om te beletten dat kwaadwilligen er partij van trokken en om het later aan den eigenaar terug te geven. Het berigt dat de pangerang in onmin met het gouvernement was gekomen, was die schepen reeds vooruit gegaan; geen wonder dus dat bij het verschijnen van twee oorlogsvaartuigen en een militaire magt, de bevolking uit de kampongs vlugtte en ratoe Intan, pangerang Moeda's moeder, op Poeloe Nangka de wijk nam. De assistent-resident en Adjie Madoera, het Hoofd van Tjantong, waren evenwel nog geen twee dagen aan wal, of de ratoe en de bevolking waren gerust gesteld en naar hunne woningen teruggekeerd.

Ratoe Intan, dochter van Adjie Djawa vroeger Hoofd van Tanah Boemboe, en weduwe van pangerang Agong, ouderen broeder van den tegenwoordigen sulthan van Passir, had reeds bij het leven van haar echtgenoot het bestuur van Tjingal, Menoengoel en Bangkalaän in handen gehad. Ook na zijn overlijden bleef zij min of meer de teugels in handen houden, hoewel haar zoon pangerang Moeda zijn vader was opgevolgd. Door haar verstand, hooge afkomst en verwantschap aan de meeste vorstenhuizen der Oostkust, oefende zij bovendien zóóveel invloed uit over de Hoofden van Tjantong en Sampanahan, dat deze niets ondernamen zonder haar eerst geraadpleegd te hebben. Ratoe Intan was de werkelijke Koningin van Tanah Boemboe. Hare verwijdering van de Oostkust achtte

de assistent-resident dus volstrekt noodig. Hij wist haar te bewegen onder zijn geleide naar Bandjermasin te gaan en ver-giffenis te vragen voor het wangedrag haars zoons; vooraf zou zij echter de installatie van Sherif Hassim bijwonen. Deze plegtigheid had den 11^{en} Julij plaats in hare tegenwoordigheid en in die van de voornaamste ingezetenen van Bangkalaän. Adjie Madoera en pangerang Mangkoe, Hoofden van de naburige rijken Tjantong en Sampanahan, beloofden den pangerang Sherif Hassim hulp en bijstand.

Beiden scheepten zich den volgenden dag met ratoe Intan en hare kinderen op de Vecht in, want beiden waren tot nu toe in gebreke gebleven te Bandjer te verschijnen. »Pangerang Moeda had hen daarvan teruggedhouden; doch nu pangerang Moeda's invloed ophield, waren zij bereid aan hunne verpligting als leenvorst te voldoen.» Pangerang Moeda's ontrooning had blijkbaar een grooten indruk gemaakt en de vorsten der Oostkust tot meerdere gehoorzaamheid gestemd.

Den dag na de aankomst der Vecht te Bandjer (16 Julij) ontving de resident, ratoe Intan en de Hoofden van Tjantong en Sampanahan ten gehoor. Aan het verzoek der vorstin, dat pangerang Moeda in zijne waardigheid mogt worden hersteld, kon hij niet voldoen; buitendien was het gebeurde den landvoogd reeds medegedeeld. Toen de beide Hoofden na hunne onderwerping naar de Kloempangbaai terugstoomden, bleef ratoe Intan te Bandjer achter, waar zij overeenkomstig haren vorstelijken rang behandeld werd.

De ligging van het landschap Tjingal, Menoengoel en Bangkalaän, door Sampanahan in twee deelen gescheiden, maakte het noodzakelijk om de voorstelling van pangerang Sherif Hassim ook in de kampongs Tjingal en Menoengoel te doen plaats hebben. Na het vertrek der Vecht, stoomde daarom de Celebes derwaarts en bereikte den 15^{en} Julij de met klippen bezaaide Ramoeanbaai. 's Anderendaags begaven de assistent-resident, de kapitein de Roy van Zuidewijn en

Sherif Hassim, zich per kruisboot naar Tjingal, de grootste kampong van Tanah Boemboe. Eenige der voornaamste ingezetenen kwamen onmiddellijk den assistent-resident verwelkomen; de schorsing van pangerang Moeda was hun reeds bekend. De grooten en het volk werden tot een vergadering opgeroepen, doch pangerang Tjitra, gemagtigde van Moeda, verscheen niet. Twee dagen vroeger was hij naar de binnenlanden vertrokken; de plaats waar hij zich bevond werd zoo onzeker, de afstand dier plaats van de kust zoo verschillend opgegeven, dat de assistent-resident een opzettelijke verwijdering vermoedende, de installatie zonder pangerang Tjitra (den 17^{en} Julij) liet plaats hebben. De overname van het bestuur geschiedde evenwel niet zonder protest der Hoofden; doch toen Sherif Hassim een tjap van ratoe Intan vertoonde, die het bevel bevatte om, in afwachting der beschikking van den resident omtrent haar zoon, pangerang Sherif Hassim als tijdelijken waarnemer van het bestuur te erkennen, waren alle bezwaren uit den weg geruimd. Bekend met den invloed van ratoe Intan, had Sherif Hassim, zonder voorkennis van den assistent-resident, dat stuk van haar weten te verkrijgen.

Het bestuur van pangerang Tjitra had zich, even als dat van pangerang Moeda, door groote willekeur gekenmerkt; zijne magt en de zwakheid der Hoofden van Tjantong en Sampanahan werden over de geheele Tanah Boemboe gevoeld. De bevolking bekende openhartig dat zij de afpersingen moede was en een verandering van bestuur met blijdschap zag.

Sherif Hassim stelde zijn neef Sherif Alie tot zijn gemagtigde te Tjingal aan en liet hem met tien Linganezen achter; nadat Tjitra nogmaals opgeroepen was om binnen drie dagen te verschijnen, stoomde de Vecht naar het onbeduidende Menoengoel, waar de bevolking den pangerang als haar wettig Hoofd aannam.

Daarna deed de Vecht een vergeefsche poging om de snel-

stroomende Sampanahanrivier tot aan den kampong van pangerang Mangkoe op te varen. Te Sampanahan hoorde men nog meerdere klagten over de aanmatigingen van pangerang Moeda. Eenige maanden vroeger had hij zich derwaarts be-
geven om pangerang Mangkoe te dwingen, ten zijnen voor-
deele afstand van het gebied te doen; alleen aan een ern-
stige ongesteldheid die hem dáár plotseling overviel, was
het te danken dat hij zijn voornemen niet ten uitvoer bragt.
Hij had Mangkoe Adjie Madoera evenwel gezegd »dat hij bij
het eerstvolgende bezoek te Bandjer het noodige zou doen
om beiden hunne rijken te ontnemen; aan invloed om zijn
doel te bereiken ontbrak het hem niet.»

Den 22^{en} werden Poeloe Nangka en Taboean aangedaan en
de kolenontginningen aan Sherif Hassim overgegeven. Van daar
naar Kloempang stoomende, vernam men dat Mohamad Taha,
het trouwe Hoofd van Batoe Litjin, door een ongelukkig toeval
verdronken was (zie pag. 355). Men stoomde onmiddellijk
derwaarts om het bestuur te regelen en vond de rust niet
gestoord; de radja van Pagattan had het bestuur voorloo-
pig op zich genomen en werd daarin tijdelijk bevestigd.

Daarna keerde de Celebes naar Bandjer terug; de Vecht,
versterkt met 20 bajonetten onder luitenant Berg, bleef op
de oostkust om nog een bezoek te Koetei te maken.

HOOFDSTUK XX.

LEHMAN'S LAATSTE POGINGEN TOT OPSTAND VERIJDELD. — TOGT
DER KOLONNE VAN BENNEKOM IN HET GEBERGTE. — ZA-
MENGESTELDE MANOEUVRE VAN DRIE KOLONNES. — AMIN
OELAH UIT ZIJN SCHUILHOEK TE BOEKIT HAUK VER-
DREVEN. — TOESTAND DER BEVOLKING VAN DOE-
SOEN. — VRUCHTELOOZE JAGT OP GOESTI
KASSAN'S BENDE. — DE HOOFDEN VAN
TJANTONG EN SAMPANAHAN TE
BANDJER.

Had Hidayat's onderwerping het moreel der partij des opstands voor goed geknakt, door de politieke handelingen op de oostkust waren hare materiële hulpbronnen gesloten. Was de bevrediging van Bandjermasin niet denkbaar, zoolang Hidayat ook slechts in naam aan het hoofd des opstands stond, even onmogelijk was het zijne strijdbende weêrloos te maken, voor dat de vorsten aan de oostkust tot hun pligt waren gebragt. Met Hidayat verdween de zinsbegoocheling, de heilige dweepzucht, de geestdrift, de oorzaak van den krijg; door het neutraliseren der oostkust werden de slagaderen afgesneden waardoor de krijg gevoed werd. Het vraagstuk: »wanneer die bloedige krijg op Borneo een einde zou nemen" was dus hare oplossing nabij. Men was het eindtijdperk ingetreden. Dat er nog gestreden moest worden, dat er nog bloed

zou vloeijen, leed geen twijfel. Niet plotseling komt een volk uit een staat van hevige overspanning tot kalmte; niet op eenmaal gewennen de spieren, die zoolang het zwaard hanteerden, aan werkeloosheid; lang nog trillen de zenuwen van een geschokt gemoed. De taak was derhalve nog niet geheel voleindigd, doch het zwaarste bereids volbragt. Nog slechts een korte wijl op den sedert drie jaar betreden weg voortgegaan, hetzelfde beleid, dezelfde geestkracht aan den dag gelegd en de Bandjersche krijg behoorde tot de geschiedenis.

Dat demang Lehman en Amin Oelah alles in het werk zouden stellen om de nog aanwezige krachten tot het volhouden van den krijg te besteden en — nu zij zich zelven den weg tot genade hadden afgesneden — niet meer zouden rusten voor dat alle hulpmiddelen uitgeput waren, ook dit was te wachten. Wij zagen hoe zij van oord tot oord verdreven, eindelijk in het distrikt Balangan de gemoederen aan het gisten wisten te brengen en door valsche tjaps of door bedreigingen een gedeelte der bevolking de wapenen deden opvatten. Wij zagen tevens dat de luitenant-kolonel chef der expeditie zich in persoon naar Amoenthay begaf en met de hem eigene voortvarendheid de troepen in het veld bragt, om de eerste kiemen van nieuwe vijandelijkheden met kracht te onderdrukken.

Kapitein Bennekom was den 25^{en} Junij weder uitgerukt (zie pag. 317) en betrok 's avonds het bivak te Awayan, dat in haast door de bewoners was verlaten. Den volgenden dag marcheert hij verder en neemt uit den kampong Bantam een gids mede. Ter naauwernood heeft hij dien kampong honderd pas achter zich, of de gids maakt amok, verwondt korporaal Hobricker, en wordt daarna zelf afgemaakt. Een aantal schoten valt bijna tegelijkertijd uit het bosch, doch zonder verder gevolg. Op het volgend bivak aan den voet van den berg Tambang wordt men weder uit de verte beschoten. Dat

de vijandelikheden toenemen, naar mate men verder komt, blijkt den 27^{en}, toen men van den afmarsch af, langs den geheelen weg naar Goenong Batoe lilla's en geweren hoorde knallen. Even na het middaguur kwam een kleine bende met geweren gewapend in het gezigt, hield stand en werd door Backerus over de rivier gejaagd. Aan den overkant het vuur onderhoudende, werd zij daar door van Bennekom verdreven. Drie manschappen werden gewond. Het bivak op den Goenong Batoewas werd door vijanden omringd; een koelie die water haalde, bij het overtrekken eener rivier dood geschoten. De kolonne vond den volgenden morgen veel tegenstand; nadat men echter den vijand met kracht verdreven had, ging het verder naar Dadap. Kampong Langkap was verlaten; een verkenningspatrouille onder Quack stootte op de geheele vijandelijke magt ongeveer 300 man; van Bennekom snelt de patrouille te hulp, drijft de bende met verlies van 7 dooden en een aantal gewonden uiteen, en vervolgt haar in het gebergte. Sergeant Wetzels wordt ernstig gewond; 's vijands kampement, met zoo veel zorg aangelegd, verbrand, en te Langkap overnacht.

Door het overtrekken van een aantal rivieren, en door de aanhoudende slagregens hadden zoowel de munitiën als de levensmiddelen veel geleden; nu de vijand verdreven was en het aantal zieken bij de kolonne toenam, besloot van Bennekom den 30^{en} Junij tot 'den terugmarsch over Balangan naar Pringin.

De kolonne werd door de volgende dagorder beloond.

»Nadat de muitelingen onder demang Lehman, Amin Oelah, Djalalana en Karta Negara, in de maanden Mei en Junij door de onvermoeide en rustelooze troepen uit Allei en Amandit waren verjaagd, trokken zij terug naar de bovenlanden van Petap, waar zij zich, door het moeilijk terrein beschermd, in veiligheid achtten.

»Op den 25^{en} Junij rukte een kolonne van 4 officieren, 1 officier van gezondheid, 80 bajonetten en eenige regentstroepen onder den kapitein van Bennekom uit Pringin op, om den vijand in het steile gebergte op te zoeken en te tuchtigen. Van Goenong Tampang tot aan Langkap, beproefden de muitelingen ons tegen te houden; doch al hunne pogingen baatten niet. In weêrwil van het voor hen zoo gunstig terrein, van hunne driemaal sterkere magt, van het aanhoudend vuur en van de vermoetjensissen waarmede de onzen bij zeer slecht weder te kampen hadden, werd de vijand op den 26^{en}, 27^{en} en 28^{en} Junij overal verjaagd, en dáár waar hij meer ernstig poogde stand te houden, als te Goenong Batoe en bij Boekit Datap, met groot verlies geslagen. Bij Langkap werd zijn kampement gevonden en vernield.

»Deze schoone uitkomsten zijn te danken aan het overleg en het doortasten van den aanvoerder, aan het beleid, den moed en de volharding zijner officieren en manschappen.

»Ik betuig hun allen daarvoor mijn dank.»

De luitenant-kolonel, kommandant enz.

VERSPIJCK.

Eenige dagen later berigtte men dat een 500tal muitelingen onder Mad Said en Mad Alie bij Rantau Kapiés aan den oorsprong der Balangan stond, en dat Amin Oelah en Lehman met 70 man in de bovenlanden van Tjantong waren teruggetrokken. Bereids waren alle beschikkingen genomen om een gecombineerden togt naar Rantau Kapiés te ondernemen, toen men den 10^{en} Julij vernam dat de vijand in de bevriende kampongs Awayan en Poeloe Koeson was gevallen en dat de kampongs Pandem en Tjampang, een uur boven Awayan, 's vijands zijde hadden gekozen. Nu werd er bepaald dat (den 14^{en} Julij) van der Hurk met een kolonne van Tabalong oprukkende, den vijand aan de Boven-Balangan zoude opzoeken; en dat Eichelberg met een tweede kolonne van Prin-

gin langs de Petaprivier tot Dadap zou marcheren, waar een derde kolonne onder van der Heijden van Allei opgerukt, insgelijks zou aankomen. — Al dadelijk ging (10 Julij) van Barabei-ie een bevolkingspatrouille naar Dadap en Minday, om den vijand te beletten in Allei te vallen.

De combinatie viel gunstig uit. Van der Hurk kwam den 17^{en} Julij te Moeara Halong en marcheerde zonder vijand te zien over kampong Baroe tot nabij Penjabaran, waar hij positie nam. Eichelberg bivakkeerde den 14^{en} te Awayan en werd bij zijn aankomst op het bivak en gedurende den nacht door gewerschoten verontrust. Den 15^{en} verdreef hij den vijand achtereenvolgens uit Pandem en Tjampang, trok verder door tot soengej Tjampang, het verblijf van pem-bekkel Gamar, verbrandde dit met den aanwezigen voorraad padie en sloeg even voorbij Singkalang het bivak op. Gedurende den geheelen dag werd hij uit de verte beschoten, doch zonder eenig verlies te lijden. Steeds onder 's vijands vuur ging hij den 16^{en} over Dadap naar Langkap; soms wachtte de vijand bij een kronkeling van den weg hem af tot op een afstand van tien pas, doch de haast waarmede de vuurwapens afgeschoten werden, maakte zijn vuur onschadelijk. Daarentegen getuigden talrijke bloedsporen, dat het vuur der kolonne meer uitwerking deed. Den 17^{en} vertoefde men te Langkap om de kolonne van der Heijden uit Allei af te wachten; patrouilles doorkruisten den omtrek. Weldra verkondigt een levendig geweervuur de nadering eener kolonne. 't Is van der Heijden die den vijand voor zich uit jaagt; deze werpt zich in de armen van den 1^{en} luitenant-adjutant Hennis, die hem met een patrouille is te gemoet gegaan en hem nu met zulk een vernielend salvo ontvangt, dat hij met groot verlies uiteen stuift en twee dooden achterlaat. Van der Heijden had alleen den laatsten dag vijandelikheden ondervonden.

Den 18^{en} scheidten de kolonnes zich weder. Van der

Heijden bleef dien dag nog te Langkap om den omtrek te zuiveren, en keerde den 20^{en} naar Barabei-ie terug.

Eichelberg vernemende dat Tabalong door eenige vijanden verontrust werd, rigtte zijne schreden naar Penjabaran en stelde daardoor van der Hurk in de gelegenheid naar Tabalong terug te keeren.

Van der Hurk over Soengej Ratong gaande, wisselde aanhoudend schoten met den vijand en kreeg daarbij twee lichtgewonden. Te kampong Baroe nabij Penjabaran trof hij (den 20^{en}) van der Hurk aan benevens den regent van Amoenthay met een gewapend gevolg. Vereenigd hielden beide kolonnes daar een paar dagen stand en patrouilleerden het terrein af. Vijf Dayaks die gevangen werden genomen, deelden mede dat Amin Oelah en Lehman zich op eenige dagmarschen boven Baroe bevonden. De regent van een togt naar Moeara Monthoeyan terugkomende, rapporteerde dat zij met vrouwen en kinderen te Boekit Hauk op de grens van Passir waren. Uit een derde bron vernam men dat Mad Said en Mad Alie zich meer noordwaarts van Baroe, ook diep in het gebergte, te kampong Rawan ophielden. Van der Hurk marcheert daarop (den 23^{en}) over Rawan naar Tabalong terug: hij vindt echter door 't gemis aan een gids die plaats niet, en bereikt langs den bekenden weg Tabalong.

Eichelberg besloot over Moeara Monthoeyan naar Boekit Hauk te trekken in de hoop Amin Oelah en Lehman daar te vinden. Zijne kolonne van 80 bajonetten was door eenige regentstroepen versterkt.

In vier marschdagen bereikt hij Boekit Hauk (den 27^{en} Junij); de vijand heeft op den top van een steilen berg een meesterlijke positie gekozen. Eichelberg laat zonder uitstel, dien zelfden dag nog, den berg beklimmen en valt de bijna ongenaakbare stelling met zooveel kracht aan, dat de vijand met groot verlies wordt verdreven.

Dertien dooden en een zwaargewonde blijven op de kampplaats liggen, terwijl van onze zijde geen het minste verlies is geleden. De regent van Amoenthay, die een omtrekkende beweging heeft gemaakt, verklaart Amin Oelah met eigen hand verwond te hebben. Onder de gevangenen telt men ratoe Adidja, vrouw van sulthan Tamdjid Illah's broeder, pangerang Adipati; haar zoontje pangerang Ketjil met eenige volgelingen; en de tweede vrouw van Lehman, Biba, een vroegere vrouw van Hidayat.

Een menigte kostbare kleinodiën, als: gouden krissen, ooringen, spelden, rosetten, haken, armbanden allen met juweelen bezet, ringen met smaragden en robijnen, juweelen talismans, gouden kindertollen, sirihdoos, enz. vallen in onze handen. Later werd de verwonding van Amin Oelah bevestigd. Karta Negara en 16 andere gewonde vijanden bezweken aan de gevolgen.

De gunstige uitkomsten van Eichelberg's togt en de rustelooze patrouilleringen door het gebergte, door Verspijck gelast, misten hunne uitwerking niet op de bevolking. De schrik voor de bajonetten, die overal doordrongen en altijd overwonnen, werkte heilzaam. Kiay Moeda Widjaja (Mahoedin), de verdediger der benting te Benoea Lawas (zie pag. 203) bood zijne onderwerping aan en werd te Amoenthay onder het oog der politie gesteld. De angst om voor vijand gehouden te worden, deed ieder met haast uit de wildernis en van de ladangs naar den kampong terug keeren; en toen Quack den 8^{en} Augustus uitrukke, vond hij nagenoeg alle kampongs bewoond en vroeg men hem overal vergiffenis. Ook de bende van Singa Terban en pembekkel Gapor, die zich nog vereenigd had weten te houden, werd (7 Augustus) te Trimien door Quack ingehaald, aangetast en met verlies van een aantal gekwetsten en van vier gevangenen geheel verslagen. —

De gemengde bevolking van Tabalong, zelfs onder het sul-

thansbestuur ongehoorzaam, werd door panghoeloe Rassid nog steeds onder de wapens gehouden. Rassid, de invoerder van het beratip beamaäl, stond aan het hoofd eener bende roovers zamengesteld uit bewoners van Doesoen en Tabalong, en van kampongs gelegen op de grenzen van Passir. Zijn taktiek was de troepen geen rust te laten. Den 22^{en} Augustus werden eenige schoten op den post te Moeara Ayoe gelost; het zelfde was reeds den 17^{en} te Tabalong gebeurd.

Den 25^{en} kwamen twee voorvechters, als razenden, met getrokken klewangs op de poort van de versterking aanloopen. Een paar kettinggangers, slechts met parangs gewapend, trokken hen te gemoet doch werden zwaar gewond. Voordat men hen kon bijspringen, waren de aanvallers reeds in het bosch verdwenen. Een kolonne van 55 bajonetten onder den 1^{en} luitenant Blok rukte uit Moeara Ayoe, onderzocht de naburige kampongs, doch vond nergens vijanden.

Een kolonne van 60 bajonetten onder Perk marcheerde den 2^{en} Augustus langs de Tapin naar Lok Besaar in Pramasan Amandit en vond de bevolking overal rustig en verheugd dat ze van het juk der opstandelingen verlost was. 1^e Luitenant Scheltema door zijn gidsen misleid, maakte den 9^{en} Augustus een vergeefschen togt tot opsporing van muitelingen.

Pembekkel Mail bleef met zijne bende de omstreken van Moengoe Thayor onveilig maken; bij een ontmoeting gelukte het wel om een achttal zijner manschappen meester te worden, zijn aanwezigheid veroorzaakte evenwel een aanhoudende onrust. Door de moeilijkheid om hem in handen te krijgen gedwongen, beproefde men langs een anderen weg hem onschadelijk te maken. Men liet hem weten dat hij vergiffenis kon krijgen, indien hij zich binnen 14 dagen onderwierp. Daarop meldde hij zich te Pengaron aan en deed (6 Augustus) te Martapoera den eed van trouw aan 't gouvernement.

Reeds verscheidene maanden had het distrikt Allei volkomen rust genoten, toen (28 Julij) eensklaps een bende van 60 Dayaks onder Loera Pana, Karta Negara's broeder, in den kampong Kratoes (beoosten Pantey Hambawang) verscheen, drie jonge vrouwen roofde, eenige bewoners vermoordde, en de huizen in brand stak. Hoewel onmiddelijk een bevolkingspatrouille, door 20 verkleede soldaten versterkt en den 31^{en} de 1^e luitenant Dompseleer met 60 bajonetten derwaarts trokken, mogt het niet gelukken die bende te achterhalen. Midden door de diepste wildernis was zij naar Kratau teruggetrokken.

Er liep een gerucht dat Amin Oelah, na zijne verdrijving uit Petap, zich in 't geheim te Soengej Patjoeng in het Alleische gebergte wilde neêrzetten. De militaire kommandant van Barabei-ie nam maatregelen om hem in handen te krijgen.

Kiay Ranga Niti ondervond op zijn nieuwe standplaats aan de Mantallat geen vijandelijkheden; integendeel meldde hij dat een veertigtal kampongshoofden van Mantallat, Ayo, Boven-Doesoen, Teweh en Lahey, onder geleide van zekeren kiay Djaja Parana zich bij hem hadden aangemeld en dat hij hunne onderwerping namens het bestuur had aangenomen. Het eerste Hoofd van Teweh, Mangko Sarie, had het voornemen tot hetzelfde doel af te komen.

De luitenant-kolonel Verspijck wantrouwde die vriendschapsbetuigingen en zond den civielen gezaghebber van Marabahan met 25 bajonetten en vergezeld van Soeta Onoper Boni de Barito op, met last de ware gezindheid der bevolking boven Mengkatip te onderzoeken, daarna de nieuw onderworpenen aan de Mantallat te bezoeken en hen aan te raden zich te Marabahan te vertoonen.

De stemming der kampongsbewoners tusschen Mengkatip en Mantallat werd gunstig, de benting te Moeara Mantallat in goeden staat gevonden. Eenige dagen voor de aankomst

der Boni (20 Julij) hadden aldaar twee pangerangs, Kartas Malayang en Kasoema Ningrat, met 70 volgelingen den volgenden brief van Antassari aangebragt, in antwoord op een uitnoodiging van den civielen gezaghebber om zich te onderwerpen.

»Deze brief voortkomende uit een rein hart, van mij pambahan, die door God gemagtigd is om den oorlog in het Bandjermasinsche rijk te voeren, geworde — vergezeld van mijne groeten — den heer Verspijck, 1^e luitenant, gezaghebber van Marabahan, die de magt heeft om Doesoen en Bekompay te besturen.

»Ik geef u door dezen kennis dat ik uw brief, gebragt door kiay Ranga Niti Negara, heb ontvangen, behelzende dat kiay Ranga Niti uw vertrouweling is en te Kwalla Mantallat verblijf houdt en dat, wanneer wij ons verbeteren willen en vergiffenis aan de kompagnie vragen, de kiay Ranga gemagtigd is om ons naar Mantallat te brengen, ten einde die vergiffenis van u te verkrijgen.

»Hiervoor bedank ik u zeer, daar wij het bewustzijn hebben dat onze fouten al te veel zijn om verschoond te kunnen worden. Al de Europeanen te Bandjermasin worden immers door het gouvernement bezoldigd om slechts slinksche en verraderlijke pogingen ten uitvoer te brengen.

»Wanneer ik een bewijs van den gouverneur-generaal kreeg waarin stond dat het rijk van Bandjermasin mij werd teruggegeven en dat het gouvernement slechts belasting daarvan wilde innen, dan zou ik welligt die voorwaarden willen aannemen. Met andere voorwaarden kunnen wij ons niet inlaten en zal de oorlog nimmer een einde nemen.

»Wij zijn thans bevreesd voor de kompagnie, die mijn neef den sulthan Hidayat zonder eenige reden heeft verbannen en het met ons gesloten contract dus niet heeft nagekomen.»

Toen men den brief aan de benting bragt, had kiay Ranga Niti verraad geroken en was hij op zijn hoede geweest. De schrik voor Antassari, die met eenige honderde volgelingen Boven-Doesoen in bedwang hield, was zóó groot, dat op de tijding van de komst der twee pangerangs te Mantallat, de zestig nieuw onderworpen opstandelingen zich ijlings naar hunne kampongs terugspoedden en weder den schijn aannamen tot Antassari's partij te behooren. Men was echter werkelijk het juk van den dwingeland moede. De civiele gezaghebber vernam dat Antassari zich te Djoendong Oeloe aan de Boven-Teweh ophield, vijf dagen roetjens van de Tewehmondung. Vier bentings beschermden den toegang tot zijn schuilhoek, die met 8 lilla's en 2 ijzeren stukken bewapend was; aan munitiën ontbrak 't hem niet, daar hij onlangs nog 17 vaatjes buskruid en 11 pikols lood van een Koeteinees had ontvangen.

Den 23^{en} Julij keerde de Boni naar Marabahan terug. Door den lagen waterstand was Antassari vooreerst buiten ons bereik; 't was ondoenlijk in dit jaargetijde een togt op de Teweh te ondernemen. Toen in de volgende maand wederom eenige pangerangs, zendelingen van Antassari, den kiay Ranga Niti opzochten en hem namens hun meester uitnoodigden zich naar de Teweh te begeven, liet Ranga bedanken en antwoordde hij dat Antassari in de benting te Mantallat kon komen, indien hij iets te bespreken had. Een aantal prauwen met ruim 200 strijders lag op een afstand der benting verborgen. Ranga Niti voor verraad beducht, liet alleen de zendelingen toe en voorkwam een overrompeling. Den 19^{en} Augustus kwam de civiele gezaghebber van Bekompay en Doesoen, met 30 bajonetten onder Kramer nog eens naar Moeara Mantallat, en vond geen verandering in den staat van zaken.

Van Marabahan kwam den 13^{en} Augustus de tijding dat

een bende muitelingen onder pangerang Praboe (een zoon van Antassari genoemd) en goesti Kassan, den kampong Bedandan verbrand had en Bekompay bedreigde. De luitenant-kolonel Anemaat, kommandant van het 13^e bataillon infanterie, kreeg bevel zich onmiddelijk met 80 bajonetten onder kapitein Stoecker op de Kingsbergen in te schepen en zich derwaarts te begeven, terwijl een bevolkingspatrouille onder den controleur der Kween, met 40 bajonetten versterkt, per Boni naar Banbangin werd gezonden, met het oogmerk om van verschillende kanten naar den oorsprong der Bangkinangan, de vermoedelijke schuilplaats des vijands, te trekken en de bende op het lijf te vallen. Uit Margasarie en Moengoe Thayor werden tegelijkertijd detachementen uitgezonden om in overeenstemming te handelen met de troepen die van de zijde der Barito oprukten.

Spoedig bleek het, dat de tijding van pangerang Praboe's tegenwoordigheid onwaar was. Goesti Kassan, zich thans noemende pangerang Toea, die zich nog steeds in de Bangkinangan ophield, had zoowel om leeftogt te verkrijgen als om wraak te nemen op de bewoners van Bedandan, een strooptogt gemaakt en op de nadering der troepen onmiddelijk het hazenpad gekozen. Niettegenstaande alle pogingen om hem te bereiken en zijn schuilplaats uit te vinden, moest de militaire magt, na vier dagen door het hoogst moeilijke terrein gepatrouilleerd te hebben, toch onverrichterzake naar Bandjer terugkeeren. Veertig bajonetten onder Romswinkel bleven in de versterking te Marabahan achter, terwijl de bevolking van Bedandan hare woningen weder opbouwde. IJverig won de militaire kommandant berigten in omtrent de roovers en liet hen bij de geringste aanwijzing nazetten. Na verschillende vruchteloze togten gelukte het den adjudant-onderofficier Hollander met een patrouille van 20 bajonetten hen op te sporen en in een versterkt huis, twee uren achter Bedandan aan te vallen. Hoewel de vijand ruim

veertig man sterk en den toegang tot het huis met randjoe's versperd was, hield hij bijna niet stand; want toen de onzen, na een salvo op vijftig pas gelost te hebben, met de bajonet aanvielen, sloeg hij zonder de minste verdediging op de vlugt, de gewonden mede in de wildernis slepende en een doode op de plaats achterlatende. Een tweede vijandelijke bende van gelijke sterkte was tijdens het gevecht in aantogt om zich met de eerste te vereenigen; toen zij echter het vuur hoorde, achtte zij het geraden terug te keeren en liet hare makkers in den steek. Het huis, ruim 50 pas in het vierkant, omgeven door een borstwering van een el hoog, uit liggende boomstammen zamengesteld, werd tot den grond toe geslecht. Daar goesti Kassan met zijne magt, nu eens vereenigd, dan weder in kleine benden gesplitst, zich bleef ophouden in de moerassige streek, begrensd door de Alalak, de Barito, de Negara en Merampioew, was het niet mogelijk hem een beslissenden slag toe te brengen.

Op de oostkust werkte de installatie der Hoofden gunstig. Een opstandelingshoofd uit Allei, Martalaksana, die zich in Tjantong verborg, werd op last van Adjie Madoera opgespoord en toen hij zich niet wilde overgeven, door de bevolking afgemaakt. Men zocht ook naar het verblijf van Karta Negara, den verdediger van Penitie Biroe, die zich nu weder in de Tjantongsche bovenlanden zoude schuil houden.

Het Hoofd van Batoe Litjin, Mohamad Wa Taha, had tijdens zijn laatste verblijf te Bandjer medegedeeld dat zekere goesti Aboe, broeder van Kasoema Indra (Hidayat's schoonzoon), in zijn land leefde en weigerde zijn gezag te erkennen. Gelast om den goesti daartoe des noods met geweld te dwingen, zocht Wa Taha hem thans met 70 man in de bovenlanden op. Aboe weigerde gehoorzaamheid, liep met een tiental volgelingen amok en verloor daarbij het leven. Van dien togt terugkeerende, sloeg zijne prauw bij een waterval om

en verdronk Wa Taha (zie pag. 341). In October werd zijn broeder, Sherif Mohamad voorloopig tot Hoofd van Batoe Litjin aangesteld.

De komst van het stoomschip gaf den sulthan van Koetei den moed om zijn oproerigen onderdaan pangerang Nata Kasoema te Ohang op te zoeken en aan te vallen. Het gevecht viel ten voordeele van den sulthan uit; Nata Kasoema nam de vlugt naar het binnenland. Dadelijk werden vier prauwen onder Boeginesche onderhoofden den opstandeling nagezonden in de hoop hem tot overgave te dwingen. — De helft van de bezetting te Pelarang werd wegens slechten gezondheidstoestand, in de maand September verwisseld; de 1^e luitenant Engelhard kreeg het bevel over dien post.

Pangerang Sherif Hássim ondervond bij de Hoofden goede medewerking in het bestuur van Tjingal, Menoengoel en Bangkalaän. De broeders en zusters van pangerang Moeda, alsmede pangerang Tjitra, gaven toe aan den wensch van den assistent-resident om te Bandjermasin den uitslag der beschikkingen van het hoofdbestuur af te wachten. De hoofdbestanddeelen voor een mogelijke rustverstoring in dit landschap, werden daardoor overgebracht naar een punt waar zij onschadelijk waren. Met een toelage van f200 's maands werd kampong Kween tot verblijfplaats der familie van pangerang Moeda aangewezen.

Met de Vecht kwamen (5 September) de Hoofden van Tjantong en Sampanahan te Bandjer terug. Adjie Madoera deed den eed van trouw aan het gouvernement. Pangerang Mangkoe, die nimmer een aanstelling ontvangen, en zich dus het bestuur eigendunkelijk aangematigd had, diende een verzoekschrift aan den gouverneur-generaal in, om hem een aanstelling te doen uitreiken.

In Sampit bleef de rust ongestoord. Tommonggong Singa Laut, het nog niet in onderwerping gekomen Hoofd van Katin-

gan Oeloe, was in zijn vroegere verblijfplaats te Toewalan teruggekeerd, scheen geen vijandige oogmerken meer te hebben en hield zich uitsluitend bezig met het aanleggen van den kampong Begara. — In de behoefte van rijst in het distrikt Katingan Ilir, waar de bevolking door een mislukten oogst zich grooténdeels met aardvruchten moest voeden, werd zoo goed mogelijk voorzien.

HOOFDSTUK XXI.

VERVOLGING DER LAATSTE ROOVBENDEN. — BELANGRIJKE ARRESTATIËN. — AANVAL OP MOEARA MANTALLAT. — BELOONING VAN DEN RADJA VAN PAGATTAN. — AFKONDIGING EENER ALGEMEENE AMNISTIE. — TOGT NAAR DE TEWEH.

Hoewel de stuiptrekkingen van den bedwongen opstand nog aanhielden, was toch de toestand over het algemeen zoo bevredigend, dat de luitenant-kolonel chef der expeditie den 9^{en} September voor een korten tijd naar Java kon vertrekken om eenige dienstaangelegenheden te Batavia af te doen. De luitenant-kolonel Anemaat werd tot 1 November met het bestuur belast.

Een paar rooverbenden verontrustten bij voortduring de afdeelingen Martapoera en Bekompay. Zamengesteld uit de stoutste, ondernemendste en in het oorlog voeren meest bedreven inlanders, die te veel misdaden op hun geweten hadden om op genade te rekenen, of die uit lust tot het avontuurlijk guerillaleven de wapens bleven voeren en liever van moord en roof leefden dan door handenarbeid in hun onderhoud te voorzien, bekend met al de hulpbronnen die het bijna ontoegankelijk terrein hun aanbood, waren die benden het moeilijkste te onderwerpen, vorderden zij de meeste inspanning van de troepen.

Een dier benden onder goesti Kassin en de pangerangs Ketjil en Panglima bleef zich in de omstreken der Bangkinangan ophouden. Een andere door hadji Boeyasin aangevoerd, hield zich in Benoea Ampat staande.

De eerste maakte den schrik uit der bevolking aan den regteroever der Barito. In kleine troepen verdeeld, viel zij van tijd tot tijd in een kampong, dwong de bevolking haar met levensmiddelen bij te staan, stak eenige huizen in brand en verdween dan weder. Terwijl de Kingsbergen onophoudelijk tusschen soengej Alalak en Marabahan kruiste, werden bevolkingspatrouilles, versterkt met eenige als gewone inlanders gekleede militairen, naar alle rigtingen het land ingezonden, bezochten voortdurend de digtst begroeide en afgelegenste plaatsen, deden nu en dan eenige arrestatiën, maar hadden in de maand September geen belangrijke ontmoeting met den vijand. Toen kampong Saley verbrand en het kampongshoofd afgemaakt was, gingen dadelijk weder patrouilles van Margasarie en Marabahan de bende op het spoor. Aan den 2^{en} luitenant Berg gelukte het eindelijk den vijand in den nacht van 7 Oct. op een ladang te overvallen en een verlies van acht dooden en van een aantal wapens toe te brengen. Kampong Belawang werd nagenoeg terzelfder tijd aangevallen; en ofschoon de bevolking zich dapper verdedigde, brandden er evenwel twee en dertig huizen af. Eerst na de onderwerping van Tarip met 28 volgelingen (26 November) hield het plunderen en stroopen op en haalden de bewoners der Beneden-Barito weër vrij adem. Tarip kreeg voor de tweede maal vergiffenis en toestemming zich te Bambang te vestigen.

De andere bende, een honderd koppen sterk, werd door den 1^{en} luitenant Middeldijk aan het hoofd van een kolonne van 70 bajonetten en een houwitser in een bosch bij kampong Simpang Ampat aangetroffen.

Na het lossen van een kartetsschot stormden de troepen

zonder dralen op den boschrand, met dat gevolg dat de vijand naar alle zijden de vlugt nam. Op den terugmarsch van Moengoe Thayer werd de kolonne beschoten uit een veldwerk in den vorm van een halve maan. Een bajonetaanval verdreef de bezetting met verlies; van onze zijde had men één gewonde. Rusteloos joeg men nu die bende na. Reuter, met een kolonne uit Rantau opgerukt, ontmoette haar op de vlakke van Simpang. In vijf veldwerken opgesteld, ontving zij de kolonne met lilla- en geweervuur; doch toen deze zich daaraan niet stoorde en tot een bajonetaanval overging, sloeg zij op de vlugt en liet eenige wapens en vivres achter. Reuter had zes gewonden. Ook de 1^e luitenant Scheltema met een patrouille van Kendangan komende, werd uit den boschrand nabij Simpang Ampat beschoten en moest terugkeeren, zonder nader met den vijand in aanraking te kunnen komen. Een kolonne van 87 bajonetten onder Thissen vervolgde de bende in de wildernissen van Margasarie en drong door tot kampong Aai, waar een ondoorwaadbaar moeras haar tot den terugmarsch dwong.

Den 2^{en} October werd kampong Taäl aangetast en verbrand, Gadoeng en Paboeangan werden bedreigd, doch door patrouilles uit Rantau en Margasarie ontzet. Te Benoea Padang (5 October) verbrandden de roovers een huis en vermoordden twee inwoners; ook te Tambarangan vielen slagtoffers. Gewoonlijk vonden de troepen geen spoor meer. Om met meer kans van slagen de roovers te kunnen vervolgen, werd te Simpang Ampat tijdelijk een voldoende magt van bajonetten geposteed.

Een patrouille onder den 2^{en} luitenant J. H. Thieme uit Pengaron op kondschap uitgezonden, bragt eenige gevangenen aan, die mededeelden dat zekere Pangatoewa Tanong, zoomede pembekkel Bakar en Toean Prang in het landschap Koesan de wijk hadden genomen. Den radja van Pagattan werd opgedragen die muitelingen in zijn gebied op te sporen en uit te leveren

In de afdeeling Amoenthay konden de troepen zich evenmin als elders aan de rust overgeven. Altijd in het veld, gunden zij geen verademing aan de overblijfselen van vroeger vijandelijke korpsen, die nu in rooverbenden ontaard waren. Van hun kant vielen de roovers soms met een ongehoorde stoutheid in de kampongs die ónder bereik van het geschut onzer posten lagen. Zoo werd in den nacht van 2 op 3 September in den kampong Moeara Ayoe gemoord en geroofd, terwijl van der Hurk met een patrouille uitgerukt was en tot aan de grenzen van Passir doordrong. Op zijn terugmarsch vond hij in de nabijheid van Soengej Pekalong een versterkten kampong, bestaande uit vijf huizen omgeven door een palissadering in den vorm eener flèche, waarvan de keel door éen zware verhakking was gesloten. Na het lossen van eenige geweschoten, waardoor een Europeesch fuselier gewond werd, sloeg de bezetting op de vlugt.

Het distriktshoofd van Kaloewa vervolgde hardnekkig de bende van Rassid (de invoerder van het beratip beamaäl), en bragt hadji Baddor, een eerste orang beamaäl, tot onderwerping. Van Bennekom ontmoette Rassid's bende in de wildernis van Haban; diens achttienjarige zoon Taha als een fel dweeper bekend, kwam daarbij om. — Andin Achmat, die in 1861 in Kaloewa een groote rol speelde, kwam in onderwerping en beloofde Rassid over te leveren.

Loera Pana deed een inval in kampong Pagat (Alleï), doodde vier personen en voerde er negen gevankelijk weg. De uitgezonden patrouille vond de roovers afgetrokken. Kapitein Gehnte beproefde den 18^{en} September nogmaals Pana op het spoor te komen, vond te Mia-Ang een pas verlaten bivak, doch achterhaalde den roover niet, ofschoon hij tot Soengej Patjoeng doormarcheerde. Den 27^{en} September werden te Barabei-ie gevankelijk aangebragt en naar Bandjer opgezonden een vrouw van Lehman, zijn tweejarig zoontje Ali Bassa, zijn schoonvader pembekkel Koenoer en diens schoonzoon

Daun. — De berigten omtrent het oponthoud van Lehman en Amin Oelah liepen zeer uiteen. Zelfs de dood van Karta Negara werd nu weder tegengesproken; want in October heette het dat hij met een paar andere Hoofden een bende zamenstelde in Pramassan Allei. Zijn schoonvader werd door Albrecht gevangen genomen. — In November onderwierpen zich een aantal voorname muitelingen en maakte een bevolkingspatrouille, die diep in de wildernis doordrong zich meester van een vroegere vrouw van Hidayat, Njai Asmara, met haar zevenjarig dochtertje goesti Salama.

Door de tegenwoordigheid van geest van het Hoofd van kampong Djamboi, werd een geheele vernieling van die plaats door een bende Dayaks Haroyan voorkomen. Dat Hoofd was juist in de rivier aan het baden, toen een tal geweerschoten de komst van den vijand verkondigde. Hij loopt ijlings naar zijn huis, dat reeds door eenige kogels doorboord is, luidkeels roepende: *kompagnie, kompagnie!* Dit had de verwachte uitwerking; de Dayaks dachten dat er soldaten in aantocht waren en namen overhaast de vlugt.

Na den aanval op Pesangan werd de bende krachtig vervolgd door den sergeant-majoor Gimberg en verloor daardoor een paar man.

Kiay Ranga Niti zond minder vredelievende tijdingen van het Noorden. Al de Hoofden van Boven-Doesoën zouden zich namelijk aan de Teweh verzameld hebben en den 13^{en} September een aanval doen op de versterking te Kwalla Mantallat.

Anemaat zond daarop den luitenant Verspijck militairen en civielen gezaghebber van Marabahan, met de Kingsbergen derwaarts en liet de Boni met 1 officier en 25 bajonetten de reis mede maken om met dien bodem de Mantallat op te gaan, in geval de lage waterstand dit aan de Kingsbergen belette.

Reeds onder weg ontving de kommandant van Marabahan (15 Sept.) een spoedbrief, waarin Ranga Niti meldde dat de vijand van zijn aanvalsplan had afgezien, omdat de pest te Lahey en Teweh was uitgebroken en de vijandelijke Hoofden, het voorbeeld van Antassari en Soerapati volgende, de vlucht genomen hadden naar het gebergte van Boven-Doesoen. Goesti Mad Said zou onder anderen door die verschrikkelijke ziekte zijn aangetast. — Bij aankomst te Moeara Mantallat werd alles rustig gevonden en keerden beide stoomschepen naar de hoofdplaats terug.

Door die uiteenloopende berigten kwam de trouw van Ranga Niti eenigzins in verdenking. De argwaan werd grooter, toen Bapa Mangie, een politie-oppasser die anderhalve maand als spion zich in de versterking te Moeara Mantallat had opgehouden, mededeelde dat de kiay reeds verscheidene maleh voorname Hoofden in de benting had ontvangen, niet met het doel om hen tot onderwerping over te halen, maar wel om den nacht onder kaartspel door te brengen. Bij het vertrek dier Hoofden gaf de kiay hun rijst en zout mede. Onlangs was hadji Matarip, de moordenaar van den civielen gezaghebber Haussler, met een officierssabel van model in de benting geweest en had de vrouw van Ranga Niti naar de Doesoen medegenomen, waar hare moeder op sterven lag. De spion verklaarde in de benting verscheidene personen te kunnen aanwijzen die zijne mededeelingen konden bevestigen.

Na de menigvuldige bewijzen van trouw door kiay Ranga Niti gegeven, kostte het moeite om dadelijk aan zijn verraad te gelooven. Evenwel lag het in het karakter van ieder Bandjerees om niet lang denzelfden weg te blijven bewandelen; vol vertrouwen te schenken zelfs aan het meest trouwe Hoofd was in Bandjermasin altijd een onvoorzigtigheid. Waarom had de kiay het bezoek van hadji Matarip verzwegen, waarom den bekenden moordenaar niet gearresteerd?

Was de man te vertrouwen die zijn vrouw in handen van den vijand vertrouwde? Het kon zijn, dat Ranga Niti opzettelijk onjuiste berigten van vijandelijke aanvalsplannen zond om zich in het oog van het bestuur verdienstelijk te maken, om zijne verkeerde handelingen te bemantelen en geen achterdocht op te wekken. Daarom werd den kommandant van Marabahan opgedragen de zaak in het geheim te onderzoeken en den kiay in al zijne handelingen na te gaan.

De gebeurtenissen van de volgende maand pleitten evenwel weder voor de onschuld van het Hoofd der benting te Moeara Mantallat. Reeds in September hadden er geruchten geloopt dat Antassari, na uit vrees voor de pest zijne woonplaats verlaten en zich tijdelijk te Bayan Begok gevestigd te hebben, toch door die ziekte aangetast en zijn ligchaam reeds buitengewoon gezwollen was. Den 18^{en} October zond Ranga Niti het belangrijk berigt van Antassari's overlijden. Te 9 uur in den morgen van den 11^{en} werd hij het slagtoffer van de heerschende ziekte, en 's avonds ten 6 ure van denzelfden dag werd zijn lijk in den versterkten kampong Bayan Begok ter aarde besteld.

Het Hoofd van die plaats, tommongong Mas Anoem, en het Hoofd van kampong Miroei aan de Teweh bezweken aan dezelfde ziekte. Antassari's oudste zoon, pangerang Mad Seman nam onmiddelijk na den dood zijns vaders, den titel van sulthan aan, terwijl zijn jongste zoon, Mad Said van de ziekte hersteld, zich den titel van Mangkoe Boemi of Rijksbestierder toeëigende. De Hoofden van Doesoen kwamen te Bayan Begok te zamen tot het bijwonen der lijkfeesten ter eere van den hoogen algestorvene.

Ten einde zich van de waarheid dier tijding te overtuigen, zond de w^d. chef der expeditie onmiddelijk den gezaghebber van Marabahan met de Kingsbergen naar Doesoen, met last, wanneer Antassari's overlijden bevestigd werd, alle pogingen

te doen om de zonen van Antassari tot onderwerping over te halen. Wanneer de waterstand het veroorloofde, en de onderhandelingen daardoor bevorderd konden worden, zou de Kingsbergen tot aan de Teweh doorstroomen. Op reis naar de Mantallat ontving de 1^e luitenant Verspijck tijding dat de versterking van kiay Ranga Niti door een vijandelijke magt onder de goesti's Mad Said en Mad Seman aangevallen was, dat van den vroegen morgen af een lilla- en geweervuur tegen de benting onderhouden werd en de benting weldra geheel omsingeld zou zijn. Ogehouden door de moeilijke vaart bij den lagen waterstand, kwam de Kingsbergen eerst in den morgen van den 29^{en} Oct. in het gezigt der versterking, die werkelijk beschoten werd. De 1^e luitenant Verspijck ging toen met 25 gewapende schepelingen aan land en begaf zich naar de versterking. Hij hoorde nog eenige schoten lossen maar ontdekte geen vijand; waarschijnlijk trok deze op zijne nadering af. Bij een poging om de vijandelijke prauw te bemagtigen, die hooger op zoude liggen, raakte de Kingsbergen te Batoe Dedé aan den grond. Vlot komende, werd naar Moeara Mantallat teruggestoomd en voor de benting geankerd. Luitenant Verspijck wachtte daar de verdere handelingen des vijands af.

Vreemd was het, dat zelfs geen enkel man der bezetting den vijand had gezien. Kiay Ranga alleen had Anachoda Lampong aan de overzijde der Mantallat gezien toen deze de benting opeischte. Seman, de persoon die het doodberigt van Antassari uit de Teweh had aangebragt, bevond zich nog in de benting en verzekerde dat die gebeurtenis op last der goesti's geheim werd gehouden; hij had het gehoord van zijn oom Ngabeh, een volgeling van tommongong Mangoe Sarie die aan de Teweh woonde. De Tewehmondung werd door den vijand zorgvuldig afgesloten, om door de geheimhouding van Antassari's dood, het prestige

aan zijn naam verbonden, niet verloren te doen gaan; zoo groot was de vrees voor de goesti's, dat men onlangs een Maleyer had afgemaakt alléén omdat hij verdacht werd met kiay Ranga in betrekking te staan.

Soeta Ono was aan wal gegaan tijdens de kiay zich aan boord bevond, en rapporteerde dat hij op verscheidene plaatsen kogelgaten in de borstwering had gezien en voor zich overtuigd was dat er werkelijk een aanval had plaats gehad. Misschien dachten Antassari's zonen door de verovering der benting zich een naam te maken vóór dat de dood huns vaders bekend werd.

Kiay Ranga gelast zijnde een patrouille te maken naar het bivak des vijands, bérigtte den 31^{en} Oct. dat deze verdwenen was en een ijzeren kanon had achtergelaten. Luitenant Verspijck liet dit kanon aan boord brengen; het was een 2ponder op een soort van rolpaard, blijkbaar in langen tijd niet gebruikt, daar het uit- noch inwendig eenig kenteeken van kruidsljm droeg. Toen dit stuk werd gehaald, had men den spion Bapa Mangie aan het koken gezet, zoodat deze niet kon nagaan van waar het gekomen was. Den volgenden dag werd Bapa Mangie uitgezonden om de plaats op te nemen waar de vijand gebivakkeerd of met zijne djoekongs aangelegen had. Hij vond wel de voetstappen van een honderdtal menschen, een opstelling voor geschut waarbij nog drie tali-api's lagen, doch geen enkel spoor van een bivak.

In die geheele zaak was iets onbegrijpelijks, dat bij luitenant Verspijck het denkbeeld opwekte van een door kiay Ranga gespeelde komedie, met het doel zijne knoetjerijen te verbergen en den argwaan weg te nemen dien men omtrent zijn trouw voedde. Alle pogingen om met den vijand in aanraking te komen bleven vruchteloos, zoodat de luitenant Verspijck den 12^{en} met de Kingsbergen te Marabahan terug kwam.

Het stond vast bij den chef der expeditie dat Teweh in den loop dier maand nog door een aanzienlijke magt zou bezocht worden.

Geheel onder den invloed van Antassari's zendelingen, bleven de Hoorden van de Boven-Kahayan wederspanning. Praauwen met de Nederlandsche vlag in top voorbij Tewan Padjangan varende, werden aangehouden, de vlag neêrgehaald en verscheurd. De zendelingen Djaja Negara en Singapati, die vergeefsche pogingen in 't werk stelden om de goesti's tot onderwerping te brengen en met levensgevaar naar Bandjer terugkeerden, deelden mede dat Antassari's aanhang langs de Kapoeas en Kahayan overvloedig van levensmiddelen werd voorzien, en gaven den raad om den invoer van rijst, zout en tabak langs de Kahayan en Kapoeas te verbieden. Daar nu in de maand November alle beschikbare stoomschepen voor een togt naar de Teweh zouden gebruikt worden en dientengevolge de bestraffing der weêrspannige goesti's aan de Boven-Kahayan moest worden uitgesteld, werd deze raad opgevolgd en alleen aan die inlanders rijst en tabak verstrekt, die bij den civielen gezaghebber als goedgezinde onderdanen bekend waren. Tevens ontving de militaire kommandant van Kahayan bevel om te trachten de meest naauwkeurige inlichtingen in te winnen, zoowel omtrent de bestaande vijandelijke versterkingen te Hampoeray en Batoe Soelil, als omtrent de middelen door ons aan te wenden om den vijand in zijne schuilhoeken te kunnen opzoeken. Vijftien Hoorden legden den eed van trouw af en ontvingen de gebruikelijke geschenken. Aan Liwoeh, het Hoofd dat den aanslag op het leven van Djaja Negara (Nikodemus) ontdekte, werd tot belooning bovendien nog een pikol zout geschonken.

Den 16^{en} Oct. vertrokken Dambong Anom, een Hoofd van Midden-Kahayan, en goesti Kapitan, een stiefzoon van Djamal,

naar de Boven-Kahayan, ten einde een laatste poging te doen om den zoo gevreesden goesti Djamal door overtuiging tot onderwerping te bewegen.

Aan de Kapoeas viel de vroegere praauwmandor Doeta, een der hoofdaanleggers van den moord te Kalangan, in handen eener patrouille; bij zijn aanhouding in de soengej Barga werd een fuselier gewond.

Den laatsten September vertrok de Boni met den civielen gezaghebber naar Kottaringan. Daar de Kattingan opgestoomd zou worden, ging een detachement van 1 officier en 25 bajonetten tot dekking mede. Nadat de grensbepaling van Djelei geschied was, werd de Kattingan tot Tewang Diayoe bezocht en alles in den gewenschten staat gevonden. Den 10^{en} November kwam de Boni te Bandjer terug.

Een buitengewone plegtigheid had den 5^{en} November te Bandjermasin plaats. Ten 8 uur 's morgens stond het geheele garnizoen in groot tenue onder de wapens. De radja van Pagattan was twee uur vroeger ter hoofdplaats gekomen; die radja had zich als een trouw onderdaan leeren kennen en met de wapens, met zijn volk, met zijn kennis en invloed het gouvernement bijgestaan. De koning beloofde hem daarvoor met het schoonste sieraad voor den krijgsman, hij schonk hem het ridderkruis der militaire Willemsorde. Plegtig reikte de luitenant-kolonel Verspijck, onder wiens oog hij op het oorlogstooneel werkzaam was geweest, uit naam van den Koning der Nederlanden den radja de insigniën der orde over; en nog geheel onder den indruk der treffende woorden daarbij uitgesproken, begaf de nieuwe ridder zich aan de zijde van den chef en gevolgd door de officieren der land- en zeemagt en door de civiele ambtenaren naar het residentiehuis. Dáár ontving hij uit naam van den gouverneur-generaal een groot zilveren schenkblad; 't was een tweede bewijs van hulde aan den trouwen dienaar van

het gouvernement, een bewijs dat het gouvernement, streng voor den onwillige, voor den afvallige, voor den verrader, ware trouw wist op prijs te stellen en te beloonen.

Maar nog waren de plegtigheden van dien dag niet afge-loopen. Nu de oorlog nagenoeg geëindigd was, nu de wa-pens van het gouvernement gezegevierd hadden, nu er wraak kon genomen worden voor zooveel onschuldig vergoten bloed, nu kon het gouvernement toonen op welke wijze het wraak nam. Een algemeene amnistie (toegestaan bij besluit van den gouverneur-generaal van den 19^{en} October) werd afge-kondigd, de gevangenissen werden geopend, den gevangenen de vrijheid gegeven, niet alleen ter hoofdplaats, maar door het geheele rijk. De militaire kommandanten tevens hoofden der gewestelijke besturen waren aangeschreven de gevangene opstandelingen overal op vrije voeten te stellen. Zóó wreekte zich de Nederlandsche regering.

Terug gekomen van Bandjer had de radja een togt naar de bovenlanden van Batoe Litjin gemaakt. Aan den weër-spanningen goesti Aboe hadden zich eenige muitelingen van Lehman's bende aangesloten en kampongs geplunderd. Na eenige kleine schermutselingen met de troepen van den radja trokken zij evenwel terug. En terwijl de radja naar de hoofd-plaats ging, bleef een zijner panglima's met eenig gevolg achter, om muitelingen op te sporen die zich nog mogten schuil hou-den. Ook in de bovenlanden van Koesan vertoonden zich vijanden waarschijnlijk van de zuidkust verjaagd, die het bevreesde volk van Pagattan naar de bosschen de wijk deden nemen. Tot geruststelling en beveiliging van de bewoners van kampong Batoe Litjin werd een kruisboot in de rivier-monding gestationeerd.

Sedert de Onrust werd afgeloopen, had in de Boven-Doesoen nog geen genoegzame magtsontwikkeling plaats gehad om een merkbaren indruk te laten, was men de bevolking

nog steeds de bestraffing schuldig voor de hulp die zij den verraders Soerapati en Antassari verleende bij de uitvoering van den verraderlijken aanslag op dat vaartuig. Antassari was wel is waar het slagtoffer eener verschrikkelijke ziekte geworden, maar onbezorgd en onafhankelijk leefden Soerapati en Antassari's zonen in hunne versterkte kotta's van de opbrengsten eener bevolking, die zoo ze hen al niet toegedaan was, althans gehoorzaamheid betoonde.

Alles wat men van den toestand der Boven-Doesson meer bepaald door spionnen had vernomen, kwam op het volgende neêr. Te Troembang, het verblijf van tommonggong Karta Pata, Hoofd der Beneden-Teweh; te Goenong Sang Soelit een paar uren beneden de monding der Benangin, en te Goeyoe een half uur boven die monding, bevonden zich bentings. Aan de eigenlijke Teweh, boven Goeyoe was een sterk verdedigde stelling die Bayan Begok aan die zijde dekte, terwijl op den weg, die goenong Tongka met Bayan Begok verbindt, een rotsachtig punt, Liong Oemboeng genaamd, almede versterkt was. Tommonggong Mas Anom, een der helden die bij het moordtooneel op de Onrust een groote rol speelden, woonde in een tot verdediging ingerigte kotta, Meak geheeten. Aan de Benangin lagen nog drie bentings, te Pangin, te Takko en te Bemoenan (de laatste op de grenzen van Koetei) die vroeger tegen de invallen der Dayaks-Pari gediend hadden. Mangkoe Saharie, zoon van wijlen tommonggong Arie Pati, die ook aan den moord op de Onrust deel nam, had het bevel te Pangin; en te Bayan Begok woonden na den dood van Antassari zijne twee zonen Mad Seman en Mad Said, de een met den titel van sulthan, de andere met dien van rijksbestierder.

Op de juistheid dier berigten kon echter niet bepaald staat gemaakt worden. Geen enkel was er zelfs, dat niet tegengesproken werd. Zoo beweerde de een dat de bevolking der Teweh door de pestziekte zwaar geteisterd, geheel ont-

moedigd was en op het zien der bajonetten de vlugt zou nemen; terwijl een ander op stelligen toon staande hield, dat zij zich met de meeste hardnekkigheid zou verdedigen en dat er aan alle bogten der Teweh epaulementen waren opgeworpen om de troepen te beschieten. Met zekerheid was het bekend, dat er geen weg langs de rivier liep; dat deze voor stoomschepen geheel onbevaarbaar en boven Troembang zelfs in den regentijd voor middelmatige prauwen nog gevaarlijk was, daar het water in één etmaal somwijlen 10 tot 12 voet kon wassen en vallen, en de ondiepten, riams of watervallen, eigenlijk slechts aan kleine djoekongs toelieten ten allen tijde de rivier te bevaren. Om die reden had de chef der expeditie den togt tot de maand October uitgesteld, wanneer het water in de rivier hoog is.

Op den 23^{en} November embarkeerden op de stoomschepen Celebes, Admiraal van Kingsbergen, Boni en Tjenrana de volgende troepen:

de 6^e kompagnie van het 9^e bataillon infanterie, kapitein Rhode, sterk 80 bajonetten;

de 1^e kompagnie van het 13^e bataillon infanterie, kapitein van der Hucht, sterk 90 bajonetten;

de 4^e kompagnie (inlandsche) 13^e bataillon, sterk 120 bajonetten, kapitein Bruijn (gedurende den togt tot majoor bevorderd);

2 houwitsers en 2 mortieren met 22 bedieningsmanschappen, kapitein Du Puy en een detachement van 13 sappeurs;

de radja van Pagattan met 30 volgelingen, vrijwillig aangeboden.

Voor het transport werden op 50 prauwen en djoekongs van verschillende grootte medegevoerd: 85 kettinggangers en 110 Sihongers van Soeta Ono, zoomede 400 koelies en roetjers der ijzeren prauwen, die onderweg werden opgenomen.

Het bevel over deze magt was opgedragen aan den

luitenant-kolonel Anemaet; de algemeene leiding der expeditie nam de luitenant-kolonel Verspijck evenwel op zich. Hij besloot hiertoe, omdat hij wist dat aan den togt vele bezwaren verbonden waren en dat de meeste officieren die daaraan deel namen, voor het eerst het oorlogsterrein betraden; daarbij was het van het hoogste belang dat er krachtig opgetreden, dat de overmoed des vijands gefnuikt werd, dat in één woord de onderneming volkomen slaagde; buitendien kon het noodig worden dat hij als resident optrad, wanneer hij als chef der expeditie zijne taak had volbragt.

Daar het gedeeltelijk de wraakneming over de Onrust gold, werd ook den kommandant der maritime middelen vergund den togt mede te maken.

Op grond van het waarschijnlijk bestaan van een weg van goenong Tongka aan de Mantallat naar Bayan Begok aan de Teweh; van de kans om, dien weg volgende, in 's vijands rug te vallen en al zijne voorliggende werken — die waren daargesteld om het opvaren der Teweh te beletten — nutteloos te maken; en van de zekerheid aan de Mantallat geen vijandelikheden te ondervinden, wilde Verspijck met de landmagt in prauwen goenong Tongka bereiken en van daar langs meergenoemden weg, die tusschen de rotsen van Liong Oemboeng leidt, regtstreeks op Bayan Begok afgaan en verder stroomafwaarts zich naar de Tewehmonding richten. De maritime magt zou tegelijkertijd een sterke afdeeling gewapende sloepen de Teweh inzenden; zoover mogelijk de rivier oproeiende, zou deze de kolonne te gemoet gaan en den vijand noodzaken zijne magt te verdeelen. De Kingsbergen en Boni zouden voor de Mantallat, de Celebes en Tjenrana voor de Teweh blijven liggen, om naar omstandigheden de terugkeerende kolonne op te nemen. Aan boord der expeditievaartuigen was een voorraad levensmiddelen voor 42 dagen ingescheept.

Het toeval wilde, dat reeds gedurende de reis naar boven

het water sterk begon te vallen en zóó laag werd, dat de oorlogsbodems een dag varens beneden de Mantallat moesten blijven liggen. Men was dus genoodzaakt om óf te wachten op hooger water, óf zonder hulp der marine de zaak te volvoeren. Verspijck besloot tot het laatste.

Met zooveel troepen en koelies als de Boni en Tjenrana konden bevatten, ging hij met die vaartuigen, die slechts vijf voet diepgang hadden, verder de Barito op en de Mantallat in, en bragt de geheele landmagt (den 30^{en}) te Moeara Mantallat.

Over goenong Tongka naar Bayan Begok te gaan, was nu onmogelijk geworden; daarom besloot Verspijck om in de rigting van Bayan Begok een weg dwars door het bosch te laten kappen en tot punt van uitgang den kampong Kamanrak te nemen, welke plaats door hare gunstige ligging aan de Mantallat zich daartoe aanbeval. Kamanrak lag twee à drie uren boven de monding en was ten allen tijde met prauwen te bereiken; dáár werd een kleine benting gebouwd, de voorraad vivres opgeslagen en door dertig man bewaakt.

Om den vijand in den waan te brengen dat de togt over goenong Tongka bepaald bleef, had de postkommandant van Kamanrak last gekregen nu en dan patrouilles van 20 man langs den linkeroever der Mantallat uit te zenden. Den kommandant der maritime middelen werd aanbevolen om, indien het water mogt rijzen, het aanvankelijk plan te volgen en te trachten langs de Teweh met de landmagt in gemeenschap te komen.

Den 1^{en} December begon Schade van Westrum met een kleine bedekking aan het kappen van een pad in noord-oostelijke rigting, met vermijding der moerassige gedeelten en heuveltoppen. Soeta Ono was hem daarin met eenige Dayaks behulpzaam. Dagelijks vorderde men vijf of zes palen, en naarmate men dieper het land indrong, versterkte Verspijck de bedekking der werklieden en rukte met den

hoofdtroep op. Na buitengewone moeilijkheden overwonnen en een weg van ruim vijftig palen door het digte bosch gekapt te hebben, werd den 11^{en} een rivier bereikt, die men voor de Boven-Teweh hield, maar die tot groote teleurstelling van den kommandant der voorhoede, bleek de Boven-Teweh niet te zijn. Door de onjuistheid der kaart was een groote misrekening gemaakt en deboucheerde men nu dicht bij Troembang, het verblijf van tommonggong Kartapati, aan de soengej Panten.

Kartapati had in der tijd deelgenomen aan het verraad op de Onrust gepleegd. Een gedeelte der voorhoede ontving dus order Troembang aan te tasten en te straffen. Op het verschijnen van een militaire magt aan den boschkant, van welke zijde die nimmer was verwacht, ontstond er een panische schrik onder de bewoners van Troembang. Niemand dacht aan weêrstand bieden, alles sloeg in wilde vaart op de vlugt en van onze zijde werden er slechts eenige schoten gelost op een tiental gewapenden, waarvan er twee in onze handen vielen. De versterkte kampong werd aan de vlammen prijs gegeven.

Daar intusschen het water gewassen was, had de sloepen-divisie, ruim 100 koppen sterk, onder den kommandant der maritime middelen zich in beweging gesteld, en was de Teweh opgeroeid, had een paar kampongs vernield en een onbezette benting op een heuveltop geslecht. Nu en dan door verborgen schutters beschoten, had zij een doode en een gekwetste gekregen. De Tjenrana die de sloepen tot bij kampong Swalla opsleepte, werd bij het afzakken bijna verbrijzeld door een reusachtigen boom dien de vijand liet vallen, doch die gelukkig iets achter het vaartuig in het water sloeg. Den 11^{en} te Troembang aankomende, zag zij aan de brandende puinhoopen dat de landmagt daar reeds geweest was, doch ontwaarde toevallig de voorhoede niet, die zich op dat oogenblik op eenigen afstand van den oever bevond. In het denkbeeld dat de hoofd-

magt op haar terugtocht van de Boven-Teweh, Troembang verbrand had, keerde de divisie terug en nam verder geen deel aan den togt.

Verspijck bevond zich den 11^{en} op ongeveer 12 palen achter de voorhoede en moest daar tot den 14^{en} nog vertoeven om vivres van Kamanrak af te wachten; natuurlijk ging de approviandering der groote kolonne met veel moeilijkheden gepaard. De misrekening in de rigting vernemende, liet hij dadelijk onderzoeken of er mogelijkheid bestond een weg in oostelijke rigting te maken, die regstreeks op Bayan Begok moest uitloopen; doch toen de verkenning terugkwam met het berigt dat het terrein aan die zijde bijna ondoordringbaar was, bleef er niets anders over dan naar Troembang te marcheren en van daar langs de Teweh een pad tot aan Bayan Begok te kappen. De vermoeyenissen in het verschiet, gaven hem aanleiding te Troembang een kleine gepalissadeerde redoute te doen oprigten, waarin de zieken, de houwitsers en alles wat slechts eenigzins gemist kon worden, achterbleven.

Het tweede gedeelte van den togt begon den 13^{en} December; de voorhoede baande zich op dezelfde wijze door het zwaar begroeide terrein een weg en werd naar omstandigheden op een of twee dagmarschen door de hoofdmagt gevolgd. Zonder vijandelijkheden bereikte men den 15^{en} kamping Ejong. Te Moahat (den 16^{en}), waar drie koelies door onzichtbare schutters getroffen werden, ging men met een rakit op den regteroever over. Te Sang Soelit (den 17^{en}) lagen drie bentings boven op een steenrots van 300 voeten hoog; die werken schenen reeds lang verlaten. Van den vijand was niets te zien; men verwachtte dien te Goeijoe, waar zijn magt zich geconcentreerd zou hebben; daarom had Verspijck de hoofdtroep gedurig digter doen opsluiten, doch 't was onnoodig, want ook daar trof men geen vijand aan. De ontzetting, de vrees der vlugtende bevolking was even

groot als de teleurstelling der troepen die slechts nu en dan de vlugtelingen een paar schoten konden nazenden.

Boven Goeijoe, waar de Teweh de Benangin opneemt, formeerde de chef der expeditie twee kolonnes, ieder van honderd bajonetten met de noodige koelies. Hij voegde bij de eene den radja van Pagattan met zijne volgelingen, en een mortier met bediening, gaf den luitenant-kolonel Anemaet het bevel daarover en gelastte hem den oever der soengej Benangin te volgen; terwijl de tweede kolonne waarbij Soeta Ono geplaatst was, onder majoor Bruijn, zoude trachten den marsch langs de Teweh tot Bayan Begok voort te zetten. Daar er slechts een voorraad vivres voor vijf dagen overbleef, mochten de kolonnes zich niet verder dan 2 of 3 dagmarschen binnenslands wagen. Verspijck bleef met 25 zieken te Goeijoe, rigtte een woning tot verblijf in, liet die vlugtig met palissaden omheinen, den kampong afbranden, en wachtte voorts de terugkomst der kolonnes af.

De kolonne Bruijn kwam (den 19^{en}) steeds door het bosch een pad kappende, aan een rotsachtig terrein. Op een hoog, tot verdediging meesterlijk gekozen punt trof zij eenige versterkingen aan, die gelukkig niet bezet waren. Dit was de stelling van Batoe Loepoe, die Bayan Begok van die zijde dekte. Met moeite werden de rotsen beklommen en de versterkingen vernield. Majoor Bruijn ontwaarde tegelijkertijd dat het terrein den verderen marsch langs de Teweh onmogelijk maakte. Door behulp van een 40 voet lange Dayaksche ladder die men daar vond, daalde men van de rots en werd daarna op een ladang het bivak opgeslagen.

's Anderendaags vroegtijdig opbrekende, deed Bruijn een poging om den oever te bereiken, doch stuitte op een voortzetting van Batoe Loepoe. Nu besluit hij eenigzins van de Teweh af te houden, en een zuidelijke rigting te nemen. Weldra vindt hij een goed pad, dat Soeta Ono verklaart geen Dayaksch pad te zijn, doch door hem gehouden wordt voor

de zoogenaamde djalan radja (koningsweg) indertijd op last van Antassari gemaakt om te goenong Tongka te komen. Men volgt dat pad eenige palen achtereen, totdat het op eenmaal te niet liep. Het was niet de eerste maal in den Bandjerschen krijg dat onze kolonnes midden in een woud bleven steken. Om ons het spoor bijster te doen worden, breekt namelijk de vijand het pad af door een eind weegs terug te keeren, zich in verschillende rigtingen te verspreiden en met een kleiner of grooter bogt in het verlengde van den weg op een bepaald punt weder zamen te treffen.

Er werd dus op nieuw gekapt en in noord-oostelijke rigting aangehouden totdat men het pad terug vond; daar het inmiddels avond was geworden, werd het bivak betrokken. Den 21^{en} bleek het, dat dit pad naar den verlaten kampong Manang aan de Teweh voerde, waar de kolonne tegen 2 uur na den middag aankwam. Men bevond zich nog drie uur roeijens van Bayan Begok en had slechts voor 1½ dag vivres over; men vertrouwde den gids niet, was zeer vermoeid en bijna zeker Bayan Begok even als alle andere plaatsen verlaten te vinden. Dit alles noopte Bruijn naar Goeijoe terug te marcheren, waar de kolonne na nog vele vermoeijenissen doorkstaan te hebben, tegen den avond van den 22^{en} December aankwam. Met uitzondering van één schot en eenige in het gras geplaatste randjoe's had men geen schijn van vijandelijkheden ontmoet en alleen in een pondok, waaruit eenige lieden vlugten, een zestal geweren, lansen en klewangs gevonden. —

Een paar uren achter Goeijoe, aan de zamenvloeiing der Benangin en Teweh vond de kolonne Anemaet een gebliu-deerde versterking, waaruit eenige schoten vielen. Na een worp uit den mortier gedaan te hebben, liet Anemaet de versterking met de bajonet aanvallen; zij werd niet verdedigd en door ons verbrand. In den kampong in de nabijheid gelegen, het verblijf van Mangkoe Sarie, werden een paar geschrif-

ten gevonden. Het eene was gerigt aan kiay Ranga Niti, die beproefd had Mangkoe Sarie te bewegen de partij des vijands te verlaten, en bevatte een uitnoodiging om met slechts weinige volgelingen aan de Benangin te komen. Het andere was een brief aan den civielen gezaghebber te Marabahan, waarin Mangkoe Sarie vergiffenis vroeg en de verzekering gaf, dat nu Antassari overleden was en hij den pangerang niet meer behoefde te vreezen, hij nimmer de partij van zijne zonen zou omhelzen. Het vroegere gedrag der Teweh-bevolking moest alleen op rekening van Antassari komen, die gedurende zijn leven algemeen werd gevreesd.

Op de plaats waar die brieven gevonden waren, liet Anemaet een geschrift achter, waarin Mangkoe Sarie werd aangemaand zich op het bivak aan te melden, indien hij werkelijk in onderwerping wilde komen; dat hij in dat geval niets te vreezen had. Zijn kampong zou daarom voorloopig gespaard worden. Bleek het echter bij terugkeer der kolonne door zijne afwezigheid, dat zijne onderwerping niet gemeend was, dan zou de kampong te vuur en te zwaard vernield worden.

Langs den regteroever der Benangin verder doortrekkende, geraakte de gids niet ver van Soengej Kramoe van den weg en werd het bivak betrokken. Toen den volgenden dag de gids de Kramoe voor de Benangin aanzag, geraakte de kolonne nog meer aan 'het dwalen, met dat gevolg, dat zij na een marsch van twaalf uren, op de plaats terug kwam die 's morgens verlaten was. Anemaet liet toen de Benangin opzoeken, volgde die nog eenigen tijd tot kampong Kwalla Kramoe en overnachtte aldaar.

Na een paar uren marsch kwam de kolonne (den 22^{en}) aan kampong Pangin, die op Dayaksche wijze door twee palissaderingen versterkt, een zoogenaamde kotta uitmaakte. In de binnenruimte stonden zes, daar buiten vier groote huizen, nog zeer kort geleden door de bewoners in overijling

verlaten. Men vond er een aantal voorwerpen van de Onrust afkomstig, en legde daarom de plaats in de asch. Naar Takko, waarheen men nu zou marcheren, en dat volgens de berigten ook was versterkt, kende de gids den weg niet: er was bovendien nog slechts voor 1½ dag vivres in voorraad; daarom besloot Anemaet niet verder te gaan. In de hoop eenige bewoners der plaats magtig te worden, nam hij den schijn aan, met de hoofdmagt af te marcheren, doch verborg zich op een afstand; verder zond hij drie patrouilles uit om den omtrek te doorzoeken. Een dezer patrouilles vuurde op eenige gewapende inlanders die in haar bereik kwamen. Een hunner werd getroffen en door zijne makkers weggedragen; het geweer dat de gewonde had weggesmeten herkende de gids voor dat van Mangkoe Sarie. — Na de terugkomst der patrouille werd de marsch naar Goeijoe aangenomen en die plaats tegen het vallen van den nacht bereikt.

Het water was intusschen sterk gewassen en daarom had Verspijck, voorziende dat de troepen zeer vermoeid zouden terugkomen, eenige vlotten laten maken om er zich bij den terugmarsch van te bedienen, en den kommandant van Kamanrak bij tijds gelast om vijftien groote prauwen met de noodige roeijers, onder dekking van een officier en 25 bajonetten over de Barito de Teweh in te zenden. De artillerie, munitie, bagage, en zooveel manschappen mogelijk, werden den 23^{en} op de vlotten geëmbarkeerd en de snelstroomende rivier afgezonden, terwijl Bruijn met een kolonne van 75 bajonetten en de koelies waarvoor geen vlotten waren, den terugmarsch over land nam. Omstreeks 12 uur ontmoette deze de prauwen, en ging er in over, zoodat zonder verliezen de geheele magt 's avonds te Troembang verzameld was, en op dezelfde wijze den togt vervolgende, den 24^{en} de stoomschepen bereikt werden. De post te Kamanrak werd den 25^{en} ingetrokken en gesloopt; op een verkenning naar

Palingan aan de Mantallat was een praauw omgeslagen, met het ongelukkige gevolg dat de luitenant Vink met drie man verdronk en een vijftiental geweren verloren ging. Den 28^{en} kwam de expeditie te Bandjer terug.

Hoewel de togt naar de Boven-Teweh volbragt werd zonder een enkele maal met den vijand slaags te geraken, zonder de vele ontberingen van den soldaat met een enkel gevecht te beloonen, had het Bandjersche volk evenwel de overtuiging gekregen dat zelfs de ontoegankelijk geachte Boven-Teweh voor onze troepen bereikbaar was.

Daar de geheele bevolking aan die rivier als één man de vlugt had genomen, daar de Hoofden hunne talrijke versterkingen zonder verdediging hadden verlaten, was het wel is waar onmogelijk geworden het bloed op de Onrust gestort, met het bloed der moordenaars te wreken, maar toch was de tuchtiging gevoelig geweest. Elke kampong, kotta of benting aan de Teweh, waarin zich voorwerpen van de Onrust bevonden die als talismans bewaard werden, verdween van de oevers en werd door de verraderlijke bevolking in asch teruggevonden. Op de meest in het oog vallende plaatsen langs de rivier waren proclamatiën aangeplakt, waarbij de Teweh elk jaar met een dergelijk bezoek bedreigd werd, indien een der Hoofden de partij van Antasari's zonen koos en de bevolking niet ten spoedigste hare onderwerping aanbood, en waarbij verder ieder Hoofd dat aan het verraad had deelgenomen van zijne betrekking vervallen werd verklaard. Aan kiay Ranga Niti was opgedragen de Hoofden van Lahey aan te raden om vergiffenis te vragen, zoo zij niet een gelijk lot als dat van de Teweh wilden ondergaan.

Opzettelijk rigtte Verspijck thans nog geen post op aan de Teweh. Hij wilde eerst zien welke houding de bevolking na deze tuchtiging aannam; op het oogenblik was er geen bevolking en hij moest zijne troepen sparen, die onder de

ongunstigste omstandigheden, — zware regens en ongebaande wegen — van 2 tot 23 December aanhoudend vermoeijende marschen hadden gemaakt en gedurende het grootste gedeelte van den togt slechts 3 rantsoen hadden genoten. Het lag overigens in zijn plan, Ranga Niti met de zijnen aan de Teweh te verplaatsen en voor Moeara Mantallat een ander inlandsch Hoofd te zoeken.

Van den radja van Pagattan en vooral van Soeta Ono, die met Schade van Westrum de moeilijkste taak vervulde, had men ook thans weder de meeste hulp ondervonden. Het gedrag der troepen was voorbeeldig geweest.

Den 26^{en} Januarij 1863 werd de Kingsbergen met een vredelievend doel de Barito opgezonden met last, om met de witte vlag in top, gedurende een maand voor de Teweh en Lahey station te houden, en ieder die in onderwerping kwam vergiffenis te schenken. De Boven-Doesoën, het gebied van Soerapati, werd evenwel nog als vijandelijk land behandeld.

De Kingsbergen keerde den 24^{en} Februarij van de Teweh te Bandjer terug. De vredelievende zending was volkomen geslaagd; eenige voorname Hoofden, waaronder hadji Mad Seman die onder de invloedrijksten kon gerekend worden, waren aan boord gekomen om den eed van getrouwheid aan het gouvernement af te leggen en beloofden na afloop van den rijstooft naar Bandjer te zullen afkomen. Den oorlog moede, had de bevolking de partij van Antassari's zonen verlaten en hare goede gezindheid getoond door dagelijks varkens, vruchten en eijeren te koop aan te bieden zoolang de stoomer aan de monding der Teweh en Lahey gestationeerd lag.

In Maart werd aan de Tewehmonding een benting opgericht en door kiay Rangi Niti bezet.

HOOFDSTUK XXII.

ONDERWERPING VAN GOESTI KASSAN'S ZONEN. — PRABOE ANOM
EN OEBAK TE BATANG KOELOER. — DE LAATSTE ORANG
BEAMAËL GESTRAFT. — TOESTAND DER LANDSCHAPPEN
OP DE OOSTKUST. — AFTREDING VAN DEN CHEF
DER EXPEDITIE.

Terwijl aan de noordelijke grens van het vroegere Bandjersche rijk de wrekende hand werd gelegd op de weerspannige bevolking, en de saam de onweerstaanbare kracht der Nederlandsche wapenen tot aan de bronnen der Barito verkondigde, werd het bevredigingswerk in de residentie, door de amnestie bevorderd, met denzelfden ijver voortgezet.

Het kampongshoofd van Tambaroentoeng had in de Moeningsche moerassen een schuilplaats van roovers ontdekt en daarvan berigt gezonden naar Margasarie. Onmiddelijk (2 December) zond Reuter een bevolkingspatrouille derwaarts, die den 4^{en} met vijftien opstandelingen terugkeerde. Het Hoofd der patrouille had de Hoofden der bende schriftelijk tot onderwerping aangemaand; hierop had te Tambaroentoeng een bijeenkomst plaats gehad, en was bepaald dat vijftien man naar Margasarie zouden gaan, om te zien of de amnestie op hen zou worden toegepast.

Reuter nam dezen (den 5^{en}) den eed van getrouwheid af

en stond hen toe zich weder met hun gezin in de kampongs te vestigen die zij vroeger bewoond hadden. Een hunner Ohing genaamd, die te Margasarie te huis behoorde en dus bleef, begaf zich dienzelven dag nog onder de hoede der politie, daar zijne makkers hem met den dood bedreigd hadden indien hij niet met hen terugkeerde; hij verklaarde dat de onderwerping niet gemeend was en geen ander doel had dan toegang te verkrijgen tot de met ons bevriende kampongs en zich daar van geld en levensmiddelen te voorzien.

Drie dagen later (8^{en}) ontving het distriktshoofd een brief van goesti Mohamad Nassir aan de oudsten van kampong Tambaroentoeng gerigt, den last inhoudende hem prauwen te zenden. Reuter liet hieraan voldoen, doch gaf een brief mede waarin hij Nassir vermaande om ongewapend met zijne bende te Margasarie te verschijnen. Den 10^{en} kwam het berigt dat Nassir met zijne bende tot Paboengan was afgezakt en daar, zoowel als te Tambaroentoeng, den kampongsbewoners een brandschatting van honderd guldens en vijf gantangs rijst per huisgezin had opgelegd. Den 11^{en} deed hij te Merampiouw hetzelfde en kwam tegen 10 uur voor den middag in het gezigt van Margasarie. De vijftewintig kleine prauwen waarop de kleine bende zich bevond, naderden in slagorde, de Hoofden in het midden; de prauw van Nassir prijkte met de vorstelijke oorlogsvlag en pajong.

Het was dezelfde bende die in December 1861 den controleur Fuijck en zijn eskorte verraderlijk vermoordde, zich daarop in de moerassen van Bangkinangan verschulde, daár het detachement van Croes in de pan hakte en door schijnbare bemiddeling van pangerang Moeda in onderwerping kwam; de bende die kort daarop haren eed brak, andermaal naar de Bangkinangan trok en tot nu toe van roof en moord geleefd had; de bende eindelijk, wier Hoofden van de amnistie waren uitgesloten en alleen lijfsgenade was toegezegd.

Luitenant Reuter, de militaire kommandant, begreep al het belang der onderwerping van een rooverstroep die zich, in weerwil van de ongelooflijkste krachtsinspanning der troepen, in de ontoegankelijke moerassen had weten staande te houden, doch vermoedde tevens, dat de verraderlijke Hoofden ook nu weder het bestuur wilden misleiden en slechts tijd zochten te winnen om hun aanhang te vergrooten en later andermaal het masker af te werpen. Hij duchtte, misschien niet ten onregte, door de gelijktijdige onderwerping in massa van 90 ondernemende, goed gewapende inlanders, een aanslag, een dadelijk gevaar; hoe het zij, hij nam de noodige veiligheidsmaatregelen.

Reeds op een kwartier afstands hoorde men het krijgsgeschreeuw der bende, en toen zij de versterking voorbijvoer rigte ieder man zich op, met zijn geweer of lans bij den voet, en voerden eenige met ontblooten klewang den krijgsdans uit.

Bij het distriktshoofd aan wal stappende, eischten de Hoofden op hoogen toon dat er onmiddelijk gekookt zoude worden daar zij wenschten te eten voor dat zij bij den militairen kommandant verschenen; toen het distriktshoofd dit aan Reuter berigtte, zond deze hem rijst en gezouten visch en liet hem zeggen dat hij de zaak bespoedigen moest. De bevolking was gewaarschuwd zich op een afstand te houden, daar het kon gebeuren dat de inhechtenisneming der Hoofden niet zonder opschudding afliep. Tot bewaking van den kampong lag een kruisboot voor de woning van het distriktshoofd.

De bezetting van Margasarie was met 15 soldaten van Rantau versterkt geworden, en telde nu 45 bajonetten en 2 artilleristen. Onder den dd. officier Bruijns stonden 30 bajonetten op zijde van den kommandants woning gereed om tegen de bende buiten de versterking op te rukken, indien deze een aanval in den zin had; de rest der bezetting was op de banketten en in de bastions verdeeld. Twee inland-

sche militairen met den klewang gewapend, vier politiedienaren en twee bedienden bevonden zich in Reuters woning om de arrestatie te bewerkstelligen.

Nadat een gedeelte der bende de wapens aan het distrikts-hoofd had ingeleverd, vroegen de drie Hoofden vergunning omstreeks 1½ uur, in de versterking te komen. Hoewel niet zonder zwaarigheden te maken, gaven zij aan de poort hunne wapens af en werden binnen de versterking geleid. Reuter liet hen plaats nemen en vroeg hun, nadat de gebruikelijke inleiding van het gesprek was afgelopen, of zij bekend waren met het amnistic besluit, waarvan hun een maleisch afschrift was toegezonden.

— Gelezen hadden zij het niet, maar er wel veel van hooren spreken, luidde het antwoord.

Daarop werd hun medegedeeld, dat bij dat besluit hun alleen lijfsгенade werd gegeven wanneer zij zich kwamen onderwerpen, en zij dien ten gevolge zich van dit oogenblik af in arrest bevonden tot tijd en wijle de resident over hun lot zou beschikt hebben.

Een hevige ontroering maakte zich van de Hoofden meester. Zonder hen echter tijd tot bezinning te geven, gaf Reuter het afgesproken teeken en schoten de acht personen toe die tot een inhechtenisneming waren aangewezen. Doch niet zonder tegenstand gaven de Hoofden zich over. Er volgde een worsteling, van hunne zijde met zooveel woede volgehouden, dat zij zich bijna gelijktijdig losrukten en op de vlugt sloegen. Reuter had gehoopt hen zonder letsel in een voetblok te kunnen sluiten, tot dat einde in een achterkamer gereed gemaakt; doch toen zij poogden te ontkomen, velde een inlandsch soldaat den zoogenoemden pangarang Ketjil met een klewanghouw. Reuter had Nassir gegrepen en zou het onderspit gedolven hebben, daar deze gebruik wilde maken van een badik dien hij in den slindang verborgen hield, indien niet een politiedienaar zijn tegenpartij door een sabel-

houw had afgemaakt. Brahim baande zich een weg door het detachement dat bij de woning stond aangetreden, ontving in het voorbijgaan wel een paar lichte bajonetsteken, doch sprong over de palissadering en ontkwam. 's Anderendaags bragt men zijn lijk te Margasarie. Met drie volgelingen was 't hem gelukt Tambaroentoeng te bereiken; dáár wilde hij de bevolking gewapenderhand noodzaken hem naar zijn schuilplaats te brengen, doch deze weigerde en maakte hem af. Zijne volgelingen ontkwamen door de vlugt. Toen het gedeelte der bende dat de Hoofden tot aan het tolhuis begeleid had, geschreeuw in de versterking hoorde, vlugtte het in de wildernis; de anderen die zich in de woning van het distriktshoofd bevonden, grepen naar de wapenen, wierpen zich in de prauwen en poogden, al vurende op de kruisboot, de overzijde te bereiken. Twee matrozen werden daardoor gewond. De kruisboot beantwoordde het vuur met een schot uit den 2ponder, waardoor een prauw met zeven man in de diepte verdween. De bezetting die in last had, alleen bij een bepaalden aanval van de wapens gebruik te maken, vuurde niet. Bruyn rukte evenwel met zijn 30 bajonetten naar de woning van het distriktshoofd, nam 10 opstandelingen die zich niet verzetteden gevangen en vond 17 geweren waarvan er 8 afkomstig waren van de patrouille Croes, verder 4 klewangs, 8 lansen, de vlag en 4 onzer patroontassen. De wapens door de bende bij het distriktshoofd ingeleverd, bestonden in eenige geheel onbruikbare geweren.

Reuter liet geen middel onbeproefd om het geschokte vertrouwen te herstellen. Zijne pogingen werden met den besten uitslag bekroond, zoodat in weinige dagen bijna alle volgelingen van Kassan zich kwamen onderwerpen.

Luitenant Reuter had zich gedurende den geheelen Bاندjerschen krijg steeds als een ijverig, braaf en uitstekend officier doen kennen en ook nu naar zijn beste weten gehan-

deld. Naar zijne opvatting, moest men óf de meinedige, trouweloze en voor de rust van het land zoo gevaarlijke Hoofden laten ontsnappen óf hen met geweld in verzekerde bewaring houden; van oordeel zijnde dat de gevangenneming dier Hoofden in het belang was van het land dat hij diende, ging hij ongetwijfeld met de meeste energie te werk. Naar onze meening echter handelde hij verkeerd, en zou hij beter gedaan hebben, wanneer hij had getracht de Hoofden door overtuiging te bewegen om zich over te geven.

De luitenant-kolonel Verspijck betreurde het gebeurde zeer en keurde de handelwijze van den luitenant Reuter ten sterkste af.

Zoo als te verwachten was, verloor goesti Kassan, na den dood zijner zonen, allen invloed. In het begin van Januarij 1863 viel hij bijna in handen eener bevolkingspatrouille, verloor toen al zijn goederen, (ook het horlogie en den wandelstok van den vermoorden controleur Fuijck) vlugtte met zijne vrouwen en dochters benevens een vijftal volgelingen dieper in de wildernis terug, en ontrok zich aan de verdere nasporingen. Het grootste gedeelte zijner bende kwam in onderwerping en vestigde zich te Margasarie.

In de Boven-Riam Kiwa werd een gepalissadeerde Dayaksche kampong Liang Djaying door rooverbenden van Prahoe Anom aangevallen en, niettegenstaande de bevolking onder leiding van het kampongshoofd Radin Kiray zich dapper verdedigde, geplunderd en verbrand. Toen een patrouille derwaarts gezonden werd, kwam de bevolking dadelijk uit de wildernis terug en begon weder nieuwe huizen te bouwen. Op de een of andere wijze moest aan dien moeilijken stand van zaken een einde gemaakt worden; de trouwe bevolking van afgelegen kampongs had aanspraak op onze ondersteuning, doch ook met den besten wil konden de troepen niet overal zijn. Daarom magtigde Ver-

spijk den assistent-resident militairen kommandant van Martapoera om de vertrouwdste kampongshoofden eenige vuurwapens te verstrekken, opdat zij zich krachtdadiger konden verdedigen bij mogelijke aanvallen van rooverbenden. Waarlijk wel een bewijs dat men een nieuw tijdperk was ingetreden!

In het begin van December deden Praboe Anom (goesti Matalie) en hadji Boeyasin voorstellen om zich met hunne benden te onderwerpen. De militaire kommandant van Benoea Ampat trachtte hen te Rantau te ontmoeten; werkelijk schenen zij daartoe geneigd, doch bleven op een kwartieruurs afstand van de versterking stand houden, bezetteden den kampong Benoea Padang en gaven voor met goesti Kassin zich eerst te willen vereenigen om daarna gezamenlijk vergiffenis te vragen. Onder dit voorwendsel zouden zij al te gemakkelijk hun doel, vereeniging hunner benden, hebben bereikt; en daar zij de gemeenschap langs den grooten weg stremden, werd hun aangezegd zich te verwijderen en te Martapoera hun onderwerping aan te bieden.

In de wildernis teruggekeerd, rigtte Praboe Anom zijne schreden naar Amandit, vereenigde zich met hadji Boeyasin en knoopte onderhandelingen aan met den militairen kommandant van Kendangan, kapitein Hubeek. Tot dat einde bediende hij zich van een onderworpen opstandeling Oebak genaamd, die door ons reeds meermalen als spion was gebruikt. Deze gaf den kommandant kennis, dat Praboe Anom niet opregt was en hem eerst had voorgesteld in de versterking amok te maken op een oogenblik dat Praboe Anom met de zijnen in de nabijheid gereed zou staan hem te ondersteunen; dat hij hem later schriftelijk in overweging had gegeven om op den 19^{en} Dec. Rantau te overvallen. Hij toonde de briefjes met de stempels van Praboe Anom, hadji Boeyasin en Radin Manip, die daarover handelden. Door den kommandant van Rantau ingelicht aangaande hetgeen daar reeds was voorge-

vallen, besloot Hubeek op de volgende wijze Anom's verraderlijke plannen te verijdelen. Oebak, in wien Anom het meeste vertrouwen stelde, houdt zich alsof hij genegen is om gezamenlijk met Anom, Rantau aan te vallen. Hij geeft een plaats (kampong Batang Koelor) op, waar hij zich met eenig gevolg bij Anom's bende zal voegen. Dat gevolg bestaat uit 40 verkleede inlandsche soldaten, onder geleide van een geschikt onderofficier die behoorlijk onderrigt is van hetgeen hem in voorkomende omstandigheden te doen staat. Oebak zal naar Anom gaan en hem overhoop steken; daarna zullen de soldaten op de bende vallen. Een patrouille onder Smagge heeft zich vooraf langs een omweg op de vermoedelijke terugtogtslijn gesteld om de vlugtelingen op te vangen.

Die overval had plaats in den nacht van 18 op 19 December en mislukte door het alarm dat Oebak opzettelijk of door onvoorzigtigheid bij het binnendringen maakte. Pra-boe Anom, hadji Boeyasin en de aanwezige volgelingen maakten van de duisternis gebruik om te ontvlugten, terwijl door het salvo der soldaten slechts een vrouw doodelijk gewond werd.

Hoewel het niet te ontveinzen valt, dat de vijandelijke Hoofden van de amnistie misbruik wilden maken, dat in zekeren zin hun verschijning met een gewapende bende, in verband met verraderlijke plannen, als een vijandige daad kon beschouwd worden, had de kommandant van Kendangan ook in dit geval zich tot veiligheidsmaatregelen moeten bepalen en, zoo lang de tijd voor de onderwerping toegestaan nog niet verstreken was, zich van vijandelijkheden moeten onthouden. Verspijck wees hem in dien geest te regt en gelastte den w^d. assistent-resident van Amoenthay zich naar Allei te begeven om te trachten die fout te herstellen.

De 1^e luitenant Scheltema sloeg in 't begin van Januarij een bende uit elkander die kampong Hankinang (Allei) plun-

derde; een andere patrouille verdreef Praboe Anom's roovers uit een paar onbeduidende versterkingen in de omstreken van Taäl en Batang Koelor opgerigt. Kapitein Gehne verdreef (in Februarij) een bende, die zich nabij Pagat Sigong op een heuvel had genesteld. In het begin van Maart rukte Gehne met 65 bajonetten en een mortier naar Batoe Lakki, waar hij de opstandelingen in een versterkte positie vond op de toppen van eenige heuvels. Zich aanvankelijk bepalende tot een vuurgevecht, had de bende gelegenheid om te ontvlugten.

Karta Negara, die sedert zijne verwonding niets meer van zich had laten hooren, doch in Januarij onder den naam van tommonggong Yoeda Nata als rooverhoofdman weder in het veld trad, verwoestte een paar kampongs, doch vermeed zorgvuldig elke ontmoeting met troepen. Ten einde het kampongsvolk beter te kunnen aanvallen, droeg zijn volk een soort van uniform, bestaande in donkerblauwe kleeding, geen hoofdoeken, en roode sarongs kruislings over de borst gehangen. Van toenadering of onderwerping wilde hij niets weten; hij wendde alles aan om zijne volgingen van onderwerping terug te houden en beweerde, dat de kompagnie het ten laatste toch moest verliezen. Toen de militaire kommandant van Allei hem evenwel tot onderwerping poogde over te halen en niemand een brief aan het gevreesde hoofd durfde overbrengen, werd een patrouille regentsoldaten daarmede belast. Halfweg Penitie Biroe in het gezicht des vijands gekomen, werd een witte vlag geplant en de brief aan een bamboe gehecht. Dadelijk daarop liet Karta Negara van den heuveltop een roode vlag hijschen, ten teeken dat hij alle onderhandelingen afsloeg.

Toen de bepaalde tijd van onderwerping verstreken was, gaf Verspijck last Karta Negara met kracht aan te tasten, met dat gevolg, dat van der Heijden hem aan het hoofd eener kolonne van 75 man en een paar groote bevolkings-

patrouilles, den 26^{en} Januarij uit zijne stelling op Penitie Biroe sloeg en in het woeste gebergte terugjoeg.

Den 9^{en} Februarij ontmoette de 1^e luitenant Blok een bende, waarvan hij zes man neërschoot en eenige wapens buit maakte, onder de gesneuvelden bevond zich tommonggong Madjang Negara. Aan een bevolkings-patrouille gelukte het 16 vrouwen en kinderen te ontzetten die in handen der roovers waren gevallen.

Sedert lang was te Amoenthay de rust ongestoord gebleven. In den nacht van 15 Januarij werd evenwel te Alabioe op het onverwachts het huis van den pembekkel Doepa door een talrijke bende aangevallen; hoewel deze zich met zijne huisgenooten hardnekkig verdedigde en den aanval afsloeg, kon hij echter niet beletten dat zijne woning in den brand werd gestoken. Uit een plaatselijk onderzoek bleek het den assistent-resident dat die bende was zamengesteld uit eenige bewoners van Alabioe en Soengej Benar, versterkt door een aantal manschappen van pangerang Singa Terbang's roverbende, die men voor de som van 60 gulden tot het doen dier expeditie had gehuurd. Kort daarop werd het bekend dat de roverbende die te Alabioe brand gesticht had zich op 2 palen van Amoenthay, te kampong Darat bevond. Na vruchteloos getracht te hebben haar tot onderwerping of uiteengaan te bewegen, was de Veer de Rochemont verplicht haar met kracht van wapenen uiteen te drijven. Den 17^{en} Jan. met 60 bajonetten en een berghouwitser naar kampong Padang Darat rukkende, zag hij bij zijn aankomst reeds een 200tal gewapenden op de vlugt slaan. Een afdeeling van vijftig man met geweren voorzien had zich evenwel in een boschje op zijde van den weg genesteld en hield stand. Het vuur beantwoordende, liet de Veer de bajonetten vellen en het boschje nemen. De vijand stooft uiteen en liet 7 dooden en eenige wapens op de plaats achter. Korporaal Werner die den gevreesden Dongkatip velde,

verloor het leven door een lanssteek. Hadji Rassid, de priester die vroeger het beratip beamaäl invoerde, had in deze zaak de hand gehad; want in Dongkatip's woning vond men een briefje van den volgenden inhoud:

»Deze groet komt van Toean Rassid aan kiay Ranga Djaya Laksana (Dongkatip).

»Ik deel u mede dat Iman Mahadie, een der kundigste en dapperste veldheeren van Mohamad, — wedergeboren is in iemand te Habang.

»Gelooft gij dit of niet?

»Indien het door u geloofd wordt, geef dan daarvan kennis aan al de onderdanen van den radja van Alabioe en S. Benar.

»Voorts moet gij ook melden dat er genoeg krijgshelden zijn.»

Tommonggong Anom, gedurende den geheelen opstand een der voornaamste vijandelijke Hoofden in Tabalong, kwam den 16^{en} Januarij in onderwerping.

Te Goenong Bindjai in het distrikt Balangan was het beratip beamaäl nog niet geheel onderdrukt en werd voornamelijk door de familie van den djaksa-panghoeloe aangemoedigd. De 1^e luitenant de Graeff trok (den 7^{en} December) met 40 bajonetten derwaarts en werd na een marsch van drie uur door een bende aangevallen. Onder het aanheffen van een woest geschreeuw wierpen zich eenige voorvechters op de voorste manschappen en werden handgemeen. Zooals gewoonlijk, hielden onze soldaten goed stand. Flankeur Casteels, reeds door drie klewanghouwen gewond, werd door den sergeant Schelfhout ontzet. De hooldtroep snelde in den looppas toe en versloeg den vijand, die drie dooden, twee vlaggen en eenige wapens op de plaats achter liet.

In het begin van Januarij 1863 liep het gerucht dat door Mad Said (die zich thans sulthan Iskander liet noemen) en Amin Oelah (die nu den titel van pangerang Mangkoe Boemi Nata Kahar Djokansah voerde) een talrijke bende Dayaks en

Boeginezen aangenomen was, die onder aanvoering der pembekkels Naro, Gahoer en Oesan, onder de goesti's Mail, Tapa en anderen, het distrikt Balangan zoude afloopen. Toen de Graeff den 25^{en} Januarij van Paran naar Pringin ging om vivres af te halen, die van Amoenthay zouden overgebracht worden, vond hij de passangrahan verbrand en vernam dat te Kalayang twee honderd muitelingen waren. Van zijn geringe magt, 13 bajonetten te Pringin achterlatende om de verwachte vivres in ontvangst te nemen, rukt hij met de 17 overige manschappen naar Kalayang, tast er den vijand mede aan, en doet daarna een aanval met de bajonet. De vijand vlugt schijnbaar in het bosch, doch valt eensklaps met een luid geschreeuw de Graeff in de flank; flankeur Kocher sneuvelt, Gruber wordt zwaar gewond, doch de handvol braven houdt moedig stand, brengt den vijand een verlies van 4 dooden en een aantal gekwetsten toe en drijft hem achter een soengej terug. De Graeff vindt verder vervolgen onraadzaam en keert nu naar Pringin terug. Hoe spoedig Quack ook uit Amoenthay met een patrouille ter hulp snelde, toch vond hij geen enkelen vijand meer. Pembekkel Nata die een zending van Mad Said, goesti Omar, met twee volgelingen doodde, omdat deze de bevolking opzette de wapenen tegen het gouvernement te voeren, kreeg tot belooning van den chef der expeditie een klewang ten geschenke.

Goesti Oemar, ook pangerang Tappa genoemd, die bij Pagger en Ramonia tegenover ons stónd en niet in de algemeene amnistie begrepen was, hield zich in het laatst van 1862 aan de Ayo op. De militaire kommandant van Ampah zond den sergeant Wieseman met 10 inlandsche soldaten om hem in zijnen schuilhoek op te zoeken. Wieseman's pogingen gelukten volkomen; Oemar en zijn zoon werden gedood en hunne wapenen buit gemaakt. In vier dagen had Wieseman dien togt van Ampah naar Ayo en terug volbragt.

Van de Kahayan kwamen in December en Februarij eenige Hoofden in onderwerping. Een zoon en een schoonzoon van Antassari uit de Teweh gevlugt, kwamen te Kwalla Koeran, sloten zich bij eenige vijandige Hoofden aan, sloegen alle aanbiedingen van amnistie af en dreigden de zendelingen te vermoorden die nogmaals uit naam van het gouvernement tot hen mogten komen. De luitenant-kolonel Verspijck liet op het einde van Februarij den militairen kommandant van Kwalla Kapoeas met 25 bajonetten per Boni de Boven-Kahayan inspecteren met het doel zoo mogelijk op vredelievende wijze te handelen.

Op de Oostkust maakte pangerang Sherif Hassim eenige opstandelingen gevangen, en waren de troepen van den radja van Pagattan slaags geweest met Lehman's volgelingen die daarna in het landschap Batoe Litjin terugtrokken. Na afloop van de rijstaanplanting wilde de radja dat gewest zuiveren. Het Hoofd van Batoe Litjin, dat voorgaf bevreesd te zijn voor de muitelingen, werd op zijn verzoek van zijn betrekking ontheven en het gezag over het landschap tijdelijk aan den radja van Pagattan opgedragen. Te Passir heerschte rust. Goesti Ali Basa ondersteunde met een bende van 80 man de opstandelingen in het distrikt Petap. In Koetei hadden twee pangerangs, Karta en Perbata Sarie, te Samarinda den sulthan vergiffenis gevraagd; terwijl Nata Kasoema, die vermoedelijk onze versterking aan de Mantallat beschoot, en pangerang Anoem openlijk in verzet bleven.

Een land, dat langen tijd het tooneel van hardnekkigen krijg is geweest, keert niet plotseling tot den staat van rust terug, wanneer de vrede geteekend is of de oorzaak

van den krijg heeft opgehouden te bestaan. Evenals na de inlijving van het koninkrijk der beide Siciliën de woelingen om Napels nog lang voortduurden, het platte land door roo-verbenden werd afgeloopen, dorpen geplunderd, inwoners op schatting gezet en vermoord werden, — hielden ook in het vroegere Bandjersche rijk een aantal bandieten nog eenigen tijd het veld en kwam de bevolking eerst van lieverlede tot volkomen rust. Na de onderwerping van Hidayat, na de verbanning der sulthansfamilie van Borneo, na den dood van Antasari, kon de Bandjersche krijg als geëindigd worden beschouwd.

Sedert den laatsten krijgstogt naar de Teweh had ook de bevolking van Doesoen het zwaard opgestoken, en nadat de leenvorsten der oostkust tot hun pligt waren gebracht, was aan elke nieuwe poging tot opstand de doodsteek gegeven. De meeste Hoofden die in den krijg een naam verworven hadden, waren gesneuveld of ten onder gebracht; zij die aan de eerste moordtooneelen deel namen, hadden loon naar werken gekregen en op het schavot hun leven geëindigd. Toen men den opstand meester was geworden, had men alle gedachte van wraak uit het hoofd gezet en algemeene amnistie gegeven. Daarop waren honderden Hoofden en duizenden Bandjerezen den krijg moede, uit de bosschen te voorschijn gekomen en tot het kalme rustige kampongsleven teruggekeerd. Die daarna nog in de wildernis bleven schuilen, waren misdadigers die geen genade meer verwachtten, bandieten die slechts in roof en moord behagen schepten, en zich schaarden of onder een Lehman en Amin Oelah, die te veel verlangd en daardoor alles verloren hadden, of onder gelukzoekers uit de heffe des volks die zich door het aannemen van wijsche titels en schoonklinkende namen, nog eenigen tijd staande hielden. Het was de taak der politie, door eenige bajonetten ondersteund, hen van lieverlede onschadelijk te maken. Het bestuur der residentie rustte op hechte grondslagen; men had daarop slechts voort te bouwen.

Voor het Indisch leger was de Bandjersche krijg een oefenschool geweest. Het leger had zijn ouden roem gehandhaafd; vele officieren en manschappen hadden uitgeblonken, velen hun bloed gestort, velen hun leven geofferd. Te dikwerf helaas! waren de gelederen gedund en de hospitalen en transportschepen opgevuld met krijgers, uitgeput door den strijd. Te dikwijls was men verplicht geweest de troepen af te lossen en door nieuwe, van Java aangevoerde, te vervangen; zóó vaak zelfs, dat wij bij de beschrijving der krijgsverrigtingen spoedig ophielden alle mutatiën te vermelden.

Ook de marine had gedurende den opstand groote diensten bewezen en veel toegebracht tot het welslagen van menigen krijgstogt. Altijd gereed om de troepen naar bedreigde punten te voeren, wedijverde zij met hen in dienstijver, en ontscheepte, waar het noodig was, landingdivisiën die der landmagt menigen lauwer betwistten.

Mogt ons nu en dan een woord van afkeuring over een taktische handeling ontvallen zijn, zelden bragten wij eenige, nooit voldoende hulde aan de volharding, aan de geestkracht en aan de dapperheid van hen die in dit bloedig drama een rol speelden; wij lieten de feiten spreken. Opzettelijk vermeden wij den chef der expeditie te bewierooken, die ruim drie jaren het gezag te Bandjermasin voerde; wij stelden den lezer in de gelegenheid hem in zijne werkzaamheden gade te slaan. Uit zijn arbeid kan het blijken welk een onverwelkbare krans hij zich vlocht om de slapen.

Ook de hooge Indische regering had hem ruim drie jaren aan den arbeid gezien; zij had gezien dat die arbeid goed was en daarom steeds hare goedkeuring geschonken aan hetgeen de chef der expeditie verrigtte.

Toen zijne handelingen (in Junij 1862) met den sulthan van Passir en de schorsing van pangerang Moeda haar gerapporteerd werden en daarop goedkeuring gevraagd was, liet de gouverneur-generaal den chef der expeditie schrijven dat hij

zeer tevreden was over de gunstige wending die de zaken van Passir genomen hadden."

Toen de chef der expeditie in de maand September 1862 in een conferentie met den gouverneur-generaal te Buitenzorg breedvoerig de zaak van pangerang Moeda besprak, ontving hij eveneens »tevredeheidsbetuiging over zijne verrigtingen."

Er was evenwel niet meer noodig dan één leugenschrift, één klaagtoon van pangerang Moeda, om die goedkeuring in strenge afkeuring, om die tevredenheid van den gouverneur-generaal in hooge ontevredenheid te doen veranderen.

Gedurende den loop des krijgs, toen ieder het oog gevestigd had op den man, die uit vele kundige hoofdofficieren gekozen was om den opstand te onderdrukken; toen het beleid, de energie en de strenge regtvaardigheid door dien man aan den dag gelegd die keuze wettigden en daardoor de onderwerping van de Bandjerezen spoediger tot stand beloofde te komen dan ooit met eenig volk van den archipel het geval was geweest, — toen vertrouwde de gouverneur-generaal op de kennis, het doorzicht en het oordeel van den chef der expeditie die beter dan iemand het Bandjersche volk en zijne Hoofden kon beoordeelen; toen hechte hij zijn zegel op al diens handelingen, en keurde zoowel de belooning goed van een radja van Pagattan, van een hoofd-djaksa, een tommonggong Nicodemus, een Soeta Ono en enkele verdienstelijke kampongshoofden, — omdat zij door den chef tot belooningen waardig geacht waren — als de bestraffing van een sulthan van Passir, van een Hoofd van Tjingal, Menoengoel en Bangkalaän, omdat zij door den chef der expeditie strafbaar bevonden waren. Doch toen het gevaar geweken, de krijg geëindigd was, toen onze wapenen overal hadden gezegevierd en het bestuur geregeld was, toen leende de gouverneur-generaal al te ligtvaardig het oor aan de klagten over onregtvaardige behandeling, die een

sluw, doortrapt en leugenachtig inlandsch Hoofd inbragt tegen den chef der expeditie; toen beging de gouverneur-generaal een groote onregtvaardigheid.

Want zonder den trouwen dienaar van den staat, wiens wandel altijd opregt, wiens eer onbevekt, wiens leven gewijd was geweest aan den bloei van het vaderland, over die klagt te hooren, sloeg de gouverneur-generaal geloof aan de aantijgingen van den pangerang Moeda, van het inlandsch Hoofd dat met den vijand geheuld, (1) later het bestuur misleid, in het geheim gouvernementdienaren tot ongehoorzaamheid aangespoord en zelf den eerbied voor het gouvernement geheel uit het oog verloren had.

De gouverneur-generaal die, in het belang van het land dat hij diende, met één pennestreek den regtmatigen troonsopvolger van zijn erfgoed beroofd en een oud vorstengeslacht van Bandjer verdreven had, vond zich eensklaps bezwaard over de verwijdering van een Hoofd dat op onregtmatige wijze zich van het bestuur eeniger landschappen had meester gemaakt en het nederlandsch gezag op de oostkust ondermijnde; vond die verwijdering strijdig met de waardigheid der regering.

De gouverneur-generaal zag in pangerang Moeda niet den oproerigen leenheer die zich van de nederlandsche souvereiniteit poogde vrij te maken en weigerde de bevelen van zijn soeverein te gehoorzamen, — maar hij zag in hem den dapperen, trouwen ridder, die zijne vrijheid boven alles liefhad en niet vrijwillig een overeenkomst wilde teekenen waardoor die vrijheid werd aangerand.

De gouverneur-generaal zag in pangerang Moeda, die den sultaan van Passir als werktuig wilde gebruiken om zichzelf en de vorsten der oostkust onafhankelijk te maken, een

(1) Volgens getuigenissen van Hidayat en Amin Oelab, na hunne onderwerping afgelegd, had hij buskruid tegen opium ingeruild. Zie verder pag. 78, 110, 218—221, 227—232, 332—336.

slagtoffer dat als werktuig gediend had om den sulthan van Passir zedelijk te dwingen het contract te teekenen. Hij zag in dien onbeschaamden leugenaar, die, ofschoon zijn gewest geen 600 weérbare mannen telde, evenwel voorgaf met 2700 man tegen Hidayat te velde te willen trekken, en die *niets* deed, — een trouwen miskenden onderdaan, die goed en bloed veil had gehad om Hidayat in handen te krijgen; door wiens bemiddeling waarschijnlijk (?) Hidayat naar Martapoera was afgekomen!

Op het enkele getuigenis van een doortrapt Hoofd verweet de gouverneur-generaal den chef der expeditie, — die wel is waar dikwijls dupe zijner opregtheid was geweest, maar zelf nimmer den weg der misleiding betreden had, — dat hij zedelijken dwang had gebezigd om den sulthan van Passir een contract te doen teekenen, — een handeling die hij, gouverneur-generaal, vroeger zelve goedgekeurd en bekrachtigd had.

Op dat zelfde getuigenis geloofde de gouverneur-generaal dat pangerang Moeda de opstandelingen met een krijgsmagt had aangevallen en afbreuk gedaan, — beweringen van wier bepaalde *onwaarheid* de gouverneur-generaal zich gemakkelijk had kunnen overtuigen.

Op grond van zoodanig getuigenis vaardigde de gouverneur-generaal een bevel uit, waarbij gelast werd pangerang Moeda naar Bandjermasin terug te zenden, onder mededeeling dat hij den chef der expeditie bereid zoude vinden hem in zijne regten te herstellen, wanneer hij vergiffenis vroeg voor zijn oneerbiedige houding tegen den resident aangenomen, en beloofde aan zijne verpligtingen jegens de regering te zullen voldoen en de belangen zijner bevolking te zullen behartigen.

In staat tot de grootste zelfverloochening die men van den krijgsman kan vorderen, ontbrak het echter den diep gekrenkten chef der expeditie aan kracht om de vernede-

ring te ondergaan die hem als resident werd opgelegd. Den sluwen bedrieger die hem en zijne brave troepen den eerepalm van het hoofd rukte, dien hij onwaardig keurde aan het hoofd van een wingewest te staan, in zijne waardigheid te herstellen, — dat was te veel gevegd. Als gunst vroeg hij ontheven te worden van de betrekking die hij bekleedde en die hij niet gevraagd had, opdat een ander belast mogt worden met de herstelling van pangerang Moeda in zijne regten.

Hij, luitenant-kolonel Verspijck, verlangde van pangerang Moeda geene verschooningen te ontvangen voor zijn oneerbiedig gedrag jegens den vertegenwoordiger van het gouvernement; pangerang Moeda kon daarvoor even goed aan den volgenden resident vergiffenis vragen. Dat vergiffenis vragen was immers slechts een schijnvertooning, waarbij de luitenant-kolonel openlijk, aan het geheele Bandjersche volk, het bewijs zoude geven dat zijne handelingen waren afgekeurd; waarbij hij het prestige verloor, zoo onmisbaar voor den bestuurder van een pas onderworpen indisch volk; een schijnvertooning, waarbij pangerang Moeda inderdaad triomfeerde en in zijn eer hersteld werd.

Verspijck wees den gouverneur-generaal op de schromelijke gevolgen die de terugkeer van pangerang Moeda voor ons gezag op de oostkust na zich kon slepen. Tot nu toe, voor zoover ons bekend is, werd pangerang Moeda ook niet naar Borneo teruggezonden (1).

Den 8^{en} Maart 1863 gaf de luitenant-kolonel het civiel bestuur en het militair kommando aan den kolonel Happé over, nam daarna afscheid van zijne brave troepen en vertrok den 10^{en} naar Java.

(1) Onder het afdrukken vernemen wij dat pangerang Moeda ongeveer een jaar later naar Bandjer is teruggezonden, doch *niet* in zijne regten hersteld is!

Hidayat werd door de kracht van wapenen, Verspijck door miskening zedelijk gedwongen Bandjermasin te verlaten.

Kenmerkten onze betrekkingen met het Bandjersche rijk zich in den aanvang door baatzucht, wreedheid en deloyau-teit, en later door een wanbestuur dat den ondergang van het rijk bespoedigde; valt het niet te loochenen dat de Nederlandsche regering niet altijd de edelste middelen bezigde om hare magt in den archipel uit te oefenen;— van het oogenblik waarop tot de inlijving van het Bandjersche rijk besloten en de ijzeren arm van het leger gebruikt werd om het ten onder te brengen, hielden alle dubbelzinnige handelingen op en werd geen haarbreed afgeweken van den eerlijken, goeden weg. Van het oogenblik dat aan het leger de taak werd opgedragen, om van een vervallen rijk een schoone residentie te maken, om zedeloze Hoofden en een diep gezonken bevolking uit het stof op te beuren en des noods met geweld onder tucht en tot welvaart te brengen, werd volgens de eeuwige begrippen van eer en deugd gehandeld en met open vizier gestreden; toen werden kracht tegenover kracht, waarheid tegenover leugen, rondborstigheid tegenover achterhouding, geduld en lankmoedigheid tegenover bedrog en veinzerij gesteld. Mogten de verdiensten van den veldheer en van het leger door het ondoordacht oordeel van één persoon, al een oogenblik in verdenking gebragt zijn, de geschiedenis zal met luider stem verkondigen dat het Indisch leger niet alleen zijnen ouden roem handhaafde maar ook nieuwe lauweren plukte; de geschiedenis zal op nieuw hulde brengen aan de regtschapenheid, aan de volharding, aan de zelfverloochening en aan den onwrikbaren moed van het Indische leger.

Bijlage A.

N A A M L I J S T

*der HH. Officieren en Adjudanten-Onderofficieren, dd. Officieren,
die van het jaar 1859 tot 1863 de Expeditie in het
Bandjermasinsche Rijk hebben medegemaakt.*

A. J. A N D R E S E N ,
Kolonel.

G. M. V E R S P I J C K ,
Luitenant-Kolonel.

G. F. D E R A V A L L E T ,
Kapitein Chef van den Staf.

E. W. P F E I F E R ,
1° Luitenant Chef van den Staf.

C. L. S. A. M. D E R O I J V A N Z U I J D E W I J N ,
Kapitein Chef van den Staf.

H. M. A. B O E R S ,
1° Luitenant-Adjudant.

GARNIZOENS KOMPAGNIE.

L. Ullmann	Kapitein.
H. G. de Wolff van Westerroode	»
J. F. Bruigom	»
C. Bangert	1e Luitenant.
A. F. Beeckman	»
C. C. van den Vrijhoeff	»
H. W. C. Potthast	2e »
J. J. Bichon	»

I N F A N T E R I E.**7^e Bataillon.**

A. de Veer de Rochemont	Majoor.
A. F. Cateau van Rosevelt	1e Luit. Adj.
H. P. J. Hennis	»
S. Meijers	Kapitein.
K. F. van Langen	»
J. Koch	»
K. J. B. Eichelberg	»
H. H. G. Peltzer	»
A. van den Hurk	»
C. Ravesteijn	»
K. van der Heijden	»
W. G. A. L. van Bennekom	»
C. W. H. Thelen	»
C. G. Gehne	»
A. L. T. Veenhuizen	»
J. M. D. F. de Jongh	»
J. de Bode	»
P. J. L. von Sternbach	»
W. G. Munters	1e Luitenant.
V. L. Schwartz	»
C. F. van Casteren	»
J. A. Quack	»
T. M. Verspijck	»
K. T. A. van Emde	»
A. P. W. Meis	»
W. A. Albrecht	»
E. C. Brusse	»
P. E. J. H. van Dompseleer	»
P. J. Blok	»
G. C. R. R. de Graeff	»
W. C. H. Eichholtz	»
J. H. C. Jhr. Van der Wijck	2e Luitenant.
A. A. van Sorgen	»
J. H. Albrecht	»

E. Heck	2e Luitenant
W. A. Schmilan	»
J. A. Vetter	»
A. H. Selliger	»
W. H. Haak van der Goes	»
C. J. van den Vrijhoeff	»
K. J. B. van der Abeelen	»
J. A. Woutersz	»
G. A. Vogel	»
J. L. H. Beijens	»
G. D. Ebell	»
S. Balabrega	»
J. Pattche	»
J. J. Spoelstra	»
A. van der Straaten	»

9^e Bataillon.

C. H. Boon van Ostade	Luit. Kolonel.
C. F. Koch	Majoor.
H. Bruggeman.	1e Luit. Adj.
J. W. E. Verstege	»
V. L. Reuter	»
F. van Haaften	»
T. C. H. van Vloten	Kapitein.
L. J. Rhode	»
J. B. Sterke	»
H. W. van Oijen	»
M. L. Engel	»
P. J. E. Hartsteen	»
J. H. Logeman	»
D. M. J. Moltzer	»
A. M. Labaar	»
W. B. Graas	»
A. H. B. Schiff	»
F. C. L. H. Boudier	»
L. B. Paternoster du Montlion	»
J. L. W. Benschop	»
C. C. Schepens	»
J. Epke	»
F. van Genderen	»
F. Schneider	»
H. Spoelder	»
P. P. J. Eijpen	1e Luitenant.
F. P. Cavaljé	»
F. C. Timmler	»
H. T. Tissen	»
H. C. Magnin	»
G. Bakker	»
P. Blondeau	»
J. A. van Oort	»
W. J. G. van Dam van Isselt	»

G. J. C. Hamming	1e Luitenant.
H. W. F. de Bruijn	»
C. G. H. F. van Schendel	»
A. J. J. L. Prinsen	»
C. F. van Middeldijk	»
H. W. C. A. Thieme	»
J. P. Penning	»
A. H. Schade van Westrum	»
P. E. Perk	»
W. J. Havinga	»
J. J. W. E. Verstege	»
W. L. Hempenius	2e Luitenant.
M. T. H. Perelaer	»
T. Munder	»
T. J. A. R. von Ende	»
D. M. Terwerda	»
E. Perne	»
G. A. von Plotz	»
J. H. Thieme	»
J. M. van de Groen	»
R. H. Clarkson	»
A. W. H. Perelaer	»
F. J. L. Walpot	»
A. H. J. Berg	»
W. J. F. Thieme	»
P. van Eijk	»
W. R. Staats	»
J. W. Aufderheide	»

18^e Bataillon.

P. G. A. Anemaet	Luit. Kolonel.
C. A. Schuak	Majoor.
A. de Braauw	1e Luit. Adj.
H. H. Bowier	»
J. van der Haas	Kapitein.
C. J. Riesz	»
J. M. Bruin	»
A. M. van der Hucht	»
W. D. Bode	»
C. L. C. Tihon	»
J. Hubeck	»
R. H. Rode	»
G. H. Vos	»
A. H. T. C. F. Rodlich	»
J. C. Hamakers	»
H. C. L. Weijtingh	»
J. M. J. F. de Jongh	»
F. C. A. Stoecker	»
H. Brinkgreve	»
K. W. H. de Coenens	»
P. F. L. von Hombracht	»
G. van Vuuren	»

S. J. Boers.	1e Luitenant.
O. H. J. Muller	»
J. P. Smagge	»
J. H. Romswinkel	»
J. F. Scheltema	»
L. J. F. C. von Ende	»
P. M. Ockerse	»
M. van Delden	»
J. L. Engelhardt	»
Jhr. F. H. Voogt	»
E. J. B. Bol	»
P. A. C. H. T. A. Werdmuller van Elgg	»
J. H. de Fremery	»
J. F. J. Strengnaerts	»
M. W. Croes	2e Luitenant.
J. H. Hoyel	»
F. de Lannoy	»
H. Hamakers	»
R. J. Krantz	»
H. M. Vink	»
K. A. Berg	»
P. J. Meijboom	»
J. Vasseur	»
R. Kramer	»
J. G. Meijer	»
E. C. Matchron	»
J. J. van Berg	»
H. Witselaer	»

ARTILLERIE.

C. T. W. Borel	1e Luit. Chef.
E. K. Brands.	Kapitein.
M. S. du Pui	»
J. B. Essers	1e Luitenant.
H. W. Verbrugh	»
H. van den Hoek	»
A. C. H. Winter	»
C. D. Birnie	»
G. E. C. Guffroy	»
W. H. Hiepce	2e »
De Moor	Adj. o. officier.
Maasland	»
Kuster	»
van Halderen	»
de Bruijn	»
Knipschild	»
Van der Gaag	»
Engelhardt	magazijnmeester.
Knipschild	»

SAPPEURS.

C. H. Schepers	1e Luitenant.
K. F. Caspersz	»
M. C. van Dalen Wetters	»
Siffert	opzigtcr 3e kl.

GENEESKUNDIGE DIENST.

G. F. Charlier	1e klasse chef.
J. G. X. Broekmeijer	»
H. A. J. Bernard	2e klasse.
J. M. C. E. le Rutte	»
J. J. W. E. van Riemsdijk	»
P. S. A. van Dura	»
S. Hartog	»
G. Luchtmans	»
E. Benjamins	»
G. Brummer	»
M. H. de Vogel	»
H. Gildemeister	»
F. Perk	»
C. F. Diepenbroek	3e klasse.
H. J. Gaaijmans	»
K. P. Bakker	»
P. C. van Goens	»
L. C. A. Rombach	»
A. H. Dettingmeijer	»
H. van Lokhorst	»
M. van Andringa	»
A. C. Hoogeveen	»
J. M. de Jongh	»
J. Stammler	»
A. J. H. van der Mijl Dekker	»
A. J. R. Natan	»
C. L. Van der Burgh	»
J. H. Gouda Quint	»
J. Goslings	»
C. H. E. Deelken	»
H. H. Dieperink	»
J. F. P. Ermerins	»
E. Tall	»
F. Hekmeijer	Apothekar 2e kl.

ADMINISTRATIE.

C. J. C. van Mienne	Onder-Int. 1e kl.
W. M. de Jongh	Onder-Int. 2e kl.

S. van Haastert	Fung. Onder-Int.
A. G. Gelondemans	Adjunct Intend.
H. de Haas	»
R. Douglas	1e Luit. Kwartierm.
S. J. van Coevorden	»
A. Velde	»
N. H. W. Roebij	»
M. van den Bergh	2e Luit. Kwartierm.
E. J. Z. Vissers	»
A. Kiemenij	»
J. Mulder	»
C. F. Reisig	»
Remmers	Adj. o. off. mre. Adm.
F. Cortenbach	»
R. van der Water.	»
H. de Jager	»
J. C. Gleim	»
H. Verweij	»

Bijlage B.

De troepenmagt tijdens het uitbreken van den opstand in de Zuider- en Ooster-Afd. van Borneo aanwezig, bedroeg den 26^{en} Mei 1859, 6 Officiëren, 44 Europeanen, 164 Inlanders, verdeeld over de posten Bandjermasin, Schans van Thuijl, Marabahan, Poeloe Petak en Pengaron.

Op den 27^{en} Mei 1859 ontscheepten per Z. M. stoomschip Ardjoeno te Bandjermasin:

34 officieren 332 Eur. 413 Inlanders.
Aldus te zamen 40 » 376 » 577 »

Totaal 953

Op ultimo December 1859 bevonden zich te Bandjermasin:

62 Officiëren, 433 Eur., 1043 Inl.

Totaal 1538, waarvan 58 sneuvelden en 62 gewond werden.

Op ultimo December 1860

91 Officiëren, 961 Eur., 1643 Inl.

Totaal 2695, waarvan 55 sneuvelden en 370 gewond werden.

Op ultimo December 1861

115 Officiëren, 1050 Eur., 1881 Inl.

Totaal 3046, waarvan 65 sneuvelden en 329 gewond werden.

Op ultimo December 1862

136 Officiëren, 1092 Eur., 50 Afr., 1626 Inl.

Totaal 2904, waarvan 26 sneuvelden en 38 gewond werden.

Bijlage C.

Namen van Z. M. stoomschepen die aan de expeditie deel namen.

Montrado. . .	Bemand met 7 offic.	77 Eur.	21 inl.	
Ardjoeno. . .	» » 7 »	100 »	44 »	
Celebes . . .	» » 6 »	56 »	39 »	
Onrust . . .	» » 6 »	31 »	16 »	
Merapi . . .	» » 7 »	96 »	39 »	
Suriname. . .	» » 6 »	65 »	25 »	
Kingsbergen. . .	» » 6 »	36 »	22 »	
Bali . . .	» » 8 »	93 »	25 »	
Soembing . . .	» » 7 »	77 »	24 »	
Rembang. . .	» » 6 »	46 »	14 »	
Vecht . . .	» » 6 »	68 »	22 »	
Macassar . . .	» » 6 »	72 »	15 »	
Madura . . .	» » 6 »	44 »	41 »	

Namen der Gouvernements-stoomvaartuigen en kruisbooten.

Boni	gezaghebbers:	Kuipers, Vos, Meijer.
Tjipanas	»	Huisman.
Van Os	»	Glaser.
Bennett.	»	Bloemink.
Kruisboot N°. 7	»	Abdoel Rachim.
id. » 21	»	Akip.
id. » 28	»	Sidjo.
id. » 39	»	Serondol.
id. » 42	»	Sariman.

Bijlage D.

NAAMLIJST der Officieren die gedurende den Bandjermasinschen krijg gewond, gesneuveld of ten gevolge der krijgsverrigtingen overleden zijn.

N A M E N.	RANGEN.	Plaats alwaar gewond.	D a t u m alwaar gewond.	Aard der bekomenen wonden.
1. SCHEPERS, C. H.	4 Luitenant.	Goenoeng Lawak.	1859	
2. HANEL VON CRONENTHAL, E. F.	L/2. 3 kl.	Tabanio.	4 Augustus.	Kogelwond in den schouder.
3. DE SWART, D. G. M.	id.	id.	14 id.	Schotwond met breuk van den handwortel.
4. BICHON, J. J.	3 Luitenant.	Poeloe Petak.	14 id.	Schotwond voorsarm met breuk der ellepijp.
5. DIEPENBROEK, C. F.	Offic. v. gez.	Pengaron.	23 id.	Lanswond in den buik.
6. GILDEMEESTER, H.	id.	Bandjermasin.	3 Julij.	Vermoord door zijn bediende.
7. VAN SCHEDEL, C. G. H. F.	1 Luitenant.	Tjinaja Poerie.	3 Novemb.	Dysenterie (verwaarloosd door vele dienstbe-
8. RANGERT, C.	id.		13 id.	Randjoe-wonden aan de voeten. (zigheden.
9. VAN DE VELDE, J. C. H.	L/2. 4 kl.	Verraderlijke overrompeling van	26 Decemb.	Overleden.
10. VAN PESTEL, Jhr. F. L. F. K.	L/2. 3 kl.	Z. M. stoomschip Ourust te Lon-	26 id.	id.
11. VAN DER KOP.	id.	tonoecor. Boven-Doesoen.	26 id.	id.
12. BRAAM, J. J.	id.		26 id.	id.
13. DILG.	Offic. v. gez. 3kl.		26 id.	id.
14. WALDECK, W. K.	Klerk adm.		26 id.	id.
15. BLONDEAU, P. J. W. E.	1 Luitenant.	Tambooy.	1860	Vermoord.
16. VERSTEGE, J. J. W. E.	id.	Amoenthay.	5 Februarij	Aard der wonden onbekend.
17. VAN DAM VAN ISSELT, W. J. G.	id.	Tabeslie.	9 id.	Twee lanswonden in de borst en buik.
			23 April.	Oppervlakkige lanswond in de rechter dij.
				Schot in den buik.
				Overleden.

N A M E N.	RANGEN.	Plaats alwaar gewond.	D a t u m alwaar gewond.	Aard der bekomenen wonden.
48. GRAAS, W. B.	Kapitein.	Nabij Barabet-je.	30 April.	Schampschot in den linker schouder.
49. DE JONG, J. M. D. T.	id.	Tana Abong bij Amoenthay.	4 Mei.	Gewerschot, twee borstwonden.
50. LE RUTTE, J. M. G. E.	Offic. v. gsz. 3 kl.	Soengie Lamtas.	14 id.	Randjoe-wonden aan de voeten.
51. SCHWARTZ, V. L.	1 Luitenant.	Bandjermasin.	15 Julij.	Tengervolge van vermoejenis en ontbering.
52. STRENGNART, J. F. J.	id.	Batoe Mandie.	17 id.	Schokw. door de knuten en randjoev. hand.
53. RHODE, R. H.	Kapitein.	id.	17 id.	Randjoe-wonden aan de voeten.
54. idem.	id.	id.	4 Augustus.	idem.
55. DE ROOIJ, ...	Adjud. dd. Offic.	Batoe Tongko.	27 Julij.	idem.
56. HOJEL, J. H.	3. Luitenant.	Batoe Mandie.	24 Augustus.	idem.
57. STAMMLER, ...	Offic. v. gsz. 3 kl.	Tuschen Bandjerna. en Martapoera.	27 id.	Vermist, waarschijnlijk vermoord.
58. DE BRAUW, A.	2 Luitenant.	Goengie Madang.	4 Septemb.	Geschoten wond door de linker borstzijde.
59. VAN EMDE, J. T. A.	1 id.	Soengie Malang.	15 id.	3 Klewangw., 4 krisw., 4 geschoten wond.
60. VERSPUCK, T. M.	id.	id.	18 id.	2 Klewangw. aan dij- en scheembeen linkerz.
31. idem.	id.	Goengong Madang.	18 id.	Schrootwond in de buikspieren, id. handen.
32. KOCH, J.	Kapitein.	id.	21 id.	Geschoten wond in de borst.
33. REUTER, V. L.	1 Lt. Adjutant.	id.	23 id.	Wond aan het hoofd door een verpispies.
34. GRAAS, W. B.	Kapitein.	Tambarangan.	23 id.	Geschoten wond linker voorarm.
35. HAMMING, C. J. G.	1 Luitenant.	id.	23 id.	Geschoten kogelwond in de borst.
36. REUTER, V. L.	1 Lt. Adjutant.	id.	25 id.	Lanswond in den rechter voorarm.
37. OCKERSE, P. M.	1 Luitenant.	Lampohon.	25 id.	Oppervlakkige lanswond linkerbeen.
38. HOJEL, J. H.	3 id.	Batoe Mandie.	10 October.	Randjoe-wonden aan de voeten.
39. CASPERSZ, K. F.	1 id.	id.	13 id.	idem.
40. DE COENENS, K. W. H.	3 id.	id.	13 id.	idem.
41. VAN SORGEN, A. A.	3 id.	Mocara Ayoë.	23 Novemb.	Geschoten wond in het aangezicht.
42. BACKERUS, ...	Adjud. dd. offic.	Tameang Layang.	29 id.	Ten gevolge van vermoejenis en ontbering.
43. SCHIFF, H. M. D.	Kapitein.	id.	1861	id.
44. MEIJERS, S.	Kapitein.	Amoenthay.	10 April.	Hartzichte.
45. VON ENDE, L. J. F. E.	1 Luitenant.	Wassa-Wassa en Amawang.	30 id.	Kogelwond aan de linkerhand en voorarm.
46. VAN DER WIJK, J.	3 id.	Amoenthay.	4 Mei.	Ten gevolge van vermoejenis en ontbering.

NAMEN.	RANGEN.	Plaats alwaar gewond.	Datum alwaar gewond.	Aard der bekomene wonden.
47. WLNDELS, H. T.	Adjud. dd. offic.	Aijoe rivier.	30 Mei.	Geschoten wond linkerdi.
48. STOECKER, F. C. A.	Kapitein.	id.	31 id.	Geschoten wond in de dij en registerarm.
49. DE BRULIN, H. W. T.	1 Luitenant.	Bij de besnoering eener versterking	8 Junij.	Geweerschot in den onderbuik.
50. VAN OORT, J. A.	id.	te Goenong Pamationen Passiraman.	13 id.	Schampschot register knie.
51. TERWERDA, D. M.	3 id.	Nabij goenong Pematton.	27 Julij.	Geweerschot in den buik.
52. ALBRECHT, W. A. A.	1 id.	Limpasso.	1 Augustus.	Randjoe-wonden aan de voeten.
53. HOJEL, J. H.	2 id.	Boven Lampehon.	1 id.	Geschoten wond in de mondholte.
54. CROES, M. W.	2 id.	Goenong Pagger.	10 id.	Geschoten wond in de spieren t'us onderbuiks
55. WERDMULLER VAN ELGG, P.	id.	Kria widjaja Bepinto.	13 Septemb.	Geschoten wond registervoet.
56. VAN DOMPELER, P. E. J. H.	1 id.	Ramonia.	28 id.	Geschoten wond in de register dij.
57. VAN DEN HOEK, H.	id.	id.	29 id.	Schotwond in de borst.
58. CATEAU VAN ROSEVELT, A. T.	id.	Kaloewa.	18 October.	Schotwond in het registergewricht.
59. HAMAKERS, J. C.	Kapitein.	Penite Biroe.	27 id.	Geschoten wond in het linker elleboog ge-
60. VAN VLOTEN, T. C. H.	id.	Tongsa.	8 Novemb.	Schotwond in de borst.
61. KOCH, W. F. H.	Adjud. dd. offic.	Kampong Djatoh.	6 Decemb.	Geschoten wond in de buik, borst en register-
62. VOOGT, W. F. H.	1 Luitenant.	Kria widjaja Bepinto.	15 id.	Geschoten wond door de bovenkaak. (arm.)
63. CROES, M. W.	2 id.	Margassarie.	20 id.	Gestoken wond in het hart.
64. VAN HALDEREN, J.	Adjud. dd. offic.	Djatoh.	26 id.	Gestoken wond in de borst, lendenen en (registerarm.)
65. KIEZER, A.	Adjud. dd. offic.	Barabei-e.	1883	
66. VAN PUFFELEN, S.	id.	Sumban.	8 April.	Leverzichte.
67. ENGELHARD, E.	id.	Randjermanin.	19 Julij.	Ploetseling dood (waarschijnlijk door ver-
68. BRUSSE, E. C.	1 Luitenant.	Nabij Moeara Aijoe.	25 id.	Dyenerie.
69. VINK, H. M.	3 id.	Mantallat rivier nabij Kamp. Walar.	27 Septemb.	Schampschot in de register middenvinger.
			6 Decemb.	Verdrinken.
70. PENNING, J. C.	1 Luitenant	Pengaron.	1883	
71. DIEPERINK, H. H.	Offic. v. gez. 3 kl.	Awajang.	29 Januarij.	Ziekte en uitputting na een moeilijken pa-
			5 April.	Geweerschot in den registerarm. (trouilletoeg.)

A A N H A N G S E L.

Behalve de jacht op voortvlugtige Hoofden en roovende benden, die den troepen nog eenigen tijd bezigheid gaf, blijft ons alleen nog over het verslaan van pangerang Adipati, (goesti Rachman), de onderwerping van Amin Oelah, en het uiteinde van Lehman te melden.

In de maand Maart 1863 vertoonde pangerang Adipati zich met een bende in de bovenlanden van Tjantong, maakte zich meester van de halfvoltooide benting van Adjie Madoera en rigtte die tot verdediging in. Adjie Madoera vlugtte naar Tjantong Dewa; Sjerif Hassim bragt zijne familie op Poeloe Nangka in veiligheid, rukte daarop met vijftig man tegen Adipati op, doch moest na een gevecht van vier uren voor de overmagt bukken en met verlies van een paar onderhoofden terugtrekken.

Zoodra hiervan te Bandjer berigt kwam, zond Happé de Celebes (22 April), waarop een kolonne sterk 2 officieren, 55 bajonetten en één houwitser onder bevel van den kapitein der infanterie van Vuuren, naar de oostkust en gelastte aan de militaire kommandanten van Barabei-ie en Kendangan patrouilles naar Lok Besaar te laten marcheren, om te beletten dat de bende van Adipati in Allei terugtrok, wanneer zij door van Vuuren werd aangetast.

Den 24^{en} April liet de Celebes in de Kloempangbaai het anker vallen. Sjerif Hassim en Adjie Madoera kwamen dadelijk aan boord en deelden mede dat de bende, na Tjantong verwoest te hebben, teruggetrokken was naar Dindin Papan, een versterking op de grens van Allei.

In overeenstemming met den luitenant ter zee 1^e klasse

Bowier, kommandant der Celebes, besloot van Vuuren met praauwen naar Tjantong te gaan, dáár de vivres en munitie die niet mede gevoerd kon worden, onder bedekking achter te laten, en vervolgens langs de oevers der Tjantong-rivier naar Dindin Papan op te rukken.

Sjerif Hassim kreeg order om 's anderendaags de noodige praauwen en koelie's in gereedheid te houden; Bowier stelde een landings-divisie, sterk 25 Europeanen en den officier van gezondheid Idsinga, onder den luitenant ter zee 2^e klasse de Ruiters de Wildt, ter beschikking van van Vuuren; en de radja van Pagattan werd aangeschreven op zijne hoede te zijn, daar het kon gebeuren dat de bende door Pagattan zou trachten te ontsnappen.

Ten 10 ure voor den middag (25 April) had de overschepping plaats; door den zwaren stroom werd Tjantong eerst tegen den avond bereikt en het bivak betrokken. Uit de ingewonnen berigten bleek het, dat het opvaren der rivier niet raadzaam was, daar de rotsachtige oevers op vele plaatsen den vijand in de gelegenheid stelden de kolonne met voordeel aan te vallen; dat de regteroever de meeste geschiktheid aanbood om een weg te kappen.

Op dien grond werd 's anderendaags de marsch langs den regteroever begonnen en 's middags ten 4 ure te Halintang gebivakkeerd. Den 27^{en} vervolgde men den marsch, en tegen den avond van den 28^{en} kreeg men van een ladang op den anderen oever het eerste vuur. Toen de rivier daarop overgetrokken werd, sloeg de vijand op de vlugt. Bij het doorzoeken van het terrein maakte men een gevangene, die mededeelde dat de bende zich aan de beide oevers had opgesteld en zich te Dindin Papan zou vereenigen in een versterkt huis met zes lilla's bewapend. Van Vuuren liet nu het bivak opslaan en besloot den volgenden dag langs beide oevers verder te marcheren.

Den 29^{en} rukte de landings-divisie langs den linker-, de

infanterie langs den regteroever verder. Er waren teekens bepaald waardoor beide kolonnes op dezelfde hoogte blijven en de gemeenschap onderhouden konden. Tegen 8 ure hoorde de landings-divisie de eerste kogels fluiten.

Van dat oogenblik af werden de kolonnes op beide oevers gedurig geharceleerd, totdat men ten 11½ uur nabij Dindin Papan aan den linkeroever op de bende stootte.

Van Vuuren gaat met zijne kolonne onmiddelijk over op den anderen oever, waar de Ruiter de Wildt een tirailleursvuur onderhoudt tegen een aantal vijanden dat zich in een boschrand heeft opgesteld; hij versterkt de tirailleurs met zijne flankeurs en laat den boschrand stormenderhand nemen. Langs een pad dat door dicht kreupelhout slingert, bereikt hij een tweeden ladang. Op ongeveer duizend pas afstands staat een versterkt huis met schietgaten voorzien. De tirailleurs naderen het zoo bedekt mogelijk, terwijl van Vuuren met een gedeelte der kolonne langs den oever oprukt, om de bende het ontvlugten in djoekongs te beletten.

Dit schijnt evenwel haar plan niet te zijn, want naargelang de troepen naderen, trekt de vijand vurende op de sterkte terug. Op 500 pas gekomen, wordt van Vuuren reeds door een kogel in den arm getroffen. Nog 200 pas opgerukt zijnde, laat hij den houwitser in batterij brengen, en na twee goed aangebragte schoten den stormpas blazen. Men omsingelt de woning, die een dubbele omwanding blijkt te hebben en goed verdedigd wordt. De verdedigers steken door de schietgaten met hunne scherpe lansen en brengen van Vuuren een paar ligte wonden toe. Order wordt gegeven om de woning te beklimmen. De Ruiter de Wildt vindt een trap, plaatst die tegen den wand en klimt naar boven. Van Vuuren, een paar matrozen en een flankeur volgen hem. Men springt in de binnenruimte, die in drie afdelingen verdeeld is. De bezetting verdedigt zich met woede; enige vijanden vallen, de anderen slingeren hunne klewangs

en lansen op de aanvallers, steken het huis in brand en ontvlugten. Toen er geen vijand meer te bestrijden is, wordt de brand ontdekt en haast men zich dien te blusschen. Gelukkig slaagt men hierin, want de voorraad buskruid die de vijand achterliet was groot genoeg om de woning in de lucht te doen vliegen.

De bezetting heeft zeven dooden op de plaats gelaten; daaronder vindt men de lijken van pangerang Adipati en van de goesti's Moessa, Awang en Astop; de bloedsporen toonen aan dat er vele gewonden zijn weggedragen. Een marinier doodt bij het doorzoeken van het terrein nog een vlugteling. Acht lilla's, zes donderbussen, zeven geweren en twintig lansen vallen den onzen in handen. De kolonne telt zeventien gewonden, van welke er een reeds den volgenden dag overleed. Van Vuuren is vier malen gewond, doch heeft tot het einde toe aan den strijd kunnen deelnemen. De Europeanen hebben zich braaf van hun pligt gekwetend; de inlandsche soldaten, jonge, onbedreven manschappen, verscholen zich echter tusschen de padie toen het stormsignaal klonk. Daaraan moet ook toegeschreven worden, dat een gedeelte der bezetting, die 25 man sterk was, ontkwam.

Den 30^{en} April werd de terugmarsch aangenomen, de gewonden en zieken in prauwen. 's Avonds ten 8 uur was de kolonne weder aan boord van de Celebes terug, en daar pangerang Sjerif Hassim thans geen verdere hulp meer noodig had, den 2^{en} naar Bandjer teruggestoomd.

Sedert Amin Oelah te Goenong Hauk (zie pag. 347) overvallen werd, dáár bijna al zijne bezittingen verloor en zelf ter naauwernood ontkwam, hield hij zich schuil op de grenzen van Passir en later in de bovenlanden van Sampahan. Op herhaalde uitnoodiging van den kolonel-resident, grigt aan de Hoofden van Sampanahan en Tjantong

om de onderwerping van Amin Oelah te bevorderen, kwam pangerang Hassim in October 1863 te Bandjer bevelen vragen. Een commissie van inlandsche Hoofden, zamengesteld uit pangerang Hassim, pangerang Mangkoe en den zoon van den Ronggo der afdeeling Kween, vertrok daarop met de Onrust naar de oostkust en bragt den 4^{en} November Amin Oelah met zijne vrouwen en gevolg te Bandjer, van waar hij later op last der regering in ballingschap naar Java vervoerd werd.

Demang Lehman hield zich in den laatsten tijd op den berg Toengoel in de bovenlanden van Batoe Litjin op. Niet ver van daar leefden 32 weggelooopen kettinggangers in den kampong Selilau bijeen en gehoorzaamden aan een hunner, die zich zelf den titel van tommonggong had gegeven. Pangerang Sjerif Hassim beloofde den tommonggong en de zijnen kwijschelding van straf, indien demang Lehman uitgeleverd werd. De tommonggong nam aan, hem gevangen te nemen. Hij onderschept al den levensvoorraad die van Batoe Litjin over Selilau aan Lehman wordt gezonden. Door den honger gedreven, is deze verplicht zijn schuilhoek te verlaten en te Selilau voedsel te vragen. Lehman wordt er gul ontvangen en krijgt de belofte, spoedig van rijst voorzien te worden. Gedurende het avondgebed wordt hij echter aangevallen en in weerwil van een hardnekkige verdediging, gevangen genomen.

Naar Bandjermasin overgevoerd, werd demang Lehman wegens hoogverraad door den krijgsvaad veroordeeld tot de straf des doods met den strop. Den 23^{en} Febr. 1864 had de uitvoering van het vonnis plaats in tegenwoordigheid van duizende inlanders. Kalm en gelaten ging de meest verraderlijke, maar tevens die meest energieke Bandjerees den schanddood te gemoet.

DE BANDJERMASINSCH E KRIJG

VAN

1859—1863.

N A D E R T O E G E L I C H T

DOOR

W. A. VAN REES.

ARNHEM,
D. A. THIEME.
1867.

DE BANDJERMASINSCHÉ KRIJG.

Rees
J.F.M.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

1103C45

ANDJERMASINSCHÉ KRIJG

VAN

1859—1863.

NADER TOEGELICHT

DOOR

W. A. VAN REES.

*vergetende verslaakt dat het
op zyne drukkerij is gedrukt.*

Rotterdam, 20 Januari 1867

W. A. van Rees

*Andjermasinsche verslaakt dat het
op zynen iward is uitgegeven.*

ARNHEM,

D. A. THIEME.

1867.

Arnhem, 20 Januari 1867.

D. A. Thieme

Saepgedruk van H. C. A. Thieme te Nijmegen.

Het krijgskundig werk getiteld: »de Bandjersche Krijg» heeft de eer gehad in een aantal dagbladen, tijdschriften en afzonderlijke brochures beoordeeld te worden. Bij de verschijning van het eerste dier geschriften, getiteld: »Een enkele opmerking, enz.» door den kapiteinluitenant ter zee Vandavelde» achtte ik een dadelijke repliek noodig, omdat ik niet wenschte één oogenblik door het publiek verdacht te worden van gebrek aan sympathie voor het korps nederlandsche zeeofficieren. In die repliek erkende ik gaarne te gelooven, dat in het op zich zelf weinig belangrijke gevecht van Z. M. stoomschip Celebes op den 27sten Julij 1859, de schoten die met den 30ponder gedaan werden, niet tegen een drijvende maar tegen een vaste batterij gerigt waren. Naar den titel te oordeelen had ik — opregt gesproken — degelijker teregtwijzing verwacht. In weerwil mijner overtuiging van het mogelijke te hebben gedaan om de verschillende krijgsverrigtingen met denzelfden maatstaf te meten, noopten mij zoowel de gestrengheid waarmede een enkele onjuistheid gereleveerd, als ook de weinig

vleijende gevolgtrekking die hieruit gemaakt werd, de rapporten over behandelde krijgsverrigtingen andermaal te raadplegen en nog meer uitvoerige inlichtingen omtrent de betwiste punten in te winnen. Ik wenschte mijzelf een duidelijk denkbeeld van mijn tekortkoming als krijgsgeschiedschrijver te geven.

Inmiddels zag een andere brochure het licht, onder den titel van: »Eenige opmerkingen, enz.» door den kapitein-luitenant de Haes, — maanden vooraf aangekondigd door een *kernachtig* couranten-artikel, waarbij voorloopig werd medegedeeld dat »de Bandjersche Krijg», door gemis aan kennis van het zeewezen bij den schrijver, alle geschiedkundige waarde miste. — In hoeverre het belangstellende publiek, na dien vriendelijken wenk, door het lezen der brochure overtuigd werd dat men zonder kennis van het zeewezen, niet gerechtigd is de handelingen van stoomschepen op *rivieren* en bij landingen te beoordeelen, in hoeverre de voorstelling van een paar expedities te water de geschiedkundige waarde van den bandjerschen krijg bepalen, is mij niet gebleken.

De inhoud dier brochure, geschreven door iemand die kennis heeft van het zeewezen en wiens geschrift dus wél aanspraak op geschiedkundige waarde kan maken, de achting die ik den schrijver persoonlijk toedraag en mij zelf verschuldigd ben, maken het mij tot plicht de voornaamste punten te wederleggen, ten einde het publiek kunne oordeelen of het mij gelukt is, ook zonder kennis van het zeewezen, handelingen van marine-officieren op bandjersche rivieren in het juiste daglicht te stellen. Bij die wederlegging zal ik over het hoofd zien alle uitdrukkingen, die een gekrenkt gemoed verraden; ik zal mij niet verdedigen op een beschuldiging van »onze zee-magt miskend en verguisd te hebben» omdat een enkel

officier der zeemagt zich bezwaard gevoelt over de voorstelling zijner handelingen in »de Bandjersche Krijg»; ik zal niet in aanmerking nemen dat de Haes, even als Vandevelde, voorgevende geen persoonlijke verdediging te schrijven, eigenlijk niets anders doet; evenmin dat hij van waarachtige belangstelling voor de zeemagt spreekt en, na een poging om zijn eigen zaak te bepleiten, de pen neêrlegt op het oogenblik dat zijn eigenlijke taak, om de verrigtingen van de hem opvolgende zeeofficieren, van zijne brave, flinke makkers, — die ik niet noemde omdat ik ze nergens genoemd vond, — eerst regt schoon werd, een taak, zoo gemakkelijk voor iemand die thans als chef van den staf over het archief kan beschikken; nog minder »dat hij volle vrede met de bewierooking van den chef der expeditie zoude gehad hebben, indien ik slechts de verrigtingen der zeemagt niet in een ongunstig daglicht had gesteld"! Ik zal mij uitsluitend bepalen tot toelichting van het vroeger te boek gestelde.

Op de later verschenen brochure van den luitenant ter zee Jhr. A. Meijer is het bovenstaande eenigzins toepasselijk. Door *verschil in de waardering* der diensten, gedurende den bandjerschen krijg door de marine bewezen, komt die officier tot het resultaat dat »aan de Marine niet dat deel wordt toegekend, hetwelk zij werkelijk bij dien oorlog heeft gehad", en dat mijne voorstelling niet onpartijdig is. Omtrent dit punt »verschil in waardering" zij mij een kleine uitwijding vergund.

Bijna elke oorlogshandeling wordt door verschillende personen verschillend beoordeeld. Dat oordeel hangt af van het karakter, van de intelligentie en van de kennis des beoordeelaars, van den toestand waarin hij geplaatst is om het geheel meer of min te overzien, van het belang dat hij er in stelt, van het punt van vergelijking,

van den tijd waarop, de plaats waar of de omstandigheden waaronder hij een oordeel vormt. Zoo zal een pruisisch officier die den laatsten veldtogt in Bohemen medemaakte, de schouders ophalen over het weinig beteekenende van den kleinen oorlog door de nederlandsche landmagt op Borneo gevoerd; zoo zal de oostenrijksche admiraal Tegethof glimlagchen over het onbeduidende van de verrigtingen der nederlandsche zeemagt op de bandjersche rivieren. Ook omtrent de waardering van de belangrijkheid der gevechten van den bandjerschen krijg loopen de gevoelens der officieren van landen zeemagt zeer uiteen — ik was menigmaal in de gelegenheid mij daarvan te overtuigen. En niet alleen bij officieren van hooger en lageren rang, ook bij ondergeschikten is dat verschil in beoordeeling soms in het oogvallend. Tot staving dier bewering veroorloof ik mij een voorbeeld aan te halen uit het jongste gevecht, waaraan een eskader der nederlandsche marine deelnam.

Een stoomschip, deel uitmakende der frontdivisie die op circa 2000 ellen afstand de vijandelijke batterijen in straat Simonoseki gedurende $\frac{3}{4}$ uur beschoot, heeft eenige kogels in den romp gekregen, doch overigens geen verlies geleden. Nadat 's vijands geschut tot zwijgen gebragt en het gevecht dus afgelopen is, meldt de opper-konstapel zich bij den kommandant van het stoomschip aan.

Voor onze lezers, die met de indeeling der equipage van een oorlogschip minder bekend zijn, zij vooraf aangeekend, dat de schipper de *eerste* onderofficier aan boord is, door wiens tusschenkomst alle bevelen van den kommandant aan de equipage, en omgekeerd alle verzoeken en belangen der equipage aan den kommandant overgebragt worden. De opper-konstapel, ook een adjudant-onderofficier, volgt in rang op den schipper.

Na afloop van het gevecht meldt de opper-konstapel zich bij den kommandant aan, en wenscht hem uit naam der equipage geluk met de overwinning.

De kommandant bedankt in beleefde termen voor die gelukwensching, doch vraagt natuurlijk: »Waarom voert *U*, en niet de schipper, het woord voor de equipage?»

»Ik heb het den schipper gevraagd, is het antwoord, maar die zegt: »de kommandant zal denken dat ik hem voor den gek houd!»

Niettegenstaande hooger geplaatste personen aan die krijgsverrigting veel waarde hechtten en de militaire belooningen ook niet uitbleven, oordeelde die schipper er toch geheel anders over.

Trachtte de schrijver van een krijgskundig werk de indrukken en beoordeelingen van anderen terug te geven, hij zou zijn taak niet begrijpen. Uit de beste bronnen puttende, stelt hij de gebeurtenissen voor, zooals *hij* ze leerde kennen; hij toetst ze aan de regelen der krijgskunst en vormt zich daarna een *eigen* oordeel.

Bestaat er geen reden mij gekwetst te gevoelen door geschriften, gematigd van toon en het kenmerk dragende van uit de pen te zijn gevloeid met het doel om een goede zaak te helpen bepleiten, men zal mij moeilijk opdringen dat de verschijning van »de Bandjersche Krijg» een pijnlijken indruk» bij de marine, d. i. bij het geheele korps zeeofficieren te weeg bragt. Ware dit het geval geweest, het zoude een overgevoeligheid verraden die bij geen wapen mag bestaan, het minst van allen bij de nederlandsche marine, die zich op een gevestigden naam beroemen kan. De heer Meijer wete, dat de voorstelling der marine-handelingen in »de Bandjersche Krijg» reeds getuigt voor de gematigdheid van den schrijver, die vaak genoeg het gewigt der verant-

woordelijkheid gevoelde tegenover geachte tijdgenooten wier verrigtingen door hem geboekstaafd moesten worden; de heer Meijer geloove vrij, dat het mij hoogst onaangenaam is, door de betrokken personen zelve *gedwongen* te worden, die verrigtingen andermaal op het tapijt te brengen en de begane fouten te preciseren.

Dat ik geen acht sloeg op anonyme couranten-artikelen, waarin een blinde partijgeest doorstraalde en de welvoegelijkheid uit het oog werd verloren, zal niemand mij euvel duiden. Indien ik »door het officiële stuk te noemen, waarin melding gemaakt wordt van drie vruchteloze pogingen van de barkas en sloepen van de Celebes om een versperring in de s. Boentoeck te vermeesteren,» aan het verlangen voldoe van den heer Sluijterman van Loo, die den heer Vandevelde zoo kameradschappelijk ter zijde stond, zal hij mij moeten toegeven dat het spreekwoord: »dwalen is menschelijk» ook op zijn toenmaligen kommandant toepasselijk is.

De verdediging van den heer van Hasselt, in de Militaire Spectator 3^e serie 10^e dl. pag. 566 opgenomen, zal ik weêrleggen; evenzoo een enkel punt van de meer of min kritische aankondiging van »de Bandjersche Krijg» in »de Gids» door den majoor Gerlach. Dáárop toch doelde waarschijnlijk »de meer bevoegde hand (dan die van den heer Sluijterman van Loo) welke door voorbeelden zou staven dat er zeer vele feiten onjuist beschreven zijn» (Mil. Spect. 3e serie 10e deel pag. 783.) Tot mijn teleurstelling vond ik slechts de vermelding van één mij onbekend feit: het lofwaardig gedrag van een matroos bij den aanval van Martapoera.

De algemeene indruk van al het tegengeschrevene is deze: de verschillende schrijvers beschouwen hunne handelingen met een geheel ander oog dan de schrijver van

»de Bandjersche Krijg» en stellen hunne subjectieve beschouwingen voor de zijnen in plaats; naar *hun* inzien schoot ik te kort in het geven van detailbeschrijving; naar *mijn* inzien kwam ik wel eens te veel in details; — zij waardeerden niet, dat ik opzettelijk vermeed, de twee belangrijkste krijgsverrichtingen der marine, waarbij afgeweken werd van de taktische voorschriften, met die uitvoerigheid te beschrijven, welke ik mij veroorloofd zou hebben bij een gelijksoortige oorlogshandeling van de landmagt.

De oorzaak van dit verschil van zienswijze ligt evenwel dieper.

Teregt zegt de recensent in de *Militaire Spectator* »dat ik de moeilijkheid heb willen ontgaan in een openlijke waardering te treden van de uiteenlopende inzichten van twee opvolgende kommandanten.» Ik vermeed dit, omdat die verschillende zienswijze zich niet bepaalde tot de politiek, maar zich ook uitstreckte tot dienstdetails, waaraan de krijgsgeschiedenis vreemd moet blijven. Nu men mij evenwel een beschuldiging van kleinschatting der diensten door de marine bewezen, naar het hoofd slingert, schroom ik niet om openlijk te verklaren, dat het benoemen van den kapitein-luitenant t/z van Hasselt en later van den luitenant t/z de Haes tot kommandant van het hoofdkwartier te Martapoera, een handeling was van den kolonel Andresen die afkeuring verdiende:

1°. omdat er even weinig noodzakelijkheid bestond om zeeofficieren van het kommando hunner schepen te ontslaan, uit hun werkkring te rukken en hen in het binnenland (waar zich geen schepen bevonden) in een vreemden werkkring te plaatsen, als om, bij voorkomende gelegenheid, een officier der landmagt het kommando over een stoomschip op te dragen.

2°. omdat die maatregel op den geest der troepen noodwendig slecht terugwerkte; en

3°. omdat daardoor een antecedent in het leven werd geroepen, waartegenover de normale en allezins natuurlijke dienstregeling ligtelijk een krenking van eenmaal verkregen regten (der marine) zou schijnen; een nadeel, dat Andresen's opvolger dan ook in ruime mate heeft ondervonden.

Het moge den heer van Hasselt niet gemakkelijk toeschijnen den werkkring van een zeeofficier met juistheid af te bakenen, hij had zich de uitwijding over dit onderwerp kunnen besparen, als hij geweten had dat de kolonel Andresen zelf, in zijn rapport van 10 October 1859, de uitdrukking bezigde: »met diensten belast, die eigenlijk niet in zijn werkkring vielen.» Zonder twijfel legde de heer van Hasselt in de vervulling dier betrekking den meesten ijver aan den dag; misschien gaf hij wel groote bewijzen van geschiktheid in het voeren van het kommando te Martapoera — door den onverwachten aanval op den kraton, die op klaarlichten dag *ongemerkt* binnengedrongen werd, valt dit echter minder in het oog (1); toch zoude het in de toenmalige omstandigheden verkieslijker zijn geweest, des noods den jongsten kapitein van het bataillon het kommando op te dragen. In dit gevoelen sta ik niet alleen; het wordt door zeeofficieren gedeeld. Immers de kapitein t/z Bouricius dacht er even zoo over, toen hij na de verwonding van den generaal Michiels in 1849, zich uit eigen beweging met zijn landingdivisie onder de bevelen van den luitenant-kolonel der infanterie van Swieten stelde.

---

(1) In het rapport dd. 5 Julij 1859, erkent Andresen: »dat bij meerdere waakzaamheid, welligt niet het binnendringen, maar zeker het ongemerkt binnendringen in het bivak had kunnen belet worden.»

Wees ik er reeds met een enkel woord op, dat de majoor Verspyck, door een eenvoudige toepassing der gewone dienstverhouding, al dadelijk de marine tegen zich innam en verdacht werd van een partijdigheid, die men zelfs geneigd was in zijne verdere handelingen terug te vinden, het is niet onnatuurlijk dat de personen, die in dit euvel vervielen, ook bij de beoordeeling van »de Bandjersche Krijg» van hetzelfde onjuiste gezigtspunt uitgingen en in het boek meenden terug te vinden, wat zij in de handelingen hadden meenen op te merken. Vandaar misschien die hevige afkeuring, die op het publiek, dat de oorzaak niet kende of er zich geen rekenschap van gaf, ligt een voor den schrijver min gunstigen indruk moet gemaakt hebben, — een indruk, dien ik mij verplicht zie zoo mogelijk weg te nemen door op de algemeene oorzaak te wijzen. Voor den schrijver van »de Bandjersche Krijg», wien die omstandigheid niet onbekend was, strekte het tot des te grooter prikkel, zich op een onzijdig standpunt te plaatsen, zich boven de partijen te verheffen, en zich vaak tot een eenvoudige opgave der feiten te bepalen, dáár waar een kritische beoordeeling zou gepast hebben.

Dat hij in het oog van eenige zeeofficieren hierin niet geslaagd is, doet hem leed. Een herhaald, nauwkeurig onderzoek der betrekkelijke bescheiden bevestigt zijn overtuiging, »de Bandjersche Krijg» naar pligt en geweten geschreven te hebben. Kan hij al geen sympathie voor zijn werk opwekken, hij kan de juistheid der te boek gestelde feiten bewijzen, en gaat hiertoe thans over.

OVER DE GRENSSCHEIDING VAN EN DE TROONSOPVOLGING IN HET
BANDJERSCHE RIJK. — TAMDJID'S BENOEMING TOT SULTHAN MOE-
DA. — HET GEZANTSCAP IN APRIL 1853 NAAR BATAVIA AF-
GEVAARDIGD. — PANGERANG PRABOE ANOM. — HOE GOED DE
MAATREGEL WERKTE OM HIDAYAT RIJKSBESTIERDER TE MAKEN! —
WELKE ROL HET MAHOMEDAANSCH FANATISMUS IN DEN OPSTAND
SPEELDE. — WAT AANLEIDING GAF TOT DE VERWOESTING VAN
KALANGAN. —

(Brochure Jhr. A. Meijer, luitenant t/z 1° klasse.)

Dat de vroegere geschiedenis van het bandjersche rijk slechts in weinige bladzijden werd behandeld, geschiedde naar een vast plan. Omdat ik krijgsgeschiedenis, geen politieke geschiedenis schreef, werd er aan de aanleiding tot den opstand geen enkelen regel meer gewijd dan volstrekt noodig was.

De heer Meijer veroorlooft zich zaken te wederleggen, die hem voorkomen onjuist voorgedragen of duidelijkheidshalve niet uitvoerig genoeg behandeld te zijn." Door eenige aanhalingen, die onmogelijk uit officiële of geloofwaardige bronnen kunnen zijn geput, maar geheel den stempel dragen van losse, hier en daar opgevangen mededeelingen; die den oningewijden lezer op het dwaalspoor brengen of tot verkeerde gevolgtrekkingen leiden; door grove mistastingen in één woord, noodzaakt hij mij

de zaak der grensscheiding en die der troonsopvolging thans uitvoeriger te behandelen, dan aanvankelijk tot regt begrip van den bandjerschen krijg noodig geoordeeld werd.

Al dadelijk is het zoeken op de kaart naar de soengej Messa" een bewijs, dat hij die geïncrimineerde grensbepaling zeer gebrekkig heeft nagegaan, en zijn kritische blik zich niet veel verder uitstreckte dan tot datgene wat regtstreeks betrekking had op de verrigtingen der marine; anders toch zou hij hebben geweten dat de soengej Messa of Misa een linker zijtak is van de Martapoera- of Kayoe Tangie-rivier, vlak tegenover het residentiekantoor te Bandjermasin, en dus ook in de onmiddellijke nabijheid van het oorlogsvaartuig, dat gedurende den krijg meestal ter hoofdplaats gestationneerd was.

Juist omdat de soengej Messa een voornaam deel uitmaakte van de grensscheiding tusschen het vroegere sulthansrijk en de toenmalige gouvernementslanden, was de naam en ligging van dat riviertje algemeen bekend. De kampong, gelegen ten noorden van de s. Messa en grenzende aan de chinesche wijk der hoofdplaats, ontleent aan dat spruitje den naam van kampong Soengej Messa. Het zoeken naar die soengej — al liet de schaal waarop de kaart gemaakt is niet toe haar op te nemen — door iemand die gedurende drie jaren in de wateren van Borneo zich ophield, mag dus wel bevreesding opwekken.

Het komt mij voor, dat aanmerkingen over een onvoldoende of onbepaalde aanduiding der grenzen, waaruit zulke gewigtige gevolgtrekkingen zijn gemaakt, door een juiste opgave der grenzen hadden moeten toegelicht worden. Nu de heer Meijer in gebreke blijft hieraan te voldoen, zal ik die taak overnemen.

In het politiek verslag der residentie zuidooster afdeeling van Borneo over het jaar 1859, zijn de grenzen van het vroegere sulthansrijk van Bandjermasin volgenderwijze omschreven :

»Dit rijk, geheel ingesloten door de aan ons afgestane of aan ons leenpligtige landen, heeft de navolgende »grensbepaling die aldus is vastgesteld bij amptiatie dd. »18 Maart 1845 op het contract dd. 4 Mei 1826 met »sulthan Adam gesloten.

»Van af de noordelijke monding der Antassan Ketjil, den »linkeroever der Barito-rivier opwaarts gaande tot tegen- »over de Koeala Mengkatip ; van af dit punt naar het oord »genaamd Nanjoen, gelegen aan den oorsprong der soengej »Pakhoe, voorts langs den oorsprong der soengej's Sihong »en Nappa, die beiden binnen het bandjermasinsche »grondgebied vallen ; vervolgens naar de bronnen van »de soengej's Najoen, Aloes en Sentalan naar den berg »Loeang ; zullende de bergen Kamarang, Koetan en »Sentangie eveneens binnen genoemd rijk moeten vallen.

»Van den berg Loeang om de Zuid over de toppen »van de Goenoeng Meratoes, rakende den berg Langapan »en zuidwaarts op over de toppen van het gebergte dat »de waterscheiding tusschen Oost en West is, naar de »West tot den berg Pamaton, onder dien verstande dat »de bronnen der rivier Batoe Apie, Pinang en Karang »Intan nog tot het bandjersche rijk behooren.

»Verder van af den berg Pamaton, West op langs den »regteroever der rivier Martoe-oe (ook Banjoe Irang ge- »naamd) tot over den kampong Liang Angan ; van daar »naar Tambak-Limik en voorts naar den oorsprong der »soengej Loembah, langs de bronnen der soengej's Baroe »en Misa, vervolgende den regteroever der laatstgenoemde »soengej tot aan den hoek der Kayoe Tangie- of Marta-

»poera-rivier, (1) moetende de bronnen der soengej's
 »Klayan Besar en Klayan Ketjil binnen gouvernements
 »grondgebied vallen.

»Van den hoek der Kayoe Tangie-rivier naar den over-
 »kant of wel naar de zuidelijke monding der Antassan
 »Ketjil, verder den noordelijken oever der Antassan vol-
 »gende tot aan hare vereeniging met de Barito, welke
 »mondung ook wel Koeala Tjeroetjoe wordt genoemd.

»Zooals reeds bij de afdeeling Bandjermasin is ver-
 »meld, liggen de aan het gouvernement afgestane gron-
 »den, waar de kolenexploitatie plaats vindt, in het sul-
 »thansgebied." —

Omtrent de grenzen der afdeeling *Bandjermasin*, wordt in dat verslag woordelijk het navolgende vermeld:

»Dit gouvernementsgebied, onder het onmiddellijk be-
 »heer staande van den resident, bevat:

»1°. Het eiland Tatas, gevormd wordende door den reg-
 »terooever der Bandjermasin-rivier, namelijk van af hare
 »mondung tot aan de zuidelijke monding der Antassan Ketjil,
 »verder door den zuidelijken oever der Antassin Ketjil zelve,
 »en door dat gedeelte van den linkeroever der Barito-
 »rivier, dat begrepen is tusschen de noordelijke monding
 »der Antassan Ketjil (ook wel Koeala Tjeroetjoe genaamd)
 »en de monding der Bandjermasin-rivier, waar de sterkte
 »Schans van Thuyt is gelegen.

»2°. Het gedeelte lands begrepen tusschen den linker-
 »oever der Bandjermasin-rivier, namelijk van af hare
 »mondung tot aan de monding der soengej Misa, (aan
 »den linkeroever der rivier), en de lijn die getrokken

---

(1) Dikwerf de Bandjermasin-rivier genoemd, ofschoon de ware naam die van Kayoe Tangie is.

›wordt, van af de monding der Bandjermasin-rivier, langs de bronnen der soengej's Klayan Ketjil en Klayan Besar naar den oorsprong der soengej's Loembah, Baroen Misa, en verder den linkeroever der laatstgenoemde soengej volgende, tot daár waar zij zich in de Bandjermasin-rivier uitmondt.

›3°. Het gedeelte van de delta, gevormd door de Barito- en Kleine Dayak-rivieren, dat zich uitstrekt van af de soengej Belawang tot aan de monding der Barito-rivier; landwaarts in zijn hiervoor geene bepaalde grenzen aangegeven.

›Deze laatste zijn aan het gouvernement afgestaan bij contract dd. 4 Mei 1826 met den toenmaligen sulthan Adam gesloten, terwijl in de grensbepaling eenige verandering is gekomen bij ampliatie op dit contract dd. 18 Maart 1845.

›Behalve deze tot ons gebied behoorende landen, werd nog bij overeenkomst, dd. 22 April 1848 met genoemden sulthan gesloten, bepaald, dat het gouvernement vrijelijk de steenkolen zoude kunnen ontginnen, gevonden wordende in den berg Pengaron, evenals in het Riamsche en in het geheele stroomgebied der soengej Batoe Apie.

›Bij procesverbaal dd. 22 Augustus 1853, werden tusschen den sulthan en den resident weder eenige bepalingen gemaakt, eveneens de ontginning der steenkolen betreffende.

›De hoofdbepalingen daarin vervat, komen hierop neder: dat behalve in het stroomgebied der soengej Batoe Apie ook in den omtrek van Banjoe Irang, de aldaar aanwezige steenkolenlagen konden worden ontgonnen (dus eveneens in het sulthansrijk); dat hiertoe de noodige kanalen, wegen, enz. in de vorstenlanden konden worden aangelegd, en dat die ontginning zoowel voor gouverne-

›mentsrekening mogt geschieden, als door elk ander particulier, die daartoe de vergunning van het gouvernement mogt verkrijgen.

›Als een gevolg der laatste bepaling, werden de grenzen van de concessie tot ontginning der steenkolenmijnen ›binnen het rijk van Bandjermasin (welke concessie genaamd werd Banjoe Irang), volgenderwijze vastgesteld:

›*Ten Noorden* door de rivier van Bandjermasin van af de Schans van Thuyl, tot op 4522 Ned. ellen afstand van den kraton te Martapoera; van daar door den ›cirkelboog beschreven met genoemden afstand als straal ›en getrokken zuidwaarts van de rivier tot waar hij ›deze weder ontmoet; verder door de rivier van Martapoera en de Riam Kiwa, tot aan den kampong Mattaraman.

›*Ten Oosten* door eene regte lijn, van af den kampong ›Mattaraman, gerigt naar den top van den Goenong Pantay, tot waar deze lijn den linkeroever ontmoet der ›Riam Kanan (of rivier van Karang Intan); van dit punt ›door de Riam Kanan tot waar die rivier de regte lijn ›ontmoet, getrokken van den top van Goenong Djabok, ›naar den hoogsten top van Boekit Besar.

›*Ten Zuiden*, op den linkeroever der Riam door de ›regte lijn van den top van Goenong Djabok, gerigt naar ›den hoogsten top van Boekit Besar; van daar door de ›regte lijn, getrokken naar den top van den Goenong ›Pantay; van dien top door de regte lijn, gerigt naar ›den top van den Goenong Kramean, en verder door ›de kortste lijn van den top van Goenong Kramean naar ›de rivier van Tabanio, en vervolgens door die rivier ›tot aan hare monding nabij Tabanio.

›*Ten Westen*, van af de monding der rivier Tabanio ›tot Tandjong Boeroeng, door de Java-zee, en van Tan-

»djong Boeroeng tot de Schans van Thuyt, door de Barito-rivier.»

De grenzen der afdeeling *Tanah Laut* zijn in meer bedoeld verslag volgenderwijze omschreven:

»De grenzen dezer afdeeling zijn *Noordelijk* met de »gouvernements-afdeeling Bandjermasin in het sulthansrijk van Bandjermasin: de lijn die getrokken wordt van »af de monding der Bandjermasin-rivier naar den oorsprong der soengej's Klayan Besar, Klayan Ketjil en »Loembah, en van af dien laatsten oorsprong naar Tambak-Limik; van daar naar den kampong Liangar, ook »genaamd Liang-Angan, die op den linkeroever der Martoe-oe of Banjoe Irang-rivier is gelegen; voorts den »teroever der genoemde rivier opwaarts volgende tot »aan den Goenong Pamaton; terwijl de grens met het »landschap Koesan wordt bepaald door de lijn getrokken van den Goenoeng Pamaton, naar den oorsprong »der soengej Kandang Auer; *Westelijk* met Sebamban »van den oorsprong der soengej Kandang Auer, binnen »s lands tot Toenharan Serai, van daar naar den oorsprong der rivier Satarap, en verder die rivier volgende »tot waar zij zich in de Java-zee uitmondt.

»*Ten Zuiden*: de Java-zee, van af de monding der Satarap-rivier tot aan Tandjong Selatan.

»*Ten Oosten*: van af Tandjong Selatan tot aan Tandjong Boeroeng, de Java-zee, en van af dien laatsten uithoek tot aan de monding der Bandjermasin-rivier, de »Baritostroom.»

Valt het niet te ontkennen dat uit de eenvoudige vermelding der landen, die in vollen eigendom aan Nederland zijn afgestaan (Bladz. 9 van »de Bandjersche Krijg»

1e Dl.), moeilijk eenige grensbepaling is af te leiden, uit het bovenstaande blijkt daarentegen ten duidelijke :

dat het bestek van »de Bandjersche Krijg» niet toeliet de grenzen van alle onderafdeelingen der Residentie Z/O kust van Borneo, zoo uitvoerig daarin op te nemen als de heer Meijer dit schijnt gewenscht te hebben;

dat en het contract van 4 Mei 1826, en de ampliatio op dat contract dd. 18 Maart 1845, en de overeenkomst dd. 22 April 1848, en het procesverbaal van 22 Augustus 1853, den heer Meijer nimmer onder de oogen zijn gekomen, ja dat hij welligt het bestaan van eenige dier stukken niet eens vermoed heeft;

dat al hetgeen men hem over de ligging enz. der steenkolen-ontginningen heeft medegedeeld, verdichtselen zijn.

»Uit de verschillende zendingen», zoo schrijft de heer Meijer, »waarmede hij door den chef der expeditie belast werd, ontstond dikwerf eene persoonlijke kennismaking met de inlandsche vorsten en hoofden, welke hem nog beter inzicht in de Bandjermasinsche zaken gaf.» — Heeft hij welligt uit den mond van den ex-sulthan Tamdjid vernomen, dat »het stuk grond,» waarop de concessie tot steenkolen-ontginning werd verleend »deel uitmaakte van Tamdjid Illah's apanage», en dat die »omstandigheid ontwijfelbaar invloed heeft uitgeoefend op des sulthans verlangen om het niet aan het gouvernement af te staan»? Laat het mij dan vergund zijn op te merken, dat de woorden van iemand die bekend stond als sluw en inhalig, als hoogst geldzuchtig, die daarenboven bijna dagelijks misbruik maakte van geestrijk vocht, weinig geloof verdienen. Zoo veel althans is zeker, dat het verzinsel geen enkelen grond van waarheid heeft. Tot staving hiervan, behoef ik slechts aan

te halen, dat bij de merkwaardige en met zaakkennis geschreven »Aanteekeningen omtrent het rijk van Bandjermasin,» door den resident van der Ven in Junij 1855 den gouverneur-generaal aangeboden, een staat was gevoegd van de aanwezige inlandsche grooten en hoofden, met opgave van hunne inkomsten; dat daarin omtrent Tamdjid Illah wordt medegedeeld:

»De inkomsten aan het rijksbestierdersambt verbonden ad f12000. — 's jaars, zoo mede die van Paramasan Amandit en Allay, in contanten f2000. — en in goud 40 thails ad f75 de thail, f3000.—; te zamen f17000. — 's jaars»;

en dat op dien staat *geen woord voorkomt* van steenkolengronden die aan iemand, wie dan ook, in apanage toebehoorden.

Maar aangenomen eens, dat die gronden, 't zij geheel 't zij gedeeltelijk, in apanage aan een der hofgrooten van het oude sulthansrijk waren toegekend geweest, zonder twijfel zou deze in dat geval daarvoor door de concessionarissen behoorlijk schadeloos zijn gesteld; zonder twijfel zou de resident van der Ven niet verzuimd hebben, daarvan in zijn naauwkeurige opgave te gewagen. Toen eindelijk in 1863 het apanagebezit in het ontbonden sulthansrijk door het gouvernement tegen een billijke schadeloosstelling werd opgeheven, is bij het onderzoek, dat die regeling voorafging, evenmin *iets* gebleken van hetgeen de heer Meijer mededeelt. Met grond mag dus worden aangenomen dat men hem slechts een sprookje heeft opgedischt.

Op welke gronden de heer Meijer beweert »dat de sulthan niet de lijn van Banjoe Irang naar den top van den Goenong Pamattan als de zuidelijke grens van zijn gebied beschouwde, maar wel het riviertje Banjoe Irang enz.» wordt

insgelijks door hem niet opgegeven. Toch zou die opgave hierbij behoord hebben. Het is trouwens vrij onverschillig welke denkbeelden de vroegere sulthan omtrent de grensbepaling van zijn rijk gehad heeft; dit alleen is zeker, dat de bewering van den heer Meijer geheel in strijd is met den inhoud der contracten, en dus onjuist.

De heer Meijer beschouwe het wederkeerig als een bewijs der hooge belangstelling waarmede zijn werkje is gelezen, wanneer hier de opmerking wordt gemaakt, dat men uit de beschrijving die hij van den loop der rivier Banjoe Irang geeft, zou moeten opmaken dat deze terugvloeit naar haar oorsprong. —

Dat de troonsopvolging in regte lijn *moest* plaats vinden, wordt door den heer Meijer erkend. Hij beweert echter dat die troonsopvolging niet altijd in regte lijn *geschied is*, en haalt tot staving van zijne bewering de verheffing van pangerang Natta tot sulthan aan. — Bestaan er werkelijk meerdere voorbeelden, die aangehaald kunnen worden om de verheffing van Tamdjid Illah, met ter zijde stelling van Hidayat, te regtvaardigen, dan is het gekozen voorbeeld van pangerang Natta voorzeker niet gelukkig. Immers de verheffing van Tamdjid tot sulthan vond plaats onder geheel andere omstandigheden als die van pangerang Natta. Op bladzijde 7 van het 1°. Dl. van »de Bandjersche Krijg» kan de heer Meijer lezen, dat pangerang Natta zich *door geweld* van de sulthanswaardigheid heeft *meester gemaakt*, nadat hij de regthebbenden op den troon, dat wil zeggen, de *wettige* afstammelingen van den sulthan had omgebracht of verwijderd. Uit oude documenten, nog in de archieven te Bandjermasin aanwezig en waaruit dat verhaal omtrent de verheffing van pangerang Natta is geput, blijkt dat pangerang Amir niet alleen hulp bij den

toenmaligen vorst van Pagattan erlangde, maar ook bij de bevolking van de hofplaats Martapoera grooten aanhang kreeg, toen hij zich weder van het hem toekomend gezag zocht meester te maken. Die aanhang zou zich nog meer hebben uitgebreid en Natta, dit inziende, verzekerde zich toen door den afstand van het rijk, dat hij toch in leen behield, van de hulp der O. I. kompagnie. Wilde de heer Meijer voor de verheffing van Tamdjid een geldig antecedent aanhalen, hij had een sulthan moeten noemen, die met ter zijde stelling van den wettigen troonsopvolger tot de hoogste waardigheid werd verheven, *zonder dat daarbij geweld had plaats gevonden.*

»Er zijn voorbeelden op Borneo, zegt de heer Meijer, dat sulthans onechte kinderen waren, terwijl wettige afstammelingen bestonden,» doch hij blijft in gebreke één voorbeeld te noemen. Zullen wederleggingen eenige waarde hebben en bij het denkend publiek ingang vinden, de wederlegger behoort voor de juistheid der feiten één of meer bewijzen te leveren. Had de heer Meijer slechts den naam genoemd van één der twaalf bandjersche sulthans, die behalve Tamdjid Illah II een onecht kind was, met gelijktijdige vermelding en van den naam van den wettigen afstammeling, en van de vrouw waarbij de onechte telg verwekt werd, men zou daaromtrent navorschingen kunnen doen. Hij liet dit echter na, waarschijnlijk omdat hij daartoe niet bij magte was.

Onder het sulthansbestuur was het bandjersche volk bijzonder gehecht aan hooge geboorte en adellijke titels. De Bandjerezen van den laagsten adel kenden de afstamming der vroegere sulthans, der pangerangs, en zelfs van minder hooge adellijke personen. Zij hielden daarvan genealogische staten aan, waarop zelfs de na-

men der bijwijven niet ontbraken. Van hoeveel belang de adeldom beschouwd werd, zal ik aantonen door vermelding der volgende adats.

Een wettige vrouw van den sulthan kreeg alleen den titel van *Ratoe*, wanneer zij van adellijke afkomst was. Waren al de vrouwen van den sulthan van geringe afkomst, dan werden zij allen *Njahi* genoemd, en alleen de moeder van den troonsopvolger kreeg in dat geval den titel van *Njahi Ratoe*. Het is opvallend dat de moeder van Tamdjid Illah II nimmer dien titel heeft gekregen, maar altijd *Njahi Aminah* is genoemd, waarschijnlijk omdat men niet verwachtte, dat Tamdjid met voorbijgang van Hidayat tot troonsopvolger zou worden benoemd. Nadat Tamdjid den troon had bestegen, liet zij zich wel is waar in den kampong harer inwoning den titel van *Ratoe* geven, maar door adellijke personen of van bestuurswege werd zij nimmer als zoodanig erkend, en bleef algemeen bekend als *Njahi Aminah*.

Sulthan Soliman had *tien* vrouwen, allen van geringe afkomst; slechts één dezer werd tot wettige vrouw verheven — men houde in het oog, dat er een groot verschil bestond tusschen gehuwde en ongehuwde bijwijven — en was de eenige, die als moeder van den troonsopvolger (later sulthan Adam) den titel en naam verkreeg van *Njahi Ratoe Intan Sarie*. Door dat minder hoog praedicaat van *Njahi*, door den adat voorgescreven, bleef dus altijd voor een ieder bekend dat zij van geen adellijke geboorte was.

Sulthan Adam was het tweede kind van sulthan Soliman en het eerste bij voormelde *Njahi Ratoe Intan Sarie* verwekt. Het tweede kind bij die vrouw — volgens ouderdom het derde kind van sulthan Soliman — was pangerang Mangkoe Boemie Kentjana, later rijksbestier-

der. Het eerste of oudste kind van sulthan Adam, was zekere Ratoe Sjerief Akil (vóór haar huwelijk Goestie Oemie genaamd), bij zijn oudste of eerste bijwif Njahi Siti Gading verwekt. — De vijf vrouwen van sulthan Adam waren allen van geringe afkomst; alleen de moeder van den later gestorven troonsopvolger sulthan Moeda Abdoel Rachman, kreeg den titel en naam van *Njahi Ratoe Koemala Sarie*.

Genoemde sulthan Moeda Abdoel Rachman heeft zes vrouwen gehad, van welke er twee van adellijke geboorte waren; de eerste, Ratoe Soliman genaamd, waarbij slechts één kind (Ratoe Kasoema Indra) is verwekt, overleed spoedig; de tweede, Goestie Sitie — na haar huwelijk Ratoe Abdoel Rachman genaamd — was de moeder van pangerang Hidayat Oellah. De vier andere vrouwen zijn nimmer anders genoemd dan Njahi.

De adat schreef voor, dat het bijwif, niet gehuwd met den sulthan, zwanger zijnde, tot abortatie moest overgaan.

Een vrouw van adellijke afkomst, bijv. een vrouwelijke Goestie, met een Pangerang huwende, werd dadelijk *Ratoe*; daarentegen kon een pangerangsvrouw van geringe afkomst nooit den titel van Ratoe krijgen.

Poetrie konden genoemd worden de kinderen van het vrouwelijke geslacht, gesproten uit een huwelijk van adellijke personen, onverschillig of de moeder vóór haar huwelijk den titel van Poetrie of Goestie had. Zelfs de dochter van een sulthan, bij een vrouw van geringe geboorte verwekt, mogt nimmer Poetrie genoemd worden.

Volgens den adat was de titel van Pangerang niet erfelijk, maar mogt alleen door den sulthan worden geschonken. Hiervan werd echter dikwerf afgeweken.

Kinderen van een mannelijken Goestie bij een vrou-

welijke Goestie verwekt, konden door geboorterecht nooit hooger titel krijgen dan dien van Goestie; de dochters natuurlijk wel, wanneer zij met een pangerang huwden. Kinderen van een mannelijken Goestie bleven in elk geval, ook wanneer zij bij een vrouw van geringe afkomst verwekt waren, den titel van Goestie behouden.

Kinderen van een vrouwelijke Goestie en een man van geringe geboorte, werden *Andin* getiteld. Kinderen van een mannelijken en vrouwelijke Andin, kregen eveneens den titel van *Andin*. Huwde echter een vrouwelijke Andin met een man van geringe afkomst, dan ontvingen de kinderen den titel van *Nanang*.

Kinderen van een mannelijken Nanang bleven in elk geval, zelfs wanneer de moeder van geringe afkomst was, den titel van *Nanang* behouden; doch huwde een vrouwelijke Nanang met een man van geringer afkomst, dan ging de adellijke titel voor de nakomelingen verloren.

Kwam een Andin in de gunst van den sulthan, dan gebeurde het soms, dat deze hem tot belooning voor bewezen diensten, den titel van Radin schonk. Er zijn geen voorbeelden bekend, dat een Andin immer tot Pangerang werd verheven.

De titel van Radin was bij het bandjersche volk niet algemeen; hij werd gesteld beneden dien van Goestie, omdat de kinderen van den sulthan aanvankelijk Goestie heetten, en omdat een Goestie tot Pangerang kon verheven worden.

Na de ontbinding van het sulthansrijk viel de slaafsche eerbied der bevolking voor personen van adellijke geboorte nog meer in het oog. Onbeduidende inlanders zonder magt of gezag werden nog steeds geëerd als Pangerangs, Ratoe's of Goestie's; ja zelfs hoofden van

fatsoenlijke afkomst in gouvernementsdienst, konden dien eerbied voor landgenooten van hoogere geboorte niet alleggen, niettegenstaande er door het bestuur krachtig gewerkt werd om het prestige voor die kaste te verminderen. —

In strijd met het gevoelen van den heer Meijer, die van oordeel is dat officieren van land- en zeemagt »geen leering kunnen trekken uit de beschrijving van een krijg, ingeval niet voorafgaat eene duidelijke uiteenzetting der aanleidende oorzaken», achte ik en blijf ik nog alle uitwijdingen over de aanleiding van den krijg overbodig achten. Uit de bijzonderheden die *hij* althans noemt, kan geen krijgskundige leering getrokken worden. Omdat ik bijvoorbeeld niet vermeldde dat er in 1852 pressie op den ouden Sulthan is uitgeoefend om een troonsopvolger voor te dragen, zou de kommandant van een stoomschip er in het jaar 1860 zijn voordeel niet mede kunnen doen, als hij »op eigen gezag en geheel volgens persoonlijke inzichten moet handelen!» Ik verklaar het verband niet te begrijpen, dat er zou bestaan tusschen twee zoo uiteenlopende zaken. Zelfs voor het geval dat aan een zeeofficier een politieke zending werd opgedragen, zou hij niet *persoonlijke inzichten*, maar wel die van den gouvernements-commissaris of van den chef der expeditie moeten volgen.

Dat de martapoerasche hofkabelen, de inzichten en handelingen van residenten en de besluiten van de regering mij niet onbekend waren, dat ik zooveel mogelijk vermeed die aan te roeren, en dat het niet te ontgaan was de aanleiding tot den krijg op te geven zonder een enkele maal een woord van afkeuring te bezigen, zal niemand bevreemden, die slechts een oppervlakkige kennis heeft van de bandjersche politiek vóór het uit-

barsten van den opstand. Nog zou ik daarover het stilzwijgen bewaren, noodzaakte de heer Meijer mij niet, *bewijzen* te leveren voor de juistheid van het weinige dat in »de Bandjersche Krijg» werd opgenomen; bewijzen, die tevens zullen aantoonen dat hij zich op een glibberig terrein waagde door als kritikus op te treden, zonder goede hulpbronnen te bezitten, en hij zich moest bepalen tot het vermelden van datgene wat hem medegedeeld werd door personen, die uit den aard der zaak goed ingelicht moesten en konden wezen.”

De woorden gesproken in de zitting van de 2^e Kamer der Staten-Generaal van 29 September 1859 getuigen niet tegen den inhoud van pag. 13 van »de Bandjersche Krijg.” De aanhaling dier woorden bewijst alleen dat de heer Meijer niet diep genoeg in de zaak is doorgedrongen.

Zie hier in korte trekken den loop der gebeurtenissen, die tot de benoeming van Tamdjid tot troonsopvolger aanleiding gaven.

Niettegenstaande sulthan Adam van zijne kleinzonen, Tamdjid, onder zijn oog opgewassen, meer liefhad dan Hidayat, die in afzondering te Karang Intan verblijf hield, droeg hij toch pangerang Hidayat voor, op grond *dat de adat gebod een anak Ratoe, en geen ander, troonsopvolger te maken*. De toenmalige resident bragt daartegen bezwaren in, merkte den sulthan op dat Hidayat nooit troonsopvolger kon worden, omdat hij zich jegens het gouvernement vergrepen had (hij maakte zijn opwachting niet bij den vertegenwoordiger van het gouvernement en had weggelopen kettinggangers in zijn dienst), en wist het dáárheen te leiden, dat tusschen hem en den bijna verkindschten sulthan bepaald werd: dat men aan het gouvernement zoude overlaten om te kiezen tusschen pangerang Tamdjid en pangerang Hi-

dayat. Na lang getalmd te hebben met het indienen van een voordragt, verzocht sulthan Adam eindelijk om afstand van den troon te mogen doen, op voorwaarde dat pangerang Hidayat tot sulthan, pangerang Tamdjid-Illah tot sulthan Moeda, en pangerang Praboe Anom tot rijksbestierder benoemd zouden worden. De resident bleef evenwel volharden bij de afspraak om het gouvernement een keus te laten doen, beval inmiddels Tamdjid-Illah der regering met warmte aan, schilderde het karakter van Hidayat zeer ongunstig af, verkreeg ten laatste de verlangde voordragt van den sulthan, en zond toen een voorstel in: om Tamdjid te benoemen tot sulthan Moeda, hem tevens waarnemend rijksbestierder te laten blijven, en Praboe noch Hidayat in aanmerking te doen komen, of, ingeval dit voorstel minder doelmatig mogt geacht worden, Tamdjid definitief tot rijksbestierder te benoemen en de betrekking van sulthan Moeda voorloopig onvervuld te laten.

Daarop benoemde het gouvernement Tamdjid tot sulthan Moeda (Junij 1852) en bepaalde dat de uitoefening der functie van rijksbestierder aan hem zou opgedragen blijven.

Nog geen drie maanden later schilderde de resident den toestand van het bandjersche rijk met donkere kleuren af, en stelde voor: de militaire bezetting te versterken, pangerang Sjarief Hoessin te verwijderen, Hidayat gevangen te nemen en te verbannen, en sulthan Adam afstand van den troon te laten doen ten behoeve van Tamdjid. Het gouvernement inmiddels ingezien hebbende, hoe onstaatkundig en ondoelmatig het gehandeld had met Tamdjid, op voordragt van den resident, tot sulthan Moeda te benoemen, ontsloeg den resident en benoemde een ander in zijn plaats. —

Ook de motieven, waarom de regering zóó handelde

en niet anders," waarom zij het gezantschap, dat in April 1853 naar Batavia werd afgevaardigd, niet ontving, had de heer Meijer gewenscht in »de Bandjersche Krijg" ontvouwd te zien. Welke krijgskundige leering kon dááruit getrokken worden ?

Hetgeen de heer Meijer er over schrijft, is volkomen onjuist. Het gezantschap bestond *niet* uit »pangerang Sjarief Hoessin, tommongong Boesard, hadji Isa ben Taal en pangerang Amin Oellah." Het gezantschap werd *niet* »geheel buiten voorkennis van het bestuur afgezonden." Pangerang Sjarief Hoessin was *niet* »de eigenlijke raddraatjer der verschillende kabalen." Het gebrek aan goede hulpbronnen, dat de heer Meijer noodzaakte zich te laten inlichten door personen, valt hier op nieuw en sterk in het oog.

Op een der laatste dagen van April 1853 berigtte de resident aan den gouverneur-generaal het vertrek van een gezantschap bestaande uit twee personen: *Goestie Bagoes*, later genoemd pangerang Mohamed Amin Oellah, zoon van hadji Achmed en niet de kleinzoon van sulthan Adam, zooals werd opgegeven, en *Hadji Isa*, scheepsgezaghebber van de bark Arief Bandjarmaas, voor het aannemen dezer zending door het martapoerasche hof met den titel van kapitein en den naam van Djaja Laksana beloond. Pangerang Sjarief Hoessin en tommongong Boesard, door de oude Ratoe als dwarskijkers medegezonden, vertrokken wél met dezelfde gelegenheid, maar behoorden *niet* tot het gezantschap.

Reeds in Maart 1853 gaf Tamdjid aan den resident schriftelijk kennis van het plan der partij van Njahi Ratoe Kamala Sarie, om ten behoeve van Praboe Anom — dien men tot rijksbestierder verlangde — een brief en een gezantschap naar Batavia te zenden.

»Het is mijne meening, schreef Tamdjid, dat wanneer men zóó te werk gaat, voortaan niemand zich eerst schriftelijk tot den resident behoeft te wenden en men regtstreeks zijne brieven aan den gouverneur-generaal te Batavia kan indienen.

»Wanneer deze geschriften dan regtstreeks worden aangenomen, zal zulks veel moeilijkheid geven en zal het zijn, alsof de plakATEN en kontrakTEN geen kracht meer hebben en men den resident van Bandjermasin niet meer in aanmerking neemt.»

Hetzelfde onderwerp werd den 24sten April andermaal door Tamdjid behandeld in een brief, waarin onder anderen voorkomt :

»Naar ik hoor is men overeengekomen, om twee brieven naar Batavia te zenden, waarvan de eene handelt over het voorstel om pangerang Praboe Anom tot rijksbestierder, de andere om pangerang Hidayat tot pangerang Ratoe sulthan Moeda te benoemen.»

Tamdjid gaf daarbij naauwkeurig op van wien hij dat bericht had ontvangen, en bood vier dagen later den resident een afschrift aan van den brief des sulthans aan den gouverneur-generaal.

In weerwil der pogingen van den resident om het vertrek van het gezantschap te voorkomen, ging dit toch met een eigen vaartuig des sulthans op reis, en kwam den 18sten Mei 1853 te Batavia aan. Niet voorzien van een brief van den resident van Bandjermasin, en bestaande uit personen van te lagen rang, kon het niet door den gouverneur-generaal ontvangen worden. De resident van Batavia werd daarop aangeschreven, zich met de gezanten in betrekking te stellen; na verloop van bijna een maand legde deze de bescheiden over, die men hem eindelijk na lang aarzelen had ter hand gesteld. Deze

bestonden uit vier brieven, waarvan twee door sulthan Adam en de twee andere door verschillende bandjersche grooten onderteekend waren.

Het gezantschap was dus wèl zonder toestemming, niet »buiten voorkennis van het bestuur" afgezonden.

Dat Njahi Ratoe Kamala Sarie en niet Sjarief Hoessin »de eigenlijke raddraaijer der verschillende kabalen was" is boven allen twijfel verheven. In April 1852 reeds rapporteerde de resident van Bandjermasin, dat sulthan Adam het bestuur geheel overliet aan zijne vrouw, die aan Praboe Anom en Hidayat een groote genegenheid toedroeg en alle middelen aanwendde om den sulthan te bewegen hare lievelingen tot de hoogste waardigheid voor te dragen. In September van hetzelfde jaar werden de heersch- en schraapzuchtige plannen van Njahi Ratoe opgegeven als de hoofdoorzaken van de verwarring en regeringloosheid waarin het bandjersche rijk verkeerde. Eindelijk spreekt het gouvernementsbesluit van Januarij 1853, — waarbij onder anderen de voorgedragen verwijdering van pangerang Sjarief Hoessin geweigerd wordt, omdat hij altijd als een ijverig voorstander van 's gouvernements belangen te boek heeft gestaan, — *van de partij van Njahi Ratoe Kamala Sarie en hare aanhangers tegenover die van Tamdjid Illah*. Even als Praboe Anom, als pangerang Mohamed Seman, als Amin Oellah en als een aantal andere grooten, was Sjarief Hoessin één der raddraaijers die tot de hofpartij behoorde en belang had bij de verheffing van Hidayat op den troon, niet »de eigenlijke raddraaijer." —

De aanhaling van eenige regelen uit de »Berichte der Rheinischen Missions Gesellschaft" (van den zendeling van Hoëfen ?) staat als bewijs gelijk met »de mededee-

lingen van personen" waarmede de heer Meijer, bij gebrek aan betere hulpbronnen, zich heeft moeten behelpen om »de Bandjersche Krijg" te beoordeelen. Maar al bevatten die »Berichte" ook de zuiverste voorstelling van al de martapoerasche hofkabalén, voor mij was dat nog geen reden om die in »de Bandjersche Krijg" op te nemen; mij blijft de leering, voor den zec- of landofficier dááruit te trekken, nog steeds raadselachtig. —

Tot bewijs van de juistheid der feiten over pangerang Praboe Anom in »de Bandjersche Krijg" medegedeeld, diene het volgende.

In Junij 1855 rapporteerde het bestuur dat, volgens een berigt van den w^d. rijksbestierder, sulthan Adam zijn zoon Praboe Anom in de misdijd te Martapoera met den titel van sulthan Moeda had begiftigd; dat dit berigt aanleiding tot een briefwisseling had gegeven, waarbij de sulthan het berigt *valsch* noemde en verklaarde *een ieder te zullen straffen die pangerang Praboe Anom den titel van sulthan Moeda mogt geven*.

Zes maanden later vernam de regering, dat Praboe Anom zich bij gelegenheid van het Moeloedfeest in het openbaar de eerbewijzingen van sulthan Moeda had doen geven, en dat er, ten gevolge van zijne aanmatigingen, te Kaloewa ongeregeldheden waren voorgevallen. In dat landschap, sedert eenige jaren door sulthan Adam aan Hidayat afgestaan, bevonden zich namelijk de pembekkels Kamal en Said om de hoofdgelden te innen. Praboe Anom, die zich door het geheele rijk sulthan liet noemen, had het oog op Kaloewa geslagen en zich een bevelschrift verschaft — iets wat hem niet moetjelijk viel, daar het rijkszegel in handen van Njahi

Ratoe Kamalá Sarie was en deze haar geliefden zoon niets weigerde. Daarvan voorzien, gingen zendelingen van hem insgelijks naar Kaloewa, en hieven ten *zijnen* behoefte andermaal de hoofdgelden. Toen waren er botsingen ontstaan en het gevolg hiervan was, dat Said op een even wreedaardige als verraderlijke wijze door Praboe's zendelingen werd afgemaakt.

De rapporten door het bestuur in Februarij 1856 ingezonden, bevatten een tal van klagten over Praboe Anom's knevelarijen. In de Negara had hij tweemalen de hoofdgelden doen heffen, en ook in de Benoea Lima was men zijne afpersingen moede. Wilde men alle klagten over aangedaan leed, tegen Praboe ingebracht, te boek stellen, er zou geen eind aan komen. Op een reis door de Tanah Laut had hij zijn ouden vader met getrokken kris willen dwingen hem in de misdijd te Tabanio als troonsopvolger te huldigen, en daarna zelfs beproefd den sulthan van kant te helpen.

De heer Meijer moge zich beroepen op de indische dépêche van 22 April 1856, — *bewezen* is het niet, dat de sulthan, pangerang Praboe tot troonsopvolger benoemde. Door de bepaalde ontkenning van den sulthan werd wel niet alle twijfel weggenomen, maar zelfs de regering was van oordeel: dat loopende geruchten en verklaringen van partijdige personen nog minder konden aangenomen worden, en dat er op dien grond geen aanleiding bestond tot de voorgestelde verwijdering van Praboe Anom te besluiten.

In hoeverre de feiten met juistheid in „de Bandjersche Krijg” zijn voorgedragen, laat ik thans aan de beoordeeling over van een ieder, die deze officiële berigten daarmede in verband brengt. —

Vroeger is reeds gezegd, dat de regering, na Tamdjid's benoeming tot sulthan Moeda, een ander inzicht van zaken had gekregen. In Augustus 1853 namelijk had de toenmalige resident een verslag ingediend waaruit bleek, dat er veel versooning te vinden was voor de fouten en misdrijven aan Hidayat ten laste gelegd. Onder vroegere besturen toch was er nimmer over Hidayat geklaagd. Om terug te komen op een genomen besluit, en Hidayat alsnog tot sulthan Moeda te benoemen, achtte de resident evenwel niet raadzaam. Tamdjid was het nu eenmaal en had als rijksbestierder, hoe weinig ook, althans eenige ervaring opgedaan. Hidayat had wel is waar de hofpartij op zijn hand, maar daaraan moest niet te veel waarde gehecht worden; men vleide zich, dat het hof, onder een gepaste leiding, zou eindigen zich naar den wil van het gouvernement te schikken. Hidayat was bovendien arm en weinig in aanraking geweest met het europeesch bestuur. Mogt de verheffing van zijn mededinger hem al een bittere teleurstelling zijn, hij zou die minder voelen zoo hem de tweede waardigheid des rijks ten deel viel.

Ongeveer een jaar daarna toonde de regering zich bereid, Hidayat tot rijksbestierder aan te stellen, indien namelijk sulthan Adam een voordragt wilde doen. De onderhandelingen om den sulthan daartoe te brengen, leden nogtans schipbreuk op de stijfhoofdigheid der oude Njahi Ratoe, die al haar invloed gebruikte om haar gemaal hiervan terug te houden. In het algemeen ondervond de resident meer tegenkating bij het hof dan hij verwacht had; hij leerde Hidayat van gunstiger zijde kennen, constateerde dat hij meer aanhangers telde dan een der bandjersche prinses, en stelde voor: — ingeval de regering niet geneigd mogt zijn, na sulthan Adam's

overlijden het bandjersche rijk in te lijven en de pretendenten op den troon te mediatiseren — de benoeming van Tamdjid tot sulthan Moeda in te trekken en Hidayat als zoodanig te erkennen.

De regering vond echter geen termen, aan dit voorstel gevolg te geven.

In het begin van 1856 herhaalde het bestuur zijne voorstellen, en meende dat orde en rust alleen te herstellen zouden zijn door verheffing van den bij het volk zoo zeer beminden pangerang Hidayat tot rijksbestierder. In Februarij schreef het, dat in belang van land en volk tot rijksbestierder in aanmerking moest komen iemand van het karakter van Hidayat, die alleen in staat was het wankelende rijk op beteren voet te brengen. Het bestuur van den ouden sulthan, heette het, moest krachtdadig ondersteund worden en tot dat einde Tamdjid een werkzaam aandeel in de regering houden, doch het rijksbestier behoorde in handen te komen van een bij het volk beminden prins, van den zich zoo waardig gedragenden pangerang Hidayat!

Toen nam, in April daaropvolgende, de regering het besluit, aan Tamdjid een acte te doen uitreiken van de goedkeuring van zijn keuze tot sulthan Moeda, met last aan den resident, daaraan door plegtige afkondiging de noodige openbaarheid te geven. Toen werd sulthan Adam gedwongen aan den drang der regering toe te geven en Hidayat tot rijksbestierder te kiezen; toen benoemde de regering den man, vroeger onwaardig geacht om den troon te bestijgen, tot Mangkoe Boemi of rijksbestierder!

Hoewel ik de noodzakelijkheid niet inzie, dat land- en zeeofficieren deze bijzonderheden moeten weten om »de Bandjersche Krijg» te verstaan, was 't mij aangenaam

aan den wensch van den heer Meijer te kunnen voldoen, omdat het mij in de gelegenheid stelt mijne afkeuring van die regeringshandeling, nog duidelijker dan in „de Bandjersche Krijg” te formuleren.

Het spreekwoord „beter ten halve gekeerd, dan ten heele gedwaald” is op een regering even toepasselijk als op een individu. Men noemde het terugkeeren op een genomen besluit : onbillijk (voor Tamdjid), minder met de waardigheid van het gouvernement overeenkomend! Maar was dat besluit nog niet onbillijker voor Hidayat, die *regt* had op den troon ; bevorderde dat onbillijk besluit dan de waardigheid van het gouvernement ; bukte het martapoerasche hof dan het hoofd voor dat waardige gouvernement? Immers neen! het verzette er zich tegen met hand en tand, het greep naar de wapens, het offerde goed en bloed, vier jaren lang, totdat het eindelijk, uitgeput en magteloos, het hoofd voor geweld moest bukken!

Die maatregel werkte goed, zegt de heer Meijer; in het bijblad der Staats-Courant leest men immers : „de uitslag dezer maatregel was gunstig, enz.”!

Weet de heer Meijer dan niet *hoe* gunstig die uitslag was? Ik zal het hem zeggen. Hidayat mokte, verkropte zijn teleurstelling, en wilde zijn betrekking neêrleggen, omdat zijn verheffing tot rijksbestierder hem voor goed den weg tot den troon afsneed ; en Tamdjid verborg zich angstig onder de vleugelen van het bestuur. Allerlei geruchten omtrent kabalen te Martapoera gesmeed en die een verandering in de troonsopvolging ten doel hadden, woeljen naar de hoofdplaats over ; en ofschoon het bestuur daaraan niet veel waarde hechtte, meende het toch den sulthan Tamdjid ondershands te moeten waarschuwen, daartegen op zijne hoede te zijn. De toenadering van Njahi Ratoe en Hi-

dayat met Tamdjid bleek niet gemeend te zijn; het huwelijk tusschen Tamdjid en Ratoe Bandjermaas, weduwe van den vorigen rijksbestierder en nicht van sulthan Adam, hetwelk als middel ter verzoening zou dienen, werd niet voltrokken, maar gaf aanleiding tot nieuwe krenking, daar de prinses de voorkeur gaf aan pangerang Mohamed Amin-Oellah. — Pangerang Praboe Anom, wien op hooger last de hoofdplaats tot verblijf was aangewezen, begaf zich toch naar Martapoera; de rijksbestierder Hidayat, bevolen om Praboe op te vatten en terug te brengen, gaf aan dien last geen gevolg.

Zóó goed werkte die maatregel!

Intusschen sterft sulthan Adam. Alles wordt voor de krooning van Tamdjid in gereedheid gebracht. Het europeesch bestuur, een tal van prinsen, een onafzienbare menigte is te Martapoera vergaderd, en wacht. Waarop wacht men? Wel, de Njahi Ratoe, door den rijksbestierder ondersteund, weigert de rijkssieraden af te staan! Zonder deze is geen krooning denkbaar. Eindelijk na lang dralen wordt zij verpligt die af te geven. — Na afloop der plegtigheid mislukt een poging van het bestuur om Praboe gevangen te nemen. Nogmaals ontvangt Hidayat strenge bevelen om Praboe te vatten. Hidayat slaat er geen acht op, beantwoordt de aanschrijving niet, en laat een deputatie van Bandjer gekomen, onverrichter zake teruggaan. Het blijkt dat hij zelf Praboe huisvesting verleent! Ernstig met 's gouvernements ongenoegen bedreigd, gaat hij ten laatste tot de arrestatie over.

Zóó goed werkte die maatregel!

Het is een onbetwistbare waarheid, schreef het bestuur in November 1857, dat de onlangs opgetreden sulthan Tamdjid tot dus verre niet veel invloed bezit, dat er

vele prinsen zijn die hem geen bijzonder goed hart toedragen, en dat ook de bevolking niet dien eerbied voor hem koestert, dien men gewoon is waar te nemen bij andere volken van den archipel ten opzichte hunner vorsten. Wat voor de toekomst van het handjersche rijk is weggelegd onder de regering van den vorst, wiens voornaamste steun bestaat in het gouvernement, is raadselachtig; maar te betwijfelen is het, of hij zonder dadelijken bijstand het rijk zal kunnen regeren. — Vermits de staat van zaken *zeer ongunstig* is, zou een ruime werkring voor hem openstaan, ingeval hij toegerust ware met de noodige kennis en *énergie*. — Politie wordt volstrekt niet uitgeoefend, de misdrijven nemen toe, en straffen worden slechts bij uitzondering opgelegd.

Zóó goed werkte die maatregel!

In Februarij 1858 beproefde men driemaal een aanslag op het leven van den sulthan, de eerste maal door middel van vergift, de beide laatste malen door middel van sluipmoord. Bovendien liepen er geruchten, dat het voorneemen bestond een aanval op het europeesch bestuur te doen.

Zóó goed werkte die maatregel!

Eindelijk in 1859 brak een opstand uit, die met de grootste hardnekkigheid vier jaren werd volgehouden, die schatten gelds en stroomen bloeds verslond!

Zóó goed werkte die maatregel! —

»Er zijn bewijzen genoeg voorhanden, dat het mahomedaansche fanatisme reeds *in den aanvang* des opstands een grooten rol speelde,» zegt de heer Meijer en haalt daarbij de woorden aan door den heer Rochussen in de 2^e Kamer gesproken.

In 1859 kan de heer Rochussen *geloofd* hebben, dat

het fanatisme een der oorzaken der onlusten was, *hij heeft het door geen enkel woord bewezen*. Er bestaan ook geen bewijzen voor; het bandjersche archief levert er geen enkel op. Vóór den opstand liet het bestuur zich niet met de godsdienst in. Njahi Ratoe Kamala Sarie zelve was niet godsdienstig; doch zoodra het zwaard getrokken was, trok zij de priesters tot zich, en maakte deze tot hare bondgenooten, hetgeen te gemakkelijker ging, omdat Tamdjid slecht mahomedaan was. Bij elken opstand, in den geheelen archipel, ziet men dien hefboom gebruiken. Tusschen de hofpartij en de geestelijkheid werd nu een overeenkomst gesloten om alle fakirs af te maken, en de eerste handeling der priesters was zichtbaar in de zelfverheffing van sulthan Koening.

Uit de woorden gesproken in 1859, toen er nog gebrek aan licht was, pertinente gevolgtrekkingen te maken aangaande de oorzaak van den opstand, was voorbarig en verkeerd. Die oorzaak kon men eerst later pertinent opgeven; zij lag in de bandjersche dynastie, die ontzenuwd, versleten was, geen inwendige kracht meer bezat, geen magt meer uitoefende; in de bandjersche aristocratie, die geheel verdorven, alleen voor kuiperijen nog goed was; in de bandjersche bevolking, die diep gezonken, uitgemergeld, tot alles in staat was. Zij lag verder in de uitéénlopende inzigten van te vaak zich afwisselende besturen; in de maatregelen eener regering, die haar prestige meende te bewaren door haar steun niet te onttrekken aan een vorst, die geen regt op dien steun had en bij zijn eigen volk geen steun vond. —

Als de heer Meijer bij deze verneemt, dat men tegenwoordig nog in het geheele stroomgebied der Kapoeas,

in dat van de Kahayan en nog meer westwaarts, Dayaks in vaste woonplaatsen aantreft; dat men er niet één zuiver mahomedaanschen (maleischen) kampong vindt, en dat in het uitgestrekte binnenland van Borneo, duizende Dayaks een zwervend leven leiden, Dayaks die nimmer door vreemdelingen gestoord zijn geworden, dan zal hij moeten toegeven dat zijne voorstelling van de geschiedenis der oorspronkelijke bevolking voor ernstige tegenpraak vatbaar is. —

Waarom zonder eenige commentariën werd medege-deeld, dat de last tot verwoesting van Kalangan van Hidayat was uitgegaan? — Eenvoudig omdat die in mijn bestek niet pasten.

Waarom ik niet trachtte op te sporen wat toch Hidayat aanleiding gaf, de verwoesting van Kalangan te gelasten? Die vraag beantwoord ik met een andere: op welken grond veronderstelt de heer Meijer, dat ik dit *niet* opspoorde? Ik gaf het resultaat mijner nasporingen, en dat was voldoende voor de Bandjersche Krijg.”

Er werden in der tijd verschillende hypothesen gemaakt; de een schreef de aanleiding tot den moord van Kalangan toe aan ontevredenheid der mijnwerkers, de andere aan de behoefte van Tamdjid om zich op zijn broeder te wreken. De eerste veronderstelling miste allen grond: de mijnwerkers toch bestonden deels uit Dayaks van de Kapoeas en Kahayan, die niets met het sulthansrijk gemeen hadden; deels uit vrije Javanen door de ondernemers op Java geworven, van wie evenmin oproer te verwachten was; deels uit bandjersche pandelingen, lieden zonder invloed, gewoon onder hun eigen pandhouders in een toestand van slavernij te verkeeren, zoo als het met $\frac{3}{4}$

der bevolking het geval was. De laatste veronderstelling was gegrond op het feit, dat er een zendeling van Tamdjid was gevat, die een tjap (briefje) bij zich droeg van den volgenden inhoud: »Al het kwaad wat gij doet, moet gij in naam van Hidayat doen;» doch, omdat men veel in valsche tjaps handelde, werd de echtheid dier tjap door sommigen betwijfeld. Neemt men evenwel in aanmerking, dat eerst een poging gedaan werd om Pengaron te overrompelen, dat daarna eenige Europeanen op de Martapoera-rivier vermoord werden, vervolgens die van Goenong Djabok en Kalangan, dat toen de posthouder te Tabanio werd afgemaakt, en de opstandelingen verder naar de Kapoeas en Kahayan trokken; heeft men daarenboven nog hooren beweren, dat Antassari in overweging zou gegeven hebben met het uitmoorden der hoofdplaats te beginnen, — dan komt men van zelf tot de gevolgtrekking, dat 1°. de moord te Kalangan geen op zich zelf staand feit was, maar een onderdeel van een uitgebreid plan van den pretendent op de kroon, om alle Europeanen van kant te maken; 2°. dat niet ontevredenheid der mijnwerkers, maar de politieke toestand van het bandjersche rijk de oorzaak van den moord was.

De uitwijding over de pandelingen, door den heer Meijer noodzakelijk geacht, is meer interessant dan juist. Ik spreek niet tegen, dat misleiding van den heer Wynmalen mede oorzaak kan geweest zijn van het deelnemen der pandelingen aan het afloopen van het mijn-etablisement; maar te Kalangan, noch te Pengaron bevonden zich gepreste bandjersche pandelingen; allen hadden zich óf vrijwillig verpand, óf waren van andere pandhouders gekocht. Dat zij mede moordden en plunderden toen de slagting begon, laat zich begrijpen van lieden die zeker tot het minst ontwikkelde deel der natie behoorden; van

hunne onbeschaafdheid was niet te verwachten, dat zij de gelegenheid onbenut zouden laten om hunne vrijheid te stelen en zich door plunderen te verrijken.

De minister van koloniën, die in September 1859 in de 2^e Kamer verkondigde »dat de aanwezigheid van zoo-vele Europeanen in het hart van het rijk met leede oogen werd gezien en aanstoot gaf aan de bevolking, die bovendien nog door de pogingen der zendelingen om het Christendom te verspreiden bevreesd was hare nationaliteit te verliezen,» — die minister, zeg ik, kon toen het ware van de zaak nog niet weten. Het is later gebleken, dat te Poeloe Petak verscheiden Christen-Dayaks aan den opstand deelnamen. De bevolking was bovendien niet ingenomen tegen het mijnwerk, dat Hidayat bij elke voorkomende gelegenheid bevorderde en beschermde. In 1856 schreef het bestuur reeds, dat Hidayat een hoog belang stelde in en een waar voorstander was van de daarstelling en ontwikkeling van europesche industrie!

Het diepzinnige plan om Tamdjid te doen vallen, ons door den heer Meijer medegedeeld, draagt al te duidelijk den stempel van onwaarschijnlijkheid, om er eenig geloof aan te kunnen hechten.

Verbeeld u, lezer! omdat Ondaatje en Wynmalen, Hidayat's vrienden, zoo ijverig zijn partij namen, liet Hidayat hen vermoorden!!! Maar waarom werd dan Pengaron nog vóór Kalangan aangevallen? Had de moord te Kalangan vooraf plaats gehad, men zou kunnen denken dat de opgewonden, bloeddronken moordenaars, naar meer bloed dorstende, zich toen op Pengaron wierpen; maar neen, men begon met een poging om Pengaron af te loopen, en tastte *daarna* Kalangan aan! Waarom, als er alleen kwestie was het etablissement van Wynmalen te vernielen, de onschuldigen te Goenong

Djabok, te Tabanio, te Tangohan, te Boentaai vermoord? Men kan nog aannemen dat Hidayat, bij het beramen eener algemeene slagting van Europeanen, voor de noodzakelijkheid heeft gebukt en ook zijne vrienden aan het groote doel opofferde; maar dat hij van al de Europeanen, de twee eenigen die het wèl met hem meenden zou laten vermoorden voor de onzekere kans van zijn mededinger in verdenking te brengen, is onaanneembaar. Er bestaat trouwens hoegenaamd geen twijfel meer omtrent deze zaak; het afloopen van Kalangan was begrepen in het plan van den *algemeenen* moord, geenszins het hoofdoel. Het gecompliceerde, diepzinnige en allerkunstigst gesponnen zamenweefsel, waarvan de heer Meijer spreekt, bestond alleen in de verbeelding van den een of anderen hofgroote, die misschien goed ingelicht kon en moest wezen, maar het bepaald niet was, die althans den heer Meijer al zeer verkeerde inlichtingen gaf.

Daar thans de redenen niet meer bestaan, die mij vroeger noopten de aanleiding tot den opstand slechts in weinige bladzijden te behandelen, ben ik den heer Meijer dankbaar voor zijn tegenschrift, waarvan bijna elke regel over de politiek handelende, mij de gelegenheid schonk om de eerste hoofdstukken van „de Bandjersche Krijg” nader toe te lichten.

NADERE BIJZONDERHEDEN OVER DE KOTTA MARA'S. — HET GEVECHT VAN DE CELEBES MET EEN KOTTA MARA. — DE BLIJVENDE EN KRACHTIGE INDRUK VAN DE MARINE OP DE BEVOLKING, AANGETOOND DOOR EEN EXTRACT UIT EEN OFFICIEEL RAPPORT OVER VRUCHTELOOZE AANVALLEN OP VERSPERRINGEN IN DE SOENGEJ BOENTOEK.

(Verh. en Ber. betrekkelijk het Zeewezen enz. Jaarg. 1865 no. 3 pag. 225—233. Mil. Spect. 10de deel pag. 782—784.

J. A. Vandevelde en W. Sluijterman van Loo.)

De heer Vandevelde, wiens naam niet voorkomt in de officiële stukken die den schrijver van „de Bandjersche Krijg” tot raadpleging werden afgestaan, gaf het sein tot de hevige polemiek over dat werk, door een geschrift waarvan de strekking was om aan te toonen, hoe — op grond van de onjuiste voorstelling van één der honderd gevechten — *de* feiten in dat werk spraken. Dat ééne gevecht was natuurlijk een gevecht dat hij leidde en hierop neêrkwam:

Aan den oever eener rivier ligt een kotta mara of versterkt vlot — een drijvende batterij van wier weêrstandsvermogen men wonderen vertelde — en daarnaast een houten versterking nagenoeg van dezelfde constructie. Twee stoomschepen begeven zich derwaarts, verjagen

den vijand door eenige schoten, vernielen de batterij aan wal, en voeren de drijvende batterij mede naar de naast bij zijnde benting.

Naar mijne beschrijving werden die schoten op de *drijvende* batterij gelost en was de expeditie in vier uren afgelopen; volgens het rapport van den heer Vandevelde vuurde men op de *vaste* batterij en eindigde de affaire in drie uren. Ziedaar het verschil, ziedaar mijn dwaling.

De wijze waarop de heer Vandevelde evenwel over dat versterkte vlot schrijft, heeft die uitwerking gehad, dat het publiek onwillekeurig moet gelooven aan verregaande onjuistheid, aan een verdichte voorstelling door den schrijver van »de Bandjersche Krijg». Immers de majoor Gerlach geeft er het bewijs van, wanneer hij zegt »gaarne een der mooiste plaatjes uit »de B. K.» te willen missen, voor de naauwkeurige teekening van een dier vloten» (Gids 3e Serie 4e Jaarg. pag. 57).

Juist omdat ik dat, in het rivierrijke Bandjer, zoo eigenaardig verdedigingsmiddel, ten hoogste merkwaardig vond, gaf ik er bij gebreke eener teekening een korte beschrijving van.

Bij de Bandjerezen waren de kotta mara's reeds voor eeuwen bekend. Dit is mij onlangs gebleken uit een boek, getiteld: »Hachelijke reijstogt van Jacob Jansz. de Roy na Borneo en Atchin, in sijne vlugt van Batavia, derwaards ondernomen in het jaar 1691 en vervolgens» uitgegeven te Leijden bij Pieter van der Aa, Boekverkooper. Op bladz. 61—62 vindt men een uitvoerige beschrijving van een drijvend Water-Kasteel, aldus eindigende:

»Van den bodem af tot de soldering was een ruimte van 12 voeten, waaragter 200 koppen met musquetterij konden vuur geeven, en onder waren 16 stukken kanon op haar Ram-paarden, water-pas gesteld.»

»Dit water-gebouw was soo sterk, dat ik selfs een stuk metale kanon van 8 pond kogel, wel ende behorlijk met scherp gelaaden zijnde, daar op heb geschooten, maar konde het door deselve niet beschaadigen, welkers afbeeltsel niet ondienstig geagt hebbe, hier neevens tot U Hoog Edele te voegen.»

Tegenover bladz. 62 bevindt zich een uitslaande plaat met een duidelijke teekening van het waterkasteel.

In mijne voorloopige beantwoording (Nieuwe Spectator 20ste Jaarg. 3de afl.) vermeldde ik, dat de beschrijving der kotta mara geput was uit de papieren van den luitenant Bichon, kommandant te Poeloe Petak. De volgende meer omstandige beschrijving is afkomstig van een zeeofficier, die aan de ontmoetingen van 27 Julij en 6 Augustus 1859 een werkzaam deel nam.

»De algemeene inrigting der kotta mara's was nageoog dezelfde; de eerste, die van soengej Kayoe was 5 ned. el lang, 5 ned. el breed en 3.5 ned. el hoog, en voorzien van 8 schietgaten, die even boven den waterspiegel gelegen, *gevaarlijke schoten konden toebrengen*. De groote kotta mara (die van Poeloe Kanamit) is met een zekere mate van naauwkeurigheid opgenomen; het zal dus voldoende zijn alleen deze te beschrijven.»

»Op een zwaar vlot, uit groote boomen zamengesteld, is een langwerpig vierkant raam gelegen. De binnerruimte van dit raam is met zware deelen in de lengte en breedte zoodanig voorzien, dat er van gespleten bamboe een dek overgelegd kan worden om den vloer te vormen en tevens om op die deelen stevige jukken en schragen op te rigten waartegen de palissadering van boven zal rusten, terwijl de voeten der palen door bovengenoemd raam belet worden van onder uit te glijden.

De wand van de sterkte is tweeledig; de buitenbekleding bestaat uit vertikaal, eenigzins binnenwaarts hellende boomen die, dicht tegen elkander geplaatst, reeds op zich zelve *eene borstwering daarstellen van nagenoeg 5 ned. palmen dikte*; een tweede wand van ijzerhouten balken, *insgelijks van eene dikte van nagenoeg 0.5 ned. ellen.*, ligt horizontaal binnen deze buitenbekleding. Door middel van beankeringen en schooren wordt deze muur belet achterover te vallen of uit elkander te geraken."

»Het toestel wordt gesloten door een dek van tamelijk zware deelen, die evenwel niet sterk genoeg zijn om, zelfs voor granaten van 12 duim, bomvrij genoemd te worden."

»In de lange zijde zijn op gelijken afstand 4 nisvormige schietgaten gemaakt, zeer laag aan het water en bijna allen met polders (zware stukken hout) aan de binnenzijde voorzien om er lilla's op te plaatsen; in de korte zijde zijn 2 schietgaten, zoodat de kotta mara met 12 lilla's kon bewapend worden."

»De buitenste bekleeding was zoodanig ingerigt, dat het gat door een indringenden kogel gemaakt, onmiddellijk weder gesloten werd door het links en regts naar elkander toerollen van eenige lichtere stukken, die geheel los tegen de buitenste palen waren aangezet."

»Het bovendek ligt nagenoeg 0.75 ned. ellen beneden den bovenrand der palissadering, welke op die hoogte niet verdubbeld is met ijzerhout. Op het dek waren twee kleine huisjes opgerigt; in een dier huisjes werd een blok gevonden, ingerigt om 5 of 6 gevangenen te kunnen bewaren. De spionnen verzekerden ons, dat Djoeragan Kaut dit toestel bestemd had voor de officieren die hij gevangen zou nemen."

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

ting over die drijvende batterij schrijven, als zij

niet bestand tegen het uren lang trotseren van het vuur zijner 30ponders," ik zou te kort doen aan zijne kennis als ik hem nog wilde uitleggen, dat het weerstandsvermogen van een drijvend ligchaam even groot, zoo niet grooter is dan van een ander van dezelfde constructie aan den vasten wal. Hecht hij derhalve eenig gewigt aan het vuurgevecht van de Celebes tegen een houten batterij aan den oever, de strijd tegen de kotta mara van nage-noeg dezelfde constructie. — indien *deze* verdedigd was geworden — zou hij althans even belangrijk moeten geacht hebben. Volgens het eigen rapport van den heer Vandevelde (dd. 28 Julij 1859 n°. 215) »kon in de benting niet dan op geringen afstand (door zijn 30ponders) een gat gemaakt worden"; had de vijand derhalve een kotta mara (een half ijzerhouten borstwering aanbiedende, van meer dan een ned. el dikte) zoodanige stelling gegeven dat die slechts op *verren* afstand te beschieten ware geweest, dan zou zij wèl, volgens het eigen rapport van den heer Vandevelde »uren lang het vuur der 30ponders van de Celebes getrotseerd kunnen hebben." Ook de heer de Haes noemt ze »zèér sterk en goed te verdedigen." Ik beweer dat de heer Vandevelde zelf die kotta mara's merkwaardige gewrochten vond; hij liet er een gedetailleerde teekening van maken — het is mij gelukt daarvan de copij te krijgen, die ik het genoegen heb den heer Gerlach hierbij aan te bieden (1); — hij veroorloofde niet — zoo is mij althans door officieren, die den bandjerschen krijg hebben medegemaakt, medegedeeld — dat er een enkele der ijzerhouten balken, waaruit het was zamengesteld, werd af-

(1) De veronderstelling van den heer Vandevelde, dat de teekeningen mij bij het schrijven van »de Bandjersche Krijg" wèl bekend waren, is onjuist.

genomen om tot een ander doel gebruikt te worden. Ongeschonden werd het naar de hoofdplaats gebragt, waar men het bewonderde als een zegeteeken der laatste roemrijke krijgsverrigtingen te water.

Waarom de heer Vandevelde die teekening niet liet drukken tot toelichting van zijn geschrift; waarom hij onder den naam van *copie*, slechts een *uitreksel* gaf van het rapport dd. 7 Aug. 1859 n°. 227; waarom hij de laatste bladzijde weglief van dat rapport — beginnende met een beschrijving van het inwendige der kotta mara en eindigende met het berigt dat bij dat wapenfeit niemand gewond of getroffen werd (1) — ik weet het niet; zeker niet, om zoodanige voorstelling van zaken te geven, als alleen dienen kan om zijn beschuldiging krachtiger te maken. Er niet aan te denken, dat er altijd personen zijn zullen die eischen dat iemand, die een ander beschuldigt van gevechten te verdichten, zich zelf wachten moet voor tekortkomingen, pleit voorzeker in zijn voordeel. Op mij maken die tekortkomingen den indruk, alsof zij behooren tot die feiten, waartoe hem volgens zijn eigen woorden »de bekwaamheid als schrijver ontbreekt, om zonder over zijne eigene handelingen te spreken ze genoegzaam te doen uitkomen,» en die welligt op ééne lijn gerangschikt moeten worden met den zonderlingen titel, met de tastbare overdrijving bij het weérleggen van één onbeduidende onjuistheid, en met den ironischen toon, die in zijn opstel heerscht en die zelfs zijn krijgsmakker jonkheer A. Meijer doet vragen: is het (hem) ernst?

Hulde doende aan de zedigheit des schrijvers, verklaar ik nogtans de 1ste alinea van bladz. 238 der Verh. en Ber. niet te begrijpen. De heer Vandevelde zegt: »meer

(1) Zie Bijlage A.

dan hem lief was over zijne eigene handelingen gesproken te hebben" en laat er op volgen »dat hem de bekwaamheid als schrijver ontbreekt, om, zonder dat (dat is, zonder meer dan hem lief was over zijne eigene handelingen te schrijven) de feiten genoegzaam te doen uitkomen." 't Was »zijne bedoeling niet eene persoonlijke verdediging te schrijven." Volgens den heer Sluijterman van Loo ook niet om tot de gevolgtrekking te komen — die de titel aanduidt — dat *de* feiten (alle ?) op die wijze spreken. Waarom schreef hij dan ? alleen om mede te deelen, dat niet op de kotta mara geschoten werd ? Mij dunkt, iemand die zoo ongaarne over eigen handelingen spreekt, had daartoe geen 28 bladzijden noodig te schrijven.

Nog één uittreksel uit hetzelfde officiële stuk, waarin de hierboven medegedeelde nauwkeurige beschrijving der kotta mara voorkomt, laat ik volgen. Het handelt over de verrigtingen der Celebes op den 6^{den} Augustus en is in tegenspraak met het, in een noot op bladz. 249 der Verhand. en Ber. bedoelde éénige schot, dat uit den 30ponder der Celebes op een kotta mara zoude gedaan zijn.

»De barkas onder bevel van den luitenant 1/2 Clifford Kocq van Breugel beschermde de sloepen, die trossen uitbragten, en wisselde eenige geweer- en kartetskogels met den vijand, die zich in het struikgewas schuil hield. Eindelijk kwam de barkas in het gezigt van de kotta mara, löste uit de carronnade van 12 pond een kartetschot, zonder evenwel het minste effect te hebben; de kogels vielen als zandkorrels langs de palen der borstwering. De vijand bleef terugvuren totdat de Celebes of liever het achterste middelbare kanon mede begon te werken. *Het eerste schot met kogel, nam den kop van*

een der hoekpalen weg; een tweede schot vernielde een paar palen. Het derde schot met granaat à 16 dm. trof midden in de lange zijde, drong door de buitenste bekleeding heen en is, zoo als later gebleken is, tegen de binnenbekleeding van ijzerhout blijven zitten en dáár gesprongen. Over eene lengte van nagenoeg 8 N. el werden de buitenpalen uit elkander geworpen, de stukken hoog in de lucht gegooid, en een groot gat ontstond."

Volgens deze lezing is er derhalve *meer* dan één schot uit den 30ponder der Celebes op een kotta mara gelost. Ik kan mij zeer goed voorstellen, dat de twee eerste schoten, die een ondergeschikt officier zich herinnerde, den kommandant uit het geheugen zijn gegaan, en 't is daarom verre van mij, van die onjuistheid een verwijt te willen maken. Toch acht ik het niet onbelangrijk die twee kogelschoten te constateren, schoten zoo te zeggen à bout portant aangebragt zonder door de borstwering te kunnen dringen, schoten die een nieuw bewijs leveren voor de waarschijnlijkheid dat op verren afstand de kotta mara *wel* het vuur der Celebes uren lang zou kunnen trotseren."

Op de titelplaat, aan het penseel van een ooggetuige te danken, is de uitwerking van de granaat aanschouwelijk voorgesteld.

Tot slot mijner toelichtingen op het geschrift van den heer Vandevelde, voldoe ik thans aan het verlangen door den heer Sluijterman van Loo uitgedrukt.

Den belangstellenden lezer herinner ik vooraf, dat onder de weinige regelen van het tijdschrift-artikel van eerstgenoemden heer, die niet over de versterkte vlotten handelen, er eenige voorkomen die gewijd zijn aan

het zenden van de barkas over zee naar de Kahayan-rivier (November 1860), aan welke daad de heer Vandevelde het vrijwillig verlaten der s. Karawa toeschrijft. Naar aanleiding van die gebeurtenis en omdat *hij* »geen enkel voorbeeld wist aan te wijzen, dat de vijand nog stand heeft gehouden op die plaatsen, waar eene oorlogssloep kon komen» komt hij tot de overtuiging, dat de handelingen der zeeofficieren een blijvenden en krachtigen indruk op de bevolking hadden gemaakt; hij vindt dit zelfs »natuurlijk» omdat »een goed gewapende sloep tegenover een inlandschen vijand, toch eene vrij sterke en zeer geconcentreerde magt daarstelt.» »Maar het niet meer weerstand bieden van den vijand, zegt hij verder, op die plaatsen, waar gewapende sloepen konden verwacht worden, op denzelfden tijd dat hij nog hardnekkig wederstand biedt aan zeer sterke kolonnes der landmagt, is een *feit*, hetwelk *ik* voor mij maar niet kan overeenbrengen met de oordeelvellingen van den heer van Rees over vele handelingen der zeeofficieren op Borneo.» Eindelijk dit nog: »Ik vlei mij dan ook met de hoop, dat de heer van Rees dit, door mij medegedeelde *feit*, zal laten medespreken wanneer er eventueel een tweede druk van den Bandjermasinschen krijg mogt noodig worden.»

Dat de heer Vandevelde geen enkel voorbeeld meer wist aan te wijzen dan het door hem aangehaalde, wil ik gaarne aannemen. Door zich een oordeel te vormen naar hetgeen hij wist, bevestigt hij hetgeen ik op blz. 3—5 zeide over de *waarde* eener beoordeeling, zoo afhankelijk van het standpunt waarop de beoordeelaar is geplaatst. De gezigteinder van den heer Vandevelde, die op Borneo was, bepaalde zich tot het begin van het jaar 1861; de mijne, niettegenstaande ik mij in Europa bevond, strekte zich over den

geheelen duur van den krijg uit. Tot mijn leedwezen moet ik den heer Vandevelde een illusie over dien »blijvenden en krachtigen indruk door de handelingen der zeeofficieren op de bevolking gemaakt” ontnemen.

Reeds in mijne voorloopige beantwoording (nieuwe Spectator 3^e afl. 20^e jg.) wees ik vlugtig op de bladz. 108 en 109 van het 2^e deel van »de Bandjersche Krijg”, waar melding gemaakt wordt van *drie* vruchteloze pogingen van de barkas en sloepen der Celebes om een versperring in de s. Boentoeck te vermeesteren.

Dáár toch staat te lezen : »De kommandant der Celebes (1), uitgezonden om de s. Boentoeck te onderzoeken, liet (18^{den}) de barkas en sloepen onder de luitenants ter zee van Broekhuisen en van der Star de rivier opgaan. Een half uur binnenslands stuit men op een versperring; men hoort den vijand het krijgsgeschreeuw aanheffen en wisselt met hem eenige kogels, waardoor twee matrozen gewond werden. Zich niet sterk genoeg achtende, keerden de vaartuigen, zonder te landen of de versperring te vernielen, naar de Celebes terug. Den 22sten en 24sten roeiden de gewapende sloepen andermaal de s. Boentoeck in. Ook bij die gelegenheid bepaalde men zich tot een vuurgevecht, waarbij geen verlies werd geleden.”

Mij dunkt, dit was in volkomen tegenspraak met »dien blijvenden en krachtigen indruk” van de marine op de be-

---

(1) De naam van den toenmaligen kommandant van de Celebes is mij niet bekend en komt in geen officiël stuk voor. In het »Zakelijke Verslag van de verrigtingen der nederlandsche marine in Oost-Indië” voorkomende in het Tijdschrift van Jacob Swart (Verhandelingen en Berigten betreffelijk het Nederlandsche zeewezen enz.) van officiële kleur, zoekt men insgelijks te vergeefs naar de namen der kommandanten van oorlogschepen. Het schijnt dus bij de marine niet de gewoonte te zijn de kommandanten te noemen.

volking; in tegenspraak met de gevolgtrekking uit het *feit*, dat de heer Vandevelde wenscht te »laten medespreken." Doch die aanhaling uit het werk zelf dat onder verdenking ligt van *verdichte* gevechten te bevatten, (waarom toch? waren er geen *echte* gevechten genoeg?) is geen geldig bewijs voor de waarheid. »Welligt," roept de heer Sluijterman van Loo reeds uit, »welligt berust ook die mededeeling op particuliere berigten." — Gelukkig niet! Zij berust op het officiëel rapport van den chef der expeditie dd. 30 Julij 1861 L^a V. 9, handelende over den algemeenen toestand en de jongste krijgsverrigtingen. Ten einde de gevolgtrekking uit het door den heer Vandevelde medegedeelde *feit* te »laten medespreken," — trouwens niet op de wijze waarop hij het bedoelde, — zal ik reeds nu een uittreksel uit dat rapport laten volgen, zonder te wachten op een onzekere 2de uitgaaf van »de Bandjersche Krijg." Gaarne getroost ik mij de moeite van het afschrijven; want dit lezende, zal de heer Vandevelde overtuigd worden, èn van de juistheid mijner voorstellingen van marine-handelingen, èn van de moeilijkheid om niet te falen in een werk van eenigen omvang, daar hij thans zelf ondervindt nog geen 28 pagina's te kunnen schrijven zonder onjuistheden te begaan; het zal hem doen zien dat *zijn* oordeel over de handelingen van vele zeeofficieren te gunstig, het zal hem uit den waan brengen dat *mijn* oordeel daarover te gering was; het zal hem, zoowel als den heer Sluijterman van Loo, welligt tot meer toegevendheid stemmen voor geringe tekortkomingen van anderen.

Het bedoelde uittreksel luidt aldus:

»Aangezien ik reeds vroeger had vernomen, dat de vijand zich vermoedelijk te soengej Boentoek bevond, was

aan de Celebes bij het vertrek opgedragen, om deze soengej te onderzoeken.”

»Den 18^{den} (Julij 1861) onderzocht de kommandant der Celebes de soengej Boentoeck en stuitte op eene scheeps-lange versperring die de rivier sloot, terwijl ook was versperd een kleinen, meer om den noord loopenden zijtak; echter werden geene vijanden bespeurd. Den volgenden morgen werd nogmaals de soengej door gewapende whaleboot en jol, onder den luitenant ter zee P. C. van der Star onderzocht. Als sein van assistentie was afgesproken drie onmiddellijk op elkander volgende geweerschoten. Nadat de twee genoemde sloepen een half uur weg waren, werd het sein gegeven en de gewapende barkas alsnu nagezonden onder den luitenant ter zee 2de kl. H. J. van Broekhuisen, die al spoedig *de terugkeerende whaleboot en jol, de soengej afzakkende*, (1) ontmoette. De barkas deed nu een schot met de draai-bas in het bosch *en allen keerden naar boord terug*. Een inlandsch matroos had twee kogel-wonden en een euro-peesch matroos een schampschot.”

»Hoewel de onzen weinig van den vijand gezien maar een hevig krijgsgeschreeuw hadden gehoord, hadden zij niettemin het vuur goed beantwoord. *De versperring werd niet genomen en dewijl de kommandant der Celebes zijne magt te gering achtte, om dezelve aan te tasten en op te ruimen*, vertrok ZEdG. naar Mengkatip, om van daar rapport te zenden. De versperringen in de soengej Boentoeck liggen $\frac{1}{4}$ uur stroomafwaarts en $\frac{1}{2}$ uur stroomopwaarts van de Barito. Onder weg ren-

---

(1) De woorden in dit officiële stuk en de volgende stukken van dien aard, waarop ik bijzonder de aandacht van den lezer wensch te vestigen, zijn met cursieve letters gezet.

contreerde . hij evenwel eene postsloep nabij de Karraurivier , waarmede hij zijn rapport afzond.

»Op den 22sten roeide de kommandant der Celebes met de twee gewapende sloepen nogmaals de Boentoeck in , kwam tot bij de versperring , doch ontmoette niets bijzonders.»

»In den namiddag van den 24sten werd hetzelfde weder herhaald , doch toen men halfweg de versperring was , kreeg men hevig vuur , zonder daarvan iets te lijden , hetgeen goed beantwoord werd ; — en nadat hem eenige schoten uit de draaibas waren toegegooid , staakte de vijand zijn vuur.»

»De sloepen kregen order om terug te komen en na haar retour liet de kommandant der Celebes twee kogelschoten uit het middelbaar kanon en één granaatschot in de rigting des vijands doen.» (1)

Ieder , die dit uittreksel vergelijkt met het door mij te boek gestelde op pag. 108 en 109 van het 2de dl. van »de Bandjersche Krijg ,” beslisse nu :

of er partijdigheid in doorstraalt ;

of de feiten niet juist (maar beknopter) wedergegeven zijn ;

of het prestige der zeemagt zoo groot was als door den heer Vandevelde werd opgegeven.

Het zoude mij niet moeilijk vallen uit hetzelfde officiële stuk aan te toonen , — en dit als een nieuw bewijs mijner gematigdheid te laten gelden , — dat de handelingen der Celebes aan de s. Boentoeck , de goedkeuring noch van den chef der expeditie noch van den kommandant der

(1) Dat die versperringen eerst in Augustus 1861 genomen werden , vindt men op pag. 127 en 128 van de »Bandjersche Krijg” II Dl. — Zie verder Bijlage B.

maritime middelen mogten wegdragen ; maar ook zonder dat, meen ik het geschrift van den heer Vandevelde reeds voldoende beantwoord te hebben.

Op mijn beurt eindig ik met den wensch , dat de heer Vandevelde mijne toelichting moge beschouwen als een zwakke poging om een misverstand te herstellen, en tevens als een blijk van het groote gewigt dat ik hecht aan zijne belangrijke bijdrage.

DE VERMEESTERING VAN TABANIO,

(Mil. Spect. 10de deel pag. 166—177).

Kapitein t/z van Hasselt.

Was ik verplicht, in de vorige bladzijden mij te verantwoorden op een enkele onnaauwkeurigheid en te beletten dat daaruit verkeerde gevolgtrekkingen over de waarde van »de Bandjersche Krijg» gemaakt werden, bij de beantwoording van bovengemeld tijdschrift-artikel geldt het de bezwaren te wederleggen, die de kapitein t/z van Hasselt tegen de beschrijving van de vermeestering van Tabanio heeft ingebracht, en die hierop nederkomen:

»Door het verzwijgen van het *waarom* van dezen of genen maatregel, zouden de feiten niet alleen geheel uit hun verband gerukt, maar ook een aantal mogelijke, doch vrij onwaarschijnlijke gevolgen er uit afgeleid zijn;

»daardoor, door een onjuiste opgave van gesneuvelde vijanden, door het verzwijgen van gemaakte krijgsgevangenen, en door het bekend maken eener dagorder, zou ik den schijn van iets weinig beduidends op die vermeestering geworpen hebben;

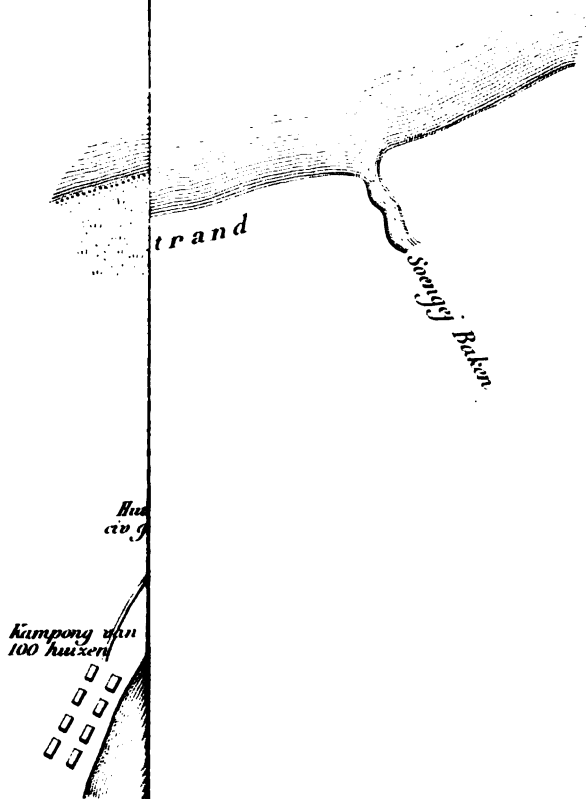
»niet omdat de kapitein t/z van Hasselt van oordeel was, zijne magt niet te moeten splitsen, maar een tegengevallen berekening, was de reden waarom zeker punt niet werd bezet.»

Den 21sten Augustus verkende de chef der expeditie in persoon het fort Tabanio en schreef daaromtrent aan den legerkommandant :

»De gedane verkenning gaf mij niet alleen de *zekerheid*, dat de landingsdivisie door de hier aanwezige oorlogsschepen te leveren , versterkt met een zeventigtal bajonetten , twee 12ponders met bediening, ondersteund door het zware geschut van de Celebes en Montrado — de Ardjoeno moest te ver van den wal blijven — *volkomen* in staat zoude kunnen zijn het fort te nemen niet alleen , *maar dat de gunstige gesteldheid van het terrein tevens de gelegenheid gaf, het ontsnappen der vijandelijke bezetting te beletten, en dus alles over de kling te jagen.* En hierop moest ik te meer prijs stellen, *omdat mij was berigt dat Kiay Demang Leman, na de nederlaag bij Goenong Lawak naar Tabanio was getrokken, het bevel in die sterkte voerde en onder hem nog Kiay Lang-lang en Radja Moesa — een Boeginees — die beide de bevolking van Tanah Laut in opstand hielden, door de bedreiging van de kampongs te verbranden die geene gewapenden wilden leveren; uit de in het fort gevonden maleische brieven, is dat berigt bevestigd geworden.*” (Zie Bijlage C.)

In aanmerking nemende de nederlaag bij een vroegere verkenning (zie pag. 91 van »de Bandjersche Krijg») door de marine geleden, en »de uitmuntende diensten door haar bij de bandjersche expeditie bewezen», (zie de Haas en Clifford te s. Besar pag. 83—84; Vandevelde te s. Kayoe pag. 85; van Hasselt te Martapoera pag. 89) achtte kolonel Andresen het zich tot pligt, de marine in het bijzonder in dit geval de gelegenheid te geven, die nederlaag te wreken. Hij draagt daarom van Hasselt op, met vier

Hage, Wed. F. Spanier & Zⁿ Lith & Kopers.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

stoomschepen, 70 man infanterie en twee 12ponders op belegerings-affuiten, het fort Tabanio te bemagtigen en geeft hem een uitgebreide nota voor de operatiën. Ik laat die nota spreken; mijne pogingen om de daarbij-behoorende terreinkaart te verkrijgen vruchteloos geweest zijnde, bepaal ik mij tot verwijzing naar bijgaande figuratieve schets, waarop het den intelligenten lezer gemakkelijk zal vallen zelf de ontbrekende hoofdletters te plaatsen.

Nota voor de operatiën tegen Tabanio.

»Zoodra de beweging begint, een detachement sterk 1 officier en 50 man aan wal zetten bij het punt A; tot steun de kruisboot, die voortdurend in vlot water blijft. Dat detachement heeft last om, buiten het bereik van het vuur blijvende, te beletten de communicatie tusschen het fort en de kampong ook met Klein Pagattan. *Het terrein is daartoe gunstig, vermits de strook lands gevormd of ingesloten door de zee en den linker rivieroever geheel begaanbaar is, en geene grootere breedte heeft dan van 400 tot 800 ellen.*

»De Montrado moet gestationneerd worden tegenover het fort bij punt B en zoo nabij mogelijk den wal; vermoedelijk zal hij dan nog het fort onder het bereik van den langen 12ponder hebben. Zoodra het detachement zoeven bedoeld aan den wal is gezet, opent de Montrado het vuur op het fort en onderhoudt dit van tijd tot tijd.

»Des nachts moeten de beide 12ponders in de ijzeren laadschouw geladen, en in de nabijheid van de monding onder bescherming van de Celebes geplaatst worden; met het aanbreken van den dag begint het debarkement aan het punt C, onder bescherming van den vooraf aan

den wal gebragten houwtiser van $11\frac{1}{2}$ duim en van 100 geweerdragende manschappen; een 25tal daarvan wordt in de nabijzijnde struiken en ligt houtgewas en *tirailleur* opgesteld, om te beletten dat het werkend personeel door enkele met geweer gewapende opstandelingen bekropen kan worden.

»Hierna wordt het punt *D* gekozen, waar de beide 12ponders in batterij moeten worden gesteld; dat punt moet in ieder geval liggen buiten de directe werking van het vuur van het fort, *hetgeen te beter kan geschieden, vermits de opstandelingen slechts zeer ligt geschut hebben*. Tot het gemakkelijk vervoer van de 12ponders zijn aan boord van de Montrado en Boni medegegeven planken van 2 duim (dik) en $1\frac{1}{2}$ à 2 voet breed, die als rail of spoor door het mulle zand gebruikt moeten worden; ook zijn er ribben aanwezig voor het oprollen der stukken uit de laadschouw aan den wal. Het houtwerk voor 4 compleete beddingen is aanwezig op de Montrado; twee daarvan kunnen tot hetzelfde einde (transport der 12ponders) gebruikt worden.

»Het punt *D* moet en kan zoodanig gekozen worden, dat het vuur der beide 12ponders, dat onmiddellijk geopend moet worden zoodra de beddingen gelegd zijn, gelijktijdig gerigt kan worden op de poorten, die zich in de Noord-Ooster en Noord-Wester courtine bevinden. Vermoedelijk zullen die beide poorten, nadat eenige kogelschoten getroffen hebben, wijken, en is dit het geval, dan moet onverwijld tot de bestorming langs de beide avenues overgegaan *en alles over de kling gejaagd worden wat zich nog in het fort bevindt, ook dan zelfs, wanneer gedurende het vuur, of vóór de at-taque aanzoek tot onderwerping mogt worden gedaan. Het personeel, dat binnen het fort te Tabanio is, behoort*

zonder den minsten twijfel tot dat, wat aan de moorden te Kalangan en Goenong Djabok deel heeft genomen; het verdient dus geen genade.

»Heden is onderzocht of de Celebes de bank bij Tabanio kan passeren; kan dit, dan moet dat stoomschip zoodra het belegeringsgeschut gedebatteerd wordt, in de rivier doorstroomen, tot het voorschip het punt *E* bereikt, zoodat het vuur van den 30ponder geheel op de hoofdpoort en op het Ooster-bastion gerigt kan worden; *dat gedeelte is mij vooral in zeer vervallen toestand voorgekomen*; zoodat het zich laat aanzien dat in het metselwerk spoedig eene practicable bres zal kunnen worden geschoten.

»Bij het punt *F* is eene versperring in de rivier gemaakt, die veel het aanzien heeft alsof zij dienen moet om de opstandelingen, die thans het fort bezetten, het ontkomen langs het ontoegankelijk bosch, dat zich aan den regteroever bevindt, mogelijk te maken; hierop moet dus het schrootvuur van de Celebes gerigt worden, zoodra het beschieten der sterkte gestaakt is, om het ontkomen langs die zijde te beletten.

»Met de Montrado moet een sein afgesproken worden dat van dien bodem gegeven wordt, wanneer het beschieten der sterkte ophoudt, en wel om als waarschuwing te dienen voor het detachement bij *A* gedebatteerd, om zoo snel mogelijk langs de linker rivierzijde naar het fort te trekken, en te vuren op al hetgeen, wat langs die zijde mogt trachten te ontsnappen en gelijktijdig de kampongshuizen, welke op dien weg liggen, doorzoeken. *Al wat dat detachement daar ontmoet, moet worden afgemaakt.* Het spreekt van zelf dat gedurende het vuur op het fort dat detachement zich bepaalt tot het afsnijden der gemeenschap met de kampong Klein Pagattan

zooals boven gezegd is, zonder zich naar de zijde van het fort voorwaarts te bewegen, vermits het anders blootgesteld zou kunnen zijn aan de kogels, die te hoog gerigt, over het fort heen zouden kunnen vliegen.

»Kan de Celebes de rivier niet binnen, dan neemt de Boni positie bij het punt *F* en voor dat geval wordt de houwitser daar aan boord gebracht, zoodra de beide 12ponders in batterij staan, en het schroot- en geweevuur op het overgangspunt in de rivier gerigt. De Celebes neemt dan positie zoo dicht mogelijk aan het strand, op een punt van waar het vuur van den 30ponder op de Westeroort gerigt kan worden.

»De disponibele magt, *welke kan worden gedebarreerd*, bestaat uit 172 geweer- en 50 lansdragende manschappen. Hierboven is slechts gesproken van 150 man; de 72 overblijvenden (behalve de artilleristen) moeten dienen voor het debarkement der 12ponders; is dat debarkement eenmaal geëffectueerd, dan kan dat personeel gebruikt worden dáár, waar men den vijand het meest afbreuk kan doen.

»Bij de 12ponders kunnen in batterij gesteld worden 2 handmortieren, om van tijd tot tijd een granaat in het fort te werpen; evenwel is van dat vuur weinig resultaat te wachten, vermits de opstandelingen, die het fort bezet houden, op het banket geschaard staan en in de binnenruimte de springende granaten dus weinig effect zullen doen.

»Kan de Celebes de rivier binnen, dan is het nuttig, dat de Boni met den houwitser naar het punt *A* wordt gezonden en die vuurmond dáár wordt aan den wal gebracht, ten einde bij het vervolgen der vlugtelingen benuttigd te worden.

»*Het doel der expeditie is tweeledig, namelijk het ne-*

men en bezetten van het fort te Tabanio en het beletten dat de vijandelijke bezetting ontsnapt; de maatregelen hierboven in groote trekken aangegeven kunnen dat doel volkomen doen bereiken; het wordt echter aan den kapitein-luitenant ter zee van Hasselt natuurlijk geheel overgelaten die naar gelang der omstandigheden door betere te wijzigen. Dringend wordt aanbevolen snel te ageren en zoo maar eenigzins mogelijk denzelfden dag, dat het belegeringsgeschut gedebatteerd wordt, ook het fort te nemen; vermits het anders te vreezen is, dat de opstandelingen van den nacht gebruik maken om te ontsnappen, hetgeen dan niet belet zou kunnen worden.

»Voor alle eventualiteiten zijn aan boord van de Montrado en Boni ingescheept 5 dubbele stormladders, 200 bamboezen tot het maken van sassakken tot het passeren der gracht, 150 schanskorven en een 300tal bossen pray tot dekkingsmiddel.

»Den kapitein-luitenant ter zee wordt opgedragen om na de verovering van het fort den 2^{den} luitenant Van Dam Van Isselt met 50 man infanterie en 5 artilleristen die sterkte te doen bezetten, de beide 12ponders in het Zuider en Noorderbastion in batterij te plaatsen, de Ardjoeno ter reede van Tabanio achter te laten, met de Montrado, Celebes en kruisboot naar de Koeala Maloekka te stoomen, daar met de gewapende sloepen en de disponibele magt eene landing te doen, de opstandelingen, zoo die daar mogten zijn, te verdrijven en vervolgens de Celebes onverwijd naar Bandjermasin terug te zenden; de Montrado zal dan voor de Koeala Maloekka station houden en nadere bevelen afwachten.

»Van het nemen en bezetten van Tabanio zal de kapitein-luitenant ter zee voornoemd onverwijd rapport zenden aan den chef der expeditie met de Boni en vervolgens

op de Montrado of Ardjoeno nadere bevelen afwachten.

»Het detachement te Tabanio moet door de Ardjoeno voor eene maand van vivres worden voorzien; mogt de munitie voor de 12ponders te veel verbruikt zijn, dan moet die tot 100 schoten (half kartetsen) van den voorraad van de Montrado worden aangevuld, kunnende die bodem het afgegevene aan de Schans van Thuyll terug bekomen.

»De gezaghebber van Tabanio, die aan boord der Ardjoeno is toegevoegd aan den kapitein-luitenant, zal zoodra het fort bezet is, onmiddellijk trachten de bevolking in de kampongs terug te doen keeren. Een loods en mandoor van de Schans van Thuyll beide te Tabanio bekend, welke zich aan boord der Montrado en Boni bevinden, kunnen daarbij nuttig wezen.»

De Chef der Expeditie.

ANDRESEN.

Laat ons nu nagaan wat den kapitein ter zee bewoog van de instructie af te wijken.

a. Hij »vermeende» op het fort nog een paar zware stukken in batterij te zien staan;

b. Hij »vermoedde» dat er in het bosch aan den rechter-rivieroever een versterking was opgeworpen, omdat hij rapport had ontvangen, dat er den vorigen dag van die zijde op de landende sloepen was geschoten;

c. Hij »was van gevoelen» dat het in batterij brengen der beide 12ponders niet bij daglicht zoude kunnen afloopen;

d. Hij »beschouwde» het daarom ondoelmatig de 50 infanteristen aan wal te zetten; en »stelde zich bepaald

voor" dat die 50 infanteristen, het te kwaad krijgende, verwarring zouden doen ontstaan.

e. Hij »veronderstelde" een ernstige tegenweer te zullen ondervinden; en

f. Het was »zijn voornaam streven" een geleden échec met het minst mogelijk verlies te herstellen.

Was het gebleken dat die meeningen, vermoedens, beschouwingen en veronderstellingen gegrond waren, de uitkomst zou die afwijking geregtvaardigd hebben; maar de zware stukken die men »vermeende" te zien (a), werden niet gevonden; de versterking aan den regter-oever, wier aanwezen »vermoed" werd (b), bestond niet; het in batterij brengen der beide 12ponders, dat men »van gevoelen was" niet bij daglicht te kunnen afloopen (c), geschiedde in weinige morgenuren; de »beschouwing" over het ondoelmatige om een detachement van 50 infanteristen aan wal te zetten, en de »bepaalde meening" dat dit detachement het te kwaad zoude krijgen (d), waren geheel subjectief en stonden lijnrecht tegenover het gevoelen en de voorschriften van den kolonel Andresen; de »veronderstelling" van een ernstigen tegenstand te zullen ondervinden (e), werd niet bevestigd; en het »voornaam streven" om een geleden échec te herstellen (f), was niet in den geest der instructie, die bepaald voorschreef: het fort te nemen en de bezetting het ontsnappen te beletten.

Met het rapport van den kapitein ter zee dd. 29 Aug. 1849 n°. 122 L^t A vóór mij, zoek ik te vergeefs naar één geldige reden voor het afwijken van de instructie;

»omdat er een europeesch vraagstuk voor hem lag, ontveinst hij niet" dat hij »de zaak zoo gemakkelijk niet inzag" als de kolonel Andresen;

omdat al het werk door de matrozen gedaan moest worden »die zich niet met hunne geweren konden bemoeijen, wanneer zij *misschien* uit het zoogenaamde ontoegankelijke bosch konden verontrust worden,» besluit hij de landtroepen op hetzelfde punt tot dekking der marine te doen ontschepen ;

omdat de ruimte van den kampong tot het door kolonel Andresen bepaalde ontschepingspunt niet zoo gering was als in de nota werd opgegeven (hoeveel grooter?) en omdat de kruisboot, in vlot water blijvende, als een onzekere steun moest beschouwd worden, kwam hem dat detachement infanterie vooral gedurende den nacht, »vrij verlaten voor» ;

het was hem »geruster alles geconcentreerd te hebben» ;

hij »rekende de beschikbare magt te gering om die te versnipperen» ;

hij »durfde het ten minste niet wagen» zonder dat detachement het fort te laten bestormen, en was van oordeel dat de matroos, hoe »uitmuntend moedig, ondernemend en braaf ook, geregelder en zekerder werkt met zijne broeders landsoldaten.»

De beschikbare magt die ontscheept kon worden, bestond uit 172 geweer- en 50 lansdragende, te zamen 222 gewapende manschappen. Laat ik buiten rekening de matrozen, die van de Onrust — den avond vóór den aanval geheel onverwachts tot versterking aangekomen — bij de landingdivisie gevoegd konden worden, dan waren er :

72 man, voor het aan wal brengen der 12ponders,

100 man tot dekking, en bleven er

50 man over, om in den rug van het fort te ageren.

Vreesde de kapitein ter zee dat die 50 man het te kwaad

zouden krijgen, waarom detacheerde hij er dan niet meer? Beschermd door het geschut der schepen, door de overige bajonetten aan wal, waren de manschappen die het geschut op 400 el van het fort aan wal bragten geheel vrij in hunne bewegingen, behoeften althans geen uitval te vreezen die niet gemakkelijk kon worden afgeslagen. Achte de kapitein ter zee het onraadzaam het detachement infanterie 's nachts aan wal te laten, waarom liet hij 't dan niet kort voor het aanbreeken van den dag ontschepen? het hoofddoel was immers de bezetting niet te laten ontkomen. Dit werd echter geheel uit het oog verloren.

Hoe de kapitein ter zee aan het cijfer van 500 man bezetting komt, weet ik niet. Reeds in December 1859 was men meester van de Tanah Laut; uit de verklaringen, van een aantal inlanders dáár woonachtig, uit het verhoor van het inlandsch hoofd Idis die in de gevangenis stierf, en naar de getuigenis van den Hoofd-Djaksa Soeria Winata, bleek het, dat het fort, aanvankelijk sterk bezet, door de meesten ontruimd werd toen men aanstalten maakte om het aan te vallen; en dat er gedurende den aanval geen vijftig manschappen ter verdediging overbleven. De mogelijkheid bestaat dat er een enkel man zoude ontkomen zijn, ook indien er een detachement in den rug had gestaan; was evenwel de instructie gevolgd, nagenoeg de geheele bezetting zou in onze handen zijn gevallen.

»Wat echter tot mijn leedwezen niet gelukt is,» schrijft de kolonel Andresen in zijn rapport van 10 October, »dat ik mij als een der groote voordeelen in deze operatie voorstelde, is het over de kling jagen der vijandelijke bezetting. Door het niet opvolgen van een der voornaamste punten van de nota van instructie, tot wij-

ziging waarvan overigens de kommandant de vrijheid had, heeft men dit voordeel gemist; de oorzaak daarvan is geweest groote, doch welligt van zijn gezigtspunt niet af te keuren, bezorgdheid van den kommandant, die zijne magt op één punt meende vereenigd te moeten houden. Dit is te meer te betreuren, omdat een tweede gelegenheid om zoo bepaald den vijand te kunnen afsluiten, als het terrein hier aanbood, zeker niet meer gevonden zal worden. De toelichting die de overste van Hasselt omtrent dit punt in zijn gedetailleerd tweede rapport geeft, strekt ter wederlegging van mijne bemerking, die ik hieromtrent, na de ontvangst van de eerste tijding van de verovering gemaakt heb."

»Die wederlegging heeft mij echter niet van mijne meening kunnen terugbrengen. Het begin der operatiën tegen Tabanio had behooren te zijn, het aan den wal brengen van het detachement infanterie op het aangegeven punt. Dat detachement, sterk 50 bajonetten, kon met eene vrije beweging naar zee, niet in gevaar komen en de magt bij de 12ponders aanwezig, was ruim genoeg en om het debarquement en om het geschut en personeel dat met het in batterij plaatsen belast moest worden, te beschermen. Het gevolg van dit verzuim is, dat thans de Tanah Laut in verzet en opstand gehouden wordt, iets dat zeker niet het geval zoude zijn, indien men Kiay Demang Lehman, Hadji Boyasin en Kiay Lang-Lang — de laatste is het door het bestuur vroeger aangesteld districtshoofd van Tabanio, dat sedert lang een zeer actief deel aan den opstand genomen heeft; de tweede is een der hevigste fanatieke priesters — had kunnen gevangen nemen of afmaken."

»Ik heb dit gevoelen aan den overste van Hasselt medegedeeld en meen dit ook hier niet te moeten verzwijgen."

In hetzelfde rapport, dat tot grondslag mijner beschrijving strekte, komt het cijfer der verliezen van 's vijands zijde niet voor; het lijk van den inlander dat in het fort werd gevonden, hield ik voor het eenige verlies. Mogelijk is het, dat de 10 lijken later in den kampong gevonden — een bijzonderheid die mij onbekend was — slagtoffers van de verdediging van het fort geweest zijn; maar veel waarschijnlijker is het, dat het lijken van inlanders waren die buiten het fort door de kanonkogels getroffen werden.

De 37 gevangenen waarvan de kapitein ter zee gevaagt, hebben *bepaald niet* aan de verdediging deel genomen. Het waren inlandsche handelaren van Mandhar, die op hunne vaartuigen (vier tjomplongs) het gevecht aanzagen. Dat de kapitein ter zee hen gevangen liet nemen, was natuurlijk; men kon het hun niet aanzien of zij vrienden of vijanden waren; maar kriegsgevangenen, mannen die met het zwaard in de vuist in onze handen vielen en men in de verslagen der gevechten als zegeteekenen pleegt op te geven, *kriegsgevangenen* waren zij niet. Beschuldigd van buskruid aan den vijand te hebben verkocht, vertoefden zij een geruimen tijd in de gevangenis te Bandjermasin, en werden later, bij gebrek aan bewijzen, op vrije voeten gesteld.

Dat ik eindelijk door het bekend maken van een dagorder den schijn van onbeduidendheid op de vermeerstering van Tabanio wierp" verklaar ik niet te begrijpen; de inhoud dier dagorder getuigt juist voor het tegendeel. Had ik echter geweten hoe de kapitein ter zee zelf over dat stuk dacht; ware het mij mogelijk geweest de commentariën, die de kapitein ter zee op zijn eigen dagorder publiceerde, vooraf te lezen, ik zou het verzoek van den zeeofficier die mij dat stuk ter hand stelde,

afgeslagen, de dagorder *niet* in »de Bandjersche Krijg» opgenomen hebben. Het rapport van den kapitein ter zee dat ik niet publiceer, om niet andermaal (even als door de dagorder) de gevoeligheid van den heer de Haes op te wekken, moet op iedereen denzelfden indruk maken: *vóór* het gevecht, te groote dunk van 's vijands magt en geringschatting van eigen krachten; *gedurende* het gevecht, verrassing over de uitwerking van het geschutvuur; *na* het gevecht, opgewondenheid over den uitslag.

Had ik van dat rapport vroeger inzage gekregen, ik zou mij in »de Bandjersche Krijg» waarschijnlijk niet bepaald hebben tot de eenvoudige mededeeling der feiten, maar welligt in bijzonderheden zijn getreden, die thans eerst door het tijdschrift-artikel van den kapitein ter zee zijn uitgelokt.

DE MONTRADO TE S. BESARAN. — DE MONTRADO, DE TJIPANNAS EN GEWAPENDE BARKAS TEGENOVER IJZEREN LAADPRAAUWEN. — NATUURLIJKE REDEN WAAROM SOMMIGE HELDENFEITEN NIET MEDEGEDEELD WORDEN. — HET AFLOOPEN DER ONRUST. — WAAROM DE MONTRADO NIET DADELIJK DE ONRUST GING WREKEN. — DE MONTRADO GESTATIONNEERD AAN DE MENGGATIP. — MEER BIJZONDERHEDEN OMTRENT EEN AANVAL MET 100 MAN OP EEN BENTING BEZET DOOR 50 MAN. — TOGT NAAR LONTONTOEËR. — HOE DE HAES KRIJGSGESCHIEDENIS ZOU SCHRIJVEN. — WAAROM DE KINGSBERGEN DE S. THEWÉ IN APRIL 1860 NIET OPVOER.
 (Brochure van R. L. de Haes, kapt.-luit. t/z en J. A. Meijer, luit. t/z 1e kl.)

Een der hoofdgrieven van den kapitein-luitenant de Haes tegen den schrijver van „de Bandjersche Krijg” is, „dat deze zich bepaalde tot het raadplegen der officiële rapporten van de chefs der expeditie, die geen kennis van het zeewezen hadden, en dat hij niet gerust heeft voor dat alle officiële bescheiden der zeemagt in zijne handen waren; eerst dan zou hij zijn roeping als geschiedschrijver begrepen hebben.”

De heer de Haes houde mij ten goede dat ik volhard bij een ander gevoelen. Kennis van het zeewezen hadden de chefs der bandjersche expeditie niet noodig, om taktische of strategische handelingen van stoomschepen

op de bandjersche *rivieren* te beoordeelen; met de manoeuvres der schepen lieten zij zich niet in. De chef der maritime middelen, ondergeschikt aan den chef der expeditie, was verpligt hem *alle* verrigtingen der marine mede te deelen. In het algemeen kon men dus verwachten dat de rapporten van de chefs der expeditie, die van hun hooger standpunt het geheel beter overzagen, juist waren dan de speciale rapporten van ondergeschikte chefs, die onwillekeurig de beste voorstelling van hunne handelingen gaven. — Het raadplegen van speciale rapporten, opgewekt door de tegenschriften, heeft mijn beoordeeling dan ook over geen enkele oorlogshandeling gewijzigd.

Was de reclame van den kapitein-luitenant gegrond, ieder kolonne-, benting- of patrouille-kommandant, had evenveel regt om te vergen dat de geschiedschrijver ook *zijne* rapporten raadpleegde.

Het eerste betwiste punt in de brochure de Haes, betreft de eerste oorlogshandeling van den kapitein-luitenant als kommandant van de Montrado.

Nadat hij een stuk geschut voor de benting te P. Petak heeft ontscheept, »maakte (hij) daarna een verkenning naar een versterking te s. Besar, en beschoot die gedurende 1½ uur zonder uitslag” (pag. 83).

Ik meende die zaak zoo discreet mogelijk voorgesteld te hebben en bevroedde niet, dat ik reeds bezig was »de marine te miskennen.”

»Het medegedeelde is niet juist” zegt de kapitein-luitenant. Hij was niet op »verkenning” naar s. Besar uitgezonden, maar wel »om zich zooveel mogelijk bekend

te stellen met de rivieren en stroomen in deze afdeeling en ten einde den stand van zaken op die rivier op te nemen." Eilieve! waar is het verschil!

Een schoon veld staat voor de Haes open. Aan een vaartuig als de Montrado biedt, in de maand Junij, de Kapoeas bij een diepte van 30 voet onder de kiel en een breedte van 350 Ned. el de gelegenheid aan, om minstens twee dagen naar boven te stoomen. De Haes stoomt hoogstens een uur de rivier op, ziet niet, dat er aan de s. Besar an een benting ligt, neemt den kampong P. Teloe in oogenschouw, die in de maand Mei door den civielen schooner van Os was verbrand, en keert terug. Onder het stroomafwaarts stoomen wordt de benting echter ontdekt en dadelijk aangevallen. De uitwerking van het kanonvuur voldoet niet aan de verwachting, is evenwel belangrijk genoeg om een tweede versterking — een reduit — te demaskeren. »Er zal gedebatteerd moeten worden," zegt de Haes, »maar daartoe ben ik niet sterk genoeg. Het vernielen der bentings door geschutvuur kost tijd, buskruid en projectilen; ga ik nu weg, dan versterkt de vijand er zich welligt nog meer en dan zal ik hem later des te meer afbreuk kunnen doen." Hij herinnert zich in last te hebben zodra mogelijk op de Negara-rivier te zijn en stoomt weg.

»Om zich te overtuigen of de sterkte verdedigd werd" loste de kapitein-luitenant eenige kanonschoten; derhalve met plan den vijand te verdrijven als hij er was en zich verdedigde; waarom hervatte hij anders het vuur, toen zijn eerste schoten beantwoord werden? toch niet om noodeloos munitie te verspillen! Had hij opgegeven hoe sterk de bemanning der Montrado was (op blad. 10 der brochure staat te lezen, dat van een op de Montrado ingescheept detachement, 1 ser-

geant en 15 manschappen aan den luitenant Bichon tot aanvulling zijner magt werd afgegeven) en hoe sterk hij den vijand schatte, men zou over het gewaagde van een debarkement kunnen oordeelen; de kapitein-luitenant deed dit evenwel niet. Het vooruitzigt dat de vijand zich nog meer versterken zou, moest hem nog meer tot doortasten aanzetten, want natuurlijkerwijs zouden er bij een volgende gelegenheid ook meer strijdmiddelen noodig zijn dan één Montrado. Eenmaal den aanval begonnen, had hij dien behooren door te zetten; het ontschepen eener landing-divisie, ondersteund door een vuur à bout portant uit het betrekkelijk zwaar geschut, kon hier onder de gunstigste omstandigheden geschieden. De vijand was dáár; op de Niagara-rivier moest hij nog gezocht worden; van munitie zal de Montrado wel even ruim voorzien geweest zijn als ieder oorlogschip; laat de verovering een halven dag tijds gekost hebben, die tijd zou goed besteed geweest zijn. Maar nu het gevecht werd opgegeven, was het evenmin te verwonderen dat de vijand overmoedig werd en een uitnoodiging zond om nog eens »met kogels te spelen» als dat de goedgezinde bevolking het vertrouwen in onze magt verloor. —

Hetgeen de Haes mededeelt van het gevecht van de Tjipannas met een aantal prauwen nabij Poeloe Petak (pag. 84), strekt alleen om de slechte bewaking der soengej Petak te releveren, (door den schrijver van de »Bandjersche Krijg» verzwegen) hetgeen op rekening komt óf van de Tjipannas óf van de Montrado. Verder blijkt er uit, dat de vijand die twee, drie weken vroeger te magtig was om er tijd of munitie aan te verspillen, zich thans zoo lafhartig gedroeg, dat twee kanonschoten voldoende waren

om hem »met ontzetting” de vaartuigen te doen verlaten. Bij de »belangrijke verwoesting die deze twee schoten schijnen verwekt te hebben,” ontbreekt weder een opgave van 's vijands sterkte en verlies. Van bloedsporen is hier zelfs geen sprake.

Het is niet onwaarschijnlijk dat het aantal menschen, dat zich 's anderen daags nog op de ijzeren laadprauwen bevond, zeer gering was. Volgens de mededeelingen toch van Radin Akah, later Tommonggong Singa Djaja, die zich aan boord der Tjipannas bevond, hielden de prauwen, van de Kapoeas komende, dicht onder den wal. Toen de Tjipannas er heen stoomde, voeren de kleine vaartuigen de soengej Petak binnen, terwijl drie ijzeren laadschouwen, voorzien van een rij regtstaande balken, bij wijze van borstwering, den ingang der soengej beschermden. Door het halen en vieren van rottan-talies, aan de oevers uitgebragt, liet men de laadschouwen wenden, om zodoende de borstwering steeds naar het op en neder stoomende vaartuig te houden en de verdedigers te dekken.

De Tjipannas bepaalde zich er toe, den ganschen dag op een afstand van $\pm$ 600 N. E. op en neer te stoomen en het geschut los te branden, wanneer zij dwars voor de laadschouwen kwam. Tegen 6 uur 's avonds naar P. Petak terug stoomende, werd overeengekomen dat de Tjipannas iets beneden de s. Petak, en een gedeelte van de bezetting der redoute aan het uiteinde van kampong Palangkie, het ontkomen der laadschouwen zouden beletten. Tegen 8 uur kondigde het gefluit der Tjipannas de komst van de Montrado aan. De vijand, hoewel weinig schade geleden hebbende en aanvankelijk van plan 's anderen daags het gevecht te hervatten, achtte het thans, bij die overmagt, raadzamer een goed heenkomen te zoeken.

De meerdere of mindere juistheid dier mededeelingen in het midden latende en zonder in beschouwingen te treden over de verrigtingen van de Tjipannas, meen ik evenwel op de groote gematigdheid mijner voorstelling op pag. 84 te mogen wijzen. —

Mag het minder bevreemdend heeten, dat de schrijver van »de Bandjersche Krijg'' geen melding maakte van den matroos 3de klasse Van der Velde, dan dat de Haes zelf het feit niet mededeelt, dat »tot de meest gunstige uitkomsten heeft geleid''? Dat feit, hoe belangrijk ook, maar voor mij nog langen tijd met zekere geheimzinnigheid omsluijerd, werd niet geboekstaafd, omdat het den schrijver van »de Bandjersche Krijg'' niet bekend was. Had de Haes het betreurd, dat ik de namen niet noemde van mannen die zich buitengewoon onderscheidden, ik zou de billijkheid dier klagte erkennen. Hoe gaarne toch zou ik de naam van den artillerist genoemd hebben, die het amok op de Tjipannas (Mei 1859) voorkwam; hoe gaarne de namen der boeginesche soldaten, die onwankelbaar trouw bleven, toen de vijand hen met goud en belofte van grootheid tot desertie trachtte over te halen! — ik was er echter niet toe in staat. Het is mij bewust dat er menig schoon feit onvermeld bleef; maar de kapitein-luitenant die er een kent en het niet mededeelt, mag mij daarvan geen verwijt maken. Hij noemt den naam en verzwijgt het feit. Dat hij den naam noemde van den sergeant der sappeurs, die op Benschops togt naar Moening, bij een paniek alleen stand hield toen ieder week, en met zeven wonden overdekt, sneuvelde, — het publiek zou den kapitein-luitenant dank weten. En het gedrag en de naam

van dien sergeant waren mij vroeger evenmin bekend als het feit van den matroos Van der Velde, dat ik eerst door het artikel van den majoor Gerlach in de Gids leerde kennen (1). —

Over de vermeestering van Tabanio meen ik genoeg gezegd te hebben. De togt van Verspijk naar Pleiharie kon daarmede niet vergeleken worden. Met nog geen 300 man onderwierp Verspijk het landschap Tanah Laut; de wildernis alleen bleef den verstrooiden vijand tot eenig toevlugtsoord over. Van het insluiten der hoofden was dáár geen sprake; die zeldzame gelegenheid deed zich te Tabanio alleen voor.

Ook de dagorder laat ik rusten. Als alle dagorders aan het euvel lijden dat de kapitein-luitenant de Haes in de bewuste ziet, wenschte ik dat hij er eenige, tijdens den bandjerschen krijg uitgegeven, in zijn brochure had opgenomen. —

Met de meeste naauwkeurigheid werd in weinige regelen het afloopen der Onrust in „de Bandjersche Krijg” beschreven. Ten einde niet verplicht te zijn dit onderwerp tweemaal te behandelen, zal ik de aanmerkingen van den kapitein-luitenant de Haes en die van den luitenant ter zee 1^e klasse Jhr. Meijer zamenvatten en gelijktijdig beantwoorden.

---

(1) Deze matroos verdedigde een kamer, waarin vele vrouwen gevlugt waren, zoo moedig, dat het geen enkelen vijand gelukte er binnen te dringen.

De heer Meijer vraakt niet de bewering dat er aan boord van de Onrust *een blind vertrouwen heeft geheerscht*, maar zegt »dat de chef der expeditie destijds in den Tommonggong Soerapati nog vertrouwen stelde; dat uit het doel der zending dat vertrouwen voldoende bleek.»

Waaruit bleek dit? Hoe kon men den man vertrouwen die Antassari herbergde! Indien men Soerapati had vertrouwd, dan zou de gouvernements-commissaris hem niet f5000 en den rang van Pangerang hebben doen aanbieden voor de uitlevering van Antassari. Noch de gouvernements-commissaris, noch de chef der expeditie (die destijds een krijgsgtog in Tanah Laut maakte) stelden eenig vertrouwen in Soerapati; zij wilden alleen een poging doen om hem tot de partij van het gouvernement over te halen, en droegen tot dat einde den kommandant der Onrust en den luitenant Bangert op, om Soerapati *over te halen een blijk van zijne trouw te geven*. Uit het doel der zending bleek dus dat er *geen* vertrouwen bestond.

»Dat Bangert een blind vertrouwen heeft gehad, is maar al te waar» zegt de luitenant t/z Meijer. — Waaruit blijkt dat? vraag ik al weder; weet men wat er tusschen van de Velde en Bangert besproken is? Die het Decemhernummer van »de Gids» 3^e serie 4^e jaarg. in handen neemt, vindt daarin een verklaring van den 1sten luitenant Perelaer, toenmaals militair kommandant van Poeloe Petak. Toen de Onrust, op weg naar Lontontoeör, Poetoe Petak aandeed, verzocht Bangert aan Perelaer, hem eenige manschappen mede te geven, *daar hij in dien togt een zwaar hoofd had*. Perelaer aan dit verzoek niet kunnende voldoen, vroeg: waarom hij van Bandjer geen troepen had medegenomen, en kreeg ten antwoord: »dat de kommandant der Onrust zulk een »gunstig tafereel van den vreedzamen toestand van

»de Boven-Doessonstreken bij de vorige reis ondervonden, opgehangen en zich zoozeer tegen het wedermedenemen van een detachement infanterie aangekant had, dat hij *Bangert er niets aan kon doen; maar dat hij zich volstrekt niet op zijn gemak bevond.*” Dit is dus een bepaalde tegenspraak van het »blind vertrouwen” dat de luitenant ter zee Meijer »maar al te waar” vindt. Doch aangenomen eens, dat Bangert werkelijk geen wantrouwen koesterde, bleef op van de Velde niet altijd de verantwoordelijkheid voor zijn vaartuig rusten? Achte men uiterlijk vertoon van wantrouwen onraadzaam, men behoefde daarom nog niet alle veiligheids-maatregelen te veronachtzamen.

»De ware toedragt zullen wij welligt nimmer met juistheid te weten komen,” schrijft de Haes. Maar wij weten er thans alles van! Ons tegenwoordig hoofd der Thewé, Mangko Saharie, heeft de vroegere door den gouvernements-commissaris ingewonnen berigten ten volle bevestigd; het is gebleken, dat hetgeen in »de Bandjersche Krijg” werd medegedeeld, volkomen juist was. (zie Bijl. D—E)

»De schrijver van »de Bandjersche Krijg”, vervolgt de Haes, spreekt een onderstelling uit, gegrond op berigten van een leugenachtigen vijand, waardoor een smet wordt geworpen op de nagedachtenis van de slagtoffers; alleen daardoor verliest hij alle aanspraak op vertrouwen als geschiedschrijver.”

Dat de Haes partij trekt voor een gevallen makker, doet hem eer aan; dat partij trekken moet hem echter niet te zeer verblinden.

Ja, ik beschreef den Bandjerees als logenachtig en vol kwade trouw; maar belet dit, dat de waarheid van een gebeurtenis, door een scherpzinnig onderzoek en door confrontaties aan het licht komt? Trachten dieven en

moordenaars niet altijd en overal, door logens en ontkenning de waarheid te bemantelen? Als de geschiedschrijver van »de Bandjersche Krijg» dáárdoor alle aanspraak op vertrouwen verliest, schande dan over elk lid van een krijgsraad, schande over alle vonnissen met onverantwortelijke voorbarigheid geslagen!

»Is het wel zoo bepaald zeker dat de Onrust te Lontontoeör is afgeloopen?» vraagt Meijer.

Ja! bepaald zeker, ontwijfelbaar!

Te Lontontoeör lag het wrak; men liet het daar springen en vond het er in december 1862 nog. Het transport van den 30ponder moge den luitenant ter zee onuitvoerbaar schijnen, het heeft niettemin plaats gehad. Dit werd reeds verklaard door de gevangenen, die tijdens den togt op de Thewé in onze handen vielen en van welke er drie aan het afloopen der Onrust hadden deel genomen; thans kan het de halve bevolking van Moeara Thewé bevestigen, want honderde menschen moesten er aan medehelpen. Te Lahey werd een hellend vlak gemaakt van de ijzerhouten balken, die vóór de onlusten reeds gereed en bestemd waren om aan ons bestuur te Marabahan afgeleverd te worden; toen het stuk geschut te Lahey was aangebragt, werd het langs die helling op den oever gesleept en in batterij gebragt.

Ten einde te betoogen, dat de schrijver van »de Bandjersche Krijg» toegevender is in zijne beoordeelingen over handelingen van de landmagt, stelt Meijer de »laconische» vermelding van de mislukte aanvallen op Schans van Thuyl en Bandjermasin tegenover den »omhaal van woorden» gebezigd, om de zorgeloosheid van den kommandant der Onrust aan te toonen. Toch kon, dunkt mij, de luitenant ter zee niet verwachten dat het afloopen der Onrust in »de Bandjersche Krijg» slechts ter loops werd

behandeld. 't Was noodig dat een gebeurtenis, zoo gewichtig als deze, in het breede besproken werd; dat de schrijver er *zijn* oordeel over uitsprak. Van mislukte aanvallen, als die op Schans van Thuyl en Bandjermasin, in belangrijkheid en gevolgen zoo geheel verschillend, was het voldoende de feiten te constateren. Op Schans van Thuyl kommandeerde, door gebrek aan officieren, een onderofficier, de sergeant Saboe; op de Onrust, een luitenant ter zee 1^e klasse. De aanval op Schans van Thuyl werd afgeslagen; de Onrust ging te gronde. Ware het Saboe niet gelukt zijn onverantwoordelijke fout (de stukken en geweren, tegen hooger last in, ongeladen te laten) te herstellen, in weerwil van zijn dapper gedrag, in weerwil van al zijne wonden, zou de krijgsraad hem streng gevonnisd hebben. — De zoogenaamde aanval op de hoofdplaats kwam niet eens tot uitvoering; 't was niet meer dan een poging tot aanval. Dat de vijand tot aan de eerste huizen van den boegineschen kampong doordrong, kon niet belet worden. Kampong Kween werd toenmaals oneigenlijk gerekend tot Bandjermasin te behooren; later zelfs, toen er meer troepen waren, bepaalde men zich tot het stationneren van een paar vaartuigen aan de s. Messa. — Een onpartijdige beoordeelaar kan daarom noch den *mislukten* aanval op Schans van Thuyl, noch de *poging* tot aanval op Bandjermasin in vergelijking brengen met het afloopen der Onrust.

Juist de »even laconische vermelding,» dat luitenant-kolonel Boon terugkeerde »zonder iets verrigt te hebben» bewijst de consequentie in »de Bandjersche Krijg.» De luitenant ter zee gelieve die uitdrukking te vergelijken bijv. met »de Montrado, enz. beschoot die (de versterking), gedurende 1½ uur zonder uitslag.» —

De kommandant der maritime middelen was het volstrekt niet eens met den chef der expeditie, toen deze de oorlogschepen meende te moeten bezigen om vaste punten op de rivieren te bezetten."

Het gebeurt meermalen dat een ondergeschikt officier in meening verschilt met zijn chef; hij is evenwel verplicht ook dan nog de bevelen te volgen. Dergelijke offers van zelfverloochening worden dagelijks in 's lands dienst gevorderd; zij zijn onmisbaar om de krijgstucht te handhaven en tot groote resultaten te komen. De Haes zegt: »de oudst aanwezend zeeofficier trachtte zooveel in zijn vermogen was te zorgen voor de goede nakoming van de door den chef der expeditie gegevene bevelen." In hoe verre hij daarin slaagde, kan ons het volgende voorbeeld doen zien.

Den 28sten Februarij ontvangt de kommandant der maritime middelen een aanschrijving om den volgenden dag een stoomschip te laten vertrekken, dat in last heeft de Kapoeas tot aan Towana op te stoomen, den vijand die zich daar begon te verzamelen te verjagen, en daarna station te gaan houden aan de noordelijke monding der Mengkatip, ten einde er de gemeenschap tusschen de Boven- en Beneden-Barito te beletten.

De Haes bestemt daartoe de Montrado, tijdelijk gekommandeerd door den luitenant ter zee 2^e klasse Dronkers, die ook den volgenden dag vertrekt.

Den 4^{den} Maart komt het stoomschip Bali van Java tot vervanging van de Montrado, een order medebrengende dat de kommandant en eerste officier van de Bali op de Montrado, de Haes en Dronkers van de Montrado op de Bali moeten overgaan. De Haes stelt voor, de Montrado

naar Bandjermasin te laten terugkeeren en dáár de verwisseling te doen plaats hebben; doch de chef der expeditie acht de zending aan de Montrado opgedragen te dringend, om die zelfs tijdelijk te staken, en bepaalt dat de Bali de Montrado zal achterna stoomen om haar taak over te nemen, nadat op de plaats waar zij de Montrado inhaalt de verwisseling van officieren zal geschied zijn.

Niettegenstaande de stellige bevelen van den chef der expeditie, kwamen toch den 14^{en} Maart de Bali en Montrado te gelijk te Bandjermasin terug; als reden werd opgegeven, »dat de luitenant ter zee Dronkers ongesteld was geworden, terwijl de Haes zijn eigene tegenwoordigheid op de hoofdplaats noodzakelijk achtte voor de behandeling der maritime aangelegenheden»!

Ik laat aan het oordeel mijner lezers over, in hoeverre de ongesteldheid van een officier, die door een ander had kunnen vervangen worden, opwoog tegen het belang dat de chef der expeditie stelde in het stationneren van een stoomschip aan de Mengkatip-monding; doch ik teeken hier aan, dat, werd van dergelijke afwijkingen van gegeven bevelen al geen melding gemaakt in »de Bandjersche Krijg,» het bij de beantwoording der brochure mij thans noodzakelijk voorkomt, een begrip te geven van de wijze waarop de kommandant der maritime middelen — »die het volstrekt niet eens was met den chef der expeditie, toen deze de oorlogschepen meende te moeten bezigen om vaste punten op de rivieren te bezetten» — trachtte, de bevelen van den chef der expeditie na te komen.

De Haes moge volgens zijn overtuiging, goed, in het belang der dienst gehandeld hebben, — wie zal het betwijfelen? — hij moge zich beroepen op eenige be-

sparing van steenkolen, op de mogelijkheid van langer op de Kapoeas te zijn opgehouden, — mij strekt dit voorbeeld niet tot bewijs dat hij bijzonder gelukkig was in zijne pogingen om zooveel in zijn vermogen was de bevelen van zijn chef na te komen.”

Op pag. 46 en 47 der brochure releveert de Haes de eigendunkelijke handeling, die ik opzettelijk verzwieg. Mijn streven om in »de Bandjersche Krijg” alles te vermijden wat naar een weërschijn geeliek van vroegere oneenigheden tusschen de chefs van land- en zeemagt, werd niet gewaardeerd en aan gebrek aan argumenten toegeschreven. Als ik mij bepaalde tot den enkelen volzin: »Door de expeditie naar Poeloe Kanamit was de monding der Mengkatip twee à drie etmalen langer dan noodzakelijk was onbewaakt gebleven” geloofde de Haes dat het mij aan licht ontbrak om dien volzin op te helderen. Na lezing der vorige bladzijden zal hij van het tegendeel overtuigd zijn. De verovering van de benting achter P. Kanamit behoeft men voorzeker niet achterwege te laten om een schip naar de Mengkatip te zenden, maar de Bali had niet te zamen met de Montrado naar de hoofdplaats terug moeten keeren. Dáárin lag de fout, dáárdoor bleef de Mengkatipmonding twee à drie etmalen onbewaakt, en het zenden der Suriname herstelde die fout, dat tijdverlies niet. Indien de »bescheiden meening” van de Haes »dat de militaire bevelhebber alleen dan onvoorwaardelijke opvolging van gegeven bevelen kan verwachten of eischen, zoodra hij op de plaats zelve aanwezig is om de omstandigheden te beoordeelen onder welke de uitvoering moet plaats hebben,” juist ware, dan zou een militair Departement als dat in Indië, hetwelk voortdurend van uit zijn hoofdkwartier Batavia bevelen moet zenden naar de meest verwijderde plaatsen, al zeer weinig kans heb-

ben die bevelen ooit opgevolgd te zien ; dan zou zelfs in engeren zin, te velde nooit eenig gecombineerd plan uitvoerbaar zijn. Alléén de bevelhebber, die op onvoorwaardelijke gehoorzaamheid rekenen kan, zal goede resultaten verkrijgen. Omstandigheden kunnen wel is waar een afwijking noodig maken, doch daarvoor moeten dan *geldige redenen* bestaan. En die ontbraken hier. De ongesteldheid van een officier, die zich aan boord bevond van het stoomschip dat naar de hoofdplaats terugkeerde, en wiens bagage alleen op de Bali zoude overgebracht moeten worden, was geen geldige reden om de strategische plannen van den chef der expeditie in duigen te doen vallen.

Onder de toelichtingen die de Haes noodig achtte om »de onjuistheden te verbeteren en verkeerde gevolgtrekkingen te voorkomen» van pag. 190—192 van »de Bandjersche Krijg,» vindt men, dat »met den meesten lof in het officiële rapport gesproken wordt over dit militaire feit» — de vermeestering eener benting achter P. Kanamit — »en vermeld dat allen die aan de vermeestering der benting deel namen zich hebben beijverd om uit te munten, enz.» Hierin moet dus een verwijt opgesloten liggen, dat dit feit niet genoeg door mij geroemd werd. — Uit het officiële rapport zie ik, dat de togt goed geleid werd, maar verder niets buitengewoons opleverde. Met 100 matrozen en infanteristen marcheert de luitenant ter zee Buyskes naar de benting, bezet »naar gissing door 50 à 60 Dayakkers.» Op de voorhoede, 26 man sterk, wordt gevuurd door voorvechters »met roode pluimen.» Dat vuur wordt levendig beantwoord. »Onder het blazen van den stormmarsch en het geven van een flink hoerah, dat de vijand met schreeuwen beantwoordde, was de benting in een oogenblik bestormd,» gelijktijdig van twee kanten.

De bezetting wacht den storm niet af, nam »overhaast de vlugt” en »verdween in een oogenblik tijds in het bosch.” De benting werd dus genomen met verlies van één man die vóór de bestorming viel; het verlies van ’s vijands zijde?.... »hoewel geene lijken zijn gevonden, luidt het rapport, veronderstel ik dat de vijand verscheidene geblesseerden moet hebben, in aanmerking genomen *zoowel de korte afstand van ons hevig geweervuur, als de sporen van kogels in de benting en boomen rondom!*” (zie Bijl. F). Die veronderstelling moge door de Haes gedeeld worden, de geschiedschrijver vindt er geen aanleiding in, over dat feit meer te schrijven dan in »de Bandjersche Krijg” te lezen staat.

»Met voordacht” ondernam de Haes geen tweeden togt naar den kampong, die den vorigen dag niet was bereikt, daar men verwachtte door het hooge water te worden overvallen, »omdat het voordeel hierdoor te behalen niet opwoog tegen *den tijd*, die er aan besteed zou worden.” Ik ben verplicht hier op te merken, dat op nagenoeg hetzelfde oogenblik, waarop er *tijd* ontbrak om den vijand op te zoeken, er noodeloos een stoomschip naar Bandjer vertrok, voornamelijk in het belang van een ongesteld officier, die gelukkig korten tijd daarna weder hersteld was. »Den vijand daar (te P. Kanamit) nog aan te treffen, vervolgt de Haes, *was niet te verwachten*, terwijl de geheele kampong, zooals zoo velen met dien naam bestempeld op de Kapoeas en Boven-Doesson, *wel bestaan zal hebben uit twee of drie verlaten woningen.*” De vijand was den vorigen dag in de rigting van den kampong teruggetrokken en daar dus *wel* te verwachten; de kampong bestond en bestaat nog, niet uit *twee of drie*, maar uit *verscheidene* woningen. Het was derhalve een verzuim, hem daar ongemoeid te laten.

De juistheid mijner voorstelling in »de Bandjersche Krijg» wordt door het bovenstaande weder volkomen bewezen. Gaf een, misschien door te veel discretie niet genoeg volledige voordragt van feiten aanleiding tot scherpe kritiek, in de wederlegging hoop ik mij duidelijker uitgedrukt en de gronden aangetoond te hebben waarop mijne bemerkingen steunen. —

De uitdrukking »dat tot nog toe geen stoomschip verder dan Pebangan had durven gaan» is met geen andere bedoeling gebruikt, dan om op te merken dat geen stoomschip zijne verkenningen verder dan tot Pebangan had uitgestrekt. En hierin heb ik gedwaald.

't Zal onnoodig zijn de Haes de verzekering te geven, dat ik nimmer geloofd heb dat een nederlandsch officier niet zoude durven gaan, werwaarts hij last ontvangt om te gaan.

Tot nadere toelichting van bl. 134 en 135 diene het volgende :

Er is *niet* bepaald geweest, dat de Montrado, »door de Boni geholpen,» de Barito zou op varen om het verraad van Soerapati te straffen.

De chef der expeditie wilde onmiddellijk alleen de Montrado met 100 bajonetten naar Lontontoeor zenden, opdat zonder uitstel de gevallen makkers gewroken werden. De kommandant der maritime middelen maakte evenwel zwa-righeden; hij meende dat de Montrado, door hare lengte en diepgang, er niet komen kon; dat het eenige mid-

del zou zijn haar door de Boni te laten voorstoomen , *maur dat er dan nog alle waarschijnlijkheid bestond van het doel niet te bereiken.* (Later bleek het evenwel, dat de Montrado zeer goed te Lontontoeor kon komen). Daar er echter een stoomschip tot assistentie van den sleeper van Os naar Kwalla Kapoeas moest gezonden worden , waar spoedige hulp noodig was, om te beletten dat P. Petak aangevallen en het geheele landschap in onrust gebracht werd ; daar de Boni, geen batterij voerende en geen verschansing hebbende , ongeschikt was om alleen den togt te maken ; daar de Celebes aan de Mengkatip gestationneerd en bovendien nog langer dan de Montrado was, (ook dit schip stoomde later tot Lontontoeor op) was de chef der expeditie verplicht een keuze te doen tusschen een twijfelachtig resultaat op de Barito en een zeker op de Kapoeas ; hij koos het laatste en verdaagde de wraak-oefening tot tijd en wijle de Suriname, die inmiddels door den kommandant der maritime middelen ontboden werd, van Java zou gekomen zijn.

Voor den togt naar de Kapoeas, die anders aan de Boni zou opgedragen zijn, indien de Montrado onmiddellijk de Barito ware opgestoomd, werd nu laatstgemelde bodem bestemd.

Hetgeen de Haes tot toelichting van het vastzitten der Montrado mededeelt, is slechts op één punt in tegenpraak met het door mij te boek gestelde. Men ziet er in bevestigd het oproepen van drie stoomschepen, om de Montrado te hulp te komen : de van Os van P. Petak, waar dat vaartuig waarlijk niet overtollig was, de Celebes die de Mengkatip afsloot, en de Boni, het eenige stoomschip dat aan de hoofdplaats beschikbaar bleef, om naar eenig bedreigd punt gezonden te kunnen worden. De kwestie bepaalt zich tot de al- of niet schorsing der

afsluiting van de Kapoeas, door het ontbieden der Celebes van de Mengkatip-monding. De Haes beweert dat door de plaatsing van de Celebes aan den noordelijken ingang dier rivier, de afsluiting niet bereikt werd; ik ben van het tegendeel overtuigd, omdat zoolang de Mengkatip bewaakt werd, er nimmer eenig vijandelijk transport of eenige strijdmagt langs is gekomen, en omdat tijdens het station door de Celebes verlaten was, vier vijandelijke rangkangs uit de Boven-Doesson zijn gekomen, die de Mengkatip, Poeloe Petak en Beneden-Barito van half Januarij tot aan het einde van Februarij onveilig maakten.

De s. Sihong was op last van Soeta Ono versperd en werd in het belang harer eigene veiligheid zorgvuldig door de bevolking bewaakt. 't Kon zijn, dat kleine djoekongs in de nabijheid van Mengkatip over den oever gesleept werden, met groote djoekongs of rangkangs was dit ondoenlijk. De Mengkatip kon men niet binnenvaren, dan door de Mengkatip-monding.

Wel is waar bestond er gelegenheid om veel hoogerop, door de s. Hiang in de Kapoeas, dan in de Mentangej en verder aan de zuider-monding der Mengkatip uit te komen; maar dien verbazenden omweg zou de vijand wel niet nemen, te meer daar de s. Hiang en Mentangej niet altijd bevaarbaar zijn. Even goed kon men verwachten, dat hij in de Kahayan kon komen en vandaar over zee op Bandjer zou afgaan! —

Ten einde een juiste beschrijving te geven van den togt naar Lontontoor werden door mij niet alleen de speciale rapporten, maar bovendien ooggetuigen geraadpleegd. Volkomen ingelicht omtrent alle bijzonderheden, trachtte ik

mijne aanmerkingen op de leiding van dien togt in de zachtst mogelijke termen uit te drukken. Nu echter de Haes een tiental bladzijden zijner brochure wijdt aan een poging om te betoogen, dat hij (met een enkele uitzondering) handelde zooals in de gegeven omstandigheden gehandeld moest worden; nu hij daardoor de juistheid der voorstelling van een der belangrijkste oorlogshandelingen der marine in verdenking brengt; nu Meijer onbewimpeld het woord „verwijt” uitspreekt, dat hij meer dan eens in mijne beschrijving van dien togt las, nu weêrhoudt mij ook niets meer, even rond met mijn opinie voor den dag te komen.

Ja! ik keur af, dat de Haes niet reeds in het begin van Januarij beproefde om met de *Montrado de Barito* op te varen, ten einde zijne gevallen makkers zoo spoedig mogelijk te wreken. Had hij het beproefd, de vijand zou zich geen zes weken lang hebben kunnen verheugen over de zegepraal te Lontontoeor behaald, zou niet in de gelegenheid zijn geweest om het kanon van de *Onrust* in batterij te brengen. Ware het al gebleken dat de *Montrado*, door hare lengte en diepgang belet werd tot Lontontoeor op te stoomen; welnu, er zou niets mede verbeurd geweest zijn, het stoomschip slechts een verloren reis gemaakt hebben; maar het zou *niet* gebleken zijn. Den chef der expeditie kan men er geen verwijt van maken, dat hij tegen het advies van den kommandant der maritime middelen in — die twijfelde met de *Montrado*, zelfs voorgestoomd door de *Boni*, het doel te kunnen bereiken — geen bepaalde orders tot den togt gaf, vooral toen de *Boni* niet gemist kon worden.

Ik keur af, dat de Haes zich onderweg ophield met kampongs aan te doen, toen hij eindelijk naar Lontontoeor stevende om het afloopen der *Onrust* te wreken.

Zelfs al ware de »meening» waarvan hij hierbij uitging »dat door een overhaaste vlugt der bewoners misschien nog het een of ander van het geroofde der Onrust in zijne handen zou komen» gegrond geweest, stond dit voordeel dan eenigzins in verhouding tot de nadelen van het oponthoud? Wat beteekenen de bezwaren »van het ankeren en onder stoom gaan tijdens de afvaart» in vergelijking met het nadeel van het object eenige dagen later te bereiken? Al meet de Haes die bezwaren nog zoo breed uit, geldige argumenten tegen het verlies van tijd zijn het niet. »Of ik werkelijk meen, dat de verschijning eener bestraffende magt vier dagen vroeger of later van eenig belang is?» — Ja, van het grootste belang, als die magt zich althans niet bepaalde tot verschijnen, maar ook dadelijk bestrafte. Bovendien, Lontontoeor kon in zes dagen bereikt worden; de Haes gebruikte 12½ etmaal; er had dus een tijdverlies plaats van ruim 6 etmalen. Elk uur vroeger zou winst zijn geweest, elk uur later was verlies. Wie verzekert ons, dat juist in die laatste zes dagen niet de 30ponder van de Onrust in batterij werd gebragt? En dan spreek ik nog niet eens van den morelen invloed eener vroege verschijning. Het is mogelijk, dat de Haes kampong Lontontoeor vier of zes dagen vroeger ook verlaten gevonden zou hebben; maar als er *kans* had bestaan, den vijand daar te vinden, dan liep hij die kans mis door er vier of zes dagen later te komen.

Ik keur af: de verkenning met de Suriname, zonder orders achter te laten. Het laatste wordt door de Haes zelf als een fout erkend. Meijer zegt, dat het al of niet doelmatige van met de Suriname te verkennen een kwestie is van technischen aard, op een gebied liggende waarop hij zich beter t'huis gevoelt. Ik geef dit gereedelijk toe,

doch had gewenscht dat hij zich niet tot dien volzin bepaald, maar aangetoond had *ofen waarom* het doelmatig was. De Haes heeft het zenden van een sloep in overweging genomen, maar er van afgezien, omdat hij dat vaartuig zou moeten blootstellen aan geweervuur, rangkangs als anderzins! — Oorlog voeren *zonder* zich bloot te stellen, behoort tot nog toe onder de onmogelijkheden. Bij elke verkenning bestaat er kans door overmagt aangevallen te worden en in 's vijands handen te vallen; op de Barito, bij Lahey nog 200 ellen breed, was die kans niet grooter dan elders. Zich zoo min mogelijk bloot te stellen, is een eerste regel bij elke oorlogshandeling; maar een verkenning na te laten omdat men zich daarbij zou moeten blootstellen, is de voorzigtigheid te ver gedreven. De Haes vervalt in een ander uiterste en gebruikt één der twee stoomschepen — dat is de helst zijner stoommagt — om te verkennen. Hoewel Meijer beweert dat men den 30-ponder daar wèl verwachtte, geloof ik juist ingelicht geweest te zijn, toen ik schreef dat men den 30-ponder dáár *niet* verwachtte. (1) Ook de Haes zou het dan wel weêrsproken hebben. *Had* hij het geweten, de Suriname zou roekeloos aan het vuur van dat stuk blootgesteld zijn geworden; ik zeg roekeloos, omdat het algemeen bekend is dat het grootste gebrek van het vijandelijk geschut bestaat in de slechte affutage, en dat het aan rottan-talies opgehangen of op een zwaar blok geplaatst, zich alleen eigent tot het vuur in ééne rigting. Bestond er dus *geen* twijfel omtrent het aanwezen van den 30-ponder, door de Suriname tweemaal in de vuurlijn te brengen, werd dat stoomschip — tevens het middel van beweging van vier vaartuigen der flotille die stoom

(1) Wèl op een hoog gelegen punt op den wal. (Zie Verh. en Berig. Jaargang 1865 n°. 1 pag. 70).

misten — noodeloos in de waagschaal gesteld. Dit is de reden, waarom mijns inziens de verkenning *niet* met de Suriname had moeten geschieden.

Ik keur af, dat de Haes geen orders per sloep naar de flotille zond, maar met de Suriname ten tweede male langs de benting stoomde. Stroom en duisternis zouden zelfs de vaart der sloep begunstigd hebben. Bovendien »een goed gewapende sloep tegenover een inlandschen vijand, stelt een vrij sterke en goed geconcentreerde magt daar», zegt Vandevelde immers! Maar aangemen eens, dat die hoofdofficier zich hierin vergist en er geen sloep aan gewaagd mogt worden, ware het dan niet raadzamer geweest den volgenden morgen de Suriname tot dicht bij de benting te brengen — alleen zorgdragende dat men buiten de vuurlijn van den 30ponder bleef — en dan de houten borstwering met het zwaar geschut te vernielen? Welligt waren hiertegen weder bezwaren van technischen aard, doch Vandevelde maakte wel met 9 schoten een bres in een dergelijke versterking! Ik houd het er voor, dat een Ravesteijn, ook zonder orders te ontvangen, begrepen zou hebben, dat hij niet voor niets aan het hoofd van ruim 200 bajonetten tegenover den vijand stond; dat hij wel op eigen autoriteit ontscheept zou hebben.

Ik keur af, dat de Haes zijne magt te gering achtte, toen de machine der Suriname stilstond. — Stroom, sterk wisselende waterstand spoorden hem tot zóó groote omzigtigheid aan, dat hij 't niet waagde 200 infanteristen te laten ontscheppen. Ik begrijp dat *wagen* niet. De Haes zal toch niet bedoelen, dat de stroom het ontscheppen belette? In het extract journaal der expeditie lees ik, dat er op den 12^{en} Februarij met prauwen tusschen de benting en den anderen oever druk heen en weér gevaren

werd; buitendien werd er later wel gedebarreerd. Ik begrijp alleen, dat die sterkwisselende waterstand hem moest aansporen om *dadelijk* te doen debarkeren, *zonder uitstel*. — Hij verwachtte „eene groote ontwikkeling van magt van de zijde des vijands.” Goed! daarom stond hij zelf aan het hoofd van een aanzienlijke magt; hij gebruikte die magt echter niet, omdat „het zijn vaste overtuiging is, dat voordeelen op den vijand behaald ten koste van aanzienlijke verliezen, niet kunnen bijdragen om het ontzag voor onze wapenen te vermeerderen.” Al weder hetzelfde verlangen om verliezen te voorkomen, dat hem vroeger geen gebruik deed maken van sloepen tot verkenning en overbrenging van orders! Zou het ontzag voor onze wapenen dan nu vermeerderd zijn door het heen- en weêrstroomen der kwetsbare Suriname voorbij de benting, door de daaropvolgende werkeloosheid en verderen aftogt der flotille tot beneden Talot?

De Haes beroemt zich op het succes dat, dank zijn groote omzigtigheid, slechts drie dooden van onze zijde heeft gekost; hij houdt het er bepaald voor, dat de aanzienlijke verliezen welke de Bandjermasinsche krijg ons gekost heeft, almede moeten beschouwd worden als de voornamste redenen voor de volharding, waarmede de bevolking van de Z. en O. afdeeling van Borneo dezen krijg heeft volgehouden!”

Ik betwijfel of die opinie door iemand ter wereld zal gedeeld worden; de mijne althans staat er lijnrecht tegenover. Indien de geheele oorlog gevoerd was op de wijze als de togt naar Lahey, als 't ware met het hoofddoel om zich voor verliezen te wachten, het eerste bedrijf van den bandjerschen krijg zou thans nog niet afgespeeld zijn.

Of „de uitwerking door deze expeditie bij den vijand te weeg gebragt niet groot was?” Neen! de uitwerking

was luttel; men sla slechts een oog op den toestand der Thewé, Lahey en Boven-Barito na de expeditie. Het ontzag voor onze wapenen was er niets grooter door geworden; ook de onderschepte brief van Antassari aan den vorst van Koetei toont het aan. Die brief lijdt zichtbaar aan het gewone euvel van overdrijving; maar men kan aannemen, dat de vorst van Koetei zich over de juistheid der cijfers weinig bekommerd en de hoofdzaken geloofd zou hebben. Ook bij rapporten van onze zijde, die in het algemeen spreken van 's vijands aanmerkelijke verliezen (alleen aangeduid door bloedsporen), wordt een groot veld aan de verbeelding overgelaten.

Ten slotte keur ik af, dat eerst den 13^{en} de Montrado ontboden werd, toen den 11^{en} de ketels der Suriname bleken doorschoten te zijn en men zich niet sterk genoeg achtte om de benting aan te vallen. Weder een tijdverlies van twee etmalen! Men had toch geen twee dagen tijd noodig, om de onbruikbaarheid van de machine te constateren. Toen er inmiddels geen poging gedaan werd om de troepen onder Ravesteijn de batterij te laten nemen, toen men de rivier afzakte, en eerst tien dagen later, met twee stoomschepen versterkt, den aanval ondernam, toen miste de vijand ten eenemale de gelegenheid om ontzag voor onze strijdkrachten te krijgen, en was het denkbeeld van wraakoefening, zelfs na het nemen der benting, hersenschimmig geworden. Ik herhaal hetgeen ik in „de Bandjersche Krijg” schreef: een enkel stoomschip met een detachement infanterie voor Lahey komende en de benting op de gewone wijs, zonder dralen, aantastende, zou een goede uitwerking gehad hebben. Men had waarschijnlijk eenige verliezen geleden, maar men had overwonnen, ontzag ingeboezemd. Zonder infanterie, alleen met de Celebes, werd een gelijksoortige ben-

ting door Vandevelde genomen. Te Lahey stond welis waar een 30ponder in batterij, maar men kon ook over tienmaal meer strijdkrachten beschikken. De „grootte magt, die men verwachtte dat zich hier zou ontwikkelen,” was zoo groot niet; want toen Ravesteijn zich in den rug der batterij vertoonde, vloog zij als kaf voor den wind uiteen.

De Haes moge zich beroepen op de volkomen goedkeuring van den toenmaligen vlootvoogd (te Batavia residierende) op al het door hem verrigte, die goedkeuring heeft niet den minsten invloed op mijn oordeel. De schrijver van „de Bandjersche Krijg” beroept zich op het oordeelkundig publiek.

„Was de expeditie onder Schuak geschikt om de magt des vijands te snuiken, of heeft zij niet meer dan eenige vroegere den overmoed van Antassari en Soerapati versterkt, en het vertrouwen op onze magt bij de aan ons getrouw geblevenen geschokt?”

Op die vraag dient het volgende. Het is later gebleken dat de togt naar Tongka niet goed werd aangevoerd; dat, bij een betere leiding, Tongka bereikt en genomen had kunnen worden. Ook nu de expeditie mislukte, leverde zij althans het resultaat op, dat de vijand zag tot welke volharding onze soldaten in staat waren. Dat de sihongsche hulpbenden bijna allen in 's vijands handen vielen, was haar eigen schuld; niettegenstaande de strenge bevelen der officieren en inlandsche hoofden om op de vloten te blijven, zwommen zij naar den oever en werden overvallen. Gewaagd was de togt naar Tongka, maar het gezegde: „trois quart d'audace et un quart de talent” is in den oorlog van toepassing en werd in den bandjerschen krijg door den chef der expeditie met succes toegepast. *Waagde* hij zich niet, in Februarij 1860, met ongeveer

150 man , een klein stoombootje (de Bennet) en een kruisboot, in het hart van het vijandelijk gebied, te Amoenthay? — de Kingsbergen kon op het beslissend oogenblik niet verder —, en bragt hij niet door één gevecht een hoogstgevoeligen slag aan den opstand toe? — Was de togt naar de Thewé, in December 1862, geen stoute onderneming?

Zeer ten onregte zoekt de majoor Gerlach in den togt naar Tongka een geldige reden om Verspijck te verwijten, »dat hij den uitgebreiden werkkring, dien Andresen aan de zeemagt had toegewezen, te zeer beperkte.” Zijne bewering, dat men »door middel onzer maritieme magt, zeker gemakkelijker en met minder opoffering langs de Mantallat-rivier tegen Tongka had kunnen opereren” steunt op geen enkelen redelijken grond. *Tongka toch is voor de marine onbereikbaar.* De Mantallat-rivier waaraan Tongka ligt, is zoo kronkelig en ondiep, dat reeds bij s. Palingan de kleinste sloep haar niet verder kan oproeijen. Had de majoor Gerlach den togt van van Vloten met de vereischte aandacht gelezen, hij zou gezien hebben (bladz. 188 2de Dl.) dat de gewapende sloep van de Celebes onder van Hogendorp, die den 30sten October de kolonne vergezelde, halverwege Tongka moest achterblijven en, -- terwijl de kolonne verder oprukte, — tot dekking diende voor de vivres-prauwen, die men eveneens verplicht was daar achter te laten. — Slechts in de veronderstelling (die ik trouwens niet deel) dat Andresen van plan was den werkkring der marine te land gaandeweg uit te breiden, en Gerlach dat plan toejuichte, kon hij Verspijck van de beperking een verwijt maken. Mij is echter nimmer een klagte der marine ter oore gekomen, dat Verspijck Z. M. stoomschepen werkeloos voor de hoofdplaats liet liggen; inte-

gendeel, het is algemeen bekend dat de werkzaamheden der marine gedurende den krijg, even als die der landmagt, talrijk, hoogst vermoeljend en vaak ondankbaar waren.

»Tot op den huidigen dag staat een groot gedeelte der bevolking van de Boven-Doesson en Teweh nog vijandig tegenover ons,» zegt de Haes. Maar dit is *zeer* onjuist. De togt naar de Thewé onder onmiddellijke leiding van den luitenant-kolonel Verspijck heeft volkomen aan de verwachting beantwoord. Sedert dien togt is de bevolking rustig en gehoorzaam, de gehoorzaamste van de geheele Boven-Barito. Mangko Saharie, vroeger het vijandelijk hoofd der Thewé, is thans in dienst van het gouvernement en wijdt zelfs al zijn invloed aan het bevredigen der bevolking van noordelijker gelegen streken. De Boven-Doesson komt langzamerhand geheel in onderwerping, van vijandelijkheden is geen sprake meer. —

Als voorbeeld van de oppervlakkigheid mijner mededeelingen over marine-handelingen, haalt de Haes een feit aan, dat naar zijn meening tot in de geringste bijzonderheden in »de Bandjersche Krijg» had moeten vermeld worden. Mij dunkt, de zinsnede »de Bali bragt van de reede van Pagattan een vaartuig op, dat 142 geweren en eenige lilla's geladen had» paste juist in mijn kader; hoe menige togt van patrouilles of detachementen die zich half dood liepen, werd in minder woorden of in 't geheel niet medegedeeld! Niet alzoo, zegt de Haes. Ik had moeten beschrijven, hoe de Bali op de reede van Pagattan komende, daar een vaartuig rustig vond liggen; hoe de kommandant de papieren en lading van dat vaartuig onderzocht, en hoe hij vond, niet 142 geweren, maar »140 geweren,

1 donderbus en 1 buks"; niet eenige lilla's, maar 10 lila's (groot en klein)"; daarenboven nog 3 vaatjes kruit, 2 kisten met gev. kruithorens (Eng. maaksel) en 100 kogels van lila's." Ik had moeten vertellen: hoe hij verder handelde, hoe hij dien gezagvoerder een pas gaf; hoe hij de lading in beslag nam, en hoe hij die later aan het bestuur overgaf. — Waarlijk, door zulke belangrijke marine-handelingen op te nemen, zou de »Bandjersche Krijg» wel veel lijviger zijn geworden, doch ik twijfel er aan of één zijner lezers — die van de marine niet uitgezonderd — er bij gewonnen zou hebben!

Ik maakte in 't geheel geen melding van de vriendschappelijke ontmoeting der Bali met een andere handelsprauw in de Passir-rivier. Die prauw, zegt de Haes, was voorzien van een uitklaringsbewijs, behoorlijk geteekend door den havenmeester van Pontianak. Inventaris en lading worden stuksgewijze opgenoemd.

Ik twijfel er geen oogenblik aan, dat de Haes goed handelde met de lading na te zien, den gezagvoerder eenige wapens af te nemen, hem er andere te laten houden, enz.; maar ik acht dergelijke marine-handelingen, zelfs had ik die ergens vermeld gevonden, volstrekt overtollig in een geschiedenis van »de Bandjersche Krijg." Het schijnt, dat er tusschen den chef der expeditie en den kommandant van de Bali is gecorrespondeerd over de wettigheid dier confiscatiën, over de kwestie of wij al of niet regt hadden, iets van vaartuigen van onafhankelijke rijken weg te nemen; mij was het evenwel ten eenemale onbekend en is 't ook heden nog tamelijk onverschillig. —

Van geen enkelen togt werd een juister beschrijving gegeven dan van dien, welken de Kingsbergen in April

1860 onder leiding van den luitenant ter zee van Gennep maakte. Toch waagt het de Haes die beschrijving onjuist te noemen en noodzaakt mij afdoende bewijzen te geven.

De instructie van den chef der expeditie luidde :

»1^e enz.

»2^e om, zoo de waterstand het toelaat, nog een bestraffenden togt te doen naar de Boven-Doesson. Mijne instructiën voor de eerste expeditie tegen Lontontoeor, bij missive dd. 26 Januarij n°. 379 gegeven, zullen hier tot rigtsnoer moeten genomen worden, alleen in zoo verre gewijzigd als de mindere sterkte van de expeditie zal vorderen.”

Van het bepalen van een termijn, waarop de stoomschepen moesten terugkeeren, was natuurlijk geen sprake. De Haes schrijft echter voor, dat zij den 15^{den} April terug moeten keeren. Tot zijn leedwezen heeft hij die instructie niet meer; ik heb die nimmer gehad, maar lees in het rapport der expeditie van van Gennep gerigt aan de Haes :

»Was de terugkomst niet door UEdG. op den 15^{den} bepaald, ik had getracht de Thewé met de Boni en gewapende barkas op te varen, daar Antassari zich aldaar volgens zeggen moet ophouden; doch nu moest ik daarvan afzien.”

Mij dunkt, dit is duidelijk genoeg! Indien dat bepalen van een datum een doel had gehad, de Haes moest dat doel bekend gemaakt hebben. Daarvan toch hing af, of van Gennep, in het onzekere of hij belangrijke voordeelen zou behalen, op eigen gezag van de ontvangen bevelen mogt afwijken. Nu de Haes de reden niet opgaf waarom hij de schepen den 15^{den} terug verlangde, had van Gennep gelijk met terug te

komen. De Thewé, die zich in de Barito uitstort, behoort tot de Boven-Doesson en was het algemeen bekende woonoord van Antassari en Soerapati. Van Gennep wist dit ook en hield zich wijselijk aan de instructie van de Haes, — niettegenstaande de Haes zegt, hem zoo goed te kennen, dat hij zoo iets niet (van hem) zou kunnen gelooven." Ik herhaal het: door een termijn te bepalen, belette de Haes den bestraffenden togt naar de Boven-Doesson, werkte hij de bevelen van den chef der expeditie tegen.

Waarom deze hem geen opheldering vroeg, waarom hem geen aanmerkingen werden gemaakt? *Niet* omdat hij zijn handeling goedkeurde, maar omdat het hem verdroot andermaal aanmerkingen te maken; omdat hij de goede verstandhouding niet op nieuw wilde verbreken en gehoor gaf aan den raad van het legerhoofd, om in het belang der medewerking van de zeemagt zich zoo veel mogelijk van kritiek te onthouden, *vooral met het oog op de spoedig uit Nederland verwacht wordende bevordering van dien officier, wiens vervanging dan van zelf noodig werd.* Ik kan de Haes de verzekering geven, dat de chef der expeditie zijne opmerkingen aan het legerhoofd niet onthield; in het rapport van 21 April 1860 L. No. 40 staat de afkeuring duidelijk en krachtig uitgedrukt.

Aangaande de voorstellen door de Haes gedaan, waarop hij nimmer eenig antwoord heeft ontvangen, kan ik hem mededeelen, dat zij noch door den chef der expeditie, noch door den kommandant van het leger goedgekeurd werden. Het afzonderen van 150 man infanterie gedurende zes maanden, alleen met het doel om het gezonken wrak der Onrust te bewaken, in een jaargetijde waarin de troepen zich te land het best konden bewegen

en de grootste slagen tot bedwining van den opstand moesten aangebragt worden, was geheel in strijd met gezonde beginselen van oorlogvoeren en van oeconomie.

Opmerkelijk is het slot van het rapport van den 1sten luitenant Faure Beeckman, militair en civiel gezaghebben van Bekompay en Doesson, die aan het hoofd van 60 man infanterie dien togt medemaakte. Dit luidt als volgt :

»Ten slotte vereer ik mij UHedGestr. kortelijk mede te deelen eenige opmerkingen, te beschouwen als het resumé van die, welke door mij op de reis zijn gedaan en waarvan sommige nog niet in dit verslag zijn opgenomen :

»1°. Verschillende hoofden hebben mij verzocht, dat het bestuur van tijd tot tijd een stoomschip mogt zenden, om de goedgezinde bevolking te beveiligen tegen de wraak der muitelingen.

»2°. Dat, wanneer UHedGestr. mij opdraagt mijne onderhebbende afdeeling te bezoeken, ter mijner beschikking wordt gesteld een *particuliere* boot. *Oorlogschepen toch*, welligt om hunne groote verantwoordelijkheid, *brengeu immer bezwaren te berde, van welke men op particuliere booten nimmer hoort; de dienst lijdt hier altijd min of meer door.*

»3°. enz." —

De enkele opmerkingen van de Haes over het tijdvak dat hij *niet* bijwoonde (April 1860 tot aan het begin van 1863), zijn in drie bladzijden vervat en te weinig belangrijk voor de krijgsgeschiedenis, om er lang bij stil te staan.

Alleen teeken ik aan, dat het als een nieuw bewijs

van gematigdheid kan gelden, nu ik op bladz. 327 van het 1^e Dl. mij van kritiek onthield. De instructie voor van Gennep luidde:

»Om te beproeven het wrak der Onrust nog te redden of in drijvenden toestand te brengen, dan wel het te vernielen. Hierbij zal geobserveerd worden, dat van af kampong Riong tot zoo ver als men met de vaartuigen zal kunnen komen op de Boven-Doesson, alle bewoners als vijanden moeten beschouwd worden en getracht dezen zooveel mogelijk afbreuk te doen en hunne eigendommen of bezittingen te verdelgen of te vernielen.»

»Voor dezen togt is gedesigneerd Z. M. stoomschip Kingsbergen, de van Os, de gewapende barkas met een detachement van 12 mariniers en 25 infanteristen onder den 2^{en} luitenant de Brauw, eenige duikers en 15 kettingangers.»

Met deze magt had van Gennep, vooral toen het springen van de Onrust reeds den 5^{den} November was afgelopen, zeer goed de Thewé kunnen opgaan. Maakte de chef der expeditie al geen aanmerkingen, toen de expeditie reeds den 9^{den} November te Bandjermasin terugkwam, het bewijst volstrekt niet dat hij het goedkeurde; het pleitte alleen voor zijn weêrzin om andermaal op een marine-handeling aanmerkingen te maken.

Dat de togt van den luitenant ter zee Rijk geen dood en verderf op de oevers der Thewé aanbragt, verwachtte niemand. Sedert het afloopen der Onrust was er een jaar verlopen en de bevolking der Thewé had zich voor het grootste gedeelte in het binnenland teruggetrokken.

Op de vraag: of de bevaarbaarheid der s. Karawa (bladz. 341 1e Dl.) ontstaan was sedert de oprichting der benting", vertrouw ik dat de Haes zich zelf wel het antwoord zal kunnen geven. Neen! die soengej was niet op eenmaal voor groote prauwen bevaarbaar geworden; maar in het begin van den oorlog dacht de vijand, dat wij alleen met groote vaartuigen vochten en bouwde daarom een benting op een ongenaakbaar punt. Toen hij echter vernam, dat men hem met kleine vaartuigen wilde aantasten, nu de groote schepen er niet konden komen, achtte hij zich aan de s. Karawa niet meer veilig en verliet de benting.

Die het slot der brochure van de Haes leest, zal hem niet verwijten van pogingen te hebben aangewend om den schrijver van „de Bandjersche Krijg" trotsch op zijn arbeid te maken; uitdrukkingen, die alleen gekrenkte eigenliefde verraden, bewijzen echter niets. Dat ik in de vervulling mijner taak een enkele maal te kort schoot, weet ik; maar dat ik geen partijdige voorstelling van feiten gaf, bewees ik.

Waar gehandeld wordt, worden ook fouten gemaakt; door de fouten van enkelen wordt evenwel geen korps, geen geheel wapen gestigmatiseerd.

Vatte ik met weêrzin de pen op, omdat men mij *dwong* mij bij het publiek te verantwoorden, ik leg die neêr met het bewustzijn mijn pligt betracht, niet in het denkbeeld mijn tegenpartij overtuigd te hebben. Pogingen om het gunstige oordeel van iemand over zijn eigene handelingen te wijzigen, gelukken in den regel niet. Het verkeerde dier handelingen blijft niettemin bestaan. Wars van verder geschrijf over dit onderwerp, verwijst ik voor het vervolg ieder, die nog geloof mogt slaan

aan belangrijke marine-feiten die ik niet meldde of niet genoeg waardeerde, naar het tijdschrift : Verhandelingen en Berigten betrekkelijk het zeewezen enz. , jaargang 1865 n°. 1. Dáár vindt men het »*Zakelijke verslag van de verrigtingen der Nederlandsche marine in Oost-Indië gedurende het jaar 1860,*” opgemaakt aan het ministerie van marine. Dat verslag heeft dus een officiëel karakter, en bevat al hetgeen de marine te Bandjermasin presteerde. Laat men dáárin meldingswaardige feiten opsporen, die niet in »de Bandjersche Krijg” voorkomen ; ik zocht ze er te vergeefs !

BIJLAGEN.

BIJLAGE A.

No. 227.
Bijlagen drie

Aan boord van Z. M. stoomschip Celebes,
Marabahan 7 Augustus 1859.

Omtrent mijne verrigtingen met Z. M. stoomschip Celebes, na het verzenden mijner letteren 3 Augustus No. 228, heb ik de eer UHedG. het hiernavolgende te rapporteren.

Toen bij de berichten van den luitenant ter zee Jhr. J. M. Clifford Kocq van Breugel de tijding kwam, dat men van Bandjermasin de bezetting van Poeloe Petak nog niet van levensmiddelen had voorzien, en de door ons verstrekte voorraad nagenoeg verbruikt was, besloot ik weder eens naar die plaats te stoomen, ten einde met een en ander te helpen.

Daar aankomende, deelde de gezaghebber mij mede, dat er nog een kotta mara te Tongoehan of Poeloe Palangkie was. Ik stoomde daarop den 5 Augustus de Kapoeas op tot Palangka, zonder ergens eenig spoor van eene benting of vijandelijkheid te ontdekken; terugkomende zond ik den luitenant ter zee 2^e klasse W. Steffens met de gewapende barkas op verkenning uit, om vooreerst tusschen Pl. Kanamit en den wal door te roeijen. Daar het echter reeds bijna vijf uur namiddag was, gaf ik ZEG. last, om zich krachtdadig te verdedigen, indien de vijand aanviel, doch geen gevecht te beginnen.

Na een klein half uur kwam genoemde officier terug en bragt de tijding dat de barkas gestuit was op eene kotta mara die de geheele ruimte der passage opvulde, dat eene groote

massa volk op die versterking nieuwsgierig de barkas had aangestaard, zonder vijandelijkheden te beginnen, en dat het misschien mogelijk zoude zijn, om de Celebes achteruit zoover in de passage te halen, dat de kotta mara op een paar honderd ellen afstand met den achtersten dertigponder konde beschoten worden. 's Avonds te Plankey terugkomende, vernam ik van den heer Maks, dat het waarschijnlijk onmogelijk zoude zijn, om met de Celebes in de passage te komen. De bekomene tijding, dat de Pembukal op deze kotta mara woonde, deed mij echter besluiten de zaak te beproeven, doch ik nam tevens 14 bajonetten der bezetting te Plankey, en een vijftien Dayakkers van den heer Maks mede, om, indien het mislukte de Celebes in de passage te halen, dan eenen weg over het eiland te kappen, en de kotta mara tegelijk met de gewapende sloepen en over den wal met de twee mortieren en een 25 geweerdragende mannen aan te vallen.

's Morgens ten 8 $\frac{1}{4}$ uur van 6 Augustus kwam ik met de Celebes voor de passage ten anker, stak zooveel geschikte trossen als wij vinden konden op elkander, en begon er achter uit in te halen. Deze manoeuvre gelukte volkomen. De gewapende barkas der Ardjoeno onder bevel van den luitenant ter zee Clifford, beschermde de troepen, die de trossen uitbragten. De vijand schoot met geweren op de sloepen, zoolang hij die alleen konde zien, doch verliet met overhaasting de versterking, zoodra eenig gedeelte der Celebes voor hem zichtbaar werd. Waarschijnlijk had het vorig gevecht met onze dertigponders, op een vijf en dertig el afstands (1) hem niet bevalen. Ik zond toen de gewapende sloep, onder bevel van den luitenant ter zee W. Steffens, om de versterking te nemen. Ten elf uur woei de hollandsche vlag op de kotta mara en 's avonds ten 9 ure lag deze versterking te Plankey aan den wal.

Den volgenden morgen liet ik de bezetting weder voor drie weken van levensmiddelen voorzien en ging naar Marabahan terug.

(1) Op pag. 249 der Hand. en Berigten leest men »vijftig el.»

Eene hierbij gaande teekening der kotta mara, gemaakt door den luitenant ter zee W. Steffens zal, naar ik vertrouw, UHEdG. een duidelijk denkbeeld geven van de inrigting dezer versterkte vloten.

Uit de inwendige verdeeling der laatstgenoemde kotta mara bleek genoegzaam, dat zij door vele menschen bewoond werd. Een magazijntje van levensmiddelen, blokken en boeijen om krijgsgevangenen in te bewaren, een dakje om onder te slapen en nog vele andere gemakken waren er aanwezig.

De ontvangst Uwer voor ons zoo vereerende letteren dd. 1 Augustus 1859 N°. 75 L^a. A. erkennende, heb ik de eer UHEdG. kennis te geven, dat door mij zal voldaan worden aan de daarin gegevene bevelen, zoo spoedig als ik, na eenigen tijd tot overweging, daartoe in staat zal zijn. Intusschen is het voor mij een groot genoegen UHEdG. te kunnen rapporteren, dat ook op den 6 Augustus allen zich uitmuntend hebben gedragen, — zoodra ik daartoe meer tijd zal hebben, hoop ik UHEdG. van een en ander een meer gedetailleerd rapport te kunnen aanbieden.

Ik heb tevens de eer UHEdG. hierbij over te leggen een brief van de Pangerangs Djaya Simitra en Hamin aan den kolonel.

In verband met het schrijven van UHEdG. dd. 30 Julij N°. 68 L^a. A. en mijn schrijven dd. 3 Augustus N°. 223 vermeen ik voorsnog de Negara niet te moeten opstoomen, ten einde de twee in Commissie zijnde Pangerangs niet te hinderen. Het zal mij evenwel zeer aangenaam zijn het gevoelen of de bevelen van UHEdG. daaromtrent later te mogen vernemen.

Met de twee geblesseerde Javanen gaat het zeer naar wensch. Op den 6 Augustus is er niemand gewond of getroffen. —

De kommandant van voornoemd stoomschip.

(w. g.) J. A. VANDEVELDE.

Aan

den kapitein-luitenant ter zee kommandant der maritime magt in de zuid- en ooster-afdeeling van Borneo.

BIJLAGE B.

EXTRACT-JOURNAAL

van den 1sten Luitenant Chef van den Staf in de Zuid- en Ooster-afdeeling van Borneo, van en met den 1sten tot en met den 16^{den} Augustus 1861.

2 Augustus. Afdeeling Bandjermasin.

De kommandant van Telang meldt dat den 25 Julij Soeto-Ono van Pakoe was teruggekeerd en het volgende had medegedeeld :

Si-Dabok had 2 djoekongs en 1 rangang op den vijand veroverd, benevens 20 lanssen en schilden en de brandals 10 gekwetsten en 3 dooden toegebracht; zijne vrouw en kinderen waren bij die gelegenheid vermoord. Soeto-Ono was met 70 volgelingen de bosschen nog ingegaan, doch had geen vijand gezien. Op zijnen terugweg ontmoette hij drie bewoonde huizen, waaruit de vrouwen en kinderen vlugten; de mannen verweerden zich met geveldde lanssen; twee werden doodgeschoten en hunne hoofden meegenomen. Volgens zijn raad moesten de omstreken van Rodok schoongeveegd worden en zouden er ± 600 muitelingen te Moentai zitten aan de soengej Karrauw, bij de soengej Boentoek.

7 Augustus. Afdeeling Martapoera.

Een rapport van den kommandant van Z. M. stoomschip Celebes luidt als volgt :

Op den 2 Augustus was de soengej Boentoek door een gewapende sloep verkend; het water was vallende, de oevers hoog en slikkerig, doch bij de versperring eenigzins hooger.

De sloep had geene vijandelikheden ondervonden. Boven de soengej waren uit het bosch 3 gewerschoten gevallen op Z. M. stoomschip Celebes, en beantwoord, waarop het vuur eindigde; den 3^{den} werd de Suriname ontmoet, de kolen en victualie en ook de mariniers en soldaten overgenomen, en de Boven-Doesson weer opgestoomd.

13 Augustus. Afdeeling Bandjermasin.

Den 9^{den} Augustus had de waarnemend militaire kommandant van Mengkatip een schrijven van den kommandant van Z. M. stoomschip Celebes ontvangen van den volgenden inhoud:

Deze kommandant was den 5^{den} 's morgens om 6 $\frac{1}{2}$ uur met de gewapende groote sloep en barkas, met den luitenant 2de klasse Hoogendorp en den adjunct-administrateur Hanegraeff uitgerukt, om de soengej Boentoeck te verkennen.

De versperringen werden opgeruimd, de flanken werden gedekt door de ontscheepte infanterie, mariniers en matrozen.

Door den lagen waterstand was het vervoer allerlangzaamst. Een djoekong werd naar boord gezonden om talies etc. te halen; op deze werd door den vijand gevuurd, waarbij de korporaal der marine Kronenberg door 3 kogelschoten gewond werd.

De soengej Boentoeck werd verderop verkend en nog twee prauwtjes ontmoet, waarvan de bemanning echter ontvlugtte; ook overland werd het terrein onderzocht, de inlandsche matroos Njamin werd in het been geblesseerd, daar van tijd tot tijd uit het digte bosch op die koloune gevuurd werd.

De luitenant Hoogendorp werd ziek en door den luitenant ter zee 2de klasse van Manen afgelost; 's nachts werd daar gebivouacqueerd en den volgenden dag, om de vele zieken naar boord teruggekeerd.

14 Augustus. Afdeeling Bandjermasin.

De kommandant van Z. M. stoomschip Celebes had op den 10^{den} Augustus aan den kommandant der expeditie in de Boven-Doesson nagenoeg het volgende gemeld:

Den 9^{den} was de kommandant weer in de soengej Boentoeck

gedebarkeerd; de versperringen werden overgetrokken en in djoekongs, waarin o. a. de mortier à 12 duim, de togt voortgezet.

Aan de oevers werd daarop voortgemarcheerd en het bosch aan weerskanten gedurig onderzocht; later werd een linker-zijtak gevolgd, omdat daaraan, volgens ingewonnen berigt, eenige kampongs moesten liggen; doormarcherende, stuitte de kolonne op het meer Danau-Sadar, waar ook eenige huizen en eene kampong stonden, die echter in haast en sinds zeer kort schenen verlaten te zijn. De huizen werden verbrand en de padie en de overige levensbehoefden vernield.

Ook de luitenant ter zee 2de klasse van Manen, die meer links had aangehouden, had eenige huizen (ook verlaten) bespeurd, die hetzelfde lot ondergingen.

Op die plaats werd gebivouacqueerd.

Den volgenden morgen werd al patrouillerende de terugmarch aangenomen. Noch van den vijand, noch van zijne versterkingen, werd iets bespeurd, en ten 10^{3/4} uur was de kolonne aan de versperring gekomen.

De luitenant van Manen was met eenige manschappen langs den regter-oever gezonden, terwijl de kolonnekommandant (luitenant ter zee 1ste klasse Hackstroh) langs den linker-oever had gemarcheerd.

's Middags werd de Celebes wederom bereikt.

BIJLAGE C.

EXTRACT.

Expeditie in de Zuid-
en Oostersche deeling
van Borneo.

Bandjermasin den 10 October 1859.

Sedert enz.

Bij mijne terugkomst van Martapoera in den avond van den 6 Augustus ontving ik het Gouvernementsbesluit van den 29 Julij 1859 no. 2, waarbij werd bevolen de terugzending van Z. M. stoomschip Ardjoeno, met het op dien bodem te huis behoorend personeel en materiëel, dat nu nog overal verspreid was, en tot de vereeniging van hetwelk, nog verscheidene dagen noodig zouden zijn.

Inmiddels werd den waarnemenden kommandant van dien bodem opgedragen, de kust, in het bijzonder tusschen de monding van de Barito en Tabanio, waar naar luid van ontvangene berigten kruid, wapens en Boeginezen, ter ondersteuning der opstandelingen, werden ingevoerd. Sedert het vertrek van de Ardjoeno naar Java was geen oorlogschip beschikbaar, om de kust te bewaken.

Aan dien kommandant werd tevens opgedragen, om met de Boni en twee gewapende sloepen eene verkenning in de rivieren Tabanio en Moelukko te laten doen; daartoe werd een te Bandjermasin aanwezig gedeelte der equipage, benevens een twintigtal infanteristen naar boord gezonden. De berigten omtrent Tabanio luidden, dat het door ons in 1854 verlaten maar gaaf gelaten steenen fort, door eenige weinige opstandelingen bezet was, en de kampongbewoners sedert den moord op den gezaghebber gepleegd die plaats geheel verlaten had-

den. Zoolang aan de riviermonding tegen den invoer gewaakt konde worden, had Tabanio geene waarde, integendeel de bezetting van dat punt zoude mij noodzaken, de magt die door de vele zieken reeds niet toereikende was om vrij te kunnen ageren, nog meer te versnipperen en dus nog grootere moeilijkheden om de communicatie te onderhouden veroorzaken, en dit deed mij den bepaalden last geven het fort niet te nemen, maar bloot eene verkenning te doen.

Reeds vroeger had ik het voornemen, van uit Martapoera door Kalangan en Pleiarie op Tabanio aan te rukken, doch had bij de woelingen die er in het vorstengebied bleven heerschen dit plan moeten opgeven, omdat ik dan geen voldoende magt te Martapoera konde achterlaten, om zoo noodig de communicatie met Pengaron tegen ernstige aanvallen te beschermen. Voor het vertrek van de Ardjoeno wilde ik echter zekerheid hebben, hoe het er daar uitzag, om ook daarna de versterking te regelen, die ik in plaats daarvan zoude moeten aanvragen. Bij het uitvaardigen van de instructie voor die verkenning heeft echter eene onduidelijkheid plaats gehad, die tot misverstand aanleiding heeft gegeven; in plaats van zich bloot tot eene verkenning te bepalen, meende de kommandant door die instructie tevens gehouden te zijn, de opstandelingen uit het fort te moeten verjagen, wanneer daartoe kans bestond. Zonder dat de opstandelingen een schot gedaan hadden, was de Boni met de gewapende sloepen en eene kruisboot het fort gepasseerd; men had de rivier onversperd gevonden; met hoog water kon de Boni de voorliggende bank passeren, en ware men toen teruggekeerd, dan was aan mijn last voldaan geworden. De zoo even bedoelde onduidelijkheid in de instructie en vermoedelijk het ook ongehinderd passeren onder het bereik van het fort, dat zeer nabij den linker rivieroever ligt, verleidden den luitenant ter zee von Cronenthal eene attaque op het fort te beproeven; hij liet zijne magt debarqueren op een punt, waar hij door een niet bezet bastion van het fort gedekt dacht te zijn, en in een oogenblik werd hij, de luitenant ter zee 2de klasse

de Swart, benevens 7 manschappen ernstig verwond en sneuvelden 2 man. Vermits de twee aanwezige officieren verwond waren, moest men terugtrekken. Het hierbij overgelegd rapport van die verkenning, zal het hier aangeteekende nader toelichten. De verkenning die aanvankelijk als volkomen gelukt konde beschouwd worden, eindigde door eene onduidelijkheid in de instructie en te veel moed en ijver van den kommandant in eene nederlaag. Dit had nog met geene ontmoeting met de opstandelingen plaats gehad; overal waren zij, met welke overmagt ook opgekomen, door onze troepen op de vlugt gejaagd, nergens waren die voor hen teruggetrokken. Zoo de aanwezige middelen toereikend waren, moest dit worden hersteld, want zeer zeker zoude men anders de opstandelingen overal met nieuwen moed het hoofd zien opsteken. Doch om geene tweede nederlaag op de eerste te doen volgen, besloot ik de positie te Tabanio in persoon te verkennen en de middelen te begrooten, die tot het nemen der versterking, waartoe ik nu gedwongen werd, noodig zouden zijn.

Vooraf wilde ik echter mij van den stand van zaken bij de Poeloe Petak en op de Kapoeas overtuigen.

De Celebes enz.

Den 20sten des morgens vertrok ik naar de reede van Tabanio; de Celebes en Boni kwamen aldaar den 21sten 's morgens in de nabijheid van Z. M. stoomschip Ardjoeno ten anker. De verkenning welke ik den volgenden morgen langs het strand en in de monding der rivier deed, gaf bevredigende uitkomsten. De muren van het fort, een gebastionneerde vierhoek, dat zeer goed bezet scheen, waren onbeschadigd en naar gissing 12 voet hoog, en omgeven door eene gracht; de schietgaten waren gaaf. Twee poorten dienden tot toegang; zij schenen echter aan de binnenzijde verzekerd te zijn. De gemeenschap scheen onderhouden te worden door middel van een ladder over de muren. Het terrein bood de gelegenheid aan, om twee 12ponders op belegeringsaffuit, die ik van de bewapening van Schans van Thuyl — die post is met vier 12ponders gewapend — naar de reede van Tabanio had

doen brengen, op eenen afstand van twee tot 400 ellen van het fort op te stellen. De gedane verkenning gaf mij niet alleen de zekerheid, dat men met de landingsdivisie door de hier aanwezige oorlogschepen te leveren, versterkt met een 70tal bajonetten, twee 12ponders met bediening, ondersteund door het zware geschut van de Celebes en Montrado — de Ardjoeno moest te ver van den wal blijven — volkomen in staat zoude kunnen zijn het fort te nemen niet alleen, maar dat de gunstige gesteldheid van het terrein tevens de gelegenheid gaf, het ontsnappen der vijandelijke bezetting te beletten, en dus alles over de kling te jagen. En hierop moest ik te meer prijs stellen, omdat mij was berigt dat Kiay Demang Leman, na de nederlaag bij Goenoeng Lawak naar Tabanio was getrokken, het bevel in die sterkte voerde en onder hem nog Kiay Lang-lang en Radja Moesa, een Boeginees — die beide de bevolking van Tanah Laut in opstand hielden, door de bedreiging van de kampougs te verbranden, die geene gewapenden wilden leveren; uit de in het fort gevonden maleische brieven, is dat berigt bevestigd geworden. De nederlaag bij de verkenning waarvan boven gesproken is, was geleden door de Marine; de uitmuntende diensten door haar ook bij deze expeditie bewezen, maakten het mij tot plicht, haar in het bijzonder in dit geval de gelegenheid te geven, die nederlaag te wreken, om welke reden ik besloot Z. M. schroefstoomer Montrado die tijdelijk te Bandjermasin gestationneerd was, naar Tabanio te doen stoomen, en het bevel over deze operatie aan den kapitein-luitenant ter zee J. A. K. van Hasselt op te dragen. Die hoofdofficier voerde het bevel te Martapoera gedurende mijne afwezigheid; met de meeste bereidwilligheid en met den meesten ijver had hij zich met diensten belast, die eigenlijk minder in zijne werkkring vielen, en het kwam mij daarom niet meer dan billijk voor hij het bevel voerde daar waar de geheele maritieme magt vereenigd zoude handelen. Ik kon echter het bevel te Martapoera niet aan den kapitein Sterke overlaten en droeg dit op aan den luitenant ter zee 1ste klasse kommandant van Z. M. stoomschip

Montrado, die door zijne ancienniteit boven dien kapitein geplaatst was en die ik door zijne verrigtingen bij Poeloe Petak had leeren kennen als een solied en kundig officier, aan wien ik gerust het bevel te Martapoera konde overlaten. Den 22sten was ik met de Boni te Bandjermasin terug, zond onmiddellijk den Heer de Haes ter vervanging van den overste van Hasselt naar boven, welke hoofdofficier den volgenden avond voorzien van eene Nota van instructie met de Boni naar Tabanio vertrok en daar den 24sten aankwam.

Den 27sten daaropvolgende werd het steenen fort te Tabanio stormenderhand ingenomen.

Omtrent dit wapenfeit zal ik de vrijheid nemen te verwijzen naar de rapporten van den overste van Hasselt waarvan afschrift onder letter A. en B. worden aangeboden en onder letter C. een afschrift van de nota van instructie aan den zoo evengenoemden hoofdofficier uitgereikt. Op eene uitmuntende wijze is daar weder door de marine en de landmagt de eer onzer wapenen gehandhaafd. De vijand heeft daar vele verliezen geleden (1), zooals ik later vernam is daarbij de kapitan Moesa gesneuveld.

Daarbij zijn veroverd twee van het fort wapperende vlaggen, namelijk eene roode met een witte balk in het midden — de oorlogsvlag — en eene gele of vorstenvlag, veel kruid, blanke wapens, eenige geweren en 15 stukken geschut van 1 tot 3 pond, *waarvan de zwaarste kalibers echter geheel onbruikbaar zijn.* Nog zijn daarbij buit gemaakt vier boegineesche prauwen, welke de opstandelingen hadden bijgestaan. (2) De 1ste luitenant van Dam van Isselt en de sergeant hoornblazer van Laar waren het eerst door de bres binnen de versterking. Een boegineesch soldaat werd met een der vlugtelingen handgemeen, die de oorlogsvlag wilde redden, en vermeesterde dezelve; hij is als voorloopige belooning bevorderd tot

(1) Dit is later niet bevestigd.

De Schrijver.

(2) Ook dit is niet bewezen. Zie blad. 69.

De Schrijver.

korporaal. De overste van Hasselt roemt zeer den luitenant ter zee 1ste klasse J. A. Vandevelde, J. N. Slegt en J. C. H. Van de Velde, kommandanten van de Celebes, landingsdivisie en Onrust, zoomede den tijdelijken kommandant van de Montrado, luitenant ter zee 2de klasse A. Dronkers, de luitenants ter zee 2de klasse F. H. P. van Alphen, W. Sluytermau van Loo en W. Steffens en den 1sten luitenant der Infanterie van Dam van Isselt, zoo ook nog den gezagvoerder van de Boni A. K. Kuipers, die zich ook vroeger bij de godane verkenning, na het verwonden der beide officieren, door bedaarden moed heeft onderscheiden, even als de officier van gezondheid 2de klasse Visser, van welke bijzonderheid boven geene melding is gemaakt. Deze overwinning kostte ons slechts twee geblesseerden.

Wat echter tot mijn leedwezen niet gelukt is, *dat ik mij als een der groote voordeelen in deze operatie voorstelde, is het over de kling jagen der vijandelijke bezetting.* Door het niet opvolgen van een der voornaamste punten van de nota van instructie, tot wijziging waarvan overigens de kommandant de vrijheid had, heeft men dit voordeel gemist; de oorzaak daarvan is geweest groote, doch welligt van zijn gezigtspunt niet af te keuren, bezorgdheid van den kommandant, die zijne magt op één punt meende vereenigd te moeten houden. Dit is te meer te betreuren omdat een tweede gelegenheid om zoo bepaald den vijand te kunnen afsluiten, als het terrein hier aanbood, zeker niet meer gevonden zal worden. De toelichting die de overste van Hasselt omtrent dit punt in zijn gedetailleerd tweede rapport geeft, strekt ter wederlegging van mijne bemerking, die ik hieromtrent, na de ontvangst van de eerste tijding van de verovering, gemaakt heb.

Die wederlegging heeft mij echter niet van mijne meening kunnen terugbrengen. Het begin der operatiën tegen Tabanio had behooren te zijn, het aan den wal brengen van het detachement infanterie op het aangegeven punt. Dat detachement sterk 50 bajonetten kon, met eene vrije beweging naar zee, niet in gevaar komen, en de magt bij de 12pon-

ders aanwezig, was ruim genoeg en om het debarquement en om het geschut en personeel dat met het in batterij plaatsen belast moest worden, te beschermen. Het gevolg van dit verzuim is, dat thans de Tanah Laut in verzet en opstand gehouden wordt, iets dat zeker niet het gevalzoude zijn, indien men Kiay Demang Lehman, Hadji Boyasin en Kiay Lang-lang — de laatste is het door het bestuur vroeger aangesteld districtshoofd van Tabanio, dat sedert lang een zeer actief deel aan den opstand genomen heeft; de tweede is een der hevigste fanatieke priesters — had kunnen gevangen nemen of afmaken.

Ik heb dit gevoelen aan den overste van Hasselt medege-deeld, en meen dit ook hier niet te mogen verzwijgen.

Na het nemen van Tabanio hebben zich twee handelaren van Bandjermasin, verwanten van Hadji Isa aangeboden, om in iedere kampong van Tanah Laut bevelschriften rond te brengen bevattende de aanmaning om geen der kwaadwilligen in de kampongs te dulden, en de hoofden zooals Kiay Demang Lehman enz. tegen eene geldelijke belooning op te vatten en uit te leveren.

*De kolonel adj. des Konings in b. d., Gouv.-
Commissaris, militaire commandant en Chef der Ex-
peditie in de Zuid- en Ooster afdeeling van Borneo,
(w. g.) ANDRESEN.*

BIJLAGE D.

NOTA.

Omtrent het gebeurde met Z. M. stoomschip Onrust kan volgens de verklaring van Aboe Talip, in verband tot de opgaven der verder ter zake gehoorde personen aangenomen worden :

Dat na de aankomst van Z. M. stoomschip Onrust te Lontontoeor, de beide volgelingen van hadjie Mohamad Talib, Aboe Talip en Takol genaamd, zijn afgezonden met oproepingsbrieven van den heer Bangert, de eerste naar de tommongongs Karta Patty, Aria Patty en Mas Anom, de laatste naar den tommongong Soerapatie ;

dat beiden behalve die brieven, ook nog werden voorzien door hadjie Mohamad Talib van brieven zijnentwege aan genoemde hoofden ;

dat het er voor kan worden gehouden, dat de heer Bangert met den inhoud der brieven van hadjie Mohamad Talib aan de tommongongs Karta Patty, Aria Patty en Mas Anom is bekend geweest, doch dat door niets blijkt, of de brief van genoemden hadjie aan tommongong Soerapatie, al dan niet met zijn voorweten afgezonden is ;

dat terwijl Aboe Talip met zijne brieven niet verder is kunnen doorkomen dan tot bij tommongong Karta Patty, die hem voorhield, dat het niet geraten was hooger op te gaan, naardien de pangerang Antassarie zich daar ophield en deze, dan wel zijne volgelingen, hem welligt dooden zouden, wanneer zij vernamen dat hij een zendeling van het stoom-

schip was, Takol, met zijne aan Soerapatie gerigte brieven slechts is gekomen tot Lahey, alzoo de daar aanwezige pembakals Djagau en Semoedin hem in bedenking gaven, om liever niet verder te gaan, daar, zoo hij tot tommongong Soerapatie zoude willen doordringen, hem zulks welligt slecht zoude bekomen;

dat intusschen de brieven, van welke Aboe Talip en Takol de overbrengers waren, behoorlijk zijn bezorgd door de bemiddeling, respectievelijk van tommongong Karta Patty en pembakals Djagau en Semoedin, blijkens de op dezelve aan de zendelingen ter hand gestelde, dan wel regtstreeks naar het stoomschip doorgezonden antwoorden;

dat zoowel Aboe Talip als Takol zich bij hun wederkeeren te Lontontoeor, eenvoudig hebben bepaald, om van het bezorgen der hen toevertrouwde brieven te rapporteren, zonder daarbij melding te maken van het hun in het bijzonder wedervarene;

dat daarop in den morgen van Dingsdag den 27 December 1859 te Lontontoeor is verschenen, de tommongong Soerapatie, te zamen met den tommongong Mas Anom en tommongong Roepa;

dat deze hoofden werden gevolgd door $\pm$ 100 djoekongs, waarin $\pm$ 1000 opvarenden geweest zullen zijn;

dat voort na aankomst, ter plaatse van tommongong Soerapatie, hadjie Mohamad Ta'ib zich op last van den heer Bangert naar hem heeft begeven; en na eenige oogenblikken oponthoud op des tommongongs praauw, aan boord van het stoomschip is teruggekeerd; dat hadjie Mohamad Ta'ib kort daarop, andermaal op last van den heer Bangert, naar tommongong Soerapatie is gegaan en niet lang daarna, gevolgd door dezen, echter in eene andere djoekong, aan boord der Onrust is teruggekomen;

dat het toen ongeveer 10 uren voor den middag zal zijn geweest;

dat tommongong Soerapatie bij zijn komst aan boord van Z. M. stoomschip Onrust, vergezeld werd door zijne zonen Kornel en Ladah, door zijn schoonzoon Boerahman Ando en

nog wel twintig andere inlanders, wier namen niet bekend zijn;

dat hij bij die aankomst is gerecipieerd geworden door den kommandant van Z. M. stoomschip Onrust en den 1sten luitenant Bangert;

dat zoowel tommongong Soerapatie als alle zijne volgelingen waren gewapend met mandouws (lange dayaksche klewangs) en gekleed met korte broekjes, zonder sarongs (waarin sommigen eene toerusting tot gevecht vermeenden te zien);

dat na aankomst aan boord van Z. M. stoomschip Onrust, tommongong Soerapatie, vergezeld van zijne zonen en gevolgd door eenige kawans, met den kommandant en den 1sten luitenant Bangert naar de kajuit zijn gegaan;

dat intusschen de doctor en de officier van administratie het op het dek gebleven gevolg hebben onthaald op drank, die een bruine kleur had, uit kleine glaasjes gedronken werd en waarvan zij 2 flesschen hebben uitgedronken;

dat na ruim een uur in de kajuit te hebben doorgebracht, tommongong Soerapatie met zijne zonen en volgelingen, vergezeld van den kommandant van het stoomschip en den heer Bangert, weer zijn boven gekomen en het schip gaan bezigtigen;

dat terwijl zij daarmede op het voorschip onledig waren, de doctor die aan den kajuitstrap stond, op het onverwachts van achteren over den regterschouder een houw met een mandouw door een der volgelingen van Soerapatie werd toegebracht; na het bekomen van welken die officier is naar beneden gesprongen;

dat schier op hetzelfde oogenblik, immers zoodra Aboe Talip zijne oogen van het voorvallende aan den kajuitstrap wendde naar het voorschip, waar tommongong Soerapatie met zijne zonen en volgelingen, benevens de kommandant van het schip en de 1ste luitenant Bangert zich bevonden, doch zonder dat eenig seinkreet was gehoord, daar alles in eene verwarde beweging geraakte, van welke de hoogst vijandige kenteekenen maar al te duidelijk waren, door de algemeen getrokkenene mandouws;

dat op het waarnemen daarvan Aboe Talip, die zich tot

dusverre had opgehouden op het achterdek nevens het roer, het schip is ontvlugt langs den achterstevan en door middel van een daar aanwezige tros, waaraan een klein anker boven water hing;

dat terwijl hij onledig was om eene djoekong los te maken, die vastgebonden lag aan een der scheepsbooten, welke nabij het achterschip bevestigd lag, ten einde met dit vaartuig verder te vlugten, hij hadjie Mohamad Taïb langs denzelfden weg als hij was gevolgd, overhaast het schip zag verlaten en daarop hem in de djoekong opnam, waarna zij zich voortbegaven naar het op 60 à 70 vadem afstand gelegen rakit, waarop hadjie Mohamad Taïb gedurende het onthoud van Z. M. stoomschip Onrust te Lontontoeur zijn verblijf hield;

dat middelerwijl hij invoege als voren bezig was, om zich van een vaartuig tot ontvlugting te voorzien, eene djoekong bemand met twee inlanders, waarvan één, een volgeling van hem en de andere een volgeling van hadjie Mohamad Taïb, naar het stoomschip was afgestoken om hen te redden, van welke zij echter geen gebruik hebben gemaakt;

dat juist toen deze djoekong nabij het stoomschip kwam, daaruit over boord en te water sprong een oppasser (Becom-payer van geboorte), die den heer Bangert van Marabahan was gevolgd, welke oppasser alstoen door de evenbedoelde djoekong opgenomen en gebragt werd op het rakit, door hadjie Mohamad Taïb gebruikt wordende;

dat ongeveer $\frac{1}{4}$ uur later, mede op het rakit teregtkwam de bediende (Javaan) van den officier van administratie, hebbende Aboe Talip echter niet gezien hoe hij daar gekomen is, doch vernomen dat hij door Bilal-Anyoe (een ter plaatse aanwezigen handelaar van Marabahan) uit het water zoude zijn gehaald;

dat intusschen en voort na het eerste sein tot vijandelijkheid, de om en nabij het stoomschip gelegene vaartuigen op zijde van hetzelfde gekomen zijn en het volk uit die vaartuigen op het stoomschip overgegaan is;

dat dientengevolge de opeenhooping van het volk op het stoomschip zoo dicht en zoo verward werd, dat van het gevecht, van de plaats waar Aboe Talip zich bevond, niets hoe genaamd viel te onderscheiden ;

dat afgaande op den tijd gedurende welken rumoer aan boord van het stoomschip werd vernomen, de overrompeling van hetzelfde eerst te 3 ure na den middag zoude zijn afgelopen, hoezeer niet kan worden gezegd, dat de strijd tot zoo lang heeft geduurd, wordende het veeleer voor waarschijnlijk gehouden, dat lang voor dien tijd de slagting der bemanning afgelopen zal zijn geweest en de Dayakkers zich na dien met plundering hebben onledig gehouden ;

dat intusschen het schip was beginnen te zinken en wel in die mate, dat het water te 3 ure na den middag bereids was gestegen tot aan de poorten der hutten, op het zien waarvan de Dayakkers bevreesd geraakten en ontvlugten ;

dat een half uur later, en wel toen het water tot aan de verschansing was gestegen, is gehoord het rammelen van een zwaren ketting en Aboe Talip vermeent te hebben gezien, dat het schip driftig was ;

dat zeer spoedig daarna 5 Europeanen uit het schip zijn te voorschijn gekomen, die na van de raderkasten op de Dayakkers met pistolen te hebben gevuurd te water zijn gegaan, doch in een ommezien door dezen, die van alle kanten in djoecongs toeschoten, zijn afgemaakt geworden ;

dat wordt vermeend dat deze 5 Europeanen matrozen zijn geweest, naar dien zij gekleed waren in het wit en met dayaksche stroochoeden, hoedanig hoofddeksel Aboe Talip alleen den officier van administratie gedurende de reis heeft zien gebruiken ;

dat volgens beweren van Aboe Talip, zoowel de kommandant van het stoomschip als de 1^e Luitenant Bangert, bij gelegenheid der ontvangst aan boord van Tommongong Soerapatie, ongewapend waren, doch hij er zijne aandacht niet op heeft gevestigd had, of zulks ook het geval was toen bedoelde heeren, na afloop der conferentie in de kajuit met dien Tommongong op het dek kwamen ;

dat gedurende den ganschen loop van het voorval geen gebruik van weerskanten van vuurwapenen is gemaakt, anders dan bij gelegenheid der versohijning van de 5 Europeanen vorenbedoeld;

dat eenige der djoekonga, die met de 3 Tommongongs zijn verschenen, voorzien waren van vuurwapenen en overigens even als de hoofden en het volk die daarmede waren afgekomen, geen zeer vredelievend aanzien hadden, waaromtrent eerst tusschen Aboe Talip en hadjie Mohamad Talb en daarna tusschen deze en den heer Bangert zoude zijn van gedachten gewisseld, zonder dat zulks evenwel tot kenbare maatregelen van voorzorg heeft geleid;

dat Aboe Talip zelf niets heeft gezien van het wedervaren van den kommandant van het stoomschip en den 1^{en} luitenant Bangert, doch van hadjie Mohamad Talb vernam dat eerstgenoemde is afgemaakt bij het stuk op den boeg en laatstgenoemde op het voorschip nabij den stoomketel;

dat bij het begin der vijandelikheden behalve de reeds genoemde officieren nog op het dek waren een kort gezet officier met zwarte bakkebaarden en de officier van administratie;

dat het stoomschip te Lontontoeor heeft ten anker gelegen met den steven naar boven, dus tegen den stroom in, en dat zoowel op den dag van de overrompeling als de beide dagen te voren door Aboe Talip is gezien dat er stoom werd gemaakt; den dag van de overrompeling, zooals het hem toescheen, echter veel minder dan de beide dagen te voren;

dat niet bepaald gebleken is wanneer Tommongong Soerapatie het schip heeft verlaten, noch werd vernomen welke offers hem de overrompeling van hetzelfde heeft gekost;

dat tegen zonsoudergang van den dag waarop de overrompeling plaats vond hadjie Mohamad Talb te zamen met Aboe Talip, Takol, Pagie Ngayoen, Bilal-Anyoe, een inlander wiens naam niet bekend is, mitsgaders den oppasser van Marabahan (Tamin genaamd) en de bediende van den officier van administratie van het stoomschip, Lontontoeor verlaten en zich op reis naar Marabahan begeven hebben;

dat beide deze laatste bedoelde personen evenwel zijn achtergebleven te Siekan, zooals Aboe Talip beweert van hadjie Mohamad Talb te hebben vernomen, op diens last en onder aanbeveling aan zekeren Lamboet daar ter plaatse, om te zorgen dat hij niet vermoord werd.

Bandjermasin, den 26 Januarij 1860.

De resident van Soerakarta Gouvernements Commissaris van de Zuid-Ooster afdeeling van Borneo.

(w. g.) NIEUWENHUYZEN.

BIJLAGE E.

No. 230. Bijlage.
Een bundel.

Bandjermasin den 22sten October 1864.

Bij uwe missive 15 October, jl. n°. 1665/20 werd mij opgedragen een streng onderzoek in te stellen omtrent de handelingen vóór, gedurende en na het afloopen der Onrust van Hadjie Mohamad Ta'ib, den man die het eerst de tijding van die noodlottige gebeurtenis te Bandjermasin bragt en welke persoon, door de destijds tengevolge van dat vreeselijk voorval overspannende publieke opinie, werd beschuldigd van verraad; de omstandigheden die tot deze beschuldiging aanleiding gaven waren:

1°. de vertrouwde voet, waarop Mohamad Ta'ib stond tot den 1^{en} luitenant Bangert, aan wien het hoofdbeleid der zending der Onrust in December 1859 was opgedragen;

2°. de zooals later gebleken is, gedeeltelijk valsche voorstelling van het gebeurde door Mohamad Ta'ib gegeven, en

3°. zijne vlucht in Maart 1860 naar de Boven-Doesson.

Men vermoedde namelijk dat Mohamad Ta'ib, die zooals het heette de raadsman was van luitenant Bangert, dezen niet had ingelicht omtrent of gewaarschuwd voor de verraderlijke plannen van Tommongong Soerapatie, het groote dayaksche hoofd, dat op 27 December 1859 de Onrust afliep, ja, men ging zelfs verder en beschuldigde hem van opzettelijke misleiding van luitenant Bangert en misdadige verstandhouding met genoemd hoofd; op welke wijze of waarom, werd toen,

evenmin als thans gezegd, en na het zoo naauwkeurig mogelijk gehoudene onderzoek durf ik thans die beschuldiging gereedelijk eene uit de lucht gegrepene noemen en zal ik trachten zulks aan te toonen.

Op voorstel van luitenant Bangert, kommandant van Marabahan, stoomde de Onrust op den 15^{den} December 1859 naar de Boven-Doesson, alwaar de beruchte opstandeling Pangerang Antassarie zich destijds ophield; dezen laatsten hoopte men, dood of levend, in handen te krijgen en dat wel door behulp van de hoofden der Boven-Doesson, onder welke Tommongong Soerapatie een eerste plaats bekleedde; beloften van rang en geld, gevoegd bij den personelen invloed dien luitenant Bangert op Soerapatie, wiens bloedzoon hij was, meende uit te oefenen, moesten daartoe de middelen zijn.

Hadjie Mohamad Ta'ib, een aanzienlijk en welgesteld handelaar te Marabahan werd, als bekend met plaatsen en personen, door luitenant Bangert uitgenoodigd den togt mede te maken.

Den 19^{den} December liet de Onrust het anker vallen in de nabijheid der kampong Lontontoeor; de luitenant Bangert liet geenen tijd verloren gaan en zond onmiddellijk eene uitnoodiging aan Tommongong Soerapatie (die aan andere hoofden gericht, vermeld ik niet en zal ik ook wegens hunne mindere belangrijkheid in casu geene verdere melding van hen maken) om aan boord der Onrust te komen; op zijnen last voegde Mohamad Ta'ib daarbij eenen gelijkkluidenden, doch eigenhandig geschreven brief ter geruststelling van Soerapatie, welke dan ook werkelijk in den morgen van 27 December 1859, vergezeld van een talrijk gewapend gevolg, te Lontontoeor aankwam. — Wat daarop voorviel is voldoende bekend uit de nieuwsbladen van dien tijd (Zie Java Couranten van 11, 14 en 18 Januarij, alsmede van 8 Februarij 1860); hier zij alleen gezegd, dat met uitzondering van den verdachte, zijn bedienden Talip en Takoel, den oppasser van luitenant Bangert, Tamin, en den javaanschen matroos of bediende Sidin, geen enkele der opvarenden der Onrust aan den vreeselijken moord

ontkwam, waartoe blijkens de officiële rapporten en later ingewonnen berigten, Soerapatie, die zich met Pangerang Antassarie verstaan had, op aandringen van en uit vrees voor laatstgenoemden, had last gegeven. — Nog in den avond van den dag waarop het bloedbad plaats greep, nam Mohamad Taib met de overige geredden, den terugtogt naar Bandjermasin aan, met het doel om aan den Resident kennis te geven van het voorgevallene, hetwelk hij getrouwelijk overbragt, daarbij echter verklarende dat hij voor het begin van den amok het schip verlaten had; die leugen, welke trouwens weinig ter zake van het afloopen der Onrust afdeed, vindt zijne opheldering in de wel is waar niet gegronde, edoch echter niet geheel te misbillijken vrees van alle de geredde inlanders, dat namelijk hunne enkele tegenwoordigheid aan boord der Onrust hen als medepligtigen aan den moord zoude doen beschouwen.

Na uitgebragt rapport, bleef Mohamad Taib zich gedurende ongeveer twee maanden te Bandjermasin, op zijn aldaar liggend schip, genaamd Rau Tatoel Djenna, ophouden en nam toen plotseling de vlugt, zooals hij zegt, uit angst.

Die angst moge overdreven geweest zijn, zoo geheel onverklaarbaar is hij niet met het oog op de toenmalige tijdsomstandigheden, welligt ook dat de overtuiging, dat zijn leugen ontdekt was of ontdekt zoude worden, daartoe bijdroeg.

De verdachte hield zich eerst op te Babay, en trok later op het vernemen dat zijne vrouw en kinderen gearresteerd waren, hoogerop naar de wildernissen der Boven-Doesson, alwaar hij gedurende vier jaren rondzwierf; geen spoor in dien tusschentijd, evenmin als vroeger of later, van verstandhouding met den vijand, tot welken hij zich al ligt ware hij hun landgenoot geweest, om hulp zoude gewend hebben, ja bij wien zijne veronderstelde medepligtigheid aan den moord van zoovele Europeanen, gevoegd bij zijne geestelijke waardigheid, hem al zeer geleidelijk den weg tot magt en aanzien zoude geopend hebben. Eindelijk echter werd het

dolen in de bosschen en moerassen hem langer onnitstaanbaar en besloot hij zich op genade of ongenade over te geven; vooraf echter zocht hij andere mede-voortvlugtigen op en haalde hen over tot zijn voornemen, als wanneer hij gezamenlijk met hen zijne onderwerping te Montallat aan den secretaris der residentie kwam aanbieden en daarbij ook getrouwelijk volhardde, niettegenstaande de hem gevolgde personen spoedig weder de wijk namen naar het binnenland; eene omstandigheid welke voor zijn zuiver geweten getuigt.

Uit de verklaringen van de door mij gehoorde getuigen Talip, Takoel en Tamin (welke hiernevens worden aangeboden), alsmede uit die van de vroeger gehoorde opstandelingen Doerahim, Aripoedin, Tamboek Koewah, Agaauw, Tembok en Angat, en eindelijk uit de officiële rapporten van den resident Verspijck en den luitenant Bangert, blijkt kortelings het volgende :

1°. Dat hadjie Mohamad Taib vóór zijne vlugt was een zeer welgesteld persoon, en dus reeds alleen om die reden belang had bij de instandhouding van ons 'gezag;

2°. dat hij meermalen goede diensten aan het bestuur bewezen had, waarbij hij steeds de meest mogelijke goede trouw aan den dag legde, wordende nergens fanatisme als een karaktertrek van hem genoemd;

3°. dat Soerapatie voor de komst der Onrust te Lontontoeor geaboucheerd had met Antassarie, wiens vijandige gezindheid voldoende bekend is; willende ik hiermede zeggen, dat Soerapatie niet door anderen behoefde aangezet te worden om verraad te plegen;

4°. dat dezelfde Soerapatie evenmin aan verstandhouding met den verdachte behoefte had, om te worden ingelicht omtrent de strijdkrachten van de Onrust; zijnde het tegendeel aanneembaar, dat eene juiste bekendheid met dezelve hem zoude teruggehouden hebben van zijn hoogst gevaarlijk overrompelingplan, hetwelk alleen konde gelukken, bijaldien zoo als in casu de eerste voorzorgsmaatregelen waren verzuimd;

5°. dat Mohamad Taib herhaaldelijk den luitenant Bangert

en de officieren der Onrust heeft gewaarschuwd en aangespoord tot behoorlijke wapening, hetgeen hij toch wel niet zoude gedaan hebben, indien de verraderlijke plannen van Soerapatie hem welkom waren geweest; doende ik hierbij opmerken, dat door de getuigen Talip en Tamin (welke in geen latere aanraking met den verdachte zijn geweest), het antwoord van den luitenant Bangert op de ontvangene waarschuwing in dezelfde bewoordingen »tra mengapa" wordt overgebracht, hetgeen m. i. veel bewijst voor de waarheid van dat gedeelte hunner verklaringen;

6°. dat Mohamad Taïb wel is waar de getuigen Talip en Takoel heeft overgehaald om eene valsche verklaring af te leggen ten opzichte van hunne en zijne aanwezigheid aan boord, tijdens de amok begon, alsmede omtrent die van Soerapatie doch dat het eerste een noodzakelijk gevolg was van de door hem zelve te vertellen leugen, en het tweede in verband stond met de vrees, dat de magtige Soerapatie hem welligt zoude doen vermoorden, indien hem mogt ter oore komen, dat Mohamad Taïb (welke daarenboven handelsbelangen had in de Boven-Doesson) zijn aanklager was geweest.

Ten overvloede breng ik hier nog in het midden, dat de tegenwoordigheid aan boord van den verdachte in het begin van den amok, niet alleen niets tegen hem bewijst, maar daarenboven in onafscheidbaar verband staat met de voorgaande gebeurtenissen;

7°. dat Mohamad Taïb, toen hij het schip verliet, was ongewapend en niet bebloed of verwond, hetgeen hij echter ligtelijk had kunnen zijn, indien hij aan het gevecht had deelgenomen;

8°. dat Mohamad Taïb zich na zijne vlugt aan boord en na het gelukken van den vermetelen aanslag heeft schuilgehouden, hetwelk hij niet had behoeven te doen, indien hij medepligtige ware geweest van Soerapatie; en eindelijk,

9°. dat geen der genoemde getuigen, waaronder zoowel aan ons gezag getrouw geblevenen, als opstandelingen, hadjie Mo-

hamad verdenken kon van medepligtigheid aan den opstand in het algemeen of aan den moord op de Onrust in het bijzonder; makende ik hier slechts ter loops melding van de voor den verdachte ongunstige verklaring van den getuige Aboe, omdat diens inzichten in de onderwerpelijke zaak op geene goede gronden steunen.

En alsnu lettende op alle de aangehaalde feiten en bijzonderheden, daaronder ook begrijpende de opheldering der motieven van 's mans leugen, angst en vlugt, vraag ik thans: waar of welke aanduidingen, laat staan bewijzen, van hadjie Mohamad Taib's schuld gevonden worden?

Resumerende, heb ik dus de eer voor te stellen alle verdere vervolging tegen Mohamad Taib te staken en hem onmiddellijk uit zijn voorloopig arrest te doen ontslaan, tenzij hij om andere redenen daarin behoorde te verblijven. —

De Auditeur Militair,
(w. g.) H. C. M. VAN KERVEL.

BIJLAGE F.

Extract
Bijlage 2.

Z. M. Schroefstoomschip Bali, Kapoeasrivier
bij P. Kanamit, 12 Maart 1860.

Ingevolge UweEd. Gestr. mondelinge order belast zijnde met het bevel over de landingsdivisie, bestemd om de benting en kampong, gelegen aan de Soengej bewesten Poeloe Kanamit, in de Kapoeasrivier te vernielen, heb ik de eer UwEG. omtrent den afloop van den mij opgedragen veree-
renden last het volgende te rapporteren.

Op den 11 Maart 's morgens te 6 uur 30 min. begaf ik mij met de gezamentlijke magt op 1 kruisboot, 2 gewapende barkassen en 2 gewapende sloepen van de Montrado en Bali verdeeld, naar de monding der Soengej, debarkeerde ten spoedigste in de monding aan den regteroever en rukte op in de vooraf bepaalde orde, volgens aanwijzing der vier gid-
sen mij door UwEG. toegevoegd.

De voorwacht sterk 26 geweren, zamengesteld uit sergeant-
majoor Bausch, 12 inlandsche soldaten, 1 kwartiermeester
en 6 matrozen van de Montrado en 6 matrozen van de Bali,
werd aangevoerd door den luitenant t/z 2de klasse F. C. Gobée
die bekend was met het terrein; 20 à 30 passen daarop
volgende voerde ik de hoofdmagt aan, sterk 59 geweren,
insluitende een mortier à 12 duim met 2 munitiekisten en
de ambulance.

De hoofdmagt bestond uit 2 pelotons, het eerste matrozen,
als 2 onderofficieren en 15 matrozen van de Montrado en

1 onderofficier en 10 matrozen van de Bali , gekommandeerd door den luitenant t/z 2de klasse C. A. Jeekel , reeds eenigzins met het terrein bekend.

Op het eerste peloton volgde de mortier à 12 duim van de Bali , 1 konstabel en hulp met 4 Inlandsche matrozen , dragers ; 2 munitiekisten elk met twee dragers , Inlandsche matrozen . Daar achter de ambulance , uit een ziekenoppasser en 4 Inlandsche matrozen bestaande , onder opzigt van den officier van gezondheid J. de Clercq Zubli .

Het 2^e peloton soldaten , als 1 Europ. korporaal , 1 Inl. korporaal , 1 Inl. sergeant en 25 Inlandsche soldaten , werd aangevoerd door den onder-adjutant Schippers .

Een 20tal passen achter de hoofdmagt , volgde de achterwacht sterk 12 geweren , zamengesteld uit 1 korporaal en de mariniers der Montrado en Bali , gekommandeerd door den luitenant ter zee 2^e klasse G. C. C. Thierens .

De machinist 1^e klasse A. Harges van de Bali fungeerde als adjutant , terwijl mij nog was toegevoegd een Inlandsche korporaal hoornblazer .

Te 7¹/₄ uur des morgens van den 11^{den} Maart rukte ik met behoedzaamheid landwaarts in , terwijl de sloepen en kruisboot zich voor de monding der Soengej posteerden , om den vijand die zich mogt vertoonen afbreuk te doen .

Het pad aanvankelijk vrij goed , was zoo smal , dat twee , tusschenbeide slechts één man in front vooruit kon marcheren , en voerde over verscheidene kreeken ; het overtrekken daarvan veroorzaakte veel oponthoud ; die welke te diep om te doorwaden waren , moesten over omgehakte boomen gepasseerd worden , waarbij de mortier met ammunitiekisten bijzondere zorg vereischten . Het terrein werd gaande weg meer en meer modderig , ook door den aanhoudenden regen ; een en ander noodzaakte mij nu en dan halt te houden , om behoorlijk te laten opsluiten .

De verbrande kampong en verlaten ladang , die reeds onderzocht is , even gepasseerd zijnde , werd door de voorwacht , in de digt bij het pad zich kronkelende kreek , eene naderende

sampang met zeven man ontdekt; bij de eerste schoten vielen de meesten en verdwenen allen spoorloos in de Soengej.

De sampang waarin behalve eenige kleinigheden, twee pieken en eene parang gevonden werden, liet ik zoo spoedig mogelijk onbruikbaar kappen, en vervolgde den togt naar de benting, welke ten $9\frac{3}{4}$ uur ongeveer, volgens waarschuwing der gidsen niet ver af moest zijn. Ik maakte halt om goed te laten sluiten en trachtte de benting te verkennen, welke in de ladang moest liggen, aan welks kant onze magt zich bevond.

De gidsen wezen de benting aan, waarvan enkele toppen van palissadering zichtbaar waren tusschen het kreupelhout en de struiken op ongeveer 120 pas. Met voorzigtigheid liet ik voorwaarts trekken, de Soengej aan den rand der ladang doorwadende, om links af de benting om te trekken en in den rug te nemen. De voorhoede geene beweging hoegenaamd bespeurende, naderde kruipende de flank der benting, toen eensklaps de voorvechters met roode pluimen zich vertoonden en vuur op de voorhoede gaven, dat levendig werd beantwoord.

De sergeant-majoor Bausch van de voorwacht werd door een der eerste schoten, in het hoofd gewond, tengevolge waarvan hij den volgenden nacht te 3 uur aan boord der Montrado is overleden. Hij viel als een dapper soldaat, aan den voet der vijandelijke borstwering die hij het eerste van allen trachtte te overrompelen.

Ouder het blazen van den stormmarsch en het geven van een flink hoerah, dat de vijand met schreeuwen beantwoordde, was de benting in een oogenblik bestormd, gelijktijdig door de omtrekkende voorhoede en het 1e peloton aan den achterkant en het 2e peloton en achterhoede in de flank, te 10 uur des morgens. De zich in de benting bevindende vijand, naar gissing 50 à 60 Dayakkers, nam overhaast de vlugt, gedeeltelijk den achterkant uit, gedeeltelijk de vrije flank over, onder een algemeen geweervuur van onze zijde, en verdween in een oogenblik tijds in het bosch.

Hoewel geene lijken zijn gevonden, veronderstel ik dat

de vijand verscheidene geblesseerden moet hebben, in aanmerking genomen, zoowel den korten afstand van ons hevig geweervuur, als de sporen van kogels in de benting en boomen rondom.

De benting, een open vierkant in eene ladang gelegen, welke door kleine soengejs was begrensd, bestond uit eene 2 à 3 el hooge palissadering, zamengesteld uit stukken versch hout naar binnen hellende; het front of de zijde nagenoeg op het pad gerigt, bestond uit eene dubbele rij hout, te zamen 4 à 5 palm dik; een paar embrasures waren hierin gemaakt. Alles droeg de sporen van slechts binnen kort te zijn begonnen; geene wapening werd gevonden, slechts een paar pieken, eenige patronen en tinnen geweerkogels van klein kaliber werden bij het doorzoeken opgeraapt.

Over de soengej aan den achterkant der benting lag eene onlangs opengehakte ladang met padie beplant, waarbij een soort van wachthuis.

Nadat den geblesseerden sergeant-majoor, welke inmiddels in de benting was gebracht, de noodige hulp was verleend, droeg ik de bewaking van mortier, bijbehorende munitie en bemanning, en van den geblesseerde op aan de achterwacht, onder bevel van den luitenant ter zee 2^e klasse G. C. C. Thierens, en vervolgde te 10½ uur den togt, om volgens aanwijzing der gidsen den kampong, welke een uur gaans verder landwaarts in moest liggen, op te zoeken. Daar de gekwetste vooreerst geene hulp noodig had, oordeelde ik het raadzaam, de ambulance onder den officier van gezondheid te doen medegaan. Het 2^e peloton vormde alsnu tevens de achterwacht.

De genomen weg was lastiger dan tot nog toe het geval was geweest, liep eerst over de meer genoemde nieuwe ladang met padie beplant, vol struiken en omgehakte boomen, en daarna door een moeras alwaar, hoewel het lang geen hoog water was, de manschappen ruim een uur lang marcheerden tot aan de knieën en dieper in het water.

Een matroos welke zijne voeten stuk had geloopen, zond ik bij tijds onder bedekking naar de benting.

Bij eene kreek werd eene schoone groote ijzerhouten sam-pang gevonden en onbruikbaar gekapt; de gidsen meenden die te herkennen als den zendeling Bayer toebehoord te hebben.

Wat verder werd het bosch minder dik, en aan den overkant der soengej waarlangs de troep waadde, een ladang en wachthuis zichtbaar; van tijd tot tijd hoorde men schreeuwen, doch te 12 uur het moeras steeds moeilijker te begaan zijnde en vernemende van de gidsen, dat de kampong nog wel een uur af lag, zoo besloot ik na rijp overleg, met hoeveel tegenzin ook, onverrichter zake terug te keeren, om niet op denzelfden weg als dezen dag van 's morgens circa 7 uur tot 's middags 12 uur afgelegd, door den donker te verdwalen of door den vijand des nachts te worden veront-rust op een smal pad waar meesttijds slechts man voor man vooruit kon, en het geheel dus een langen sleep vormde, belem-merd door het dragen van een mortier met 2 munitiekisten en van den geblesseerde; het rijzende water deed mij insge-lijks denken aan de moeilijkheden om denzelfden weg met hoog water terug te gaan.

Te 12 uur gaf ik bevel tot den terugtocht in dezelfde orde, en keerde onder een stortregen naar de benting terug.

De enz.

De luitenant ter zee 1^e klasse

P. J. BUIJSKES.

Aan

*den luitenant ter zee 1^e klasse belast met
de leiding der maritieme aangelegenheden
in de Zuid- en Oosterafdeeling van Borneo.*

